

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BİREYSEL BAŞVURU USULÜNDE ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ

Zelal Pelin DOĞAN
118614014

Doç. Dr. Ulaş KARAN

İSTANBUL
2021

ÖNSÖZ

“Kanun hakikati söylemenin evrensel zorunluluğundan muaf değildir; hatta şeylerin doğal yasasının evrensel ve otantik bir sözcüsü olduğundan buna iki kere zorunludur. Tam da bu yüzden, şeylerin doğal yasası kanuna göre değil, kanun şeylerin doğal yasasına göre düzenlenmek zorundadır.” (“Odun Hırsızlığı Yasası Üzerine Tartışmalar”, Karl Marx, 1842)

Karl Marx 1842 yılında Altıncı Ren Bölge Meclisi tutanakları üzerine bir makale kaleme alır. Ren Bölge Meclisi'nin odun hırsızlığı ve toprak mülkiyetinin bölünmesiyle ilgili tartışmalarına değindiği bu makalede, aynı zamanda halkın maddi çıkarları meselesinden bu çıkarların savunuculuğu vesilesiyle ilk defa bahsetmektedir. “Odun Hırsızlığı Yasası Üzerine Tartışmalar” başlığını taşıyan bu makalede ele alınan meselelerden biri de kanun metninin ağaçtan koparak dökülen kurumuş odunları toplamanın hırsızlık sayılabilmesine müsaade etmesidir. Mülkiyetin doğasından kaynaklanan sonuç, esasında kendiliğinden yere düşen odunları toplayan kişinin hırsız olarak nitelendirilemeyeceğidir. Nitekim mal sahibinin mülkiyetinde olan şey sadece ağaçtır ve kendiliğinden kopan dallar da artık o ağaca ait değildir. Fakat mülkiyete ilişkin tartışmalar bir yana bu mesele, en fazla bir orman yönetmeliği ihlali sayılabilecek bir fiilin kanun yoluyla suç olduğuna inandırılmasıdır. Marx bir yurttaşın bir hırsıza dönüştürülmesinin basit bir ifadelendirme özensizliği olarak algılanamayacağını, bu ayrımı yapmaya bizzat kanunun zorunlu olduğunu belirtmektedir. Aksi taktirde kanun yalan söylüyor ve yoksullar da hukuki bir yalana kurban gidiyor demektir. Kaldı ki hırsızlık suçunun ağırlaştırıcı sebeplerini sayarken ağacın baltayla veya testereyle yarılmış olması arasında insafıca bir ayrıma giden bir keskin görüşlülük, başka insanların çıkarları söz konusu olduğunda yerdeki odun parçasını bir ağaçtan ayırmayı reddedecek kadar nasıl insaf yoksunu olabilir?

Bu çalışma, aslında tam da böyle bir sorgulamaya ilişkindir. İş yükü sorununu çözmeye çalışan bir mahkeme, teşkilat yapısı ve bütçe kalemlerine dair incelikli araştırmalar ve reformlar yaparken neden bir bireyin mağduriyeti söz konusu olunca bunun basit ve muğlak bir ifadelendirmeyle önemli de olması şartını getirir? Temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmalar, tümevarım yöntemiyle önüne gelen meseleyi incelemek yerine, bir dereceye kadar tam tersini yaparak, nasıl *a priori* veya teorik olarak tasarladığı birkaç varsayımla bireysel başvurularda dile getirilen şikâyetlerin başarılı olabilmesi için ona uydurulması veya yerleştirilmesi gereken tündengelimli bir yöntem izleyebilir? Zira mülkiyetin doğası gereği yerdeki odunları toplamanın nasıl hırsızlık sayılmaması gerekiyorsa, hakkın doğası gereği de bir insan hakkı ihlaline ilişkin şikâyetin kabul edilebilir olması için de belli önem kategorilerine sokulmaması gerekir. Önemli zarar ölçütünün yalnızca bir ifadelendirme özensizliğinden ibaret olmadığı düşünüldüğünde, o halde hukuk bizleri bireysel başvuru usulünün işlevinin, onu ortaya çıkaran amaçlara tamamen karşıt bir şekilde, her bir hak ihlalini tespit etmek olmadığına inandırmaya çalışıyor gibi gözükmektedir.

Bireysel başvuru usulünde özellikle son yıllarda gittikçe popülerleşen önemli zarar ölçütünü ortaya çıkaran nedenlere ve bu ölçütün uygulamasına dair kapsamlı ve karşılaştırmalı bir çalışmanın eksikliği beni bu konuda araştırma yapmaya iten sebeplerden biriydi. Fakat çalışmayı tamamladığım son bir yıllık süre içerisinde farkına vardığım şey, temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemindeki bireysel başvuru mekanizmasının kelimenin tam anlamıyla artık eskisi gibi olmadığı oldu. Aslına bakıldığında beş yüz yıllık tarihi olan ve hukuk sistemi içerisinde birçok farklı alanda uygulanan böyle bir ölçütün yalnızca bireysel başvuru usulü bakımından incelenmesi dahi bir yüksek lisans tezi için çok geniş kapsamlı bir konu sayılabilir. Bununla birlikte meselenin önemi ve gerçekten bir ifadelendirme özensizliğine indirilemeyecek muğlaklığı, beni bu kriterin kapsam ve uygulamasını en geniş biçimiyle ele almaya yöneltti. Fakat samimi bir itirafta bulunacak olursam, bu süreçte tezin planını oluşturmada yaşadığım zorluk, bu planın birçok kez değiştirilmesiyle ve tezin hacminin genişlemesiyle de sonuçlandı. Bu vesileyle sürekli yakındığım, metodoloji derslerine yönelik eksikliğin hem

kendi açımdan hem de Türkiye’deki hukuk eğitimi açısından hala ciddi bir ihtiyaç olarak durduğunu düşünüyorum.

Bu süreçte karşılaştığım zorlukları aşmama yardım eden, çalışmama katkı sunan ve beni her anlamda destekleyenlere bir teşekkür borçluyum. Öncelikle tez konumun belirlenmesinden itibaren bu sürecin sonuna kadar bana yardımcı olan ve ayrıca tezin danışmanlığını üstlenen Doç. Dr. Ulaş Karan’a sunduğu değerli katkılar için teşekkür ediyorum. Tez jürimde yer alan Dr. İdil Işıl Gül ve Doç. Dr. Taylan Barın’a da önerileri ve katkıları için teşekkür ediyorum. Yine bu süreçte özellikle çalışmanın planı konusunda fikirleri, önerileri ve deneyimleriyle destek veren Dr. Ümit Kılınç’a da özel bir teşekkür borçluyum. Lisans eğitimimden beri her türlü soruma vakit ayıran, çalışmalarına destek veren Prof. Dr. H. Burak Gemalmaz’a müteşekkir olduğumu da belirtmek isterim. Bu tez sürecinde de önerileri ve katkılarıyla verdiği destek için kendisine çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Dr. Volkan Aslan’a da desteği, katkıları ve tez planı konusundaki önerileri için bir teşekkür borçluyum.

Son olarak, yaklaşık bu bir yıllık süreçte tezin gidişatı konusundaki ilgisini sürekli canlı tutan ve ihtiyacım olduğunda yardımına koşan arkadaşlarıma, her türlü desteğini hiçbir koşulda esirgemeyen aileme içtenlikle teşekkür ediyorum.

Bu çalışmamı hiçbir ayırım yapmadan her türlü insan hakkı ihlalinin tespit edilmesi, duyurulması ve giderilmesi yolunda büyük emekler veren, baskılara uğrayan ve hayatını kaybeden meslektaşlarıma, hukukçulara ve insan hakları savunucularına ithaf etmek istiyorum. Onların emeklerinin büyüklüğüyle karşılaştırılmasa da bugün biz hukukçulara, avukatlara ve özellikle bir hak ihlalinin mağduru olan herkese artık bu ihlali iddia etmekle birlikte onun önemli olduğunu da ortaya koymak gibi daha büyük bir iş düşüyor. İşte bu çalışmanın da böyle bir çerçevede tüm ilgililerine faydalı olmasını diliyorum.

Zelal Pelin Doğan
İstanbul, Haziran 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
GRAFİK LİSTESİ	xii
TABLO LİSTESİ	xiii
ABSTRACT	xiv
ÖZET.....	xvi
GİRİŞ	1
1. DE MİNİMİS NON KURAT PRAETOR İLKESİ	4
2. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DE MİNİMİS İLKESİNİN KAVRAMSAL KULLANIMI.....	11
ANAYASA HUKUKUNDA DE MİNİMİS UYGULAMASI	17
1. TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ	24
1.1. Türkiye’de Bireysel Başvuru Sistemi	24
1.1.1. 6216 Sayılı Kanun Tartışmaları ve Reform Önerileri	25
1.1.2. Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik İncelemesi	33
1.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Anayasal ve Kişisel Önem ..	39
1.2.1. Başvurunun Anayasal Önemi Olması	43
1.2.2. Başvurunun Kişisel Önemi Olması.....	54
2. KARŞILAŞTIRMALI ANAYASA HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ.....	66
2.1. Amerikan Modeli Writ of Certiorari Usulünde	66
2.2. Avrupa Modeli Anayasa Şikâyetinde.....	70

2.2.1. Federal Alman Anayasa Şikâyetinde.....	73
2.2.1.1. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi'ne	
Anayasa Şikâyeti ve Kabul Edilebilirlik İncelemesi	73
2.2.1.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Temel	
Anayasal Önem ve Ağır Kişisel Zarar	84
2.2.1.2.1. Şikâyetin Temel Anayasal Önemi Olması..	86
2.2.1.2.2. Şikâyetçinin Ağır Bir Zarara Uğramış	
Olması.....	92
2.2.2. İspanyol Amparo Başvurusunda.....	95
2.2.2.1. İspanya Anayasa Mahkemesi'ne Amparo	
Başvurusu ve Kabul Edilebilirlik İncelemesi	95
2.2.2.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Özel Anayasal	
Önem	111
2.2.2.2.1. Anayasal İçtihadın Olmaması.....	113
2.2.2.2.2. Anayasal İçtihadın Netleştirilmesi veya	
Değiştirilmesinin Gerekmesi	115
2.2.2.2.3. Bir Temel Hakkın İhlalinin Genel Bir	
Hukuk Kuralından Kaynaklanması.....	120
2.2.2.2.4. Bir Temel Hakkın İhlalinin Yerleşik Bir	
İçtihattan Kaynaklanması	121
2.2.2.2.5. Anayasal İçtihadın Yinelenen Bir Şekilde	
Uygulanmaması	122
2.2.2.2.6. Anayasal İçtihadın Uyulmasının Açıkça	
Reddedilmesi.....	123
2.2.2.2.7. Şikâyetin Sosyal, Ekonomik veya Politik	
Sonuçları Olması	124
3. DEĞERLENDİRME.....	127

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA DE MİNİMİS UYGULAMASI	131
1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ	134
1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemi	134
1.1.1. Sözleşme Sistemine Yönelik Reform Çalışmaları.....	140
1.1.1.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İş Yükü Sorunu	142
1.1.1.2. Sözleşmesi Sisteminin Etkililiğinin Korunması Amacı	152
1.1.1.2.1. 14 No.lu Protokol'ün Hazırlık Çalışmaları ve Kabulü	152
1.1.1.2.2. Konferanslar Dizisi ve 15 No.lu Protokol'ün Yürürlüğe Girmesi	170
1.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü	176
1.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Önemli Zarar Ölçütü	180
1.2.3. Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğramış Olması.....	186
1.2.1.1. Ekonomik Değeri Bulunan Başvurularda Önemli Zarar Ölçütünün Uygulandığı Durumlar.....	189
1.2.1.2. Ekonomik Değeri Bulunmayan Başvurularda Önemli Zarar Ölçütünün Uygulandığı Durumlar	215
1.2.4. İnsan Haklarına Saygı İlkesinin Başvurunun Esasının İncelenmesini Gerektirmesi.....	235
1.2.5. Davanın Daha Önce Ulusal Bir Mahkeme Tarafından Gereği Gibi İncelenmemiş Olması	247

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR	
ÖLÇÜTÜ.....	257
3. DEĞERLENDİRME.....	262
SONUÇ.....	267
KAYNAKÇA.....	274
EKLER.....	327

KISALTMALAR

§	: Paragraf
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ATC	: Auto Tribunal Constitucional
AY	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
AYM	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
BVerfG	: Bundesverfassungsgerichts
BVerfGG	: Bundesverfassungsgerichtsgesetz
CDDH	: Steering Committee for Human Rights
CDDH-GDR	: Reflection Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection System
Der.	: Derleyen
DH-PR	: Committee of Experts for the Improvement of Human Rights Procedures
Ed.	: Editör
ESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ESHKK	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
FAYM	: Federal Almanya Anayasa Mahkemesi
İAYM	: İspanya Anayasa Mahkemesi
LOTG	: Ley Orgánica del Tribunal Constitucional
md.	: Madde
No:	: Numara
Örn.	: Örneğin
P11	: 11 No.lu Protokol
P14	: 14 No.lu Protokol

P14 <i>bis</i>	: 14 <i>bis</i> No.lu Protokol
P15	: 15 No.lu Protokol
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
STC	: Sentencia Tribunal Constitucional
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCE	: Tribunal Constitucional de España

GRAFİK LİSTESİ

- Grafik 1.1** : AYM'ye yapılan bireysel başvuru sayısının 2012-2020 yılları arasındaki değişimi
- Grafik 1.2** : AYM'ye yapılan ve AYM'nin sonuçlandırdığı bireysel başvuru sayısının birbirini karşılama değeri
- Grafik 1.3** : FAYM'ye yapılan anayasa şikâyeti sayısının 1983-2020 yılları arasındaki değişimi
- Grafik 1.4** : FAYM'ye yapılan ve FAYM'nin sonuçlandırdığı anayasa şikâyeti sayısının birbirini karşılama değeri
- Grafik 1.5** : İAYM'ye yapılan *amparo* başvurusu sayısının 1997-2020 yılları arasındaki değişimi
- Grafik 1.6** : İAYM'ye yapılan ve İAYM'nin sonuçlandırdığı *amparo* başvurusu sayısının birbirini karşılama değeri
- Grafik 1.7** : İAYM'nin 2014-2020 yılları arasında verdiği toplam kabul edilemezlik kararları sayısı ile özel anayasal önem sebebiyle verilen kabul edilemezlik kararlarının sayısının birbirine oranı
- Grafik 1.8** : İAYM'nin 2014-2020 yılları arasında üç farklı kategoride özel anayasal önem sebebiyle verdiği kabul edilemezlik kararlarının sayısının birbirine oranı
- Grafik 2.1** : AİHM'e yapılan bireysel başvuru sayısının 1998-2020 yılları arasındaki değişimi
- Grafik 2.2** : AİHM'e yapılan ve AİHM'in sonuçlandırdığı bireysel başvuru sayısının birbirini karşılama değeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: AYM'nin iş yükü
Tablo 2	: FAYM'nin iş yükü
Tablo 3.1	: İAYM'nin iş yükü
Tablo 3.2	: Özel anayasal önem kararlarının türe göre dağılımı
Tablo 4	: AİHM'in iş yükü
Tablo 5	: AYM kararları listesi
Tablo 6	: AİHM kararları listesi

ABSTRACT

National and international bodies protecting fundamental rights and freedoms have faced a workload that exceeds their capacities as a result of the importance of the individual application mechanism and its increasing use. The workload problem has raised concerns about the effectiveness of these protection mechanisms and required measures to be taken to guarantee the long-term effectiveness. Within the scope of these measures, the admissibility criterion of individual applications was changed, as well as the capacities of courts and other judicial bodies were increased. The *de minimis non curat praetor* principle, whose origin is based on Roman Law, has been introduced as a criterion to solve this workload problem in the constitutional jurisdiction and international human rights law. According to this admissibility criterion, to examine the merits of the complaints alleged by the applicant before the national and international mechanisms protecting fundamental rights and freedoms, it is not enough to have victim status alone, this victimhood must also be significant. According to this admissibility criterion, judicial bodies and judges have a wide margin of appreciation when deciding whether an application is significant or not. This criterion, which has been applied for a long time for the individual application procedure to the European Court of Human Rights in international human rights law and the constitutional complaint procedure in Germany and Spain in constitutional law, has also been included in the Turkish Constitutional Law since the adoption of the individual application procedure to the Constitutional Court in Turkey.

In this thesis, the scope, and the conditions of the application of the significant disadvantage criterion in comparative law and in the individual application procedure of the Turkish Constitutional Law have been examined. The workload problem, which leads to the adoption of this criterion, is discussed within the framework of statistical data and reforms in this examination which has been carried out in the light of the jurisprudence of the courts. The purpose of this study is to show the scope and the application of the criterion and to examine its effect on

the solution of the workload problem. Based on the ambiguity of the criterion, this study argues that the significant disadvantage criterion has an uncertain scope, thus restricting individuals' direct access to justice and failing to solve the workload problem.

Keywords: Individual application, constitutional complaint, admissibility criterion, significant disadvantage, de minimis.

ÖZET

Temel hak ve özgürlükleri koruyucu ulusal ve uluslararası organlar, bireysel başvuru mekanizmasının önemi ve giderek daha fazla kullanılması sonucu kapasitelerini aşan bir iş yükü sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. İş yükü sorunu bu koruma mekanizmalarının etkililiği konusunda endişeler yaratmış ve uzun vadede etkililiğin devamını sağlamak için tedbirler alınmasını gerektirmiştir. Alınan bu tedbirler kapsamında, mahkemelerin ve diğer yargısal organların kapasitelerinin artırılmasının yanında bireysel başvuruların kabul edilebilirlik kriterleri de değiştirilmiştir. Kökeni Roma Hukuku'na dayanan *de minimis non curat praetor ilkesi* anayasa yargısı ve uluslararası insan hakları hukukunda bu iş yükü sorununu çözmeye yönelik bir kriter olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kabul edilebilirlik kriterine göre başvuru sahibinin temel hak ve özgürlükleri koruyucu ulusal ve uluslararası mekanizmalar önünde ileri sürdüğü şikâyetlerinin esasının incelenmesi için yalnızca mağdur statüsünün bulunması yeterli değildir, bu mağduriyetin önemli de olması gerekmektedir. Önemli zarar ölçütü olarak adlandırılacak bu kabul edilebilirlik kriterine göre, bir başvurunun önemli olup olmadığına karar verirken yargı organları ve hakimler geniş bir takdir payına sahiptir. Uluslararası insan hakları hukukunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulünde, anayasa hukukunda Almanya ve İspanya'da anayasa şikâyeti usulünde uzun bir süredir uygulanmakta olan bu ölçüt, Türkiye'de ise Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulünün kabulünden itibaren Türk Anayasa Hukuku'nda yer almaktadır.

Bu tez çalışmasında, önemli zarar ölçütünün karşılaştırmalı hukuk ve Türk Anayasa Hukuku'ndaki bireysel başvuru usulünde uygulanmasının kapsam ve koşulları incelenmiştir. Mahkemelerin içtihatları ışığında yapılan bu incelemede, ölçütün getirilmesine sebep olan iş yükü sorunu, istatistiki veriler ve reform çalışmaları çerçevesinde tartışılmıştır. Çalışmanın amacı, ölçütün uygulamasının kapsamını ortaya koymak ve iş yükü sorununun çözümündeki etkisini ve sonuçlarını incelemektir. Çalışmada, kavramın muğlaklığı dikkate alınarak önemli zarar ölçütünün kapsamı belirsiz bir uygulamasının olduğu, bireylerin adalete

doğrudan erişimini kısıtladığı ve iş yükü sorununun çözümünde başarısız olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel başvuru, anayasa şikâyeti, kabul edilebilirlik kriterleri, önemli zarar, de minimis.

GİRİŞ

Temel hak ve özgürlüklerin korunması için ulusal ve uluslararası düzlemde yalnızca tanınmasının yeterli olmaması, bu hakları koruyacak mekanizmaların oluşturulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Uluslararası düzlemde oluşturulan küresel ve bölgesel örgütler ile bu örgütler bünyesinde imzaya açılan sözleşmeler insan haklarının uluslararası düzeyde minimum standartlar çerçevesinde tanınmasının ve korunmasının temelini oluşturmaktadır. Bu sözleşmelerin birçoğu aynı zamanda yargısal, yarı yargısal veya yargısal olmayan denetim mekanizmaları kurmuştur. İkinci Dünya Savaşı ve totaliter devletlerin neden olduğu insan hakları ihlalleri bu ihlallere karşı güçlü ve etkili bir koruma mekanizması kurmak, bireyi devlet karşısında güçlendirmek ve kamu gücünü sınırlamak amacıyla uluslararası olduğu kadar ulusal önemlerin de alınmasını gerektirmiştir. Avrupa Konseyi'nin kurulması ve beraberinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) kabulü ile oluşturulan minimum hak ve özgürlüklere yönelik riayeti denetleyici bir yargı organı kurulması fikri üye devletlerin iç hukuklarını da etkilemiştir. Bu fikrin en büyük sonucu kuşkusuz ki uluslararası düzlemde insan hakları mahkemelerinin yanı sıra, ulusal düzlemde anayasa yargısı yoluyla anayasa mahkemelerinin oluşturulmasıdır. Avrupa'da ve Türkiye'de temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminin yıllar içinde kazandığı önem, bu hakların en üst düzeyde ve en geniş biçimde korunması fikrine yansımıştır. Tıpkı Avrupa'nın anayasası denilebilecek bir hak ve özgürlükler belgesi olan AİHS gibi, ülkelerin anayasaları da yetki alanındaki herkes için etkili bir koruma sağlama amacıyla bireylere şikâyetlerini iletebileceği bir koruma mekanizması sunmaktadır. Almanya ve İspanya bu açıdan hem anayasa şikâyeti mekanizmasının ilk örneklerini vermiş hem de Türkiye gibi devletlere bu mekanizmanın tesisi konusunda esin kaynağı olmuştur.

Uluslararası ve ulusal düzlemde mahkemeler aracılığıyla bireylerin şikâyetlerini iletebildikleri bir bireysel başvuru mekanizmasının iki temel işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ilgili metinlerin yorumlanması aracılığıyla demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin geliştirilmesi iken ikincisi, ihlallerin tespiti ve sonuçlarının giderilmesi aracılığıyla bireylerin temel hak ve

özgürlüklerinin korunmasıdır. Mahkemelerin yürüttüğü her iki işlev, uluslararası sözleşmeler ve anayasalardan oluşan insan hakları belgelerini salt yazılı hukuki normlar olmaktan çıkarmış ve bu örgütler ve ülkeler çatısı altında bulunan herkesin bir arada yaşamasının demokratik koşullarını oluşturmuştur. Ayrıca bu mekanizma, toplumun geneli tarafından hukuki, politik ve toplumsal düzeyde içselleştirilmiş ve uygulanmıştır. Bunun en somut kanıtı, bugün, bireysel başvuru mekanizmalarının istatistiklerle de ölçülebilecek şekilde yaygın olarak kullanılmasıdır.

Bir bireysel başvuru mekanizmasına duyulan ihtiyacın önemi, onu temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi içerisinde aldığı yer itibariyle ciddi sorunlarla da karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ile Almanya ve İspanya gibi ülkelerde yaklaşık çeyrek yüzyıldan beri sürdürülmekte olan, Türkiye’de ise on yıldan fazladır uygulanmakta olan bireysel başvuru mekanizması da yaşanan sosyal, ekonomik ve hukuki değişikliklere uyarlanma ihtiyacından kurtulamamıştır. Nüfusun artması, bireylerin bu mahkemelere erişiminin kolaylaşması ve özellikle devletlerin insan haklarına saygı yükümlülüğünün düşüş göstermesi, bireysel başvuru sayısında birikmeye yol açmış ve bu durum da yargı organlarının etkililiğinin devamını tehlikeye düşürmüştür. Uluslararası mahkemeler, anayasa mahkemeleri veya yüksek mahkemeler gibi temel hak ve özgürlükleri koruyan merciiler son birkaç on yıl içerisinde kapasitelerini aşan başvuru birikimi ile karşı karşıya kalmışlardır. Demokratik toplumlarda temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmaların rolü, önemi ve çalışması zaman zaman bu sistem içerisinde tıkanıklıklara yol açmış ve reform ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası insan hakları hukuku ve anayasa hukuku uygulamasında bireysel başvuru mekanizması ile bu sistemlerin en büyük iş yükünü taşıyan mahkemelerin yaşadığı sistemsel sorunlar, kapasite ve kaynak artırımı gibi genişletici çözümler ile giderilmeye çalışılmıştır. Fakat bireysel başvuru sayısındaki artış karşısında en pratik çözüm, mahkemelerin teşkilat yapısından ziyade bireysel başvuru mekanizmasında yapılacak değişikliklerle bu sayıyı en aza indirmeye çalışmak olmuştur. Alınan önlemlerin ortak noktası, bireylerin bireysel başvuru mekanizmalarına erişimlerini mümkün oldukça sınırlayarak başvuru

akışını yavaşlatmaktır. Böyle bir tedbirin alınması, temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmaların, bireylerin haklarının ihlali durumunda onlara etkili bir korunma sunmak olan sübjektif işlevini daraltarak temel hak özgürlüklere ilişkin sözleşme, anayasa gibi belgelerin yorumlanması ve hakların kapsamının belirlenmesi yoluyla demokratik düzeni sağlamak olan objektif işlevini genişletmiştir. Yargı organlarının etkililiğini tehlikeye düşüren iş yükü sorunu karşısında ortak çözüm, *de minimis* ilkesine başvurularak yargı organları ve hakimlere önemsiz buldukları davaları reddetme yetkisi vermek olmuştur. *De minimis* ilkesinin bazı uygulama örnekleri bu takdir yetkisini çok geniş bir biçimde öngörürken bazıları da bu ilkeyi bir kabul edilebilirlik kriteri olarak kullanmaktadır. Uluslararası insan hakları hukukunda çok rastlanmasa da karşılaştırmalı anayasa hukukunda, özellikle de Avrupa modeli anayasa şikâyeti usulünde mevcut olan önemli zarar ölçütü, anayasal bakımdan önemli bir meseleye işaret etmeyen başvuruların önemsiz bulunarak reddedilmesinin hukuki yolunu oluşturmaktadır.

Temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi içerisinde yer alan uluslararası insan hakları mahkemeleri ve anayasa mahkemeleri de hukuk sisteminin temelini oluşturan ilkeler üzerine kuruludur. Bu ilkeler, köklü bir tarihsel geçmişe sahip olabildiği gibi yıllar içerisinde değişen koşullara uyum sağlayacak şekilde genişletilmiş ve yorumlanmıştır. Son yıllarda karşılaştırmalı hukukta ve Türk Anayasa Hukuku'nda bireysel başvuru usulünde bir kabul edilebilirlik şartı olarak kullanılan önemli zarar ölçütünün kökeninde de Roma Hukuku'ndan itibaren uygulanmakta olan bir ilke bulunmaktadır. Genel olarak *de minimis* daha özel bir şekilde ise *de minimis non curat praetor* olarak ifade edilen bu ilke, yaklaşık beş yüzyıllık bir tarihsel geçmişe sahiptir ve bugün hala yorumlayıcı bir şekilde kullanılmaktadır. Hukuk sistemi içerisinde ceza hukuku, özel hukuk gibi birçok alanda uygulanmasının yanı sıra yıllar içerisinde gelişerek iş yükünden muzdarip olan AİHM'in bireysel başvuru usulünde ve Türkiye, İspanya, Almanya gibi ülkelerde anayasa şikâyetinde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak yer edinmiştir.

1. DE MİNİMİS NON KURAT PRAETOR İLKESİ

Hukukun gelişmesinde ve büyümesinde önemli bir rol oynasa da kanun koyucunun onlara verdiği değere göre ilkelerin, hukuk sistemleri içerisindeki konumu farklılık göstermektedir. Kimileri hukuka yön veren ilkeleri yasalarla aynı güç ve etkiye sahip olarak görmekte, kimileri bunları yanıltıcı bulmakta, kimileri de daha orta bir zeminde buluşarak bu ilkelerin hem yararlı hem de tehlikeli olduklarını söylemektedir¹. *De minimis, de minimis non curat lex* veya *de minimis non curat praetor* ilkelerinde ortaya çıkan uygulamaların da hukukun gelişmesindeki rolü önemli olmuştur. Roma Hukuku'ndan Orta Çağ Hukuku'na, Anglo-Sakson Hukukun'dan Kıta Avrupası Hukuku'na kadar kullanılagelmekte olan bu ilkelerin etkisi coğrafi genişliğinin yanı sıra tarihsel olarak da geniş bir zamana yayılmıştır. Öyle ki son birkaç on yıldan beri de anayasa yargısı ve insan hakları yargısı gibi temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmalar oluşturan sistemlere örnek olmaktadır.

Önemsiz, küçük, değersiz anlamına gelen² *de minimis* ifadesinin ilk izlerine I. Justinianus'un *Digesta*'sında yer alan *Callistratus* ve *Ulpianus* ile *Paulus*'un metinlerinde rastlanmaktadır³. İfadenin Kıta Avrupa'sında kullanılması 15. yüzyılı bulmuş, *de minimis* ifadesine ilk kez 1644'te Augustini Barbosae'nin deyişler kitabında rastlanmıştır. Kitapta bu ilke *de minimis non curat praetor* veya *quod praetor non curat de minimis* şeklinde ifade edilmiştir. Anglo-Sakson Hukuku'nda ortaya çıkışı ise 16. ve 17. yüzyıla rastlamaktadır. 18. yüzyılda da bu ifade bir hukuk kuralı olarak değerlendirilmiştir⁴.

Aslında Roma Hukuku'ndan kaynaklansa da Geç Orta Çağ'da da bu şekilde ifade edildiğini ve kullanıldığını söylemek mümkündür. O zamandan beri, bu ilke

¹ McKeen, F. G. (1927). *De Minimis Non Curat Lex*. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 75(5), 429-446. s. 429.

² Garner, B. A. (2009). *De minimis*. *Black's Law Dictionary* içinde (ninth edition, s. 496, Minnesota: West Publishing).

³ I. Justinianus (Çev. 1998). *The Digest of Justinian, Volume I* (A. Watson, Çev.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press (529-534). s. 112; *Volume II*, s. 64; *Volume III*, s. 166; *Volume IV*, s. 391.

⁴ Veech, M. L., Moon, C. R. (1947). *De Minimis Non Curat Lex*. *Michigan Law Review*, 45(5), 537-570, s. 538-539.

hukuk mahkemeleri tarafından önemsiz şikâyetleri reddetmek için kullanılmaktaydı, ancak yasa koyucular tarafından, örneğin temyiz yolu için mali eşikler getirmek gibi işlevleri de vardı. Daha yakından incelendiğinde *de minimis* kavramı için kapsayıcı mantıklı bir açıklama bulmak zor görünse de bu ilke basitçe, mağdurun uğradığı zararın türüne göre o zarara katlanmak zorunda olduğunu açıklamaktaydı. Örneğin, bazı yargı yerlerinde belirli türdeki zararların kişinin kabullenmesi gereken bir hayat gerçeği olduğu kabul edilmişti. Ancak ilk bakışta önemsiz görünen şey, daha sonra derinlemesine düşünüldüğünde büyük bir zarar olarak değerlendirilebilmekteydi⁵.

İlk uygulama örneklerinde, *de minimis* ilkesinin daha çok hukuki sorunları yorumlamaya yardımcı bir ilke olarak kullanıldığı görülmektedir. Zamanla kişinin dava hakkını ne zaman ve hangi koşullarda haiz olacağını belirlemek amacıyla çeşitli davalarda uygulanmıştır. Bu erken gelişimi ilkenin, tüm mahkemelerde ve her tür meseleye uygulanabilecek asli bir kural olduğunu göstermektedir⁶. Roma döneminden günümüze kadar, önlerindeki davada ilkeyi uygulamayı reddedenler de dahil olmak üzere, herhangi bir mahkemenin önüne gelen bir davada *de minimis* ilkesini kullanma hakkına ilişkin bir çekince öne sürmemesi, ister anayasal kuralları ister hukuk veya *common law* kurallarını uyguluyor olsun, yargı organlarının davayı *de minimis* yardımıyla yorumlama yetkisine sahip olduğu fikrini oluşturmuştur. Dolayısıyla, mahkemenin *de minimis* ilkesini kullanma yetkisini açıkça belirleyen hiçbir hukuk kuralı olmamasına rağmen, uygulandığı birçok dava, dolaylı olarak mahkemede bu yetkinin varlığının belirleyicisi olmuştur. Bu nedenle ilkenin işlevi, hukukun teknik kurallarını bir anlamda törpülemek için yorumlayıcı bir araç olmasıdır⁷.

De minimis ilkesinin, esasa ve usule ilişkin olmak üzere iki işlevi bulunmaktadır. İlkenin usulü işlevi *de minimis non curat praetor* şeklinde ifade edilmekte ve yargı organlarının önemsiz şikâyetlerle ilgilenmediğini belirtmektedir. Öte yandan, kuralın esasa ilişkin işlevi *de minimis non curat lex*

⁵ Van Boom, W. H. (2009). De Minimis Curat Praetor. Redress for Dispersed Trifle Losses. *Journal of Comparative Law*, 4, 171-185. s. 171.

⁶ Veech, M. L. & Moon, C. R. (1947). De Minimis Non Curat Lex. s. 542.

⁷ A.g.m., s. 543-544.

şeklinde ifade edilmekte ve hukukun önemsiz şeylerle ilgilenmediği anlamına gelmektedir⁸.

Günümüzde *de minimis non curat lex* ilkesinin kullanımına Anglo-Sakson Hukuk sisteminde, Kıta Avrupası'nda, karşılaştırmalı hukukta rastlamak mümkündür. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) *de minimis* kuralının çok çeşitli uygulamaları bulunmaktadır. Mahkemeler bu kuralı uygularken uyuşmazlığa etki eden çeşitli faktörleri göz önüne almaktadır. Bu faktörler olayda mevcut zararın türü ve büyüklüğü olmakla birlikte, olayın koşullarına göre zararın büyüklüğü de değişiklik gösterebilmektedir. Ekonomik değeri düşük şikâyetlerde bu durum mahkemeler tarafından değerlendirilmekte ve şikâyet çoğunlukla reddedilmektedir. Fakat zararın önemsiz ve meblağ olarak düşük değerde olduğu her olayda *de minimis* itirazının kabul edildiğini belirtmek de mümkün değildir. Bu anlamda *de minimis* kuralının uygulandığı veya uygulanmadığı haller dava konusunun değerine göre sınıflandırılmamaktadır. Dolayısıyla davanın ekonomik değeri kadar dava konusu olay içerisinde taşıdığı önem de dikkate alınmaktadır. Örneğin bir davada, Pennsylvania'daki bir cezaevinde tutulan bir mahkûm, memurlardan birinin dolabından kalemlerini çıkardığını ve daha sonra kendisine iade etmediğini iddia etmiştir. Kalemlerin değerinin yanı sıra mahkûm, şikâyette bulunduğu tarihten itibaren avukatlık ücretleri, yargılama maliyetleri ve faizini oluşturan 4,20 Amerikan doları tutarında tazminat talep etmiştir. Temyiz Mahkemesi, mahkûmun uğradığı zararın *de minimis* olduğuna ve yargılama konusu yapılmaya layık olmadığına karar vermiştir⁹. Kaliforniya Bölge Mahkemesi ise işverenlerin Kaliforniya yasalarına göre mesai saatini aşan kısa süreli fazla çalışma ücretlerini ödemededen muaf tutulmalarına ilişkin toplu davada *de minimis* kuralını uygulamamıştır. Bölge Mahkemesi kararını, yasanın, işçilerin herhangi bir fazla mesai ücreti almadan rutin olarak dakikalarca mesai saatleri dışında çalıştırılmasına yol açtığına dayandırmıştır¹⁰.

⁸ Hojnik, J. (2013). De Minimis Rule within the Internal Market Freedoms: Towards a More Mature and Legitimate Market?. *European Journal of Legal Studies*, 6(1), 25-45. s. 26-28.

⁹ United States Court of Appeals, *Deutsch v. United States*, No. 67 F.3d 1080 (3d Cir. 1995), 12/10/1995.

¹⁰ United States District Court C.D. California, *Troester v. Starbucks Corp.*, No. 387 F. Supp. 3d 1019 (C.D. Cal. 2019), 17/04/2019.

İlkenin Anglo-Sakson Hukuku'nda sözleşmeler, iş uyuşmazlıkları, haksız fiiller ve diğer medeni hukuk uyuşmazlıkları ile ceza hukukunda uygulandığı görülmektedir¹¹. Uzun bir süredir Anglo-Sakson Hukuku'nda uygulanan *de minimis* ilkesi Kıta Avrupası Hukuku'nda, ülkelerin iç hukuklarında ve Avrupa Birliği gibi örgütlerin regülasyon çalışmalarında da mevcuttur. Avrupa Medeni Kanunu Çalışma Grubu tarafından hazırlanan Ortak Referans Çerçevesi Taslağı'nda, üçüncü kişilere verilen zararlardan kaynaklanan sözleşme dışı sorumluluğun düzenlendiği bölümde yer alan VI-6:102 numaralı madde ile giderim yollarına ilişkin bir koşul öngörülmektedir. "De Minimis Kuralı" başlıklı bu maddeye göre, önemsiz zararlar göz ardı edilecektir¹². Bir diğer düzenleme de Avrupa Birliği'nin ayıplı mallarla ilgili sorumluluk konusunda üye devletlerin yasalarının, yönetmeliklerinin ve idari hükümlerinin uyumlulaştırılmasına ilişkin direktifidir. Kabul edilen ve üye ülke hukuklarını etkileyen bu Direktif'in 9. maddesi üreticinin ayıplı maldan sorumluluğunun, 500 Euro'dan fazla bir zararın söz konusu olduğu durumlarda doğacağını öngörmektedir¹³. Özel hukuk ilişkilerini düzenleyen birçok kanun, yönetmelik ve kuralda yasa ile öngörülmüş belli ekonomik sınırlar bulunmaktadır. Özellikle bir üst derece mahkemesine itiraz yoluna getirilen mali eşiklerin temelini oluşturan *de minimis non curat lex* ilkesine Türk hukuk sisteminde dahi rastlamak mümkündür. Örneğin, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 341/2. maddesine göre miktarı veya değeri bin beş yüz Türk lirasını geçmeyen uyuşmazlıklarda istinaf başvuru yolu kapatılmıştır¹⁴. Yine bir diğer örnek, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 68.

¹¹ Özden Merhacı, S., Erkan, V. (2018). Anglo-Amerikan Hukukundan Kıta Avrupası Hukukuna. Özel Hukukta De Minimis Kuralı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 49-70. s. 51-53.

¹² Von Bar, C., Clive, E., Schulte-Nölke, H., Beale, H., Herre, J., Huet, J., Storme, M., Swann, S., Varul, P., Veneziano, A., Zoll, F. (2009). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Münih: Sellier European Law Publishers. https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹³ European Union, Council of the European Union. Directive 85/374/EEC on the Approximation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Concerning Liability for Defective Products, 25 July 1985. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0374&from=EN> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁴ 6100 sayılı ve 12 Ocak 2011 tarihli Hukuk Muhakemeleri Kanunu (Resmî Gazete, Tarih: 4/2/2011 Sayı: 27836). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6100.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

maddesidir. Bu madde ile ayıplı malın değerine göre tüketicinin başvuracağı farklı merciiler belirlenmiştir¹⁵. Dolayısıyla *de minimis* kuralının esasa ilişkin uygulamasında başvuru *de minimis non curat lex* ilkesinin haksız fiil, hukuk ve ceza davaları dahil olmak üzere çok çeşitli davalarda uygulandığı görülebilmektedir. Bu nedenle *de minimis non curat lex* ilkesinin uygun görüldüğü olguları veya durumları belirlemek ve sınıflandırmak zordur. Bununla birlikte, mahkemelerin ilkeye başvurusunun arkasındaki amaç, genellikle sistemin önemsiz meselelerle tıkanmasını önlemek ve böylece yargılama kaynaklarından tasarruf etmektir. Öte yandan, mahkemelerin bu ilkeye başvurmayı reddetmesinin arkasındaki nedenler ise adaletin işleyişi, mülkiyet hakkının korunması, anayasal haklar, suçların niteliği, borç ilişkileri ve yasaların uygulanmasıdır¹⁶.

De minimis ilkesinin *de minimis non curat lex* şeklinde ifade edilen uygulaması, ilkenin yalnızca belli parasal sınırlar getirme amacından kaynaklanıyor gibi görünebilir. Aslında kişinin dava hakkının olup olmadığını belirlemede daha etkin bir rol oynamaktadır. İlke, dava hakkının var olduğu durumlarda bu hakkı kaldırmak için de kullanılmıştır; ancak dava hakkının varlığına dair bir sorun yoksa, ilkenin uygulanamaz olduğu söylenmiştir. Birçok durumda, ilkenin uygulanmasının dava hakkının varlığını reddetme etkisine sahip olduğu açıktır. Hem özel hukukta hem de *common law* sisteminde *de minimis* ilkesinin ilk uygulamaları, bir dava hakkının verilip verilmeyeceği sorununu içermektedir ve ilke, belirtilen durumlarda bu dava hakkının varlığını reddetmek için uygulanmıştır¹⁷. Buna karşın *de minimis non curat praetor* ilkesi *de minimis non curat lex* ilkesi ile özü itibarıyla aynı fikre dayansa da belli bir hukuk yoluna başvuru için yasalarla getirilmiş mali sınırlardan farklı olarak hâkime, yargı organlarına bir takdir yetkisi vermektedir. *De minimis non curat lex* ilkesinde ise bu takdir yetkisi, doğrudan yasa koyucudan kaynaklanmaktadır ve dava hakkını ortadan kaldıran bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla halihazırda bir dava hakkının veya

¹⁵ 6502 sayılı ve 7 Kasım 2013 tarihli Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (Resmî Gazete, Tarih: 28/11/2013 Sayı: 28835). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6502.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁶ Nemerofsky, J. (2001). What Is a "Trifle" Anyway?. *Gonzaga Law Review*, 37(2), 315-341. s. 324-340.

¹⁷ Veech, M. L., Moon, C. R. (1947). *De Minimis Non Curat Lex*. s. 560.

bu çalışmada olduğu gibi başvuru hakkının mevcut olduğu durumlarda *de minimis non curat lex* değil *de minimis non curat praetor* ilkesinin uygulanması söz konusu olacaktır. Nitekim *de minimis non curat lex* ilkesi sözlük anlamı itibarıyla hukukun bizzat kendisinin önemsiz şeylerle ilgilenmediğini ifade ederken *de minimis non curat praetor* ilkesi mahkemelerin ve yasama organlarının önemsiz işlerle ilgilenmediğini ifade etmektedir¹⁸. Dolayısıyla bu çalışmayı da ilgilendiren bu son durumda, hakka sahip olma durumu korunmakta ve fakat bu hak kullanılarak ileri sürülen şikâyetin önemli bulunarak incelenmesi yargı organlarının takdirine bırakılmaktadır. Bu durum da *de minimis non curat praetor* uygulamasının *de minimis* ilkesinin usulü işlevini yerine getirmedeki rolünü ortaya koymaktadır. Bu ilke adeta bir kabul edilebilirlik kriteri gibi işlev görmektedir ve yalnızca önemli olduğu takdir edilen şikâyetlerin yargı organları tarafından incelenmesine fırsat vermektedir.

De minimis ilkesinin *de minimis non curat praetor* şeklinde ifade edilen uygulaması, özellikle temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi içerisinde anayasal ve uluslararası insan hakları koruma mekanizmalarında yer almaktadır. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK) ile AİHM'in sözleşmeye aykırılık denetimi ile Türkiye başta olmak üzere İspanya, Almanya, Macaristan, Slovenya gibi ülkelerdeki anayasa şikâyeti usullerinde ve ABD Yüksek Mahkemesi'nin anayasaya aykırılık denetiminde *de minimis non curat praetor* uygulamasına rastlamak mümkündür. Bu uygulama yalnızca içtihatlar aracılığıyla ortaya çıkmamakta bir kabul edilebilirlik kriteri olarak doğrudan mahkemelerin usul kanunlarında da yer almaktadır. Mahkemelerin iş yükü sorununa bir çözüm olarak uygulanan *de minimis non curat praetor* ilkesi, mahkemelerin ve yasama organlarının önemsiz işlerle ilgilenmediğini veya ilgilenmeyeceğini ifade etmektedir.

Aşırı iş yükü ile etkili bir insan hakları koruma sistemi sağlama amacı arasındaki ikilem çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bazı ülkeler en başından itibaren bireysel başvuru usulünü iç hukuklarında tanımamışlar, bazıları da önemli olmayan,

¹⁸ Garner, B. A. (2009). *De minimis non curat lex*. *Black's Law Dictionary* içinde (ninth edition, s. 496, Minnesota: West Publishing).

başarısız veya açıkça dayanaksız olan şikâyetleri elemek için filtreler oluşturmuşlardır. Bu filtreleme mekanizmaları, mahkemelerin dava yükünü azaltma amacına hizmet ederken birtakım yapısal değişiklikler getirmiş ve davaları incelemede yargı organlarına daha fazla seçicilik tanımıştır. AİHM'in iş yükü sorununu çözmek ve etkililiğini korumak amacıyla bireysel başvuru mekanizmasına yönelik aldığı tedbirler Avrupa'daki anayasa yargısı açısından da benzerlik göstermektedir. Esasında aynı problemlerden muzdarip olan bu temel hak ve özgürlükleri koruyucu organlar, yıllar içerisinde değişen ve gelişen koşullar sebebiyle, mahkemelerin mevcut kapasite ve kaynakları karşısında sistemin etkililiği sorununu ortaya çıkarmıştır. Fakat birinci bölümde detaylıca açıklanacağı gibi Türkiye'de ve karşılaştırmalı anayasa hukukunda mevcut anayasa şikâyeti usulüne yönelik önlem alma süreci farklılıklar taşımaktadır. Almanya ve İspanya gibi ülkelerde iş yükü sorunu bireysel başvuru usulünün uygulanmaya başlandığı ilk yıllardan itibaren giderek büyümüş ve sistemin tıkanmasına neden olmuştur. Bu ülkeler 1990'ların sonu 2000'lerin başında bir dizi tedbirler almış ve iş yükü sorununu en aza indirmeye çalışmıştır. Fakat alınan önlemler yalnızca mahkemelerin fiziki ihtiyaçlarının giderilmesi, mali kapasitesinin genişletilmesi, personel sayısının artırılması şeklinde olmamıştır. Mahkemelere yapılan başvuru sayısının değil ama kabul edilebilir bulunan başvuru sayısının azaltılması amacını taşıyan bu önlemler anayasa yargısını düzenleyen kanunlarda birtakım usulü değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. Bu değişiklikler anayasa mahkemelerine yapılacak bireysel başvuruların taşınması gereken kabul edilebilirlik kriterlerine bir ekleme yapmıştır. Türkiye'de ise aslında bireysel başvuru usulünün kabulü sürecinde ileride bu gibi sorunların çıkabileceği öngörülmüştür. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) yapılacak bir bireysel başvuruda başvurunun taşınması gereken anayasal ve kişisel önem şartı, bireysel başvuru usulünün kabul edildiği 2010 yılından beri mevcuttur. Dolayısıyla anayasa yargısında ve uluslararası insan hakları hukukunda bu ilkenin uygulanması büyük ölçüde iş yükü sorununun çözülmesi amacıyla olmuştur.

AİHM ile Almanya ve İspanya uygulaması *de minimis* ilkesinin temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemindeki kullanımının en köklü örneklerini

vermektedir. Türkiye’de ise bu ilkenin anayasa hukukundaki uygulaması görece daha yenidir. Bu dört uygulamanın ortak noktası *de minimis non curat praetor* ilkesine bireysel başvuru usulünde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak yer verilmesidir. Önemli zarar ölçütü olarak ifade edebilecek bu kriter, her uygulama çerçevesinde farklı şekilde kavramsallaştırılmıştır.

2. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DE MİNİMİS İLKESİNİN KAVRAMSAL KULLANIMI

Temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi içerisinde yer alan bazı yargı organlarında bir şikâyetin esasının incelenebilmesi için bu şikâyetin önemli olması gerekmektedir. Bir şikâyetin hangi koşullarda önemli hangi koşullarda önemsiz olacağına ilişkin tespit, bu organlarca her başvurunun kendi özel koşulları dikkate alınarak yapılmaktadır. Şikâyetin kabul edilebilir bulunması için önemli olması gerekliliği, temelini, bireysel başvuru veya anayasa şikâyeti sistemini düzenleyen usul kuralları içerisinde bulmaktadır. Karşılaştırmalı hukukta anayasa mahkemesi veya uluslararası mahkemelerin koruma mekanizmalarının yeknesak olmaması bu kabul edilebilirlik kriterlerinin de değişiklikler göstermesine neden olmuştur. Şikâyetin esasının incelenmesi için birey veya sunulduğu sistem içerisinde önemli olması gerekliliğine ilişkin olan bu ölçüt, bir kabul edilebilirlik kriteri olarak farklı kavramlarla ifade edilmektedir.

AİHS’in 35. maddesinin 3. fıkrasının b bendinde bu gereklilik Sözleşme’nin İngilizce metninde “significant disadvantage”, Fransızca metninde “préjudice important” olarak ifade edilmiştir. Kavram, Türkçe’ye yapılan resmi çevirisinde “önemli zarar” olarak kullanılmıştır. Anayasa şikâyeti usulünde ise ölçütü ifade etmek için kullanılan kavramlar daha geniştir. Ölçüt, Türkiye’de 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 48. maddesinin 2. fıkrasında belirtildiği şekliyle “anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramadığı başvurular” biçiminde ifade edilmiştir. Her ne kadar kanunda bu şekilde ifade

edilmişse de AYM'nin kararlarında kullandığı “anayasal ve kişisel önem” kavramı ölçütü ifade etmede daha yerleşik hale gelmiştir. İspanya’da 6/2007 sayılı Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun’un (*Ley Orgánica del Tribunal Constitucional – LOTC*) 50. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde “especial trascendencia constitucional” yani “özel anayasal önem” kavramı kullanılmışken, Almanya’da da ölçütü belirtmek için Türkiye’dekine benzer bir ifade tercih edilmiştir. Almanya’da ölçüt, Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu’nun (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG*) 93a. maddesinin 2. fıkrasının a bendinde “grundsätzliche verfassungsrechtliche Bedeutung” yani “temel anayasal önem” ve aynı fıkranın b bendinde “schwerer Nachteil” yani “ağır zarar” kavramlarında somutlaşmıştır.

Görüldüğü üzere birbirinden farklı kavramlarla ifade edilse de önemli zarar ölçütü, bir şikâyetin temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmalara başvururken belli bir ağırlık seviyesini aşması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Kimi zaman bu ölçütü kullanırken dezavantaj ifadesi tercih edilse de buradaki zarar kavramı, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere aslında mağduriyeti temsilen kullanılmaktadır. Nitekim ancak bir mağduriyetin varlığı halinde bu mekanizmalara başvuru yapılabileceği düşünüldüğünde zarar kavramının tam da söz konusu mağduriyeti ifade ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla özellikle ekonomik değeri bulunan mağduriyetlerde yaşanan maddi kayıp kadar, mahrum kalınan maddi fayda da bu zarar kavramına dahil edilmektedir. Mahkeme kararları da zarar kavramının bu şekilde yorumlandığını ortaya koymaktadır. Fakat bu kavramı önemli zarar, ciddi zarar, anayasal önem, özel anayasal önem gibi ek bir kavram ile ifade etmek zarar kavramına mağduriyet kavramından başka ve kendine özgü bir anlam katmaktadır. Artık yalnızca mağdur olmak değil, bu mağduriyetin önemli de olması gerekmektedir¹⁹.

¹⁹ Gemalmaz, 6216 sayılı Kanun’un 46/1 maddesinde bireysel başvuruda bulunabileceklerin bir müdahaleden doğrudan “etkilenenler” ifadesinin 48/2 maddesindeki “önemli zarara uğrayanlar” ifadesiyle arasında ciddi bir fark olduğunu belirtmektedir. Çünkü anayasal ve kişisel önem kriterine göre mağdur olmak için etkilenmiş olmak yetmeyecek, bu etkilenmenin hem önemli seviyede olması gerekecek hem de zarar vermesi beklenmektedir. AİHM’inki i AİHS’in 34. maddesi, “ihlalin mağduru” terimine yer vermesi sebebiyle bu anlamda bir çelişki yaratmasa da AYM’nin bu düzenlemesi kendi içinde tutarsızdır. Gemalmaz, H. B. (2017). İnsan Hakları Usul Hukuku

Meselenin anayasa veya sözleşme açısından taşıdığı önem subjektif veya objektif olabilir. Şikâyetin subjektif önemi başvuru açısından yaratacağı ciddi veya ağır zararı, objektif önemi ise anayasa veya sözleşmenin yorumlanması veya çelişkilerin giderilmesi açısından içtihadı yapacağı katkıyı ifade eder. Fakat her dört uygulamanın ortaya koyduğu model, önemli zarar ölçütünün uygulama koşullarının kümülatif bir biçimde var olabileceğidir. Bu tez çalışmasının başlığında da yer alan önemli zarar kavramı tüm bu ifadeleri kapsayacağı düşünülerek bu şekilde kullanılmıştır. Zira karşılaştırmalı hukukta da kullanıldığı biçimiyle en kapsayıcı ifadenin bu olacağı söylenebilir.

Bu tezin amacı, temel hakların uluslararası ve ulusal düzlemde etkili biçimde korunmasına yönelik olarak tesis edilen bireysel başvuru usulünü işleten yargısal organların iş yükü sorununu çözmek ve uzun vadede etkililiğini sağlamak amacıyla bir kabul edilebilirlik kriteri olarak öngörülen önemli zarar ölçütünün kapsamını, koşullarını ve uygulanması ile ortaya çıkan sorunlarını incelemektir. Mahkemelerin içtihatları ışığında yapılan bu incelemede, ölçütün getirilmesine sebep olan iş yükü sorunu istatistikî veriler ve reform çalışmaları çerçevesinde tartışılmıştır. Öğretide önemli zarar ölçütüne ilişkin kapsamlı, özellikle de karşılaştırmalı bir çalışmanın olmaması bu kriterin anayasa yargısı ve uluslararası insan hakları hukukundaki uygulama örneklerine olabildiğince geniş bir şekilde yer verilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Tam da bu sebeple inceleme, Türk Anayasa Hukuku ile karşılaştırmalı hukuk bağlamında yapılmaktadır. Tezde bu amaç doğrultusunda, uluslararası hukuk açısından bu ölçütün en kapsamlı şekilde kullanıldığı AİHM ile anayasa hukuku açısından Türkiye örnek olarak seçilmiştir. Önemli zarar ölçütünün Türkiye uygulaması özellikle bu uygulamanın esinlendiği Avrupa modeli anayasa şikâyeti ile Almanya ve İspanya örneklerine yer verilerek incelenmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi içerisinde önemli zarar ölçütü uygulamasını incelemek için, bu uygulamanın var olduğu pek çok sistem içinden AİHM, Türkiye, İspanya ve Almanya'nın örnek olarak seçilmesinin

Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği. İstanbul: Beta. s. 174.

nedeni ise hem birbirlerine esin kaynağı olmaları hem de Avrupa modeli bir hukuk sistemi içerisinde uygulamada ortaya çıkan bir benzerlik sağlamalarıdır.

Tezin Türkiye’de ve karşılaştırmalı anayasa hukukundaki anayasa şikâyeti usulünde önemli zarar ölçütünün kapsamının ve uygulamasının inceleneceği birinci bölümünde, öncelikle anayasa şikâyeti sisteminin genel özelliklerinden bahsedilmiştir. Anayasa şikâyeti kurumu için öğretide ağırlıklı olarak, anayasa şikâyeti terimi kullanılmakta ise de Türkiye’de yasa koyucu tarafından bireysel başvuru ifadesi tercih edilmiştir. Bu çalışma kapsamında karşılaştırmalı hukuk uygulamalarına da yer verileceğinden Almanya uygulaması açıklanırken anayasa şikâyeti terimi kullanılacak olup, Türkiye uygulaması açıklanırken ise anayasa ve kanun terminolojisine paralel şekilde bireysel başvuru terimine yer verilmiştir. İspanya uygulamasında ise terimin özgün haline uyularak *amparo* başvurusu şeklinde kullanılmıştır. Genel olarak anayasa hukukunda bireysel başvuru usulünden bahsedilirken anayasa şikâyeti ifadesi tercih edilmiştir. Bu bölümün ilk kısmı Türkiye’deki bireysel başvuru usulünde *de minimis* uygulamasına ilişkindir. Türkiye’de bireysel başvuru usulünü değiştirmeye yönelik bir reform henüz yapılmadığından bireysel başvuru usulünün kabul edildiği 6216 sayılı Kanun’a ilişkin TBMM tartışmaları ve Anayasa Komisyonu’nun görüşleri, önemli zarar ölçütüne ilişkin belirleyici değerlendirmeler içermesi sebebiyle özellikle ele alınmıştır. Ardından bireysel başvuru usulünün ve kabul edilebilirlik incelemesinin genel özelliklerine değinilmiştir. Devamında bir kabul edilebilirlik kriteri olarak uygulanmakta olan anayasal ve kişisel önem kriterinin kapsam ve koşulları içtihatlar aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci kısmında *de minimis* uygulamasının karşılaştırmalı anayasa hukukunda ve özellikle Türkiye’ye fazlaca esin kaynağı olan İspanya ve Almanya’daki örnekleri incelenmiştir. Bu inceleme, çalışmanın konusunu oluşturan önemli zarar ölçütünün uygulamaya konulduğu reform planlarına, tartışmalara ve kabul edilme sürecine detaylarıyla odaklanmaktadır. Ayrıca bu incelemede mahkemelerin iş yükü istatistikleri de dikkate alınmıştır. Dolayısıyla bu tez çalışmasının ikinci bölümünde, önemli zarar ölçütünün Türkiye uygulamasının yanı sıra, yapılan bir dizi reform ile bugünkü şeklini alan ABD anayasa yargısında ve Avrupa modeli anayasa şikâyetinde *de*

minimis ilkesinin rolü ve anayasa şikâyeti usulünde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak uygulanan önemli zarar ölçütünün İspanya ve Almanya’da içtihatlar ile oluşturulan kapsam ve sınırları açıklanmıştır.

Bu tez çalışmasının uluslararası insan hakları hukukunda önemli zarar ölçütünün kapsamının ve uygulamasının inceleneceği ikinci bölümünde öncelikle AİHS sisteminin genel özelliklerinden bahsedilmiş, devamında sözleşme sistemine yönelik olarak yapılan reform çalışmaları incelenmiştir. Bu inceleme, çalışmanın konusunu oluşturan önemli zarar ölçütünün uygulamaya konulduğu 14 No.lu Protokol’ün (P14) hazırlık aşamalarına ve yürürlüğe girme sürecine ve ayrıca 15 No.lu Protokol’ün (P15) kabulüne detaylarıyla odaklanmaktadır. Ayrıca bu incelemede Mahkeme’nin iş yükü istatistikleri de dikkate alınmıştır. Devamında yapılan bir dizi reform sonucu esasa ve usule ilişkin önemli değişikliklerle bugünkü şeklini alan AİHM’e bireysel başvuru usulünün genel özelliklerine değinilmiştir. İkinci olarak ise son yirmi yılda geçirdiği yapısal değişiklikler ile bireysel başvuru usulünde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak düzenlenen önemli zarar ölçütünün Mahkeme içtihatları yoluyla oluşturulan kapsam ve sınırları açıklanmıştır. Bu bölümün ikinci kısmı ise Birleşmiş Milletler sisteminde tek bir örnekle sınırlı olsa da mevcut olan *de minimis* ilkesine ilişkindir. Her ne kadar AİHS sistemindeki gibi bir anlam ifade etmese de ESKHK’ye bireysel başvuru usulünde mevcut bu uygulamanın temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi içerisinde taşıdığı önem sebebiyle incelenmesinin gerekli ve faydalı olduğuna kanat getirilmiştir. Bu bölümde her iki sistem için de bireysel başvuru ifadesi tercih edilmiştir.

Çalışmanın amacı, temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemindeki bireysel başvuru usulünde bir süredir uygulanmakta olan önemli zarar ölçütünün uygulamasının kapsamını ortaya koymak olduğu kadar, bu ölçütün iş yükü sorununun çözümündeki etkisini ve sonuçlarını da incelemektir. Dolayısıyla böyle bir kabul edilebilirlik kriterinin mahkemelerin iş yükü sorununu çözmesi ve sistemlerin etkililiğinin artırılması amacını ne kadar karşılayabildiği ve bireysel başvuru mekanizmalarının kullanılması açısından bireyler üzerindeki etkileri de ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, diğer örneklerle nazaran daha yeni denilebilecek Türkiye uygulamasının özellikle AİHM uygulaması ile

uygunluğu ve karşılaştirmalı hukuktaki uygulamasıyla benzerlikleri ve farklılıkları da analiz edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında, kökleri Roma Hukuku'na kadar uzanan *de minimis* ilkesinin temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemindeki bireysel başvuru usulünde kullanılması ile varılan sonuçlar ortaya konulmuştur. Çalışmada, önemli zarar ölçütünün kapsamı belirsiz bir uygulamasının olduğu, iş yükü sorununun üzümünde başarısız olduğu, ortaya çıkan yapısal sorunlara bir zm olarak kullanılmasının etkili olmadığı ve bireylerin adalete doğrudan erişimini kısıtladığı; bunlara ek olarak da sistemlerin karşılaştığı iş yükü probleminin esasında bireylerin başvurularından ziyade kamu gücünü kullananların insan haklarına saygı yükümlülüklerini yerine getirmemesinden kaynaklandığı savunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA HUKUKUNDA DE MİNİMİS UYGULAMASI

Anayasa yargısı, genel itibariyle, yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimidir²⁰. Bu denetim bazı ülkelerde mevcut yargı organları, bazı ülkelerde de bu amaçla kurulan ve genel yargı düzeni dışında yer alan anayasa mahkemeleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu çerçevede anayasa yargısı da iki model üzerine kuruludur: Amerikan modeli ve Avrupa modeli. Amerikan modelinde bu denetim *Marbury v. Madison* kararı ile anayasa yargısının temelini oluşturan Yüksek Mahkeme tarafından yapılmaktadır. Buna karşılık Avrupa modelinde anayasaya uygunluk denetimi, Hans Kelsen'in kurduğu hukuk sisteminin²¹ bir sonucu olan anayasa mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir²².

Avrupa modelinde anayasaya uygunluk denetimi siyasi kurumlar ve özellikle yasama organı nezdinde anayasaya saygının güvence altına almak, yasaların anayasaya uygun ve etkin bir şekilde uygulanmasını denetlemek amacıyla ortaya çıkmıştır²³. Esasında Avrupa'da yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek amacıyla kurulan mahkemelerin ilk örneklerine 1920'de Çekoslovakya ve Avusturya'da, 1931'de İspanya'da ve 1937'de İrlanda'da rastlanmaktadır. Fakat faşizmin kütadaki yükselişi ve uzun süreli iktidarı bu mahkemelerin işleyişine olanak bırakmamıştır. Bununla birlikte günümüzdeki anayasa yargısının doğup

²⁰ Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (ikinci baskı). Bursa: Ekin. s. 438; Özbudun, E. (2013). *Türk Anayasa Hukuku* (on dördüncü baskı). İstanbul: Yetkin Yayınları. s. 393; Kaboğlu, İ. (2014). *Anayasa Hukuku Dersleri* (dokuzuncu baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık. s. 294; Gören, Z. (2006). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık. s. 250.

²¹ Avusturyalı hukukçu Kelsen'e göre hukuk kuralları hiyerarşik bir yapıdadır. Bu yapının en üstünde anayasa yer alırken bunu aşağıya doğru kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler takip etmektedir. Normlar hiyerarşisine göre her kural, yasal temelini bir üstteki kuraldan alır. En üstte ise Anayasa yer almaktadır. Buna göre hiçbir hukuk kuralı, yasalara aykırı olamayacağı gibi yasalar da Anayasa'ya aykırı olamaz. Anayasanın geçerliliğini aldığı norm, hukuk düzeninin temel normudur. Bu temel norm, hukuk düzeninin bütünlüğünden sorumludur. Kelsen, H. (1941). The Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence. *Harvard Law Review*, 55(1), 44-70. s. 62.

²² Kaboğlu, İ. (1997). *Anayasa Yargısı* (ikinci baskı). İstanbul: İmge Kitabevi. s. 13-15.

²³ Sala Sanchez, P. (2012). Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları. *Anayasa Yargısı*, 29, 227-245. s. 227.

gelişmesi ise faşizmin sona ermesiyle olmuştur²⁴. Bireyi devletin eylem ve işlemleri karşısında güçlendirilmesi ile anayasal hak ve hürriyetlerin korunması için öngörülen anayasa şikâyeti sistemi anayasa yargısı tarihi içerisinde görece daha yenidir.

Anayasa şikâyetinin köklerinin 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar süregelen Aragon hukukuna kadar gittiği görülmekteyse de 19. yüzyıldaki ilk örneklerine Almanya, Avusturya ve İsviçre’de rastlamak mümkündür²⁵. İkinci Dünya Savaşı, tıpkı sözleşme sistemi gibi anayasa şikâyeti sisteminin gelişmesi ve yaygınlaşmasında da önemli bir etkiye sahiptir. Bu sebeple de anayasa mahkemelerinin ilk olarak bu dönemi en ağır biçimde yaşamış devletlerde kurulmaları bir rastlantıdan ibaret değildir²⁶. 1945 yılında Avusturya Anayasa Mahkemesi’nin yeniden kurulmasıyla başlayan ve buradan Kıta Avrupası’na yayılan anayasa şikâyeti sistemi giderek daha da yaygınlaşmıştır. 1948’de İtalya’da, 1949’da Almanya’da, 1961’de Türkiye’de anayasa mahkemeleri kurulmuştur²⁷. Avrupa modelinin yaygınlaşmasıyla da merkezileşmiş bir anayasa şikâyeti sistemi Polonya, Macaristan, Slovenya gibi birçok ülke tarafından benimsenmiştir²⁸. Anayasa şikâyeti sisteminin mevcut olduğu ülkelerde söz konusu sistemin kapsamı, uygulanma biçimi ve temel hak ve özgürlüklerin anayasal korumasını sağlayan yargı organı değişebilmektedir. Bu koruma anayasa mahkemelerinin mevcut olduğu ülkelerde bu mahkemeler yoluyla, mevcut olmadığı ülkelerde ise -örneğin ABD’de Yüksek Mahkeme, Fransa’da Danıştay gibi- çeşitli yargı makamları tarafından sağlanmaktadır. Modern anlamda anayasa şikâyetinin öncülerinin ise diğer ülkeler tarafından çokça esinlenen Almanya ve İspanya olduğu söylenebilir.

²⁴ Kaboğlu, İ. (1997). *Anayasa Yargısı*. s. 17.

²⁵ Şirin, T. (2013). *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)* (Tez No: 327357) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. s. 60-61. Açık erişim https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=rcbWnuqW6HxCZ_98ARapgh6s3TDnenuojwXELisiXFVReXRAVNU0d4FYLG1da-Z5 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

²⁶ Kaboğlu, İ. (1991). Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı (Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım). *Anayasa Yargısı*, 8, 291-322. s. 299.

²⁷ Kanadoğlu, O. K. (2008). Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi. *Anayasa Yargısı*, 25, 61-89. s. 61.

²⁸ Kaboğlu, İ. (1997). *Anayasa Yargısı*. s. 23; Özbudun, E. (2014). *Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 117.

Almanya’da 1849 yılında kabul edilse de yürürlüğe girmeyen Paul Kilisesi Anayasası, Anayasa ile teminat altına alınan haklarının ihlali halinde bütün Alman vatandaşlarına İmparatorluk Mahkemesi’ne başvuru hakkı tanımaktaydı. Onun ardından 1919’da yürürlüğe giren Bavyera Anayasası da haklarının ihlali durumunda vatandaşlarına Bavyera Devlet Mahkemesi’ne başvuru imkânı vermektedir²⁹. Bonn Anayasası’nın 1949’da kabul edilip 1951’de yürürlüğe girmesinden sonra, 1969 tarihinde, anayasa şikâyeti yolu anayasal düzeyde Almanya hukukunda kendisine yer bulmuş oldu³⁰. Günümüzde Federal Almanya Anayasa Mahkemesi’nin (FAYM) ABD Yüksek Mahkemesi ile birlikte dünyadaki diğer örneklere en fazla esin kaynağı olan anayasa mahkemelerinden biri olduğu kabul edilmektedir³¹.

İspanya’daki 1978 Anayasası ise Almanya, Avusturya, Türkiye, İtalya, Portekiz gibi Avrupa ülkelerine benzer şekilde İspanya Anayasa Mahkemesi’ni (İAYM) tesis etmektedir³². Franco rejimi İspanya’nın 1917 Ekim Devrimi’nden sonra Avrupa’da ortaya çıkan demokratik ve sosyal anayasacılık hareketlerine katılmasını geciktirse de 1978 Anayasası, özerk bölgelerden oluşan yönetim biçimi, dört farklı anadiliyle yenilikçi özelliğinin yanında Anayasa’da tanınan temel hak ve özgürlükler açısından da geniş bir tanımaya yer vermektedir³³. Anayasa’da tanınan bu temel hak ve özgürlüklerin korunması için öngörülen anayasal güvencelerden biri de *amparo*³⁴ başvurusudur. İAYM kurulurken Avusturya örneğinden ve

²⁹ Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikâyeti. *Anayasa Yargısı*, 26, 31-58. s. 31.

³⁰ Kommers, D. P., Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany* (third edition). London: Duke University Press. s. 27; Günther, R. (1985). El Tribunal Constitucional de la República Federal de Alemania. *Revista Chilena de Derecho*, 12, 71-105. s. 79.

³¹ Kommers, D. P., Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. s. 1.

³² García Pelayo, M. (1989). Estado Legal y Estado Constitucional de Derecho en el Tribunal Constitucional Español. *ILANUD*, 9-10(23-24), 7-33. s. 20.

³³ Suanzes-Carpegna, J. V. (2003). La Constitución de 1978 en la Historia Constitucional Española. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 23(69), 31-67. s. 61.

³⁴ Amparo sözcüğü “koruma” anlamına gelmektedir. İspanyol anayasa doktrininde *recurso de amparo* yani “koruma başvurusu” olarak kullanılmaktadır. Benzer sistem ve süreçlere sahip İbero-Amerika ülkelerinin her birinde ise bu yol farklı sözcüklerle isimlendirilebilmektedir. Verilen adlara göre bu yol koruma davası, koruma başvurusu, koruma yargılaması, koruma usulü, koruma garantisi veya koruma hakkı gibi isimlerle tanımlanmıştır. Amparo başvurusu İspanya’nın yanında Andorra, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Şili, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru ve Venezuela’da da mevcuttur. Uruguay

özellikle Almanya'dan esinlenilmiştir³⁵. İspanya'da *amparo* başvurusu esasında köklerini tarihindeki benzerlerinden de almaktadır. Nitekim, İkinci Cumhuriyet döneminde *amparo* başvurusu yolu ve temel hakların korunması için anayasal bir denetimin varlığı söz konusudur. İspanya'da Anayasa Mahkemesi'nin yargı yetkisi ve *amparo* başvurusu yolu, 1931 tarihli İkinci İspanya Cumhuriyeti Anayasası'nda mevcut olsa da 1937'de başlayan Franco diktatörlüğü ile ortadan kalkmış ve fakat 1978 yılında yeniden tesis edilmiştir. Bu *amparo* başvurusunun amacı temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesine karşı bir koruma sağlamasıdır³⁶. İspanya'da *amparo* başvurusu tesis edilirken Latin Amerika'daki *amparo* başvurusu uygulamaları ve anayasacılık çalışmalarının da etkileriyle oluşan bir “*amparo* kültürünün” etkilerinden de bahsedebilmek mümkündür. Sonuç itibariyle İspanya'da ve genel olarak Avrupa'da anayasa şikâyeti sisteminin oluşması, savaş sonrası Avrupa'da kurulan güçlü bir hukuk kültürünün yansıması ve İspanya özelinde Franco rejimine karşı temel hakların korunmasına yönelik bir tepkinin sonucudur³⁷.

Türkiye'de bireysel başvuru usulü, yukarıda sayılan ülkelerden çok daha geç bir tarihte, 2010 yılındaki Anayasa değişikliğiyle anayasa yargısına girmiştir. Bireysel başvuru usulü kabul edildiğinde öğretilerdeki bir kısım, Anayasa Mahkemesi'nin o zamana kadar sürdürdüğü hak eksenli değil de amaçsal yaklaşımı sebebiyle çok ümitli olmamış, bir kısım ise AİHM'e yapılacak başvuruları

ve Dominik Cumhuriyeti ise anayasal anlamda bir *amparo* başvurusu yolu sağlamamaktadır. İspanya ve Latin Amerika ülkelerinin büyük bölümünde kullanıldığı şekilde *amparo* başvurusu temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlallerin olağan kanun yollarıyla giderilemediği durumlarda başvuru ikinci ve olağanüstü nitelikte bir hukuk yoludur. Bu anlamda *habeas corpus* ve *habeas data* güvencelerinden farklı bir hukuki çaredir. Ferrer Mac Gregor, E. (2006). El Amparo Iberoamericano. *Estudios Constitucionales*, 4(2), 39-65. s. 49; İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. s. 4; Girleşteanu, G. (2011). The Amparo Proceedings – The Instrument for The Protection of Fundamental Rights and Freedoms-(I). *Rom. J. Comp. L.* 54, 54-79. s. 56; Gongora Pimentel, G.D.(2009). Amparo Ne İçindir?. *Anayasa Yargısı*, 29, 161-282. s. 166; Esen Arıwine, S. (2009). Anayasa Şikâyeti. Ç. Kırca, A. Yongalık (Ed.), *Ankara Hukuk Toplantıları Anayasa Şikâyeti* içinde (ss. 35-39). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. s. 39; Aragón Reyes, M. (1987). El Recurso de Amparo. *Anales de estudios económicos y empresariales*, 2, 247-260. s. 247-250.

³⁵ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo* (segunda edición). Valencia: Tirant lo Blanch. s. 23.

³⁶ Cuenca, C. (2005). *La Crisis del Recurso de Amparo. La Protección de los Derechos Fundamentales entre el Poder Judicial y el Tribunal Constitucional*. Madrid: Universidad de Alcalá. s. 23.

³⁷ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 24-25.

geciktireceği için bu yeniliğe olumlu bakmamıştır³⁸. Türkiye'deki bireysel başvuru usulü getirilirken Avrupa'daki merkezi anayasa şikâyeti modeli ve AİHM'e bireysel başvuru sisteminden esinlenilmiştir³⁹. Bireysel başvuru usulünün tesis edilmesinin amacının, Türkiye'nin insan hakları standardını genel olarak yükseltmek ve Türkiye aleyhinde AİHM'e taşınan başvuruların yoğunluğunu azaltmak olduğu belirtilmiştir⁴⁰.

Anayasaya uygunluk denetimi, herhangi bir uyumsuzluk ile ortaya çıkmaksızın yasaların anayasaya uygunluğunun incelendiği soyut norm denetimi ve bir uyumsuzluk sırasında uygulanan yasaların anayasaya uygunluğunun incelendiği somut norm denetiminin yanında bir de anayasa şikâyeti usulü ile sağlanmaktadır. Soyut ve somut norm denetiminin aksine anayasa şikâyeti doğrudan bireylerin başvurusu ile gerçekleşmektedir. Anayasa şikâyeti, kişisel başvuru, bireysel başvuru gibi birden fazla kavramla ifade edilen bu ulusal denetim mekanizmasına ilişkin öğretilerdeki birçok farklı yorumun ve tanımın ortak noktası, anayasa şikâyeti sisteminin, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini kamu otoriteleri ve kamu gücü tarafından gerçekleştirilen ihlallere karşı koruyan bir kanun yolu olduğudur⁴¹. Anayasaya, uluslararası sözleşmelere ve hukukun genel ilkelerine aykırı hukuk kurallarını denetleyerek, hak ve özgürlükleri ihlal edici işlem ve eylemler karşısında bu koruma görevini genellikle anayasa mahkemeleri yerine getirmektedir. Anayasa şikâyeti usulü anayasal korumayı sağlarken insan haklarına saygıyı da sağlamakta,

³⁸ Özbudun, E. (2014). *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı*. s.187.

³⁹ İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. s. 127.

⁴⁰ TBMM 23. Dönem, 4. Yasama Yılı 90. Birleşim, Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanı İstanbul Milletvekili Recep Tayyip Erdoğan ve 264 Milletvekilinin 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu, 21 Nisan 2010. s. 18 <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

⁴¹ İba, Ş. (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar* (ikinci baskı). Ankara: Turhan Kitabevi. s. 198-199; Tanör, B., Yüzbaşıoğlu, N. (2012). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım. s. 525; Gözler, K. (2012). *Anayasa Hukuku Dersleri* (on ikinci baskı). Bursa: Ekin. s. 431; Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. s. 461; Kaboğlu, İ. (2014). *Anayasa Hukuku Dersleri*. s. 305; Gören, Z. (2006). *Anayasa Hukuku*. s. 271; Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, AÜHF. Döner Sermaye Yayınları No:45. s. 16.

ilkeler geliřtirmektedir⁴². Kişilere tanınan anayasal hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi halinde, bu ihlallerle ilgilenebilecek bir anayasa mahkemesi kurulması, bu hakların korunmasını ve onların anayasal önemini artırmakta; bu anayasallık denetiminin etkinliği ölçüsünde de anayasal haklar güç kazanmaktadır⁴³.

Anayasa mahkemelerinin işlevleri, kuruldukları günden itibaren zaman içinde değişim göstermiştir. Temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunmasına yönelik ihtiyacın bir sonucu olarak anayasa Şikâyeti usulü, anayasa mahkemelerinin görev alanına girmiřtir⁴⁴. Böylece anayasa Şikâyeti, anayasal denetimin bir parçası olmuş, anayasa yargısının klasik görevleri olan soyut ve somut norm denetiminden farklı olarak bireye temel hak ve özgürlüklerinin ihlali durumunda mağduriyetinin tespiti ve giderilmesi için bir hak arama yolu olarak anayasa yargısına dahil olmuřtur⁴⁵. Anayasa Şikâyeti, anayasayla güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere saygıyı güçlendirdiği ve etkili bir koruma sağlayarak bu hakların hayata geçirilmesine katkıda bulunduğu için son derece önemlidir. Çünkü temel hak ve özgürlükler, anayasalarda tanındıkları zaman değil, ancak etkili bir biçimde korundukları zaman anayasal düzende kuvvetli bir işlev görürler⁴⁶.

Anayasa Şikâyeti usulünün iki işlevi bulunmaktadır. Sübjektif işlevi, anayasa Şikâyeti yoluyla temel hak ve özgürlüklerin korunması ve ihlallerin giderilmesidir. Bununla birlikte bu usulün objektif bir işlevi de bulunmaktadır. Bu da anayasa hukukunun korunması, yorumlanması ve gelişmesine katkı sunmaktır⁴⁷. Nitekim bu çalışmanın konusu açısından da hem FAYM'ye hem İAYM'ye hem de AYM'ye göre anayasa Şikâyetinin sübjektif ve objektif olarak nitelendirilen iki temel işlevi vardır. Anayasa Şikâyetinin işlevi meselesi, önemli zarar ölçütü

⁴² Kaboğlu, İ. (1997). *Anayasa Yargısı*. s. 186-188; Kaboğlu, İ. (2014). *Anayasa Hukuku Dersleri*. s. 342-343.

⁴³ Tunç, H. (1997). *Karşılařtırılmalđ Anayasa Yargısı (Denetim Kapsamđ ve Organları)*. Ankara: Yetkin Yayınları. s. 41.

⁴⁴ Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 122.

⁴⁵ Uzun, C. D. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti)*. İstanbul: SETA. s.5.

⁴⁶ Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. s. 123.

⁴⁷ Aydın, Ö. D. (2011). Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(4), 121-170. s. 126.

bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. Zira bu ölçüt, anayasa şikâyeti usulünün her iki işlevini de kabul etmekte; ancak sübjektif işlevini daraltarak objektif işlevini genişletmektedir⁴⁸. Bu ölçüt anayasa şikâyetinin sübjektif işlevinin her zaman yerine getirilmesi zorunlu bir amaç veya hedef olmadığını göstermektedir. Yani anayasa mahkemeleri, temel hak ve hürriyetlerin ihlali durumu mevcut olsa dahi sübjektif işlevini kullanarak her birey nezdinde bir tespit ve giderim sağlamayabilir. Bu durum anayasa şikâyeti yolunun asıl amacının objektif işlevini yerine getirmek olup olmadığı konusunda tartışma ortaya çıkarsa da birçok olayda bu işlevin tercih edildiği görülmektedir. Önemli zarar ölçütü göstermektedir ki anayasa mahkemeleri, sübjektif işleviyle yerine getirdiği yükümlülüğünü ikincillik ilkesi gereği derece mahkemelerine devretmeye çalışırken; objektif işlevini öne çıkararak bireyi etkileyen eylem ve işlemlerin sonuçlarının ötesinde anayasanın yorumcusu olarak hareket etmektedir.

Temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmalar insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlanması için vazgeçilmezdir. Bu mekanizmaların ortaya çıkış süreci, temel hak ve özgürlüklerin yalnızca uluslararası sözleşmeler veya anayasalarda tanınmış olmasının yeterli olmadığını aynı zamanda onları koruyucu etkili bir denetim organının da olması gerektiğini göstermiştir. Fakat insan hakları ihlallerinin artması, bu mekanizmaların kullanılmasına ilişkin formasyonun gelişmesi ve bir iç hukuk yolu olarak uluslararası yargı makamları karşısında tüketilme zorunluluğu anayasal güvencelerin ulusal düzlemde nihai koruyucusu olan anayasa mahkemeleri önündeki iş yükünün artmasına neden olmuştur. Bu iş yükü artışı, bu mahkemelere yapılan başvuru sayısı ile sonuçlandırılan başvuru sayısı arasındaki farkın artmasına neden olmuştur. İş yükü sorununu çözme ihtiyacı ve sistemin etkililiğini sağlama amacı devletler tarafından bir dizi önlemlerin alınmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda alınan önlemlerden biri de bireylerin anayasa mahkemelerine taşıdıkları şikâyetleri için bir filtreleme mekanizması oluşturmak olmuştur.

⁴⁸ Gören, Z. (2008). *Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız Sonuçsuz?*, Cilt 2. Ankara: Yetkin Yayınları. s. 321.

Bir filtreleme mekanizması oluşturma fikrinin, anayasa şikâyetinin objektif işlevi olan anayasanın yorumlanması faaliyetinin daha fazla önem kazanmasının sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sebeple de yapılan şikâyetlerin taşınması gereken bir kabul edilebilirlik kriteri ile mahkemelerin çoğunlukla bu objektif işlevi yanında sübjektif işlevini de göreceği başvurulardan önemli bulduklarını esastan incelemelerine imkân tanınmıştır. İş yükü sorununu çözme amacıyla oluşturulan filtreleme mekanizmaları anayasa şikâyeti uygulamasının Almanya, İspanya gibi uzun bir süredir devam ettiği ülkelerde reformlarla; Türkiye gibi çok köklü bir anayasa şikâyeti tarihi olmayan ülkelerde öngörülerden faydalanılarak alınan bir önlem olarak ortaya çıkmıştır. Önemli zarar ölçütünün getirilmesine yol açan nedenleri anlamak için çalışmanın devamında bu iş yükü sorunu detaylandırılmış ve bu soruna ilişkin çözüm önerileri ile alınan önlemlere yakından bakılmıştır. Ayrıca anayasa şikâyeti usulü ile önemli zarar ölçütünün kavramı ve uygulama koşulları, birinci kısımda Türkiye ve ikinci kısımda karşılaştırmalı anayasa hukuku bağlamında incelenmiştir.

1. TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ

1.1. Türkiye’de Bireysel Başvuru Sistemi

AYM’ye bireysel başvuru usulü 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun⁴⁹ ile kabul edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Kanun çalışmalarına, tasarıya ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki (TBMM) tartışmalara ve Anayasa Komisyonu görüşlerine değinilmiş; AYM’nin güncel iş yükü geleceğe yönelik reform önerileriyle ele alınmıştır. Devamında Türk Anayasa Hukuku’nda bireysel başvuru usulünün genel özellikleri ve kabul edilebilirlik kriterleri incelenmiştir.

⁴⁹ 6216 sayılı ve 30 Mart 2011 tarihli Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (Resmî Gazete, Tarih: 3/4/2011 Sayı: 27894). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6216.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

1.1.1. 6216 Sayılı Kanun Tartışmaları ve Reform Önerileri

Bireysel başvuru sisteminin Türk Anayasa Hukuku'na kazandırıldığı 6216 sayılı Kanun tasarısı ve TBMM tartışmaları bir yasa değişikliğine neden ihtiyaç duyulduğu konusunda önemli fikirler sunmaktadır. Esasında Türkiye'de AYM teşkilatını düzenleyen yasaya ilişkin bir reform fikri yeni değildir. Böyle bir anayasa değişikliği, birçok toplantıda AYM üyeleri tarafından dile getirilmiş ve yapılan sempozyumlarda, açık oturumlarda, panellerde bir ihtiyaç olarak aciliyeti ortaya konulmuştur. Ayrıca AYM'nin görevlerini daha iyi yerine getirebilmesi, başvuruları daha hızlı inceleyebilmesi için iş yükü karşısında yeni bir yapılanmanın gerekliliği birçok kez dile getirilmiş bir husustur. Meclis görüşmelerinde ifade edildiği üzere hem Anayasa'dan kaynaklanan hem de ihtiyaçların gerektirdiği bir zorunluluk sebebiyle, bireysel başvuru ile birlikte AYM teşkilatını düzenleyen bir değişiklik önerisi gündeme gelmiştir⁵⁰. Buna karşın Türkiye'de bireysel başvuru usulünün tanınmasının, AYM ile AİHM arasındaki etkileşimi artırabileceği ve AİHS'in ikincil niteliği uyarınca hakların korunmasını iyileştirebileceği söz konusu olmakla birlikte, bireysel bir şikâyetin yüksek mahkemeler arasında bir hiyerarşi yaratabileceğinden endişe duyulduğu için bu önerinin o zamanlarda Yargıtay ve Danıştay hakimleri arasında tartışmalı olduğunu da belirtmek gerekir⁵¹. Çokça ifade edildiği gibi AYM'ye bireysel başvuru usulünün, AİHS'in ihlaline karşı etkili bir iç hukuk yolu ve böylece, AİHM'e taşınacak başvurular için bir filtreleme mekanizması olduğu düşünülmektedir⁵². Türkiye Barolar Birliği'nin 2007 tarihli anayasa önerisinde yapılan belirlemelere göre, anayasa şikâyeti usulünü

⁵⁰ TBMM 23. Dönem 5. Yasama Yılı 80. Birleşim Genel Kurul Tutanağı, 22 Mart 2011. s. 65 https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=20897&P5=B&PAGE1=3&PAGE2=124 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵¹ Kaboğlu İ. Ö., Koutnatzis, S. I. G. (2008). The Reception Process in Greece and Turkey. H. Keller, A. Stone Sweet (Ed.), *A Europe of Rights the Impact of the ECHR on National Legal Systems* içinde (ss. 451-529). New York: Oxford University Press. s. 469.

⁵² Sabuncu, M. Y., Arnwine Esen, S. (2004) Türkiye için Anayasa Şikâyeti Modeli. Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu. *Anayasa Yargısı*, 21, 229-246. s. 230; Nalbant, A. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasal Bireysel Başvuru. *Anayasa Yargısı*, 32, 423-442. s. 432.

uygulamakta olan ülkeler ile diğerleri kıyaslandığında bu kurumun ülke aleyhine AİHM'e yapılan başvuru sayısını dikkate değer ölçüde azalttığı görülmektedir⁵³.

Bireysel başvuru usulünün bir filtreleme rolü olabileceğinin yanı sıra iş yükü sorunu yaratacağı da öngörülmüştür. Fakat AYM'nin teşkilat yapısına göre iş yükü konusundaki düşünce ve endişelerin yerinde olamayabileceği ve bireysel başvuruların getireceği ağır iş yükünün altından başarıyla kalkmaya hazır bulunduğu görüşünde bulunanlar olmuştur⁵⁴. Günümüzde on beş üyeden kurulan AYM'nin 12 Eylül 2010 tarihli Anayasa değişikliği ile AYM'nin on yedi üyeden oluşması öngörülmüştür. İki Bölüm ve Genel Kurul halinde çalışan AYM'de bulunan her iki Bölüm bünyesinde bireysel başvuruları almak, incelemek ve kabul edilebilirliği hakkında karar vermek için üç kişilik altı adet Komisyon kurulmuştur. Komisyonlar kabul edilebilir bulursa esas hakkında bir karar verilmek üzere başvuruyu Bölüme havale etmektedir. Kabul edilebilirliği hakkında karar verilemeyen başvurular ise kabul edilebilirlik ve esas incelemesi birlikte yapılmak üzere Bölüme gönderilir. Bölümler kendisine gelen başvuruyu inceleyerek sonuçlandırır. Kadro ve personel bakımından bir diğer yenilik, Anayasa Mahkemesi'nde Araştırma ve İçtihat Birimi'nin oluşturulması ile Mahkeme bünyesine yeteri kadar Raportör ve Raportör Yardımcıları alınmasıdır. Bireysel başvuru usulünün başında sahip olunan böyle bir beklenti o zaman bile çok gerçekçi görünmeyebilir. Nitekim çalışmanın ikinci bölümünde görüleceği gibi fiziki ve sayısal kapasitenin artırılması AİHM gibi bir uluslararası mahkemede bile beklenildiği gibi sonuç vermemiştir.

Türkiye'de yapılan değişiklikler öncesinde bireysel başvuru sayısının yaratmış olduğu bir iş yükünden bahsedilememektedir. Zira iş yükü sorununu çözmek için başvuru önemli zarar ölçütü bireysel başvuru usulünün kabulüyle birlikte zaten mevcut olmuştur. Fakat yasa tasarısı görüşmelerine göre, iş yükü sorununa öngörülü bir yaklaşımla birlikte anayasal ve kişisel önem ölçütünün, AYM'nin asıl işlevi olarak görülen objektif işlevlerine odaklanmasını sağlama amacıyla getirildiği anlaşılmaktadır. Bu görüşmelere hâkim olan fikir, bireysel

⁵³ Türkiye Barolar Birliği (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi* (dördüncü baskı). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. s. 201.

⁵⁴ Erdinç, T. (2015). Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti). *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 6(20), 87-138. s. 100.

başvuru usulünün asıl işlevinin anayasanın yorumlanması ve temel hak ve özgürlüklerinin kapsamının belirlenmesi olduğudur. Bu sebeple de AYM'nin iş yükünün artmasını önlemek amacıyla, sübjektif işlevinin tali bırakıldığı Mahkeme'ye, objektif işlevini yerine getirmesini zorlaştıracak olan başvuruların anayasal ve kişisel önemden yoksun olması sebebiyle kabul edilmezliğine karar verme yetkisi tanınmıştır. 6216 sayılı Kanun görüşmelerinde de yer aldığı üzere, böyle bir değişikliğin amacı uluslararası hukuk ve karşılaştırmalı hukukta olduğu gibi mahkemeleri iş yükünden kurtarmaktır. Kanun görüşmelerine kadar geçen sürede AYM önündeki toplam başvuru sayısı gerçekten de bu sayıda olağanüstü bir artış olduğunu göstermektedir⁵⁵. 2000 yılında 99 olan başvuru sayısı 2001 yılında neredeyse 5 kat artarak 556'yı bulmuştur.

AYM istatistiklerine bakıldığında bir iş yükü artışının olduğu doğrudur, fakat bireysel başvuru usulünün bu tarihlerde henüz hukuk sisteminde mevcut bir yol olmadığı da hatırlanmalıdır. Dolayısıyla AYM'ye bireysel başvuru usulünde başvurunun anayasal ve kişisel önem taşıması şartının aranması, bireysel başvuru yoğunluğunun yaratmış olduğu iş yükü sebebiyle getirilen bir kabul edilebilirlik ölçütü olarak ortaya çıkmamıştır. Diğer ülkelerdeki uygulamalar ve reformlar göz önüne alınarak geleceğe yönelik bir öngörünün bireysel başvuru usulünün kabulü ile hayata geçirilmek istendiği söylenebilir. Nitekim bu öngörülerde haklılık payı da vardır. Bireysel başvuru usulünün kabul edildiği 2012 yılından itibaren başvuru sayısı artış göstermiştir⁵⁶. Başvuruların giderek artan sayısı, kısa bir süre içerisinde bireysel başvuru usulünün popüler hale geldiğini de ortaya koymaktadır⁵⁷. Bireylerin şikâyetlerini iletmelerinin artık mümkün olmasıyla AYM'ye 2012 yılında 1342 başvuru yapılmıştır. Bu sayı 2013 yılında 9897'yi, 2014 yılında 20578'i, 2015 yılında ise 20376'yı bulmuştur. Ülke gündemini etkileyen politik olaylar bu başvuru sayısının 2016 yılında yaklaşık 4 kat artmasıyla sonuçlanmıştır.

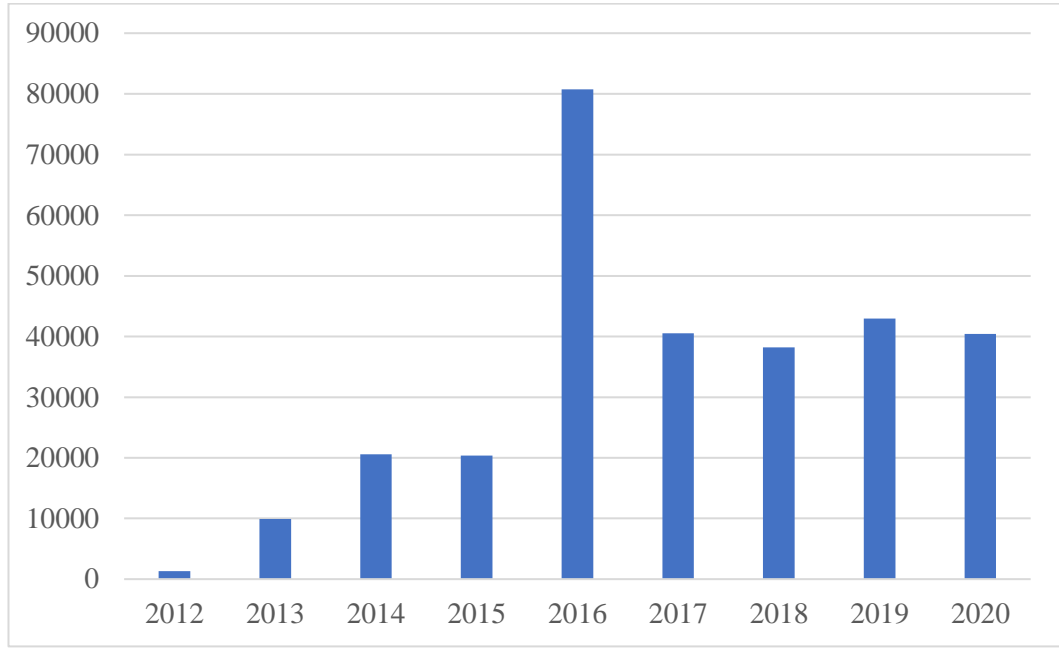
⁵⁵ T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı 1982 Anayasası Döneminde Yapılan Başvurular İstatistiği https://www.anayasa.gov.tr/media/5019/isyukuson_2018.doc (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵⁶ T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012-31/12/2020) https://www.anayasa.gov.tr/media/7192/bb_istatistik_2020-min.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵⁷ Arslan, Z. (2014). Türkiye'de Anayasa Şikâyeti: Fırsatlar ve Sorunlar. *Anayasa Yargısı*, 31, 167-184. s. 168.

Buna karşın 2017 yılında neredeyse yarı yarıya düşen AYM'nin iş yükü bu yıldan itibaren ortalama bir değerde seyretmektedir.

Grafik 1.1: AYM'ye yapılan bireysel başvuru sayısının 2012-2020 yılları arasındaki değişimi

Kaynak: Tablo 1

Anayasa yargısında bir bireysel başvuru usulü tesis edilirken, oluşabilecek iş yükü problemine önlem almak amacıyla, Almanya ile İspanya'daki uygulama örneklerinden esinlenildiği kadarıyla bir kabul edilebilirlik kriteri olarak başvurunun anayasal ve kişisel önem taşıyor olması şartı da öngörülmüştür. 6216 sayılı Kanun'un bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesini düzenleyen 48. maddesinin görüşmelerinde dönemin milletvekili İsa Gök, "önem taşımayan" ibaresinin müphem olduğunu, kapsamını kimin belirleyeceğinin belli olmadığını, net olmayan bu kavram nedeniyle tartışma yaşanacağını söylemiştir. Bu eleştirilere cevaben AYM yetkililerince, bu kavramların hem Almanya hem İspanya düzenlemelerinde olduğu, P14 ile AİHM sistemine girdiği, mahkemeleri

aşırı iş yükünden kurtarmak için öngörölmüş bir yöntem olduğu belirtilmiştir. Anayasa Alt Komisyonu, AİHS’de yer alan, önemli bir zarar görmüş olma ölçütünün AİHM içtihatlarıyla somutlaşacağını karşılaştırmalı hukuktan örnekler vererek açıklamıştır. Alt Komisyon ayrıca, raporunda, bu ölçütün sahip olduğu belirsizliğin açık olduğunu ancak Avrupa’daki örneklerinde olduğu gibi kapsamının içtihatla gelişeceğini yinelemiştir⁵⁸. Bununla birlikte AYM eski üyesi Alparslan Altan kriterin, başvuru açısından başvuruda bulunurken temel hak ihlaliyle ilgili iddiasını yeterince somutlaştırması ya da daha ciddi bir şekilde açıklaması amacıyla konulduğunu belirtmiştir⁵⁹. Alt Komisyon’un raporunu kabul eden Anayasa Komisyonu, Alt Komisyon metninin bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesini düzenleyen 48. maddesi üzerinde verilen önerenin kabulü ile kabul edilebilirlik şartlarını taşımayan bireysel başvuruların, AYM tarafından kabuledilmezliğine karar verilerek iş yükü artışının önlenmesi amacıyla, maddenin ikinci fıkrasını yeniden düzenlenmiştir. Benimsenen önerge çerçevesinde madde Anayasa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir⁶⁰.

AYM, anayasal ve kişisel önem ölçütünü bireysel başvuruları alma ve inceleme yetkisinin başladığı 23 Eylül 2012 tarihinden Haziran 2021’e kadar yüzden fazla başvuruda uygulamıştır. Bireysel başvuru usulü kabul edildikten iki yıl sonra ilk kez bir başvurunun anayasal ve kişisel önem taşıyıp taşımadığı irdelenmiştir. Her ne kadar karşılaştırmalı hukukta ölçütün somut olay açısından değerlendirilip zararın önemli bulunduğu örnekler olsa da AYM incelemesini çoğunlukla menfi tespit üzerine yoğunlaştırmış, bugüne kadar önüne gelen yalnızca birkaç başvuruda müspet tespit yaparak başvurunun anayasal ve kişisel önemi haiz olduğunu vermiştir. Bununla birlikte her ne kadar açıkça belirtilmese de esas

⁵⁸ TBMM 23. Dönem 5. Yasama Yılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Alt Komisyonu Raporu (Esas No: 1/993, Sıra Sayısı: 696), 03 Mart 2011. s. 20. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵⁹ Altan, A. (2011). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli* (Ankara, Nisan 2011). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. s. 148.

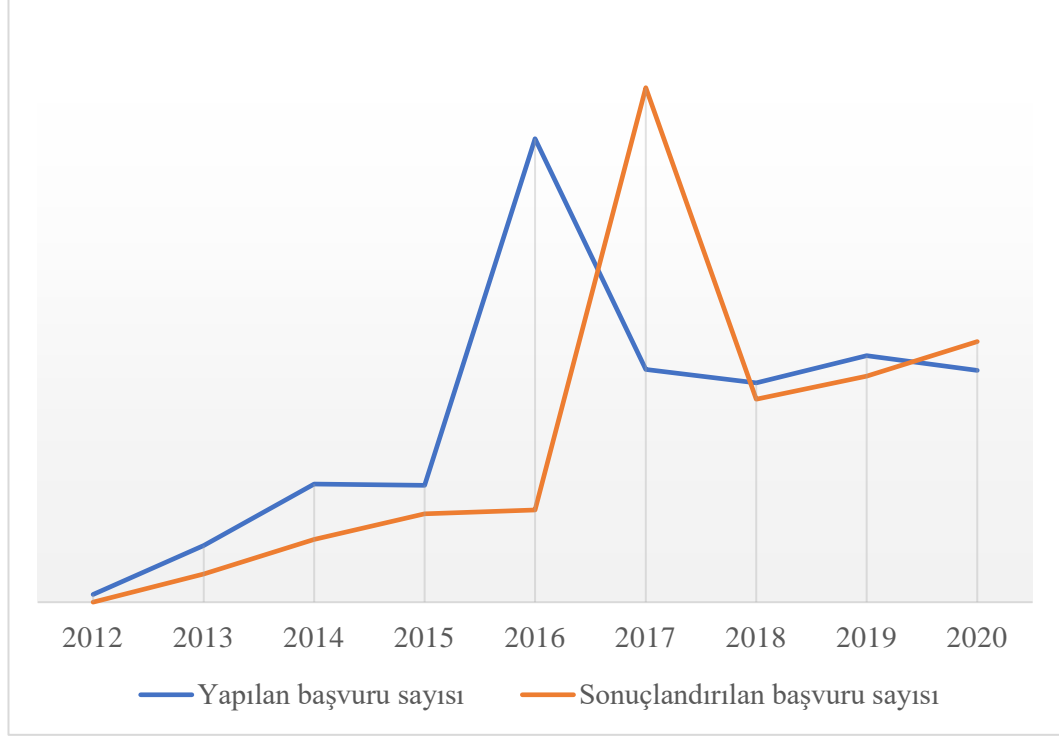
⁶⁰ TBMM 23. Dönem 5. Yasama Yılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu (Esas No: 1/993, Sıra Sayısı: 696), 03 Mart 2011. s. 64 <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

incelemesine geçilen her başvurunun anayasal ve kişisel önemi haiz olduğu da kabul edilmelidir.

Her ne kadar söz konusu ölçütün kullanımı diğer mahkemelere göre yeni de olsa yetkililer, katıldıkları çeşitli konferanslarda, kısa süre içinde ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan ağır bir iş yükünün mevcut olduğunu ve buna karşı AYM'nin ilk günden itibaren gerekli tedbirleri almaya başladığını vurgulamıştır. Mahkeme, bireysel başvuruya ilişkin iş yükünü gidermeye yönelik çalışmalarını hemen her dönemde devam ettirmiştir. Özellikle esas incelemesi yapan Bölümlerin ve Genel Kurul'un hukuk sisteminin bütününe ilgilendiren genel yapısal sorunlardan kaynaklanan başvurular üzerinde daha fazla odaklanması için filtreleme mekanizmalarının daha etkin kullanılması ve Raportörlerin temel hak ve özgürlükler temelinde gruplandırılarak uzmanlıklarına göre görevlendirilmesi gibi tedbirler alınmaya ve uygulanmaya çalışılmıştır⁶¹. AYM'ye bireysel başvuru usulünün kabulünden sonra, aynı görevi yerine getiren bir mekanizmaya sahip diğer ülkelerin mahkemeleriyle karşılaştırılmayacak büyüklükte, ağır bir iş yüküyle karşılaştığı söylenmiştir. Bu ağır iş yükü yapılan başvuru sayısı ile sonuçlandırılan başvuru sayısı arasındaki farkın da giderek açılması sonucunu doğurmuştur. Fakat son yıllarda bu fark neredeyse yarı yarıya düşen AYM'nin iş yükü ile birbirini karşılayacak şekilde eşit bir değerde seyretmektedir.

⁶¹ Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 53. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 27 Mayıs 2015. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-53-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 55. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 25 Mayıs 2017 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-55-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Yargı Reformu Strateji Belgesinin Yenileme Çalışmalarında Yaptığı Konuşması, 30 Kasım 2018 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/yargi-reformu-strateji-belgesinin-yenileme-calismalarinda-yaptigi-konusma/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 56. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 25 Mayıs 2018 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-56-kurulus-yildonumu-toreni-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 57. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 25 Mayıs 2019 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-57-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Grafik 1.2: AYM'ye yapılan ve AYM'nin sonuçlandığı bireysel başvuru sayısının birbirini karşılama değeri

Kaynak: Tablo 1

Bireysel başvuru sayısında ciddi bir birikmenin olduğu 2016 yılında sonuçlandırılan başvuru sayısının yapılan başvuru sayısını karşılama oranı %19,92'dir. Bu oran gittikçe artmış ve yapılan başvuru sayısı ile sonuçlandırılan başvurusu sayısı son dönemlerde hemen hemen birbirini karşılar duruma gelmiştir. Buna karşın yetkililerin son dönemdeki açıklamalarına yön veren nokta, ciddi bir iş yükü sorunun olduğu ve bu iş yükü sorununun yine anayasal ve kişisel önem kriteri ile çözülmesi gerektiği fikridir.

AYM Başkanı Zühtü Arslan, Mahkeme'nin dokuz yıllık tecrübesinin bireysel başvurunun işleyişine dair bazı yasal değişiklikleri zorunlu kıldığını belirtmektedir. Bu kapsamda acil durumlarda Bölüm başkanlarının geçici tedbir kararı vermesinin sağlanması, başvuru süresinin artırılması, çok fazla emek ve zaman kaybına yol açtığını belirttiği eksiklik bildirimini kaldırılması, anayasal

bakımdan önemli başvurulara yoğunlaşmak için mevcut kriterdeki kişisel önem koşulunun kaldırılarak anayasal önem kriterinin tek başına kabul edilebilirlik kriteri olarak benimsenmesi ve uzun yargılama şikâyetlerini inceleyecek bir organın oluşturulması yapılması gereken reform unsurları arasında görülmüştür. Bu yöndeki kanun değişikliğinin TBMM tarafından bir an önce gerçekleştirilmesinin bireysel başvurunun etkili bir yol olarak devamına önemli bir katkı yapacağı belirtilmiştir⁶². Bir diğer yandan, Türkiye’de ilk derece mahkemesi kararlarını temyize götürme oranının oldukça fazla olmasının iş yükünü artırdığı düşünülmüş ve bu iş yükünü bertaraf etmek için bireysel başvuruya konu haklar konusunda dar bir yorumun benimsenmesi beklentisi de oluşmuştur⁶³.

Türkiye’deki bireysel başvuru usulünde mevcut anayasal ve kişisel önem kriterine getirilecek bir daraltmanın ve bahsedilen önerilerin bireysel başvuru mekanizmasının sübjektif işlevini neredeyse tamamen ortadan kaldıracak biçimde çoğunlukla objektif işlevini yerine getirecek bir mahkeme yapısı kurmaya yönelik olduğu söylenebilir. Nitekim İAYM’nin uzun süredir uyguladığı özel anayasal önem kriterinin bizde de müstakil olarak bir kabul edilebilirlik kriteri olarak benimsenmesi gerektiği; böylece Mahkeme’nin daha önce karara bağladığı ve anayasal olarak çözümlendiği konularla ilgili başvuruları bu kriter uyarınca reddedebileceği, anayasal önemi olan başvurulara daha fazla zaman ayırabileceği söylenmiştir⁶⁴. Bu durum özellikle dokuz yıl gibi kısa bir tecrübesi olan ve anayasal içtihadında hala ciddi eksiklikleri olduğu söylenebilecek AYM için açıkça temel hak ve özgürlükleri koruyucu rolünü ortadan kaldırma tehlikesi de içermektedir. Böyle bir önerinin hayata geçirilmesi birçok insan hakkı ihlalinin incelenmeden reddedilmesi sonucunu doğuracaktır.

⁶² Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan’ın Anayasa Mahkemesi Üyesi Selahaddin Menteş’in Andicme Töreni Açılış Konuşması, 25 Temmuz 2019 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesi-uyesi-selahaddin-mentesin-andicme-toreni-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁶³ Sağlam, M. (2012). “Bireysel Başvuru Konusu Haklar”. A. Altan, E. Yıldırım, E. Tercan, H. Tülen, A. R. Çoban (Ed.) *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (ss. 267-307). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. s. 279.

⁶⁴ Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan’ın Hürriyet Gazetesi ile yaptığı röportaj, 21 Temmuz 2019 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/mulakatlar/hurriyet-gazetesinin-21-temmuz-2019-tarihli-nushasinda-yayimlanan-mulakat/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

AYM aslında FAYM veya İAYM gibi köklü bir anayasa şikâyeti sistemine sahip değildir ve Türkiye hala AİHM istatistiklerinde ihlal kararı verilen ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu durum AYM'nin temel hak ve özgürlüklerin korunmasında ne kadar zayıf olduğunu da göstermektedir. Böyle bir durumda yapılması gereken, insan hakları ihlallerinin tespiti ve giderilmesi için etkili ve pratik bir çalışma yönteminin belirlenmesidir. Bireysel başvuru usulünün varlık amacına hizmet edecek bu yöntem, öncelikle bu usulün subjektif işlevine en az objektif işlevi kadar etkililik kazandırılmasını gerektirmektedir. AYM'nin iş yükü sorununa bir çözüm olacağını umduğu bu kriter, Gemalmaz'a göre mağdur olma koşuluna yeni bir boyut getirdiği için adalete erişim hakkı ve etkililik ilkesiyle ciddi şekilde çatışmaktadır⁶⁵. Hal böyleyken kriterin kişisel önem koşulunun kaldırılması bu çatışmayı daha da derinleştirecek ve AYM'yi bireysel bir hak arama yolu olmaktan neredeyse çıkaracaktır.

AYM önündeki iş yükünün yönetiminin Mahkeme'nin karşı karşıya olduğu en önemli risk olduğu belirtilmektedir. Bu iş yükünü oluşturan başvuruların çoğunun AİHM'de olduğu şekilde makul sürede yargılanma hakkı gibi klon veya benzer denilebilecek başvurular olduğu ifade edilmiştir⁶⁶. Etkinlik kazandırılma amacına rağmen anayasal ve kişisel önem kriteri 2012 yılından 2017 yılına kadar uygulanmamıştır ve fakat son 4 yılda bu kriter sebebiyle kabul edilemez bulunan başvuruların sayısı hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu durum kriterin AİHM tarafından kullanımının ve içeriğinin netlik kazanmasıyla birlikte AYM nezdinde de etkinliğinin artırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

1.1.2. Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Bireysel başvuru usulünün anayasa yargısına kazandırılması tartışmaları daha eski olsa da⁶⁷ 5982 sayılı ve 7 Mayıs 2010 tarihli Anayasa Değişikliği

⁶⁵ Gemalmaz, H. B. (2017). İnsan Hakları Usul Hukuku Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği. s. 163.

⁶⁶ Nalbant, A. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasal Bireysel Başvuru. s. 432-433.

⁶⁷ Örneğin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin hazırlatıp kamuoyuna sunduğu "Anayasa 2000" adlı Anayasa önerisinde, anayasa şikâyeti önerinin 152/a. maddesinde düzenlenmiştir. Türkiye Barolar Birliği'nin 2001 tarihli Anayasa önerisinde ise, bireysel başvuru kurumuna "Bireylerin

Hakkında Kanun'un kabul edilmesi ile Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen 1982 Anayasası'nın 148. ve devam eden maddelerinde değişiklikler yapılmış ve Türkiye'de yeni bir yargı yolu olarak AYM'ye bireysel başvuru yolu ile şikâyette bulunma hakkı sağlanmıştır.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (AY) 148. maddesinin 2. fıkrasına göre “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır”.

Bireysel başvuru usulü ancak diğer tüm hukuk yolları tüketildikten sonra başvurulacak bir yoldur. İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmale karşı kanunda öngörülen kanun yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Bu kanun yollarının yalnızca mevcut olması değil etkili de olması gerekir. Burada esas amaç, ikincilik ilkesinde olduğu gibi, temel hak ve hürriyetlerin ihlalinin öncelikle iç hukukta tespit edilmesi ve giderilmesidir. Bu ikincil niteliğinin yanında bireysel başvuru usulü, temyiz veya istinaf gibi bir kanun yolu olarak görülemeyeceği gibi bu merciler tarafından verilen kararların inceleneceği olağanüstü bir temyiz yolu olarak da nitelendirilemez⁶⁸. Zira bireysel başvuru usulünün bazı olağanüstü kanun yolları gibi kararın kesinleşmesini önleme veya hükümsüz kılma gibi bir etkisi yoktur. Bu sebeple Türkiye'de AYM'ye bireysel başvuru usulünün kendine özgü *sui generis* bir yol olduğu da söylenebilir⁶⁹.

Kamu gücünden kaynaklanan bir ihlal AY md. 148 ve 6216 sayılı Kanun md. 45/1'de belirtilen haklara ilişkin ise başvuru konusu yapılabilir. Anayasa'da

Doğrudan Başvurusu” başlıklı 165. maddede yer verilmiştir. 2004 yılında Mahkeme'nin kamuoyuna açıklanan anayasa değişikliği önerisinde, üye sayısının artırılması ve Mahkeme'nin iki daire halinde çalışması gibi yapısal değişikliklerin yanı sıra, bireysel başvuru kurumunun da anayasa yargısına dahil edilmesi önerilmiştir. Türkiye Barolar Birliği'nin Kasım 2007 tarihli Anayasa önerisinin “Anayasa Şikâyeti Önerisi” başlıklı 166. maddesinde bireysel başvuru kurumu düzenlenmiştir. Buna karşın 2007 Haziran ayında hükümetten gelen talep üzerine, Prof. Dr. Ergun Özbudun'un başkanlığındaki akademisyenler komisyonu tarafından hazırlanan Anayasa önerisinde ise bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti kurumu yer almamaktadır. Kılınç, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. *Anayasa Yargısı*, 25, 19-59. s. 43-46.

⁶⁸ Özbey, Ö. (2012). *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru* (ikinci baskı). İstanbul: Adalet Yayınevi. s. 286.

⁶⁹ Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. s. 202.

güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerce korunan herhangi biri bireysel başvuruya konu edilebilmektedir. Getirilen bu sınırlama ile yalnızca birinci kuşak haklar başvuru kapsamında tutulmuş, sosyal ve ekonomik haklar kapsam dışında bırakılmıştır. Bu yaklaşım aslında AY md. 65'te belirttiği gibi sosyal ve ekonomik hakların gerçekleştirilmesinin mali kaynakların yeterliliği koşuluna bağlanmasından kaynaklanmaktadır⁷⁰. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında görüleceği gibi Almanya ve İspanya bireysel başvuruya konu olacak temel haklar listesini anayasalarında belirtmişse de Türkiye, bireysel başvuruya konu temel hak ve özgürlükler açısından yalnızca AİHS'e atıf yapmakla yetinmiştir.

Bireysel başvuruya konu olabilecek hak ve özgürlükler hem Anayasa'da hem de AİHS'de bulunanlardan ibarettir. Bunlar arasında yaşam hakkı (md. 17/1, 38/9), işkence ve kötü muamele yasağı (md. 17), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (md. 8, 48), kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı (md. 19, 49/3), adil yargılanma hakkı (md. 36, 37, 38, 138, 141, 142), suç ve cezanın kanuniliği ilkesi (md. 38/1), özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı ile konut ve haberleşme gizliliği (md. 20, 21, 22, 26/2), düşünce vicdan ve din özgürlüğü (md. 10, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 133), ifade özgürlüğü (md. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 133), örgütlenme ve toplanma özgürlüğü (md. 33, 34, 51, 53, 54, 68, 69), evlenme ve aile kurma hakkı (md. 41, 174/4), etkili başvuru hakkı (md. 36, 40, 74), ayrımcılık yasağı (md. 10), mülkiyet hakkı (md. 35, 46, 47), eğitim ve öğrenim hakkı (md. 42), serbest seçim hakkı (md. 67, 75, 76, 77, 78, 79, 94, 101, 102, 104, 114, 116), bilgi edinme hakkı (md.74) bulunmaktadır⁷¹. Fakat bireysel başvuruya konu haklar hem Sözleşme'de hem de Anayasa'da yer almayabilir. Bununla birlikte, AİHS'e ek 4, 7 ve 12 No.lu Protokollerde yer alan ve aynı zamanda Anayasa'da da düzenlenmiş olan hak ve özgürlükler, Türkiye henüz bu protokollere taraf olmadığı için ihlali durumunda bireysel başvuru konusu edilemeyecektir. Bu sebeple de örneğin, Anayasa'nın 23. maddesinde ve AİHS'e Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinde yer alan seyahat

⁷⁰ Atilla, G. (2010). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Denetim Yolu: Bireysel Başvuru. *Fasikül Dergisi*, 2(13), 26-28. s. 27.

⁷¹ Özbey, Ö. (2012). *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*. s. 193.

özgürlüğüne yönelik şikâyetlerle ilgili olarak bireysel başvuruda bulunulamamaktadır⁷². Öte yandan, bireysel başvuruya konu haklar hem AIHS’de hem de Anayasa’da yer alsadahi, her iki metinde bu hakların içeriği farklı şekillerde düzenlenmiş olabilmektedir. AY md. 42’de düzenlenen eğitim ve öğrenim hakkının içeriği bu anlamda, 1 No.lu Protokol md. 2’deki eğitim hakkının içeriğinden farklıdır⁷³.

Türkiye’nin kamu gücünden kaynaklanmayan eylem, işlem ve ihmaller bireysel başvuru konusu değildir⁷⁴. Burada kamu gücünden kastedilen yasama, yürütme ve yargı organları ile bu organlara tabi mercilerdir⁷⁵. Bireysel başvuruya ancak bağlayıcı ve emredici nitelikte olan kamu gücü işlemleri konu olabilmekte olup⁷⁶ yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi AYM kararları ile Anayasa’nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamamaktadır.

Herkes, temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin ihlali durumunda bireysel başvuru hakkına sahiptir. Herkes derken kastedilen, şüphesiz ki gerçek ve tüzel kişiler ile vatandaşlar ve yabancılardır. Dolayısıyla, kısaca, temel hak ve özgürlüklerin sahipleri, bu hakları kullanan veya bunlardan yararlanan kişiler⁷⁷ başvuru hakkına sahiptir. 6216 sayılı Kanun md. 46’ya göre bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilmektedir. Dolayısıyla Kanun burada mağdur olma koşulunu aramamakta, bir eylem veya işlemde etkilenmiş olmayı yeterli görmektedir. Kamu tüzel kişileri başvuru olamazken özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğine ait haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabilirler. Bununla birlikte yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan siyasi hak ve ödevlerle ilgili olarak da yabancılar bireysel başvuru yapamazlar.

⁷² Bu konudaki bir AYM incelemesi için bkz.: *Yüksel Baran başvurusu*, No: 2012/782, 26/6/2014, § 44.

⁷³ Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*, s. 198.

⁷⁴ Bu konudaki bir AYM incelemesi için bkz.: *Ali Kemal Renklioğlu başvurusu*, No: 2012/171, 12/2/2013.

⁷⁵ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 22.

⁷⁶ Özbey, Ö. (2012). *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*. s. 165.

⁷⁷ Gözler, K. (2011). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (on birinci baskı). Bursa: Ekin. s.119.

6216 sayılı Kanun'un 76/1-a maddesine göre, anılan Kanun'un bireysel başvuru hakkına ilişkin düzenlemeleri içeren maddeleri 23 Ekim 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla AYM bu tarihten sonra kesinleşen işlem ve kararlar aleyhine yapılacak başvuruları incelemekte ve bu başvurular hakkında kararlar vermektedir⁷⁸. AYM'nin zaman bakımından yetkisi geriye yürütülemez ise de bu kuralın önemli bir istisnası bulunmaktadır. Bir şikâyet, bireysel başvuru usulünün kabul edilmesinden önce meydana gelmiş ve fakat şikâyete ilişkin olayın neden olduğu bir ihlalin sonuçları bu usulün kabul edildiği tarihten sonra da devam ediyorsa Mahkeme, bu tür şikâyetleri incelemeye yetkilidir. Yine aynı Kanun'un 47/5. maddesine göre, bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Bu süre içinde başvuramayanlar, haklı bir mazeret ileri sürmeli ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde başvuru yapmalıdır. Mahkeme, başvuru yapanın mazeretini inceleyerek geçerli görürse başvuruyu kabul etmekte veya geçerli görmezse reddetmektedir.

AYM'ye yapılan bireysel başvurular üç aşamada incelenmektedir. Başvuru evrakı üzerindeki ilk inceleme ve değerlendirme işlemi, başvuruların kayıt ve yazışmalarının yapıldığı Bireysel Başvuru Bürosu tarafından yerine getirilmektedir. Burada, başvuruda şekli eksikliklerin bulunup bulunmadığı incelenmektedir. Gerekli şartları taşımaması veya eksikliklerin verilen sürede tamamlanmaması durumunda idari ret kararı verilir. İdari inceleme aşamasından geçen bir başvuru daha sonra kabul edilebilirlik incelemesi yapılmak üzere Komisyonlar Başraportörlüğü önüne gelir. Bu inceleme, Komisyonlar tarafından yapıldığı gibi gerektiği takdirde Bölümlere de sevk edilebilmektedir. Kabul edilebilirlik incelemesinde, başvurunun mükerrer olup olmadığı; kişi, yer, zaman ve konu itibarıyla mahkemenin yetkisine girip girmediği; diğer hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği incelenir. Ayrıca başvuru yapanın bireysel başvuru hakkını kötüye

⁷⁸ Bu tarihten önce yapılan bir kısım başvuru zaman bakımından yetkisizlik sebebiyle reddedilmiştir. Bu konudaki iki AYM incelemesi için bkz.: *Zafer Öztürk başvurusu*, No: 2012/51, 25/12/2012; *Türkan Altun başvurusu*, No: 2012/388, 25/12/2012.

kullanıp kullanmadığı değerlendirilir. Bununla birlikte, kabul edilebilirliği kapsamında, başvurunun açıkça dayanaksız olup olmadığı ile anayasal ve kişisel açıdan önemli olup olmadığı takdir edilir. İçtüzükte belirtilen şartları taşıması halinde kabul edilebilirlik kararı, taşınamaması halinde kabul edilemezlik kararı verilir. Kabul edilebilir bulunan başvurular nihayet ihlal olup olmadığının tespiti için Anayasa Mahkemesi Bölümlerine gönderilir. İki Bölümden birisi tarafından yapılan esas incelemesi neticesinde başvuru hakkının ihlal edilmediğine karar verilir⁷⁹.

Kabul edilebilirlik aşaması, başvuruların esaslı incelenmeden önce hızlı bir şekilde değerlendirilerek kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamadığı takdirde elenmesi üzerine yapılandırılmış bir mekanizmadır⁸⁰. İncelemede kabul edilebilirlik kriterleri arasında hiyerarşik bir uygulanma benimsenmemiştir. Eğer başvuruda daha açık ve öncelikli olarak tespit edilebilir bir kabul edilebilirlik sorunu varsa diğer kriterler incelenmeden başvuru reddedilmektedir⁸¹. Şirin'e göre, anayasal ve kişisel önem kriteri, bir ihlalin olmadığı açık olduğu başvurularda verilen açıkça dayanaktan yoksunluk sebebiyle kabul edilemezlik kararı ile kesişmekte ancak ihlalin mevcut olup olmamasına göre farklılaşmaktadır. Buna göre, her iki karar türü de AYM'nin yerleşik içtihadının bulunduğu durumlarda gündeme gelmektedir. Eğer Mahkeme geçmiş içtihatları uyarınca önüne gelen olayda ihlal olmadığını tespit ediyorsa açıkça dayanaktan yoksunluk kararı vermektedir. Fakat içtihat, söz konusu olayda bir ihlal olduğuna işaret ediyorsa kişisel önem incelemesi yapılmakta ve kişisel önemin bulunmadığı durumlarda başvuru kabul edilemez bulunmaktadır⁸². Bu görüşe içtihadın varlığının esasa ilişkin kabul edilemezlik kararlarına etkisi bakımından kısmen katılmakla birlikte; bir sonraki başlıkta detaylarıyla açıklanacağı üzere, anayasal ve kişisel önem ölçütü

⁷⁹ Yıldırım, A., Turan, H., Şen, M., Demirbaş, M. E., Küçük, S. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. s. 10-16.

⁸⁰ Ekinci, H. (2013). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi. *Anayasa Yargısı*, 30, 161-197, s. 162.

⁸¹ A.g.m., s. 171.

⁸² Şirin, T. (2018). *Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Usul Hukuku. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 7*. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi. s. 214.

uygulamasının, şikâyet ile gündeme gelen meselenin daha önce bir ihlal kararı ile sonuçlanıp sonuçlanmadığından bağımsız olduğu eklemesini yapmak gerekmektedir. Mahkeme'nin içtihadının olumlu veya olumsuz bir ihlal kararıyla sonuçlanması açıkça dayanaktan yoksunluk kararı verilirken belirleyicidir, fakat anayasal ve kişisel önemin olmadığı kararı verilirken yalnızca içtihadın varlığı dikkate alınmaktadır. AYM tarafından şikâyet ile gündeme gelen bir mesele hakkında daha önce ihlal kararı verilmemiş olabilir ama somut olayın koşulları gerçekten de verilecek herhangi bir ihlal kararından bağımsız olarak şikâyetin esasının incelenmesini gerektirebilir. Dolayısıyla anayasal ve kişisel önem kriteri incelemesi, Mahkeme'nin şikâyet konusunda yerleşik bir içtihadının olup olmadığını dikkate alırken, bu içtihadın hangi kararlarla sonuçlandığından bağımsızdır. Ayrıca başvuruda anayasal ve kişisel önemden yoksunluk söz konusu ise başvurunun bu yönüyle reddi daha hızlı bir şekilde sonuca ulaşmayı sağlayacağından diğer kabul edilebilirlik koşullunun, örneğin açıkça dayanaktan yoksunluk itirazlarının incelenmesinin gereksiz görülebileceği ve başvurunun bu bakımdan reddedilebileceği de söylenebilir. Bir sonraki başlıkta bu anayasal ve kişisel önem kriterinin kapsamı ve uygulaması detaylarıyla incelenmiştir.

1.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Anayasal ve Kişisel Önem

Bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için kabul edilebilir bulunması ve bunun için de öngörülen birtakım usulü şartları taşıması gerekmektedir. Fakat bu şartları taşıyor olması bir başvurunun kabul edilebilir olması için yeterli değildir. Başvuru ayrıca, açıkça dayanaktan yoksun olmamasının yanında, anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımaları ve başvuru önemli bir zarara uğramış olmalıdır. Tüm şartları taşıyor olsa dahi bir başvuru, anayasal ve kişisel bir önem taşıyorsa kabul edilemez bulunacaktır.

AYM'nin anayasal ve kişisel önem kriterini uyguladığı ilk başvuru *K.V.* başvurusu olmuştur⁸³. Şikâyet, başvurucunun aleyhine verilen bir karara karşı karar düzeltme talebinin reddi ile ilgilidir. AYM kriterin kapsamını büyük ölçüde bu karar ile çizmiş, takip eden kararlarında da bu ilke kararına referans vermeyi sürdürmüştür. Bununla birlikte Gemalmaz'ın henüz kriterin uygulamasının başlarında Komisyonlar tarafından verilen kabul edilemezlik kararları yayımlanmadığı için konuya ilişkin içtihadın tam olarak bilinmesinin zorlaşacağı tespiti hala geçerliliğini korumaktadır⁸⁴. Bu sebeple kriterin AYM uygulamasına ilişkin bilinen içtihat yalnızca Bölümler ve Genel Kurul kararlarıyla sınırlıdır.

Anayasal ve kişisel önem kriterinin uygulanma koşullarını yorumlarken AYM, kuralın getiriliş amacını dikkate almakta ve bu kapsamda bireysel başvuru yönünden AYM'nin işlevlerini ortaya koymaktadır⁸⁵. Buna göre, AYM'nin bireysel başvuru kapsamında objektif ve sübjektif olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır. Objektif işlevi Anayasa'da düzenlenen temel hak ve özgürlükleri yorumlamak ve bunların uygulanmasını korumak iken, sübjektif işlevi bireysel başvuru yoluyla önüne gelen olayda Anayasa'nın ihlal edilip edilmediğini tespit etmek ve ihlali durumunda bu ihlalin sonuçlarının giderilmesini sağlamaktır⁸⁶. AYM, Anayasa'yı yorumlamak ve uygulamak olan objektif işlevinin sübjektif işlevine göre daha ön planda olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla AYM, önüne gelen meseleye ilişkin olarak Anayasa'yı yorumlayıp bir karar verdikten sonra kamu makamları ve derece mahkemelerinin aynı meseleye ilişkin uygulamalarını bu yorum çerçevesinde gerçekleştirmelerini beklemektedir. Aynı meseleye ilişkin tüm uyuşmazlıkların AYM önüne taşınmasının bir bireysel başvuru yolunun sürdürülebilmesi için imkânsız olduğunu belirtirken söz konusu yolun etkililiğini devam ettirmesinde AYM'nin Anayasa'yı yorumlamasının kritik öneme sahip olduğunu üstünde durmaktadır. Bu işlevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi ise her bir birey nezdinde adaleti sağlamak yerine Anayasa'yı

⁸³ *K. V. başvurusu*, No.2014/2293, 01/12/2016.

⁸⁴ Gemalmaz, H. B. (2017). İnsan Hakları Usul Hukuku Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği. s. 164.

⁸⁵ *K. V. başvurusu*, § 51.

⁸⁶ *K. V. başvurusu*, § 52.

yorumlamasına veya yorumunu geliştirmesine imkân verecek meselelere odaklanmasına baęlıdır⁸⁷.

6216 sayılı Kanun md. 48’de yer alan kabul edilebilirlik kriterlerinden biri olan anayasal ve kişisel önemin yokluğunda başvuru, diğer tüm kabul edilebilirlik kriterlerini taşısa hatta esas hakkında incelemeye geçildiğinde ihlal kararı verilebilecek nitelikte olsa dahi kabul edilemez bulunabilecektir. Bir görüşe göre bu durum, AYM’nin her somut olay bağlamında hak ve özgürlüklerin koruyucusu olarak tasarlanmamış olmasının bir sonucudur⁸⁸. Bu kuralın temelinde aslında temel hakları korumada esas görevin genel mahkemelere ait olduğu fikri yer almaktadır. AYM, belli bir mesele hakkında kararlar vermiş ve istikrarlı bir içtihat oluşturmuş ise diğer yargı organlarının bu kararları uygulayarak önlerindeki olayları çözmeleri gerekmektedir⁸⁹. Dolayısıyla bu ölçüt temellerini ikincillik ilkesinden de almaktadır. Ekinci, bu ilkenin uygulanmasıyla birlikte, AYM’nin bireysel başvuruları incelemesinin aşağıdaki durumlara özgüleneceğini belirtmektedir. Buna göre,

a. Bireysel başvuru yoluyla önüne gelen mesele hakkında AYM’nin henüz bir karar vermemiş olması,

b. Başvuru konusu mesele hakkında daha önceden verilmiş bir karar olsa da değişen şartlar nedeniyle Mahkeme’nin önceki içtihadını yeniden ele alma, gözden geçirme ihtiyacının ortaya çıkması, o mesele hakkında yeni bir içtihat oluşturma gerekliliğini hissetmesi,

c. AYM’nin yerleşik içtihadının diğer yargı organları tarafından sistematik bir şekilde uygulamaması,

d. Başvuruya konu ihlalin ağır boyutta olması veya başvurucuyu önemli biçimde etkilemiş olması durumlarının varlığı halinde anayasal ve kişisel önem koşulunun başvuruda karşılandığına kanaat getirilecektir⁹⁰.

⁸⁷ K. V. başvurusu, ř 53.

⁸⁸ Ekinci, H. (2013). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi. s. 191.

⁸⁹ Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*. İstanbul: On İki Levha Yayınları. s. 265.

⁹⁰ Ekinci, H., Sağlam, M. (2015). *66 Soruda Bireysel Başvuru*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. s. 21-22.

Anayasal ve kişisel önem kriterinin uygulanabileceği durumlara ilişkin fikirler ileri sürülürken herhangi bir temel hak ve özgürlük bu kabul edilebilirlik kriterinin kapsamı dışında bırakılmamıştır. Yani bir şikâyetin bu kriter uygulanarak kabul edilemez bulunması, o şikâyetin hangi temel hak ve özgürlük bağlamında ileri sürüldüğüne bağlı değildir. Bununla birlikte anayasal ve kişisel önemin varlığı değerlendirilirken ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ne olduğunun muhakkak dikkate alınması gerekmektedir⁹¹. Nitekim anayasal demokrasilerin temel yapı taşı oluşturulan kötü muamele yasağı, kişi hürriyeti, ifade ve basın özgürlükleri gibi birçok temel hak ve özgürlüğe ilişkin meselelerde bu kriterin uygulanması, insan haklarına saygı ilkesi gereği reddedilmeli veya çok ihtiyatlı bir inceleme gerektirmelidir.

Anayasal ve kişisel önemden yoksun başvuruların kabul edilemez bulunabilmesi için iki koşul öngörülmüştür. Kriterin “anayasal önem” olarak adlandırılan ilk koşulu, başvurunun Anayasa’nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyor olmasını; “kişisel önem” olarak adlandırılan ikinci koşulu ise başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramış olmasını gerektirmektedir⁹². Bir başvurunun anayasal ve kişisel önemden yoksunluk kriteri uygulanarak kabul edilemez bulunabilmesi için bu iki koşulun birlikte bulunması gerekir⁹³. Dolayısıyla bu iki koşul arasında kümülatif bir ilişki mevcuttur. Şirin’in ifade ettiği biçimde, bu iki şart başvurunun kabul edilemez bulunması için birbirine bağımlıdır⁹⁴. Bunlardan birisinin tek başına varlığı, kabul edilemezlik kararı için yeterli değildir. Anılan hükme dayalı olarak kabul edilemezlik kararı verilebilmesi için her iki koşulun da mevcut olması yani başvurunun anayasal öneminin ve kişisel öneminin bulunmaması gereklidir.

Doğru tarafından “önemsiz başvuru” şeklinde kavramsallaştırılan bu başvurular, hem anayasal açıdan hem de başvuru sahibinin zararı bakımından önemsiz

⁹¹ K. V. başvurusu, § 56.

⁹² K. V. başvurusu, § 57.

⁹³ Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. İstanbul: Legal Yayınevi. s. 109; Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. s. 271; Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*. s. 267.

⁹⁴ Şirin, T. (2013). *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 603.

ise kabul edilemez bulunacaktır⁹⁵. Esasında “anayasal önem” ve “kişisel önem” koşullarının neyi ifade ettiği 6216 sayılı Kanun'da da açıkça düzenlenmemiştir. Bu kavramların kapsamının belirlenmesi, bu kriterin uygulandığı içtihatlar aracılığıyla AYM'nin takdirine bırakılmıştır. Nitekim anılan Kanun'un Alt Komisyon'daki görüşmelerinde de söz konusu koşulların Kanun'da düzenlendiği şekliyle müphem olduğu, kapsamının diğer mahkemelerdeki uygulama örneklerinde olduğu gibi AYM'nin içtihadıyla netlik kazanacağı ifade edilmiştir⁹⁶. Her bir şikâyetin gündeme getirdiği meselede kriterin uygulama koşullarının bulunup bulunmadığı AYM'nin takdirindedir, fakat başvuru sahiplerinin anayasal önem ve kişisel önemin varlığını gösterme konusunda göstereceği özen de Mahkeme'nin yapacağı değerlendirmede etkili olmaktadır⁹⁷. Bu çerçevede ilerleyen başlıklarda ilk olarak anayasal önem koşulu, devamında da kişisel önem koşulu ele alınmıştır.

1.2.1. Başvurunun Anayasal Önemi Olması

Anayasal önem koşulu, Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması açısından önem taşıma veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıma şeklinde üç unsurdan oluşmaktadır. Fakat AYM'nin de belirttiği gibi temel hak ve özgürlüklerle ilgili Anayasa hükümlerinin yorumlanması için doğası gereği temel hak ve özgürlüklerin kapsamının ve sınırlarının belirlenmesini de içermektedir. Bu sebeple anayasal önem koşulunun, temel hak ve özgürlüklere ilişkin Anayasa hükümlerinin yorumlanması ve uygulanması açısından önem taşıma şeklinde ifade edilebilecek iki unsurunun bulunduğu da kabul edilebilir⁹⁸. Ölçütün doğası ve kanun metni dikkate alındığında bir başvurunun anayasal öneminin bulunduğu kanaat getirilmesi için onun bu iki unsurdan biri açısından önem taşımasının yeterli olduğu anlaşılmaktadır⁹⁹.

⁹⁵ Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. s. 109-110.

⁹⁶ K. V. başvurusu, § 59.

⁹⁷ K. V. başvurusu, § 60.

⁹⁸ K. V. başvurusu, § 61.

⁹⁹ K. V. başvurusu, § 62.

Anayasa hükümlerinin yorumlanması açısından önem taşıma unsuru, AYM'nin bireysel başvuru yoluyla daha önce yorumlamadığı meseleleri kapsar. Fakat Mahkeme, bir meseleyle ilgili olarak daha önce karar vermiş olsa bile değişen politik, ekonomik, toplumsal koşullar gereği o meseleye yeni bir yorum getirme ihtiyacı duyabilir. Bu durumların varlığı halinde bireysel başvuru yoluyla gündeme gelen meselenin anayasal öneminin bulunduğu kabul edilir. Buna ek olarak, temel hak ve özgürlüklere ilişkin mevzuatın değişmesi ya da AYM'nin belli bir meseleye ilişkin yorumları arasındaki farklılık Anayasa'nın uygulanması bakımından tereddüte neden olabileceği için Anayasa'nın yeniden yorumlanması ihtiyacını ortaya çıkarabilmektedir¹⁰⁰.

Anayasa'nın uygulanması açısından önem taşıma unsuru ise AYM'nin Anayasa hükümleriyle ilgili yorumunun kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından uygulanmaması veya yanlış uygulanması ile ilgilidir. Ancak her uygulama farklılığı, başvuruyu Anayasa'nın uygulanması açısından önemli kılmaz. Söz konusu farklılığın önemi Anayasa'ya saygıyı zedelemesiyle ilgilidir¹⁰¹. Bu kapsamda, bir başvuru anayasal içtihat ile çelişen ve yaygın bir uygulamaya ilişkin ise Anayasa'nın uygulanması bakımından önemli bir meselenin varlığı söz konusudur. Diğer taraftan AYM'nin yorumundan farklı, dolayısıyla onun içtihadıyla çelişen bir uygulama yaygın olmasa bile, Anayasa'ya saygı ilkesiyle açıkça bağdaşmaz nitelikteyse önemli olduğu kabul edilmelidir. Böyle durumlarda Anayasa'nın uygulanmasından açıkça kaçınılması hatta bazı durumlarda AYM'nin tabiriyle Anayasa'ya meydan okunulması söz konusu olmaktadır¹⁰².

Dolayısıyla AYM, bir şikâyetin gündeme getirdiği mesele hakkında henüz bir karar vermediği veya o mesele hakkında daha önceden verdiği kararlar olsa da değişen şartlar nedeniyle önceki içtihadını yeniden ele alma ve o meseleye ilişkin yeni bir içtihat oluşturma ihtiyacını duyduğu; ya da oluşturmuş olduğu yerleşik içtihadına rağmen, kamu otoritelerinin yaygın bir şekilde veya Anayasa'ya saygıyı zedeleyecek biçimde bu içtihadı göz ardı ettiği bireysel başvuruları

¹⁰⁰ K. V. başvurusu, § 63.

¹⁰¹ K. V. başvurusu, § 64.

¹⁰² K. V. başvurusu, § 65.

inceleyecektir¹⁰³. *K.V.* kararında belirlenen ilkeler kapsamında anayasal önem koşulunu ilk kez bu başvuruda inceleyen AYM, şikâyetin işaret ettiği usulsüz tebligat ve aleyhe vekalet ücretine hükmedilmesi meselelerinin daha önce birçok başvuruda incelediğini belirtmiştir. Bu sebeple de başvurunun anayasal anlamda genel bir soruna işaret etmediği ve anayasal önem taşıdığına ortaya konulmadığı sonucuna varmıştır¹⁰⁴.

Bir başvurunun anayasal önem taşımaması sebebiyle reddedilmesinin en yaygın sebebi bireysel başvuru yoluyla AYM önüne gelen meselede bir içtihadın varlığıdır. AYM'nin anayasal önem sebebiyle verdiği kabul edilemezlik kararlarının hemen hepsinde bu gerekçe ileri sürülmüştür. Fakat AYM uygulamasının yanlışlığı, bu içtihadın belli bir hak kategorisi temelinde var olduğu ya da bir veya birkaç kararda incelendiği durumlarda bu koşulun karşılandığına kanaat getirmesidir. Esasında anayasal önem koşulu bir başvurunun kabul edilebilir bulunmasında ileri sürüldüğü hak kategorisinin genel standartlarına bağlı olmadığı gibi kabul edilemez bulunmasında da buna bağlı olmamalıdır. Nitekim kriterin her şikâyetin kendi özel koşullarında takdir edilmesi gerekliliği bir içtihadın varlığının tespitinin dahi ileri sürüldüğü hak kategorisine değil gündeme getirdiği meseleye odaklanmış olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, örneğin *K.V.* kararında yapıldığı gibi gerekçeli karar hakkına ilişkin olarak verilen genel nitelikli emsal kararlar, AYM önüne gelen tebligat usulüne ilişkin bir meselede içtihadın varlığı konusunda ciddi şüpheler ortaya çıkarmaktadır.

AYM, şimdiye kadar yalnızca bir kararında anayasal önem açısından müspet tespit yapmıştır. Yani yalnızca bir başvurunun anayasal önemi haiz olduğuna açıkça karar vermiştir. *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş* başvurusu, AYM'nin başvurunun anayasal önem taşıması sebebiyle kabul edilebilir bulunduğu ilk başvurudur. Başvurucuların müşteki sıfatıyla taraf oldukları bir ceza yargılamasında sanıkların cezalandırılmasına karar verilmişse de hüküm zamanaşımı sebebiyle Yargıtay tarafından bozulmuştur ve dava düşürülmüştür. Fakat başvurucular daha sonra, ceza davası sonucunda lehlerine hükmedilen

¹⁰³ Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*. s. 265.

¹⁰⁴ *K. V. başvurusu*, § 74.

manevi tazminat ve vekalet ücreti alacakları için icra takibi başlatmış ve takibe yapılan itiraz sonucu açılan itirazın iptali davası da kabul edilmiştir. Bu karar, başvuru tarafından temyiz edilmiştir. Fakat Yargıtay, temyize konu değer 5.980 Türk lirasını geçmediğinden İcra Hukuk Mahkemesi kararının kesin nitelikte olduğu gerekçesiyle temyiz dilekçesinin reddine karar vermiş; bunun üzerine yapılan karar düzeltme istemi de reddedilmiştir¹⁰⁵. Başvurular diğer iddialarının yanında İcra Hukuk Mahkemesi'nin yetki aşımı yaparak Asliye Ceza Mahkemesi'nin tazminat ve vekâlet ücretine ilişkin hükmünü ortadan kaldırdığını, yerleşik içtihatlarla aykırı olarak verilen bu kararın öngörülemez olduğunu ve bariz takdir hatası yapıldığını belirterek hukuk devleti ile temel hak ve hürriyetlerin korunması ilkelerinin, hak arama hürriyeti ile adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür¹⁰⁶.

Başvuruyu anayasal ve kişisel önem ölçütü bakımından inceleyen AYM, ilk olarak şikâyetin ekonomik mahiyetini değerlendirmiştir. Nitekim başvuru tarafından ileri sürdükleri ekonomik zarar, lehlerine hükmedilen 2.500 Türk lirası manevi tazminat ile 1.100 Türk lirası vekâlet ücretinden ibaret toplamda 3.600 Türk lirasının tahsili için başlattıkları icra takibinin aleyhlerine sonuçlanmasından kaynaklanmaktadır¹⁰⁷. AYM bu başvuruda 3.600 Türk lirasının başvuru açısından önemli bir zarar oluşturmadığına kanaat getirmiştir. Fakat başvuru anayasal açıdan önemli bir sorunu gündeme getirmektedir. Şikâyetin anayasal önemi, kesinleşmiş ve icra edilebilir bir mahkeme kararının başka bir mahkeme tarafından yorum yoluyla ortadan kaldırılmasından kaynaklanmaktadır¹⁰⁸. Burada esas mesele, bir ceza yargılamasında, bir yanda adalet tesis edilirken diğer yandan mağdura giderim ve onarım sunan şahsi hak davası boyutunun nasıl etkileneceğiyle ilgilidir. Zira Asliye Ceza Mahkemesi kararı her ne kadar bozulmuş olsa da şahsi hak davası niteliğindeki tazminat ve vekâlet ücretine ilişkin kısım geçerliliğini sürdürmüştür. Yargıtay Ceza Dairesi kararları da aksini söylememektedir. Buna karşın İcra Hukuk Mahkemesi yorum yoluyla mahkeme kararındaki tazminat ve

¹⁰⁵ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu*, No: 2017/37573, 2/12/2020, § 8-15.

¹⁰⁶ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu*, § 30.

¹⁰⁷ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu*, § 34.

¹⁰⁸ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu*, § 37.

vekâlet ücretine ilişkin bölümü itirazın iptali yoluyla ortadan kaldırmıştır¹⁰⁹. Dolayısıyla söz konusu başvuruda kişinin kararların icrası hakkına, kesinleşmiş bir mahkeme kararının bir başka mahkeme tarafından hükümsüz kılınması yoluyla müdahale edilmektedir. Bu sebeple söz konusu başvurunun esasının incelenmesi gerektiğine karar verilmiştir.

AYM, *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş* başvurusunda ne açıdan anayasal önem gördüğünü açıkça belirtmemiştir. Dolayısıyla söz konusu şikâyetin Anayasa'nın yorumlanması için mi veya uygulanması için mi anayasal önemi haiz olduğu sorusu cevapsızdır. Fakat İcra Hukuk Mahkemesi'nin kararının Anayasa'nın sözü ve ruhuyla açık çelişki oluşturduğu kanaatini dile getiren AYM için her iki sebebin de mevcut olduğu söylenebilir¹¹⁰. Zira bir yandan Anayasa'da hiçbir temeli bulunmayan, içtihat oluşturulmamış veya derece mahkemeleri arasında uygulama farklılıkları bulunan bir mesele açısından Anayasa'nın yorumlanmasının gerektiği; bir diğer yandan da kararın icrası hakkının yorum yoluyla ortadan kaldırılması bakımından Anayasa'ya saygının zedelendiği bir durumun varlığından bahsedilebilir.

Esasında AYM'nin önüne gelen başvurular, anayasal ve kişisel önem sebebiyle verdiği kabul edilemezlik kararlarına ilişkin detaylı bir gerekçe içermemektedir. Bu durum da ekonomik mahiyeti bulunan veya bulunmayan başvuruların hangi sebeple ve hangi koşullarda kabul edilemez olduğuna yönelik bir kıyas yapılmasını imkânsız kılmaktadır. Fakat AYM'nin anayasal ve kişisel önem sebebiyle kabul edilemez bulduğu başvurular belli bazı konularda kronikleşmiş sorunları yansıtmaktadır. Tam da bu durumun kendisi derece mahkemeleri nezdinde Anayasa'nın uygulanması bakımından sistematik bir sorun olduğunu düşündürmektedir. Nitekim bu düşünce idari para cezasına ilişkin olan *Ali Rıza Ak* başvurusunda, karara, karşı oylarını sunan üyeler tarafından da dile getirilmiştir. Üyeler Osman Alifeyyaz Paksüt ve Muammer Topal, başvurunun anayasal ve kişisel önemden yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olması sonucuna katılmamıştır. Üyelerin görüşlerine göre; önemli miktarlarda olmayan

¹⁰⁹ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş* başvurusu, § 47.

¹¹⁰ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş* başvurusu, § 48.

idari para cezalarına ilişkin itirazların, iş yükü veya diğer herhangi bir nedenle, mahkemelerce incelenmeksizin, klişe kararlarla reddedildiğine ilişkin şikâyetlere sıkça rastlanmaktadır. Bu şikâyetlerin başında da trafik cezaları gelmektedir. Bu durum, hukuk sisteminde mevcut yapısal bir sorunun varlığına işaret etmekte ve hukuk güvenliği ilkesini de zedelemektedir. Bu nedenle, bir hukuk devletinde kanun koyucu tarafından öngörülmüş bir itiraz yolunun pratikte etkisiz hale gelmesine, hakkın korunmasının tesadüfi bir hale dönüşmesine yol açabilecek bu gibi durumların anayasal önemden yoksun olmayıp, aksine büyük anayasal önem taşıdığını belirtmişlerdir¹¹¹.

Trafik cezalarına ilişkin sorun hem derece mahkemeleri önünde hem de AYM önünde birbirini tekrar eden, kronikleşmiş bir sorundur. Yalnızca anayasal ve kişisel önemi haiz olmadığına kanaat getirilen onlarca başvuru söz konudur ve bu başvurular temel olarak adil yargılanma hakkına ilişkindir. Kırmızı ışık ihlali sebebiyle başvuruculara kesilen 189 Türk lirası¹¹² ve 172 Türk lirası¹¹³ trafik para cezaları, alkollü araç kullanımı sebebiyle kesilen 650 Türk lirası para cezası¹¹⁴, hız sınırı ihlali sebebiyle kesilen 189 Türk lirası para cezası¹¹⁵, sürücü belgesi olmaksızın araç kullanan başvuruculara kesilen 1.763 Türk lirası ve 1.609 Türk lirası idari para cezaları¹¹⁶, yapılan itiraz başvurusunun süre aşımından reddedildiği 1.278 Türk lirası trafik para cezası¹¹⁷ anayasal ve kişisel önem ölçütü açısından değerlendirilip önemli bulunmamıştır.

AYM nezdinde dahi böylesine bir birikme yaratmış bir meselenin temelinde, incelenmesi ve giderilmesi gereken ciddi anayasal sorunlar olduğu açıktır. Kaldı ki AYM'nin özellikle adil yargılama hakkı bakımından verdiği genel nitelikteki ilkesel kararların trafik para cezaları gibi yaygın bir meselede ilgili bir içtihat olarak ileri sürülmesi yanlıştır. Nitekim *Ali Rıza Ak* başvurusunda gerekçeli

¹¹¹ *Ali Rıza Ak başvurusu*, No. 2015/15965, 27/6/2018, Karşıoy Gerekçesi § 9-11.

¹¹² *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu*, § 23.

¹¹³ *F.N.G. başvurusu*, No. 2014/11928, 21/6/2017, § 56.

¹¹⁴ *Bülent Sağlam başvurusu*, No. 2014/6225, 28/6/2018, § 29.

¹¹⁵ *Mustafa Mümin Bulun başvurusu*, No. 2016/6890, 25/12/2018, § 20.

¹¹⁶ *Mehmet Güzeloğlu (3) başvurusu*, No. 2017/33273, 11/12/2019, § 26; *Met-Ay Oto Kiralama Org. Tur. Tic. ve San. A.Ş. başvurusu*, No. 2017/6422, 12/2/2020, § 23.

¹¹⁷ *Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti. başvurusu*, No. 2017/6462, 27/2/2020, § 18.

karar hakkı bakımından gündeme gelen meseleye ilişkin AYM tarafından var olduğu ileri sürülen içtihadın hiçbirisi trafik para cezalarına ilişkin değildir¹¹⁸. Trafik para cezalarına ilişkin bir mesele de tıpkı *K.V.* kararında olması gerektiği gibi o mesele özelinde yorumlanmış bir içtihadın varlığını zorunlu kılmaktadır. AYM eğer, örneğin trafik para cezalarına ilişkin başvuruları anayasal ve kişisel önem ölçütü bakımından reddederken bir içtihadın varlığını ileri sürecekse bu konuyu yeterince incelemeye zorunludur. Bu meseleye ilişkin reddettiği yukarıda sayılan bu başvuruların tam da bu anlamda AYM'ye iyi bir fırsat sunarken reddedilmesi meselenin ardındaki anayasal sorun ile ilgilenilmediğini düşündürmektedir. nAnayasal hakların kapsamının belirlenmesi için buna zorunlu olan AYM bu cezaların miktarı ne kadar düşük olursa olsun etkili bir hukuk yolu iddiasını koruyabilmesi için buna iki kez zorunludur. Meğerki AYM'nin bu kararlarda ileri sürdüğü içtihatlar hakkın kapsamının belirlenmesinde yeterli olsun trafik para cezaları özelinde kronikleşen mesele bir diğer anayasal sorunu, içtihatların itiraz mercileri tarafından da uygulanmadığını gösterecektir.

Aynı kronik durum tutukluluk incelemeleri sırasında başvuru savcı görüşünün tutuklu kişi veya müdafisine bildirilmemesi durumlarında da ortaya çıkmıştır. AYM bu konuyu da yukarıdaki incelemelerine benzer şekilde çözmüştür. Bu konudaki ilk karar *Devran Duran* başvurusunda verilmiştir. Bu başvuruda gündeme gelen mesele, tutukluluk durumuna ilişkin olarak yapılan incelemelerde Cumhuriyet Savcısının yazılı görüşlerine başvurulması ve fakat bu görüşlerin tutuklu kişiye veya müdafisine bildirilmeden itirazın karara bağlanmasıdır. AYM bu ve bu başvuruyu takip eden benzer şikâyetlerde meselenin içtihatlar aracılığıyla zaten ortaya konulmuş olduğunu belirterek anayasal önemin bulunmadığına kanaat getirmektedir. Cumhuriyet Savcısı tarafından bildirilen yazılı görüşün içeriğinin yalnızca itirazın reddedilmesi şeklinde olması, başvurucunun ayrıca cevap vermesini gerektiren daha önce ileri sürülmemiş herhangi yeni bir olgudan

¹¹⁸ *Ali Rıza Ak başvurusu*, § 22. Bu kararlar şunlardır: *Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. başvurusu*, No: 2013/1213, 4/12/2013; *Vesim Parlak başvurusu*, No: 2012/1034, 20/3/2014; *Yasemin Ekşi başvurusu*, No: 2013/5486, 4/12/2013; *Sencer Başat ve diğerleri [GK] başvurusu*, No: 2013/7800, 18/6/2014; *Münür Ata başvurusu*, No: 2014/4958, 22/1/2015; *Hikmet Çelik ve diğerleri başvurusu*, No: 2013/4894, 15/12/2015; *Şah Tarım İnş. Tur. Ltd. Şti. başvurusu*, No: 2013/7847, 9/3/2016.

bahsetmemesi, hatta hiçbir olguya veya gerekçeye yer vermemesi AYM'nin başvuruyu reddetmesinin bir diğer sebebini olmuştur. Mahkeme kararında, tutukluluğa ilişkin olarak verilen kararların Cumhuriyet Savcısının görüşüne uygun olduğu belirtilmişse de Savcılık görüşünde yer alan herhangi bir olguya atıf yapılması veya bu görüşe dayanılmaması da önemli olması konusunda belirleyici olmuştur¹¹⁹. Benzer şekilde *Devran Duran* başvurusunu takip eden birçok başvuru da AYM tarafından önemsiz bulunmuştur¹²⁰.

Tutukluluk incelemeleri sırasında alınan Cumhuriyet Savcısı görüşünün bildirilmemesi, aslında, anayasal önem koşulunun çok önemli bir uygulama alanı olmuştur. Çünkü böyle bir iddia, geçmiş içtihatlarla dayanılarak ya ihlal olmaması sebebiyle açıkça dayanaktan yoksun ya da içtihadın varlığı sebebiyle önemsiz bulunmaktadır. Elbette şikâyetin kabul edilebilir bulunduğu örnekler de mevcuttur fakat anayasal ve kişisel önem koşulunun etkinlik kazanmasıyla bu şikâyetler önemsiz bulunarak reddedilir olmuştur. Öyle ki gittikçe, bu kabul edilemezlik kararlarında belirtilen gerekçeler de kısalmıştır. Anayasal ve kişisel önem koşulunun Mahkeme'ye böyle bir iddiayı ilk bakışta takdir edilecek ve hızlıca sonuçlandıracak kolaylığı sağladığı açıktır. Fakat bu kabul edilemezlik kararları verilirken başvurucunun tutuklu olması göz ardı edilecek bir durum olmamalıdır.

¹¹⁹ *Devran Duran başvurusu*, No: 2014/10405, 25/7/2017, § 121.

¹²⁰ *Hamit Kiye başvurusu*, No: 2014/2603, 4/10/2017, § 44; *Harun Karataş başvurusu*, No: 2014/2610, 4/10/2017, § 43; *Suat Arslan başvurusu*, No: 2014/2623, 4/10/2017, § 43; *Mehmet Emin Tutak başvurusu*, No: 2014/2611, 25/10/2017, § 43; *Şeyhmus Öncel başvurusu*, No: 2014/2991, 25/10/2017, § 35; *Kenan Burukanlı başvurusu*, No: 2014/2620, 26/10/2017, § 43; *Cihan Karabay başvurusu*, No: 2014/2906, 8/11/2017, § 65; *İsa Durç başvurusu*, No: 2014/1529, 26/12/2017, § 34; *Selma Mirzaoğlu başvurusu*, No: 2014/2994, 7/2/2018, § 44; *Metin Mirzaoğlu başvurusu*, No: 2014/3571, 7/2/2018, § 44; *Kadri Karakaş başvurusu*, No: 2014/823, 8/3/2018, § 33; *Ali Can Arslan başvurusu*, No: 2014/2947, 8/3/2018, § 39; *Özgür Arıbaş başvurusu*, No: 2015/2394, 31/10/2018, § 51; *Bilal Sönmezsoy başvurusu*, No: 2015/2755, 28/11/2018, § 27; *Yunus Çiçek başvurusu*, No: 2016/11172, 26/12/2018, § 40; *Ufuk Yeşil başvurusu*, No: 2016/21926, 17/4/2019, § 87; *M.Ö. (2) başvurusu*, No: 2017/20197, 9/5/2019, § 74; *Metin Güneş başvurusu*, No: 2017/23083, 28/5/2019, § 82; *Metin Karahan başvurusu*, No: 2017/16972, 11/9/2019, § 57; *F.A. başvurusu*, No: 2017/38209, 11/9/2019, § 68; *Mutlu Bulut başvurusu*, No: 2017/20749, 26/9/2019, § 108; *Ali Kavlak başvurusu*, No: 2016/8018, 10/12/2019, § 126; *Hüseyin Ekinci (2) başvurusu*, No: 2017/29200, 09/01/2020, § 28; *A.E.S. başvurusu*, No: 2017/13568, 12/2/2020, § 90; *İsmail Solmaz başvurusu*, No: 2017/15251, 12/2/2020, § 77; *Kenan Koçer başvurusu*, No: 2018/1926, 27/2/2020, § 35; *Mehmet Ali Pekgüzel başvurusu*, No: 2017/16053, 04/05/2020, § 71; *Hasan Mutlu Altun başvurusu*, No: 2016/30823, 10/06/2020, § 77; *İlhami İzmirli başvurusu*, No: 2017/21175, 23/06/2020, § 103; *Tarık Korkmaz başvurusu*, No: 2019/13057, 09/07/2020, § 77; *Ali Efendi Peksak (3) başvurusu*, No: 2017/19054, 29/09/2020, § 49.

Nitekim kişinin hürriyetine ilişkin bir meselede her ne kadar ek savunmalarını gerektirecek bir görüş içermese de savcının görüşünün tutuklu kişinin hürriyeti hakkında verilecek karar üzerinde bir etkisi vardır. Bu yol pratikte ne kadar etkisiz olursa olsun anayasal demokrasilerin kişi hürriyetine verdiği önem gereği böyle bir meselenin esasının incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte tıpkı trafik cezalarında olduğu gibi savcının görüşlerinin hiçbir yeni delil ve açıklama içermemesi yargı makamları nezdinde bu prosedürün artık bir formalite halini aldığını ve etkili bir yol olmadığını da göstermektedir. Bu durum da meselenin temelinde kişi hürriyetini etkileyen sistematik bir anayasal sorun olduğuna işaret etmektedir. Anayasa'nın uygulanması koşulunun Anayasa'ya saygıyı gerekli kıldığı düşünüldüğünde, kişinin hürriyetine ilişkin bir prosedürün hakkın korunmasında tesadüfi bir hale dönüşmesinin anayasal önem taşıdığı açıktır. Zira anayasal demokrasiler için kötü muamele yasağı, ifade özgürlüğü gibi taviz verilemeyecek haklar arasında kişi hürriyeti hakkı da yer almaktadır. Tam da bu nedenle itiraz merciince alınan Cumhuriyet Savcısının görüşünün bildirilmemesi aslında meselenin kişisel boyutunu da aşan bir durumdur¹²¹.

Anayasal önem koşulunun uygulamasında Anayasa'ya saygı ilkesini insan haklarına saygı ilkesinden ayırmamak gerekir¹²². Anayasa'ya saygı ilkesi demokratik toplumun yapıtaşını oluşturan haklarla sıkı sıkıya bağlı olduğundan bu haklara ilişkin şikâyetlerin esaslarının incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kişi hürriyeti, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı gibi hak kategorilerine ilişkin şikâyetler anayasal önem koşulunun uygulanmasında önem taşımaktadır. AYM tutukluluk incelemeleri bahsinde bunu yapmaktan kaçınmıştır. Hatta ifade özgürlüğü ihlali iddiasına ilişkin olan *Umut Kara* başvurusunda dahi demokratik bir topluma veya insan haklarına saygı ilkesine değinilmemiştir. Zira bu başvuruda bağlı bulunduğu sendika adına izinsiz tanıtım masası açması ve el

¹²¹ AİHM'in söz konusu mesele hakkında önemli zarar ölçütü uygulamasını Türkiye uygulaması ile karşılaştırmak için bkz.: s. 188.

¹²² Gemalmaz'da her ne kadar kriterin bir koruma unsuru getirmese de anayasal önem unsuru ile insan haklarına saygı unsurunun birbirinden farklı olmadığını savunmakta ve anayasal temel hakların korunmasındaki yararın, bireysel yararının ötesine geçerek insan hakları kamu düzeninin bir parçasını teşkil ettiğini belirtmektedir. Gemalmaz, H. B. (2017). İnsan Hakları Usul Hukuku Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği. s. 178.

ilanları dağıtması üzerine yazılı ikaz alan başvurucunun şikâyetlerinin esasının incelenmesi gerekliydi¹²³. Nitekim bu başvuru yoluyla gündeme gelen mesele sendikal özgürlüklerin kullanılması ile ilgili olup bu özgürlükler demokratik toplum yapısının korunmasında vazgeçilmez nitelikte bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede başka tespiti de *Mehmet Kocaağa* başvurusunda yapılabilecekken AYM, bu başvuruda da kısa bir gerekçeyle ret kararı vermiştir. *Mehmet Kocaağa* başvurusu, beraat eden sanığı temsil eden ve fakat vekili olduğuna dair bir vekâletname ibraz etmeyen başvurucunun lehine 3.600 Türk lirası vekalet ücretine hükmedilmemesine ilişkindir¹²⁴. Burada başvurunun ekonomik mahiyetinden bağımsız olarak esasında ceza sisteminin işleyişi, savunma hakkı ve adaleti korumak açısından avukatların rolü göz önüne alınmalıdır. Zira avukatların ücretlerinin ödenmesi de dahil olmak üzere bu tür usulü işlemlerle yakından ilgili konular önemlidir ve bir yandan ceza adaleti sisteminin işleyişini sağlarken bir diğer yandan avukatlık mesleğini de güçlendirecek niteliktedir. Bununla birlikte bu başvurunun kanunun uygulanmasının açıkça reddedilmesi bakımından da anayasal öneme sahip olduğu söylenebilir. Nitekim bu mesele hukuki kesinlik, mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkı bakımından ciddi sorunlar taşımaktadır. Buna ek olarak başvurunun anayasal önemi mahkemelerin içtihatları arasındaki çelişkiden de kaynaklanmaktadır. Yargıtay'ın yerleşik içtihatları esasında başvurucunun kendi davasında istinaf mahkemesinin verdiği karar ile çatışmaktadır¹²⁵. İlgili mevzuatta ve bu kararlarda istikrarlı bir biçimde ifade edilen husus, vekâlet ücretinin, yargılama giderlerine dâhil olduğu ve bu sebeple dava sonucunda vekâlet ücreti konusunda olumlu veya olumsuz bir karar verilmesi gerektiği ve davada haklı çıkan ve kendisini vekil ile temsil ettiren taraf lehine hükmedilmesi gereken bir hak olduğudur. Lehe sonuçlanan bir yargılamada vekalet ücretine hak kazanıldığı kanunlarda ve ilgili yasal mevzuatta net biçimde ifade edilmiş olmasına rağmen derece mahkemelerinin yorumu, bariz bir takdir hatası olduğunu ve belirli,

¹²³ *Umut Kara başvurusu*, No: 2015/2947, 6/3/2019, § 42-43.

¹²⁴ *Mehmet Kocaağa başvurusu*, No. 2017/21161, 30/06/2020, § 29.

¹²⁵ Bkz.: Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 31/1/2012 tarih ve E.2011/258, K.2012/8 sayılı kararı; Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 17/6/2014 tarih E.2014/11200 K.2014/11835 sayılı ve 7/5/2014 tarih E.2014/1888 K.2014/8783 sayılı kararları.

öngörülebilir yasaların karşısında belirsiz ve kanunun lafzına aykırı bir karar verildiğini göstermektedir.

Derece mahkemelerinin kararlarındaki bu çelişkiyi gidermek için söz konusu başvurunun incelenmesi gerekliliği, anayasanın uygulanması bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu meseleye dair AYM içtihadının dahi yinelenen bir biçimde uygulanmadığı görülmektedir. Bu durum Anayasa'ya saygıyı zedeleyen ve dolayısıyla insan haklarına saygı yükümlülüğünü ortadan kaldıran bir müdahaledir. Buna örnek olarak AYM'nin *Şeref Yıldız ve Burak Günay, Burak Günay ve Burak Günay (2)* başvuruları dikkate alınabilir¹²⁶. Bu başvurularda başvuruçular, vekil vasıtası ile takip ettiği itiraz prosedüründe, taleplerinin kabul edilmesine rağmen mahkemeler tarafından vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. AYM'ye göre, mahkemenin, kendisini vekil ile temsil ettiren başvuruçular lehine vekâlet ücretine hükmetmemesi, ilgili mevzuatın lafız ve amacına açıkça aykırıdır, bu nedenle de başvuruçuların adil yargılanma hakkını ihlal edecek boyuttadır. Mevcut başvuru ile bu başvurular özü itibariyle bir ceza yargılamasına ilişkin ve başvuruçular lehine sonuçlandığı halde lehe vekalet ücretine hükmedilmemesiyle ilgilidir. Fakat *Mehmet Kocaağa* başvurusu, AYM önünde esası bile incelenmeden sonuçlanmıştır. Halbuki önceki içtihatlar vekalet ücreti meselesinin derece mahkemeleri tarafından yinelenen bir şekilde yanlış uygulandığını da göstermektedir. AYM'nin görevi ve başvuruların esasının incelemesi için aradığı anayasal önem aslında tam da burada, derece mahkemelerinin kanunun açık lafzına ve AYM'nin yorumlarına rağmen bunları uygulamayı reddettiği ve böylece AYM'nin deyimiyile Anayasa'ya direndiği noktada ortaya çıkmaktadır.

AYM önüne gelen başvurularda genel itibariyle; trafik idari para cezaları, vekalet ücreti, tutukluluk incelemesinde savcı mütalaasının karşı tarafa bildirilmemesi konularına ilişkin şikâyetlerin anayasal önemden yoksun olduğuna kanaat getirilmiştir. Anayasal önem koşulunun uygulanmasının kapsam ve koşulları içtihatlar aracılığıyla henüz net bir şekilde belirlenmiş değildir. AYM

¹²⁶ *Şeref Yıldız ve Burak Günay başvurusu*, No: 2013/6216, 6/1/2016; *Burak Günay başvurusu*, No: 2013/6217, 26/2/2015; *Burak Günay (2) başvurusu*, No: 2013/6218, 10/6/2015.

şimdiye kadar yalnızca tek bir başvuruda müspet bir tespit yaparak anayasal önem koşulunu uygulamıştır. Halbuki bu ölçütün daha belirli hale getirilmesi, uygulama koşullarının belirlenmesi açısından AYM'ye fırsat veren ve fakat bu fırsatın kullanılmadığı başvurular söz konusu olmuştur. Anayasa'nın uygulanması, yorumlanması ile temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıma şeklinde ifade edilen anayasal önem kriteri çelişkili ve muğlak niteliğini sürdürmektedir.

1.2.2. Başvurunun Kişisel Önemi Olması

Kişisel önem koşulu, başvurucunun önemli bir zarara uğramamış olmasını ifade eder. Bu koşul aynı zamanda AYM'nin sübjektif işlevinin bir görünümüdür. Bireysel başvuru konusu meselenin başvurucunun kişisel durumu üzerindeki olumsuz etkisinin derecesiyle ilgilidir. AYM önünde bir başvurunun anayasal önem taşıyor olsa dahi kabul edilebilir bulunması için başvurucunun AYM'ye taşıdığı şikâyetinde iddia ettiği ihlalin asgari bir ağırlık düzeyine ulaşması gerekir¹²⁷.

Bireysel başvuru ile gündeme gelen meselede ortaya çıkan mağduriyetin önemli olup olmadığını yalnızca başvurucunun sübjektif algısı belirlememektedir. Bu husus başvurucunun içinde bulunduğu koşullar da dâhil olmak üzere her olayın kendine özgü koşulları dikkate alınarak ve objektif verilerden hareket edilerek AYM tarafından değerlendirilmektedir¹²⁸. Başvurucunun uğradığı zarar ekonomik olabilir ve bu durum bir maddi faydadan mahrum kalınması veya maddi bir kayıp yaşanması şeklinde vuku bulabilir. Bununla birlikte başvurunun kişisel öneminin olmadığı durumlar, başvurucunun uğradığı zararın ekonomik bir değeri olup olmamasıyla sınırlı değildir. Zararın ekonomik bir değerinin olup olmaması, onun öneminin değerlendirilmesi bakımından tek başına belirleyici olmamaktadır. Ekonomik bir değeri olmayan başvurularda da anayasal ve kişisel önemin var olduğuna kanaat getirilmesi mümkündür. Öte yandan ekonomik değeri olan başvuruların önemli olup olmadığı değerlendirilirken esas alınacak belli bir

¹²⁷ *K.V. başvurusu*, § 66.

¹²⁸ *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu*, § 67.

miktarın belirlenmesi de mümkün değildir. Böyle bir miktar, başvuru sahiplerinin içinde buldukları kişisel koşullara göre farklı önem derecesine sahip olabilir¹²⁹.

Başvurucunun uğradığı ekonomik kayıp veya mahrum kaldığı ekonomik faydanın etkisi, içinde bulunduğu koşullar göz önüne alınarak değerlendirilmelidir¹³⁰. Örneğin başvuru işsizse, bakmakla yükümlü olduğu kişiler varsa, emekliyse en küçük bir ekonomik zarar dahi önemli olabilmektedir. Başvurucunun ileri sürdüğü ihlale ilişkin subjektif algısı, yani zararın kendisi için önemi, ekonomik durumuna ilişkin belge ve açıklamalarda objektif olarak gerekçelendirilebilir olmalıdır. Fakat elbette her başvuru ekonomik bir mahiyete sahip değildir. Böyle durumlarda da başvuru yoluyla ileri sürülen ihlal iddiasının başvuru için taşıdığı ilkesel önem dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla kişisel önem koşulunun iki unsurunun olduğu söylenebilir. Mahkeme önüne gelen, anayasal önem taşımayan bir şikâyet başvuru için de bir önem taşıyorsa reddedilecektir. AYM şimdiye kadar yalnızca iki başvuruda müspet tespit yaparak başvurunun kişisel önemi haiz olduğunu değerlendirmiştir. Bunlar ekonomik mahiyeti olmayan başvurulardır. Bununla birlikte muhalefet şerhlerinde de dile getirilen itirazlar söz konusu olmuştur¹³¹.

¹²⁹ Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu, § 68.

¹³⁰ Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. s. 110; Öncü, M. (2012). Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler. A. Altan, E. Yıldırım, E. Tercan, H. Tülen, A. R. Çoban (Ed.), *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (ss. 337-408). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. s. 396.

¹³¹ Cem Burak Karakaş başvurusu, No. 2014/19152, 18/10/2017; Murat Ünal başvurusu, No. 2015/226, 12/12/2018. Bu başvurular seks işçisi başvuru sahiplerine 5326 sayılı Kanun'un 37. maddesine dayanılarak 91 Türk lirası idari para cezası kesilmesine ilişkin şikâyetlerdir. AYM, AİHM içtihadından farklı bir şekilde bu başvurularda esas incelemesi yaparak ihlal kararı vermiştir. Başvurunun anayasal ve kişisel önemden yoksun olduğunu belirten iki üye karara muhalif kalmışlardır. Aynı konu AİHM tarafından *Şimşek, Andiç ve Boğatekin* davasında da incelenmiştir. Bu davada başvuru sahipleri seks işçisi olarak çalışan trans kadınlardır. 5326 ve 2918 sayılı kanunlara dayanarak başvuru sahiplerinin tekine gece vakti gürültü yapmaktan dolayı 82 Türk lirası, diğer ikisine trafiği tehlikeye düşürmekten dolayı 72 Türk lirası idari para cezası verilmiştir. Önüne gelen başvuruda Mahkeme geçimlerini seks işçisi olarak sağlamak zorunda kalan başvuru sahipleri için yeterince önemli meblağlar olduğu yönündeki iddiaya rağmen maddi zararının çok düşük olduğunu ve bunun ötesinde, haklarında para cezası verilmesinin, somut olayda, kişisel durumları üzerinde önemli sonuçlar doğurduğunu ya da özellikle mesleki yaşamları üzerinde olumsuz bir etki yarattığını ortaya koyacak bir unsurun bulunmadığını değerlendirmiştir. Ayrıca bu para cezalarını ödemediklerinde bu cezaların özgürlükten yoksun bırakıcı bir tedbire çevrilmesinin mümkün olmadığını kaydeden Mahkeme başvuru sahiplerinin önemli bir zarara uğramadığına kanaat getirmiştir (*Şimşek, Andiç et Boğatekin c. Turquie (déc.)*, Nos: 75845/12;75856/12;79989/12, 17/03/2020, § 26).

Anayasal önem ve kişisel önem ölçütünü AYM'nin ilk kez uyguladığı *K.V.* başvurusu ekonomik bir zararın söz konusu olduğu bir şikâyettir. *K.V.* başvurusunda, başvuru karar düzeltme talebinin reddedilmesi sonucu Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından 54,55 Türk lirası karar düzeltme para cezasına karar verilmiş, bu cezanın tahsili işlemine karşı açılan davada ilan tebliğatinin usulsüzlüğüne ilişkin iddiaların incelenmemesi ve 660 Türk lirası değerindeki avukatlık ücretine hükmedilmesi şikâyet konusu yapılmıştır¹³². Bununla birlikte başvuru kararının şikâyeti kapsamındaki toplam ekonomik kaybı 1.085,85 Türk lirasıdır. Başvuru kararının bu kaybının sebebi karar düzeltme para cezasına dair ödeme emrinin usulüne uygun şekilde tebliğ edilmemesi nedeniyle cezanın zamanaşımına uğradığı yönündeki savunmasının derece mahkemelerinde dikkate alınmamasına dayandığından, AYM meseleyi adil yargılanma hakkının alt unsurlarından gerekçeli karar hakkı ve mahkemeye erişim hakkı açılarından incelemiştir¹³³. Kişisel önem yönünden başvuruya konu maddi zararın, serbest avukat olarak görev yapan başvuru kararının mali durumuna ciddi anlamda zarar vermediği ifade edilmiştir. AYM'nin bu kanaatini destekleyen nokta zararın ekonomik mahiyetinin yanında başvuru kararının uğradığı ekonomik kaybın kendisi için ne ölçüde önemli olduğunu detaylandırmamasıdır. Bu hususları gözeterek AYM başvuru konusu miktarın başvuru açısından önemli bir zarar olmadığı kanaatine varmıştır¹³⁴.

K.V. kararı bağlamında AYM'nin anayasal önem koşuluna ilişkin değerlendirmelerinde taşıdığı gerekçelendirme problemi kişisel önem koşulu için de geçerlidir. Bu başvuruda problem, başvuru kararının avukat olması sebebiyle maddi durumunun iyi olduğu gibi genel ve temellendirilmemiş bir kanıdan kaynaklanmaktadır. Nitekim kararda, başvuru kararının ekonomik durumuna ilişkin AYM tarafından bir araştırma yapıp yapılmadığı ve neye dayanılarak böyle bir kanıya varıldığı anlaşılamamaktadır. Bu araştırma faaliyetinin Mahkeme tarafından yapılmasının ayrıca bir zaman ve emek gerektirmesi sebebiyle pratik olmadığı

¹³² *K. V. başvurusu*, § 8-18.

¹³³ *K. V. başvurusu*, § 46.

¹³⁴ *K. V. başvurusu*, § 78.

düşünülebilir; fakat başvuruçunun ekonomik durumunun şikâyet edilen maddi kaybı karşılayabilecek düzeyde olup olmadığı hususu en azından belli objektif kriterler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bunlar genel olarak asgari ücret, üzerine kayıtlı taşınmazlar, başvuruçunun ikamet ettiği muhit veya bir meslek grubunun ortalama geliri gibi büyük ölçüde kolayca tespit edilebilecek unsurlar olabilir. Serbest çalışan bir avukat açısından ise belli bir maaşının olmaması, ülkedeki avukat sayısının yüksekliği veya avukatlık mesleğinin genel ekonomik sorunları dahi göz önüne alınabilir niteliktedir. Esasında bu gibi durumlarda AYM'nin kaçınması gereken şey başvuruçunun maddi zararının onu ne ölçüde etkilediğine ilişkin spekülasyonlardır. Her ekonomik zararın mevcut olduğu başvuruda da bunun ne denli önemli olduğunu açıklama ve objektif olarak gerekçelendirme yükümlülüğü başvuruçuyu açısından da ayrıca bir külfet gerektireceğinden bu koşulun uygulaması AYM'yi hassas bir inceleme sorumluluğundan muaf tutmamaktadır.

Anayasal ve kişisel önem ölçütünün uygulandığı ikinci başvuru parasal bir zararın mevcut olmadığı fakat parasal bir değeri olan eşyaya el konulmasına ilişkin bir şikâyetten kaynaklanmıştır. *Seyfettin Bahar* başvurusunda hükümlü olan başvuruçuyu, tutulduğu cezaevinde sekreter altlığına el konulmasının gün içinde okuyan ve araştıran biri olarak günlük çalışmalarını yapmasını, dolayısıyla kişisel gelişimini sürdürmesini engellediğinden şikâyet etmiştir. Yapılan incelemede öncelikle, sekreter altlığının, üzerine konulan kâğıda yazı yazılmasını kolaylaştıran ve sert cisimlerden yapılan bir gereç olup önemli bir ekonomik değere sahip bir eşya olarak görülmediğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca sekreter altlığının yazı yazabilmenin olmazsa olmaz bir unsuru olmadığını belirten AYM sekreter altlığına el konulmasının buna eklenen bir tahta parçası olduğunu ve eklenen tahta parçanın sökülmesi durumunda sekreter altlığının başvuruçuya verilebileceğini kaydetmiştir. Bu sebeple de AYM başvuruçunun şikâyetinin kişisel önemden yoksun olduğuna karar vermiştir¹³⁵. Mahkeme'nin kanaatini gerekçelendirme yükümlülüğü bakımından kastedilen tam da budur. Zira bu başvuruda olduğu gibi hayatın doğal

¹³⁵ *Seyfeddin Bahar* başvurusu, No: 2014/10204, 5/4/2017, § 33.

akışı içerisinde bir sekreter altlığının objektif niteliklerini değerlendirmek yukarıda belirtilen hassas incelemenin bir yolu olabilir. Aynı şekilde devam eden başvurularda, cezaevindeki mahpusların el konulan eşyalarına ilişkin şikâyetlerin bir kısmı daha anayasal ve kişisel önemden yoksun bulunmuştur¹³⁶.

Özellikle ekonomik mahiyeti bulunan başvurularda uğranılan maddi zararın veya mahrum kalınan maddi faydanın miktarının başvuru için neden önemli olduğunun açıklanması ve objektif olarak gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Bu gerekçelendirme başvuru maaş bordroları, emekli aylığı, bakmakla yükümlü olduğu kişiler gibi ekonomik durumunu yansıtan herhangi bir delil ile yapılabilir. Dolayısıyla başvurunun yalnızca beyanlarında ekonomik durumunu belirtmesi yeterli olmayacaktır. Buna karşın AYM de kendiliğinden bu gibi hususları araştırma, göz önüne alma ve takdir etme yükümlülüğünden muaf olmamalıdır.

Ekonomik zararlar her zaman ekonomik değeri olan bir eşyadan kaynaklanmamıştır. K.V. başvurusundaki gibi bir yargılama süreci sonunda başvuru maddi kaybın önemsiz bulunduğu şikâyetler çoğunluktadır. Bunlar konu itibarıyla idari para cezaları veya borca dayalı işlemlerden kaynaklanan çeşitli şikâyetlerdir. Örneğin; talep edilen 98,05 Türk lirası özel hizmet tazminatı¹³⁷, tahakkuk ettirilen 1.088,94 Türk lirası yol katılım payı¹³⁸, gürültü sebebiyle kesilen 3.000 Türk lirası idari para cezası¹³⁹, tüketici uyuşmazlığından kaynaklanan 201,18 Türk lirası kredi taksiti¹⁴⁰, yetkisiz mahkemede dava açılması sonucu aleyhe hükmedilen 1.580 Türk lirası yargılama gideri¹⁴¹, karar düzeltme talebinin reddi sonucu kesilen 288 Türk lirası para cezası¹⁴², işyeri denetimi neticesinde mevzuata aykırılık sebebiyle kesilen 3.294 Türk lirası idari para cezası¹⁴³, başkasına kiralanan aracın göçmen kaçakçılığında

¹³⁶ Mehmet Çelebi Çalan (2) başvurusu, No: 2014/5674, 8/6/2017, § 34; Murat Türk (4) başvurusu, No: 2015/19665, 28/6/2018, § 37; Mahmut Mumcu başvurusu, No: 2017/24655, 09/07/2020, § 39.

¹³⁷ Oğuz Zengin (2) başvurusu, No: 2014/156, 20/4/2017, § 42.

¹³⁸ Mürsel Polat ve Nuriye Artuç başvurusu, No: 2014/3470, 25/10/2017, § 30.

¹³⁹ Emek Yapı Yat. İnç Tic. Ltd. Şti. başvurusu, No: 2014/19521, 5/12/2017, § 27.

¹⁴⁰ Süleyman Özpınar başvurusu, No: 2014/6710, 20/12/2017, § 37.

¹⁴¹ Bahar Fırat ve Diğerleri başvurusu, No: 2014/9810, 9/1/2018, § 31.

¹⁴² Ahmet Uyanık ve Diğerleri başvurusu, No: 2015/1617, 13/9/2018, § 48.

¹⁴³ Saat ve Saat Teknik Servis Hizmetleri Tic. Ltd. Şti. başvurusu, No: 2017/25089, 08/09/2020, § 24.

kullanılması sebebiyle kesilen 876 Türk lirası idari para cezası¹⁴⁴, inşaat atıklarının çevre kirliliğine neden olduğu gerekçesiyle başvuru şirkete kesilen 5.000 Türk lirası idari para cezası¹⁴⁵ miktar bakımından AYM'nin önemsiz bulunduğu şikâyetlerdir. Ayrıca 1.456,68 Türk lirası değerindeki icra takibine ilişkin itirazın iptali davasının reddedilmesi¹⁴⁶, 1.000 Türk lirası tazminat davası alacağına ilişkin uyuşmazlıkta esas incelenmeksizin görevsizlik kararı verilmesi¹⁴⁷, 2.150,79 Türk lirası borca karşı açılan istirdat davasının açılmamış sayılması¹⁴⁸, faaliyetin katma değer vergisinden istisna tutulmasına rağmen 2.222,70 Türk lirası vergi tarhiyatı yapılması¹⁴⁹, dava açıldığı sırada bulunmayan bir hükme dayalı olarak 2.222,40 Türk lirası harca hükmedilmesi¹⁵⁰, 1.310,41 Türk lirası tazminat talepli kamulaştırmasız el atma davasının reddedilmesi¹⁵¹, maaşın değer kaybına uğratarak ödenmesi sonucu toplam 1.195,47 Türk lirası alacaktan mahrum kalınması¹⁵², ecrimisil ihbarnamesinin fahiş kısmının iptali için açılan davanın kısmen kabulü ile 2.319,91 Türk lirası yargılama gideri ödemesine karar verilmesi¹⁵³ de önemli bulunmamıştır.

Ekonomik boyutu değerlendirilen bir diğer konu ise vekalet ücretleri olmuştur. AYM önüne gelmiş fazla sayıdaki başvuru, idari gözetim kararına itirazların Sulh Ceza Hâkimliği tarafından kabul edilmesine rağmen lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle mülkiyet ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir¹⁵⁴. Fakat bir de aleyhe vekalet ücretine

¹⁴⁴ Mehmet Güzeloğlu (4) başvurusu, No. 2017/22361, 12/2/2020, § 24.

¹⁴⁵ G. Ltd. Şti. başvurusu, No. 2018/22658, 19/07/2018, § 27.

¹⁴⁶ Cemal Yüksel başvurusu, No. 2016/588, 19/9/2018, § 16.

¹⁴⁷ E.S.G. başvurusu, No. 2017/4528, 29/5/2019, § 24.

¹⁴⁸ Teoman Gürsoy başvurusu, No. 2017/18796, 27/2/2020, § 19.

¹⁴⁹ Osman Nuri Kurt başvurusu, No. 2017/33011, 10/03/2020, § 27.

¹⁵⁰ Yunus Emre Ekici başvurusu, No. 2019/13381, 15/05/2020, § 18.

¹⁵¹ Nevri İlhan başvurusu, No. 2017/24753, 15/09/2020, § 26.

¹⁵² Metin Bayram başvurusu, No. 2018/21996, 25/02/2021, § 38.

¹⁵³ Nazım Candan başvurusu, No. 2018/3326, 10/03/2021, § 28.

¹⁵⁴ Daygınat Magomedzhamilova ve Diğerleri başvurusu, No. 2015/516, 20/3/2019, § 41; A.O.C. ve Diğerleri başvurusu, No. 2015/9777, 26/9/2019, § 31; R. A. (2) başvurusu, No. 2015/15891, 9/10/2019, § 34; M. Q. başvurusu, No. 2015/11553, 24/10/2019, § 31; Kemal Salpagarov başvurusu, No. 2016/12809, 16/1/2020, § 53; Mohamed Sabry Aly Azzazy ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/40091, 20/04/2020, § 26; Kristina Luttsato ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/4754, 20/04/2020, § 24; Maftuna Solieva ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/1562, 15/05/2020, § 24; Bilal Abdulsattar El Raviye ve Diğerleri başvurusu, No. 2018/27603, 15/05/2020, § 29; M. D. ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/24613, 02/06/2020, § 38; Rasul Tamaev ve Diğerleri başvurusu, No.

hükmedilmesinin şikâyetin temelini oluşturduğu durumlar söz konusudur. Başvurucuların yargı mercii olarak gösterilen idare mahkemesinde dava açmasına rağmen yanlış yargı kolunda dava açtığından bahisle davanın reddedilerek 990 Türk lirası¹⁵⁵, idari işlemin iptali istemiyle açılan davalarda 600 Türk lirası ve 1.090 Türk lirası¹⁵⁶, aleyhe sonuçlanan itirazın iptali davası sebebiyle 750 Türk lirası¹⁵⁷; idare mahkemesinde açtığı davanın reddedilmesi sonucu 1.000 Türk lirası¹⁵⁸ vekalet ücreti ödemelerine hükmedilmesinin önemsiz olduğuna kanaat getirilmiştir.

Bu noktada özellikle değinilmesi gereken bir karar da *Güler Ertugay ve Diğerleri* başvurusudur. Başvurucuların görevsiz yargı yerinde dava açması sebebiyle her birisinin 1.800 Türk lirası vekalet ücreti ödemesine karar verilmiştir. AYM başvurunun miktar itibarıyla kişisel önem taşımadığına kanaat getirmiştir. Fakat ilginç olan tarafı AYM'nin başvurucuların ekonomik yetersizlikleri sebebiyle o dönemde 257,50 Türk lirası olan bireysel başvuru harcına ilişkin adli yardım talebini kabul ederken toplamda 3.600 Türk lirası değerindeki vekalet ücretinin başvurucuların ekonomik durumunda herhangi olumsuz bir duruma yol açmayacağına kanaat getirmiş olmasıdır¹⁵⁹. AYM'nin burada kişisel önem tespiti yapabileceken hiçbir gerekçe sunmadan reddetmesinin nedeni anlaşılammaktadır. Adli yardım talebinin muhakkak belgelerle desteklenmesi gerektiği düşünüldüğünde şikâyete ilişkin ekonomik kaybın değerinin ayrıca ve başkaca delillerle ispatlanmasının gerekmediği de ortadadır. Bu durum kriterin uygulanmasında endişe duyulan keyfilğin açık bir göstergesi sayılabilir.

Başvurunun kişisel önemi her zaman şikâyete ilişkin ekonomik zarardan kaynaklanmayabilir. Bu anlamda şikâyetin başvuru için taşıdığı ilkesel önem de

2016/30880, 21/07/2020, § 25; *Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve Diğerleri başvurusu*, No. 2017/29511, 09/09/2020, § 28; *Hekmatullah Kamalov ve Diğerleri başvurusu*, No. 2017/5038, 15/09/2020, § 45; *Otabek Karimov ve Diğerleri başvurusu*, No. 2016/36559, 04/11/2020, § 26; *Abdulaziz Cedan ve Diğerleri başvurusu*, No. 2016/32270, 07/04/2021, § 44; *A.E. ve Diğerleri başvurusu*, No. 2016/22584, 21/04/2021, § 38.

¹⁵⁵ *Ali Özmen İnşaat Taah. Tur. Gıda Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti. başvurusu*, No. 2017/18746, 22/07/2020, § 30.

¹⁵⁶ *Adnan Deniz ve Diğerleri başvurusu*, No. 2019/6983, 15/05/2020, § 12; *Turgut Hür başvurusu*, No. 2018/15349, 20/04/2020, § 17.

¹⁵⁷ *Seyfi Baysal başvurusu*, No. 2015/19729, 4/7/2018, § 18.

¹⁵⁸ *Erol Çiçek (2) başvurusu*, No. 2017/22570, 29/09/2020, § 24.

¹⁵⁹ *Güler Ertugay ve diğerleri başvurusu*, No: 2017/34088, 19/11/2020, § 32.

belirleyicidir. İleri sürülen müdahalenin başvuruçunun kişisel yaşamı üzerindeki etkisi ve sonuçları AYM tarafından dikkate alınan unsurlardır. *Fırat Kılınç* kararı, şikâyetin başvuruçunun için ilkesel anlamda kişisel önem taşıması sebebiyle AYM'nin kabul edilebilir bulduğu ilk başvurudur. Teknik cihazla yapılan ölçüm sonucunda ortaya çıkan promil miktarı dikkate alınarak başvuruçunun hakkında hem idari hem cezai süreç başlatılmıştır¹⁶⁰. Kullandığı medikal ağız spreyi sebebiyle promil sınırını aştığını belirten ve bu beyanı Adli Tıp Raporu ile tespit edilen başvuruçunun, hakkındaki ceza yargılamasında beraat etse de alkollü araç kullanması sebebiyle sürücü ehliyetine altı ay süreyle el konulmuş ve hakkında 876 Türk lirası idari para cezası tesis edilmiştir¹⁶¹. Buna karşın başvuruçunun ehliyetinin alıkonulmasına karşı yaptığı itirazın reddedilmesinin gerekçeli karar hakkını ihlal eder nitelikte olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında çelişkili ve farklı kararlar verilmesinin hukuki güvenlik ilkesiyle bağdaşmadığını da ileri sürmüştür¹⁶².

AYM başvuruçunun ileri sürdüğü ihlal iddialarının niteliğini nazara alarak başvurunun, kabul edilebilirlik kriterlerinden biri olan anayasal ve kişisel önemden yoksun olma kriteri yönünden incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. AYM, başvurunun anayasal önemi bulunmamakla birlikte benzer başvurularda verdiği kabul edilemezlik kararlarına referans vermiştir. Fakat AYM, bu başvuruda diğerlerinden farklı olduğuna kanaat getirdiği bir hususa değinmiştir. Buna göre, benzer diğer başvurulardan farklı olarak söz konusu olayda başvuruçunun, şikâyetini sürücü belgesinin geri alınması üzerinde temellendirmektedir ve bunun bir sonucu olarak iş hayatının sekteye uğradığını dilekçesinde ileri sürmesi dikkate alınacak bir noktadır¹⁶³. Dolayısıyla başvuruçunun mağduriyetinin ekonomik bir mahiyeti bulunmamaktadır. Nitekim AYM'nin örnek verdiği kararlarda mağduriyet ekonomik bir kayıptan ibarettir ve AYM bu sebeple söz konusu başvuruyu diğerlerinden ayırmıştır. AYM'ye göre bireyin sürücü belgesi olmadan araç kullanımına izin verilmediği düşünüldüğünde söz konusu hususun bireyi günlük hayatta önemli ölçüde dezavantajlı bir pozisyona düşürebilecek nitelikte olduğu

¹⁶⁰ *Fırat Kılınç başvurusu*, No. 2018/2796, 12/1/2021, § 9-10.

¹⁶¹ *Fırat Kılınç başvurusu*, § 15-16.

¹⁶² *Fırat Kılınç başvurusu*, § 33.

¹⁶³ *Fırat Kılınç başvurusu*, § 38.

kabul edilmiştir. Bunun yanında AYM, söz konusu müdahalenin başvuru durumunu ağırlaştırıcı sonuçlarına da dikkat çekmiştir. Bu sürenin ilk etapta altı ay olarak belirlenmesi, son ihlalin gerçekleştiği tarihten itibaren geriye doğru beş yıl içinde ikinci kez alkollü bir şekilde araç kullanılmasının tespiti hâlinde ise geri alma süresinin iki yıla çıkması, bu beş yıllık süre içinde sürücü belgeleri ikinci ve üçüncü defa geri alınanlar hakkında ek tedbirlerin uygulanması ayrıca dikkate alınmıştır. Bu nedenle başvuru konusu edilen idari yaptırımın başvurucağı önemli bir zarara uğratmadığının söylenemeyeceğine kanaat getirilmiştir¹⁶⁴. Böyle bir değerlendirme, şikâyetin başvurucağı için taşıdığı ilkesel önem gereği yerinde olsa da başvurunun ekonomik zarardan şikâyet edilen diğer başvurulardan ayrı tutulması, ekonomik ve ekonomik olmayan zararlar arasında zımni bir hiyerarşi kurulduğunu düşündürmektedir. Zira bir başvuru ekonomik bir zarar üzerinden de temellendirilebilir ve bu zarar gerçekten düşük bir miktar da olabilir. Bu başvuruda yapılan değerlendirmelerin ilk bakışta yarattığı algı, ekonomik bir zararın göz ardı edilebilir olduğu gibi yanlış bir algıdır.

Ekonomik mahiyeti olmayan ve taşıdığı kişisel önem gereği kabul edilebilir bulunmasına kanaat getirilen bir diğer başvuru *İnan Gök* başvurusudur. Hükümlü bulunduğu cezaevinde başvurucağı hakkında disiplin cezası verilmiştir. Başvurucağının bu cezaya itirazı kabul edilmişse de savcı bu karara itiraz etmiştir. Savcının itirazının kabulüne karar verilmiş ve fakat savcının itiraz beyanları başvurucağıya tebliğ edilmemiştir. Lehe verilen bir İnfaz Hâkimliği kararı sonrasında Cumhuriyet savcısının itirazı üzerine şikâyetin kesin olarak reddedilmesiyle başvuru sonuçlanmıştır. Bu durumda başvurucağının yorumlarını gerektirebilecek değerlendirmeler yapıldığı, Cumhuriyet savcısının itirazının tebliğ edilmemesi sonucu başvurucağıya ciddi anlamda zarar verildiği kanaatine varılmıştır¹⁶⁵. *İnan Gök* başvurusu silahların eşitliği ilkesine ilişkin olarak kişisel önemi sebebiyle verilen tek kabul edilebilirlik kararıdır. Daha önceki birkaç başvuruda da İnfaz

¹⁶⁴ *Fırat Kılıç başvurusu*, § 39.

¹⁶⁵ *İnan Gök başvurusu*, No: 2018/1936, 28/01/2021, § 43.

Hakimliği'ne yapılan şikâyetle savcılık görüşünün başvurucuya tebliğ edilmemesinin önemli olmadığına kanaat getirilmiştir¹⁶⁶.

Tutukluluk incelemesi yapılırken savcının görüşlerinin bildirilmemesi meselesinde kişisel önem bulmayan AYM, aynı şekilde, örneğin *İbrahim Kızılkaya* başvurusunda da benzer bir karar vermiştir. Bu başvuruda başvurucu, hakkında yürütülen bir ceza yargılaması kapsamında verilen yedi yıl altı ay hapis cezasının temyizi üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan onama istemli tebliğnamenin kendisine bildirilmemesinden şikâyetçi olmuştur¹⁶⁷. AYM, görüşlerin taraflara tebliğ edilmemesine ilişkin şikâyetlerin daha önce birçok başvuruda incelendiği; somut olayda dile getirilen şikâyetlere benzer şekilde silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin ihlal edildiği iddialarına ilişkin başvurularda ilgili Anayasa kurallarının yorumlandığını ve başvurucunun şikâyetinin taşıdığı farklılıkların genel bir soruna işaret etmediğini belirtmiştir. AYM ayrıca, tebliğnamede başvurucunun yorumlarını gerektirecek daha önce tartışılmayan konulara ilişkin yeni herhangi bir argüman ileri sürülmediğini, tebliğnamenin esaslı değerlendirmeler ya da başvurucunun bilgisi dâhilinde olmayan ek açıklamalar içermediğini, Yargıtay'ın onama kararının gerekçesinde tebliğnameye kesinlikle atıf yapmadığını ve tebliğnamenin tebliğ edilmemesinin kendisine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda başvurucunun herhangi bir açıklamasının olmadığını tespit etmiştir¹⁶⁸. Bu sebeplerle başvurunun bu kısmının Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması açısından önem taşımadığı gibi başvurucunun da önemli bir zarara uğramadığına karar verilmiştir. AYM, takip eden benzer başvurularda da Yargıtay önündeki bir yargılamada Cumhuriyet Başsavcılığı tebliğnamesinin bildirilmemesinin anayasal ve kişisel önemden yoksun olduğuna kanaat getirmiştir¹⁶⁹.

¹⁶⁶ *Selahattin Demirtaş (4) başvurusu*, No: 2017/27359, 10/06/2020; *Mehmet Keçeci başvurusu*, No: 2018/24673, 21/10/2020.

¹⁶⁷ *İbrahim Kızılkaya başvurusu*, No: 2014/2517, 5/4/2017, § 30.

¹⁶⁸ *İbrahim Kızılkaya başvurusu*, § 30-36

¹⁶⁹ *Murat Karaaslan başvurusu*, No: 2015/13725, 19/9/2018, § 47; *Enes Ulu başvurusu*, No: 2014/16751, 20/09/2017, § 26.

AYM önüne gelen silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri iddialarına ilişkin birçok başvuruda anayasal ve kişisel önem ölçütünü incelemiş ve benzer kararlar oluşturmuştur. Bu kararların ortak noktası, yargılama taraflarına bildirilmeyen görüşlerin ek bir beyanda bulunmayı gerektiren yeni bir husus taşınamaması olmuştur. Yargıtay önündeki bir yargılamada Cumhuriyet Başsavcısının görüşünün bildirilmemesi ve tutukluluk incelemesi sırasında savcılık görüşünün sanık veya müdafine bildirilmemesinin yanı sıra Danıştay önündeki bir yargılamada tetkik hakiminin görüşünün bildirilmemesi¹⁷⁰, idari yargılamada davalı idarenin savunmalarının tebliğ edilememesi¹⁷¹ gibi şikâyetler incelenerek önemli bulunmamıştır.

AYM'nin kişisel önem koşulu uygulaması çoğunlukla ekonomik yönü ön plana çıkan başvurular üzerinde öne çıkmaktadır. Kişisel önem taşıdığına kanaat getirilen başvuruların ekonomik mahiyeti olmayan başvurular olması bu koşulun ekonomik mahiyeti belli bir miktara kadar olan başvurularda karşılanmadığı algısını doğurabilmektedir. Zira şimdiye kadar her ne kadar miktar bakımından düşük olsa da başvurucu için önemli sayılabilecek bir ekonomik zararın kişisel önemi olduğuna karar verilmemiştir.

Bireysel başvuru usulünde önemli zarar ölçütünün dokuz yıllık uygulaması, kapsamı tam olarak belirlenemeyen ve muğlak bir kriter ortaya koymaktadır. Bu kriterin varlığının yalnızca birkaç başvuruda karşılandığına karar verilmesi ve kararların genel olarak yeterli bir gerekçe içermemesi bu belirsizliğin sürmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla hala kapsam ve koşulları belli bir uygulamadan bahsetmek mümkün değildir. Anayasal ve kişisel önem kriterinin her iki koşulu yüzden fazla başvuruda uygulanmıştır. Her ne kadar ileri sürüldüğü hak kategorisine ve taşıdığı ekonomik değere bağlı olmasa da uygulama, özellikle idari para cezaları, vekalet ücreti, yargılama taraflarından birinin diğerinin görüşlerinden haberdar edilmemesine ilişkin konular ve ekonomik mahiyeti olan şikâyetler üzerine yoğunlaşmaktadır.

¹⁷⁰ *Emine Demir Özden başvurusu*, No. 2014/13769, 22/11/2017, § 32; *Kasım Biner başvurusu*, No. 2014/11399, 22/11/2017, § 32.

¹⁷¹ *Oğuz Zengin (2) başvurusu*, § 43.

Anayasal önem koşulunun uygulaması, AYM'nin bu kriter bağlamında özellikle Anayasa'nın yorumlanması unsuruna ağırlık verdiğini göstermektedir. Nitekim yukarıda bahsedildiği gibi, Anayasa'nın uygulanması bakımından mevcut sorunları ortaya koyan başvurular Mahkeme önüne gelmişse de bu konuya hiç değinilmeden reddedilmiştir. Halbuki derece mahkemelerinin uygulamalarında ortaya çıkan sistematik sorunlar ve uygulama farklılıkları da bir meselenin anayasal önem taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte anayasal demokrasilerde aynı zamanda Anayasa'ya saygıyı güçlendiren kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü gibi birtakım hak kategorileri ve ilkelerin anayasal önemi bulunduğu kanaat getirmek gerekmektedir. Bu hak kategorilerine ilişkin şikâyetler meselenin kişisel boyutunu aşan bir şekilde insan haklarına saygı yükümlülüğü bakımından da büyük bir öneme sahiptir.

Kişisel önem koşulunun uygulaması ise çoğunlukla başvuruların ekonomik mahiyeti üzerinden şekillenmektedir. Uygulamada AYM'nin, ekonomik değeri 3.600 Türk lirasına kadar olan şikâyetlerin genel olarak başvuru sahibinin kişisel durumu üzerinde önemli bir etkisinin olmayacağına kanaat getirdiği ortaya çıkmaktadır. Ekonomik değeri olan başvurularda kişisel önemin mevcut olduğuna dair bir kararın henüz verilmemiş olması, bu koşulu uygularken AYM'nin şekilci ve özensiz davrandığını da düşündürmektedir.

Anayasal ve kişisel önem kriterinin kapsam ve koşullarının AYM'nin içtihatıyla somutlaştığı henüz söylenememektedir. Bu durumda AYM, kriteri daha fazla başvuru üzerinde uygulayacaksa dahi bu incelemesini müspet tespitler üzerinde yoğunlaştırmalı ve bu kriteri somut olaya uygularken kanaatlerine ilişkin gerekçelerini detaylandırmalıdır. Bununla birlikte başvuru sahibi de eğer maddi bir zarara uğramışsa bundan bahsetmeli; sadece ihlalin tespitini ve tazminata karar verilmesini talep etmemelidir. Maddi zararın başvuru sahibinin mali durumuna veya kişisel yaşamına ciddi anlamda zarar verdiği açıklanmalı ve gerekirse belgelerle desteklenmelidir. AYM'ye bireysel başvuru usulünde bu özelliklere sahip olan önemli zarar ölçütü karşılaştırmalı hukuktaki örnekleriyle önemli benzerlikler taşımaktadır. Türkiye uygulamasının kapsam ve koşullarını daha iyi analiz etmek ve diğer uygulamalarla benzerliklerini ve farklılıklarını görebilmek için gelecek

başlıkta önemli zarar ölçütünün karşılaştırmalı anayasa hukukundaki örneklerini incelenmiştir.

2. KARŞILAŞTIRMALI ANAYASA HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ

2.1. Amerikan Modeli Writ of Certiorari Usulünde

Anayasal denetim, ulusal düzeyde temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminin en üstünde yer almaktadır. Anayasaya aykırılık denetimi ise her ülkede bir anayasa mahkemesi tarafından yapılmamakta örneğin, ABD’de olduğu gibi bir Yüksek Mahkeme tarafından da yerine getirilebilmektedir. Amerikan hukuk sisteminde önemli bir yeri olan *writ of certiorari*¹⁷² usulü Avrupa modeli anayasa şikâyetindeki anayasaya aykırılık denetimini yerine getirmek için başvuru olan bir kanun yoludur. 1789’da kurulan ABD Federal Yüksek Mahkemesi nezdindeki *petition for writ of certiorari* olarak da bilinen *certiorari* başvurusu, köken itibariyle *common law*’a dayanmaktadır¹⁷³. Adliye Yasası (*Judiciary Act*) ile 1891 yılında oluşturulan *certiorari* yolunun 1925 yılında yapılan değişikliklere kadar yaygın bir biçimde ABD Yüksek Mahkemesi nezdinde kullanılan bir yol olduğu söylenememektedir. 1925 değişikliklerinin temel amaçlarından biri, dava yükünün azaltılmasını sağlamak olmuştur. Bu iş yükünü daha da azaltmak için 1988’deki reformla uzun bir süre mevcut olan zorunlu temyiz incelemesi kaldırılarak Yüksek Mahkeme’ye ulaşan dava sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır¹⁷⁴. ABD Anayasası’nın 3. maddesine göre, Federal Yüksek Mahkeme, ilk derece mahkemesi olarak

¹⁷² Genel olarak *writ of certiorari* için bkz.: Goodnow, F. J. (1891). *The Writ of certiorari. Political Science Quarterly*, 6(3), 493-536; Ahumada Ruiz, M. A. (1994). El “*certiorari*”. El Ejercicio Discrecional de la Jurisdicción de Apelación por el Tribunal Supremo de los Estados Unidos. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 41, 89-136.

¹⁷³ Hazard, G. C., Taruffo, M. (1995). *American Civil Procedure*. New York: Yale University Press. s. 207.

¹⁷⁴ Morawa, A. H. E. (2014). *Certiorari and the Political Judge: Discretionary Case Selection by the United States Supreme Court and the European Court of Human Rights Compared. The University of Tasmania Law Review*, 33(2), 222-254. s. 224-225.

görebileceği davalar bulunmakla birlikte bir temyiz mahkemesi olarak son federal yargı merciidir¹⁷⁵.

Anayasa şikâyetinin bir biçimi olarak görülen ABD'deki *writ of certiorari* uygulamasında ABD Yüksek Mahkemesi, bir yargılamanın incelenabilirliği konusunda oldukça geniş bir takdir yetkisine sahiptir. ABD tipi anayasa yargılamasının kendine özgü gelişimi ve özelliklerine bağlı olarak ABD Yüksek Mahkemesi'nin kişilerin hak ve özgürlüklerini korumaktan ziyade, anayasanın yorumlanmasına dayalı bir anayasal denetim yapıyor olmasının bir sonucu olduğu ifade edilebilir. ABD Yüksek Mahkemesi Kuralları'nın (*Rules of the Supreme Court of the United States*) 10. maddesine göre *writ of certiorari* incelemesi bir dava hakkı değildir, belli zorunlu koşulların varlığı halinde söz konusu olmaktadır ve bu koşulların varlığı Yüksek Mahkeme'nin takdirine bağlıdır.

Bir *certiorari* başvurusunun kabul edilebilirliği için taşıması gereken kriterlerin yanı sıra incelenebilirliği için birkaç hususun varlığı dikkate alınmaktadır. Buna göre eğer,

a. Bir federal temyiz mahkemesi, aynı mesele hakkında başka bir federal temyiz mahkemesinin kararıyla çelişen bir karar vermişse; bir eyalet mahkemesinin nihai kararıyla çelişecek şekilde önemli bir federal meseleyi karara bağlamışsa; kabul edilen ve olağan yargılama sürecinden sapmışsa ya da Yüksek Mahkeme'nin denetim yetkisinin kullanılması için bir alt mahkeme tarafından böyle bir sapmaya izin verilmişse,

b. Bir eyalet mahkemesi, başka bir eyalet mahkemesinin veya bir temyiz mahkemesinin nihai kararıyla çelişecek şekilde önemli bir federal meseleyi karara bağlamışsa,

c. Bir eyalet mahkemesi veya bir temyiz mahkemesi, Yüksek Mahkeme tarafından çözülmemiş ancak çözülmesi gereken önemli bir federal meseleyi karara bağlamış veya önemli bir federal meseleyi Yüksek Mahkeme'nin ilgili kararlarıyla çelişecek şekilde karara bağlamışsa,

¹⁷⁵ Gilsanz Usunaga, J. (2016). Petition for *Writ of certiorari* to The Supreme Court of The United States: An Approach from Spanish Law. *Cuadernos de Derecho Transnacional*, 8(1), 125-149. s. 126.

d. Bir eyalet mahkemesi veya federal temyiz mahkemesi, hakkında hiçbir federal yasanın bulunmadığı ilgili bir konu hakkında bir karar vermişse başvuru incelenebilir bulunacaktır.

Writ of certiorari dilekçesinde ileri sürülen ihlal, hatalı maddi bulgulardan veya hukukun üstünlüğü ilkesinin yanlış uygulanmasından kaynaklandığında ise nadiren kabul edilmektedir¹⁷⁶. Nitekim Yüksek Mahkeme kararında yargıçlardan birisi "*Biz bir hata düzeltme mahkemesi değiliz*" demiştir¹⁷⁷. Yüksek Mahkeme'nin hata düzeltme işlevinde bulunmayı reddetmesi, kendini yalnızca en önemli hukuki meselelerin hakemi olarak gördüğü rolün bir parçasıdır¹⁷⁸.

Yüksek Mahkeme, önüne gelen tüm davaları incelemek zorunda değildir; hangi davaları inceleyeceği konusunda bir takdir yetkisine sahiptir. Söz konusu madde Yüksek Mahkeme'nin anayasal düzeni korumak, aynı meselelere ilişkin yeknesak bir uygulama sağlamak veya içtihadını geliştirmek için ilgili ve önemli gördüğü meseleleri incelediğini göstermektedir. ABD Yüksek Mahkemesi karar vereceği davaların önemli bir bölümünü kendisi seçmekte ve genellikle kamuoyunun önemli bir kısmının veya hükümetin çıkarlarını ilgilendiren kritik başvuruları incelemeyi tercih etmektedir¹⁷⁹. Nitekim Yüksek Mahkeme'nin incelemek zorunda olduğu uyuşmazlıklar varsa da bunlar iş yükünün çok az bir kısmını oluşturmaktadır.

Yüksek Mahkeme'nin ilk kurulduğunda kendisine yapılan tüm başvuruları incelemek zorunda olması, zamanla ciddi bir iş yükü artışına sebep olmuş ve Adliye Yasası'nda 1891, 1925 ve 1988 yıllarında değişiklikler yapmayı gerektirmiştir. Böylece ABD Yüksek Mahkemesi'nin bakmak zorunda olduğu dava türü azaltılmış ve bakacağı davalar konusunda Yüksek Mahkeme ciddi bir takdir yetkisine sahip olmuştur¹⁸⁰. Venedik Komisyonu, seçicilik derecesine göre iş yükü azalırken

¹⁷⁶ Rules of The Supreme Court of the United States, Rule 10 <https://www.supremecourt.gov/ctrules/2019RulesoftheCourt.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁷⁷ United States The Supreme Court, *Martin v. Blessing*, 134 S. Ct. 402, 405 (2013) (Alito, J., respecting denial of *certiorari*).

¹⁷⁸ Epps, D., Ortman, W. (2018). The Lottery Docket. *Michigan Law Review*, 116(5), 705-757. s. 716.

¹⁷⁹ Yavuz, C. (2017). Amerika Birleşik Devletleri Yüce Mahkemesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 128, 432-480. s. 455.

¹⁸⁰ A.g.m., s. 453-454.

Yüksek Mahkeme'nin davaları seçmedeki takdir yetkisinin sistematik bir bireysel korumayı ortadan kaldırdığı yorumunda bulunmuştur¹⁸¹.

Bugün, Yüksek Mahkeme'nin temyiz incelemesi neredeyse tamamen takdire bağlıdır¹⁸². Yüksek Mahkeme'nin gördüğü davaların çoğu, *certiorari* başvurusundan kaynaklanmaktadır. Bu durum, davaların çoğu hakkında karar verildiği anlamına gelmemektedir. Her yıl yaklaşık 7.000 ila 8.000 *certiorari* başvurusundan, doksandan daha az sayıdaki başvurunun incelenmesine karar verilmektedir¹⁸³. Bunun sonucunda, federal mahkemeler tarafından karara bağlanan ve Yüksek Mahkeme önüne gelen dava sayısı 1925'ten bu yana istikrarlı bir şekilde artarken, Yüksek Mahkeme'nin karar verdiği dava sayısı giderek azalmaktadır. Öyle ki ABD Yüksek Mahkemesi'nde bir davayı tartıştırmayı başarmak, zor olduğu kadar prestijli de bir başarı halini almıştır¹⁸⁴. Bu filtreleme mekanizması içerisinde 10 numaralı kural önemli bir yer tutmaktadır, zira iş yükünü azaltmaktaki bu işlevi Yüksek Mahkeme'yi tamamen anayasayı yorumlamak ve anayasanın uygulanmasında yeknesaklığı sağlamak için görev yapan bir organ haline getirmektedir. Elbette Kural 10 düzenlendiği şekliyle çok geniştir ve bu, geniş bir takdir yetkisi verir. Ancak, zaman içinde yargıçlar arasında da Yüksek Mahkeme tarafından karara bağlanan pek çok davanın gerçekten görülmeyi hak etmediği yönünde bir algı oluşmuştur. Yüksek Mahkeme'nin büyük hukuki veya siyasi öneme sahip konularda karar verme ve federal mahkemeleri denetleme gücünü vurgulayan kapsayıcı bir mesele mevcut olduğunda başvurunun incelenerek karar verilmesi gerektiği fikri de giderek güç kazanmaktadır¹⁸⁵.

ABD Yüksek Mahkemesi'nde *writ of certiorari* uygulaması açısından Kural 10, bir kabul edilebilirlik kriteri değil bir incelenebilirlik kriteri olarak

¹⁸¹ Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Study No. 538/2009 on Individual Access to Constitutional Justice Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17-18 December 2010), 27 January 2011, § 220. [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e) (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁸² Epps, D., Ortman, W. (2018). The Lottery Docket. s. 712.

¹⁸³ A.g.m., s. 713.

¹⁸⁴ Diniz Araújo, L. H. (2020). Constitutional Law Around the Globe: Judicial Review in The United States and the “Writ of certiorari”. *Revista de Investigações Constitucionais*, 7(1), 189-204. s. 195-196.

¹⁸⁵ A.g.m., s. 201-202.

yorumlanabilir. Yüksek Mahkeme, Dört Kural¹⁸⁶ (*Rule of Four*) olarak anılan bütün kabul edilebilirlik koşullarını taşısa dahi bir *certiorari* başvurusunu Kural 10'a göre incelememe yetkisine sahiptir. Mahkeme, iletilen dilekçelerin yüzde 1'inden daha azını kabul ederek, bu takdir yetkisini geniş bir şekilde kullanmaktadır¹⁸⁷. Bu durum söz konusu uygulamanın *de minimis non curat praetor* ilkesinin en geniş biçimde kullanıldığını ve bir başvuru hakkı meselesine işaret eden *de minimis non curat lex* fikrine daha yakın özellikler taşıdığını göstermektedir. Uygulama itibariyle bir başvuruyu doğrudan reddetme yetkisi veren böylesine bir kural dava hakkını neredeyse ortadan kaldıran bir niteliğe de sahiptir. Bu takdir payının genişletilmesi fikri Türkiye uygulamasında da görülebilse de AYM'nin takdir payı, uygulama itibariyle bir başvuruyu inceleyip incelememeye değil ancak kabul edip etmemeye ilişkin olduğundan Avrupa modeli anayasa şikâyeti ile daha benzer özellikler taşımaktadır. Bu çerçevede *de minimis* uygulamasının Avrupa modelinde mevcut örnekleri de incelenmelidir.

2.2. Avrupa Modeli Anayasa Şikâyetinde

Amerikan hukuk sisteminde anayasaya aykırılık denetiminde uzun bir süredir var olduğu söylenebilecek *de minimis* uygulamasına Avrupa modelinde de rastlamak mümkündür. Fakat ondan farklı olarak anayasaya aykırılık denetimi Kelsen sistemine uygun olarak anayasa mahkemeleri tarafından yapılır. Temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminin ulusal çerçevede en üstünde yer alan anayasa mahkemeleri, ABD anayasa yargısında olduğu gibi iş yükü sorununu çözmek amacıyla anayasa şikâyeti usulünde kabul edilebilirlik kriterlerini zorlaştırarak esas bakımından incelenecek başvuru akışını kesmeye ve böylece sistemin çökmesini engellemeye çalışmışlardır. İş yükü sorununun mahkemelerin kendisinden beklenen asli işlevi tehlikeye düşürmesi bir filtreme sisteminin

¹⁸⁶ The Public Information Office Supreme Court of The United States. A Reporter's Guide to Applications Pending Before the Supreme Court of The United States, s. 2. <https://www.supremecourt.gov/publicinfo/reportersguide.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁸⁷ Schweber, H., Brookhart, J. L. (2017). The Supreme Court of the United States. A. Jakab, A. Dyeve, G. Itzcovich (Ed.), *Comparative Constitutional Reasoning* içinde (ss. 723-760). New York: Cambridge University Press. s. 728.

oluşturulmasını zorunlu kılmıştır¹⁸⁸. Hepsinde olmamakla birlikte Avrupa’da birçok ülkede bireylerin şikâyetlerini taşıyabileceği bir anayasaya aykırılık denetimi sistemi mevcuttur. Fakat hepsi bir anayasa mahkemesine sahip değildir. Bununla birlikte anayasa mahkemesine sahip ülkelerin yine hepsinde anayasa şikâyeti yolu öngörülmemiş olabilmektedir.

Avrupa modeli anayasa şikâyetinde *de minimis* uygulaması en fazla Almanya ve İspanya’daki örnekleri ile bilinmektedir. Fakat esasında *de minimis* uygulamasına Türkiye gibi Macaristan veya Slovenya’da da rastlamak mümkündür. Almanya, İspanya ve Türkiye’deki usul, *de minimis* uygulamasının birbirine çok benzeyen ve AİHM uygulaması ile de karşılaştırılabilir Sözleşme’ye uygunluğu kolayca denetlenebilen biçimleridir. Bu üç ülkenin anayasa şikâyeti sisteminde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak başvuruda mevcut olması gereken önemli zarar ölçütü, bireylerin başvuru hakkını ortadan kaldıran bir etkiye sahip değildir. Fakat bir şikâyetin esasının incelenebilmesi için anayasanın yorumlanması, içtihadının geliştirilmesi, boşlukların doldurulması, yeknesaklığın sağlanması ve anayasal temel hak ve özgürlüklerin sınırlarının ve kapsamının belirlenmesi ile başvurucunun ciddi ve şikâyetin reddedilmesi durumunda geri dönülemez bir zarara uğrayacak olması gerekmektedir.

Almanya, İspanya ve Türkiye uygulamasının yanı sıra benzer düzenlemelere Macaristan ve Slovenya’da da rastlanmaktadır. Macaristan’da Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun’un (*Alkotmánybírósági Törvény*) 50/2(f) maddesine göre, anayasa şikâyetinin Genel Kurul tarafından incelenebilmesi için meselenin toplumsal veya anayasal önemi olması veya karmaşık olması ya da anayasal içtihadın yeknesaklığını koruma amacının veya başka önemli bir sebebin mevcut olması gerekmektedir¹⁸⁹. Macaristan Anayasa Mahkemesi (*Alkotmánybíróság*) karar alma organları tek yargıç formasyonu, en az beş üyeden oluşan heyet ve Genel Kurul’dan oluşmaktadır. Tek yargıç formasyonu kabul

¹⁸⁸ Kuş, M. (2014). Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği. S. Yokuş (ed.), *Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)* içinde (ss.75-110). Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 104.

¹⁸⁹ Act on the Constitutional Court of Hungary. <https://hunconcourt.hu/act-on-the-cc> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

edilebilirlik incelemesi yaparken, heyet esas inceleme yapmaya da yetkilidir. Bununla birlikte Macaristan Anayasa Mahkemesi Genel Kurul'u ana karar verici organdır. Ayrıca aynı Kanun iş yükü artışı sebebiyle şikâyetleri incelemek üzere geçici heyetler oluşturulmasını da öngörmektedir. Dolayısıyla Macaristan'daki uygulama önemli zarar ölçütünü anayasa şikâyetinin geneline yönelik bir kabul edilebilirlik şartı olarak değil Genel Kurul'da incelenerek karara bağlanabilecek şikâyetler açısından getirmektedir¹⁹⁰. İş yükü sorunu karşısında Slovenya'nın önerisi de anayasa mahkemelerine önemli ve emsal niteliğindeki başvuruları seçerek sadece kendi seçtiği başvuruları inceleme yetkisinin tanınmasıdır¹⁹¹. Slovenya Anayasa Mahkemesi Kanunu (*Zakon o Ustavnem sodišču*) 55b/2 maddesine göre Slovenya Anayasa Mahkemesi (*Ustavno sodišče*), diğer şartların yanında, şikâyetçi açısından ciddi sonuçları olan bir insan hakları veya temel özgürlüklerin ihlali söz konusuysa ya da somut olayın önemini aşan önemli bir anayasal sorun mevcutsa anayasa şikâyetinin kabul edilebilir olduğuna karar vermektedir¹⁹².

Almanya, İspanya ve Türkiye haricinde, hatta Avrupa dışındaki ülkelerde dahi *de minimis* uygulamasının olduğu söylenebilmektedir. Güney Afrika bu açıdan örnek verilebilecek yerlerdendir¹⁹³. Örneğin Güney Afrika Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü (*Rules of the Constitutional Court of South Africa*) 18. maddesine göre bir başvurunun kabul edilmesi için şikâyetin, adaletin tecellisi adına incelenmesinin gerekli olduğu iddiaları gerekçeleriyle ortaya konulmalıdır¹⁹⁴.

Avrupa Modeli anayasa şikâyetinde açıkça düzenlenen veya yorum yoluyla uygulama alanı bulan *de minimis* veya *de minimis non curat praetor* ilkesinin

¹⁹⁰ Macaristan'daki anayasa şikâyeti uygulamasıyla ilgili ayrıca bkz.: Paczolay, P. (2012). Macaristan Anayasa Mahkemesi'nin Yetkilerinde Değişiklik. *Anayasa Yargısı*, 29, 367-380.

¹⁹¹ Petrič, E. (2012). Anayasa Mahkemelerinin İşlev ve Rolünün Yeniden Tanımlanması Üzerine Bazı Gözlemler: Slovenya Anayasa Mahkemesi Örneği. *Anayasa Yargısı*, 29, 543-554. s. 545.

¹⁹² The Constitutional Court Act of the Republic of Slovenia. <https://www.us-rs.si/wp-content/uploads/2020/05/the.constitutional.court.act-zusts.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁹³ Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Study No. 538/2009 on Individual Access to Constitutional Justice (Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session) (Venice, 17-18 December 2010). 27 January 2011, § 220. [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e) (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁹⁴ Rules of the Constitutional Court of South Africa. <https://www.concourt.org.za/index.php/about-us/rules-of-the-court> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Almanya ve İspanya'daki örnekleri bu ölçütün anayasa şikâyeti usulünde en bilinenleridir. FAYM uygulaması AİHM'e ve İAYM'ye kabul edilebilirlik kriterlerine yönelik olarak getirilen değişikliklerde esin kaynağı olmuş ve bu mahkemelerin önemli zarar ölçütü uygulaması da Türkiye'de oluşturulan anayasa şikâyeti usulünde anayasal ve kişisel önem kriterinin getirilmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu başlık altında da sırasıyla FAYM uygulaması ve İAYM uygulamasından bahsedilmiştir.

2.2.1. Federal Alman Anayasa Şikâyetinde

2.2.1.1. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi'ne Anayasa Şikâyeti ve Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Federal Almanya Anayasası'nın 93. maddesinin 1. fıkrasının 4a bendine göre FAYM, “*kamu makamlarınca kendi temel haklarından birinin veya 20. maddenin 4. fıkrasında, 33, 38, 101, 103 ve 104. maddelerde temin edilmiş haklarından birisinin ihlal edildiğini iddia eden herkesin yaptığı Anayasa şikâyeti konusunda*¹⁹⁵” karar vermeye yetkilidir.

Federal Almanya'da anayasa şikâyeti, adli ve idari yargılamalara ek bir çözüm yolu olmayıp olağanüstü bir hukuk yoludur¹⁹⁶. Bu anlamda Anayasa Mahkemesi'ne yapılan şikâyet bir temyiz yolu değil, anayasa ihlalinin denetlenebileceği istisnai bir hak arama mekanizmasıdır¹⁹⁷. Anayasa şikâyetinin ikincilliği sebebiyle başvuru şikâyetlerini öncelikle olağan mahkemeler önünde ortaya koymalıdır. Fakat FAYM önüne gelen mesele genel bir önem taşıyorsa ve şikâyetçi için iç hukuk yollarının tüketilmesi halinde ağır ve telafisi imkânsız bir

¹⁹⁵ Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası, Madde 93. <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

¹⁹⁶ Gören, Z. (1994). Anayasa Mahkemesi'ne Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti). *Anayasa Yargısı*, 11, 97-134. s. 100.

¹⁹⁷ Hassemer, W. (2004). Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor). *Anayasa Yargısı*, 21, 164-178. s. 164; Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti. s. 39.

zarar doğacaksa bu koşula istisnalar yapılmaktadır¹⁹⁸. Her ne kadar temel hak ve özgürlüklere yönelik koruma ikincilik ilkesi gereği ilk elde uzman mahkemeler eliyle gerçekleştirilecekse de FAYM, anayasanın yorumlanmasındaki özel öneminden dolayı aynı zamanda nihai bir koruma merciidir¹⁹⁹. FAYM kapsamlı bir denetim yetkisi kullanır ve ihlal edildiği iddia edilen haktan bağımsız olarak tüm anayasa hukukunun korunmasını amaçlayan bir denetim uygulamaktadır. Bu durum anayasa şikâyetini sübjektif bir koruma aracı olmaktan objektif bir koruma aracı olma yönünde genişletmektedir²⁰⁰. Dolayısıyla diğer anayasa yargısı sistemlerinde de görülen bu ikili işlevde anayasa şikâyeti yalnızca temel hak ve özgürlükleri koruma amacına yönelmez, aynı zamanda bu yol anayasa hukukunun spesifik bir hukuksal koruma aracıdır.

Almanya, anayasa şikâyetinin en kapsamlı biçimde uygulandığı ülkelerden biridir²⁰¹. İspanya gibi Türk hukukunda da genel olarak Federal Almanya uygulaması örnek alınmaktadır²⁰². Federal Almanya’da anayasa şikâyetinin sübjektif işlevi temel hakların korunması ve hayata geçirilmesi iken objektif işlevi, anayasa hukukunun korunmasına ve geliştirilmesine ve Anayasa’nın yorumlanmasına hizmet etmektedir. Dolayısıyla anayasa şikâyetinin fonksiyonu yurttaşların temel haklarının kamu gücünden kaynaklanan ihlallere karşı korunmasıyla sınırlı olmayıp anayasa hukukuna da katkı yapmasıdır²⁰³. Bunu yaparken özellikle anayasal organlar ya da Federasyon ile eyaletler arasındaki görüş ayrılıklarının çözülmesi işlevini yürütür. Aynı zamanda anayasa hukukunun

¹⁹⁸ Gören, Z. (2006). *Anayasa Hukuku*. s. 279; Şirin, T. (2013). *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 637-653.

¹⁹⁹ Göztepe, E. (2009). Türkiye’de Anayasa Şikâyeti Kabul Edilmeli Midir?. Ç. Kırca, A. Yongalık (Ed.), *Ankara Hukuk Toplantıları Anayasa Şikâyeti* içinde (ss. 19-34). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. s. 23.

²⁰⁰ Gören, Z. (2012). Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında. A. Altan, E. Yıldırım, E. Tercan, H. Tülen, A. R. Çoban (Ed.), *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (ss. 645-676). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. s. 652.

²⁰¹ Göztepe, E. (2011). Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6126 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 95, 13-40. s. 17.

²⁰² Kuş, M. (2014). Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği. s. 97.

²⁰³ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 17; Kahraman, M. (2013). Almanya’daki Anayasa Şikâyeti ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu. *Humanitas*, 1, 129-146. s. 133.

korunması, yorumlanması, geliştirilmesi işlevlerini de yerine getirirken anayasal içtihadın etkili bir biçimde uygulanmasına katkı sağlar²⁰⁴.

Anayasa şikâyeti yoluyla koruma altına alınan haklar Anayasa ile belirlenmiş, Türkiye uygulamasından farklı şekilde AİHS'e bir atıf yapılmamıştır. Bu haklar arasında Anayasa'nın ilk bölümünde temel haklar başlığı altında sayılan onur ve haysiyetin korunması hakkı (md. 1), yaşam, kişiliğin korunması ve kişi hürriyeti hakkı (md. 2), yasa önünde eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı (md. 3), din, vicdan ve inanç özgürlüğü ile vicdani ret hakkı (md. 4), düşünce ve basın özgürlüğü (md.5/1), sanat ve bilim özgürlüğü (md. 3), evlilik, aile ve evlilik dışı çocukların korunması hakkı (md. 6), eğitim ve öğretim hakkı (md. 7), toplanma özgürlüğü (md. 8), dernek kurma hakkı (md. 9/1), toplu iş sözleşmesi hakkı (md. 9/3), haberleşmenin gizliliği hakkı (md. 10), serbest dolaşım hakkı (md. 11), meslek seçme özgürlüğü (md. 12/1), zorla çalıştırma yasağı (md. 12/3), askerlik ve diğer hizmet yükümlülüklerine ilişkin haklar (md. 12a), konut dokunulmazlığı (md. 13), mülkiyet ve miras hakkı ile kamulaştırma (md. 14), toplumsallaştırma (md. 15), vatandaşlıktan çıkarma ve yabancı ülkelere iade yasağı (md. 16), sığınma hakkı (md. 16a), dilekçe hakkı (md. 17) ve ayrıca yurttaşlık haklarında eşitlik (md. 33), seçme ve seçilme hakkı (md. 38), doğal hâkim ilkesi (md. 101), adil yargılanma hakkı (md. 103), kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı (md. 104) yer almaktadır. Son olarak şunu belirtmek gerekir ki Federal Almanya Anayasası'nda tanınan anayasa şikâyeti hakkı, ancak Anayasa'da tanınan temel hakların ihlal edildiği iddiasıyla kullanılabilir. Uluslararası hukuk ilkeleri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi, AİHS ya da eyalet anayasalarındaki temel haklar anayasa şikâyetinin konusu olamamaktadır²⁰⁵.

Anayasa şikâyeti kamu gücünün her türlü işlemine karşı yapılabilir. Bunlara yürütme ve yargı gibi yasama işlemleri de dahildir. Şikâyet sahibi dava ehliyetine sahip olmalı ve bir temel hakkının kamu gücü tarafından ihlal edildiğini ortaya koymalıdır. FAYM'ye iletilen şikâyetler yazılı ve gerekçeli olmalıdır²⁰⁶. Anayasa

²⁰⁴ Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti. s. 32-33.

²⁰⁵ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 49.

²⁰⁶ Gören, Z. (2006). *Anayasa Hukuku*. s. 279.

şikâyeti, kamu gücü tarafından yapılan bir temel hak ihlaline karşı öngörülen bir yoldur. Buradaki kamu gücü kavramı, devletin bütün organlarının yani yasama, yürütme ve yargı organlarının eylem, işlem ve kararlarını içermektedir²⁰⁷. Dolayısıyla anayasa şikâyeti Federal Almanya’da halktan kaynaklanan egemenliği, özel organlar aracılığıyla kullanan üç devlet gücüne yöneliktir²⁰⁸. Yasalara karşı anayasa şikâyeti uygulamasına seyrek olarak rastlansa da bu şikâyetlere şikâyetçi, yürütmenin özel bir işlemine ihtiyaç olmaksızın yasanın yürürlüğe girmesi ile doğrudan ve güncel olarak zarara uğramış ise izin verilmektedir²⁰⁹. Bir karar, eylem veya işleme karşı anayasa şikâyetinde bulunma süresi bir ay, bir yasaya karşı yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıldır. Yasa yolu kapalı işlemler aleyhine ise bir yıl içinde başvuru yapılması gerekmektedir²¹⁰.

Federal Almanya Anayasası’nda anayasa şikâyetine konu edilebilen temel hak ve özgürlükleri kamu gücü tarafından ihlal edilen herkes anayasa şikâyeti hakkına sahiptir. Buna göre herkes kavramından anlaşılması gereken, bir temel hakkı ihlal edilen tüm gerçek ve tüzel kişilerdir²¹¹. Yabancılar da ilke olarak, kendilerine tanınan hak ve özgürlükler kapsamında bu yolu kullanabilmektedir. Esasında Anayasa toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü ile meslek seçme özgürlüğünü sadece Alman vatandaşlarına tanımaktadır. Fakat yabancılar Anayasa’nın 2/1 maddesine göre genel eylem özgürlüğüne sahip olduklarından bu haklara getirilecek kısıtlamaların hukuk devleti ilkesi gereklerine uygun ve ölçülü olmasını talep edebilmektedirler²¹². Ayrıca üniversiteler, radyolar gibi belli temel haklarla korunan alanlarda faaliyet gösteren kurumlar; kiliseler gibi temel hakların gerçekleştirilmesine hizmet eden yapılar da şikâyetçi olabilmektedir²¹³. Bireylere tanınan bu bireysel anayasa şikâyeti, komünal anayasa şikâyeti biçiminde ifade edildiği şekilde belediye ve belediye birliklerine

²⁰⁷ Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikâyeti. s. 36.

²⁰⁸ Gören, Z. (2012). Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında. s. 655.

²⁰⁹ Gören, Z. (2006). *Anayasa Hukuku*. s. 278.

²¹⁰ Kılınç, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. s. 37-38.

²¹¹ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 50.

²¹² Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikâyeti. s. 34.

²¹³ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 54

de tanınmıştır²¹⁴. Buna karşın başvuru kişi sadece kendisine ilişkin bir hak ihlalini şikâyet konusu yapabilmektedir. Bu nedenle örneğin derneklerin, sendikaların üyeleriyle ilgili başvuruda bulunması mümkün değildir. Dolayısıyla halk davasından (*Popularklage*) ayrılır²¹⁵. Anayasa şikâyetinde bulunacak kişi, şikâyet konusu eylem ve işlemde doğrudan ve güncel olarak etkilenmiş olmalıdır²¹⁶.

Bir bireyin anayasal şikâyette bulunma hakkı uzun yıllardan beri öngörülmüş, Alman vatandaşları bu yasal haktan yıllar geçtikçe daha fazla yararlanmış ve anayasa şikâyeti usulü önemli bir imtiyaz olarak görülmeye başlanmıştır. FAYM'nin bir başkanı, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde adaletin anayasaya aykırılık şikâyeti olmaksızın düşünülmemeyeceğini dahi dile getirmiştir²¹⁷. Başından beri, bu şikâyetler FAYM'nin ana iş yükünü oluşturmaktadır. Başta oldukça esnek olan kabul edilebilirlik kurallarının ve popülerliğinin bir sonucu olarak FAYM, giderek artan bir iş yükü sorunu ile karşı karşıya kalmıştır²¹⁸. Nitekim Federal Almanya hem anayasa yargısı hem de anayasa şikâyeti açısından dünyaya örnek olmakla kalmamış anayasa şikâyeti usulü ve sistemin tıkandığı noktada getirilen çözümler açısından da esin kaynağı olmuştur. Uzun yıllardır kullanılmakta olan anayasa şikâyeti usulü elbette ki uluslararası denetim mekanizmalarında olduğu gibi mahkemeler nezdinde yapısal sorunlar yaratmış ve iş yükü problemine yol açmıştır. Almanya'da bu sorunlara yönelik getirilen çözüm önerileri ve hayata geçirilen tedbirler AİHM için dahi esinlenebilecek²¹⁹ belli birtakım değişikliklerden oluşmaktadır.

Temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminde bireysel şikâyetlerin kabul edilebilirlik denetimine ilişkin en çok tartışmanın Almanya'da yaşandığı söylenebilir²²⁰. Nitekim iş yükü sorununa yönelik olarak getirilen çözümler

²¹⁴ A.g.e., s. 16.

²¹⁵ Göztepe, E. (2009). Türkiye'de Anayasa Şikâyeti Kabul Edilmeli midir?. s. 23.

²¹⁶ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 58.

²¹⁷ Kommers, D. P., Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. s. 12.

²¹⁸ A.g.e., s. 13.

²¹⁹ Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 594.

²²⁰ A.g.e., s. 594.

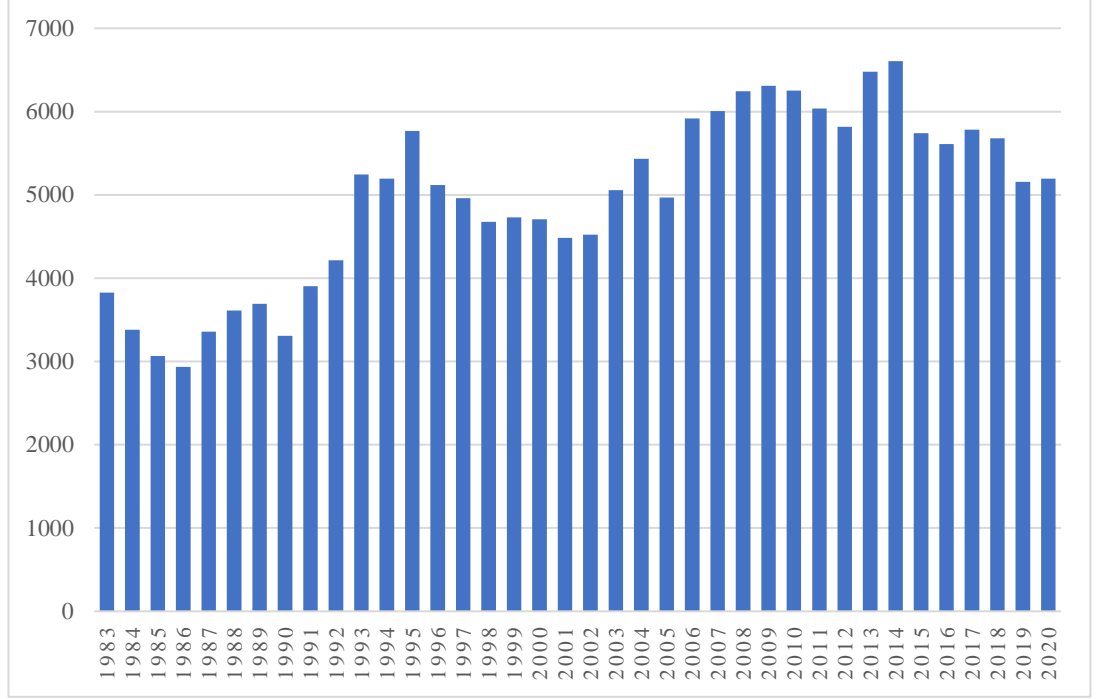
çoğunlukla kabul edilebilirlik incelemesine ilişkindir. Anayasa şikâyetinin 1951 yılında yürürlüğe girmesinden sonra 1956 yılında yapılan ilk değişiklik ile Bölümlere veya Bölümler bünyesinde oluşturulan üç yargıçtan oluşan ön denetim kurullarına, anayasal bir sorunun açıklığa kavuşturulmasına yaramayacak ve reddedilmesi halinde şikâyetçide ağır ve giderilemez bir zarar yaratmayacak şikâyetleri reddetme yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte 1963 yılında yeniden bir değişik yapılmıştır ve öncelikle bir anayasa şikâyetinin incelenmesi için kabul edilmesi yönünde bir kararın gerekli olduğu öngörülmüştür. Diğer kabul edilebilirlik kriterlerinin dikkate alınmasının yanı sıra Bölüm tarafından alınacak bu yönde bir karar için en az iki yargıcın, yapılan şikâyet sonucunda verilecek kararın bir anayasal sorunun açıklığa kavuşturulmasını sağlaması veya şikâyetin reddedilmesi halinde şikâyetçinin ağır ve önlenemez bir zarara uğraması koşullarından birisinin görüşünde olması şart koşulmuştur²²¹.

Anayasa şikâyetinin sayısının artmasına bağlı olarak FAYM'nin yaşadığı yapısal sorunların halen çözülememesi üzerine, 1970 ve 1985 yılında yeniden değişikliğe gidilmiştir²²². 1993 yılındaki son değişiklikler ile bugün geçerli halini alan sisteme göre anayasa şikâyeti incelemesi için bir kabul kararı gerekmektedir. FAYM'nin iş yükü sorunun gerçekten olanakları zorlayıcı bir durumda olup olmadığı kaynak ve kapasiteyi de içinde alan daha detaylı bir incelemeyi gerektirmektedir. Fakat özellikle Mahkeme'ye yapılan anayasa şikâyeti sayısının düzensiz de olsa sürekli bir artış eğiliminde olduğu açıktır.

²²¹ A.g.e., s. 595.

²²² A.g.e., s. 595-596.

Grafik 1.3: FAYM'ye yapılan anayasa şikâyeti sayısının 1983-2020 yılları arasındaki değişimi

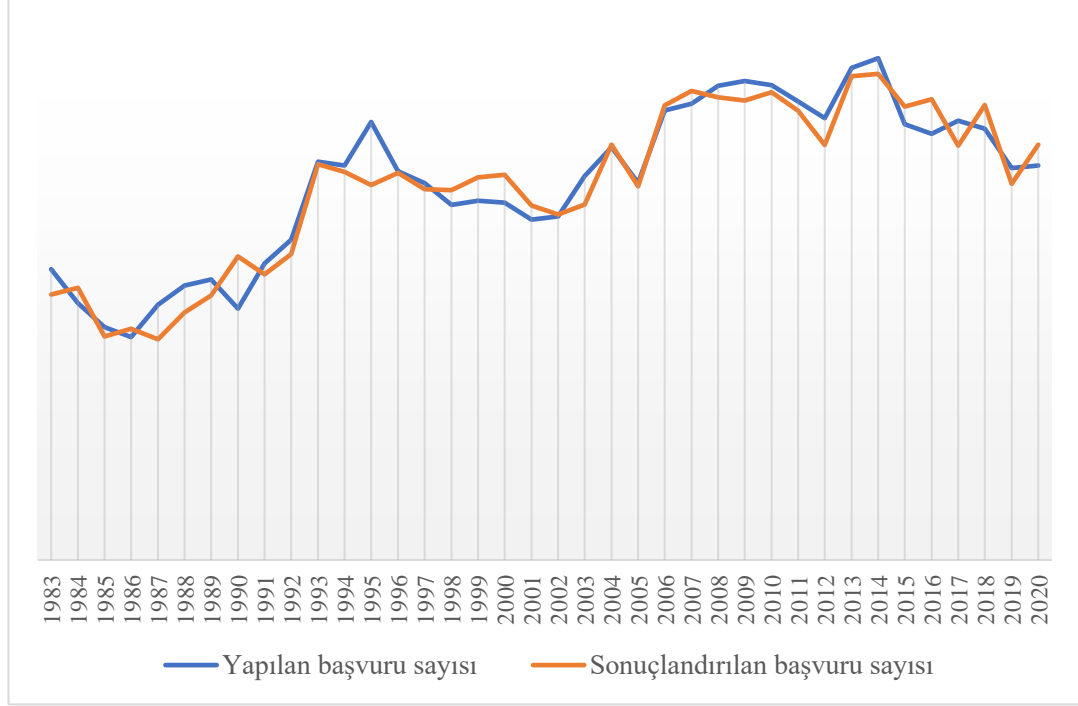

Kaynak: Tablo 2

Diğer Anayasa Mahkemeleri'nin iş yükü ile karşılaştırınca²²³ FAYM'nin iş yüküne ilişkin çok vahim bir tablonun ortaya çıkmadığı görülmektedir. Fakat elbette bu durum ancak mahkeme kaynaklarının, personelinin veya diğer tüm yapısal koşullarının birlikte değerlendirilmesiyle tespit edilebilir. Yine de istatistikler 1993 yılındaki son değişikliklere kadar geçen on yılda FAYM'ye yapılan şikâyet sayısının %27'lik bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Mahkeme'nin her yıl sonuçlandığı anayasa şikâyeti sayısı ile yapılan anayasa şikâyeti sayısı neredeyse örtüşmektedir. Artan bir iş yükünün varlığı inkâr edilemese de bu durum FAYM'nin iş yükü sorunundan gerçekten muzdarip olup olmadığı konusunda kafa karıştırıcıdır.

²²³ Ek 2, Ek 3 ve Ek 4'e bakınız.

Grafik 1.4: FAYM'ye yapılan ve FAYM'nin sonuçlandırdığı anayasa şikâyeti sayısının birbirini karşılama değeri

Kaynak: Tablo 2

FAYM'nin iş yükü probleminin çözümü için öncelikle Mahkeme, Federal Adalet Bakanlığı'na iş yükü sorununun üstesinden gelmek için yapılacak ek reformlar üzerine araştırma yapacak bir komisyon kurulmasını önermiştir. Bunun üzerine FAYM'nin eski başkanı Ernst Benda tarafından Benda Komisyonu²²⁴ olarak da bilinen bir araştırma komisyonu kurulmuştur²²⁵. İş yükü sorunu çözmeye yönelik olarak getirilen önerilerin ilki anayasa şikâyetinin kaldırılması olmuştur. Fakat öğretildekilerin büyük çoğunluğu bu usulün devamlılığını savunmuştur. Anayasa yargısının aşırı iş yükünü kesin bir şekilde çözmek için en

²²⁴ Ayrıca bkz.: López Pietsch, P. (1998). *Objetivar el Recurso de Amparo: Las Recomendaciones de la Comisión Benda y el Debate Español*. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 53. s. 115-151.

²²⁵ Hernández Ramos, M. (2009). *El Nuevo Trámite de Admisión del Recurso de Amparo Constitucional*. Madrid: Editorial Reus. s. 184.

çok yinelenen önerilerinden bir diğeri, anayasa şikâyetinin kabulünün ABD Yüksek Mahkemesi'nin *writ of certiorari* usulündeki gibi yargı makamlarının isteğine bağlı olarak kabul edilmesini sağlamaktır. Bu öneriye göre, FAYM'nin belirli koşulları taşıması halinde incelenmek üzere bir şikâyeti kabul etmek için yasal bir zorunluluktan yoksun olması, takdir marjına göre seçme gücüne sahip olması talep edilmiştir. Federal Almanya Anayasası'nın adalete erişim hakkına anayasa şikâyetini de dahil etmesi bu önerinin birçok kez ileri sürülse de uygulanamayacağını göstermiştir. Bununla birlikte diğeri bir öneri de mahkeme kapasitesinin ve hukukçu sayısının artırılmasıdır. Bu gibi yapısal değişiklik taleplerini, FAYM önüne getirilen anayasa şikâyeti sayısının temel hakların korunması sisteminde olağan mahkemelere daha fazla önem verilerek ve ayrıca belli birtakım usulü güvencelerin ihlali durumunda ek hukuk yolları oluşturularak azaltılması önerisi izlemiştir²²⁶. Bunun yanında anayasa şikâyeti sayısını azaltmaya yönelik tedbirler de gündeme gelmiştir. Hem öğreti hem yasa koyucu hem de FAYM'nin kendisi, mevcut duruma göre değerlendirildiğinde, etkililiği tamamen tehlikeye sokan bu aşırı iş yükü durumunun üstesinden gelmek için farklı formüller ve stratejiler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bunlar FAYM'nin denetim yetkisinin sınırlandırılması veya bir filtreleme mekanizmasının oluşturulmasıdır. Anayasa şikâyetinin kabul edilebilirliğine yönelik bir kısıtlama bu filtreleme mekanizmasının temel yöntemidir²²⁷.

Netice itibariyle yıldan yıla artan iş yükü sorunu sonucu, anayasa şikâyetinin usulü koşullarına ilişkin olarak 1956'da BVerfGG'de yapılan değişiklikler 1993 yılına kadar sürmüştür²²⁸. Anayasa şikâyetinin uygulanmaya başlamasından itibaren ortaya çıkan yapısal sorunlara çözüm bulmak amacıyla çeşitli yıllarda mahkeme teşkilatı ve anayasa şikâyetlerinin incelenmesi bağlamında yapılan bu değişiklikler şikâyetin kabul edilebilirliği konusunda bugün geçerli olan sisteme

²²⁶ Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 88, 83-130. s. 88-91.

²²⁷ A.g.m., s. 91-97.

²²⁸ Narváez Medécigo, A. (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in the United States, Germany and Mexico*. Switzerland: Springer International Publishing. s. 199.

son halini vermiştir²²⁹. Bugün geçerli olan sisteme göre, anayasa şikâyetinin esasının incelemesi bir kabul kararı gerektirmektedir. Bu kabul kararı ise şikâyetin temel anayasal önem taşıyıp taşınamasına veya şikâyetçinin uğrağı zararın ciddiyetine göre verilmektedir.

Anayasa şikâyeti FAYM önüne geldiğinde ilk olarak bir genel kayıt incelemesi yapılmaktadır. Genel kayıt sürecinde, şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığı veya FAYM'nin yerleşik içtihatlarına göre şikâyetin başarı şansı taşıyıp taşımadığı değerlendirilmektedir. Bu konudaki incelemeden sonra böyle bir tespit yapılırsa bu durum başvurucuya iletilmekte, şikâyetçi buna rağmen hala şikâyetin yargısal olarak incelenmesi yönünde bir kararlılık gösterirse anayasa şikâyeti süreci devam etmektedir. Öte yandan öğretilerde bu uygulamanın kabul edilemezlik kararlarının gerekçesiz olarak verilmesi karşısında, şikâyetçinin konu hakkında bilgi sahibi olması gibi bir işlev de gördüğü ifade edilmektedir. Bu aşamayı geçen şikâyetlerin kabulü için şikâyetin; temel anayasal önem taşıması veya anayasa şikâyetine konu edilebilen hakların icrasına uygun olması gerekmektedir. Bu, şikâyetin esastan reddedilmesi halinde şikâyetçi için ağır bir zarar oluşturacak haller için de geçerlidir²³⁰.

BVerfGG'nin 93a maddesine göre anayasa şikâyetleri, FAYM'nin önemli takdir yetkisine sahip olduğu açık bir kabul kararı gerektirir. Eğer konu temel anayasal öneme sahipse veya başvurucunun anayasal haklarının icrası için gerekliyse ve reddedildiği takdirde ağır bir zarara maruz kalınması durumu söz konusuysa şikâyetin kabul edilebilir bulunması gerekmektedir²³¹. Bu kabul edilebilirlik incelemesini yaparken Mahkeme'nin geniş bir serbestlik alanı söz konusudur. Neticede, temel anayasal önem sebebiyle verilen kabul kararının hizmet ettiği öncelikli amaç, bireysel olarak hakların korunması değil Anayasa'dan alınan

²²⁹ Paulus, A. L. (2013). Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası'nın 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı. *Anayasa Yargısı*, 30, 139-149. s. 140.

²³⁰ Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 596.

²³¹ Hailbronner, M., Martini, S. (2017). The German Federal Constitutional Court. A. Jakob, A. Dyevre, G. Itzcovich (Ed.), *Comparative Constitutional Reasoning* içinde (ss. 356-393). Cambridge: Cambridge University Press. s. 361.

yetkiye göre oluşturulan anayasal içtihadın daha fazla geliştirilmesidir. Belirli sınırlar dâhilinde, anayasa şikâyeti ile gündeme gelen meselelerin hangilerinin esastan incelenmek üzere kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi ve kabul edilerek önemli bulunması, anayasanın yorumlanması ve uygulanması ve daha fazla geliştirilmesi bağlamında FAYM'nin anayasanın bekçisi olarak üstlendiği göreve tekabül etmektedir²³².

Bu çalışmada incelenen diğer mahkemeler gibi, FAYM açısından da bir şikâyetin başarı şansı gerçekten düşüktür. Başarı şansının düşük olması, kamu gücünü kullananların anayasaya uygun davrandıklarının bir işareti olarak da yorumlanmıştır. Buna karşın anayasa şikâyeti yolunu kullananların sayılarının yüksek olmasının, bu hukuk yolunun işlevinin yanlış değerlendirildiğini gösterdiği düşünülmektedir. Nitekim FAYM bir üst yargı mercii olmadığı gibi, anayasa yargısı dışındaki kamu otoritelerinin her türlü uygulama hatasının düzeltilebileceği bir yargı organı da değildir. Anayasa şikâyeti yalnızca, anayasa hukuku alanındaki spesifik ihlallerin denetlenebileceği istisnai bir hukuk yoludur²³³. Bu sebeple de anayasa hukuku bakımından ilkesel bir önem taşıyan ya da temel hakların uygulanması bakımından gerektiği hallerde bir şikâyet kabul edilmektedir. Yani şikâyetin kabulü, Mahkeme'nin takdirinde olmayıp verilmesi gereken hukuki bir karardır²³⁴.

ABD Yüksek Mahkemesi'nin aksine FAYM, genel olarak, Türkiye'deki gibi belirli davaları kabul etme veya reddetme konusunda özgür değildir ancak yasal gereklilikleri yerine getiriyorsa bir davayı kabul etmek zorundadır. FAYM'nin tuttuğu istatistikî raporlar, bir anayasa şikâyetinin hangi gerekçelerle kabul edilemez olduğuna dair bir veri vermemektedir. Ancak başvurunun taşıdığı önem sebebiyle kabul edilebilir bulmasının sekiz yargıçtan oluşan Senatonun davayı ele alacağı anlamına gelmesi ve Senato nezdinde görülen dava sayısının az olması, şikâyetlerin çok az bir kısmının önemli bulunarak kabul edildiğini

²³² Paulus, A. L. (2013). Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası'nın 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı. s. 143.

²³³ Hassemer W. (2004). Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor). s. 164.

²³⁴ A.g.m., s. 167.

göstermektedir²³⁵. İlerleyen başlıklar altında bu kabul edilebilirlik kriterinin öncelikle temel anayasal önem koşulu, sonrasında ağır kişisel zarar koşulu incelenecektir.

2.2.1.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Temel Anayasal Önem ve Ağır Kişisel Zarar

FAYM'ye yapılan bir şikâyetin ilk olarak ön koşulları taşıyıp taşımadığı incelenmektedir. Bu koşullar şikâyet sahibinin genel ve özel dava ehliyetinin bulunması ve bir temel hakkın ihlal edildiğinin ortaya konulmasıdır. Bununla birlikte şikâyete konu olay ve olgular, ihlal edildiği iddia edilen temel hak ve özgürlük, tüketilen iç hukuk yolları bunlara ilişkin belgelerle birlikte muhakkak belirtilmelidir. Birtakım usulü gereklilikleri yerine getiren şikâyetin ilk incelemesi yapılır. Anayasa şikâyeti ancak, anayasa yargısı açısından temel bir önem taşıması veya bir temel hakkın ya da temel hak benzeri bir hakkın kullanılmasına ilişkin olması durumunda kabul edilmektedir²³⁶.

Burada şu önemli noktayı da belirtmekte fayda vardır: FAYM tarafından bir anayasa şikâyetinin karşılanması beklenen, anayasa şikâyetine ilişkin meselenin genel öneme sahip olması veya şikâyetçi için ağır veya geri dönülemez bir zarara yol açacak olması durumu iç hukuk yollarının tüketilmesi ve ikincilik ilkesinin istisnaları olarak da uygulama alanı bulmaktadır²³⁷. Özellikle belirtilecek olunursa bu durum BVerfGG'nin 90. maddesinde düzenlenen üç istisna halinden ikisidir ve bir kabul edilebilirlik ölçütü olarak uygulanan ve bu tez çalışmasının konusu olan

²³⁵ Paulus, A. L. (2013). Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası'nın 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı. s. 141.

²³⁶ Hector, P. (2009). Alman Anayasası'nda Hakların Korunması. Ç. Kırca, A. Yongalık (Ed.), *Ankara Hukuk Toplantıları Anayasa Şikâyeti* içinde (ss. 99-128). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. s. 121.

²³⁷ Anayasa şikâyetinde bulunmak için öncelikle kanun yollarının tüketilmesi koşulunun, biri içtihatla geliştirilmiş, ikisi yasal üç istisnası bulunmaktadır. İçtihatla geliştirilen istisnalar kanun yollarının tüketilmesinden bir sonuç alınmasının beklenmemesi iken, yasal istisnalar anayasa şikâyetinin genel öneme sahip olması ve şikâyetçi açısından ağır ve giderilemez zararın doğacak olmasıdır. Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. s. 78-81.

önemli zarar ölçütünden farklıdır. Dolayısıyla bu aşamada yalnızca karıştırılmaması amacıyla bu hatırlatmanın yapılması elzem görülmektedir.

Anayasa şikâyetinin temel anayasal önem taşıması meselesi, ortaya konulan meselenin çözümü için doğrudan Anayasa'ya başvurma zorunluluğundan ve FAYM'nin henüz bu mesele hakkında herhangi bir karar vermemiş olması veya değişen koşullar sebebiyle içtihadını yeniden açıklığa kavuşturma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ayrıca şikâyet FAYM'nin kararı olmaksızın çözümlenebilmesine imkanına sahip olmamalıdır. Bununla birlikte, değişen şartlar nedeniyle daha önce Mahkeme tarafından çözülmüş bir anayasal sorunun tekrar görülmesi gerekebilir ya da olası bir kabul edilemezlik kararı başvuru açısından özellikle ağır sonuçlar meydana getirebilir. Bunun yanında, bir temel hakkın ya da temel hak benzeri bir hakkın ihlali iddiasının esasının incelenebilmesi için ciddi boyutta olması veya şikâyet sahibini ağır biçimde etkilemiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla şikâyet konusu hakkında FAYM daha önceden bir karar vermiş olsa da şayet başvuru şikâyetleri kişisel önemi haiz ise şikâyet kabul edilebilir bulunacaktır. Bu koşulların sağlanması halinde şikâyetin esaslı incelenir²³⁸.

FAYM bu kriterin kapsamını 1994 ve 1997 yılında önüne gelen iki şikâyette yorumlamıştır²³⁹. Bu kararlar, söz konusu kriterin kapsamını belirlemede veya Uerpmann'ın deyişiyle "temel hakların dogmatiklerini" oluşturmaktadır²⁴⁰. Kira uyuşmazlığına ilişkin bir şikâyetin kabul edilebilirliği konusunda verilen ilk karar kriterin kapsamını ve uygulama koşullarını genel olarak çizmektedir. Buna göre,

- a. Anayasal bir meselenin çözümü konusunda ciddi şüphelerin bulunması,
- b. Anayasa şikâyeti hakkında verilecek kararın genel bir etkiye sahip olması,
- c. Şikâyetin temel hak ve özgürlüklerin uygulanmasını ve gerçekleşmesini sağlamak için yapılmış olması,

²³⁸ Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti. s. 43-44.

²³⁹ BVerfGE, 8 February 1994, 1 BvR 1693/92; 9 July 1997, 2 BvR 1371/96 (Bu kararlar, bu tez çalışması için Laura Kunzendorf tarafından Almanca'dan İngilizce'ye çevrilmiştir).

²⁴⁰ Uerpmann, R. (2001). Annahme der Verfassungsbeschwerde zur Entscheidung. P. Badura, H. Dreier (Ed.), *Festschrift 50. Jahre Bundesverfassungsgericht* içinde (ss. 673-693). Tübingen: Band 1. s. 678. Aktaran Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 108.

d. Şikâyetin reddedilmesi durumunda şikâyetçinin ağır bir zarara uğrayacak olması durumlarında şikâyet kabul edilmektedir.

Tıpkı Türkiye uygulamasında olduğu gibi Almanya uygulamasında da önemli zarar ölçütünün objektif ve sübjektif olmak üzere iki fonksiyonu vardır. Temel anayasal önem şeklinde anılan birinci koşul, anayasa şikâyeti yoluyla FAYM'nin hukuk sistemine tutarlılık ve dolayısıyla kesinlik getirme gibi nesnel bir işlevi yerine getirdiğinin en açık işaretlerinden biridir²⁴¹. Şikâyetçinin ağır ve giderilemez bir zarara uğraması durumunu öngören ikinci koşul ise sübjektif karakteri öne çıkarmakla birlikte Mahkeme'ye daha geniş bir takdir payı bırakmaktadır²⁴². Bu nedenle, yasa koyucu, hem anayasa şikâyetinin nesnel işlevi hem de bireysel hakları koruyucu öznel işlevi için bir kabul yükümlülüğü getirmiştir²⁴³. Şirin, bu kriterin FAYM içtihatlarındaki maddi ağırlığının çok zayıf olduğunun söylenebileceğini aktarmıştır²⁴⁴. Sonuç itibariyle Alman anayasa şikâyetinde önemli bir zararın varlığı anayasa şikâyetinin temel anayasal bir öneme sahip olduğu ve şikâyetçi açısından ağır ve giderilemez bir zararının ortaya çıktığı hallerde söz konusu olmaktadır.

2.2.1.2.1. Şikâyetin Temel Anayasal Önemi Olması

Alman anayasa şikâyetinde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak kullanılan önemli zarar ölçütünün ilk koşulu, şikâyetin temel anayasal bir öneme sahip olmasıdır. Temel anayasal önemin varlığının ilk göstergesi şikâyetin gündeme getirdiği anayasal soruya verilecek cevap konusunda ciddi şüphelerin mevcut olmasıdır. Bir şikâyetin temel anayasal öneme sahip olduğunun diğer göstergesi ise

²⁴¹ Narváez Medécigo, A. (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in the United States, Germany and Mexico*. s. 199

²⁴² A.g.m., s. 199-200.

²⁴³ Weber, A. (2003). La Jurisdicción Constitucional de la República Federal de Alemania. *Anuario Iberoamericano de Justicia Constitucional*, 7, 495-538. s. 518.

²⁴⁴ Zuck, R. (2006). *Das Recht der Verfassungsbeschwerde*. München: C.H. Beck. s. 310. Aktaran Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 688.

şikâyetin niteliğinin bireysel bir talebin ötesine geçtiği, onu aştığı durumların varlığıdır²⁴⁵.

Kriterin objektif fonksiyonunun ilk koşulu, bir anayasal meselenin çözümünde hangi sebeple ciddi şüphelerin olduğunu tespit etmektir. Şikâyet ile ortaya çıkan meselenin, hangi durumlarda nasıl cevaplanacağına dair ciddi şüpheler uyandıran bir anayasal soru gündeme getirip getirmediğini belirlemek bazen güçlükler içerebilir. Öncelikle FAYM önüne gelen meselenin, Anayasa hükümleri aracılığıyla otomatik olarak çözülemeyecek ve Mahkeme kararlarıyla da daha önce çözüme kavuşturulmamış veya henüz netleştirilmemiş ya da değişen koşullar nedeniyle yeniden açıklığa kavuşturulması gereken bir anayasal meseleyi gündeme getirmesi gerekmektedir²⁴⁶. Bir anayasal soruya verilecek cevaba ilişkin anayasa hukuku normunda veya Anayasa metninde ya da FAYM içtihadında belirsizlikler ve boşluklar varsa, bir sorunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir²⁴⁷. Bu durumda, yeni anayasal prensipler geliştirilmeden bir şikâyete ilişkin karar verilemeyeceğine kanaat getirilmektedir. Konuyla ilgili hem öğretide hem de olağan mahkemelerin içtihatlarında mevcut tartışmalar, anayasal içtihadın netleştirilmesi ve açığa kavuşturulması ihtiyacının varlığının iyi bir göstergesi olacaktır²⁴⁸. Bu gibi hallerde, hakkın kapsamına ilişkin özgün bir durumun oluşması, söz konusu kararın ilgili hükmün kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi için önem taşıyacaktır.

FAYM daha önce birçok kararında, temel anayasal önem taşımadığına kanaat getirdiği şikâyetlerin kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Örneğin bunlardan biri çocukluğundan beri Almanya'da ikamet eden başvuruçunun hırsızlık, tehdit gibi suçlardan birçok kez hapis cezasına çarptırılması üzerine

²⁴⁵ Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 109.

²⁴⁶ BVerfGE, 8 February 1994, 1 BvR 1693/92, § 11.

²⁴⁷ Zuck, R. (2006). *Das Recht der Verfassungsbeschwerde*. s. 306. Aktaran Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 109.

²⁴⁸ Grasshof, K. (2006). § 93.a) Lfg. 25, März 2006. T. Maunz, B. Schmidt-Bleibtreu, F. Klein, H. Bethge, *Bundesverfassungsgerichtsgesetz Kommentar* içinde (ss. 1-62). München: Verlag C.H. Beck. s. 42. Aktaran A.g.m., s. 109.

göçmenlik bürosu tarafından vatandaşı olduğu Türkiye'ye sınır dışı edilmesiyle ilgilidir. Geçici tedbir talebi reddedilen başvuru şikâyetlerini FAYM'ye taşımıştır. İddia, başvurucunun daimî yasal ikametgahı olan Almanya'da doğmuş ve büyümüş bir kişi olarak fiili vatandaş muamelesi görmemesinin ve ayrıca hiç yaşamadığı Türkiye ile kalıcı bir bağı olmaması ve hatta dilini dahi iyi konuşmamasına rağmen sınır dışı kararı verilmesinin kötü muamele ve özel hayata saygı hakkını ihlal ettiğine ilişkindir. Şikâyetin ortaya koyduğu soruların, FAYM içtihatlarında açıklığa kavuşturulduğu veya önceki içtihatlar kullanılarak kolayca çözülebildiği için anayasa şikâyetinin temel anayasal önemi olmadığına karar verilmiştir²⁴⁹. Yine örneğin, yargıçlık görevini yaptığı sırada önüne gelen siyasi davalarda hukukun üstünlüğüne dayalı adaletin işleyişine karşı yanlış davranışlar sergileyen bir avukatın ruhsatının iptal edilmesinin²⁵⁰, patent koruması altındaki farmasötik bir ilaca ilişkin klinik araştırmalar yapılmasının²⁵¹, bir avukatlık ortaklığında yer alan avukatın antetli kağıdında ortaklarının hepsinin isminin yazılması talimatı verilmesinin²⁵² temel anayasal öneme sahip olmadığına kanaat getirilmiştir.

Öte yandan, mevcut koşullar değiştiğinde de anayasal meselenin çözümünde ciddi şüphelerin olduğu söylenebilir. Böyle bir durumda o meselenin tekrar ele alınması, açıklığa kavuşturulması ihtiyacı doğmaktadır. Ekonomik, toplumsal, siyasal değişiklikler bir anayasal meselenin çözümü için daha önceden yapılan hukuki yorumun artık uygulanabilir olmamasına ve bu sebeple benzer sorunların, önceki anayasa içtihadını geliştireceği veya temel hakların kapsamını ve uygulamasını değiştireceği yeni bir çözüm gerektirmesine neden olabilir. Bu durumların, örneğin, yeni hukuki-teknik kavramlara göre önceki bir içtihat artık uygulanabilir değilse, diğer yargıçlar önceki hukuki yorumu paylaşmazsa veya toplumsal koşullar değiştiyse meydana geldiği söylenebilir. Bu gibi durumlar FAYM'nin, somut olayla gündeme gelen anayasal meseleyi, eski içtihadını

²⁴⁹ BVerfG, 28 May 1997, 1 BvR 304/97, § 1-7. Aynı konuda bir başka kabul edilemezlik kararı için ayrıca bkz.: BVerfG, 24 June 2003, 2 BvR 685/03, § 28.

²⁵⁰ BVerfG, 28 May 1997, 1 BvR 304/97, § 5-8.

²⁵¹ BVerfG, 10 May 2000, 1 BvR 1864/95, § 12-13.

²⁵² BVerfG, 13 June 2002, 1 BvR 736/02, § 8.

netleştirmek veya düzeltmek amacıyla yeniden ele alması için yeterli temel anayasal önemde gördüğü anlamına gelir. Koşullardaki bu değişiklik, ekonomik, toplumsal, siyasal alanda önemli, kalıcı bir değişiklik anlamına gelmektedir ve bu sebeple bir anayasal meselenin çözümünde yaşanan belirsizlikten daha farklı ve kuvvetlidir²⁵³. Esasında bu değişen koşullar hukuki de olabilmektedir. Bu durum derece mahkemelerinin anayasal normun kapsamından, anlamından, uygulamasından saptığı veya söz konusu meseleyi farklı şekillerde ele aldıkları durumlarda söz konusudur²⁵⁴. Bu nedenle, mahkemelerin FAYM içtihatlarını uygulamaması anayasal meseleyi önemli ve temel hale getirir. Hernández Ramos'un aktardığına göre derece mahkemeleri tarafından verilen bu tip kararlar, temel anayasal önemin var olup olmadığını değerlendirmede, uygulamanın ilk ve en sık kullanılan örneğini oluşturmaktadır²⁵⁵.

Öğretide ve derece mahkemeleri tarafından verilen kararlarda mevcut olan anayasal mesele hakkındaki tartışmalı ve çelişkili durumlar, temel anayasal önemin varlığının açık bir göstergesidir²⁵⁶. Böyle bir durumun varlığı FAYM tarafından, telif hakkına ilişkin olarak önüne gelen bir şikâyette de takdir edilmiştir. Alman telif hakkı yasasına göre, telif hakkıyla korunan bir çalışmanın üçüncü bir kişi tarafından kullanımı için çoğaltılmasına belirli sınırlar dahilinde izin verilmektedir. Dijital ortamdaki eserlerin fotoğrafçılık veya kserografi gibi mekanik veya elektriksel yollarla çoğaltılmasına yarayan reprografik cihazların üreticileri ve ithalatçıları, cihazların satışı veya başka bir şekilde pazarlanması sonucu bu tür çoğaltmaları yapma olasılığı yarattığı için yazarlara adil bir ücret ödemektedir. Somut olayda davacı olan şikâyetçi, bir telif hakkı koruma topluluğu olarak yazılı eserlerin yazarlarının telif haklarını korumaktadır. Somut olaydaki davalı ise, yazıcılar ve grafik çizim araçları dahil olmak üzere ofis ürünleri ithal etmekte ve

²⁵³ Zuck, R. (2006). *Das Recht der Verfassungsbeschwerde*. s. 306-307. Aktaran Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 110.

²⁵⁴ A.g.m., s. 111.

²⁵⁵ Gehle, B. (2005). § 93.a) BVerfG (Annahme zur Entscheidung). D. C. Umbach, T. Clemens, F. W. Dollinger (Ed.), *Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Mitarbeiterkommentar und Handbuch* içinde (ss. 1255-1276). Heidelberg: Müller Verlag. s. 1263. Aktaran a.g.e., s. 111.

²⁵⁶ Grasshof, K. (2006). § 93.a) Lfg. 25, März 2006. s. 42. Aktaran A.g.m., s. 111.

satmaktadır. Anayasa şikâyeti ile gündeme gelen konu da derece mahkemeleri önündeki taraflar arasında böyle bir ödeme yükümlülüğünün doğup doğmadığına ilişkindir. Bölge Mahkemesi (*Landgericht*) ve Yüksek Eyalet Mahkemesi (*Oberlandesgericht*) davacının taleplerini kabul etmişse de Federal Adalet Mahkemesi (*Bundesgerichtshof*), özellikle o sırada geçerli olan yasa uyarınca dijital orijinalerin değil yalnızca basılı eserlerin çoğaltılmasının ödeme yükümlülüğüne tabi olduğu gerekçesiyle davayı reddetmiştir. FAYM'ye taşınan bu şikâyetin temel anayasal öneme sahip olduğuna kanaat getirilmiştir. Çünkü bu konu derece mahkemelerin içtihatlarında tartışmalıdır. Buna ek olarak, Federal Adalet Mahkemesi önündeki diğer davaları da ilgilendirmektedir²⁵⁷.

Bu kriterin objektif fonksiyonu, bir anayasal meseleye ilişkin olarak ilk kez açıklık getirme veya onu netleştirme amacıyla kullanıldıktan sonra, o anayasal mesele çözüldüğü için aynı nitelikteki diğer şikâyetler için artık kullanılamayacaktır. Ancak FAYM tarafından konu aydınlatılmadan önce, aynı kapsamdaki diğer şikâyetler için de bu kriterin kullanılması mümkündür²⁵⁸. Elbette değişen koşullar sebebiyle bir defa bir konuda anayasa hükmünün uygulanması, kapsamının ve sınırlarının belirlenmiş olması, onun sürekli olarak geçerlilik taşıdığı anlamına gelmeyebilir²⁵⁹. Esasında içtihadı değiştirmeye yönelik ihtiyaç konuyla ilgili ekonomik veya sosyal şartlardaki değişimden olduğu kadar aynı zamanda, örneğin Mahkeme'de görev yapan ve çoğunluk görüşüne katılmayan yargıçların çoğunluğu ikna etmesi, konuyla ilgili toplumsal anlayıştaki değişim ve beklentinin yargıçlar üzerinde etki göstermesinden de kaynaklanabilmektedir²⁶⁰.

Kriterin objektif fonksiyonunun ikinci koşulu, FAYM'ye yapılan şikâyetin işaret ettiği anayasal mesele sebebiyle daha özel ve önemli bir kararı gerektirmesidir²⁶¹. Böyle durumlarda şikâyetin niteliği bireysel bir talebin ötesine geçer ve içerdiği anayasal sorunun açıklığa kavuşturulması ihtiyacını doğurur.

²⁵⁷ BVerfG, 30 August 2010, 1 BvR 1631/08, § 22.

²⁵⁸ Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 682.

²⁵⁹ A.g.e., s. 682-683.

²⁶⁰ Gusy, C. (1988). *Die Verfassungsbeschwerde: Voraussetzungen und Verfahren*. Heidelberg: C.F.Müller Juristischer Verlag. s. 116. Aktaran A.g.e., s. 683.

²⁶¹ BVerfGE, 8 February 1994, 1 BvR 1693/92, § 11.

Esasında Hernández Ramos bu aşkınlık meselesinin FAYM kararlarında dahi çok belirsiz olduğunu ifade etmektedir, fakat böylesi bir durumun varlığını belirlemek iki durumda mümkün olabilir: Bunlardan birisi söz konusu meselenin Mahkeme önünde birikmiş çok sayıdaki önemsiz dava için taşıdığı önemden kaynaklanmasıdır²⁶². Dolayısıyla bir şikâyetin önemi hatırı sayılır sayıda benzer şikâyetler için açığa kavuşturulması ihtiyacından kaynaklanabilir²⁶³. Öte yandan anayasal mesele gelecekte yeniden Mahkeme önüne gelebileceği öngörülen önemli bir sorunla ilgili olabilir ve bu durumda da temel anayasal öneme sahip bir şikâyetin varlığından söz edilebilmektedir²⁶⁴. Sonuç olarak bu ikinci koşulda mevcut olan temel anayasal önem, söz konusu meselede verilecek herhangi bir kararın etkisinde ortaya çıkmaktadır. Verilecek olası bir karar, mevcut davanın ötesinde daha genel bir menfaat olması halinde şikâyet önem arz etmektedir.

Gehle'nin işaret ettiği üzere, bu kriterin 1985 yılındaki versiyonundan temel farkı, şu anda mevcut kriterin bu anayasal sorunun temel bir öneme sahip olmasını gerektirmesidir²⁶⁵. Önemli zarar ölçütünün bu objektif yönü bakımından tartışmalı nokta, bu kriterin sadece temel hak ve özgürlüklere ilişkin mi yoksa Anayasa'nın bütün hükümleri için mi geçerli olduğuna ilişkindir. Gusy'ye göre anayasanın bütünlüğü ilkesi gereği, hükmün niteliğinden ziyade, somut olayın çözümlenmesi sırasında ister doğrudan isterse dolaylı olsun, bir hükmün açıklığa kavuşturulması gerekiyorsa, bu kriter uygulama alanı bulur. Bu bakımdan anılan kriter, doğrudan temel hak ve özgürlükleri düzenlemeyen bir anayasa hükmü için de uygulanabilir

²⁶² Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 111.

²⁶³ Paulus, A. L. (2013). Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası'nın 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı. s. 142.

²⁶⁴ Zuck, R. (2006). *Das Recht der Verfassungsbeschwerde*. s. 309. Aktaran Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 111.

²⁶⁵ Gehle, B. (2005). Vorbemerkungen zu §§ 93a ff. D. C. Umbach, T. Clemens, F. W. Dollinger (Ed.), *Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Mitarbeiterkommentar und Handbuch* içinde (ss. 1241-1254). Heidelberg: Müller Verlag. s. 1244. Aktaran A.g.m., s. 108. Bu konu ile ilgili bir başka karşılaştırma için ayrıca bkz.: Gören, Z. (1996). Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1-2 (Prof. Dr. M. Şakir Berk'i'ye Armağan)), 299-340. s. 309-312.

durumdadır²⁶⁶. Grasshof'un da dikkat çektiği gibi bu kriter, mutlaka bu düzeye ulaşmış bir tartışmayı gerekli kılmamaktadır, genellikle prensip itibariyle FAYM'nin daha önce hakkında karar vermediği önemli bir anayasal sorun hakkında içtihat geliştirebilecek hallerde uygulanır.

2.2.1.2.2. Şikâyetçinin Ağır Bir Zarara Uğramış Olması

Alman anayasa şikâyetinde önemli zarar ölçütünün ikinci koşuluna göre anayasa şikâyeti, hakların uygulanmasını ve gerçekleşmesini sağlamak için yapılmışsa veya başvurunun reddi kararı başvuru açısından özellikle ağır bir zarara neden olarsa kabul edilebilir bulunacaktır. Bu durum, anayasal hakların veya anayasal haklara eşdeğer hakların ihlal edildiği iddiasının özel bir öneme sahip olması veya şikâyetçiyi ağır bir şekilde etkilemesi durumunda söz konusudur²⁶⁷. Bir anayasal hakkın ihlali, genel bir ihmalden kaynaklanıyorsa veya etkisi nedeniyle bu hakların kullanılmasını engellemesi muhtemelse özellikle önemlidir. İddia konusu müdahale, anayasal bir hak tarafından sağlanan korumanın takdirindeki bariz bir hatadan veya doğrudan ihmalden kaynaklanıyorsa ve hukukun üstünlüğü ilkesinin temel prensiplerini büyük ölçüde ihlal ediyorsa da önem taşımaktadır. Şikâyetin reddedilmesi durumunda şikâyetçinin ağır ve giderilemez zararı, özellikle FAYM önüne getirilen meselenin doğasından veya içeriğinden kaynaklanabilir. Bununla birlikte, anayasa şikâyetinin yeterli bir başarı şansı sunma ihtimali yoksa veya şikâyetle ilgili mahkemeye geri gönderilse bile başarılı olamayacağı açıksa anayasa şikâyetinin önemli olmadığına kanaat getirilmektedir²⁶⁸.

Dolayısıyla temel anayasal önemden farklı olarak, bu ikinci koşula dayanan bir kabul edilebilirlik kararı Anayasa'da belirtilen hakların, yetkili makamlar

²⁶⁶ Gusy, C. (1988). *Die Verfassungsbeschwerde: Voraussetzungen und Verfahren*. s. 114. Aktaran Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 681.

²⁶⁷ BVerfGE, 8 February 1994, 1 BvR 1693/92, § 13.

²⁶⁸ Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. s. 112.

tarafından görmezden gelindiği veya yanlış uygulandığı veya yorumlandığı için korunmadığı durumlara odaklanmaktadır. Fakat buna ek olarak, yalnızca bu gibi temel bir hakkın ihlal edilmesi yeterli değildir, şikâyetin özel bir öneme de sahip olması gerekir²⁶⁹. Bu nedenle, kabul edilebilirlik kriterinin bu ikinci koşulu, temel hak ve özgürlüklerin korunması işlevinin nesnel standartlarının korunmasını garanti etmektedir. Temel bireysel hakların korunması yasama, yürütme ve yargı nezdinde temel haklar kültürünün korunması için yararlı olduğu ölçüde, yani hukuk korunduğu sürece gerçekleştirilir. Sonuç olarak, bir mahkemenin veya bir idarenin faaliyetlerini yerine getirirken meydana gelen münferit olaylarla işlenen çok ciddi olmayan temel hak ihlalleri, şikâyetin reddi sebebiyle bu müdahaleden etkilenen kişilere ağır bir zarar verme ihtimali taşıyorsa kabul edilebilir bulunacaktır²⁷⁰.

FAYM içtihadı, bu ikinci koşulun varlığına kanaat getirilebilecek üç göstergenin mevcut olduğuna işaret etmektedir. Birincisi, kamu güçlerinin temel hak ve özgürlüklerle ilgili eylemlerinde sergiledikleri genel ihmaldir²⁷¹. Gehle'nin görüşüne göre, ihmalkâr davranışın varlığına yalnızca bir tahmin yoluyla karar verilebilir²⁷². Bu durum, derece mahkemelerinin, anayasal içtihadı yinelenen bir şekilde uygulamaması; temel haklara saygı yükümlülüğüne uygun davranmaması veya anayasaya aykırı yorumunun başka bir mahkemenin içtihadına dayanması durumlarında mevcuttur. Buna karşın şikâyet özel bir davada vuku bulan münferit bir hatadan oluşuyorsa, FAYM temel bir hakkın uygulanmasında genel ihmalkâr bir davranış görmemektedir²⁷³. İkinci gösterge, anayasa şikâyetine konu müdahalenin temel hakların kullanılması üzerindeki caydırıcı etkisi; üçüncü gösterge, özellikle bazı temel hakların ağır ihlalidir²⁷⁴.

Şikâyetçinin temel hak ve özgürlüklerinin oldukça sert ve uygunsuz biçimde ihlal edilmiş olması onun ağır bir zarara uğramış olduğunu göstermektedir²⁷⁵.

²⁶⁹ A.g.m., s. 112-113.

²⁷⁰ Grasshof, K. (2006). § 93.a) Lfg. 25, März 2006. s. 37. Aktaran a.g.m., s. 113.

²⁷¹ A.g.m., s. 113.

²⁷² Gehle, B. (2005). Vorbemerkungen zu §§ 93a ff. s. 1269-1270. Aktaran a.g.m., s. 113.

²⁷³ A.g.m., s. 113-114.

²⁷⁴ A.g.m., s. 114-115.

²⁷⁵ Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)*. s. 688

Zararın büyüklüğü varsayımsal olarak ortaya konulabilir ve bu durum esasa ilişkin ayrıntılı bir değerlendirmeyi de gerektirmemektedir. Dolayısıyla şikâyetin reddedilmesinin şikâyetçiyi zarara sokacak olması değil şikâyetin reddedilmesiyle şikâyetçinin yaşayacağı zararın belirli bir ağırlığı aşmış olması aranmaktadır²⁷⁶. FAYM'nin ağır bir zarar yaratmadığı için kabul edilemez gördüğü şikâyet konuları arasında olağan dışı bir miktara ulaşmayan yargılama masraflarına ilişkin mahkeme kararları; resmi sicile kaydedilmemiş ve kabahatler kanununa dayalı para cezaları; anayasa şikâyeti incelemesi sırasında giderimi sağlanmış, tekrar edilmesi mümkün olmayan ve etkileri devam etmeyen, etkileri hafif olarak ifade edilebilecek temel hak müdahaleleri bulunmaktadır²⁷⁷. Buna karşın örneğin, gayri meşru doğan bir çocuğun biyolojik babasının o çocuğun annesinin kocası tarafından evlat edinilmesi²⁷⁸, internette yayınlanan bir videodaki ifadeleri sebebiyle başvuruçunun halkı nefret ve şiddete teşvik etmek suçundan mahkûm edilmesi²⁷⁹ konularındaki şikâyetler kabul edilebilir bulunmuştur.

Sonuç itibarıyla, FAYM'ye göre bir anayasa şikâyetinin anayasa hukuku bakımından temel bir önem taşıması için, gündeme gelen meselenin, anayasa ile doğrudan çözümlenmesinin mümkün olmaması, anayasal içtihatlar aracılığıyla henüz aydınlatılmamış olması ya da değişen koşullar nedeniyle yeniden aydınlatılmaya ihtiyaç duyulması gerekmektedir. Şikâyetin kişisel önemi ise başvuruçunun nezdinde yaratacağı ağır bir zararın mevcudiyetinde ortaya çıkmaktadır. Kabul kararı verilmesi için önemli olan sorunun aydınlatılmasında tekil olayı aşan bir menfaatin bulunması aranır. Yukarıda açıklanan iki koşuldaki hiçbirisi mevcut değilse, anayasa şikâyeti reddedilecektir. Dolayısıyla kabul kararı verilmemesi, temel hak ihlalinin şikâyetçiye fazla bir yük getirmemesi ve müdahalenin temel anayasal bir önem taşıması halinde söz konusu olmaktadır.

²⁷⁶ A.g.e., s. 688.

²⁷⁷ A.g.e., s. 689.

²⁷⁸ BVerfG, 29 November 2005, 1 BvR 1444/01, § 14.

²⁷⁹ BVerfG, 22 June 2018, 1 BvR 2083/15, § 10.

2.2.2. İspanyol Amparo Başvurusunda

2.2.2.1. İspanya Anayasa Mahkemesi'ne Amparo Başvurusu ve Kabul Edilebilirlik İncelemesi

1978 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri düzenleyen dördüncü kısmının 53. maddesinin 2. fıkrasına göre, “*Her vatandaş, normlar hiyerarşisi ve usul ekonomisi ilkelerine dayalı bir usul ile mahkemeler önünde ve gerektiği takdirde, amparo başvurusu yoluyla Anayasa Mahkemesi önünde 14. madde ve İkinci Kısım Birinci Bölümde tanınan temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını talep edebilir. Bu başvuru yolu 30. maddede tanınan vicdani ret hakkı için de geçerlidir*²⁸⁰”.

Anayasa'nın yorumlanması ve anayasaya uygunluğun denetlenmesi İspanya'da Anayasa Mahkemesi ve genel mahkemeler arasında paylaştırılmıştır. Dolayısıyla İAYM Anayasa'nın tek yorumcusu olmasa da en yüksek yorumcusudur²⁸¹. Pérez Tremps, İspanya'da anayasa şikâyetinin, yani *amparo* başvurusunun beş temel özelliği olduğunu belirtmektedir²⁸². Öncelikle *amparo* başvurusu yargısal bir süreçtir. Fakat temel hakları koruma misyonu İAYM'yi diğer yargı makamlarından farklı bir şekilde özerk kılmaktadır ve bu anlamda bir derece mahkemesi²⁸³, yasaya uygunluk incelemesi yapan bir üst derece mahkemesi²⁸⁴ veya temyiz makami²⁸⁵ olarak görülemez. Buna bağlı bir sonuç olarak ikincisi, *amparo* başvurusu olağanüstü bir yoldur. *Amparo* yolunun olağanüstü niteliği yalnızca temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda kullanılacak bir yargı yolu

²⁸⁰ La Constitución Española (BOE núm. 311, de 29/12/1978) <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

²⁸¹ Sala Sanchez, P. (2012). Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları. s. 229.

²⁸² Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 26-32. Ayrıca bkz.: Carrasco Durán, M. (2001). El Concepto Constitucional de Recurso de Amparo: Examen de Posibilidades para una Reforma de La Regulación y La Práctica del Recurso de Amparo. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 21(63), 79-127.

²⁸³ ATC 106/1980, de 26 de noviembre, FJ 4.

²⁸⁴ STC 11/1982, de 29 de marzo, FJ 4.

²⁸⁵ STC 2/1981, de 30 de enero, FJ 7.

olmasından kaynaklanmaktadır²⁸⁶. *Amparo* başvurusunun bu iki niteliğine bağlı olan üçüncü özelliği, ikincil bir yol olmasıdır. Buna göre temel hak ve özgürlükler, tüm kamu güçleri ve mekanizmaları tarafından korunması gerektiği gibi yargı makamları tarafından da öncelikli olarak korunmalıdır. Bu koruma yükümlülüğü temel olarak tüm yargı makamlarınıdır ve ancak bu hukuk yolları tüketildikten sonra anayasal *amparo* yoluna başvurulabilir²⁸⁷. Ancak elbette iç hukuk yollarını tüketme koşulu etkili bir iç hukuk yolunun varlığı halinde söz konusudur²⁸⁸. Dördüncü olarak, *amparo* yolu esnek bir hukuk yoludur. Bu başvuru yolu kullanılırken gözetilmesi gereken şekli kuralların yorumlanması, hakların özüne zarar vermeden ve hukuki kesinlik ilkesi ihlal edilmeden uygulanmaktadır. Esneklik *amparo* yolunun dengeleyici bir unsuru olarak görülmektedir²⁸⁹. Son olarak, *amparo* yolu nihai bir yoldur²⁹⁰. Temel hak ve özgürlükleri koruma mekanizmalarından, iç hukukta kullanılması ve bu anlamda uluslararası yargı mercilerine başvurudan önce tüketilmesi gereken son yargı merciidir. Temel hak ve özgürlüklerin olağan mahkemeler tarafından korunması yetersiz kaldığında anayasal *amparo* yolu ikincil ve nihai bir yol olarak kullanılabilir olacaktır. Bu durum, onun bir temyiz merci olmasa da kararı iptal etme ve hükümsüz kılma yetkisine sahip olduğu için özel bir temyiz merciine dönüştüğü şeklinde de yorumlanmıştır²⁹¹.

İspanya’da *amparo* başvurusu, yukarıda belirtilen özellikleriyle temel hak ve özgürlükler için anayasal bir koruma mekanizmasıdır. Bir diğer yandan *amparo* yolu, Anayasa’nın yorumlanması için de davanın kişisel koşullarını aşarak ve meseleyi nesnel bir boyuta ulaştırarak bu koşulların daha ötesindeki sorunu yansıtan da bir mekanizmadır²⁹². Dolayısıyla *amparo* başvurusunun Türkiye ve Almanya’da olduğu gibi hem temel hak ve özgürlükleri korumak hem de anayasayı yorumlamak şeklinde iki işlevi olduğu söylenebilir. Fakat mekanizmanın bu iki işlevi birbiriyle çatışacak şekilde de yorumlanmamalıdır. Esasında *amparo*

²⁸⁶ STC 6/1998, de 13 de enero, FJ 4.

²⁸⁷ STC 227/1999, de 13 de diciembre, FJ 1.

²⁸⁸ STC 216/2013, de 19 de diciembre, FJ 2.

²⁸⁹ STC 88/2013, de 11 de abril, FJ 4.

²⁹⁰ STC 31/1981, de 28 de julio, FJ 1.

²⁹¹ Comella, V. F. (2013). *The Constitution of Spain*. Oregon: Hart publishings. s. 226.

²⁹² Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 33.

başvurusunun anayasanın yorumlanmasına ilişkin işlevi özellikle 2007 yılındaki reformla daha da önem kazanmıştır. Bu durum *amparo* başvurusunun temel hak ve özgürlükleri koruma işlevinden ileri gelen öznel boyutunun tamamen terk edildiği, onun bir koruma mekanizması değil de anayasal yorumlama aracına dönüştüğünü göstermemektedir. Nitekim bu ikili fonksiyon hem sübjektif hem de objektif nitelikleri olan temel hak ve özgürlüklerin ikili doğasından ileri gelmektedir²⁹³. *Amparo* yolunun anayasanın yorumlanması olan ikinci işlevi, yani nesnel boyutu, 2007 yılında yapılan reform ile getirilen özel anayasal önem kriteriyle netlik kazanmıştır. Bu kriter ile temel hakların korunması sistemini pekiştiren yasa koyucu değişikliği, *amparo* başvurusunun temelde Anayasa'yı yorumlama ve nesnel işlevini savunma aracı olarak hareket etmesi gerektiği fikrine dayandırmıştır²⁹⁴.

İspanya Anayasası'nın 53/2. maddesi ve LOTC'nin 41/1. maddesine göre, Anayasa'nın 14. ila 29. maddelerinde tanınan hak ve özgürlükler, anayasal korumaya tabidir. Aynı koruma, Anayasa'nın 30. maddesinde tanınan vicdani ret hakkı için de geçerlidir. Dolayısıyla Türkiye'den farklı olarak Almanya'ya benzer şekilde hangi hakların *amparo* başvurusu konusu olacağı Anayasa'da açıkça tanımlanmıştır ve bu koruma bütün temel hak ve özgürlükler için değil yalnızca Anayasa'da sayılanlar için geçerlidir²⁹⁵. Fakat bu demek değildir ki diğer haklar da *amparo* başvurusuna konu olmasın²⁹⁶. Örneğin mülkiyet hakkı böyle bir haktır. *Amparo* başvurusu yoluyla bu hakkın ihlal edildiği doğrudan ileri sürülemez de etkili başvuru hakkı, ayrımcılık yasağı gibi temel hak ve özgürlükler bağlamında mülkiyet hakkına ilişkin mesele İAYM önüne taşınabilmektedir²⁹⁷.

Amparo başvurusuna konu edilebilen haklar arasında kanun karşısında eşitlik hakkı (md. 14), yaşam hakkı ile işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmadan maddi ve manevi bütünlüğün korunması hakkı (md. 15), din, düşünce ve vicdan özgürlüğü (md. 16), kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı

²⁹³ STC 25/1981, de 14 de julio, FJ 5.

²⁹⁴ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 37

²⁹⁵ Casas Baamonde, M. E. (2009). *Amparo Başvurusu. Anayasa Yargısı*, 26, 101-120. s.101.

²⁹⁶ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 53.

²⁹⁷ STC 67/1988, de 18 de abril, FJ 4.

(md. 17), onur, özel hayat ve aile hayatının, kişisel varlığın korunması hakkı (md. 18/1), konut dokunulmazlığı hakkı (md. 18/2), iletişimin gizliliği hakkı (md. 18/3), haberleşme özgürlüğü (md. 18/4), ikamet ve dolaşım özgürlüğü (md. 19), ifade özgürlüğü ve bilgi edinme özgürlüğü, akademik özgürlük (md. 20), toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkı (md. 21), dernek kurma hakkı (md. 22), kamu hizmetine katılma hakkı (md. 23/1), kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere eşit erişim hakkı (md. 23/2), savunma ve usulü güvencelerin sağlandığı etkili bir hukuk yolu hakkı (md. 24/1 ve md. 2), suç ve cezaların kanuniliği ilkesi (md. 25/1), eğitim hakkı ve öğrenim ve akademik özerklik özgürlüğü (md. 27), sendika özgürlüğü (md. 28/1), grev hakkı (md. 28/2), dilekçe hakkı (md. 29), vicdani ret hakkı (md. 30/2) yer almaktadır.

LOTC'nin 41/2. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan *amparo* başvurusu, kamu güçlerinin tasarrufları, eylemleri, işlemleri, kararları, ihmallerinden kaynaklanan temel hak ve özgürlüklerin ihlaline karşı yapılabilir. Bu kamu gücünün sahibi Devletin ve Özerk Bölgelerin yetkilileri olabileceği gibi bu kamu gücünü kullanan diğer yerel, tüzel ve kurumsal nitelikteki kamu kuruluşları ile bunların görevlileri ve birimleri olabilmektedir²⁹⁸. İlk olarak kişilerin yasaya karşı doğrudan İAYM'ye *amparo* başvurusu yapması mümkün değilse de LOTC'nin 42. maddesine göre parlamentonun veya organlarının ve özerk toplulukların yasama meclislerinin veya organlarının yasa niteliği taşımayan kararlarına karşı *amparo* yolu açıktır. Bu kararlara karşı herhangi bir hukuk yolu tüketilmeksizin kararın kesinleşmesini izleyen üç ay içerisinde *amparo* yoluna başvurulabilmektedir²⁹⁹. Yasama organının yasa niteliği taşıyan eylem ve işlemlerine karşı anayasaya aykırılık incelemesi söz konudur. Her ne kadar *amparo* başvurusu yapmaya yetkili kişiler yasa niteliğindeki eylemlere ve kararlara karşı *amparo* yoluna başvuramıyorsa da bu eylemlerin ve işlemlerin uygulanması sonucu meydana gelecek ihlallerin İAYM önünde şikâyet konusu olabileceği de

²⁹⁸ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 89-90, 95.

²⁹⁹ A.g.e., s. 100-101.

unutulmamalıdır³⁰⁰. İkincisi, yürütme organının işlemleri, eylemleri veya eylemsizliği durumunda da *amparo* başvurusu söz konusu olmaktadır.

LOTC'nin 43. maddesine göre, devlet veya onun yetkilileri veya görevlilerinin, özerk toplulukların yürütme organlarının veya onun yetkilileri veya görevlilerinin işlem, karar, eylem ve eylemsizliğinden kaynaklanan temel hak ve özgürlüklerin ihlaline karşı *amparo* yoluna başvurulabilmektedir. Yürütme organından kaynaklanan bu işlemlere karşı İAYM önünde *amparo* yoluna başvurabilmek için olağan hukuk yolları tüketilmiş olmalıdır. Başvuru kesin mahkeme kararının tebliğinden itibaren yirmi gün içerisinde yapılmalıdır³⁰¹. Yürütme organının eylem ve işlemleri esnek yorumlanmaktadır. Örneğin kamu gücünü kullanan idari kurumlar meslek kuruluşları, üniversiteler, sosyal sigortalar kurumu olabilmektedir³⁰². Dolayısıyla idari kurumlar tabiri çok geniştir. Yürütme organının eylem ve işlemlerinin tahlili, yani kamu gücü kavramını yorumlamadaki esneklik, neyin bir kamu gücünün eylem veya işlemi olup olmadığını belirlemede sorunlar da ortaya çıkarmıştır. Mahkeme böyle durumlarda bir eylemin kamu gücünden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemek için devletin egemenlik gücünün uygulanmasından yola çıkmaktadır³⁰³. Bununla birlikte, kralın eylem ve işlemlerine karşı *amparo* başvurusu yapılamasa da krallık sarayı organlarının eylem ve işlemlerine karşı başvuru yolu mevcuttur³⁰⁴. Son olarak LOTC'nin 44. maddesine göre, yasama organının bir karar, eylem veya ihmalden kaynaklanan doğrudan ve güncel ihlallere karşı *amparo* yoluna başvurulabilmektedir. Yine tüm olağan hukuk yolları tüketilmiş olmalı ve başvuru kesin kararın ilgisine tebliğinden sonra otuz gün içerisinde yapılmalıdır³⁰⁵.

Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin dolaylı yatay etkisinden ve devletin pozitif yükümlülüklerinden kaynaklanan birey kaynaklı ihlaller de *amparo* başvurusunun konusu olabilmektedir. Bu, özellikle yargı kararlarına karşı yapılan

³⁰⁰ STC 65/1983, de 21 de julio, FJ 2.

³⁰¹ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 116 – 118.

³⁰² STC 23/1984, de 20 de febrero, FJ 3.

³⁰³ STC 35/1983, de 11 de mayo, FJ 3.

³⁰⁴ STC 112/1984, de 28 de noviembre, FJ 2.

³⁰⁵ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 128.

amparo başvurularında sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur³⁰⁶. Öte yandan doğrudan üçüncü kişilerin eylemlerinden kaynaklanan ihlallere karşı *amparo* başvurusu yapılamamaktadır. İspanya’da bir de seçim *amparosundan* bahsetmek gerekirse, bu başvuru yolu seçimler sırasında veya seçimlere ilişkin olarak ortaya çıkan kamu görevlerine gelme hakkı, siyasi katılım hakkı gibi siyasi hak ve özgürlükler bağlamında gündeme gelmektedir. *Amparo* başvurusunun bir başka çeşidi olduğu da söylenebilir.

Meşru bir menfaati zarar gören herkes, Anayasa’da belirtilen haklarının ihlaline karşı *amparo* yoluna başvurabilmektedir. Buradaki meşru menfaat kavramı ile hem güncel olarak hem de gelecekte potansiyel olarak mahrum kalınacak olumlu etkiden veya muzdarip olunacak olumsuz etkiden kaynaklanan menfaat kastedilmektedir³⁰⁷. LOTC’nin 53. maddesinde “her vatandaş” *amparo* yoluna başvurabilir denmektedir. Buna karşın Anayasa’nın 162. maddesinin 1. fıkrası *amparo* başvurusu yapabilecek kişileri sıralarken b bendinde meşru bir menfaati olan her gerçek ve tüzel kişi diyerek bu konuya bir açıklama getirmiştir³⁰⁸. Dolayısıyla “her vatandaş” kavramı “herkes” olarak anlaşılmalıdır. Bununla birlikte İAYM, bu kavram karışıklığının kapsamını açık bir şekilde de ortaya koymamıştır. Fakat uygulamada hem *amparo* başvurusunu yapan kişiler hem de Mahkeme’nin olaylara yaklaşımı bu kavramın geniş yorumlandığını göstermektedir. Hatta Mahkeme birçok davada vatandaş kavramını birey veya kişi anlamına gelecek şekilde yorumlamıştır³⁰⁹. Kamu tüzel kişileri için ise bu hak istisnai olarak kullanılmaktadır³¹⁰. Dolayısıyla İspanya Anayasası gerçek, özel ve kamu tüzel kişileriyle birlikte kendilerine tanınan haklar dahilinde yabancıları, hatta yasadışı yollardan İspanya’ya girmiş olan yabancıları dahi *amparo* başvurusu hakkına sahip görmektedir³¹¹. Ayrıca Kamu Denetçisi³¹² (*el defensor del pueblo*)

³⁰⁶ Casas Baamonde, M. E. (2009). *Amparo Başvurusu*. s. 104.

³⁰⁷ STC 119/2008 de, 13 de octubre de 2008, FJ 5.

³⁰⁸ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 169-173.

³⁰⁹ A.g.e., s. 179.

³¹⁰ Casas Baamonde, M. E. (2009). *Amparo Başvurusu*. s. 102.

³¹¹ İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. s. 149.

³¹² İspanyolca’da “defensor del pueblo” olarak kullanılan bu kavram temel olarak İsviçre’de ve keza Türkiye’de Ombudsman veya Kamu Denetçisi olarak görev yapmaktadır. Bu kurum Anayasa’da güvenceye alınan hak ve özgürlükleri korumak ve idarenin anayasada sayılan etkililik, hiyerarşi,

ve Savcılık³¹³ (*ministerio fiscal*) makamları da başvuru olabilmektedir. Bu yetki, kanun tarafından korunan meşru menfaatin ve vatandaşların haklarının savunulmasında, bu makamların sahip olduğu adaleti sağlama fonksiyonundan kaynaklanmaktadır³¹⁴.

1978 İspanya Anayasası'nın, *amparo* başvurusu yoluyla temel hak ve özgürlükleri korumadaki önemli işlevi tartışmasızdır. İAYM'nin kararları ve istikrarlı içtihadı ile yürüttüğü yoğun ve kapsamlı çalışma bunun en büyük kanıtıdır. Bu uzun süreli faaliyeti diğerleri gibi İAYM'yi de iş yükünden muzdarip bir hale getirmiştir. Buna karşı, her ne kadar başarısız da olsa, 1988 yılında *amparo* başvurularının kabul prosedürünün iş yükü problemini çözmek amacıyla yeniden düzenlenmesi girişimlerinde bulunulmuştur³¹⁵. İş yükü problemini çözmek için yapılan en net reform ve alınan en somut önlemler ise 2007 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu reform temel olarak *amparo* başvurularının kabul edilebilirlik incelemelerinin esnetilmesi, karar verme süreçlerinin kolaylaştırılması ve derece mahkemeleri önündeki yargılama süreçlerinin güçlendirilmesi amaçlarını taşımaktadır³¹⁶.

LOTG, 24 Mayıs 2007 tarihli ve 6/2007 sayılı Organik Kanun ile yapılan geniş kapsamlı değişiklik aracılığıyla uzun bir süredir yaşadığı iş yükü sorununu çözmek için *amparo* başvurusunun taşınması gereken yeni bir kabul edilebilirlik kriteri getirmiştir. Kanun koyucunun bu kriteri getirmekteki temel sebebi, İAYM'ye yapılan *amparo* başvurularının günden güne artması ve bu durumun

ademi merkezîyetçilik, yetki genişliği, eşgüdüm ilkelerine uygun bir biçimde hareket etmesini sağlamak amacıyla hareket eder. Kavram remi kaynaklarda İngilizce'de "High Commissioner of Parliament" olarak kullanılmaktadır. İnceoğlu ise bu kavramı "halkın avukatı" olarak kullanmıştır. Kendine has *amparo* başvurusunun kullanımına uygun olarak "halkın avukatı" tabiri de fikrimizce yine kendine özgü ve yerinde bir kavramdır. İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. s. 96. Esen Arnwine ise bu kavram için kamu denetçisi ifadesini kullanmaktadır. Esen Arnwine, S. (2003). İspanya'da Bireysel Başvuru Yolu. s. 257.

³¹³ Ministerio fiscal hukuku, vatandaşların haklarını ve kamusal çıkarı korumak amacıyla doğrudan ya da ilgililerin talebi üzerine yargı organlarını harekete geçirmekle yetkili ve görevli bir kurumdur. Kurumun başında genel savcı (*el fiscal general*) bulunur. Yargı Erki Genel Konseyinin (*el Consejo General del Poder Judicial*) görüşünü alan hükümetin teklifi ile Kral tarafından atanır.

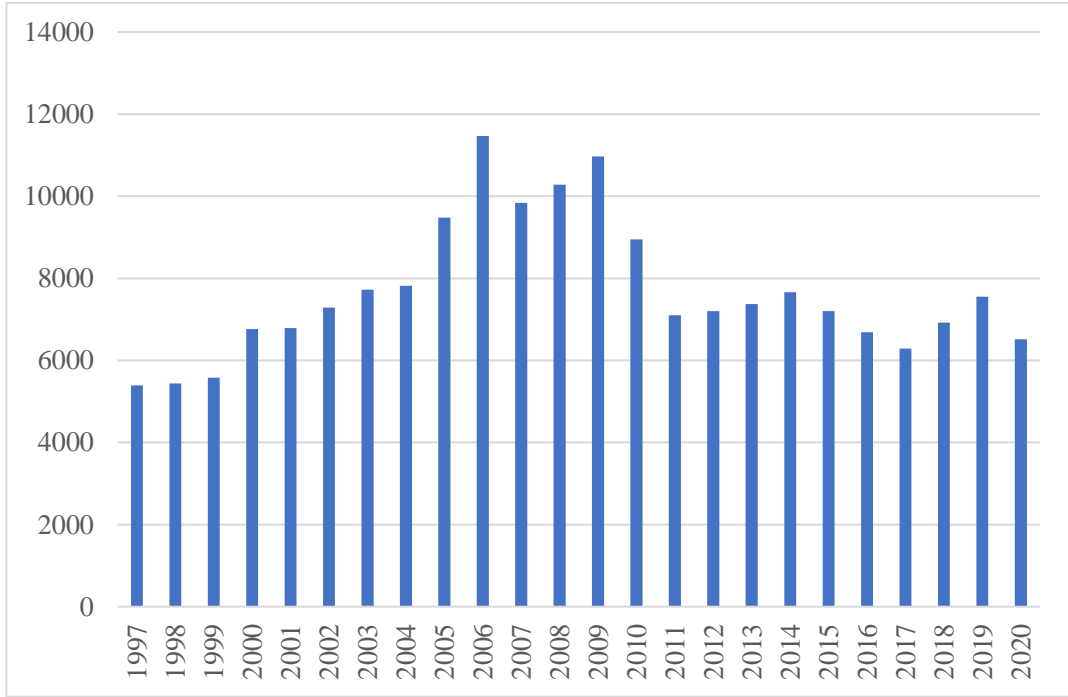
³¹⁴ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 199.

³¹⁵ Ortega Gutiérrez, D. (2010). La Especial Trascendencia Constitucional como Concepto Jurídico Indeterminado. De la Reforma de 2007 de la LOTG a la STC 155/2009, de 25 de junio. *Teoría y Realidad Constitucional*, 25, 497-513. s. 501.

³¹⁶ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 26.

giderek büyüyen bir iş yükü sorunu yaratması olmuştur. Bu iş yükü sorununa çözüm bulmak amacıyla 2007 yılında yapılan reformlar sonucu çıkarılan Organik Kanun'un gerekçesi, İAYM'nin kuruluşundan bu yana uzun bir süredir faaliyet göstermesinin ardından biriken deneyimin, Mahkeme'nin çalışması için zamanla sorun haline gelen bir dizi durum ve koşulun varlığını ortaya çıkarmasıdır. Bunların arasında *amparo* başvurusunun sayısının Mahkeme'nin neredeyse tüm zamanını ve maddi kaynaklarını işgal edecek kadar artması göze çarpmaktadır³¹⁷.

Grafik 1.5: İAYM'ye yapılan *amparo* başvurusu sayısının 1997-2020 yılları arasındaki değişimi

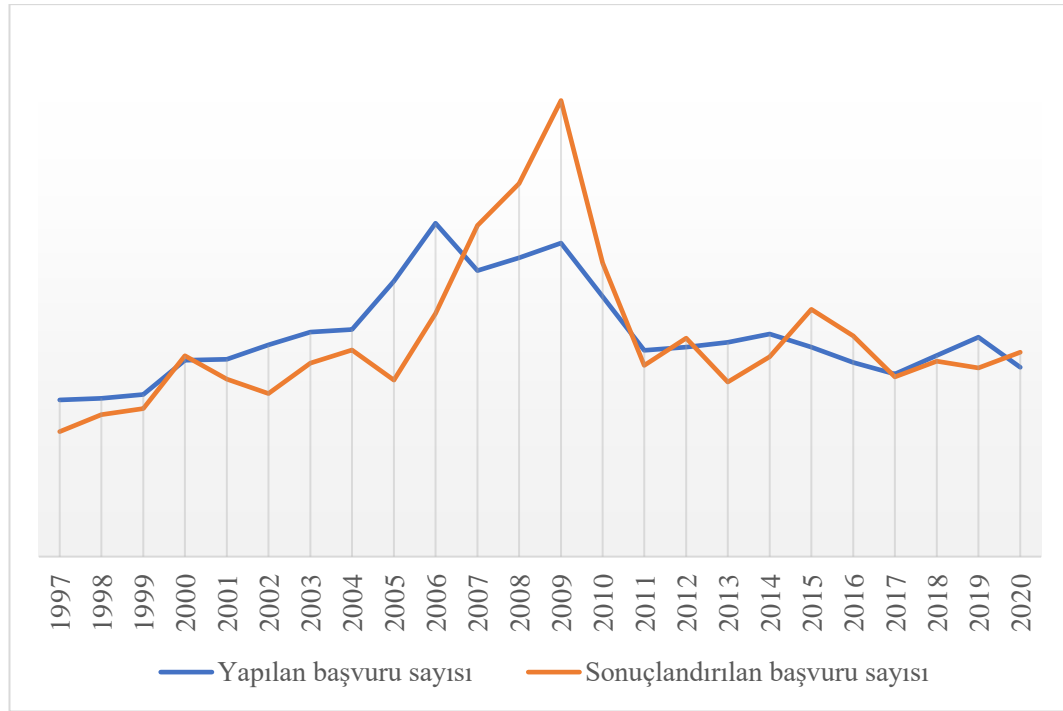
Kaynak: Tablo 3.1

Reform planlarının hayata geçirildiği 2007 yılına kadar İAYM'ye yapılan *amparo* başvurusu sayısı giderek %20'lere varan bir artış göstermiştir. Buna karşın

³¹⁷ Exposición de motivos II, Ley Orgánica 6/2007, de 24 de mayo, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-10483> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

tıpkı Almanya’da olduğu gibi İspanya’da da bir yıl içinde Mahkeme’ye yapılan başvuru sayısı ile Mahkeme tarafından sonuçlandırılan başvuru sayısı arasındaki fark neredeyse yok denecek kadar azdır. Hatta bazı yıllarda bu farkın tamamen kapandığı dahi görülebilmektedir. Anayasa yargısına ilişkin bu istatistik veriler bir görüşe göre, Mahkeme’den beklenenlerle Mahkeme’nin yapabilecekleri arasındaki giderek artan orantısızlığı da göstermektedir. Bu durum, bir yandan İAYM’nin giderek artan iş yükü sorunu karşısında etkili bir koruma sağlayamaması riskini oluşturmakta bir diğer yandan da Mahkeme’nin işlevleri arasında bir dengesizliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır³¹⁸.

Grafik 1.6: İAYM’ye yapılan ve İAYM’nin sonuçlandığı *amparo* başvurusu sayısının birbirini karşılama değeri

Kaynak: Tablo 3.1

³¹⁸ Casas Baamonde, M. E. (2009). Amparo Başvurusu. s. 107.

LOTC'de yapılan değişiklerin gerekçesinde, çok sayıda *amparo* başvurusunun, İAYM'nin diğer yetkilerine zarar verecek şekilde temel hakların güvence altına alınması işlevinde bir genişlemeye yol açtığı belirtilmektedir. *Amparo* başvurularının sayısı ve bunların karara bağlanması için yasal olarak öngörülen usul, Mahkeme'nin temel hakları güvence altına almak için kurduğu sistemin halihazırda sahip olduğu aşırı iş yükünün nedenlerini de açıklamaktadır. Bu nedenle yapılan reformlar, bu kurum için anayasal olarak öngörülen hedeflere ulaşmak konusunda daha etkili ve verimli yeni bir yapılanma sağlamayı amaçlamıştır³¹⁹.

Amparo başvurusundaki artış yalnızca bir iş yükü problemi yaratmakla kalmamış, Mahkeme'nin başvuruları inceleme ve karara bağlama süresinde de önemli gecikmelere sebep olmuştur³²⁰. İAYM'nin ve temel hak ve özgürlüklerin koruması sisteminin karşı karşıya kaldığı bu durum o zamana kadar benimsenen sistemi terk etmeye direnenleri bile, bu korumanın verimliliğini ve etkililiğini sağlayacak uygun bir model arayışına zorlamıştır³²¹. *Amparo* başvurusu ile sağlanan koruma sisteminin devamlılığını ve etkililiğini artırma önerileri de Almanya'daki gibi çok çeşitlidir; bazıları sistemin yapısına, bazıları da usulüne ilişkindir. Espinosa Díaz bu önerileri iki başlıkta incelemektedir. Bu önerilerin bir kısmı öğreti tarafından bir kısmı da Anayasa Mahkemesi tarafından ortaya konulmuştur. Öğreti tarafından yapılan öneriler arasında İAYM teşkilatında değişiklikler yapmak, genel mahkemeler tarafından sağlanan korumayı güçlendirmek, bazı hakları *amparo* koruması kapsamından çıkartmak, başvuru usulünü ABD'deki *certiorari* gibi tasarlamak ve Mahkeme'ye yapılan *amparo* başvurularını azaltmaya yönelik önlemler almak olmuştur³²². *Amparo* başvurularını azaltmaya yönelik öneriler arasında başvurucu olabilecek kişilere, başvuru konusu

³¹⁹ Exposición de motivos III, Ley Orgánica 6/2007, de 24 de mayo, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-10483> Erişim Tarihi: 04/06/2021).

³²⁰ Borrajo Iniesta, I. (2008). Mitos y Realidades de la Jurisdicción Constitucional de Amparo: Hechos, Derecho, Pronunciamientos, Admisión, Costes. *Teoría & Derecho: Revista de Pensamiento Jurídico*, 3, 158-204, s. 179.

³²¹ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 24.

³²² Espinosa Díaz, Ana (2010). El Recurso de Amparo: Problemas Antes, y Después, de la Reforma, *InDret Revista para el Análisis del Derecho*, 4, 1-21. s. 4-8.

yapılabilecek vakıalara yönelik sınırlamalar getirmek ve başvuru yapılmasını caydırıcı önlemler almak da vardır³²³.

İAYM'nin önerileri başvuruların kabul edilebilirliğine yönelik değişikliklerden oluşmaktadır³²⁴. Bu önerilerden biri, Mahkeme'ye yapılan *amparo* başvurusunu hukuka aykırılığı inceleyen son hukuk yolu olmaktan çıkarıp onu temel hakların korunmasında olağanüstü bir hukuk yolu haline getirmektir. Bu önerinin, her ne kadar çeşitli kararlarında İAYM ikincil niteliğini hatırlatsa da *amparo* başvurusunun bir temyiz yolu olarak kullanılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca İAYM bünyesinde daha fazla Daire oluşturulması da düşünülmüş, Mahkeme'de çalışan hukukçu sayısının artırılması önerilmiştir. Hatta, *amparo* başvurusunu ortadan kaldırmanın daha radikal bir çözüm olduğu söylenmiş ve buna ilişkin olarak da Fransa, İngiltere gibi anayasa şikâyetinin olmadığı ülkeler örnek gösterilmiştir. Çok sayıda parlamento görüşmesinden sonra, yasa koyucu *amparo* başvurusunun kabul edilebilirliğini zorlaştırmayı ve başvurunun taşınması gereken şartları daha katı hale getirmek için değiştirmeyi seçmiştir. LOTC'de yapılan değişiklik ile *amparo* başvurularının kabul edilebilmesi için özel anayasal önem taşınması şartı öngörülmüştür. Aragón Reyes böyle bir değişikliğin Mahkeme'nin iş yükü sorununu tamamen çözeceği söylenemese de *amparo* yolunu güçlendireceğini belirtmiştir³²⁵. Bu kriterin kabul edilmesiyle kabul edilebilirlik incelemesinde özel anayasal öneme dayalı olarak kabul edilemez bulunan başvuruların sayısı da yıldan yıla artmıştır.

³²³ A.g.m., s. 8-11.

³²⁴ A.g.m., s. 11.

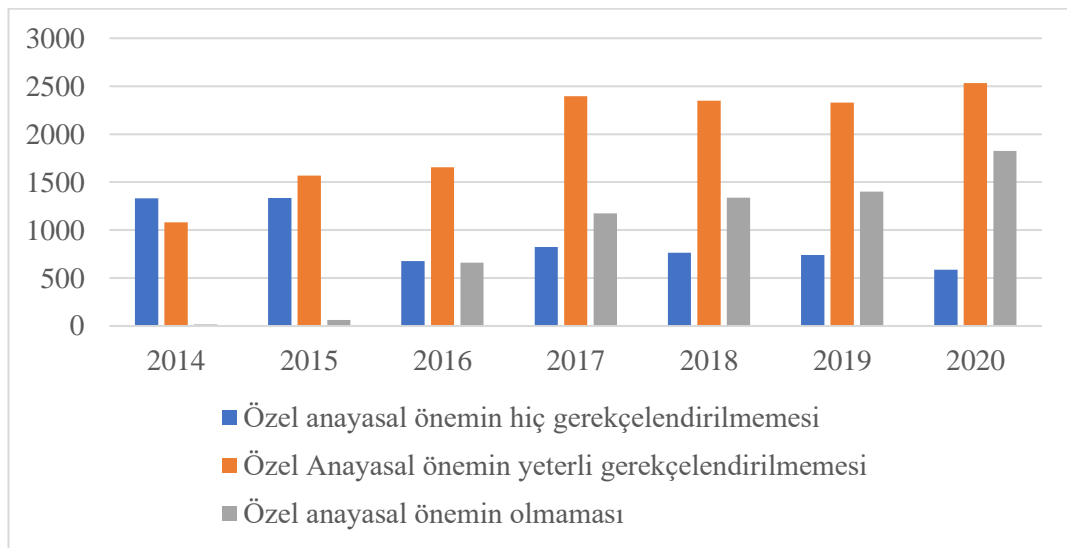
³²⁵ Aragón Reyes, M. (2003). Problemas del recurso de amparo. *Revista jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, 8, 53-74. S. 69-72.

Grafik 1.7: İAYM'nin 2014-2020 yılları arasında verdiği toplam kabul edilemezlik kararları sayısı ile özel anayasal önem sebebiyle verilen kabul edilemezlik kararlarının sayısının birbirine oranı

Kaynak: Tablo 3.2

Grafik 1.8: İAYM'nin 2014-2020 yılları arasında üç farklı kategoride özel anayasal önem sebebiyle verdiği kabul edilemezlik kararlarının sayısının birbirine oranı

Kaynak: Tablo 3.2

LOTC'de değişiklik öngören 6/2007 sayılı Organik Kanun mecliste bir yıldan fazla bir süre müzakere edildikten sonra 2007 yılında kabul edilerek yasalaşmıştır³²⁶. Yürürlüğe girmesinden bu yana, meşru menfaati zedelenen başvuruçunun, Mahkeme'nin şikâyetlerini esastan incelemesi için bir temel hak veya özgürlüğünün ihlal edildiğini iddia etmesi artık yeterli değildir; aynı zamanda, konunun özel anayasal önem taşıdığını da kanıtlaması gerekmektedir. Bunun takdiri İAYM'dedir. Mahkeme önüne gelen bir *amparo* başvurusunun özel bir anayasal önem taşıyıp taşımadığına karar verirken incelemesi sonucu vereceği kararın Anayasa'nın yorumlanması, uygulanması veya genel etkililiği ve temel hakların içeriği ve kapsamının belirlenmesi için yapacağı katkıyı göz önüne almaktadır. Böylece daha önce sübjektif bir başvuru olarak değerlendirilen *amparo* başvurusu daha objektif bir boyut kazanmıştır³²⁷. İAYM de bir kararında açıkça Organik Kanun ile *amparo* başvurusunun başvuruçuyu için taşıdığı kişisel önemi ortadan kaldırarak kendisine yalnızca nesnel bir boyut kazandırdığını belirtmiştir³²⁸. Bu durum Arroyo Jiménez tarafından *amparo* başvurusunun "nesnelleştirilmesi" şeklinde açıklanmaktadır³²⁹.

Dikkat edilirse, yeni düzenlemenin gerek öğreti gerekse İAYM'nin teklif ettiği önerilere benzer bir değişikliği ifade ettiği görülecektir. Aradaki fark, Türkiye ve Almanya uygulamalarından farklı olarak herhangi bir sübjektif unsura yer verilmemiş olmasıdır. Yasa koyucunun bu tercihi, İAYM'nin Anayasa ile temel hak ve özgürlüklerin yorumlanması noktasındaki üstünlüğünü daha belirgin hale getiren objektif bir *amparo* kurumunu tercih etmesi açısından ABD Yüksek Mahkemesi'nin *certiorari* formülüne yakın durmaktadır³³⁰. *Amparo* başvurusu, amacı temel hakları korumak olan öznel işlevini tamamen reddetmese de bu korumanın yapısını saptıran nesnel bir değişikliği de beraberinde getirmiştir. Bu

³²⁶ Ley Orgánica 6/2007, de 24 de mayo, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional (BOE núm. 125 de 25 mayo 2007) <http://www.boe.es/boe/dias/2007/05/25/pdfs/A22541-22547.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

³²⁷ İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. s. 89.

³²⁸ ATC 29/2011, de 17 de marzo.

³²⁹ Arroyo Jiménez, L. (2017). Especial Trascendencia Constitucional del Recurso de Amparo. *Revista El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho*, 68, 36-43. s. 37.

³³⁰ Espinosa Díaz, A. (2010). El Recurso de Amparo: Problemas Antes, y Después, de la Reforma. s. 12.

değişiklik, Anayasa Mahkemesi yargıçlarının takdir payını genişleterek *amparo* yoluyla korunan temel hak ve özgürlükler gibi hassas konuları esastan incelemelerine izin vermektedir³³¹. Hem Amerikan *certiorari* modeli hem de Almanya modeli, özel anayasal önem kriteri getirilirken referans alınan uygulamalardır. Fakat iki açıdan İspanya'daki özel anayasal önem kriteri ADB Yüksek Mahkemesi'ndeki *certiorari*'den ve Almanya'daki ve Türkiye'deki önemli zarar ölçütünden farklılaşmaktadır. İlk olarak, İspanyolların *amparo* için yaptığı itiraz, temel bir hakka ciddi şekilde zarar verebilecek olsa bile, *amparo* başvurusunun reddine izin verdiği için Almanya'daki ve Türkiye'deki kriterden çok daha serttir. İkincisi, özel anayasal önemin varlığı için belirlenen kriterlere uymayan başvuru hakkında Anayasa Mahkemesi yargıcına konunun esasının incelenmesine imkân tanımadığı için *certiorari*'yi de aşmaktadır³³².

İAYM'ye yapılan bir *amparo* başvurusu ilk olarak Mahkeme'nin Yazı İşleri bölümüne gitmektedir. Burada başvurunun taşınması gereken usulü gerekliliklerin karşılanıp karşılanmadığına dair bir ilk inceleme yapılmaktadır. LOTC'nin 49. maddesine göre, İAYM'ye götürülen *amparo* başvurusunda ihlal iddiasını destekleyen somut olgular açık ve net bir şekilde ortaya konulmalı, ihlal edildiği iddia edilen anayasal hak belirtilmeli ve korunması veya eski hale getirilmesi talep edilen hak veya özgürlüğün ihlali kesin olarak açıklanmalı, başvuruçunun sonuç ve talepleri muhakkak yazılmalıdır. Bununla birlikte her koşulda, başvuruçunun başvurusunun neden özel anayasal önem taşıdığını gerekçelendirmelidir. Ayrıca başvuru vekil ile yapılmışsa vekaletname ilişkisini gösteren bir belge ile başvuruya dayanak kararın bir kopyası ve bununla birlikte ihlal iddiasına dayanak ek belgeler de eklenmelidir. Bu şartlardan herhangi birine uyulmaması halinde eksikliklerin on gün içerisinde giderilmesi, giderilmediği takdirde de *amparo* başvurusunun kabul edilemez bulunacağını bildirilir.

³³¹ Garro Vargas, A. (2006). El debate sobre la reforma del recurso de amparo en España: análisis de algunas de las propuestas a la luz de la Constitución. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 76, 95-142. s. 128.

³³² Esquivel Alonso, Y. (2013). El Requisito de la Especial Transcendencia Constitucional: "Decidir No Decidir". *Estudios de Deusto*, 61(2), 173-200. s. 177.

Dolayısıyla özel anayasal önem koşulu, esasa ilişkin bir kabul edilebilirlik koşulu olmasının yanında başvurunun idari incelemesinde de göz önüne alınmakta, başvuru yapılırken muhakkak olarak başvurunun neden özel anayasal önemi haiz olduğu açıklanmalıdır. Bu anlamda söz konusu kriterin İspanyol anayasa yargısında bir idari ret sebebi olarak da görülebileceği söylenebilir. Bununla birlikte İAYM'nin özel anayasal önemin olmadığı yönündeki takdiri, kabul aşamasında ve esas aşamasında olmak üzere ikiye ayrılır. Öncelikle kabul edilebilirlik aşamasında başvuru, özel anayasal önemi haiz olmaması sebebiyle bir ret kararı ile sonuçlanabilecektir. Ayrıca başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin eksiklikler, esas aşamasına geçilmiş olsa da ya re'sen ya da taraflardan herhangi birinin itirazı ile yeniden gözden geçirilebilmektedir. *Amparonun* kabul edilemezlik kararına karşı ancak Savcı tarafından üç gün içinde itiraz edilebilir. İtiraz sonucu verilen karar kesindir.

Başvurunun özel anayasal önemi haiz olduğunu kanıtlamak başvuru sahibinin yükümlülüğüdür³³³. Anayasa Mahkemesi'nin bir başvurunun özel anayasal önemi haiz olduğunu *ex officio* takdir etme yükümlülüğü bulunmamaktadır³³⁴. Mahkeme, bir *amparo* başvurusunda özel anayasal önemin mevcut olduğunun başvuru sahibi tarafından açıklanmasını beklemektedir³³⁵. Bu kriterin bir başvuruda karşılandığına ilişkin açıklama her ne kadar özel bir şekilde bağlı olmasa da yalnızca belli birtakım atıflarla yapılan gerekçelendirme, bu açıklamanın gereği gibi yapıldığı anlamına gelmemektedir³³⁶. Nitekim özel anayasal önemin varlığı bir ihlalin veya zararın varlığıyla aynı şey değildir. Mahkeme, bunun bir temel hakkın ihlalinin varlığı hakkındaki gerekçelendirmeden başka bir şey olduğunu vurgulamaktadır³³⁷. Bu sebeple gerekçelendirme farklı olmalı, açık ve net bir biçimde yapılmalıdır. Mahkeme söz konusu özel anayasal önemi, başvurunun genel argümantasyonundan çıkarmayı ve ayrıca bu gerekliliğin eksikliğini düzeltme olasılığını da reddetmektedir. Pratik açıdan Mahkeme, her anayasal *amparo* talebinin, başvuruya

³³³ ATC 188/2008, de 21 de julio, FJ 2.

³³⁴ STC 176/2012, de 15 de octubre, FJ 4.

³³⁵ STC 116/2013, de 20 de mayo, FJ 3.

³³⁶ STC 69/2011, de 16 de mayo, FJ 2.

³³⁷ STC 17/2011, de 28 de febrero, FJ 2

ilişkin ihlal iddialarından farklı ve ayrı terimlerle ifade edilerek anayasal önemine atıfta bulunan argümanları içeren özel ve farklılaştırılmış bir bölüm içermesini talep etmektedir. Çünkü bir ihlalin varlığı o başvurunun otomatik olarak özel anayasal önemi haiz olduğunu göstermemektedir³³⁸. Pérez Tremps, İAYM'nin başvurunun özel anayasal önemine ilişkin incelemesini, başvurunun önemli bir başka boyutu olan bir ihlalin varlığından ayırarak yapmasının bu kriterin kapsamını olumsuz anlamda kısıtladığını söylemektedir³³⁹. Özel anayasal önem, başvurunun bir niteliğidir ve bu sebeple her bir ihlal iddiasına ilişkin olarak ayrı ayrı değerlendirilmeden bir bütün olarak dikkate alınır³⁴⁰. Bu kriter şekle bağlı veya dökümanasal bir koşul olmadığından, başvurunun özel anayasal öneminin açıklanmadığı durumlarda, bazı usulü eksikliklerin varlığı halinde İAYM tarafından bu eksikliklerin giderilmesi için tanınan imkândan faydalanılamamaktadır. Bu hususa ilişkin bir açıklamanın olmayışı veya bu açıklamanın yetersizliği düzeltilemez³⁴¹. Yani özel anayasal önem, başvurunun asli ve esasa ilişkin bir unsuru olarak görüldüğünden giderilebilir bir eksiklik olarak kabul edilmemektedir³⁴².

Özel anayasal önem kavramının belirsizliği ve söz konusu gerekliliği ile bir başvuruda ne şekilde karşılanacağına dair net bir içtihadın olmaması başlangıçta ciddi şüpheler uyandırarak çeşitli eleştirilere sebep olmuştur. Pérez Tremps, İspanyol hukuk sisteminde, kökleşmiş başkaca benzer bir kavram olmadığı göz önüne alındığında, özel anayasal önem kavramının son derece belirsiz olduğunu ifade etmiştir³⁴³. Bu anlamda, eski Yargıç Eugenio Gay Montalvo bir muhalefet görüşünde, özel anayasal önemin gerekliliğinin belirsizliğini ve bunu açıklığa kavuşturma ihtiyacını vurgularken kriterin sinir bozucu bir biçimciliğe döndüğünü de belirtmiştir³⁴⁴. Gerçekten de önemli zarar ölçütünün karşılaştırmalı hukuktaki

³³⁸ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s.269-273.

³³⁹ A.g.e., s. 293.

³⁴⁰ STC 2/2013, de 14 de enero, FJ 4.

³⁴¹ Fernandez Antelo, L. (2013). Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Kriterleri: (Anayasal Önem Kriteri Ağırlıklı Bir İnceleme). *Anayasa Yargısı*, 30, 127-137. s. 130.

³⁴² STC 128/2014, de 21 de julio, FJ 2.

³⁴³ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 290.

³⁴⁴ ATC 289/2008, de 22 de septiembre, FJ 2.

tüm kavramsal ifadelerinde olduğu gibi özel anayasal önem kriteri de belirsiz bir hukuk kavramıdır. Ortega Gutiérrez bu kavramın belirsiz olarak görülebileceğini, ancak uygulama ile belirlenebilir olabileceğini ifade etmiştir³⁴⁵. Bu süreçte yargıç, kaçınılmaz olarak takdir yetkisinin uygulanmasını içeren bir yol belirleyecektir³⁴⁶.

2.2.2.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Özel Anayasal Önem

Yapılan reformdan sonra İAYM, anayasal koruma altındaki temel bir hakkın veya özgürlüğün salt ihlalini, *amparo* başvurusunun kabul edilmesi için artık tek başına yeterli görmemektedir, *amparo* başvurusunun özel anayasal önemi de haiz olması gerekmektedir. *Amparo* başvurusu, her durumda, temel hakların korunması için bir yol olmaya devam etmektedir. Bu şekilde, kanun koyucu, hâkimleri ve mahkemeleri temel hakların korunması sisteminin esas sorumluları olarak tayin etmekte ve söz konusu hakların doğal ve ilk koruyucuları olarak yapılandırılmaktadır. Buna göre bu sistemin korunmasında İAYM'nin daha büyük bir rolü vardır ve bu rol nihai olmasının yanı sıra, en yüksek koruma aşamasıdır. *Amparo* başvurusunda bulunan başvurucu, şikâyetinin özel anayasal önem taşıdığını yeterince açıklamakla yükümlü olmasına rağmen İAYM her başvuruda bu özel anayasal önemin mevcut olup olmadığını kendisi değerlendirmektedir. Özel anayasal önemin varlığı, şikâyetin Anayasa'nın yorumlanması, uygulanması ve etkililiği ile temel hak ve özgürlüklerin içeriğinin ve kapsamının belirlenmesine yapacağı katkıya göre takdir edilmektedir. Anayasa Mahkemesi de hem özel anayasal önem ölçütü kavramının hem de var olup olmadığının takdiri için belirlenen kriterlerin dikkate değer ölçüdeki açık ve belirsiz niteliğinin kendisine geniş bir takdir marjı tanıdığını belirtmektedir. Bununla birlikte İAYM'nin bu ölçüt açısından yapılacak inceleme sonucunda vereceği kabul edilebilirlik kararı, Mahkeme'nin başvurusunun esası hakkında yapacağı incelemeyi sınırlamamaktadır.

³⁴⁵ Ortega Gutiérrez, D. (2010). Especial Trascendencia Constitucional como Concepto Jurídico Indeterminado. De la Reforma de 2007 de la LOTC a la STC 155/2009, de 25 de junio. s. 497.

³⁴⁶ García de Enterría, E. (1996). Una Nota sobre el Interés General como Concepto Jurídico Indeterminado. *Revista Española de Derecho Administrativo*, 89, 69-89. s. 12.

LOTC reformunun ardından özel anayasal önem kavramının kapsamının belirlenmesi, İAYM'nin reformdan yaklaşık iki yıl sonra 2009 yılında verdiği bir kararla olmuştur. Fakat 2008 ve 2009 yıllarında özel anayasal öneme referans verilen kararlar da mevcuttur. Özel anayasal önem ilk olarak, Mahkeme'nin 25 Haziran 2009 tarihli bir kararında uygulanmıştır. Bu kararı verene kadar bu koşulun uygulanmasında İAYM belirli esneklikler de göstermiştir. Anayasa Mahkemesi bir ceza davasındaki ihlal iddialarına ilişkin olan bu başvuruda, özel anayasal önem ölçünün kapsamı ve takdiri için yasada öngörülen kriterlere detaylı açıklamalar getirmiştir. Mahkeme'nin bu kriterin uygulanabileceği durumları belirlemesindeki temel sebep, *amparo* başvurusuna ilişkin 2007 yılındaki reformdan bu yana geçen süre dikkate alındığında, ölçütün yorumlanmasının geliştirilmesi gerektiği düşüncesidir. Özel anayasal önem kavramının muğlak ve yoruma açık olması, öncelikli olarak İAYM'yi bu konuda bir dizi kriter oluşturarak kapsamını ve sınırlarını belirleme ihtiyacını doğurmuştur.

Bir *amparo* başvurusu, -tüketici olmayan bir şekilde- sayılan yedi tür durumda, sahip olduğu özel anayasal önem nedeniyle esasa ilişkin bir karar verilmesini gerektirmektedir. Buna göre,

a. Anayasa Mahkemesi *amparo* başvurusuna konu edilen temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir sorunu veya özelliği ortaya koyan başvuruya ilişkin bir içtihat oluşturmamışsa,

b. Başvuruda Anayasa Mahkemesi'ne içtihadını netleştirme veya değiştirme fırsatı veren veya yeni toplumsal olguların veya bir temel hakkın içeriğini düzenleyen normatif değişikliklerin veya İspanya Anayasası'nın 10.2 maddesinde belirtilen uluslararası şartlar ve sözleşmeleri yorumlamakla görevli koruma organlarının içtihadında bir değişiklik ortaya çıkmışsa,

c. Başvuruya konu bir temel hakkın ihlali yasadan veya genel nitelikteki başka bir hükümden kaynaklanıyorsa,

d. Bir temel hakkın ihlali, Anayasa Mahkemesi'nin temel hakka zarar verdiğine kanaat getirdiği ve Anayasa'ya göre başka bir yorum yapılmasını gerekli gördüğü yerleşik içtihadından kaynaklanıyorsa,

e. Başvuruda öne sürülen temel hakka ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin içtihadı derece mahkemeleri tarafından yinelenen bir şekilde ve genel olarak uygulanmamışsa veya anayasal içtihadı farklı yorumlayan ya da bazı durumlarda uygulayıp diğerlerinde görmezden gelen temel haklara ilişkin çelişkili yargı kararları mevcutsa,

f. Bir yargı organı Anayasa Mahkemesi içtihadına uyma yükümlülüğünü açıkça reddediyorsa,

g. *Amparo* başvurusu yoluyla ortaya çıkan mesele, önceki varsayımlardan herhangi birine dahil edilmeden, ilgili ve genel sosyal veya ekonomik etkiye ilişkin yasal bir sorunu gündeme getirirse veya özellikle, münhasıran olmasa bile, belirli seçim veya parlamento başvurularında olduğu gibi genel politik sonuçları mevcutsa özel anayasal önem söz konusudur³⁴⁷.

İAYM bir *amparo* başvurusunu özel anayasal önemi sebebiyle kabul edilebilir bulmanın mümkün olduğu yedi durum belirlemiştir. Tüketici biçimde sayılmayan bu yedi varsayımsal duruma yenilerinin dahil edilme olasılığı, anayasal menfaati gündeme getiren yeni sorunların ortaya çıkabileceğinin göz ardı edilemeyeceği bu sistemin dinamik doğasından kaynaklanmaktadır³⁴⁸. Kabul edilen tüm *amparo* başvurularının özel bir anayasal önem taşıdığı açıktır, ancak hangi somut olayın hangi sebeple bu kategorilere sokulduğunun açıkça ifade edildiği başvurular olsa da tam olarak net olmadığı başvurular da bulunmaktadır. Bu nedenle, özel anayasal öneme sahip başvuruların içeriğini açıklığa kavuşturmak ve sağlamlaştırmak için en azından hangi varsayıma dayanılarak gerekçelendirildiğinden bahsetmek yerinde olacaktır.

2.2.2.2.1. Anayasal İchtihadın Olmaması

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi önüne gelen bir şikâyet daha önce incelenmemiş ve şikâyete ilişkin konuda bir içtihat oluşturulmamışsa veya konunun içeriği, üzerinde yeterince çalışılmamış sorunları

³⁴⁷ STC 159/2009, de 25 de junio, FJ 2.

³⁴⁸ STC 159/2009, FJ 1.

gündeme getiriyorsa anayasal önemi haiz olduğu kabul edilir. Mahkeme bu gibi durumlarda değerlendirmesini, bir sorun veya içtihadı yeni bir boyut kazandıracak bir durum olduğunu söylemekle ve en fazla bu yeniliğin ne olduğunu belirtmekle sınırlamaktadır³⁴⁹. *Amparo* başvurusu, Anayasa Mahkemesi içtihadında olmayan bir sorunu gündeme getirmelidir.

İAYM'nin, özel anayasal önemin olup olmadığını incelediği ilk başvurulardan biri, bir öğretmenin mahremiyet hakkının ihlaline ilişkin şikâyeti olmuştur. Çalıştığı okul idaresi, öğretmen olan başvurucuyu psikolojik tıbbi raporlarını kullanarak kalıcı sakatlık nedeniyle emekli olmaya zorlamıştır. İdarenin söz konusu raporları nasıl elde ettiği bilinmese de başvurucunun izni olmadan elde edildiği tespit edilmiştir. Hukuki kesinlik ilkesine ilişkin olduğu tespit edilen şikâyetin daha önce İAYM tarafından incelenmemiş bir mesele olduğu belirtilmiş ve özel anayasal öneminin bulunmadığına ilişkin itiraz reddedilmiştir³⁵⁰. Yine bir başka başvuruda ise mülkiyet hakkına ilişkin bir yargılamada faks yoluyla yapılan tebligatın kendisi tarafından teslim alınmadığını iddia eden başvurucunun şikâyeti kabul edilebilir bulunmuştur. Buna gerekçe olarak İAYM'nin içtihatlarında, olağan yargı yetkisi kapsamında, faksla gerçekleştirilen tebligat işlemlerinin karşılaması gereken koşullara ilişkin yeterli ve esaslı tespitlerin bulunmaması, böylece bunların etkili bir hukuk yolu hakkıyla uyumlu olmaması ve söz konusu başvurunun da bu sorunları açıklığa kavuşturma fırsatı vermesi gösterilmiştir³⁵¹. Mülkiyet hakkı gibi *amparo* başvurusuna konu yapılamayacak şikâyetler her ne kadar doğrudan bu haklara ilişkin olarak ileri sürülemeyecek olsa da daha önce belirtildiği gibi, bu haklara ilişkin şikâyetlerin temelini oluşturan müdahaleler başka birçok temel hak ve özgürlükle birlikte ileri sürülebilmektedir. Nitekim bu olayda ve Mahkeme'nin önüne gelen diğer birçok başvuruda çoğunlukla etkili başvuru hakkı ileri sürülmüştür³⁵². Bununla birlikte bir ceza yargılaması kapsamında hapis cezasına çarptırılan yabancıların aynı zamanda sınır dışı edilmesine karar verilmesi de bu

³⁴⁹ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 297.

³⁵⁰ STC 70/2009, de 23 de marzo, FJ 1.

³⁵¹ STC 58/2010, de 4 de octubre, FJ 3.

³⁵² Mülkiyete ilişkin uyuşmazlıklarla ilgili olarak ayrıca bkz.: STC 191/2011, de 12 de diciembre, FJ 3; STC 79/2013, de 8 de abril, FJ 2.

anlamda incelenmesi gereken bir mesele olarak görülmüştür. İAYM bu tarz "çifte ceza" konusunda karar vermesi gerektiğini, nitekim özellikle İspanya'daki kalabalık yabancı nüfusun bir sonucu olarak, bahsedilen sorunun mahkemeler önünde sık sık tekrarlanabileceğini göz önünde bulundurmıştır³⁵³. Benzer şekilde bankacılık kuruluşlarının müşterilerinin kişisel verilerini rızaları olmadan tüketici derneklerine vermeleri³⁵⁴, başvurunun rızası ve yetkisi olmadan polisin telefon rehberindeki kişilerin listesine erişimi³⁵⁵, adaylıktan daha önce istifa eden kişinin belediye başkanı olarak seçilmesi³⁵⁶, başvuru hakkında icra takibine ilişkin tebligatların güncel ikametgâh adreslerine yapılmaması³⁵⁷, başvurunun çalıştığı şirkette kullandığı elektronik postaların içeriğinin denetlenmesi sonucu işten çıkarılması³⁵⁸ gibi konular da bu kapsamda kabul edilebilir bulunmuştur³⁵⁹.

Anayasal içtihadın olmadığı veya eksik olduğu durumlarda İAYM, şikâyeti özel anayasal önem kriteri açısından incelemiş ve sorunun ne olduğunu tespit ederek bu konuda bir boşluk olduğunu, dolayısıyla da şikâyeti incelemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda İAYM önüne gelen şikâyetlerde belli bir konu bütünlüğü bulunmamaktadır, odaklanılan temel mesele söz konusu şikâyetin daha önce incelenip incelenmediği veya bu incelemenin yeterli olup olmadığıdır. Başvurunun ekonomik bir mahiyeti olsa dahi anayasal içtihadın yokluğu meseleyi incelenebilir kılmaktadır³⁶⁰.

2.2.2.2.2. Anayasal İctihadın Netleştirilmesi veya Değiştirilmesinin Gerekmesi

Anayasal içtihadın netleştirilmesine veya değiştirilmesine yönelik ihtiyaç genellikle yeni toplumsal koşulların ortaya çıkmasından, uluslararası denetim

³⁵³ ATC 185/2011, de 21 de diciembre, FJ 1.

³⁵⁴ ATC 96/2012, de 7 de mayo, FJ 4.

³⁵⁵ STC 115/2013, de 9 de mayo, FJ 2.

³⁵⁶ STC 147/2013, de 6 de agosto, FJ 2.

³⁵⁷ STC 122/2013, de 20 de mayo, FJ 2.

³⁵⁸ STC 170/2013, de 7 de octubre, FJ 2.

³⁵⁹ Benzer yönde kararlar için ayrıca bkz.: STC 47/2014, de 7 de abril, FJ 2; STC 130/2014, de 21 de julio, FJ 2; STC 160/2014, de 6 de octubre, FJ 2; ATC 44/2015, de 25 de febrero, FJ 1.

³⁶⁰ STC 56/2013, de 11 de marzo, FJ 1.

mekanizmalarının içtihatlarının değişmesinden veya bir temel hakkın içeriğini değiştiren hukuki yeniliklerden kaynaklanabilmektedir. İAYM'nin bu tür değişiklik ve yeniliklere ilişkin olan başvuruların özel anayasal önemi haiz olduğu sonucuna varması, bu toplumsal ve hukuki değişiklikler tarafından motive edilen bir iç hukuka uyarlama amacının sonucudur. Bu durum aslında uluslararası prensipleri kendi içtihadına yansıtmakla yükümlü olan Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelen şikâyetle *motu proprio* bir inceleme yapıp yapmayacağı yönünden de bir şüphe oluşturur³⁶¹. Zira daha önce de belirtildiği gibi bir şikâyetin özel anayasal önemi haiz olduğuna ilişkin re'sen bir inceleme yapılmamaktadır. Fakat Mahkeme'nin, önüne gelen şikâyetle söz konusu kriteri esnek olarak yorumlama imkânı olduğunu da unutmamak gerekir.

Bir diğer yandan ekonomik kriz, işsizlik, terörizm gibi her zaman hakları ve bu hakların içeriğini etkileyen toplumsal değişiklikler çok çeşitli olduğundan hangilerinin özel anayasal öneme sahip olduğunu belirlemek de güçtür. Bu durum anayasa yargıcına geniş bir takdir marjı bırakarak, kaçınılmaz olarak öngörülebilirlik ilkesine ilişkin bir yoksunluğu da beraberinde getirir³⁶². Son olarak uluslararası arenada temel hak ve özgürlüklerin içeriğini değiştiren içtihadın iç hukuka uyarlanması meselesinde hangi mekanizmaların dikkate alınacağı konusunda Anayasa'nın 10/2. maddesi referans olabilir. Bunların başında AİHM, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın geldiği söylenebilir.

İAYM, ölçütün uygulanabileceği durumları belirlediği ilk başvuruda, anayasal içtihadı netleştirme gerekliliğinin başvurunun özel anayasal öneminin mevcut olduğunu gösterdiğine kanaat getirmiştir. Mahkeme önüne gelen bu başvuruda, *amparo* başvurusunda bulunan kişi yargı makamları tarafından basit nitelikli hırsızlık sebebiyle önce günlüğü 6 Euro'dan kırk beş günlük para cezası ile cezalandırılmıştır. Fakat temyiz incelemesinde mahkûmiyet hükmü ağırlaştırılarak başvurucunun sekiz gün ev hapsi ile cezalandırılmasına ve yargılama giderlerini

³⁶¹ Örneğin İAYM, bir başvuruda şikâyetin özel anayasal önemi yeterince gerekçelendirilmediğini kabul etse de başvuruyu incelemeye karar vermiştir. STC 58/2014, de 5 de mayo, FJ 2.

³⁶² Esquivel Alonso, Y. (2013). El Requisito de la Especial Transcendencia Constitucional: 'Decidir No Decidir'. s. 188.

ödemesine karar verilmiştir. Başvurucu hem temyiz incelemesi sonucunda kendisine verilen ilk cezadan daha ağır ve farklı nitelikte bir ceza verilmesinin hem de hakkında verilen cezanın gerekçelendirilmemiş olmasının etkili başvuru hakkını ve gerekçeli karar hakkını ihlal ettiğini ileri sürerek anayasal *amparo* başvurusunda bulunmuştur. Mahkeme'nin bu başvuruda özel anayasal önemin mevcut olduğuna kanaat getirmesinin sebebi, söz konusu başvurunun, savcının suçlaması ve mahkeme tarafından verilecek mahkûmiyet kararı arasındaki talebe uygunluğa ilişkin anayasal doktrini netleştirmeye ve hatta ana hatlarını çizmeye olanak tanınmasıdır³⁶³.

İAYM'nin içtihadının netleştirilmesi gerektiğine ilişkin tespitlerden bir diğeri, başvurunun otoyolda aracına bir hayvanın çarpması sonucu uğradığı zararın karşılanması talebine ilişkin şikâyette gündeme gelmiştir. Esasında şikâyet bu idari kısa yargılama sürecindeki vekalet ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Başvurucunun avukatı duruşmaya katılmak üzere bir başka avukatı yetkilendirmiştir. Fakat idari yargı makamları bu avukatın vekaletname veya yetki belgesi olmadan duruşmaya katıldığını tespit etmiş ve başvurunun davasını takip etmediğine kanaat getirerek davayı düşürmüş, yargılama masraflarının ödenmesine karar vermiştir. Başvurucunun temel argümanı, kanunların bir avukatın mahkeme önünde temsil görevini yerine getirebilmesi veya başka bir avukat yerine duruşmada hazır bulunabilmesi için vekaletname gibi herhangi bir belge sunmasını gerektirmemesidir. İAYM bu başvurunun daha önce karara bağladığı benzer konulardaki başvurulardan farklı yönleri olduğunu ve bu anlamda avukatın temsiliyet ilişkisine dair içtihadını daha da netleştirmesi ve açıklığa kavuşturması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim kararda da referans verildiği üzere AİHM'in İspanya'ya karşı incelediği *Saez Maeso*³⁶⁴ başvurusunda, somut olaydaki gibi idari yargılamalarda davanın esasına girilmeden reddedilmesine imkân veren usulü şartların ölçsüz bir şekilde yorumlanmasının adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini

³⁶³ STC 159/2009, de 25 de junio, FJ 2.

³⁶⁴ Bu başvuruda AİHM, başvurunun üniversite diplomasının verilmesine ilişkin idari bir yargılamada derece mahkemeleri önündeki davasının önce usulü gereklilikleri taşıdığı kabul edilip yaklaşık 5 yıl sonra usulü bir koşulu yerine getirmediği gerekçesiyle reddedilmesinin yargı makamlarının söz konusu kriterleri geniş ve orantısız yorumlamasından kaynaklandığını söylemiştir. *Saez Maeso c. Espagne*, No. 77837/01, 09/11/2004, § 30.

tespit etmesi İAYM'nin bu konudaki içtihadını açıklığa kavuşturmasını gerektirmiştir³⁶⁵. Bir temel hakkın içeriğine etki eden hukukun yorumu meselesi bu başvuruya referansla bir başka başvuruda da gündeme gelmiştir.

Benzer şekilde önceki iki dönem boyunca zaten Rektörlük görevini yürüttüğü için seçimlere aday olarak katılamayacağı değerlendirilen başvurucunun idare mahkemeleri önündeki şikâyeti İAYM'ye taşınmıştır. Aslında buradaki temel sorun başvurucunun çalıştığı üniversitenin yasal statüsü bakımından diğer üniversitelerinkine benzer bir tüzüğü veya bir hukuki kuralı olmamasıdır. Böyle bir durumda da asıl mesele kamu görevinde bulunmak gibi bir temel hakka ilişkin yapılacak zorunlu yorumun kısıtlayıcı olmaması meselesidir. Nitekim başvurunun özel anayasal önemi de üniversite topluluklarının üyelerinin, özellikle rektörün kamu hizmetlerine katılımları açısından bu alandaki içtihadın anlamını ve kapsamını açıklama fırsatı vermesinden kaynaklanmıştır³⁶⁶.

Bir temel hakkın içeriğinin ve kapsamının net bir şekilde açıklanması ihtiyacı konusundaki ilginç bir karar da seçimlere ilişkin bir *amparo* başvurusu nezdinde verilmiştir. Yerel seçimlere adaylığını koyan başvurucunun amacının İspanya'nın Bask bölgesindeki örgüt ETA ile ilişkileri olduğu için kapatılan Batasuna siyasi partisinin faaliyetlerini geliştirmek olduğu iddia edilerek adaylığına itiraz edilmiştir. Bu itiraz kabul edilerek başvurucunun adaylığı iptal edilmiştir. Karara karşı bir iptal davası açan başvurucu temelde adil yargılanma hakkı, kamu görevine katılma hakkı, örgütlenme hakkı, serbest seçim hakkı, ayrımcılık yasağı ve masumiyet karinesi gibi birçok temel hak ve özgürlüğünün ihlali iddiasını İAYM'ye taşımıştır. Mahkeme'nin önceki içtihatlarıyla belirlediği kriterlere göre böyle bir iddia, ancak kapatılan bir partiye süreklilik kazandırmak için bir grubun araçsallaştırılmasıyla yapılan hileli bir strateji, plan veya tasarıdan kaynaklanabilir ve belli yurttaşların siyasi katılım haklarına müdahale, kapatılmış bir partiyle olan ilişkisinden başka hiçbir temele dayanmaksızın, salt öznel niteliklerden, siyasi ve adli geçmişinden çıkarılamamaktadır. Bu başvuruda özel anayasal önemin yeterince gerekçelendirildiğine kanaat getirilirken etkilenen temel hak ve

³⁶⁵ STC 17/2011, de 28 de febrero, FJ 2.

³⁶⁶ STC 192/2012, de 29 de octubre, FJ 2.

özgürlüklerin yorumlanması ve içerik ve kapsamının belirlenmesi için ortaya konan başvurunun öneminden, ülkedeki toplumsal dinamiklerin değişen yapısından yola çıkılmıştır³⁶⁷.

Bununla birlikte örneğin, bir şirketin ücret politikasından kaynaklanan maaş farklılıklarına ilişkin olarak kanun önünde eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı ihlalinin ileri sürüldüğü şikâyet, iş ilişkileri alanındaki eşitlik hakkının³⁶⁸; bir ceza mahkemesinin fikri mülkiyet suçu nedeniyle verdiği hapis cezasının infaz edilmediği takdirde başvurunun sınır dışı edilmesine ilişkin olarak etkili başvuru hakkı ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı ihlalinin ileri sürüldüğü şikâyet, lehe yorum ve elverişlilik açısından kişi hürriyeti hakkının³⁶⁹; deneme süresindeki hamile işçinin iş akdinin feshedilmesine ilişkin olarak eşitlik ilkesi ve cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağı ihlalinin ileri sürüldüğü şikâyet, hamile işçilerin ayrımcılığa uğramaması hakkının³⁷⁰; kamuyu ilgilendiren bir konuda yazılan bir makaledeki eleştirileri sebebiyle cezalandırılan başvurunun ifade özgürlüğü ihlalinin ileri sürüldüğü şikâyet, çatışan haklar bağlamında ifade özgürlüğü ile kişinin onurunun korunması hakkının³⁷¹; yanlış park sebebiyle trafik kurallarına aykırılıktan idari para cezası ile cezalandırılan başvurunun ileri sürüldüğü şikâyet, suçta ve cezada kanunilik ilkesinin³⁷² içeriği ve kapsamı ile ilgili anayasal doktrinini tamamlama ve netleştirme imkanı verdiği için özel anayasal önemin varlığına kanaat getirilmiştir. Dolayısıyla İAYM, önüne gelen başvuru politik, toplumsal ve hukuki değişiklikler sonucu anayasal içtihadın netleştirilmesine veya değiştirilmesine yönelik ihtiyaca yanıt veriyorsa başvurunun özel anayasal önem taşıdığına kanaat getirmektedir.

³⁶⁷ STC 61/2011, de 5 de mayo, FJ 2; FJ 12.

³⁶⁸ STC 36/2011, de 28 de marzo, FJ 2.

³⁶⁹ STC 68/2011, de 16 de mayo, FJ 2.

³⁷⁰ STC 173/2013, de 10 de octubre, FJ 2.

³⁷¹ STC 216/2013, de 19 de diciembre, FJ 2.

³⁷² STC 21/2015, de 16 de febrero, FJ 2.

2.2.2.2.3. Bir Temel Hakkın İhlalinin Genel Bir Hukuk Kuralından Kaynaklanması

Bir temel hakkın yasadan veya genel düzenleyici başka bir kural tarafından ihlali durumunda özel anayasal önemin varlığı söz konusu olmaktadır. Bu konuda hükmün niteliğine ilişkin bir sınırlamaya gidilmemesi her türlü hukuk kuralından kaynaklanan ihlallerin *amparo* başvurusuna konu olabileceği şeklinde yorumlanabilir³⁷³.

Bu konuda İAYM önüne gelen başvuruların birinde, örneğin, siyasi bir partinin, seçim kurulu tarafından adaylığının ilan edilebilmesi için karşılanması gereken koşullardan biri olan yeterli sayıda imzayı toplama imkânı tanınmadığından adaylığının kabul edilmemesi kamu görevlerine eşit erişim hakkı bağlamında ileri sürülmüştür. Seçim kurulunun kurallarına ilişkin olan şikâyetle İAYM, bir temel hakkın genel nitelikteki bir norm sebebiyle ihlal edildiğini belirterek özel anayasal önemin varlığını belirtmiştir³⁷⁴.

Seçim kanunlarından, normlarından, düzenlemelerinden kaynaklanan ihlaller bu varsayımda yoğunluktadır. Elbette bu uygulama yalnızca seçim kurulu gibi idari kurumların genel kurallarıyla sınırlı değildir. Özellikle kanun karşısında eşitlik ilkesi bakımından da çeşitli konularda başvurular söz konusu olmuştur. Örneğin sosyal güvenlik uyuşmazlığına ilişkin bir şikâyetle, ayrımcılık yasağının ihlali incelenmiştir. Yarı zamanlı bir işçi olan başvurucu, on beş yıllık asgari prim süresini karşılamadığı için reddedilen emeklilik aylığını talep etmiştir. Başvurucu Genel Sosyal Güvenlik Kanunu'nda öngörülen emeklilik aylığını almak için prim süresinin hesaplanmasında, tam zamanlı çalışanlara göre yarı zamanlı çalışanlara karşı ayrımcılık yapıldığını ve eşitlik hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. İAYM, bu başvuruda, şikâyetin özel anayasal öneminin, temel hakkın ihlalinin sosyal güvenlik priminin hesaplanmasına ilişkin bir kanun hükmünden

³⁷³ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 298.

³⁷⁴ STC 165/2011, de 1 de noviembre, FJ 2. Seçim amparosu için ayrıca bkz. STC 162/2011, de 2 de noviembre 2011, FJ 2; STC 163/2011, de 2 de noviembre, FJ 2; STC 165/2011, de 3 de noviembre, FJ 2; STC 170/2011, de 3 de noviembre 2011, FJ 2.

kaynaklanmasından ileri geldiğini belirtmiştir³⁷⁵. Bir başka başvuruda ise haklarında açılan bir icra takibinde ücretsiz adli yardımdan faydalanmak isteyen başvurucuların bu talebinin aile gelirin belli bir miktarın altında olmasını gerektiren kanun hükmü sebebiyle karşılanmamasının özel anayasal önemi haiz olduğuna kanaat getirilmiştir³⁷⁶.

Görüldüğü üzere, ihlal iddialarının kanun veya genel nitelikteki normların öngördüğü kısıtlamalardan kaynaklandığı durumlarda özel anayasal önemin varlığı kabul edilmiştir. Yalnız bu durum bir yasanın anayasaya aykırı olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır; nitekim bu durum, bir anayasaya aykırılık incelemesine konu olacaktır ki bu da *amparo* başvurusunun konusu olmamaktadır.

2.2.2.2.4. Bir Temel Hakkın İhlalinin Yerleşik Bir İçtihadattan Kaynaklanması

Bir temel hakkın ihlalinin Anayasa Mahkemesi'nin temel hakka zarar verdiği kanaat getirdiği ve Anayasa'ya göre başka bir yorum yapılmasını gerekli gördüğü yerleşik içtihadından kaynaklandığı durumlarda özel anayasal önemin varlığı kabul edilir. Anayasal içtihadın olmadığı veya temel hakların korunmasında yetersiz veya eksik görüldüğü durumlarda yasanın içtihadı yorumunun gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır. Temel hak ihlalinin Anayasa Mahkemesi'nin başka bir yorumda bulunmayı gerekli gördüğü hatalı bir anayasal yorumdan kaynaklandığı bu durumlar, yargı organları tarafından yapılan anayasal içtihadı aykırı ve yinelenen ihlallerden farklı algılanmalıdır.

Bir temel hakkın ihlalinin yerleşik bir içtihadattan kaynaklandığı durumlardan birinde şikâyet ifade özgürlüğü ve haberleşmenin gizliği hakkı bağlamında gündeme gelmiştir. Cadiz'deki Ceza İnfaz Kurumunda mahkûm olan başvurucu, infaz hâkimine hitaben yazdığı ve ceza infaz kurumunda olup bitenlerden şikâyetçi olduğu mektubunun, kapalı bir zarf içinde teslim ettiği halde içeriğinin daha sonra görevliler tarafından öğrenilmesi üzerine, mektuptaki bazı ifadeleri sebebiyle

³⁷⁵ STC 116/2013, de 2 de mayo, FJ 3.

³⁷⁶ STC 118/2014, de 8 de julio, FJ 2.

cezalandırılmıştır. İAYM'ye göre başvurunun özel anayasal önemi, söz konusu ihlalin, ceza infaz merkezlerindeki mahkumların haberleşmesinin gizliliğine ilişkin anayasa doktrininin yargı yetkisinden kaynaklanmıştır³⁷⁷. Nitekim aynı ihlaller Aragon ile Castilla ve León bölgelerinde de meydana gelmiştir³⁷⁸. Bu anlamda söz konusu başvuruda İspanya'nın diğer bölgelerindeki uygulamayı da etkileyecek başka bir içtihadı yorum yapılması gereği duyulmuştur. Bir temel hakkın ihlalinin yerleşik bir içtihattan kaynaklanması o anayasal içtihadın eksik kaldığı veya benzer uyuşmazlıklara uygulanacak şekilde etki alanının genişletilmesinin gerektiği durumlarda söz konusu olmaktadır.

2.2.2.2.5. Anayasal İctihadın Yinelenen Bir Şekilde Uygulanmaması

Genel olarak ve tekrarlanan bir şekilde, yargı makamları tarafından veya temel hak ve özgürlüklere aykırı yargı kararlarıyla Anayasa Mahkemesi içtihatlarının uygulanmaması, farklı şekilde yorumlanması, aynı koşullara sahip başvurularda farklı şekilde uygulanması durumlarında özel anayasal önemin varlığı kabul edilmektedir. Bu durumun münferit olmaması tekrarlanması da beklenmektedir. Elbette bunun iki, üç veya on kez tekrarlanıp tekrarlanmadığını teyit edecek merci anayasa yargısının kendisi olacaktır³⁷⁹. Aslında bu durum bir diğer yandan Anayasa'nın en yüksek yorumcusu olan İAYM'nin kararlarının uygulanmaması dolayısıyla Anayasa'nın da açık bir ihlali anlamına gelir. Fakat anayasal içtihadı açıkça uyulmasının reddedilmesinden farklıdır ki bu durumda kasti bir davranış söz konusu olmaktadır.

Yinelenen bir şekilde anayasal içtihadı uyulmaması durumu çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Örneğin hapisane hücrelerinde yapılan aramanın biçiminin mahkûmun mahremiyet hakkını ihlal etmesi³⁸⁰, hapisane yönetimine

³⁷⁷ ATC 165/2011, de 27 de febrero, FJ 2.

³⁷⁸ STC 175/2000, de 26 de junio, FJ 2; STC 15/2011, de 28 de febrero, FJ 3.

³⁷⁹ Esquivel Alonso, Y. (2013). El Requisito de la Especial Transcendencia Constitucional: 'Decidir No Decidir'. s. 192.

³⁸⁰ STC 59/2011, de 3 de mayo, FJ 6.

ilişkin şikâyetlerini infaz hakimine bildiren mahkûmun mektubunun görevliler tarafından açılmasının haberleşmenin gizliliği hakkını ihlal etmesi³⁸¹, gözaltına alınan başvurucunun *habeas corpus* talebinin reddedilmesinin kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal etmesi³⁸² bu yinelenen ihlallere örnek başvurular olmuştur. Bu gibi durumlarda yinelenen ihlalin spesifik ve münferit bir konuda değil de aslında Anayasa Mahkemesi önüne sıklıkla gelen konularda olduğu görülmektedir.

Türkiye ve Almanya uygulamalarında olduğu gibi her uygulama farklılığı, anayasal içtihadın uygulanmaması sebebiyle önemli olduğu anlamına gelmemektedir. Söz konusu farklılığın önemi başvurunun kişisel mahiyetini aşacak şekilde anayasal bir mesele ortaya koymalıdır. İAYM'nin yerleşik içtihadının uygulanmaması veya farklı şekillerde uygulanması bir şikâyetin özel anayasal önemi haiz olması bakımından belirleyicidir.

2.2.2.2.6. Anayasal İctihada Uyulmasının Açıkça Reddedilmesi

Yargı organlarının Anayasa Mahkemesi kararlarına uymaması, tekrarlanan bir şekilde yargı makamları tarafından veya temel haklara aykırı yargı kararlarıyla Anayasa Mahkemesi içtihatlarının uygulanmaması, farklı şekilde yorumlanması, aynı koşullara sahip başvurularda farklı şekilde uygulanması durumuna benzerdir. Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmasının açıkça reddedildiği bu durum bir “hukuki isyan” olarak tanımlanmaktadır³⁸³.

Birçok durumda İAYM'nin kararlarının yinelenen bir biçimde uygulanmaması, yargı makamlarının o içtihadı uyma görevini açıkça reddettiği anlamına da gelmektedir. Nitekim yukarıda da bahsedilen hapishane hücrelerinde yapılan aramanın biçiminin mahkûmun mahremiyet hakkının ihlaline ilişkin olduğu şikâyette, uymama eyleminin birçok kez icra edilmesi sonucu Anayasa Mahkemesi içtihadına uyma görevinin açıkça reddedildiği sonucuna varılmıştır³⁸⁴. Bununla

³⁸¹ STC 107/2012, de 21 de mayo, FJ 2.

³⁸² STC 21/2014, de 10 de febrero, FJ 2; STC 42/2015, de 2 de marzo, FJ 2.

³⁸³ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 300.

³⁸⁴ STC 59/2011, de 3 de mayo, FJ 6.

birlikte anayasal içtihadı uymama durumu yalnızca kararı uygulama anlamında değil, bu kararı gerekçelendirme yükümlülüğü bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Zira bu başvurunun özel anayasal önemi, mahkûma verilen ceza karşısında yargı organları tarafından verilen kararların basmakalıp niteliği ile başvuru temel hak ve özgürlüklerinin ihlallerini bu yargı organları önünde dile getirmiş olmasına rağmen kararlarda bunlarla ilgili herhangi bir referans veya değerlendirme yapılmamasından da kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak gerek gerekçelendirme yükümlülüğüne uyulmayan gerekse anayasal içtihadı ihlal etme niyetini ortaya koyan bir meseleye ilişkin *amparo* başvurusu kabul edilemez bulunamayacaktır³⁸⁵.

Esasında yargı organlarının anayasal içtihadı uymayı ve onu uygulamayı açıkça reddetmesi Anayasa'ya saygıyı da zedeleyen bir durumdur. Bir yargı organının Anayasa Mahkemesi kararlarına uymaması hukuk sistemine ve anayasayı yorumlayıcı organın işlevine saygı göstermemesi hukuk güvenliği ilkesini de sarsmaktadır. Bir başka başvuruda 1998'de işlenen bir vergi suçundan 2004 yılında mahkûm olan başvuru şikâyetlerinin özel anayasal önemi, İAYM'nin zaman aşımının hesaplanmasına ilişkin açık bir kararın varlığından haberdar olmalarına rağmen, yargı organlarının bilinçli olarak bu içtihadı uygulamamaya karar vermelerinden kaynaklanmıştır³⁸⁶. Bilinçli ve isteyerek yargı organlarının Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamadaki isteksizliğini açıkça belirtmesi, ihlalin kasıtlı niteliğini açıkça ortaya koymaktadır³⁸⁷. İAYM, içtihadının uygulanmamasını onun hatalı yorumlanmasından ve uygulanmasından tamamen farklı olarak görmekte ve bu bilinçli hareketi bir direniş eylemi olarak yorumlamaktadır³⁸⁸.

2.2.2.2.7. Şikâyetin Sosyal, Ekonomik veya Politik Sonuçları Olması

Başvuruda ileri sürülen ihlale ilişkin mesele, ilgili ve genel, sosyal veya ekonomik etkiye ilişkin yasal bir sorunu gündeme getirirse veya bu meselenin genel

³⁸⁵ STC 59/2011, FJ 8.

³⁸⁶ STC 133/2011, de 18 de julio, FJ 3.

³⁸⁷ STC 115/2015, de 8 de junio, FJ 2.

³⁸⁸ ATC 26/2012, de 31 de enero, FJ 3.

politik sonuçları olursa özel anayasal önemi olduğu kabul edilir. Bu durumun anayasal sistemin kökünde yer alan demokratik kurumların oluşumu, işleyişi ve yapısını etkilediği ölçüde seçim ve parlamento konularını ve bununla birlikte özel bir ağırlığı olan temel hak ihlallerini içerdiği söylenebilir³⁸⁹. Şikâyetin ilgili bir hukuki soruyu gündeme getirmesi, genel bir sosyal etkisinin olması ya da ortaya çıkan çatışmanın genel ekonomik etkilerinin veya genel siyasi sonuçlarının olması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, her durumda, ilgili bir hukuki mesele ile neyin anlaşıldığını ve genel, sosyal veya ekonomik etkisini tahlil etmek zorundadır. Dolayısıyla burada da anayasa yargıcının takdir yetkisi ve olayı yorumlaması belirleyici olmaktadır.

İAYM'nin birçok kez önüne gelen seçim *amparosuna* ilişkin meselelerin, ortaya çıkardığı politik sonuçlar bakımından kabul edilebilir bulunduğu, dolayısıyla özel anayasal önemi haiz olduğu takdir edilmiştir. Örneğin bir başvuruda, siyasi bir partinin adaylarının önceden parçası olduğu seçim koalisyonundan ayrıldığını ispatlamamaları sebebiyle adaylıklarının ilan edilmemesine ilişkin şikâyet, politik sonuçları göz önüne alınarak incelenmiştir. İAYM'ye göre söz konusu başvurunun vatandaşların kamu temsilcilerinin seçilmesi yoluyla demokrasiye katılımının Anayasa'nın uygulanmasındaki önemi söz konusu meselenin politik etkilerini göstermektedir³⁹⁰.

Bununla birlikte bir meselenin sosyal ve ekonomik etkileri bir başvuruda mesleğin icrası açısından kaydolunması gereken meslek örgütü ve uzmanlık alanı bağlamında gündeme gelmiştir. Endüstri mühendisliği alanındaki bir meslek örgütü, teknik mimarlık mesleğinin icra edilmesini sağlayan bir unvan olarak yapı mühendisliği mezunu unvanının yeterli görüldüğü karara itiraz etmiştir. Yüksek Mahkeme söz konusu unvanın yanıltıcı olduğunu göz önünde bulundurarak, teknik mimarların diğer mesleklerin zararına olacak şekilde inşaat konularında münhasır yetkiye sahip olduklarını göz önünde bulundurmuş ve kararı iptal etmiştir. İAYM önüne gelen bu başvurunun özel anayasal önemi, şikâyetin ilgili ve genel, sosyal

³⁸⁹ Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo*. s. 300.

³⁹⁰ STC 60/2011, de 5 de mayo, FJ 2. Siyasi temsil hakkının politik sonuçları sebebiyle özel anayasal önemi bulunan bir başka şikâyet için bkz.: STC 191/2013, de 18 noviembre, FJ 2.

veya ekonomik etkiye ilişkin hukuki bir soruyu gündeme getirmesinden ve üniversite dereceleriyle ilgili genel hükümleri geçersiz kılan kararlara itiraz edilirken, özellikle akademik dereceler konusunda Avrupa'daki yüksek öğrenim alanını da etkileyecek nihai etkiye sahip olmasından kaynaklanmıştır³⁹¹.

Şikâyetin sosyal, ekonomik veya politik sonuçları olmasına dayalı olarak varlığına kanaat getirilen özel anayasal önemin içeriği tamamen nesnel bir karaktere sahip değildir. Bireyleri ciddi bir biçimde etkileyen bir başvurunun özellikle bu durum altında kabul edilme olasılığı yüksektir. Bu noktada belirleyici olan durum, birey özelinde medyana gelen bir mağduriyetin kendisinden başka birçok kişiyi etkileyecek sonuçlarının olmasıdır. Bununla birlikte bu yedi durumun tüketici bir biçimde sayılmadığı da tekrar hatırlanmalıdır. Kişinin ciddi bir zarara uğramış olması da ileride bu listeye eklenebilir. Sonuç olarak, büyük ölçüde bu amaç için tasarlanan anayasa şikâyeti sistemi içerisinde, anayasal önemin açık bir şekilde var olduğu başvuruların kabul edilebilir olacağı yinelenmektedir. Gerçekten de öyle meseleler vardır ki, Anayasa Mahkemesi demokratik sistemlerin temel yapıtaşı olan haklara ilişkin şikâyetlerde bu katı nesnelliği tolere edebilmektedir. Nitekim bir başvuruda rızası olmaksızın bir psikiyatri hastanesine kaldırılan, dolayısıyla hürriyeti kısıtlanan başvuruçunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı çerçevesinde avukat yardımı sağlanması, hâkim kararı alınması, haklarının hatırlatılması gibi usulü güvencelerden mahrum bırakılması şikâyet konusu olmuştur. Aslında bu gibi durumlar tam da temel hak ve özgürlüklerin nesnel boyutunu yani kamusal yarara olan katkısını göstermektedir. Hürriyetten yoksun bırakma gibi tedbirler özellikle savunmasız bir gruba yönelik olarak gerçekleştirildiğinde ise bu durum meseleye yadsınamaz toplumsal bir önem vermektedir³⁹². Dolayısıyla her ne kadar özel anayasal önem kriteri ile *amparo* başvurusunun nesnel boyutuna odaklansa da İAYM'nin temel hak ve özgürlüklerin nesnel boyutunu da dikkate alarak yaptığı inceleme, AYM ve FAYM'nin

³⁹¹ STC 183/2011, de 2 de noviembre, FJ 1-2.

³⁹² STC 141/2012, de 2 de julio, FJ 2.

uyguladığı kişisel önem koşulunun yani anayasa şikâyetinin sübjektif işlevinin tamamen olmasa da bir dereceye kadar uyguladığını göstermektedir³⁹³.

3. DEĞERLENDİRME

İspanyol hukukçu Aragón Reyes bütün bir anayasa şikâyeti sürecinin çok problemlili olduğunu söylemektedir. Elias Canetti'nin bir aforizmasına referans vererek önemli olan her şeyin her zaman sorunlu olduğunu belirtir. Anayasa şikâyeti de işte böyle bir çerçevede çok önemlidir ve belki de bu nedenle kendi içinde problemler taşımaktadır. Aragón Reyes anayasa şikâyetinin taşıdığı bu problemlerin, bu hukuk yolunun önemli olmasının yanında kötü yapılandırılmasından kaynaklandığını ifade eder. Anayasa şikâyeti yolunun öneminden kaynaklanan sorunlar zaman zaman ele alınabilecek nitelikte olsa da kötü yapılandırılmasından kaynaklanan sorunların çözülmesi gereklidir³⁹⁴. Onun görüşüne göre anayasa mahkemelerinin önemi nedeniyle, eğer bir gün anayasa şikâyetine ilişkin bir reform ihtiyacı duyulursa ve bir reform yapılırsa, ne bu hukuk yolu ortadan kaldırılmalı ne de şimdiye kadar anayasa şikâyeti ile korunan haklar koruma kapsamından çıkarılmalı, aksine, bu koruma genişletilmelidir³⁹⁵. Anayasa şikâyetinde yaşanan problemlerin en kronik olanı ise iş yüküdür.

Anayasa şikâyetinin ortaya çıkardığı iş yükü problemi bir yandan temel hak ihlallerinin giderilmesi için verilmesi gereken acil kararların verilmesinde aşırı bir gecikmeye neden olmakta, bir yandan da anayasa yargısında diğer işlevlerin yerine getirilmesinde bir ihmal ve daha büyük bir gecikme yaratmaktadır. Bu durum anayasanın olduğu kadar anayasa mahkemesinin de prestijine zarar vermektedir. Nitekim bir mahkemeden yapabileceklerinden fazlasını beklemek de olanaksızdır. Tam da bu sebeple anayasa şikâyetinin temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda bireye etkili bir giderim yolu sunmak olan sübjektif işlevini anayasayı yorumlamak ve içtihat oluşturmak olan objektif işlevinin yararına olacak şekilde azaltmak

³⁹³ Ayrıca bkz.: STC 89/2011, de 6 de junio, STC 27/2013, de 11 de febrero, FJ 2; STC 44/2013, de 25 de febrero, FJ 2.

³⁹⁴ Aragón Reyes, M. (2003). Problemas del Recurso de Amparo. s. 54.

³⁹⁵ A.g.m., s. 56.

gerekmektedir³⁹⁶. İş yükü problemine çözüm olarak anayasa şikâyetine konu yapılabilecek hakların sınırlandırılması pratik bir çözüm değilken anayasa mahkemelerinin yetkilerinin kısıtlanması da mümkün fakat sınırlı bir çözüm sunmaktadır. İç hukuku güçlendirmek makul bir yol olsa da yeterli değildir, mahkemelerin kapasite artırımına gidilmesi ise tek kullanımlık çözümler gibi görünmektedir. Böyle bir durumda Aragón Reyes'e göre en makul ve gerçekleştirilebilir çözüm, anayasa şikâyetinde yeni kabul edilebilirlik kriterleri belirlemektedir³⁹⁷.

Aragón Reyes'in anayasa şikâyeti için sahip olduğu bu yaklaşım Türkiye ve karşılaştırmalı hukukta anayasa yargısında hayata geçirilmiş bir çözüm önerisidir. Anayasa mahkemelerinin kapasitelerini aşan bir iş yükü sorunuyla karşı karşıya kalmaları buna bağlı daha büyük problemler ortaya çıkarmış ve uzun vadede etkililiğin devamını sağlamak için tedbirler alınmasını gerektirmiştir. Bu bölümde incelendiği üzere Türk Anayasa Hukuku ve karşılaştırmalı anayasa hukukunda önemli zarar ölçütünün uygulaması, hakimlerin ve yargı organlarının sahip olduğu takdir yetkisinde ortaklaşmaktadır. Fakat bu takdir yetkisinin genişliği ABD modeli ile Avrupa modeli anayasa şikâyetini birbirinden ayıran temel özelliktir. Özellikle Türkiye, İspanya ve Almanya'da anayasa şikâyeti usulünde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak uygulanan önemli zarar ölçütünün kapsamı, anayasa mahkemelerinin objektif veya sübjektif işlevlerine verilen ağırlığa göre değişmektedir. Türkiye ve Almanya'da şikâyet ile gündeme gelen meselenin Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması veya şikâyetçi açısından bir öneminin bulunması gerekirken, İspanya'da kişisel zarar tamamen göz ardı edilmese de şikâyetin özel anayasal öneminin bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte önemli zarar ölçütünün doğası gereği her somut olayın kendi koşullarına göre uygulaması değiştiğinden kapsamı da sürekli daralıp genişlemektedir.

İş yükü sorununun çözülmesi için getirilen birçok önerinin arasından uygulamaya konulan tedbirlerden biri olan önemli zarar ölçütü, FAYM'nin 51 yıllık bireysel başvuru sisteminde 18 yıldır, İAYM'nin 42 yıllık bireysel başvuru

³⁹⁶ A.g.m., s. 61.

³⁹⁷ A.g.m., s. 60-72.

sisteminde 13 yıldır uygulanmaktadır. Türkiye’de ise önemli zarar ölçütünün, bireysel başvuru sistemi ile birlikte 9 yıllık bir uygulaması bulunmaktadır. Bu bölümde görüldüğü üzere ölçütün Avrupa modeli anayasa şikâyetindeki ve Türkiye’deki uygulaması birçok benzer özellik göstermektedir. Fakat AYM’nin iş yükü sorununun FAYM ve İAYM ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi doğru görünmemektedir. Bu değerlendirme mahkemelerin sistemsel farklılıkları, faaliyet süresi, tabi oldukları ikincilik ilkesinin derecesi, oluşturdukları içtihadın niteliği ve daha da önemlisi hem bu mahkemelerin hem de kamu gücünü kullananların insan haklarına saygı yükümlüğünü ne ölçüde yerine getirdikleriyle ilgilidir. Anayasa şikâyetinin iş yükü sorununun tek ve gerçekçi çözümü olağan mahkemelerin ve ayrıca kamu gücünü kullanan herkesin insan haklarına saygı yükümlülüklerine uygun davranması, anayasal ve sözleşmesel prensipleri uygulaması olacaktır³⁹⁸.

Öncelikle AYM, FAYM ve İAYM her ne kadar benzer uygulamalara sahip olsa ve benzer yapısal sorunlarla karşılaşsa da bu sistemin yükünü oluşturan farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılık en başta bireysel başvuruda bulunabilecek kişi kategorisinin genişliğinde ortaya çıkmaktadır. AYM uygulaması bu anlamda daha dar bir çerçeve çizmektedir. Bununla birlikte özellikle Almanya’da federe yönetimlerin İspanya’da da otonom bölgelerin belirli bir derecede özerkliği söz konusu iken Türkiye’nin üniter bir devlet olması, AYM’nin bireysel başvuruda tabi olduğu ikincilliğin derecesinin düşük olduğunu da göstermektedir³⁹⁹. Daha da önemlisi AYM, FAYM ve İAYM ile karşılaştırılmayacak kadar yeni bir anayasa şikâyeti uygulamasına sahiptir.

AYM’nin sonuçlandırdığı toplam başvuru sayısının onun içtihadının yeterli olduğu anlamına gelmesi ciddi bir yanılgıdır. Bireysel başvuru sisteminin dokuz yıllık uygulaması sonucu AYM’nin de güncel bir iş yükü sorunu ile karşı karşıya olduğu doğrudur. Yalnızca dokuz yılda Mahkeme’ye yapılan başvuru sayısı aynı yıllar içerisinde Almanya’nın 5, İspanya’nın 4 katından fazladır. Bu durum yalnızca AYM’ye bireysel başvuru yolunun tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu

³⁹⁸ Aynı yöndeki bir başka görüş için bkz.: Çoban, A. R. (2014). *Anayasa Mahkemesi: Anayasanın Yorumlayıcısı mı Yoksa Bireysel Hakların Koruyucusu mu?*. *Anayasa Yargısı*, 31, 292-309. s. 299.

³⁹⁹ Gemalmaz, H. B. (2017). İnsan Hakları Usul Hukuku Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği. s. 170.

olmasından değil aynı zamanda diğer hukuk yollarının, yani derece mahkemelerinin anayasal ve sözleşmesel prensiplere riayeti ile de ilgilidir. Dolayısıyla iş yükü sorunun kaynağı bireysel başvuru yolunun popülerliğinin ötesinde hukuk sistemindeki sistematik sorunlardır. Bununla birlikte Türkiye’de anayasa yargısının etkililiği ve içtihadının yeterliliği dahi şüphelidir. Önemli zarar ölçütünün kısıtlı uygulamasında dahi ortaya çıkan çelişki ve keyfilik anayasal içtihadın eksiliğini ve netleştirilme ihtiyacını da ortaya koymaktadır.

Anayasa mahkemelerinin anayasayı yorumlamak, temel hak ve özgürlüklerin kapsamını belirlemek gibi objektif işlevlerine ağırlık vermeleri süreci, yeteri kadar içtihat oluşturmalarının değil anayasal ve sözleşmesel prensiplere riayetin ve insan haklarına saygının kamu gücünü kullananlar ile yargı organları tarafından asgari seviyede benimsenmesinin bir sonucudur. Nitekim yaklaşık yarım yüzyıllık bir bireysel adalet kültürü oluşturan bu ülkelerdeki anayasa mahkemelerinin objektif işlevlerine daha fazla ağırlık verecek reformlar yapmaları bu sebeple makul görünebilir. Bu durum anayasa mahkemelerinin önemi ve prestijinden ziyade yerleşmiş demokratik bir sistemin de sonucudur. AIHM önündeki bu ülkelere karşı yapılan başvuru sayıları ve verilen ihlal kararları bunun en büyük göstergesidir. Türkiye ise bu listenin en başında yer almaktadır. Dolayısıyla AYM’nin niteliksel iş yükü niceliksel iş yükünden çok daha ağırdır. Nitekim Mahkeme önünde kötü muamele yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü gibi çok ciddi ihlal iddialarına ilişkin başvurular bulunmaktadır. Bu sebeple Türkiye uygulamasının iş yükü sorununun sebebinin başvuru sayısı, çözümünün ise bireysel başvuru akışını kısıtlamak olduğu düşüncesi yanlış olduğu kadar temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunması bakımından da tehlikeli görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA DE MİNİMİS UYGULAMASI

Uluslararası insan hakları hukuku, İkinci Dünya Savaşı ile medyana gelen şiddet ve yıkımı önlemek için insan hak ve özgürlüklerinin uluslararası düzlemde tanınması amacıyla ortaya çıkmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminin en üstünde yer alan uluslararası insan hakları mekanizmaları küresel ve bölgesel örgütler bünyesinde kuruludur. Uluslararası insan hakları hukukunun kurumsallaşması küresel düzlemde Birleşmiş Milletler; bölgesel düzlemde Avrupa Konseyi, Amerikan Devletler Örgütü gibi örgütler ile gerçekleşmiştir.

Bireysel başvuruların iletilebileceği bir denetim organına sahip uluslararası insan hakları mekanizmaları çok çeşitlidir. Bireysel veya şikâyetleri alan ve insan hakları belgelerini yorumlama ve uygulama yetkisine sahip olan, anlaşmanın ihlal edilip edilmediğini inceleyen ve hüküm veren organlar tam yargısal mekanizmalardır. Bunların kararları bağlayıcıdır ve ilgili Devlet tarafından icra edilmelidir. AİHM, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi ile Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi bu yargısal mekanizmalar arasında yer alır. Buna karşın kararlarının bağlayıcı olmadığı organlar yarı yargısal mekanizmalardır. Bu organlara Birleşmiş Milletler bünyesindeki İnsan Hakları Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, ESKHK gibi organlar örnek olarak verilebilir. Yargısal olmayan mekanizmalar ise belirli bir anlaşmaya riayeti denetlemek için herhangi bir yetkisi olmayan ve kararları veya görüşleri bağlayıcı olmayan organlardır. Meşruiyetleri genellikle belirli bir insan hakları sözleşmesinden ziyade, ortaya çıktıkları uluslararası veya bölgesel örgütleri kuran antlaşmadan kaynaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından oluşturulan Özel Prosedürler açısından durum bu şekildedir.

1945 yılında 50 ülke tarafından imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile kurulan Birleşmiş Milletler örgütü, insan hakları hukuku alanında bir kurumsallaşmanın ilk adımıdır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın kabulü ve beraberinde

şart temelli usullerin oluşturulmasını, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ile temel hak ve özgürlükleri düzenleyen birçok sözleşmenin hazırlanarak yürürlüğe girmesi izlemiştir. Haziran 2011 itibariyle Birleşmiş Milletler örgütüne üye 193 ülke bulunmaktadır. Uluslararası bölgesel bir örgüt olan Avrupa Konseyi ise 1949 yılında Avrupa Konseyi Statüsü'nün imzalanmasıyla kurulmuştur. İlk başta 7 ülkenin imzasıyla kurulan Avrupa Konseyi'ne üye devlet sayısı giderek artmıştır. Aralık 2012 tarihi itibariyle 47 üye devletin bulunduğu bu bölgesel örgüt bünyesinde yaşayan kişi sayısı artık 800 milyonu aşmış durumdadır. Küresel ve bölgesel örgütlere üye devlet sayısında yaşanan bu genişleme insan haklarının bölgesel düzeyde en geniş biçimde korunması fikrine de yansımıştır. Bugün artık taraf olmayan Konsey üyesi devletin kalmadığı bir hak ve özgürlükler belgesi olan AİHS ve Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanarak yürürlüğe giren birçok sözleşme, yetki alanındaki herkes için etkili bir koruma sağlama amacını taşımaktadır.

Uluslararası hukukta *de minimis* uygulamasına rastlamak mümkün olsa da bu uygulamanın uluslararası insan hakları hukukunda yeri çok sınırlıdır. Öyle ki bu uygulama bireylerin şikâyetlerini iletebileceği mekanizmalardan yalnızca iki tanesinde mevcuttur. Bu iki uygulama da sözleşme temelli yapılarda söz konusudur. Bu organların kurucu belgelerinden biri Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol, diğeri AİHS'dir.

Temel hak ve özgürlükleri koruyucu ulusal mekanizmalar kadar uluslararası mekanizmalar da insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlanması için vazgeçilmezdir. Uluslararası denetim mekanizmalarının ortaya çıkış süreci, temel hak ve özgürlüklerin yalnızca uluslararası sözleşmeler veya anayasalarda tanınmış olmasının ve ulusal düzlemde korunmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda onları koruyucu etkili uluslararası bir denetim organının da olması gerektiğini göstermiştir. Fakat anayasa mahkemelerinin iş yükü problemi, uluslararası mahkemelerin ve yargı organlarının da karşı karşıya kaldığı ortak sorunlardan biri olmuştur. Bu iş yükü sorununa karşı sistemlerin etkililiğini sürdürme amacı, uluslararası denetim mekanizmalarını *de minimis* ilkesini uygulamaya yönelik önlemler almaya yöneltmiştir. AİHM bölgesel düzeyde bir

insan hakları koruması sunan denetim mekanizmaları içerisinde *de minimis* uygulamasının görüldüğü tek tam yargısal organdır. Bireysel başvuru usulünün Sözleşme sistemine girmesi, insan hakları ihlallerinin çoğalması, Sözleşme'ye taraf devlet sayısının artması ve insan hakları ihlalinin tespiti ve giderilmesindeki önemi, bölgesel düzlemde Avrupa'daki insan hakları denetiminin nihai koruyucusu olan AİHM önündeki iş yükünün artmasına neden olmuştur. Yarım yüzyıldır sürdürülmekte olan Sözleşme sisteminin hem bölgede hem de dünyada yaşanan sosyal, ekonomik ve hukuki değişikliklere uyarlanması ihtiyacı duyulmuş ve bu sırada da etkililiğinin devamını sağlama endişesinde olunmuştur. Özellikle Sözleşme'nin denetim organı olan AİHM'in rolü, önemi ve çalışması zaman zaman bu sistem içerisinde tıkanıklıklara yol açmış ve reform ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Sözleşme sistemi ile birlikte bu sistemin en büyük iş yükünü taşıyan AİHM'in yaşadığı sistemsel sorunlar, kapasite ve kaynak artırımı gibi genişletici çözümler ile giderilmeye çalışılmışsa da Mahkeme'ye erişimi kısıtlayan daraltıcı çözümler de uygulamaya konulmuştur.

AİHM'in bireysel başvuru usulünün kabul edildiği 1989 yılından beri giderek artan iş yükü Mahkeme'nin mevcut kapasite ve kaynakları karşısında sistemin etkililiği sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorun bireysel başvuru yolunun işlediği ilk on yılda giderek büyümüş ve sistemin tıkanmasına neden olmuştur. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi ve AİHM 2000 yılından itibaren bir dizi tedbir almış ve iş yükü sorununu en aza indirmeye çalışmıştır. Fakat alınan önlemler yalnızca Mahkeme'nin fiziki ihtiyaçlarının giderilmesi, mali kapasitesinin genişletilmesi, personel sayısının artırılması şeklinde değildir. Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısının değil ama kabul edilebilir bulunan başvuru sayısının azaltılması amacını taşıyan bu önlemler Sözleşme'de birtakım usulü değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. Yapılan değişikliklerden en önemlileri 2010 yılında yürürlüğe giren P14 ile gerçekleştirilmiştir. Bu Protokol ile Mahkeme'ye yapılacak bireysel başvuruların taşınması gereken kabul edilebilirlik kriterlerine bir ekleme yapılmıştır. Artık başvuru kişinin mağduriyeti başvurusunun esasının incelenmesi için yeterli değildir. Bu mağduriyetin önemli olması, önemli değilse bile insan haklarına saygı ilkesi bakımından reddedilemeyecek bir ihlal iddiasına ilişkin

olması gerekmektedir. Dolayısıyla şikâyetin Avrupa denetiminden geçmesi için belli bir seviye önem taşıması aranmaktadır. Sözleşme sisteminde bireysel başvuru usulüne yönelik olarak getirilen *de minimis* uygulaması, insan hakları hukukunda etki alanı genişlemekte olan yeni ve güncel bir eğilimdir. Nitekim Birleşmiş Milletler bünyesinde mevcut insan hakları koruma mekanizmalarından ESKHK uygulamasında *de minimis* kuralının etkileri görülebilmektedir. Fakat buradaki uygulama AİHS sisteminin yaşadığı iş yükü sorununun kendi bünyesinde de yaşanabileceği düşüncesine karşı alınmış bir önlemin sonucudur ve aslında bir kabul edilebilirlik kriteri değildir.

Uluslararası insan hakları hukukunda *de minimis* uygulamasının inceleneceği bu ikinci bölümde öncelikle ve temel olarak AİHS sisteminde yaşanan iş yükü sorunu detaylandırılmış ve bu soruna ilişkin çözüm önerileri ile alınan önlemler aktarılmıştır. Ayrıca AİHM'e bireysel başvuru usulü ile önemli zarar ölçütünün kavramı ve uygulama koşulları, Mahkeme içtihatları bağlamında incelenmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında ise Birleşmiş Milletler Hukuku'nda önemli zarar ölçütünün tek örneğini veren ESKHS uygulaması incelenmiştir.

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ

1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemi

AİHS ile kurulan sistemin temelinde yatan fikir, dünyada adalet ve barışın tek koşulu olan temel hak ve özgürlüklere olan bağlılığın ancak bunların en iyi biçimde korunmasıyla mümkün olabileceğiydi. İnsan haklarının korunmasını güvence altına alacak bir mekanizmanın da kurulmasını gerektiren bir sözleşmenin yapılması özellikle acil ve zorunlu bir ihtiyaçtı. Zira İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin herhangi bir bağlayıcı gücü yoktu ve Avrupa Konseyi Statüsü hak ve özgürlüklere saygıyı sağlamak bakımından gerekli uluslararası güvenceler

getirmiyordu. Bununla birlikte en önemli neden Avrupa'nın içinde bulunduğu koşullar ve Soğuk Savaş'tı⁴⁰⁰.

AİHS, İkinci Dünya Savaşı ve dünyadaki diktatörlük deneyiminin yol açtığı ağır insan hakları ihlallerinin gelecekte yaşanmasını engellemek ve devletleri komünizmden korumak amacıyla hazırlanmış⁴⁰¹ ve bir alarm⁴⁰² veya alarm çanı⁴⁰³ ya da bir erken uyarı sistemi⁴⁰⁴ olarak tasarlanmıştır⁴⁰⁵. Devletlerin yetki alanlarındaki herkesin faydalanabileceği ve korunması gereken temel hak ve özgürlükler ortaya koymuş ve bu hak ve özgürlükleri ihlal eden devletlerin hesap verebileceği bir denetim mekanizması sağlamıştır. Sözleşme sistemi hem insan hakları alanında içtihat oluşturmada hem de Avrupa çapında insan hakları ve demokrasi kültürünün yerleşmesini teşvik etmede önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bir yandan bölgedeki barış ve demokrasinin devamına katkı sağlarken bir diğer yandan bireysel başvuru hakkını güvence altına alarak devlet gücünün karşısında birey odaklı bir koruma sağlamıştır. Fakat bu durum, son yirmi yıldır Sözleşme sisteminin kendi başarısının kurbanı olduğu fikirlerini gündeme getirerek Mahkeme'nin ve Sözleşme sisteminin etkililiği ve iş yükü sorunlarını tartışmaya açmış ve sağlıklı bir şekilde devamlılığını sağlamak için birtakım önlemler alınması sonucunu doğurmuştur.

Sözleşme sisteminde çok önemli bir role sahip olan AİHM, bölgesel olduğu karar küresel önemde bir organdır. 47 ülkede yaklaşık 800 milyon kişi, bu organ ve bireysel başvuru olanağı sayesinde, temel hak ve özgürlüklerinin ihlaline ilişkin

⁴⁰⁰ Madra, Ö. (1981). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. s. 16-17; Aybay, R. (2010). *İnsan Hakları*. İstanbul: Pencere Yayınları. s. 53.

⁴⁰¹ Rainey, B., Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights* (seventh edition). New York: Oxford University Press. s. 3-4.

⁴⁰² Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick (2014). *Law of the European Convention on Human Rights* (third edition). New York: Oxford University Press. s. 3.

⁴⁰³ Bates, E. (2011). The Birth of the European Convention on Human Rights. J. Christoffersen, M. R. Madsen (Ed.), *The European Court of Human Rights Between Law and Politics* içinde (ss. 17-42). Oxford: Oxford University Press. s. 21.

⁴⁰⁴ McKenzie M., MacMahon P., O'Conneide, C., Clarke, L. (2005). *Review of the Working Methods of the European Court of Human Rights, The Right Honourable the Lord Woolf*. s. 7 https://www.echr.coe.int/Documents/2005_Lord_Woolf_working_methods_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

⁴⁰⁵ Zysset, A. (2017). *The ECHR and Human Rights Theory Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. New York: Routledge. s. 79.

iddialarını taşıyabileceği bir yargı organına doğrudan erişime sahiptir. Mahkeme, her ne kadar bir temyiz mercii olmasa da bu 47 devletin pozitif ve negatif yükümlülüklerle bağlı olduğu bir insan hakları koruma sisteminin en üst katında yer almaktadır. Bu sistemde Sözleşme'de belirlenen hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasında birincil sorumluluk, taraf devletlere özellikle de yargı makamlarına aittir. Taraf devletlerde kamu gücünü kullanan tüm makamlar Sözleşme'yi uygulamakla, onun kurduğu uluslararası prensiplere bağlı kalmakla ve bu bağlılığı sürdüremediği ölçüde bireylere tazminat sağlamakla yükümlüdür. Bu ulusal korumanın sağlanmadığı durumlarda, bireyler şikâyetlerini AİHM'e getirebilmektedir. Bu koruma sistemi, ulusal yargı organları tarafından bir koruma sağlanıp sağlanmadığının veya sağlanan insan hakları korumasının etkililiğinin uluslararası prensiplere göre incelenmesini sağlar. Bireysel başvurular, Mahkeme tarafından karara bağlandıktan sonra icrasının denetlenmesi için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.

Mahkeme yıllardır oluşturduğu içtihatlar ve prensiplerle Sözleşme'ye taraf devletlerin iç hukuklarına etki etmiş ve bu devletler nezdinde ortak hukuk standartları oluşmasına katkı sunmuştur. Sözleşme'nin sağladığı sistem, demokrasinin etkili kılınmasını sağlayan hukukun üstünlüğü ilkesini teşvik etmektedir. Bireyi keyfiliğe, hukuksuzluğa ve kamu gücünün kötüye kullanılmasına karşı koruyan mekanizmayla yaşam hakkı, kötü muamele yasağı ve maddi ve manevi bütünlüğün korunması gibi güvenceler sağlayarak insan onuruna saygıyı güçlendirmektedir. Aynı zamanda ifade özgürlüğü, dernek kurma ve toplantı hakkı gibi temel hak ve hürriyetlere sağladığı koruma ile de demokratik bir toplumda katılımı ve politik çoğulculuğu teşvik etmektedir. Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin genişlemesi ile Sözleşme sisteminin temel amacı aynı kalırken, Mahkeme artık neredeyse bütün kıtada demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesinde daha fazla rol oynamıştır. Bu, bugün hala devam eden bir süreçtir.

Bölgesel bir örgüt olan Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan ve 1950 yılında imzaya açılan AİHS, bugüne kadar hak ve özgürlükleri koruyan ve geliştiren bir sistem oluşturmuştur. 60 yıldan fazladır Avrupa'nın üzerinde fikir

birliğine vardığı minimum insan hakları standartlarını temsil eder⁴⁰⁶. Sözleşme, Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁴⁰⁷. Bireysel başvuru usulünün yürürlüğe girmesiyle Mahkeme’nin bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı 1998 yılında 23 olan Sözleşme’ye taraf devlet sayısı, 2015 yılı itibariyle, 47’ye ulaşmıştır.

Yürürlüğe girmesinden sonra uzun bir süre devletlerin seçimine bırakılan denetim mekanizmasına bireysel başvuru hakkı ve AİHM’in yargı yetkisi, 1998 yılında yürürlüğe giren 11 No.lu Protokol (P11) ile zorunlu hale gelmiştir. Bu Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle Sözleşme ile öngörülen koruma mekanizmasının çalışması için tek bir mahkeme kurulmuştur. Böylelikle herkes, Sözleşme ve ek protokollerinde korunan haklarından herhangi bir veya birkaçının ihlal edildiği iddiasıyla taraf devletler aleyhine Mahkeme’ye başvuru hakkına sahip olmuştur.

Sözleşme’nin P11 ile değiştirilmesinden önce AİHS sisteminde bireysel başvuru usulü yalnızca Sözleşme’ye taraf olmakla otomatik olarak işlemeye başlamıyordu. Taraf Devlet o zaman Mahkeme yerine mevcut olan Komisyon’un yargı yetkisini tanıdığına ilişkin bir beyanda bulunmalıydı. Buna karşın devletlerarası başvuru için bir tanıma beyanı gerekmiyordu. Bu usul Sözleşme’ye taraf olmakla otomatik olarak işlemeye başlıyordu⁴⁰⁸. Sözleşme’de ise İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde güvence altına alınan medeni ve siyasi hakların sınırlı bir bölümüne yer verilmişti. Bu biçimiyle birçok toplumsal ve ekonomik özgürlüğü dışarıda bıraktığı söylenebilirdi⁴⁰⁹.

Her geçen gün değişen süreç içerisinde bu sınırlı haklar listesinin genişletilmesi ihtiyacı doğmuştur. Dar bir haklar listesine yer verilmesi sebebiyle

⁴⁰⁶ Leach, P. (2017). *Taking a Case to the European Court of Human Rights* (fourth edition). New York: Oxford University Press. s. 8.

⁴⁰⁷ Türkiye, Sözleşme’yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamıştır. 10 Mart 1954 tarihli ve 6366 sayılı Onay Kanunu, 19 Mart 1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Onay belgeleri, 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından bu tarihte yürürlüğe girmiştir.

⁴⁰⁸ Türkiye, Sözleşme’ye taraf olduğu 1954 yılından sonra 28/01/1987 tarihinde, üç yıl süreyle geçerli olacak şekilde Komisyonun bireysel başvuruları inceleme yetkisini tanımıştır. Bu süre, bitimini takiben uzatılmıştır. Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2 (sekizinci baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık. s. 20.

⁴⁰⁹ Madra, Ö. (1981). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*. s. 26-28.

AİHS'in haklar kataloğunun eksiklikleri sonradan üretilen bir dizi protokolle ve ayrıca yapılan bazı spesifik sözleşmelerle doldurulmaya çalışılmıştır⁴¹⁰. Yıllar içerisinde Avrupa'da meydana gelen siyasal, sosyal, demografik gelişmeler karşısında, bu gelişmelere cevap vermek amacıyla Sözleşme ile öngörülen denetim mekanizmasının koruduğu hakların listesi genişlemiş ve ek protokollerin sayısı artmıştır. 2015 yılı itibariyle, Sözleşme'ye ek 16 protokol bulunmaktadır⁴¹¹.

AİHS'de bugüne kadar yapılan değişiklikleri Rona Aybay iki grupta incelemektedir: İlki, Sözleşme'de düzenlenen haklar listesine ilişkin olup AİHS'de koruma altına alınmış olan hakların ve özgürlüklerin kapsamını genişleten ya da bu listeye yeni haklar ekleyen düzenlemelerdir. Başlangıçta İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinden esinlenilerek klasik bir haklar listesi ile oluşturulan AİHS'in haklar listesine, zaman içerisinde kabul edilen ek protokoller vasıtasıyla yeni haklar ilave edilmiştir. Bu türe giren değişiklikler, AİHS'in resmi metnine işlenmemektedir. İkincisi ise, koruma sisteminin işleyişine ilişkindir. Maddi hukukla değil AİHM'in çalışma yöntemi, oluşum biçimi gibi konularla ilgili düzenlemelerdir. Bu türe giren değişiklikler, Avrupa Konseyi'nin ve AİHM'in yayınlarında Sözleşme'nin ana metnine işlenmektedir⁴¹². Kurulduğu günden beri birçok değişiklik geçiren Mahkeme'nin, kendisinden beklenenleri büyük ölçüde yerine getirdiği ve bu anlamda ciddi bir başarısının olduğu söylenebilir. Ancak birçok görüşe göre, sistem kendi başarısının kurbanı da olmuştur⁴¹³.

⁴¹⁰ Gemalmaz, M. S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (üçüncü baskı). İstanbul: Beta. s. 368.

⁴¹¹ AİHS ve Ek Protokollerinin bir kısmının Türkçe çevirileri için ayrıca bkz.: Gemalmaz, M. S. (2004). *İnsan Hakları Belgeleri*, Cilt 1. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; Ülgen, C. (2006). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yöntemi*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları. s. 99-105.

⁴¹² Aybay, R. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 88, 225-260. s. 244.

⁴¹³ Keller, H., Fischer, A., Kühne, D. (2011). Debating the Future of the European Court of Human Rights after the Interlaken Conference: Two Innovative Proposals. *The European Journal of International Law*, 21(4), 1025–1048. s. 1025; Drzemczewski, A. (2003). The European Human Rights Convention: Protocol No. 11. Entry Into Force And First Year of Application. *El Sistema Interamericano De Protección De Los Derechos Humanos En El Umbral Del Siglo XXI*, Tomo I (segunda edición) içinde (ss. 357-397). San José: Corte Interamericana de Derechos Humanos. s. 378.

1990'larda Mahkeme için yeni bir dönem başlamıştır⁴¹⁴. Sözleşme sisteminin ve Mahkeme kapasitesinin gittikçe güncel ihtiyaçlara ve iş yükünün artması sorununa cevap veremediği bir durum söz konusudur. Bu iş yükü artışının sebebi büyük ölçüde Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısındaki artıştır. İş yükü sorunun bir sebebi olarak başvuru sayısının katlanarak artması, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ülkelerin Sözleşme sistemine katılması ve 1990'dan sonra Avrupa Konseyi'nin genişlemesinden kaynaklanmaktadır⁴¹⁵. Avrupa Konseyi'nin sınırları artık İngiltere, Fransa ve Almanya gibi eski devletlerden Polonya ve Rusya Federasyonu ve son olarak Bosna Hersek, Sırbistan ve Karadağ gibi yeni devletlere kadar uzanmıştır. Mahkeme'nin eski Yazı İşleri Müdürü Paul Mahoney'nin belirttiği üzere, bu dönemde Mahkeme de çatısı altında olduğu Avrupa Konseyi gibi yeni bir misyon edinmiştir. 1998'e kadar Avrupa Konseyi'nin ve Mahkeme'nin temel görevi, genel olarak iyi çalışan, gelişmiş, demokratik ülkelerde uluslararası bir kontrol mekanizması olarak faaliyet göstermek iken yeni ülkelerde demokrasi kültürünü kurmak ve hukukun üstünlüğünü pekiştirmek için bir çalışmaya dönüşmüştür⁴¹⁶. Fakat Avrupa Konseyi üyeliğinin hızla genişlemesi, Sözleşme'nin hızlı bir şekilde onaylanmasıyla birlikte, Mahkeme ve Bakanlar Komitesi'nin Sözleşme kapsamındaki denetimlerini gerçekleştirme kapasitesini sekteye uğratan bir iş yükü yaratmasına ilişkin öngörüler de gerçeğe dönüştürmüştür⁴¹⁷.

Mahkeme'nin karşı karşıya kaldığı sorunlar sadece Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin ve Mahkeme'ye yapılan başvuruların sayısındaki hızlı artıştan kaynaklanmamaktadır. Mahkeme'nin eski Başkanı Luzius Wildhaber, Sözleşme

⁴¹⁴ Gerards, J. (2017). The European Court of Human Rights. A. Jakab, A. Dyevre, G. Itzcovich (Ed.), *Comparative Constitutional Reasoning* içinde (ss. 237-276). Cambridge: Cambridge University Press. s. 238.

⁴¹⁵ McKenzie M., MacMahon P., O'Conneide, C., Clarke, L., (2005). *Review of the Working Methods of the European Court of Human Rights, The Right Honourable the Lord Woolf*. s. 8. https://www.echr.coe.int/Documents/2005_Lord_Woolf_working_methods_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴¹⁶ Mahoney, P. (2002). New Challenges for the European Court of Human Rights Resulting from the Expanding Case Load and Membership. *Penn State International Law Review*, 21(1), 101-114. s. 104.

⁴¹⁷ Evenson, E. M. (2001). Reforms Ahead: Enlargement of The Council of Europe and The Future of The Strasbourg System. *Human Rights Law Review*, 1(2), 219-242. s. 224.

sisteminin bir erken uyarı sistemi olarak asıl amacı ile genişleme sonucu mevcut rolü arasında bir zıtlık olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme'nin amacının herkese bireysel koruma sunmak olduğu düşünüldüğünde, mevcut durumda Mahkeme ciddi insan hakları sorunlarıyla ilgilenmeye devam etse de başvuruların birçoğunun esasının incelenmeden ya kabul edilemez oldukları için ya da takip edilmedikleri için reddedildiğini belirtmektedir. Kabul edilebilir bulunan başvuruların ise sadece bir kısmı ciddi insan hakları sorunları ortaya çıkarmaktadır. Wildhaber'e göre kabul edilemez bulunan başvuruların oranı, Mahkeme'ye başvuruların beklentileri ile Mahkeme'nin gerçekte sunabilecekleri arasında bir uyum olmadığını göstermektedir⁴¹⁸. Dolayısıyla bu durum Mahkeme'nin ve Sözleşme sisteminin etkililiği tartışmalarını da doğurmaktadır.

Mahkeme'nin bu durumu, etkililiğini artırmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için sisteme yönelik bir reform yapılması tartışmalarını gündeme getirmiştir. P11 ve P14 bu tartışmalar sonucu, Sözleşme sistemine yönelik reform çalışmaları kapsamında yürütülen bir dizi hükümetler arası çalışmaların sonucudur. 2000 yılında hazırlık çalışmalarına başlanan P14 ve 2010-2018 yılları arasında Interlaken, İzmir, Brighton, Oslo, Brüksel ve Kopenhag'da gerçekleştirilen Konferanslar ile bu konferansları takip eden P15 ve 16 No.lu Protokollerin kabulü ve imzaya açılması da yine bu reform çalışmaları arasındadır. İlerleyen başlıklarda bu reform çalışmaları sonucu P14'ün hazırlık süreci ve kabulü ile Konferanslar ve dizi P15'in yürürlüğü incelenmiştir.

1.1.1. Sözleşme Sistemine Yönelik Reform Çalışmaları

AİHM'in de tıpkı Anayasa Mahkemeleri gibi iki temel işlevi bulunmaktadır. Sözleşme sisteminin birincil temel işlevi, Sözleşme metni ve protokollerinde teminat altına alınan temel hakları, taraf devletlerin yargı yetkisi dâhilindeki herkes için korumaktır. Mahkemenin ikinci temel işlevi, daha anayasal niteliktedir, yani

⁴¹⁸ Steering Committee for Human Rights (CDDH) (2009). *Reforming the European Convention on Human Rights. A Work in Progress*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. s. 42. <https://www.echr.coe.int/librarydocs/dg2/isbn/coe-2009-en-9789287166043.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

tüm taraf devletlerce garanti edilmesi gereken temel hakların asgari koruma düzeyini açıklığa kavuşturmak⁴¹⁹. Greer ve Wildhaber bu ikili fonksiyonu, Sözleşme sistemi için bireysel adalet modeli ve anayasal adalet modeli olarak kategorize etmişlerdir. Bireysel adalet modeli, Mahkeme'nin öncelikle şikâyetle bulunan belirli bireyin yararına, ulusal düzeyde anayasal veya sistemik iyileştirmelerle sonuçlanabilecek her türlü faaliyeti ile Sözleşme ihlallerini telafi etmek için var olduğunu savunur. "Bireysel adalet" terimi, Sözleşme sisteminin, başvuruçunun tazminat alıp almamasına bakılmaksızın ve söz konusu devletin müdahalesinin üzerindeki muhtemel etkisi ne olursa olsun, ihlalin küçüklüğünden bağımsız olarak, her mağdur lehine bir karar almasını sağlama girişimi anlamına da gelmektedir. AİHS bağlamında "anayasal adalet" ise Sözleşme sisteminin, özellikle başvuruçucu, davalı devlet veya bir bütün olarak Avrupa için ciddi olan ihlallerin tespitine, mahkumiyetle sonuçlandırılmasına ve çözümüne en etkili şekilde katkıda bulunacak şekilde başvuruların AİHM tarafından seçilmesini ve karara bağlanmasını sağlamaktadır⁴²⁰.

Yıllar içinde Mahkeme bir dizi genel yorum ilkesi belirlemiştir. Etkililik ilkesi, Sözleşme'nin evrimsel bir yorum gerektirdiğinin kabul edilmesi, devletlerin çoğu hüküm açısından takdir yetkisine sahip olduğunun kabulü ve orantılılık ilkesi bunlar arasında özellikle önemlidir. Etkililik ilkesi, Sözleşme'nin "teorik ve yanıltıcı" olmaktan ziyade "pratik ve etkili" bir şekilde hakları güvence altına almayı amaçladığı gerekçesiyle oluşturulmuştur⁴²¹. Evrimsel yorumlama ilkesi ise, Sözleşme'nin statik standartlar sağlamaktan ziyade yeni gerçekliklere ve tutumlara uyum sağlaması gereken "yaşayan bir araç" olarak görülmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır⁴²². Sözleşme sistemine yönelik olarak yapılan reformlar

⁴¹⁹ Gerards, J. (2019). *General Principles of the European Convention on Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 9-10.

⁴²⁰ Greer, S., Wildhaber, L. (2013). Revisiting the Debate about 'Constitutionalizing' the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 12(4), 655-687. s. 663-677. Anayasal ve bireysel adalet tartışması için ayrıca bkz.: Egli, P. (2007). Protocol No. 14 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Towards a More Effective Control Mechanism?. *Journal of Transnational Law & Policy*, 17(1), 1-34. s. 25-27.

⁴²¹ *Airey v. Ireland*, No. 6289/73, 09/10/1979, § 24.

⁴²² *Marckx v. Belgium*, No. 68833/74, 13/06/1979, § 40; *Tyrer v. The United Kingdom*, No. 5856/72, 25/04/1978, § 31.

Sözleşme'nin dayandığı bu ilkelere göre, birçok kez bahsedildiği gibi yaşayan bir araç olmasının sonucu olarak onun değişen ve gelişen koşullara pratik ve etkili bir koruma sağlamak amacıyla değiştirilmesini gerektirmiştir⁴²³. Bu değişiklikler her zaman Sözleşme sisteminin günümüze uyarlanması için değil, sistemin tıkanıp noktalarında bir çözüm yolu sağlamak amacıyla da sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur.

Sitemin yapısal eksikliklerini gidermek, Mahkeme'nin sorunlarını çözmek için üretilen çözüm teklifleri arasında başvuruların kabul edilebilirlik şartlarının zorlaştırılması, başvuru hakkının kötüye kullanıldığına karar verilmesi halinde giderlerin başvurucuya karşılatılması, Mahkeme yapısının değiştirilmesi, personel sayısının artırılması gibi düzenlemeler yer almıştır. P11'in yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra, 2000 yılında, AIHM'in uzun dönemde etkililiğinin sağlanması ve insan haklarının etkili olarak korunmasına verilen önemin giderek artmasının bir sonucu olarak, tüm bu ihtiyaç ve eksiklikleri giderecek bir protokolün hazırlanması gündeme gelmiştir. Hazırlık ve yürürlük süreci toplam on yıla yayılan P14, sistemin bu iş yükünü kaldıracak şekilde yeniden yapılandırılmanın temel amacını oluşturmuştur.

1.1.1.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İş Yükü Sorunu

Sözleşme sisteminin etkililiğini artırma amacına yönelik reformlar P11 ile başlamıştır. P11'in kabulünden önceki koruma sistemi Avrupa İnsan Hakları Konseyi, AIHM ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nden oluşmaktaydı. Sözleşme ile öngörülen haklardan herhangi birisinin ihlal edildiği iddiasına dayanarak yapılan başvuru öncelikle Komisyon tarafından inceleniyor, kabul edilebilir bulunması halinde de dostane çözüm uygulaması deniyordu. Dostane çözüm önerisi de başarısızlıkla sonuçlanırsa Komisyon, Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul eden ülkeler bakımından bir rapor hazırlayarak davayı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne sunmaktaydı. Bununla birlikte eğer Taraf Devlet

⁴²³ Dembour, M. B. (2006). *Who Believes in Human Rights? Reflections on the European Convention*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 21.

Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul etmiş ise Komisyon, devlet veya mağdur olduğunu iddia eden Taraf Devlet, raporun Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne gönderilmesinden itibaren üç ay içinde davayı karara bağlaması için Mahkeme önüne götürebilmekteydi. Bireylere ise böyle bir hak tanınmamıştı⁴²⁴. Öğretideki bir görüşe göre, AİHS ile P11 öncesinde öngörülen ve uygulanan bu denetim mekanizmasının zayıf yönlerinden en önemlisi karmaşıklığıydı⁴²⁵.

P11'e duyulan ihtiyacı ortaya çıkaran durum, Avrupa Konseyi'ne üye sayısının artması ve yeni katılan devletlerin iç hukukundan kaynaklanan ciddi sorunların başvuru sayısını hızlı bir biçimde artırmasıdır. AİHS ile öngörülen koruma mekanizmasında reform ihtiyacının en önemli nedeni, giderek artan sayıdaki başvurular sonucu artan iş yükü ile sınırlı kapasiteyle çalışan Mahkeme'nin başa çıkmasının imkansızlaşmasıdır. Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısı 1955 ile 1984 yılları arasında 11259'dur. 1985 yılında Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısı 596 iken giderek artmış; 1989 yılında 1445'i, 1999 yılında ise 8400'ü bulmuştur. Sadece on yıl içinde Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısı 8 kat artmıştır⁴²⁶.

P11 öncesindeki denetim sistemi tamamıyla yargısal bir inceleme öngörmemekteydi. Üstelik bireylerin davayı Mahkeme'ye taşıma imkânı da bulunmamaktaydı. Daha önce belirtildiği gibi devletlerarası bir başvuru veya bireyler tarafından Komisyon'a yapılan bir başvuru incelenebilir bulunduğu takdirde Mahkeme'ye aktarılıyordu⁴²⁷. Mahkeme'nin kararı nihai ve bağlayıcıydı. Bununla birlikte Mahkeme'nin yargı yetkisi zorunlu değil ihtiyariydi. Böyle bir durumda dahi başvuru sayısının giderek artması dikkat çekicidir. Nitekim bunun bir sonucu olarak AİHS sisteminde, Komisyon ve Mahkeme şeklindeki iki aşamalı olarak kurgulanan inceleme prosedürü ve her iki organın yarı zamanlı çalışarak faaliyet göstermesinin, başvuruların sonuçlanmasında ciddi bir gecikmeye yol

⁴²⁴ Rainey, B., Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights*. s. 8-9; Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu* (ikinci baskı). İstanbul: Seçkin Yayıncılık. s.96-97.

⁴²⁵ Tezcan, D., Erdem, M. R.; Sancakdar, O. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*. s. 98.

⁴²⁶ Tablo 5.

⁴²⁷ Rainey, B., Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights*. s. 8.

açtığı söylenebilir. Bununla birlikte Gemalmaz sistemin etkililiğine ilişkin sorunların başvuru sayısındaki artış ile birlikte vakaların mahiyetindeki değişmelerin de olduğunu belirtmektedir⁴²⁸. Gerçekten de yeni katılan devletlerin iç hukukundan kaynaklanan ciddi sorunlar yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı gibi çekirdek haklardan kaynaklanmıştır. Türkiye'ye karşı 90'larda Komisyon'a yapılan başvuruların birçoğunun zorla kaybetme, işkence, köy boşaltma davaları olması da bu durumu açıkça yansıtmaktadır. Etkili bir insan hakları koruma mekanizması kurma amacının yanında P11 ile yapılan reform, başvuru sayısının giderek artma eğilimini yavaşlatma ve AİHM yargılamalarının süresini kısaltmak için, esas olarak sistemi yeniden yapılandırmayı da amaçlamaktaydı. Tüm üye devletlerle bile gelecekte verimli ve kabul edilebilir maliyetlerle çalışabilen ve içtihatların kalitesini koruyabilecek bir denetleme mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktaydı⁴²⁹.

11 Mayıs 1994 tarihinde imzaya açılan ve 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren P11⁴³⁰ ile 1950'de Sözleşme ile kurulan ve Bakanlar Komitesi, Mahkeme ve Komisyon'dan oluşan eski sistem yerini tek bir Mahkeme'ye bırakmıştır⁴³¹. Yürürlüğe girdiği tarihte yeni Mahkeme göreve başlamış, böylece eski Mahkeme'nin görevi sona ermiştir. Buna karşın Komisyon elindeki başvuruların

⁴²⁸ Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2. s. 31.

⁴²⁹ Council of Europe, Explanatory Report to Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby. European Treaty Series No. 155, 11 May 1994. § 23 <https://rm.coe.int/16800cb5e9> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴³⁰ Council of Europe, Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby. European Treaty Series No. 155, 11 May 1994. https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P11_ETSI55E_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴³¹ Türkiye, Protokol'ü 11 Mayıs 1994 tarihinde imzalamıştır. 14 Mayıs 1997 tarih ve 4255 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu, 22 Mayıs 1997 tarih ve 22996 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Protokol'ün onaylanmasını kararlaştıran 30 Mayıs 1997 tarih ve 97/9506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Protokol'ün resmi Türkçe çevirisi, 20 Haziran 1997 tarih ve 23025 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 11 Temmuz 1997 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiştir. Protokolün, Sözleşme'ye taraf olan tüm üye devletler tarafından onaylandıktan bir yıl sonra yürürlüğe girmesi kararlaştırıldığı ve en son İtalya'nın da 1 Ekim 1997 tarihinde onaylaması üzerine Protokol 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

bir kısmını sonuçlandırmak amacıyla görevine bir yıl daha devam etmiştir⁴³². Protokol öncelikle, yargılama süreçlerinin kısaltılması amacıyla sistemi basitleştirmek ve sonrasında yargısal niteliğini güçlendirmek için tasarlanmıştır. Bakanlar Komitesi'nin yarı-yargısal *quasi-judicial* rolünün kaldırılması, bireysel başvuru hakkının tanınması ve Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisine ilişkin isteğe bağlı hükümlerin silinmesiyle eski sistem tamamen yargısal hale getirilmiş ve tam zamanlı bir Mahkeme ortaya çıkarmıştır⁴³³. Bu şekilde P11, özellikle Mahkeme'nin erişilebilirliğini geliştirerek ve taraf devlet sayısındaki sürekli artışın sonucu olarak başvuru yoğunluğuyla başa çıkmak için prosedürü basitleştirerek sistemin etkililiğinin artırılmasına katkıda bulunmuştur⁴³⁴. Hatta işlevsel olarak, Mahkeme'nin, sembolik bir yapısı olmasına rağmen yalnızca stratejik başvurularla ilgilenmek yerine giderek daha da genişleyen, normal bir kurum haline gelmesi sonucu onun bir Avrupa yarı-anayasal *quasi-constitutional* mahkeme haline geldiği yorumu da yapılmıştır⁴³⁵. Ayrıca P11'in kabulüyle Mahkeme usul kurallarına ilişkin bir İçtüzük de çıkarılmıştır.

P11'in kabulüyle Mahkeme'ye gelen başvurulardaki artış eğilimi hızlı bir biçimde devam etmiştir. P11'in yürürlüğe girdiği yıl 5981 olan başvuru sayısı 1999 yılında 8400, 2000 yılında 10482'ye ulaşmıştır. Başvurucu sayısındaki bu artışla birlikte iş yükünün de sürekli olarak artması sonucunda Mahkeme, her ay aldığı başvuru sayısı ile aynı sayıda başvuruyu elden çıkaramamaya başlamıştır. Bireysel başvuru yolunun getirildiği 1998 yılında 4420 başvuru sonuçlandırılmışken 1999 yılında 4251, 2000 yılında 7862 başvuru sonuçlandırılmıştır⁴³⁶.

Bu tablo Mahkeme'nin verdiği kararların sayısına göre yapılan başvuruları karşılama kapasitesinin %70 oranını seyrettiğini göstermektedir. Yapılan ve karara

⁴³² Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*. s. 101.

⁴³³ Council of Europe, Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention (Bundan sonra "Explanatory Report" olarak anılacaktır.). Council of Europe Treaty Series No. 194, 13 May 2004. § 4 <https://rm.coe.int/16800d380f> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴³⁴ Explanatory Report, § 5.

⁴³⁵ Wildhaber, L. (2007). The European Court of Human Rights: The Past, The Present, The Future. *American University International Law Review*, 22(4), 521-538. s. 528.

⁴³⁶ Tablo 5.

bağlanan başvurular arasındaki bu dengesizliğin bir sonucu olarak, derdest başvuruların sayısı hızlı bir şekilde artmış ve buna bağlı olarak, Mahkeme'nin başvurular arasında bir denge yakalama olasılığı giderek azalmıştır⁴³⁷. Bu durumda giderek artan iş yükünün, P11 ile istenilen etkililiği artırma amacını tehlikeye düşürecek boyutta olduğu görülmüştür. Sözleşme sisteminin oluşturduğu uluslararası denetim mekanizmasının P11 aracılığıyla yeniden yapılanması, Mahkeme'nin artan iş yükünü hafifletmeyi başaramamıştır; aksine P11'in başarabildiklerinin sınırları, giderek artan bir iş yükü ve Mahkeme'ye erişen devletlerin sayısının artmasıyla birleşmiştir. İncelenecek ve karara bağlanacak artan sayıdaki başvuruların birikimi, Sözleşme mekanizmasının aşamalı olarak bozulmasına yol açan ciddi tehlikeleri de beraberinde getirmiştir⁴³⁸. Bu iş yükü sorunu, Mahkeme'nin ve Avrupa Konseyi'nin başka çözümler aramasının ve bu anlamda hükümetler arası bir dizi konferans, toplantılar yapılmasının ve çalışma grupları oluşturmasının yolunu açarak P14'ün hazırlık sürecinin başlamasında önemli bir rol oynamıştır. P14, P11 ile Sözleşme sisteminde sağlanan hızlanmayı daha da artırma ve böylelikle etkililiği sağlayarak iş yükü sorununu çözme amacının hayata geçirilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır⁴³⁹.

AİHM'in her yıl aldığı sayıda başvuruyu sonuçlandıramaması gittikçe artan bir iş yükü sorununa neden olmuştur. Esasında Strazburg'un bu sorunla nasıl başa çıkması gerektiği tartışması yeni değildir. 1980'lerin başlarında bile, o zamanlar mevcut olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nda birikmiş davalardan oluşan bir iş yükü sorunu konusunda endişeler hakimdir. O zamandan beri, yalnızca eski Sözleşme sistemindeki kusurlardan değil, aynı zamanda 1990'larda devlet sayısındaki büyük artıştan da kaynaklanan, daha büyük sistematik başarısızlıklarla karşı karşıya kalınmıştır⁴⁴⁰. Bu durum Sözleşme'nin denetim mekanizmasında bir

⁴³⁷ Mahoney, P. (2002). New Challenges for the European Court of Human Rights Resulting from the Expanding Case Load and Membership. s. 102.

⁴³⁸ Starace, V. (2006). Modifications Provided by Protocol No. 14 Concerning Proceedings Before the European Court of Human Rights. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 5, 183–192. s. 183.

⁴³⁹ Aybay, R. (2010). *İnsan Hakları*. s. 79.

⁴⁴⁰ Buyse, A. (2013). Significantly Insignificant? The Life in the Margins of the Admissibility Criterion in Article 35 § 3 (b) European Convention on Human Rights. B. M. Leyh, Y. Haec, C.

reformun gerekliliği konusunda uzun tartişmalara yol açmış ve P11'in kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Amaç, sistemi tamamen zorunlu hale getirerek ve Bakanlar Komitesi'nin yargılama rolünü ortadan kaldırarak sistemin yargısal karakterini güçlendirirken yargılamaların süresini kısaltmak amacıyla yapıyı basitleřtirmektedir⁴⁴¹.

Mahkeme'nin artan iş yükü dış dünyanın sadece küçük bir parçasının görebildiği; büyük kütlelerin sular altında saklı kaldığı bir buz dağı olarak nitelendirilmiştir. Buzdağının görünen kısmı, Mahkeme tarafından her yıl verilen kararlardır. Asıl iş yükünü ise altta kalan, görülmeyen kısım oluşturmaktadır ve bu başvurular genellikle kabul edilemezlik kararıyla sonuçlanmaktadır. Bu sebeple, çok sayıda başvuru dışarıdan fark edilememektedir, ancak bunlar Mahkeme'nin kaynaklarının çoğunu emmektedir⁴⁴². Mahkeme'nin yayınladığı istatistiklere bakıldığında başvuru yoğunluğuna ilişkin tespitin haksız olmadığı görülmektedir. Komisyon ve Mahkeme 1955'ten 1998'e kadar kırk dört yılda 125161 başvuru almıştır. 1998'den sonra ise kırk dört yılda aldığı bu başvuru sayısını dört yıl gibi kısa bir sürede yakalamıştır. Elbette bunda P11 ile bireylerin Mahkeme'ye bireysel başvuru yapabilme olanağını elde etmiş olmasının etkisi büyüktür. Zira bu yükseliş, yalnızca Sözleşme'ye taraf devlet sayısındaki artıştan ve genişleme sürecinin hızlılığından değil aynı zamanda devletler aleyhinde yapılan başvuru sayısındaki artıştan da kaynaklanmıştır.

Mahkeme'nin iş yükündeki artışa sadece yeni devletlerin Sözleşme'ye katılmalarının değil, aynı zamanda taraf devletlerin birçok yeni hak öngören protokollere taraf olmasının ve ülke kamuoylarının Sözleşme'de düzenlenen haklar ve başvuru usulü konusunda giderek daha fazla bilgi sahibi olmalarının da etkili olduğu söylenebilir. Bireysel başvurulardaki büyük artışın bir sonucu olarak da sistemin etkililiğinin ve böylece de Mahkeme'nin güvenilirliği ve otoritesinin ciddi

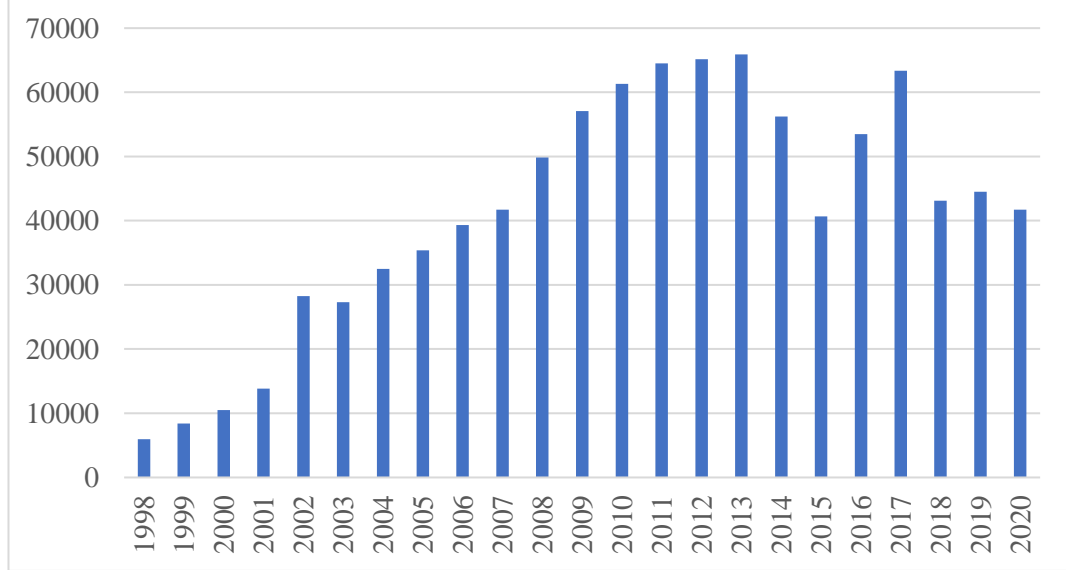
Burbano Herrera, D. Contreras Garduno (Ed.), *The realization of human rights: when theory meets practice. Studies in honour of Leo Zwaak* içinde (ss. 107-124). Antwerp: Intersentia. s. 108.

⁴⁴¹ Tablo 5.

⁴⁴² Schermers, H. G. (1994). The Eleventh Protocol to the European Convention on Human Rights. *European Law Review*, 19, s. 370. Aktaran Keller, H., Fischer, A., Kühne, D. (2011). Debating the Future of the European Court of Human Rights after the Interlaken Conference: Two Innovative Proposals. s. 1027.

olarak tehlikeye girdiği belirtmiştir⁴⁴³. P11'in yürürlüğe girdiği 1998 yılından sonra durmaksızın artan bireysel başvuru sayısı, iki yıl gibi kısa bir sürede tekrar ve bu sefer daha geniş kapsamlı bir reform yapılması ihtiyacını doğurmuştur. 2000 yılında başlayan bu reform çalışmaları 2004 yılında P14'ün kabul edilmesinden 2010 yılında yürürlüğe girmesine kadar Avrupa Konseyi içindeki her birimin yoğun bir biçimde tartıştığı temel konulardan biri olmuştur. İstatistikler bireysel başvuru sayısının 2000'den 2004'e %32, 2004'ten 2010'a kadar %53 artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu artış eğilimi halen devam etmektedir. Ayrıca Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısındaki bu artış Mahkeme önündeki derdest başvuru sayısına da yansımıştır. Mahkeme'nin her yıl aldığı sayıda başvuruyu sonuçlandıramaması derdest başvuru sayısında bir yığılmaya yol açmıştır⁴⁴⁴.

Grafik 2.1: AİHM'e yapılan bireysel başvuru sayısının 1998-2020 yılları arasındaki değişimi

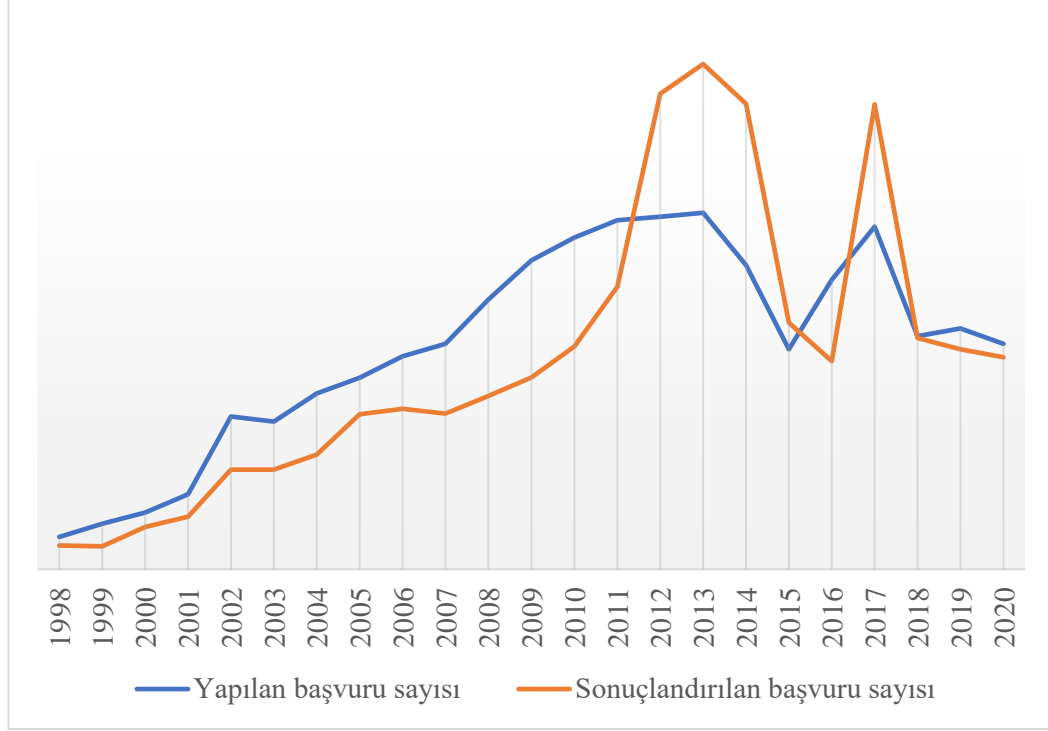

Kaynak: Tablo 4

⁴⁴³ Explanatory Report, § 6.

⁴⁴⁴ AİHM tarafından her yıl açıklanan bu veriler rapordan rapora değişiklik göstermektedir. Sözelimi Mahkeme'nin yıl içinde aldığı başvuru sayısı için gelecek yılki raporlarda farklı sayılar belirtildiği tespit edilmiştir. Fakat bu farklılık, grafiklerle verilmek istenen veri ve orana ilişkin açıklamaların analizini değiştirecek büyüklükte değildir. Bkz.: Tablo 5.

Grafik 2.2: AİHM'e yapılan ve AİHM'in sonuçlandırdığı bireysel başvuru sayısının birbirini karşılama değeri

Kaynak: Tablo 4

Mahkeme tarafından sonuçlandırılan başvuruların Mahkeme'ye yapılan başvuruları karşılama oranı genellikle %60 ve %70 arasında değişmektedir. Fakat biriken derdest başvurular göz önüne alındığında Mahkeme'nin, bazı yıllarda, bu derdest başvuruların yarısını bile sonuçlandıramadığı görülmektedir. Örneğin 2007 yılında 70400 başvurudan 28792'si sonuçlandırılmıştır. 2008 yılında 97300 başvurudan 32045'i, 2009 yılında 119300 başvurudan 35460'ı, 2010 yılında 139650 başvurudan 41183'ü sonuçlandırılmıştır. Bu istatistikler, Mahkeme'nin her yıl aldığı başvurularla birlikte önünde biriken derdest başvurulardan ancak 1/3'ini elden çıkarabildiğini ortaya koymaktadır. İş yükündeki bu artış, Yazı İşleri Müdürlüğü ve hakimlerin işleri üzerinde etkili olmuş ve yalnızca Komiteler önünde değil Daireler önünde de derdest başvuruların hızlı bir şekilde birikmesine yol açmıştır. Aslında Komitelerde olduğu gibi Daireler de önlerine gelen başvuru

yoğunluğuna ayak uydurma konusunda yeterli değildir. Fakat aynı zamanda iş yükünü azaltmaya yönelik çözüm arayışının, Sözleşme tarafından korunan hak ve özgürlüklerin ihlali sebebiyle mağdur olduğunu iddia eden herhangi bir kişinin konuyu Mahkeme'ye taşıyabilme imkanını hiçbir koşulda etkilememesine çalışılmıştır⁴⁴⁵.

Mahkeme'nin iş yükü sorunu, yapılan başvuru sayısının yanında başvuruların niteliğine ilişkin olarak da ilginç veriler sunmaktadır. Başvuruların pek çoğu benzer nitelikli (*clone*) şikâyetler içeren başvurulardır. Bu başvurular arasında örneğin, yargılamanın makul sürede yapılmamış olması konusunda bir yığılma vardır veya bu yoğunluk ve sürekli başvuru akışı, devletlerde sürekli olarak devam eden aynı sistematik soruna işaret eden şikâyetlerden kaynaklanmıştır. Gerçekten de 1959–2020 yılları arasında en az bir ihlal kararının verildiği toplam 19739 karardan 5950'si makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ilişkindir. Bu kararların çoğu, 1202'si, İtalya aleyhine verilmiştir⁴⁴⁶. Mahkeme önüne belli bir soruna ilişkin olarak sürekli olarak gelen başvuruların çoğu daha önce birçok kez incelenip karar verilen başvurulara benzemektedir. Makul süreye ilişkin şikâyetlerin yanı sıra bu benzer nitelikteki başvurulara, İtalya'da verilen tahliye kararlarının icrası, Türkiye'de kamulaştırma bedellerinin enflasyon nedeniyle değerini kaybetmesi ya da Kıbrıs sorunu, orta ve doğu Avrupa ülkelerinde komünizm döneminde bedelsiz bir şekilde kamulaştırılan malların demokrasiye geçiş sonrası dönemde geri verilmesine ilişkin yasaların uygulanmasından doğan başvurular örnek olarak verilebilir⁴⁴⁷.

Bir diğer yandan bu iş yükü sorununun neyden kaynaklandığını anlamak için madalyonun diğer yüzünü de çevirmek gerekmektedir. İstatistiklere göre Mahkeme'nin iş yükünü oluşturan devletler arasında ilk beş sırada Türkiye, Rusya, İtalya, Romanya, Ukrayna bulunmaktadır. 2020 yılında dahi Mahkeme önündeki

⁴⁴⁵ Explanatory Report § 7-8.

⁴⁴⁶ European Court of Human Rights Statistics, Violations by Article and by State 1959-2020. https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 15/05/2021).

⁴⁴⁷ Çoban, A. R. (2005). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasında Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur mu?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(2), 319-345, s. 326.

62000 derdest başvurudan 43690'ı sadece bu beş devletle ilgilidir⁴⁴⁸. Bunlar Mahkeme'nin 2020 yılındaki iş yükünün %70'ini oluşturmaktadır. Türkiye bu iş yükünü oluşturan ülkelerin başında gelmektedir. Asıl endişe verici olan mesele ise bireysel başvuruların konusudur. 2020 yılında verilen 871 ihlal kararlarının neredeyse dörtte biri, 208'i kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkindir. Yaşam hakkı, işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı ve bunlara bağlı yükümlülüklerin ihlali bu kararların 279'unu; düşünce din ve inanç, ifade, dernek kurma ve toplanma özgürlüklerinin ihlali ise bu kararların 134'ünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla Sözleşme sisteminin temelini oluşturan ve demokratik bir toplum için vazgeçilmez nitelikteki hakların ihlali 2020 yılı içerisinde verilen ihlal kararların %71'ini oluşturmaktadır. Mahkeme'nin iş yükünün büyük bir kısmının insan haklarına riayeti düşük devletlerden kaynaklanması bu sorunun diğer bir sebebini oluşturmaktadır.

Sistemin uzun vadede etkililiğini sağlamak için alınan tedbirler, bütün bu iş yükü sorununu oluşturan unsurlara yönelik yapısal çözümlerin getirilmesine ilişkindir. Bu çözümlerin çoğu P14 ile getirilmiş fakat onunla sınırlı kalmamıştır. Ulusal düzeyde ihlalleri önlemek, iç hukuk yollarını iyileştirmek ve ayrıca Mahkeme kararlarının uygulanmasını sağlamak ve hızlandırmak için başka gerekli önlemler de alınmıştır. İkincilik ilkesinin ve takdir marjı doktrininin uygulanması ve Bakanlar Komitesi'nin kararların icrasına yönelik olarak yaptığı denetim de bu önemler arasındadır. Alınan bu tedbirler, Sözleşme sisteminin bir bütün olarak etkililiğini artırmak için de tasarlanmıştır. Kararların icrasının denetimi genellikle daha tatmin edici bir şekilde işlev görürken, sistemin etkililiğini korumak için bireysel başvuru mekanizmasının daha da iyileştirilmesi ihtiyacı devam etmiştir. Başvurunun Mahkeme tarafından filtrelenmesi ve müteakip işlemleri P14'ün somut iyileştirmeler yaptığı temel alanlardır⁴⁴⁹. Bu Protokol'ün hazırlık aşaması, kabulü ve yürürlüğe girmesi de birçok aktörün dahil olduğu uzun erimli bir süreç olmuştur.

⁴⁴⁸ European Court of Human Rights (2020). *Analysis of Statistics*. https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁴⁹ Explanatory Report, § 10-19.

1.1.1.2. Sözleşmesi Sisteminin Etkililiğinin Korunması Amacı

1.1.1.2.1. 14 No.lu Protokol'ün Hazırlık Çalışmaları ve Kabulü

P11, Komisyon ve Mahkeme'den oluşan iki aşamalı sistemin yerine tek bir insan hakları mahkemesi kurarak, Sözleşme sistemini basitleştirme ihtiyacına kısmen yanıt olarak hazırlanmıştır. Elbette, iki yıl içinde yeni kurulan bir mahkemenin, başvuruları mümkün olan en etkili şekilde ele alması için zamana ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, Mahkeme için mali kaynakların ve personel sayısının artırılması ve Mahkeme'nin çalışma yöntemlerinin daha da düzene sokulması gibi pratik önlemlerin, kapasite artırımı veya kabul edilebilir başvuruların azaltılması yoluyla iş yükü sorununun kendi başına çözülebileceğini beklemek çok da gerçekçi görünmemektedir. Bu, Sözleşme sisteminde daha geniş kapsamlı bir reform ihtiyacı sorununu gündeme getirmektedir. Bu sorun birçok kez çeşitli toplantılarda dile getirilmiştir. Mahkeme'nin özel ihtiyaçlarının incelenmesi konusu, Bakanlar Komitesi'nde de tartışma alanı bulmuş ve 11 Nisan 2000 tarihinde, Bakanlar Komitesi ile Mahkeme arasında Avrupa'da insan haklarının korunmasının geleceği ve Mahkeme ile ilgili sorunlar hakkında diyalogu sürdürmekle görevli bir İrtibat Komitesi (*Liaison Committee*) oluşturulmuştur⁴⁵⁰. İrtibat Komitesi bu kapsamda yapacağı çalışmalar için bir gündem oluşturmuş ve bunu 14 Haziran 2000 tarihindeki Bakan Yardımcıları toplantısında sunmuştur. Komite, Sözleşme'nin ulusal düzeyde uygulanmasını sağlayarak Mahkeme'nin başvuru yükünü hafifletecek tedbirler, Mahkeme'nin çalışma yöntemlerinin geliştirilmesine ilişkin olanaklar, Mahkeme yargıçlarının statüsü ve çalışma koşullarına ilişkin geçici kuralların gözden geçirilmesi gibi konular üzerinde

⁴⁵⁰ Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2000)706 on Liaison Committee with the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 11 April 2000 at the 706th meeting of the Ministers' Deputies), CM/Del/Dec(2000)706, 13 April 2000. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2f0c (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

çalışacağını bildirmiştir. Bununla birlikte bu gündemin konularından birisini de Roma'da yapılacak Avrupa İnsan Hakları Bakanlar Konferansı oluşturmuştur⁴⁵¹.

Bireysel başvuruların kabul edilebilir olması için başvurucunun önemli zarara uğramış olma koşulunu öngören değişikliği getiren ve Sözleşme sistemine ilişkin önemli bir reform planı içeren P14'ün hazırlık süreci, kesin olarak, 4 Kasım 2000 tarihinde Sözleşme'nin imzaya açılışının 50. yılı nedeniyle Roma'da yapılan Avrupa İnsan Hakları Bakanlar Konferansı ile başlamıştır⁴⁵². Mahkeme'nin giderek artan başvurularla ilgilenirken karşılaştığı zorluklar sebebiyle tartışmaya açılan konu, Sözleşme sisteminin etkililiği olmuştur. Bu çerçevede konferansta alınan kararlardan biri, insan haklarının ulusal ve Avrupa düzeyinde korunmasına yönelik kurumsal ve işlevsel düzenlemelerdir. Konferansta özellikle AİHM'in etkililiğinin sağlanması konusuna odaklanılmıştır. Bu konferansta dönemin AİHM başkanı Wildhaber Sözleşme'ye taraf devletlerin, hükümetlerinin ve parlamentolarının P11'i kabul edip onaylarken amaçlanan şekilde işleyebilmesi için Mahkeme'ye büyüyen iş yüküyle başa çıkması amacıyla gerekli araçları sağlaması gerektiği üzerinde durmuştur. Devletlerin, gerekirse, Sözleşme sisteminde daha ileri ve muhtemelen geniş kapsamlı bir reform yapmaya hazırlıklı olması gerektiğini, Mahkeme'nin gereksiz gecikmeler olmaksızın karar vermesi ve öncelikli başvurulara konsantre olabilecek bir işlev kazanması için takdir payının genişletilmesine ihtiyaç duyulacağını belirtmiştir⁴⁵³.

Konferans sonuç bildirgesinde, Mahkeme'nin ve eski Komisyon'un başarılarıyla birlikte giderek artan başvuruları ele alırken karşılaştığı zorluklardan ve Sözleşme sisteminin etkililiğinden duyulan endişeler paylaşılmıştır. Mahkeme'nin görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmak için acil önlemler alınması ve Mahkeme'nin etkililiğini sağlamak amacıyla çeşitli olasılıklar ve

⁴⁵¹ Council of Europe, Committee of Ministers. Information No. (2000)35 on Liaison Committee with the European Court of Human Rights (CL-CEDH) Observations by the Chairman (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2000 at 714th meeting of the Ministers' Deputies), CM/Inf(2000)35, 13 June 2000. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680525666 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁵² Explanatory Report, § 20.

⁴⁵³ Steering Committee for Human Rights (CDDH) (2009). *Reforming the European Convention on Human Rights. A Work in Progress*. s. 33-34.

seçenekler hakkında mümkün olan en kısa sürede derinlemesine düşünmeye başlanması gerektiği, artan başvuru sayısı dikkate alındığında bunun vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Mahkeme'nin hızla artan iş yükü sorununa dikkat çekilerek Mahkeme'nin işlevlerini yerine getirebilmesi için alınacak en acil önlemlerin gecikmeden tespit edilmesi ve mümkün olan en kısa zamanda bu önlemlere ilişkin farklı olasılık ve seçeneklerin incelenmesi amacıyla İrtibat Komitesi (*Liaison Committee*) ve İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi (*Steering Committee for Human Rights - CDDH*) ile kapsamlı bir çalışma yapması için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne bir çağrı yapılmıştır⁴⁵⁴.

Konferansta Mahkeme ve diğer birimlerce dile getirilen ve tartışılan bu endişeleri dikkate alan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Mahkeme ile ilgili tüm meseleleri değerlendirmek ve Avrupa'da insan haklarının korunmasına ilişkin konuları daha detaylı bir şekilde ele almak için halihazırda kurulmuş olan İrtibat Komitesi ile çalışmaya başlamıştır. İrtibat Komitesi aracılığıyla, Mahkeme'nin etkililiğini sağlamak amacıyla farklı olasılıklar ve seçenekler hakkında kapsamlı bir çalışma başlatan Bakanlar Komitesi, aynı zamanda Mahkeme'nin 2001 yılı ek bütçe taleplerini incelemek üzere özel amaçlı *ad hoc* bir Çalışma Grubu (*Working Party*) da kurmuştur⁴⁵⁵. Çalışma Grubu raporunda, Mahkeme'nin orta dönem ihtiyaçları ve yapılması gerekenler hakkında geniş kapsamlı bir çalışma yapılması gerektiğine dikkat çekerek bir Değerlendirme Grubu (*Evaluation Group*) oluşturulmasını önermiştir. Sonrasında yapılan toplantıda, AIHM'e yapılan başvuruların sayısında gözlemlenen ve beklenen artış ve Mahkeme'nin bu büyümeyle başa çıkma kapasitesiyle ilgili konuları incelemek ve Mahkeme'nin etkililiğinin sürekliliğini garanti etmenin tüm potansiyel yollarını değerlendirerek eğer uygunsa, reform ihtiyacına ilişkin önerilerde bulunmak ve bunu Bakanlar Komitesi'ne rapor etmek

⁴⁵⁴ Council of Europe, Committee of Ministers. Report No. (2000)172 on European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000) (Adopted by the Committee of Ministers on 14 November 2000 at 729th meeting of the Ministers' Deputies), CM(2000)172 (Part. I) (Restricted), 14 November 2000 <https://rm.coe.int/16805e2eec> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁵⁵ Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2000)729 on Budgetary needs of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 15 November 2000 at 729th meeting of the Ministers' Deputies). CM/Del/Dec(2000)729(unclassified), 17 November 2000. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2efa (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

amacıyla bir Değerlendirme Grubu oluşturulmuştur⁴⁵⁶. Aynı zamanda CDDH, İnsan Hakları Koruma Mekanizmasının Güçlendirilmesi için İzleme Grubu (*Reflection Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection System - CDDH-GDR*) kurarak bir faaliyet raporu hazırlamıştır ve Değerlendirme Grubu'na göndermiştir. Değerlendirme Grubu raporunu Eylül 2001'de Bakanlar Komitesi'ne sunmuştur⁴⁵⁷. Avrupa Konseyi birimlerinde yaşanan bu gelişmelere cevap olarak Parlamenterler Meclisi de AİHM'in uzun vadeli etkililiğini sağlamak amacıyla AİHS sisteminde yapılması öngörülen reform bağlamında alınacak önlemlerin bireysel başvuru hakkının özgürce kullanımını zorlaştırmaması, engellememesi ya da sınırlandırmaması ve herhangi bir filtreleme sisteminin Mahkeme'nin kendi kurallarına göre, yargıçların sorumluluğu çerçevesinde öngörülmesi gerektiğini belirtmiştir⁴⁵⁸.

7-8 Kasım 2001 tarihlerindeki 109. oturumunda Bakanlar Komitesi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin etkililiğinin uzun vadede garanti altına alınması" adında bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri Değerlendirme Grubu raporunda yer alan tüm tavsiyelerin incelenmesi talimatını vermiştir⁴⁵⁹. Bunun üzerine CDDH, Değerlendirme Grubu raporunda yer alan önerileri hayata geçirmek

⁴⁵⁶ Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2001)740 on Evaluation group to examine the needs of the European Court of Human Rights in the medium term - Draft Terms of reference, composition and proposed work schedule (Adopted by the Committee of Ministers on 7 February 2001 at 740th meeting of the Ministers' Deputies). CM/Del/Dec(2001)740, 9 February 2001. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2c79 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁵⁷ Council of Europe, Committee of Ministers Evaluation Group. Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, EG Court (2001)1, 27 September 2001. s.11-12 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016804f3d0b> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁵⁸ Council of Europe Parliamentary Assembly. Recommendation 1535 (2001) on Structures, procedures and means of the European Court of Human Rights, (adopted by the Assembly on 26 September 2001 at 28th Sitting), Rec. 1535, 26 September 2001. § 12 <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16945&lang=en> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁵⁹ Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on the protection of Human Rights in Europe Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 08 November 2001 at 109th Session in Strasbourg). https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680533e6a (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

için fizibilite çalışmaları yapmakla görevlendirilmiştir⁴⁶⁰. Bakanlar Komitesi tarafından özellikle incelenmesi talep edilen hususlardan bir tanesi, Mahkeme'ye yapılan başvuruların en uygun incelenme yönteminin ne olması ve başvuruların nasıl elenmesi gerektiğinin tespiti olmuştur⁴⁶¹.

CDDH de kendi bünyesindeki alt gruplar olan CDDH-GDR ve İnsan Hakları Prosedürlerinin İyileştirilmesi için Uzmanlar Komitesi (*Committee of Experts for the Improvement of Human Rights Procedures - DH-PR*) ile çalışmalara başlamış ve grup tarafından hazırlanan faaliyet raporu değerlendirilmek üzere Değerlendirme Grubu'na sunulmuştur⁴⁶². Bu ara raporda üç ana konu üzerinde durulmuştur. Bunlar ulusal hukukta ihlallerin önlenmesi ve iç hukuk yollarının geliştirilmesi, başvuruların elenmesinin ve müteakip işlemlerin etkililiğinin daha iyi bir hale getirilmesi ve Mahkeme kararlarının icrasının iyileştirilmesi ve hızlandırılmasıdır.

Değerlendirme Grubu ve CDDH, raporlarında Mahkeme'nin genişleme kapasitesinin bir analizini yapmışlardır. Bünyesinde çalışan kişi sayısı, bütçesi, teknolojik kaynakları, hizmet sunduğu diller, başvuru istatistikleri değerlendirilmiştir. Raporlar, mucize niteliğinde tek bir çözüm olmadığına vurgu yapmıştır. Bu raporlar yoluyla getirilen önerilerden bir kısmı kaynakların artırılması, kararların icrası gibi sadece Mahkeme teşkilatının çalışma yöntemlerinde değişiklik yapılmasını içeren, dolayısıyla Sözleşme'nin değiştirilmesini gerektirmeyen tedbirleri içermektedir. Bir kısmı ise taraf devletler tarafından kendi iç hukuklarında uygulanması gereken tedbirlerdir. Bunun yanında önerilerden bazıları da Sözleşme'de değişiklik yapılmasını gerektirmektedir. Bu öneriler temel olarak Mahkeme'ye, Sözleşme kapsamında önemli bir sorun teşkil

⁴⁶⁰ Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2001)773 on Evaluation group to examine possible means of guaranteeing the effectiveness of the European Court of Human Rights – Report (Adopted by the Committee of Ministers on 21 November 2001 at 773rd meeting of the Ministers' Deputies), CM/Del/Dec(2001)773, 23 November 2001. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2aa9 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁶¹ Explanatory Report § 25.

⁴⁶² Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Interim Report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM(2002)146, 18 October 2002. <https://rm.coe.int/09000016805e1b8e> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

etmeyen başvuruları ayrıntılı olarak incelemeyi reddetme yetkisi verilmesi, hakimlerin çalışma süreleri ve seçilmesi, Sözleşme’de ele alınan daha az öneme sahip belirli konuların daha basit bir usulle değerlendirilmesine ilişkin değişiklikleri içeren taslak bir protokol hazırlanması üzerinedir. Raporlarda yer alan öneriler hem Bakanlar Komitesi hem de Mahkeme tarafından dikkatle incelenmiştir. Bu kapsamda örneğin Bakanlar Komitesi tarafından Mahkeme’nin bütçesi önemli ölçüde artırılarak yeni hukukçu ve personel istihdamı yapılmıştır. Ayrıca bu öneriler Mahkeme’nin kendi çalışma yöntemine yenilikler getirmesinin önünü açmış, özellikle 2002 ve 2003 yıllarında Mahkeme İktüzüğünde önemli değişiklikler yapmıştır⁴⁶³.

6-7 Kasım 2002 tarihlerindeki 111. oturumunda Bakanlar Komitesi, raporların ve değişikliklerin ışığında “Avrupa için İnsan Hakları Mahkemesi” adında bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriye, Bakan Yardımcılarına devam eden çalışmaları hızlandırmaları ve bir yandan da gecikmeden uygulanabilecek önlemleri ve Sözleşme’de yapılacak olası değişiklikleri kapsayan öneriler sunmaları talimatını vermiştir. Ayrıca CDDH’den ulusal düzeyde ihlallerin önlenmesi ve iç hukuk yollarının iyileştirilmesi; başvuruların filtrelenmesi ve müteakip uygulamaların etkinliğinin en iyi hale getirilmesi; mahkeme kararlarının uygulanmasının iyileştirilmesi ve hızlandırılması konularında bir rapor hazırlamasını istemiştir⁴⁶⁴. Sonrasında CDDH, bu üç alandaki önerilerini detaylandıran bir nihai rapor sunmuştur⁴⁶⁵. Bu rapordaki öneriler, Bakanlar Komitesi’nin üye ülkelere tavsiyelerinin hazırlanması ve Sözleşme’de yapılan değişiklikler için bir temel teşkil etmiştir⁴⁶⁶. Bu nihai raporda Mahkeme’nin iş yükü

⁴⁶³ Explanatory Report, § 22-24; Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2. s. 33-34.

⁴⁶⁴ Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on The Court of Human Rights for Europe (Adopted by the Committee of Ministers on 7 November 2002 at 111th Session in Strasbourg). https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680536af6 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁶⁵ Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Final report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM (2003)55, 8 April 2003. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e01c1 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁶⁶ Explanatory Report, § 27.

sorununu çözmek amacıyla filtreleme mekanizması sağlayacak olan kabul edilebilirlik kriterlerine getirilecek değişiklik için bir taslak hazırlanmıştır. Sözleşme'nin 35. maddesini değiştirme önerisinin, teminat altına alınan hakları korumak öncelikle ulusal makamlara ait olduğundan, Sözleşme tarafından kurulan tüm kontrol mekanizmasının temelini oluşturan ikincillik ilkesine tamamen uygun olduğu belirtilmiştir. Bu taslak düzenleme, başvurunun Sözleşme veya Sözleşme protokollerinin yorumlanmasını veya uygulanmasını etkileyen ciddi bir sorunu gündeme getirmediği ve genel olarak herhangi bir ciddi sorunu ortaya çıkarmadığı durumda başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramadığını öngörmektedir. CDDH bu değişiklik önerisinin Mahkeme'nin, gerekli gördüğü hallerde, diğer kabul edilebilirlik şartlarına bakmadan önce, bu yeni şarta göre kabul edilebilirliği incelemesine izin vereceğini ve böylelikle Mahkeme'ye zaman da kazandıracığını; bireyin yargı korumasına önemli bir kısıtlama getirmediğini ve insan haklarının genel korunması bakış açısıyla herhangi bir menfaati olmayan başvuruların reddedilmesini mümkün kıldığını; böylelikle birbirine çok benzer olan başvuruların ancak başvuru etkileyebilecek önemli bir zarar yoksa reddedilebilmesine ve Mahkeme'nin daha önemli meselelere konsantre olmasına imkan tanıdığını belirtmiştir. Bu teklifin uygulanacağı başvuru türlerine ilişkin olarak sicil dairesinin çalışma grubu, 500 Euro'dan daha az olan hukuk yargılamalarının uzunluğuna ilişkin başvuruları, sözleşmeye bağlı anlaşmazlıkları, emekli maaşı veya işçilik alacaklarıyla ilgili uyuşmazlıkları örnek vermiştir. Ayrıca CDDH, bu önerinin kabul edilip edilmemesinin bireyin Mahkeme'ye erişiminde bazı kısıtlamalara yol açacağını reddedilemeyeceğini de söylemiştir⁴⁶⁷.

14-15 Mayıs 2003 tarihindeki 112. oturumunda kabul edilen “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin etkililiğinin uzun vadede garanti altına alınması*” başlıklı bildirisinde Bakanlar Komitesi, bu raporu memnuniyetle karşılamış ve CDDH'nin yaklaşımını uygun bulmuştur. Bildiride Bakan Yardımcılarına CDDH'nin

⁴⁶⁷ Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Addendum to the final report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM(2003)55-Add 2, 14 April 2003. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e0161 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

önerilerini uygulama talimatı verilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin Sözleşme'ye katılma olasılığı, Mahkeme hakimlerinin görev süresi ve Sözleşme'de ileride yapılacak değişikliklerin olabildiğince hızlı bir şekilde uygulanmasını sağlama ihtiyacı gibi raporda dile getirilen diğer sorunları da dikkate almalarını istemiştir⁴⁶⁸.

Bu talimatlar ışığında CDDH, P14'ün ve açıklayıcı raporunun hazırlanması ile ilgili çalışmalarına CDDH-GDR ve DH-PR ile devam etmiştir. AIHM temsilcileri ve Yazı İşleri Müdürlüğü tüm dönem boyunca CDDH'nin çalışmalarında yer almıştır. CDDH ayrıca, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (PACE), Avrupa Yasal İş Birliği Komitesi (CDCJ), Avrupa Suç Sorunları Komitesi (CDPC) ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Yönetim ve Lojistik Genel Müdürlükleri gibi diğer organlara da danışmıştır. Bakanlar Komitesi'nin kararıyla güçlendirilen CDDH, ayrıca bir dizi dış uzmana, barolara ve sivil toplum kuruluşlarına yazılı olarak danışmıştır⁴⁶⁹.

Mahkeme'nin iş yükü sorununu çözmeye yönelik olarak hazırlanan öneriler bir taslak protokol hazırlanmasından ibaret değildir. Bu konudaki ilk öneri, mevcut durumu korumayı hedeflerken; Avusturya tarafından yapılan ikinci bir öneri ise Mahkeme'nin, bir yerel makam tarafından hâlihazırda Strazburg Mahkemesi'nin içtihadı açısından değerlendirilmiş olan meselelerde başvuru, Sözleşme'nin veya protokollerinin yorumlanması veya uygulanmasıyla ilgili ya da genel nitelikte önemli bir sorun ortaya çıkarmıyorsa incelemeyi reddedebilmesidir⁴⁷⁰. Yine

⁴⁶⁸ Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 15 May 2003 at 112th Session in Strasbourg). https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805dfd00 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁶⁹ Danışılan kişi ve kurumlar arasında özellikle Avrupa Konseyi İç Denetçisi Paul Ernst, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi için Ulusal Kurumlar Avrupa Koordinasyon Grubu (ICC), Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH), Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ), Avrupa Topluluğu Barolar ve Hukuk Dernekleri Konseyi (CCBE), AIHM Rusya eski hâkimi Vladimir Toumanov vardır. Council of Europe, Committee of Ministers Evaluation Group. Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, EG Court (2001)1, 27 September 2001. s. 12-13. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3d0b> (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Explanatory Report, § 29-30.

⁴⁷⁰ Cafilisch, L. (2006). The Reform of The European Court of Human Rights: Protocol No. 14 and Beyond. *Human Rights Law Review*, 6(2), 403-415. s. 409-410. Sözleşme sistemine ilişkin reform önerileri hakkındaki diğer tartışmalar için ayrıca bkz.: Laubner, T. (2004). Relieving the Court of Its Success: Protocol No. 14 to the European Convention on Human Rights. *German Yearbook of*

hazırlık çalışmaları sırasında Mahkeme'nin başvuruda ileri sürülen maddi olgulara ilişkin inceleme yapmaması, sadece hukukilik incelemesi yapması da önerilmişse de böyle bir değişikliğin en ağır insan hakları ihlallerini Mahkeme'nin denetimi dışında bırakabileceği ihtimali sebebiyle kabul görmemiştir⁴⁷¹. Fakat uygulamaya konulan öneriler CDDH'nin çalışmaları sonucu hazırlanan bir taslak protokol ile mümkün olmuştur. Kasım 2003'teki bir başka ara faaliyet raporundan sonra⁴⁷² Mahkeme, gerçekten ayrı bir filtreleme mekanizmasının, sistemin uzun vadeli etkililiği için hem önemli başvurularda iyi zamanda yüksek kaliteli ve makul kararlar üretmesi hem de açıkça kabul edilemez başvuruları yeterli sürede tasfiye etmesi için gerekli olacağına dair kesin inancını ifade etmiştir. Nihayet CDDH, Bakanlar Komitesi'ne P14'ün bir taslağıyla birlikte nihai faaliyet raporunu Nisan 2004'te göndermiştir. Bu nihai faaliyet raporu, yapılan çalışmanın ana sonuçlarını özetlemektedir. Bu rapor ayrıca birçok taslak deklarasyon, rapor ve metinle Sözleşme'de değişiklik yapan taslak protokolü de içermektedir. Taslak protokole göre başvuru, Sözleşme'de veya protokollerinde tanımlandığı şekliyle insan haklarına saygı ilkesi gereğince incelenmeyi gerektirmiyorsa başvuruğunun önemli bir zarara uğramadığı durumlarda reddedilebilecektir⁴⁷³.

Parlamenteler Meclisi bu taslak protokole görüşlerini sunmuştur. Meclis, Sözleşme'nin 35. maddesine bu şekilde yeni bir kabul edilebilirlik kriteri eklenmesine onay vermediğini belirtmiştir. Söz konusu değişikliğin muğlak olduğunu, başvurucuya yönelik ciddi bir adaletsizlik teşkil edeceğini ve başvuruların çok sınırlı bir kısmına etki edeceğini ifade etmiştir. Buna ek olarak,

International Law, 47, 691-721. s. 697; Buyse, A. (2013). Significantly Insignificant? The Life in the Margins of the Admissibility Criterion in Article 35 § 3 (b) European Convention on Human Rights. s. 110-111.

⁴⁷¹ Altınkök, S. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) maddesinde yer alan yeni kabul edilebilirlik ölçütü: 'önemli zarar'. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (2), 349-406. s. 360.

⁴⁷² Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Interim Activity Report on "Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights", CM(2003)165, 9 December 2003. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805de547 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁷³ Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Explanatory report to the [draft] Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, CM (2004) 65 Add 2 final, 7 May 2004. <https://rm.coe.int/09000016805dd068> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

örneğin uğranılan maddi kaybın önemsiz olduğuna kanaat getirilen nafaka hakkı gibi uyuşmazlıklarda, kadın başvurularda karşı ayrımcılık yapılması gibi kasıtsız bir etkiye sahip olabileceği söylenmiştir. Parlamenterler Meclisi ayrıca taslak protokolda yer alan yeni kabul edilebilirlik kriterinin değiştirilmesini ve başvurunun, Sözleşme hükümlerine ve protokollerine uygun olarak bir yerel mahkeme tarafından usulüne uygun olarak incelendiğine kanaat getirilmişse reddedilmesini önermiştir⁴⁷⁴. Söz konusu kabul edilebilirlik kriterinin belirsiz olduğu ve Mahkeme'ye geniş bir takdir payı bıraktığı sebebiyle Avusturya, Belçika, Finlandiya ve Macaristan da ilk başlarda Protokol'ü kabul etmeyi reddetmiştir⁴⁷⁵.

12 ve 13 Mayıs 2004 tarihlerinde yapılan 114. oturumunda Bakanlar Komitesi Sözleşme'yi değiştiren protokolü kabul etmenin yanı sıra, "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ulusal ve Avrupa Düzeyinde Uygulanmasının Etkililiğinin Sağlanması*" bildirisini yayınlamıştır. Bu bildiride üye devletler reformun aciliyetini kabul etmiş ve iki yıl içinde P14'ü onaylamayı taahhüt etmişlerdir⁴⁷⁶.

P14 metni 13 Mayıs 2004 tarihinde AİHS'yi imzalayan Avrupa Konseyi üye devletlerinin imzasına açılmıştır⁴⁷⁷. Sözleşme sisteminin etkililiğini sağlamayı amaçlayan Protokol, üç temel alanda değişiklikler içermektedir. Bunlar Mahkeme önünde dayanaksız başvuruların yığılmasına karşı Mahkeme'nin filtreleme kapasitesinin güçlendirilmesi, başvurunun önemli bir zarara uğramadığı başvurularla ilgili yeni bir kabul edilebilirlik kriteri getirilmesi ve birbirini

⁴⁷⁴ Council of Europe, Parliamentary Assembly. Opinion No. 251 (2004) on Draft Protocol No 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, Opinion 251, 28 April 2004. § 11, 14.6 <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17215&lang=en> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁷⁵ Caflisch, L. (2006). The Reform of The European Court of Human Rights: Protocol No. 14 and Beyond. s. 410.

⁴⁷⁶ Council of Europe Committee of Ministers. Declaration on Ensuring the effectiveness of the implementation of the European Convention on Human Rights at national and European levels (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004 at 114th Session in Strasbourg). https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805dd12c (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁷⁷ Council of Europe. Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Amending the Control System of the Convention. Council of Europe Treaty Series No. 194, 13 May 2004. https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P14_ETSI94E_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

tekrarlayan başvuruların üstesinden gelme yollarıdır. P14 ile tek yargıçlı *single-judge* düzen tesis edilmiş ve yeniden incelemeye gerek olmaksızın karar alınabilecek hallerde, tek yargıca Mahkeme'ye iletilen bir başvuruyu kabul edilemez bulma veya kayıttan düşürme yetkisi verilmiştir. Bununla birlikte üç yargıçtan oluşan Komitelerin yetkileri genişletilmiştir. Komite oybirliğiyle, yeniden incelemeye gerek olmaksızın karar alınabilecek hallerde, bir başvuruyu kabul edilemez bulabilecek veya kayıttan düşürebilecektir ya da başvuru yoluyla ileri sürülen ihlal iddiası Mahkeme'nin yerleşmiş içtihadına ilişkin ise, başvuruyu kabul edilebilir bularak esası hakkında bir karar verebilecektir. Ayrıca dostane çözüm başvurunun herhangi bir aşamasında uygulanabilecek hale getirilmiştir. Bir diğer değişiklik de Bakanlar Komitesi'nin kararların bağlayıcılığı ve icrası üzerine yapacağı denetime ilişkindir.

Reformun bu unsurları, Mahkeme'nin önemli ölçüde insan hakları meselelerini gündeme getiren başvurulara konsantre olmasını sağlamak amacıyla, Mahkeme tarafından açıkça kabul edilemez ve tekrarlanan başvurular için harcanan zamanı azaltmaya çalışmaktadır. Sözleşme'de yapılan en önemli değişikliklerden biri, başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığına kanaat getirilen hallerde Mahkeme'ye başvuruyu reddetme yetkisi verilmesidir. Bir kabuledilebilirlik kriteri olarak düzenlenen bu koşula göre başvurunun kabul edilebilmesi için önemli olması gerekmektedir. Fakat eğer Sözleşme ve ek protokollerde tanımlanan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektiriyorsa veya dava ulusal mahkemelerce gereğince incelenmemişse hiçbir başvuru önemli olmaması sebebiyle reddedilemeyecektir. Bu kriter başvuruların önemli olup olmadığını belirlemede Mahkeme'ye geniş bir takdir payı bırakırken başvuruları filtreleme kapasitesini de önemli ölçüde artırmıştır. Fakat yine de önemli zarar ölçütünün uygulamasına ilişkin iki koruma unsuru öngörülmüştür. Birinci unsur, Sözleşme sisteminin temelini oluşturan insan haklarına saygıyı korurken; ikinci unsur, Sözleşme'nin öngördüğü koruma mekanizmasının ikincil niteliği gereği Sözleşme'nin uygulanmasından birincil derecede sorumlu olan taraf devletleri ve

yerel mahkemeleri gereğince inceleme yapmakla yükümlü tutmaktadır⁴⁷⁸. Bu ikinci koruma unsuru, taslak protokolün ilk örneğinde yer almazken imzaya açılan metne eklenmiş ve bu şekilde kabul edilmiş ve sonrasında P15 ile kaldırılmıştır. Bu kabul edilebilirlik kriterinin muhtemel etkilerine ilişkin olarak yapılan bir çalışmada, 2003 yılı şubat ayında kabul edilebilir olduğuna kanaat getirilen toplam 406 başvurudan ancak %5'ini oluşturan 19 tanesinin bu kriterden etkileneceği tespit edilmiştir⁴⁷⁹.

Yeni bir kabul edilebilirlik kriterinin getirilmesi hem Sözleşme'nin 35. maddesinin değiştirilmesi amacına hem de kriterin lafzına ilişkin olarak çeşitli eleştirilere yol açmıştır. Bu kabul edilebilirlik kriterinin getirilmesine yönelik endişeler sivil toplum kurumları, bazı hükümetler, Mahkeme hakimleri, Yazı İşleri Müdürlüğü çalışanları ve Parlamenterler Meclisi tarafından gündeme getirilmiştir. Bireysel başvuru hakkını insan haklarının korunmasının hayati bir unsuru olarak gören sivil toplum kuruluşları, bu hakkın kısıtlanmasının ilke olarak yanlış olacağını belirterek söz konusu değişikliğe şiddetle karşı çıkmışlardır⁴⁸⁰. Başvuruların kabul edilebilir bulunmasına ilişkin böyle bir önlemin, Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından insan haklarının korunması fikrini erozyona uğratacağı, kabul edilebilirlik kriterinin Mahkeme'ye önemli başvuruları reddetmek için çok geniş bir takdir yetkisi vereceği ve ayrıca AİHM'e yaptıkları başvuruların başarı olasılıkları konusunda başvurucularda gerçek bir belirsizlik yaratacağı belirtilmiştir⁴⁸¹. Sivil toplum kurumlarının endişeleri, yeni ve oldukça belirsiz, hatta potansiyel olarak keyfiliği içeren bir kriterle dayanılarak, başvuruların, şikâyetin sağlam temellere dayanıp dayanmadığından bağımsız olarak

⁴⁷⁸ Explanatory Report, § 37-39.

⁴⁷⁹ Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Addendum to the final report on "Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights", CM(2003)55-Add 2, 14 April 2003. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e0161 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁸⁰ Sivil toplum kuruluşları ve ilgili grupların süreç içerisindeki rolleri ve faaliyetleri için bkz.: Hioureas, C. G. (2006). Behind the Scenes of Protocol No. 14: Politics in Reforming the European Court of Human Rights. *Berkeley Journal Of International Law*, 24(2),718-757. s. 748-755.

⁴⁸¹ Joint Response to Proposals to Ensure the Future Effectiveness of the European Court of Human Rights, 1 December 2003. <https://www.amnesty.org/download/Documents/108000/ior610082003en.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

reddedilebileceğini vurgulayan bazı Mahkeme yargıçları tarafından da paylaşılmıştır⁴⁸². Bu kritere bir başka eleştiri de Birleşik Krallık İnsan Hakları Ortak Komitesi'nden gelmiştir. Komite, bireysel başvuru hakkı üzerindeki potansiyel etkisi göz önüne alındığında P14'ün tartışmalı bir reform olduğunu ve önemli zarar ölçütünün bireysel başvuru hakkını kısıtlayabileceği ve böylece bireylerin AİHM'e erişimini engelleyeceği yönündeki endişesini dile getirmiştir⁴⁸³. Öğretideki önemli bir kesim de bu kriterin bireysel başvuru hakkına oldukça zarar vereceğini, bireyi devlet karşısında güçsüzleştireceğini belirtmiştir⁴⁸⁴. Hatta bir görüşe göre söz konusu değişiklik, AİHS'yi bireysel adaleti sağlayan bir sistem olmaktan çıkarıp anayasal adaleti sağlamaya yönelik bir sistem yapmaya yöneliktir⁴⁸⁵.

Sözleşme sistemine yönelik reform çalışmaları, P14'ün kabul edilmesinin ardından etkililiğin artırılması amacının gerçekleştirilmesi ve iş yükü sorununun çözülmesi planlarının hayata geçirilmesi için hız kazanmıştır. 16 ve 17 Mayıs 2005 tarihlerinde Varşova'da bir araya gelen Avrupa Konseyi üye devletlerinin yetkilileri, P14'ün hızlı bir şekilde onaylanması ve yürürlüğe girmesi de dahil olmak üzere, Mahkeme'nin hızla artan iş yükünü ele alan toplantılarda sunulan önlemleri kısa vadede almaya kararlı olduklarını belirtmiştir. Bu amaçla da P14'ün ilk etkilerini ve diğer kararları dikkate alarak, sistemin etkililiğini uzun vadede güvence altına almak için kapsamlı bir strateji oluşturmak üzere bir Akil Kişiler Grubu (*Group of Wise Persons*) oluşturmuştur⁴⁸⁶.

⁴⁸² Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Interim Activity Report on "Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights, CM(2003)165-Add I, 9 December 2003. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805de34c (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁸³ The United Kingdom House of Lords and House of Commons, Joint Committee on Human Rights. Protocol No. 14 to the European Convention on Human Rights, First Report of Session 2004-2005, 1 December 2004. § 21. <https://publications.parliament.uk/pa/jt200405/jtselect/jtrights/8/8.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁸⁴ Cengiz, S. (2005). 14 No'lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 56, 358-341, s. 350.

⁴⁸⁵ Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2. s. 47.

⁴⁸⁶ Council of Europe, Committee of Ministers. Warsaw Declaration - Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe (Warsaw, 16-17 May 2005) (Adopted by the Committee of Ministers on 17 May 2005 at 115th Session in Warsaw). https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804e45a4#globalcontainer (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

18-19 Mayıs 2006 tarihlerindeki 116. oturumunda Akil Kişiler Grubu'nun ara raporunu⁴⁸⁷ değerlendiren Bakanlar Komitesi “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ulusal ve Avrupa düzeylerinde uygulanmasının etkililiğini sağlamak için sürekli eylem*” başlıklı bildirisini yayınlamıştır. Bildiride, nihai bir rapor sunmak için Akil Kişiler Grubu'nun çalışmalarını sürdürmesini talep etmiştir. Ayrıca Mahkeme'nin Protokol'ün yürürlüğe girmesinin getireceği etkililik ve kapasite artışlarından yararlanmasını sağlamak için henüz P14'ü onaylamayan devletlerin gecikmeksizin onaylaması çağrısı yapmıştır⁴⁸⁸.

Akil Kişiler Grubu Kasım 2006'da nihai raporunu tamamlamıştır. Bu raporda yapılmış saptamalara göre, P14'ün sağlayacağı esnekliklerin, Mahkeme'nin etkililiğini sadece %20-25 oranında arttıracığı beklenmektedir. Grup bireysel başvuruların sayısındaki katlanarak artışın, Sözleşme sisteminin hayatta kalmasını ve Mahkeme'nin iş yüküyle başa çıkma yeteneğini ciddi şekilde tehdit ettiğini belirtmiştir. Bu eğilim, P11'in yürürlüğe girmesinden ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun feshedilmesinden bu yana netleşmiştir. Raporda Mahkeme önüne getirilen başvuruların %90'ından fazlasının kabul edilemez ilan edildiği vurgulanmıştır ve buna rağmen Mahkeme tarafından alınan çeşitli önlemler karşısında muhtemelen daha da kötüye gidecek olan bu durumun son derece ciddi olduğu belirtilmiştir. Sorunu çözmek için hiçbir şey yapılmazsa, sistemin çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu uyarısı yapılmışsa da getirilen reformların Mahkeme'nin tıkanıklık sorununa kalıcı bir çözüm bulmasını sağlamaya yetmeyeceği tahmini de yürütülmüştür⁴⁸⁹.

⁴⁸⁷ Council of Europe, Committee of Ministers. Interim report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)88, 10 May 2006, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d7ff7 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁸⁸ Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on sustained action to ensure the effectiveness of the implementation of the European Convention on Human Rights at national and European levels (Adopted by the Committee of Ministers on 19 May 2006 at 116th Session in Strasbourg). https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d8155 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁸⁹ Council of Europe, Committee of Ministers. Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)203, 17 January 2007. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d7893 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

P14'ün bir an önce yürürlüğe girmesi çağrısı devam eden yıllardaki 117. ve 118. Bakanlar Komitesi oturumlarında gündeme alınan konulardan birisi olmuştur⁴⁹⁰. Bu süreçte AIHM'in sürekli büyüyen iş yükü sorununa verilen tepkilerde, Viyana Antlaşmalar Kanunu'nun 25. maddesi⁴⁹¹ uyarınca Protokol'ün onaylanmadan önce hızlı bir şekilde geçici olarak uygulanması da gündeme gelmiştir. AIHM Yazı İşleri Müdür Yardımcısı Michael O'Boyle, Ekim 2007'de Belfast Queen's Üniversitesi'nde yapılan halka açık bir konferansta bu olasılıktan bahseden ilk kişilerden birisidir⁴⁹². Bu fikir daha sonra Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komisyonu Başkanı tarafından Nisan 2008'de Meclis'e giden Rus delegasyonu başkanına yazılan bir mektupla hatırlatılmıştır⁴⁹³. İrtibat Komitesi'nin AIHM ile Ekim 2008'de yaptığı toplantıda dönemin Mahkeme Başkanı Costa, Mahkeme'nin karşı karşıya olduğu son derece ciddi duruma dikkat çekmiş ve P14'ün bazı hükümlerinin acil olarak uygulanması konusunu gündeme getirmiştir. Bu toplantıda P14'ün, özellikle tek yargıç usulü ve tekrarlayan başvurular için üç yargıçlı komitenin uygulamaya

⁴⁹⁰ Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration (Adopted by Committee of Ministers on 11 May 2007 at 117th Session of the Committee of Ministers in Strasbourg), CM(2007)65 final, 11 May 2007. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d5c15 (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Council of Europe Committee of Ministers. Declaration of the Committee of Ministers (Adopted by the Committee of Ministers on 7 May 2008 at 118th Session in Strasbourg), CM(2008)47-final, 7 May 2008. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d36f4 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁹¹ Madde 25- Geçici uygulama

1. Bir andlaşma veya bir andlaşmanın bir bölümü

a- andlaşmanın kendisi öngörürse veya

b- görüşmeci Devletler başka bir tarzda böyle mutabık kalırlarsa, andlaşma yürürlüğe girinceye kadar geçici olarak uygulanır.

2. Andlaşma başka türlü öngörmedikçe veya görüşmeci Devletler başka türlü mutabık kalmadıkça, bir andlaşmanın veya bir andlaşmanın bir bölümünün bir Devlet bakımından uygulanmasına, o Devlet, aralarında geçici olarak andlaşmanın uygulandığı diğer Devletleri andlaşmaya taraf olmamak hususundaki niyetinden haberdar ederse, son verilecektir. United Nations, Vienna Convention on the Law of Treaties. United Nations Treaty Series No. 18232, 23 May 1969. <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁹² Herrera, C. (2010). S.O.S. European Court of Human Rights: Protocol No. 14Bis Urgently Reforms the Institutional Framework While Awaiting the Entry into Force of Protocol No. 14. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 3(2), 115-130. s. 116.

⁴⁹³ Council of Europe, Committee on Legal Affairs and Human Rights of Parliamentary Assembly. Report No. 11879 on Draft Protocol No. 14bis to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Doc. 11879, 28 April 2009, § 11. <https://pace.coe.int/en/files/17738/html> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

konulmasının Mahkeme'nin etkililiğini artırabileceği konuşulmuştur. Başkan, Mahkeme'nin sorunlarına kesin bir çözüm sağlamasa da böyle bir iyileştirmenin son derece yararlı bir katkı olacağını kaydetmiştir⁴⁹⁴. Bunun üzerine Sözleşme sisteminin etkililiğini uzun vadede sürdürmek ve iyileştirmek için Sözleşme'nin belirli hükümlerinin acil olarak uygulamaya konulması gerektiği üzerinde mutabık kalınmıştır. Bu toplantının ardından, Kasım 2008 tarihinde Bakan Yardımcıları, CDDH ve Uluslararası Kamu Hukuku Hukuk Danışmanları Komitesi'nden (CAHDI) Mahkeme'nin başvuru inceleme kapasitesini artırmak için halihazırda öngörülen belirli hükümleri uygulamanın olanakları ve koşulları hakkında görüş talep etmiştir⁴⁹⁵. Bu komiteler daha sonra talep edildiği üzere çeşitli görüşler sunmuştur⁴⁹⁶. Her iki komite de Sözleşme'nin kontrol mekanizmasına yönelik tehdidin ciddiyetinin, Mahkeme'nin başvuru yüküne etkili bir şekilde yanıt vermesini sağlamak için ilk fırsatta önemli adımların atılması gerektiğini gösterdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte en iyi çözümün P14 yürürlüğe girene kadar iki prosedürün 14bis No.lu Protokol (P14bis) aracılığıyla uygulanmasının uluslararası kamu hukuku ilkeleri ile tamamen uyumlu olacağı sonucuna varmıştır. Bakanlar Komitesi İnsan Hakları Raportör Grubu (GR-H), konuyu komitelerin

⁴⁹⁴ Council of Europe, Committee of Ministers Liaison Committee with the European Court of Human Rights. Synopsis at meeting of 14 October 2008. CL-CEDH(2008)CB2-FINAL, 31 October 2008. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805acb23 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁹⁵ Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2008)1041 on Liaison Committee with the European Court of Human Rights (CL-CEDH) (Adopted by the Committee of Ministers on 21 November 2008 at 1041st meeting of the Ministers' Deputies). CM/Del/Dec(2008)1041-Vol. I, 21 November 2008. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d22b7 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁹⁶ Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Preliminary opinion on putting into practice certain procedures envisaged to increase the Court's case-processing capacity. CDDH(2008)014 Addendum I, 1 December 2008. [https://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/Docs%202009/CDDH%20\(2008\)%2014%20Add%20I%20E.pdf](https://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/Docs%202009/CDDH%20(2008)%2014%20Add%20I%20E.pdf) (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Opinion of the CAHDI (transmitted to the CDDH) on the public international law aspects of the advisability and modalities of inviting the European Court of Human Rights to put into practice certain procedures which are already envisaged to increase the Court's case-processing capacity, in particular the new single judge and committee procedures. CM(2009)51-addprov, 31 March 2009. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d171e (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

görüşlerine dayanarak inceleyerek, bu Protokol'ün taslak metnini Nisan 2009'da hazırlamıştır. Bakan Yardımcıları, Protokol'ün çalışma taslak metni hakkındaki görüşlerini almak amacıyla Parlamenterler Meclisi'ne iletmıştır. 6 Mayıs 2009 tarihinde, Parlamenterler Meclisi'nin görüşünü inceledikten sonra, Bakan Yardımcıları, P14bis taslağını onaylamıştır ve bunu, bir açıklayıcı raporla birlikte, Bakanlar Komitesi'nin 119. oturumunda kabul edilmek üzere iletmışlerdir.

12 Mayıs 2009 tarihindeki 119. oturumunda Bakanlar Komitesi, Mahkeme'nin Avrupa'da insan haklarının korunmasındaki üstün rolünü oynamaya devam edebilmesini sağlama ihtiyacını göz önünde bulundurarak P14'ün iki maddesinin uygulanmasını öngören P14bis'i kabul etmiştir⁴⁹⁷. Çünkü P14'ün yürürlüğe girmemesi, her geçen gün artan yeni başvuru akışı ve sürekli büyüyen başvuru yığını karşısında Mahkeme'nin karşı karşıya olduğu durumu daha da kötüleştirmiştir. Bu sürdürülemez durum, Sözleşme sisteminin merkez parçası olan Mahkeme'nin etkililiğine karşı ciddi bir tehdit oluşturmuştur⁴⁹⁸. 27 Mayıs 2009'da imzaya açılan P14bis, P14 yürürlüğe girene kadar, imza ve onay aşamalarını tamamlayan devletlere ilişkin P14'ün iki maddesinin uygulanmasına izin vermiştir. Buna göre tek yargıç formasyonu uygulanarak açıkça kabul edilemez başvurular reddedilebilecek ve üç yargıçlı komitelerin yetkileri, halihazırda Mahkeme'nin yerleşik bir içtihadının mevcut olduğu durumlarda, başvuruları kabul edilebilir ilan etmek ve esası hakkında karar vermek için genişletilecektir.

Rusya'nın imzaladıktan sonra dört yıl boyunca Protokol'ü onaylamamaktaki ısrarı Avrupa Konseyi ve Mahkeme nezdinde ciddi huzursuzluklara yol açmıştır⁴⁹⁹. Nihayet P14, 18 Şubat 2010 tarihinde Rusya

⁴⁹⁷ Council of Europe. Protocol No. 14 bis to the European Convention on Human Rights. Council of Europe Treaty Series No. 194, 12 May 2009. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090001680083718> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁹⁸ Council of Europe. Explanatory Report to Protocol No. 14bis to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Council of Europe Treaty Series 204, 27 May 2009, §1-2 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016800d3835> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁴⁹⁹ 20 Aralık 2006 Çarşamba günü, Rus Devlet Duma'sı (parlamentonun alt meclisi), Rusya'nın onaylama sözü vermesine ve onaylama ile ilgili yasa tasarısının hükümet tarafından gönderilmesine rağmen AİHS'in P14'ün onaylanmasının reddedilmesi yönünde oy kullanmıştır. Bu konudaki bir çalışma, Devlet Duma'sındaki tartışma ve medyaya yansıyan tepkiler, P14'ün onaylanmasının

tarafından da onaylanmış ve 1 Haziran 2010 tarihinde de yürürlüğe girmiştir⁵⁰⁰. Fakat Wildhaber'in önemle hatırlattığı bir husus, P14'ün getireceği fırsata rağmen, bunun her derde deva olmadığına bilinmesi gerektiğidir. Protokol, başvuruların incelenmesi sürecini hızlandıracak, ancak Strazburg'a gelen başvuruların hacmini kendi başına azaltmayacak; musluğu kapatmayacak, hatta suyun akışını bile yavaşlatmayacaktır denilmiştir⁵⁰¹.

Mahkeme'nin iş yükünü nitelemek için kullanılan buz dağı metaforu Mahkeme'nin esas hakkında verdiği kararların bu buzdağının görünen kısmını yani yalnızca küçük bir bölümünü oluşturduğunu belirtmek için kullanılmaktadır. Gerçekten de Mahkeme'nin başvuru yükünün büyük bir kısmı, kabul edilemez olduğu için reddedilen veya kayıttan düşürülen başvurulardan oluşmaktadır. 1998-2020 istatistiklerinden de görülebileceği gibi, kabul edilemez olduğu için reddedilen veya kayıttan düşürülen başvurular Mahkeme'nin aldığı tüm başvuruların %90 ila %95'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte her geçen yıl Mahkeme'ye yapılan başvuru sayısı ile Mahkeme'nin karara bağladığı başvuru sayısı arasındaki fark genel olarak artmıştır. Bu durum halen geçerliliğini korumaktadır⁵⁰².

P11 ile yapılan köklü değişiklikler sonrasında sisteme ilişkin sorunları çözmeye başarısız olunduğu istatistiki verilerle de açıkça görülmektedir. Nitekim P14 de Sözleşme sisteminin etkililiği ve iş yükünün bertaraf edilmesi konusunda gerçek bir başarı sunamamıştır. 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren P14 ile

reddedilmesinin reformların kendisine yönelik bir eleştiriye dayanmadığını, Rusya'ya karşı algılanan ayrımcılığa bir yanıt olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Nitekim son yıllarda Mahkeme'deki bazı yüksek profilli davalar düşünüldüğünde Rusya'nın, Strazburg Mahkemesi önünde giderek artan bir prestij kaybı söz konusudur. Bowering, B. (2010). The Russian Federation, Protocol No. 14 (and 14bis) and The Battle for The Soul of the ECHR. *Goettingen Journal of International Law*, 2(2), 589-618. s. 605. Ayrıca bkz.: Reiss, J. W. (2009). Protocol No. 14 ECHR and Russian Nonratification: The Current State of Affairs. *Harvard Human Rights Journal*, 22, 294-317.

⁵⁰⁰ Türkiye P14'ü 06/10/2004 tarihinde imzalamış, 01/06/2006 tarih ve 5512 sayılı "İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Değiştirilmesine İlişkin 14 Nolu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun"u çıkarmıştır. Kanun 26190 sayılı 06/06/2006 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁰¹ Steering Committee for Human Rights (CDDH) (2009). *Reforming the European Convention on Human Rights. A Work in Progress*. s. 59.

⁵⁰² Bkz.: Tablo 5.

AİHM'in daha etkili bir şekilde işleyişinin temin edilmesi amaçlanmışsa da Gemalmaz'a göre P14, taraf devletlerin Sözleşme'nin var olma nedenini ve ruhunu deforme etme yönündeki örtülü amaçları için kullanma fırsatının somut bir sonucudur. Zira hem Mahkeme'nin giderek artan iş yükü hem de sisteme yönelik bir reform gerekliliği kimsenin yadsıdığı bir sorun değildir. Olası bir iyileştirmenin yöntem ve araçları zaten tartışılmaktadır. Fakat P14 ile getirilen değişiklikler "*insan hakları ihlalleri mağdurlarının son sığınağı olan AİHM*"yi bu temel niteliğinden arındırmış ve bireysel başvuruların reddedilmesini kolaylaştırmıştır⁵⁰³.

1.1.1.2.2. Konferanslar Dizisi ve 15 No.lu Protokol'ün Yürürlüğe Girmesi

Mahkeme'nin iş yükü sorununu çözme ihtiyacı ve sistemin etkililiğinin uzun vadede korunması amacı, P14'ün yürürlüğe girmesinden sonra yaklaşık on yıl sürecek bir süreç başlatmış ve bu doğrultuda Avrupa Konseyi çevresinde bir dizi konferans yapılmıştır. P14 hükümlerinin, Mahkeme'nin yaşadığı sorunları çözmeye yetmediği, dolayısıyla yeni tedbirlerin alınması gerektiği hususu 18-19 Şubat 2010 tarihlerinde Interlaken'de, 26-27 Nisan 2011 tarihlerinde İzmir'de ve 19-20 Nisan 2012 tarihlerinde Brighton'da yapılan Konferanslarda gündeme getirilmiştir. Bu konferanslarda öncelikle Mahkeme, önemli zarar ölçütünü tam olarak uygulamaya davet edilmiştir. Interlaken'de Mahkeme'nin, daha fazla başvuruya bakabilmek için yöntemlerini sürekli olarak modernize etmek ve geliştirmek için çabalaması gerektiğine dikkat çekilmiştir⁵⁰⁴. İzmir'de kabul edilebilirlik kriterinin Mahkeme'nin iş yükünü yönetmede ve ikincillik ilkesine

⁵⁰³ Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2. s. 35.

⁵⁰⁴ Council of Europe, Committee of Ministers. Interlaken Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights (Interlaken, 19 February 2010) https://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021); Council of Europe, Committee of Ministers. Memorandum of the President of the European Court of Human Rights to the States with a View to Preparing the Interlaken Conference, (Interlaken, 3 July 2009) https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20090703_Costa_Interlaken_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

pratik bir etki sağlamada önemli bir araç olduğunun ve Mahkeme tarafından tam olarak uygulanmasının öneminin üzerinde durulmuştur⁵⁰⁵.

Brighton'daki konferans daha detaylı saptamalar, bulgular ve tavsiyeler içermektedir. Şimdiye kadar P14 çerçevesinde elde edilen sonuçlar, özellikle Mahkeme'nin etkililiğini artırmak ve önünde bekleyen açıkça kabul edilemez başvuruların sayısını irdelemek için aldığı tedbirlerin bir sonucu olarak cesaret verici bulunmuştur. Zira Mahkeme'nin Sözleşme sisteminin katılığına olan güveni güçlendirmek ve iş yükü üzerinde gereksiz baskı olmamasını sağlamak için kesinlikle ve tutarlı bir şekilde kabul edilebilirlik kriterlerini uygulamaya devam etmesi önemlidir. Bununla birlikte, Mahkeme'de bekleyen potansiyel olarak kabul edilebilir olan başvuruların sayısının artması endişe yaratan ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Brighton'da alınan sonuca göre, Sözleşme'nin ve Mahkeme'nin mevcut durumu ışığında, Interlaken ve İzmir Konferansları tarafından öngörülen ilgili adımlar tam olarak uygulanmaya devam edilmeli ve P14'ün tüm imkanlarından yararlanılmalıdır. Ancak, İzmir Konferansı'nda da belirtildiği üzere P14, Sözleşme sisteminin karşı karşıya olduğu sorunlara kalıcı ve kapsamlı bir çözüm sağlamayacaktır. AİHM eski başkanı yargıç Costa'nın belirttiği gibi P14 kapsamında bir reform gerekli olmuş ancak yeterli olmamıştır⁵⁰⁶. Bu nedenle, Sözleşme sisteminin etkili kalmasını ve Avrupa'da 800 milyona yakın insanın hak ve özgürlüklerini korumaya devam edebilmesini sağlamak için daha fazla önlem alınması gerekmektedir⁵⁰⁷.

Brighton Deklarasyonu'nda, Mahkeme'nin kabul edilemez başvuruları mümkün olduğunca verimli bir şekilde, kaynakları üzerinde en az etkiyle, elden

⁵⁰⁵ Council of Europe, Committee of Ministers. İzmir Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, (İzmir, 27 April 2011) https://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵⁰⁶ Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe (2014). *Reforming the European Convention on Human Rights: Interlaken, İzmir, Brighton and beyond A compilation of instruments and texts relating to the ongoing reform of the ECHR*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. s. 21 <https://rm.coe.int/reforming-the-european-convention-on-human-rights-interlaken-izmir-bri/1680695a9d> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵⁰⁷ Council of Europe, Committee of Ministers. Brighton Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, (Brighton, 20 April 2012) https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

çıkabilmesi gerektiği belirtilmiştir. P14 ile bunu başarmak için şimdiden önemli adımlar atıldığı ifade edilmiş ve Dairelerde görülmekte olan başvuruların sayısının artmasına yönelik endişeler dile getirilmiştir. Bu Konferans sonucunda Mahkeme'nin en önemli ve ciddi vakalara odaklanmasına yardımcı olan bir öncelik politikası belirlenmesi ve özellikle kabul edilemez ve tekrar eden başvuruların ele alınmasına yönelik çalışma yöntemleri belirlenmesi çağrısı yapılmıştır. Ayrıca Mahkeme'de çalışan hukukçu sayısının artırılması, pilot karar usulünün uygulanmaya devam edilmesi ve Mahkeme'ye önemli başvurulara odaklanabilmesini sağlamak için pratik araçlar sağlaması üzerinde durulmuştur. Bu durum Sözleşme sisteminin yapısal eksikliklerini giderecek yeni düzenlemeler ve ek protokollere yönelik bir ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Brighton Deklarasyonu'nun en önemli sonucu ise bu çerçevede, Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinde yer alan yerel bir mahkeme tarafından usulüne uygun olarak değerlendirilmemiş olan hiçbir başvurunun reddedilememesi şeklindeki koruma unsurunun kaldırılması gerektiği sonucuna varılmasıdır. Bakanlar Komitesi'ne 2013 yılı sonuna kadar bu konuda gerekli değişikliği yapmak için çağrı yapılmıştır.

Bu itibarla yürütülen çalışmalar neticesinde hazırlanan P15⁵⁰⁸ Bakanlar Komitesi'nin 16 Mayıs 2013 tarihindeki 123. oturumunda kabul edilmiş⁵⁰⁹ ve 24 Haziran 2013 tarihinde imzaya açılmıştır⁵¹⁰. Toplam 9 maddeden oluşan P15 ile genel olarak, Mahkeme'nin insan haklarının korunması konusunda Avrupa'daki egemen rolünün devamı ve daha etkili bir şekilde çalışmalarına devam etmesi amaçlanmıştır. Mahkeme'nin iş yüküyle başa çıkamaması acil bir sorun olmasına rağmen, bu sadece bir sorun değil, aynı zamanda AIHM'in Avrupa'da oynaması

⁵⁰⁸ Council of Europe. Protocol No. 15 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe Treaty Series No. 213, 24 June 2013. https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵⁰⁹ Council of Europe, Committee of Ministers. Decisions on Securing the long-term effectiveness of the supervisory mechanism of the European Convention on Human Rights (Adopted by Committee of Ministers on 16 May 2013 at 123th Session of the Committee of Ministers in Strasbourg), CM/PV(2013)123add1-Item2, 17 May 2013. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805c82a8 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵¹⁰ Türkiye, Protokol'ü 13 Eylül 2013 tarihinde imzalamıştır. 30 Ocak 2016 tarih ve 6668 sayılı Onaya Uygun Bulma kanunu, 18 Şubat 2016 tarih ve 29628 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

gereken rolü tanımlama ihtiyacıyla da ilgilidir⁵¹¹. Nitekim ikincillik ilkesi ve takdir marjı kavramlarının Sözleşme'ye konulması tam olarak bu ihtiyaca cevap vermektedir. P15 ile getirilen değişiklikler, ikincillik ilkesi ve takdir payı doktrininin yanı sıra bireysel başvurusu süresinin altı aydan dört aya düşürülmesini öngörürken P14 ile getirilen kabul edilebilirlik kriterini de ilgilendirmektedir. Bu Protokol ile Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinde düzenlenen, başvurunun önemli bir zarar görmemesi halinde başvurunun kabul edilemez olarak karar verilebilmesi için gereken şartlardan, başvurunun ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmiş olması şeklindeki ikinci koruma unsurunun kaldırılmasına karar verilmiştir.

İmzaya açıldıktan sonra P14 gibi tüm taraf devletlerce imzalanmadığı için uzun bir süre yürürlüğe giremeyen P15, 22 Nisan 2021 tarihinde İtalya tarafından da imzalanmıştır ve böylece bu Protokol'ü imzalamayan hiçbir taraf devlet kalmamıştır. Protokol ile bireysel başvuru süresinin düşürülmesiyle birlikte önemli zarar ölçütünün ikinci koruma unsurunun da kaldırılmasının bireysel başvuru hakkını önemli ölçüde kısıtlayıcı veya caydırıcı bir etki yaratacağı ifade edilmektedir⁵¹². P15'in yürürlük tarihi ise 1 Ağustos 2021'dir. Sözleşme'nin 35/3(b) maddesine getirilen bu değişikliğin, sistemin etkililiğinde beklenen artışın etkisini geciktirmemek için Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren uygulanacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihte henüz kabul edilebilirliği hakkında karar verilmemiş olan başvurularda, kaldırılan bu koruma unsuru uygulanmayacaktır⁵¹³.

⁵¹¹ Nickel, R., Cebada Romero, A. (2009). El Futuro del Tribunal Europeo de Derechos Humanos: ¿Hacia el Protocolo 15?. Mariño Menéndez, F. M. (Ed.), *La Aplicación del Derecho Internacional de los Derechos Humanos en el Derecho Español* içinde (ss. 237-274). Madrid: Universidad Carlos III de Madrid. s. 273.

⁵¹² Zani, M. (2014). La Réforme du Systeme Européen de Proction des Droits de L'homme: Réflexions sur L'apport du Protocole Additionnel No. 15, *Cahiers de Recherche sur les Droits Fondamentaux*, 12, 113-121. s. 118.

⁵¹³ Council of Europe. Explanatory Report on Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Council of Europe Treaty Series No. 213, 24 June 2013, § 24. https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_explanatory_report_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Sözleşme'nin 35/3(b) maddesindeki koruma unsurlarını azaltma kararı, bir görüşe göre taraf devletlerin açık isteği üzerine verilen ve dolayısıyla siyasi bir karardır⁵¹⁴. Hatta öğretilerdeki başka bir görüş tarafından da insan hakları alanında siyasi liderliğin zamanının geldiği iddia edilmiştir⁵¹⁵. P14 tartışmaları sırasında ikinci bir koruma unsurunun olması gerektiği yönünde görüş veren Parlamenterler Meclisi bu koruma unsurunu çıkararak P15 taslağına itiraz etmemiştir⁵¹⁶. Bu koruma hükmünün en önemli amacı, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün temel ilkelerinden biri olan adaletin tesis edilmesinin ulusal makamlar tarafından reddedileceği durumları önlemektir. Böylesine bir koruma unsurunun kaldırılmasının etkisi, AİHS ihlallerini Mahkeme'ye taşıyan başvuru sahiplerinin şikâyetlerinin bir uluslararası mahkeme tarafından da görülmemesi riskinin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Önemli zarar ölçütü ile getirilen değişikliğin amacı, Mahkeme'nin iş yükü sorununa bir çözüm bulma ihtiyacıdır. Fakat Mahkeme'nin bireysel başvuruların kabul edilebilirliği için yaptığı inceleme ile başvuruların esasının incelenmesi için yaptığı incelemenin ortaya çıkardığı iş yükü açısından bir ayırım yapmak gerekir. Yalnızca ikinci inceleme ile ilgili olarak, Mahkeme için iş yükünün hafifletilmesi öngörülebilir. Esasa ilişkin olarak karara bağlanacak başvuruların sayısının azaltılması, AİHM'in başvuruların daha doğru bir şekilde değerlendirilmesi için daha fazla enerji ve zamana sahip olmasına olanak tanıyacağı ve insan haklarının korunmasının güçlendirilmesine katkıda bulunması muhtemel kararlar için fırsat sağlayacağı düşünülmüştür⁵¹⁷. Bununla birlikte esasen Mahkeme, yalnızca iş yükü sorununa çözüm bulmak veya bir filtreleme mekanizması oluşturmak için değil

⁵¹⁴ Naldi, G. J., Magliveras K. D. (2016). Protocols No. 14 and No. 15: Undermining the Protective Mechanism of The European Convention on Human Rights. D. Hodgson (Ed.), *International Human Rights and Justice* içinde (ss. 87-109). New York: Nova Science Publishers. s. 95.

⁵¹⁵ Christoffersen, J. (2011). Individual and Constitutional Justice: Can the Power Balance of Adjudication be Reversed?. J. Christoffersen & M. Rask Madsen (Ed.), *The European Court of Justice between Law and Politics* içinde (ss. 181-203). Oxford: Oxford University Press. s. 181.

⁵¹⁶ Council of Europe, Parliamentary Assembly. Opinion No. 283/2013 on Draft Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Adopted by the Assembly on 26 April 2013 at the 18th Sitting), Opinion 283, 25 April 2013. <https://pace.coe.int/en/files/19723/html> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁵¹⁷ Starace, V. (2006). Modifications Provided by Protocol No. 14 Concerning Proceedings Before the European Court of Human Rights. s. 188.

esastan incelenmesi gereken başvuruların reddedilmesini önlemek amacıyla da bu kriterin getirildiğini ifade etmiştir⁵¹⁸. Bu nedenle, yalnızca Mahkeme'nin iş yükü üzerindeki etkisi açısından değil, içtihat kalitesinin iyileştirilmesi açısından da değerlendirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Bir görüşe göre P11 ile yapılan reformdan sonra P14 ile getirilen yenilikler değerlendirildiğinde radikal bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Sözleşme'de yapılan değişiklikler yapısal olmaktan ziyade sistemin işleyişi üzerinde yoğunlaşmış, başvuruların makul süreler içerisinde değerlendirilmesi ve derinliğine incelemeler gerektiren başvurulara daha fazla zaman ayırabilmesi için AİHM'e yargılama usulüyle ilgili gerekli kolaylıkların ve esnekliğin sağlanması amaçlanmıştır. Böylelikle Sözleşme taraflar iş yükünün azaltılmasına yönelik tedbirlerle sistemin kalitesini artırmak niyetinde olmuşlardır⁵¹⁹. Fakat bakıldığında daha yerinde görülebilecek bir başka görüş, P14'ün Sözleşme sistemine çok sayıda yapısal ve usulü değişiklikler getirdiğini düşünmekte ve özellikle önemli zarar ölçütünün alışılagelenden farklı nitelikte bir ölçüt olduğunu belirtmektedir⁵²⁰. Gerçekten de bu ölçüt, Sözleşme sistemindeki nitelikli değişikliklerden birisi olmuştur. P14 ile getirilen bu önemli değişikliği P15 takip etmiştir.

Bu kabul edilebilirlik kriterinin Mahkeme organlarının takdir yetkisini genişlettiği düşünüldüğünde bireysel başvuruların elenmesini kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu değişikliğin getireceği iyileştirmenin kayda değer ölçülerde olması tek hâkimin yetkileri vesilesiyle zor görünmektedir⁵²¹. Öte yandan AİHM'e yapılan bir başvurunun başarı şansı yaklaşık %5'tir. Başarı şansından kastedilen ihlal kararı

⁵¹⁸ Explanatory Report, § 83.

⁵¹⁹ Çağırın, M. E. (2007). 14 No.lu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (13), 1-29, s. 8; Çoban, A. R. (2005). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasında Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur mu?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(2), 319-345. s. 329.

⁵²⁰ Gemalmaz, H. B. (2011). AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14'le Getirilen Yeni Kabul edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış, *Milletlerarası Hukuk Bülteni*, 31(1), 209-242. s. 211; Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2. s. 38. Benzer bir başka görüş için ayrıca bkz.: Bilir, F. (2014). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvurularda Önemli Bir Zarara (Önemli Bir Dezavantaja Uğrama) Kriteri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı 1): 92-98. s. 93.

⁵²¹ Çelik, M. S. (2014). Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Bu Kapsamda Önemli Zarar Kriteri, S. Yokuş (ed.), *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)* içinde (ss.157-184), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 171.

ile sonuçlanması değil esasının incelenebilir olmasıdır. Nitekim önemli zarar ölçütü bakımından mahkemeye erişim de onun kabul edilebilirliğiyle eşdeğerdir. Bu oran da ölçütün kabulünden önce de kabulünden sonra da dikkate değer bir değişim göstermemiştir. Mahkemeler hala her yıl aldıkları başvuruların yaklaşık %95'ini kabul edilemez bulmaktadır. Örneğin P14'ün hazırlık çalışmalarının başladığı 2000 yılından yürürlüğe girdiği 2010 yılına kadar kabul edilemezlik ve kayıttan düşme kararı verilmeyen başvuruların oranı ortalama %6,04'tür. Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinin yürürlüğe girmesinden 2020 yılına kadar geçen sürede ise bu oran ancak %5,72'ye çıkabilmiştir. Dolayısıyla Mahkeme önünde bir başvurunun esasının incelenebilmesi şeklinde bir başarı elde etme oranı %0,32 oranında bir düşüş göstermiştir. Aynı düşüş Mahkeme'nin muzdarip olduğu iş yükü sorunu açısından da söylenebilmektedir. Bu durum tam da kabul edilemez başvuruların buz dağının görünmeyen kısmını oluşturduğunu ve önemli zarar ölçütünün bu iş yükü sorununu çözmede ne kadar etkisiz kaldığını göstermektedir. Her hâlükârda bu kriterin daha dazla açıklanması gerekmektedir. Mahkeme de içtihatlarıyla yaklaşık on yıldır yüzlerce başvuruya uyguladığı bu kabul edilebilirlik kriterine yaklaşımının sınırlarını ve kapsamını çizmeye çalışmıştır. Sözleşme ve Sözleşme'nin denetim mekanizması olan Mahkeme'nin yıllar içinde geçirdiği değişim sonucu Sözleşme sistemi bugünkü halini almıştır.

1.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü

AİHS'in insan haklarına saygı yükümlülüğü kapsamında “*Yüksek Sözleşmeciler Tarafından Kendi Yetki Alanları İçinde Bulunan Herkesin, Bu Sözleşme'nin Birinci Bölümünde Açıklanan Hak ve Özgürlüklerden Yararlanmalarını Sağlarlar*”. Mahkeme'nin yetki alanındaki herkes Sözleşme'de korunan hak ve özgürlüklerinin Sözleşme'ye taraf devlet tarafından ihlal edildiğini bireysel başvuru ile ileri sürebilmektedir⁵²². Daha önce detaylarıyla belirtildiği gibi Mahkeme'nin yargı yetkisi ihtiyari değil zorunludur.

⁵²² Genel olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulü için bkz.: Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick (2014). *Law of the European Convention on Human Rights*; Rainey, B.,

AİHM'e yapılacak bireysel başvurularda ikincillik ilkesi hakimdir. Dolayısıyla Mahkeme'ye yapılacak her şikâyet için öncelikle iç hukuk yolları tüketilmelidir. Bu durum Mahkeme'nin hem bir temyiz mercii olarak görülememesinin hem de devletlerin yargı makamlarının yerine geçmek üzere yetkilendirilmemiş olmasının sonucudur⁵²³. Nitekim Mahkeme'nin amacı da içtihatlarının devletlerin iç hukukuna uyarlanmasıyla benzer ihlallerin yaşanmasını engellemektir. Fakat bu iç hukuk yollarının etkisiz olduğu veya ihlallerin taraf devlette bir "idari pratik" halini aldığı durumlarda tüketilmesi aranmamaktadır⁵²⁴. Sözleşme sisteminin denetim mekanizması olan bireysel başvurunun hem sübjektif hem de objektif işlevleri olduğu söylenebilir. Sübjektif işlevi insan haklarının ihlali durumunda bu ihlali tespit etmek ve bireylere tazminat sağlamak iken objektif işlevinin birçok kararında "Avrupa kamu düzeninin anayasal aracı⁵²⁵" olarak nitelendiği Sözleşme'nin yorumlanmasıyla bir demokrasi kültürü geliştirilmesi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin korunmasıdır denilebilir. Bireysel başvuru sonucu verilen kararlar ise iç hukuka doğrudan uygulanabilmelidir.

AİHM'e yapılacak başvurunun kapsamı AİHS ve ek protokollerinde belirtilen haklardan biriyle ilgili olmalıdır. Bu durum, çok çeşitli ihlal iddialarını kapsayabilmektedir. Bu haklar arasında yaşam hakkı (md. 2), işkence ve diğer insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza yasağı (md. 3), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (md. 4), kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı (md. 5), adil yargılanma hakkı (md. 6), suç ve cezada geriye yürümezlik (md. 7), özel hayat ve aile hayatının korunması hakkı (md. 8), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (md. 9), ifade özgürlüğü (md. 10), dernek kurma ve toplanma özgürlüğü (md. 11), evlenme ve aile kurma hakkı (md. 12), etkili başvuru hakkı (md. 13), ayrımcılık yasağı (md. 14) yer almaktadır. AİHS'in haklar kataloğunun eksiklikleri sonradan çıkarılan bir

Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights*; Leach, P. (2017). *Taking A Case To The European Court of Human Rights*; Van Dijk, P., Van Hoof, G. J. H. (1998). *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (third edition). The Hague: Kluwer Law International; Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2.

⁵²³ Anayurt, Ö. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 61.

⁵²⁴ A.g.e., s. 216. Ayrıca bkz.: *Akdivar and Others v. Turkey*, No. 21893/93, 16/09/1996, § 88.

⁵²⁵ *Loizidou v. Turkey*, No. 15318/89, 23/03/1995, § 75.

dizi protokolle ve ayrıca birtakım spesifik sözleşmelerle kısmen doldurulmaya çalışılmıştır⁵²⁶. Bunlar örneğin, 1 No.lu Protokol'de düzenlenen mülkiyet hakkı (md. 1), eğitim ve öğretim hakkı (md. 2), serbest seçim hakkı (md. 3) gibi haklardır.

AİHS'in 34. maddesine göre Sözleşme ve ek protokollerinde düzenlenen hakların bir veya birkaçının Sözleşme'ye taraf bir devlet tarafından ihlal edilmesi durumunda mağdur olduğunu ileri süren kişiler, hükümet dışı örgütler ya da birey grupları Mahkeme'ye bireysel başvuruda bulunabilmektedir⁵²⁷. Dolayısıyla bu kapsamda haklarının ihlal edildiğini düşünen herkes söz konusu devletin bir eylem veya işleminden ötürü mağdur olmalıdır. Başvurucunun mağdur sıfatını kazanabilmesi için bu eylem ve işlemlerden dolayı zarar görmüş olması değil etkilenmiş olması yeterlidir. Bununla birlikte doğrudan mağdurluktan söz edilebilen her şikâyette söz konusu eylem ve işlem dolaylı olarak mağdur olan yakınları da başvuru olabilmektedir⁵²⁸. Mağdurun herkes olabildiği bu insan hakları koruma sisteminde mağdur kavramı geniş yorumlanmakta ve potansiyel veya dolaylı mağdurların da bireysel başvuruda bulunması mümkün olmaktadır⁵²⁹.

AİHS'yi ihlal ettiği düşünülen ve Sözleşme ile bağlı olan ve başvuru doğrudan etkileyen bir eylem ya da ihmalden sorumlu olan bir ya da birden çok devlet aleyhine başvuruda bulunulabilmektedir. Şikâyet edilen işlem ya da eylemler, bu devlet ya da devletlerin kamu otoritelerince gerçekleştirilmiş olmalıdır. Şikâyet edilen ihlal iddiasına konu tasarruf, aleyhine başvuru yapılan Sözleşmecî devletin yargı yetkisi alanında gerçekleşmiş olmalıdır. Dolayısıyla yalnızca o devletin ülkesi ile sınırlı değildir⁵³⁰.

Mahkeme, öncelikle başvurunun kabul edilebilir olup olmadığını incelemektedir. Eğer başvuru yukarıda da bahsedilen Sözleşme'de öngörülen koşulları karşılıyorsa kabul edilebilir bulunacaktır. Eğer bu koşullar yerine getirilmemişse başvuru reddedilmektedir. Eğer birden çok şikâyet ileri sürülmüş ise Mahkeme bunlardan bir ya da birkaçını kabul edip, diğerlerini de

⁵²⁶ Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2. s. 20.

⁵²⁷ Anayurt, Ö. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*. s. 162-168.

⁵²⁸ A.g.e., s. 187-188.

⁵²⁹ Rainey, B., Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights*. s. 29.

⁵³⁰ A.g.e.; s. 33-34.

reddedebilmektedir. Bununla birlikte başvuru Mahkeme önünde ileri sürdüğü şikâyetlerinden biri Mahkemece kabul edilemez bulunmuşsa, bu konudaki karar kesin olup, söz konusu karara karşı itiraz edilememektedir. Eğer başvurunun tamamı veya şikâyetlerden biri kabul edilebilir bulunmuşsa, Mahkeme, tarafları (başvurucuyu ve ilgili devleti) belli koşullar dahilinde dostane çözüme varmaları konusunda teşvik etmektedir. Dostane çözüme ulaşılamamışsa, Mahkeme başvuruyu esasın incelemeye başlayarak, Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediğine karar verir. Mahkeme, bu aşamada AİHS'yi uygulayarak Sözleşme'de öngörülen hak ve özgürlüklere devletlerin saygı gösterip göstermediğini denetler. Söz konusu hak ve özgürlüklerden biri ya da birkaçının bir taraf devlet tarafından ihlal edildiği tespit edilirse, bir ihlal kararı verilmektedir ve bu karar bağlayıcıdır, ilgili devlet söz konusu kararı uygulamak zorundadır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ölçütün karşılanıp karşılanmadığının incelendiği kabul edilebilirlik aşaması başvurunun esasının incelemeye geçilmesinden önce veya başvurunun esas ile birlikte yapılmaktadır. AİHS'in 35. maddesine göre başvuru sahibinin iç hukuk yollarını tüketmesi ve kesin karar tarihinden sonra altı ay içinde Mahkeme'ye başvurması gerekmektedir. Ayrıca aynı maddeye göre belli birtakım şekli gereklilikleri karşılamayan ve önceden Mahkeme veya başka bir uluslararası yargı kuruluşu tarafından karara bağlanmış olaylarla aynı ve yeni olay içermeyen başvurular reddedilecektir⁵³¹. Usule ilişkin tüm bu kabul edilebilirlik kriterlerini karşılayan bir başvuru açıkça dayanaktan yoksun olması ve bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması durumu söz konusu olmasa dahi önemli bir zararın yokluğu halinde kabul edilemez bulunabilecektir. Kavramın muğlaklığı bu ölçütü içtihatlar ışığında incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Gelecek başlıkta bir kabul edilebilirlik ölçütü olarak önemli zarar ölçütünün kapsamı ve uygulaması detaylarıyla incelenecektir.

⁵³¹ Schabas, W. A. (2015). *The European Convention on Human Rights, A Commentary*. Oxford: Oxford University Press. s. 753-787.

1.2. Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Önemli Zarar Ölçütü

Mahkeme birçok şekil şartının yanında, önüne gelen başvuruların incelenmesi sürecinde, esas incelemeye geçmeden önce bir kabul edilebilirlik incelemesi yapmaktadır. P14'ün kabulünden önce Sözleşme'nin 35. maddesine göre yapılan bu kabul edilebilirlik incelemesine göre bir başvuruda iç hukuk yolları tüketilmişse, altı aylık süre aşılmamışsa, başvuru isimsiz veya Mahkeme tarafından daha önce incelenmemiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine daha önceden sunulmamış bir başka başvuruyla esasen aynı olmayıp yeni olgular içeriyorsa; konu bakımından Sözleşme veya ek protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması, açıkça dayanaktan yoksun veya bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olması durumları söz konusu değilse kabul edilebilir bulunuyordu. Fakat P14 ve P15 ile değiştirilen Sözleşme'nin 35/3(b) maddesi, tüm bu koşulları sağlasa bile, başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı bir başvurunun, insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektirmedikçe kabul edilemez bulunarak reddedilmesini öngörmektedir. Mahkeme, bu kuralları sadece kabul edilebilirlik aşamasında değil, dosyayı karara bağlayıncaya kadar dikkate alabilmektedir⁵³².

AİHM, Sözleşme'nin 35. maddesine P14'ün 12. maddesi ile eklenerek 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren ve P15 ile ikinci koruma unsuru kaldırılan önemli zarar ölçütünün Mahkeme'nin giderek artan iş yükü karşısında bir gereklilik olduğunu ve Mahkeme'ye, esası üzerinde inceleme yapılmasını gerektiren başvurulara odaklanmasında yardımcı olacak ek bir araç sağladığını belirtmektedir. Başka bir deyişle Mahkeme'nin, hakimlerin önemsiz başvurularla ilgilenmemesi gerektiğini söyleyen *de minimis non curat praetor* ilkesi uyarınca önemsiz kabul edilen başvuruları reddetmesini sağlamaktadır⁵³³. P14 imzaya açılmadan ve hatta hazırlık aşaması başlamadan önce bile *de minimis non curat praetor* ilkesinin veya

⁵³² Özbey, Ö. (2014). Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilemezlik Nedenleri. S. Yokuş (Ed.), *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)* içinde (ss.189-226), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 206.

⁵³³ Council of Europe, European Court of Human Rights. *Practical Guide on Admissibility Criteria* (Bundan sonra "Practical Guide" olarak anılacaktır.), 28 Februy 2021, § 309. https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

en azından böyle bir fikrin AİHS sisteminde yer aldığı söylenebilir. O zamanki Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 1972'deki bir kararında, bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verirken *de minimis* kuralına doğrudan atıfta bulunmuştur⁵³⁴. Bununla birlikte, Mahkeme, 2001 yılındaki başka bir başvuruda, şikâyet konusu başvurunun küçük parasal değerine rağmen, hükümetin itirazını reddetmiştir. Bunun sebebi *de minimis non curat lex* ve *de minimis non curat praetor* ilkelerinin uygulanmasının, Mahkeme'nin yargı yetkisinin dışında olmasıdır⁵³⁵. Mahkeme veya Komisyon kararlarının dışında *de minimis non curat praetor* ilkesinin mevcut başvuruya uygulanması gerektiği yönünde karşı oy belirten hakimler de olmuştur⁵³⁶. Görüldüğü üzere *de minimis non curat praetor* ilkesi, P14 öncesinde dahi, Mahkeme'nin kararlarında bazen açıkça bulunmuş veya en azından AİHS sisteminde bir şekilde yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla, AİHS sistemi içerisinde Mahkeme tarafından incelenmeye gerek bulunmayan önemsiz başvuruların var olduğu olasılığının hiçbir zaman dışlanmadığı ve bu başvuruların Mahkeme tarafından göz ardı edilebileceği söylenebilir⁵³⁷.

Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinde düzenlenen önemli zarar ölçütü P15 ile değiştirilmeden önce üç ayrı unsurdan oluşmaktadır. İlk olarak, bu kabul edilebilirlik kriteri Mahkeme'ye, başvuruçunun önemli bir zarara uğramamış olduğu bireysel başvuruları reddetme imkânı vermektedir. Bununla birlikte madde bir tanesi 1 Ağustos 2021 tarihinden itibaren kaldırılacak olan iki koruyucu unsur da getirmektedir. İlk olarak, Mahkeme, insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esasının incelenmesini gerektirdiği durumlarda böyle bir başvuruyu kabul edilemez bulamayacaktır. İkinci olarak, yerel makamlar tarafından usulüne uygun olarak incelenmemiş başvurular bu yeni kritere dayanılarak reddedilemeyecektir⁵³⁸. Sözleşme'nin 35. maddesine getirilen bu kabul edilebilirlik kriteri, bu üç koşul

⁵³⁴ *X v. The United Kingdom* (dec.), No.4933/71, 19/12/1972, s. 2-3.

⁵³⁵ *Koumoutsea et Autres c. Grèce* (déc.), No.56625/00, 13/12/2001, s. 3.

⁵³⁶ Dissenting Opinion of Judge Matscher, *Dudgeon v. The United Kingdom*, No. 7525/76, 22/10/1981; Dissenting Opinion of Judge Myjer, *O'Halloran and Francis v. The United Kingdom*, Nos. 15809/02 and 25624/02, 29/06/2007.

⁵³⁷ Ruedin, X. B. (2008). De Minimis Non Curat the European Court of Human Rights: The Introduction of a New Admissibility Criterion (Article 12 of Protocol No.14). *European Human Rights Law Review*, 1, 80-105. s. 97.

⁵³⁸ Practical Guide, §311.

kümülatif olarak karşılandığında uygulanabilmektedir⁵³⁹. Burada, halen yürürlüğe girmemiş Sözleşme'yi değiştiren P15'in 5. maddesine göre, ikinci koruma unsurunun kaldırılacağı tekrar hatırlanmalıdır. Kabul edilebilirlik kriterinin üç koşulunun varlığı durumunda, Mahkeme şikâyetin AİHS'in 35/3(b) ve 35/4 maddeleri uyarınca kabul edilemez olduğuna karar verecektir.

P14'ün 20. maddesinin ikinci paragrafına göre, tek hâkim formasyonu ve komitelerin Protokol'ün yürürlük tarihinden itibaren iki yıl süreyle yeni kabul edilebilirlik kriterini uygulamayacakları kararlaştırılmıştır⁵⁴⁰. Bu sebeple kriterin uygulanması ve kapsamına ilişkin içtihat oluşturma işlevini, kriterin yürürlüğe girmesinden itibaren geçen ilk iki yıllık süre boyunca yalnızca Büyük Daire ve Daireler yerine getirmiştir⁵⁴¹. Yürürlüğe girmesinden önce kabul edilebilir olduğu beyan edilen başvurularda uygulanamayacağı açıklanan kriter, 1 Haziran 2012'den itibaren Mahkeme'nin tüm yargı birimleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır⁵⁴².

Yeni kriter, Sözleşme tarafından korunan bir hakkın ihlal edildiği ancak bunun önemli bir ihlal olmadığına *prima facie* ortaya konulabilen bir başvurunun olduğunu varsayar⁵⁴³. Mahkeme'nin, önemli zarar ölçütünün ilk örneklerini, hangi hak temelinde ileri sürüldüğüne bakılmaksızın, çoğunlukla ekonomik bir zararın söz konusu olduğu sözleşmeden veya para cezalarından kaynaklanan uyuşmazlıklarda uyguladığı görülmektedir. Bununla birlikte manevi ve ilkesel boyutlu öne çıkan uyuşmazlıklarda da bu ölçüt uygulanma alanı bulmaktadır. Aslında önemli zarar ölçütü uygulanmaya başlamadan önce Mahkeme'nin ekonomik bakımdan önemsiz bulunduğu başvurularda, başvuru kayda değer ölçüde düşük miktardaki şikâyetini AİHM'e taşımasını bireysel başvuru hakkının kötüye kullanımı olarak değerlendirdiği başvurular da olmuştur. Önemli zarar

⁵³⁹ *Gaglione and Others v. Italy*, No. 45867/07 and others, 21/12/2010, § 18.

⁵⁴⁰ Explanatory Report, § 84.

⁵⁴¹ Practical Guide, § 313; Explanatory Report, § 85.

⁵⁴² Mahkeme önüne gelen bir başvuruda hükümet tarafından ileri sürülen başvuru önemli bir zarara uğramamış olduğuna ilişkin itirazları, başvurunun P14'ün kabulünden önce, 2006 yılında zaten kabul edilebilir bulunduğu bildirmesi sebebiyle reddetmiştir (*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], No. 71243/01, 25/10/2012, § 66).

⁵⁴³ Shelton, D. (2016). Significantly Disadvantaged: Shrinking Access to The European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 16(2), 303-322. s. 319.

kriterinin ilk uygulandığı başvurularda da referans verilen *Bock*⁵⁴⁴ başvurusunda 7,99 Euro değerindeki alacağına ilişkin yargılamada adil yargılanma hakkının ihlalini gündeme getiren başvuruçunun bireysel başvuru hakkını kötüye kullandığı değerlendirmesini yapan AİHM başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Önemli zarar ölçütünün uygulanması, Sözleşme kapsamında korunan herhangi bir hak ile sınırlandırılmamıřtır⁵⁴⁵. Mahkeme Sözleşme'nin temel hükümlerine ve demokratik düzenin korunmasında vazgeçilmez olan ilkelere ilişkin konulardaki başvuruları, başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı gereğesiyle reddetmemektedir. Bunlar çoğunlukla kişi hürriyeti, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin şikâyetlerde söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda bu hak ve özgürlüklere ilişkin şikâyetler de ölçütün birinci koruma unsuru olan insan haklarına saygı ilkesinin bir gereği olarak başvurunun esasının incelenmesini gerektirmiştir.

Mahkeme her ne kadar bu üç unsur arasında resmi bir hiyerarşinin olmadığını belirtse de başvuruçunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığına ilişkin soru bu kabul edilebilirlik ölçütüne ilişkin yapılacak olan incelemenin temelini oluşturmaktadır. Bazı başvurularda Mahkeme hiyerarşik bir yaklaşımla inceleme yapmış ve kriterin her bir unsurunu sırayla ele almıřtır⁵⁴⁶. Bununla birlikte, Mahkeme'nin bazı durumlarda, özellikle iki koruma unsurundan birinin mevcut olduğunun açık olduğu durumlarda, bu kabul edilebilirlik ölçütünün ilk unsurunun yani önemli bir zararın başvuruda mevcut olup olmadığının belirlenmesinin gereksiz olduğunu düşündüğü kararları da olmuřtur⁵⁴⁷. Mahkeme, önemli zarar kriterine ilişkin kabul edilebilirlik incelemesini kendilięinden⁵⁴⁸ veya Hükümet

⁵⁴⁴ *Bock v. Germany* (dec.), No. 22051/07, 19/01/2010.

⁵⁴⁵ Practical Guide, ř 315.

⁵⁴⁶ Örn. *inter alia: Holub c. République Tchèque* (déc.), No. 24880/05, 14/12/2010; *Gařtoniuc v. Romania* (dec.), No. 30934/05, 22/02/2011.

⁵⁴⁷ Bu davalarda genellikle şikâyetin esasının insan haklarına saygı ilkesi gereğince incelenmesinin gerektiği durumların söz konusu olmaktadır. Örn. *inter alia: Daniel Faulkner v. The United Kingdom*, No. 68909/13, 06/10/2016; *Turturica and Casian v. The Republic of Moldova and Russia*, No. 28648/06 and 18832/07, 30/08/2016.

⁵⁴⁸ *Ionescu v. Romania* (dec.), No. 36659/04, 01/06/2010; *Korolev v. Russia* (dec.), Nos. 25551/05, 01/07/2010

tarafından ileri sürülen itirazlar üzerine⁵⁴⁹ yapabilmektedir. Yine Mahkeme bazı başvurularda önemli zarar kriterine ilişkin değerlendirmeyi diğer kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin incelemeden önce⁵⁵⁰, bazı başvurularda ise önemli zarar kriterini diğer kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin incelemeyi yaptıktan sonra ele almıştır⁵⁵¹. Bunula birlikte diğer kabul edilemezlik durumlarının açıkça mevcut olduğu başvurularda Mahkeme hükümetin önemli zarar ölçütüne ilişkin itirazlarını incelemeye gerek görmediğini de belirtmiştir⁵⁵². Mahkeme yargıçlarının muhalif kaldığı bazı kararların muhalefet şerhlerinde de önemli zarar kriteri uygulanmasına ilişkin görüşler mevcuttur⁵⁵³. Önemli zarar ölçütü bir kabul edilebilirlik unsuru olsa da başvurunun esasına ilişkin olduğundan Mahkeme'nin başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığını esasta incelediği başvurular da olmuştur. Özellikle orantılılık sorunu söz konusu olduğunda, Mahkeme kabul edilebilirliği ve esası birlikte incelemeye karar vermektedir⁵⁵⁴. Bu durumlarda genellikle mülkiyet hakkı, adil yargılanma hakkı şikâyetiyle gelen başvurularda yapılacak incelemenin esasa ilişkin olduğunu belirten Mahkeme başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. Fakat bu çalışmanın kapsamı ve amacı gereği önemli zarar ölçütü esasta incelenen bu başvurular, bu çalışmaya konu edilmeyecektir. Açıktır ki, başvuru hakkının kötüye kullanıldığı durumlarda olduğu gibi, özellikle Mahkeme'nin değerlendirmesinin

⁵⁴⁹ *Gaglione and Others v. Italy* (dec.).

⁵⁵⁰ *Korolev v. Russia* (dec.); *Rinck c. France* (déc.), No. 18774/09, 19/10/2010; *Gaftoniuc v. Romania* (dec.); *Shefer v. Russia* (dec.), No. 45175/04, 13/03/2012.

⁵⁵¹ *Ionescu v. Romania* (dec.); *Holub c. République Tchèque* (déc.).

⁵⁵² Örneğin *inter alia*: *Serbian Orthodox Church v. Croatia* (dec.), No. 10149/13, 30/06/2020, § 50; *Kovačević and Others v. Croatia* (dec.), No. 45903/08 and others, 08/07/2014, § 102.

⁵⁵³ *Podbelšek Bračić v. Slovenia*, No. 42224/04, 18/04/2013; *Cusan et Fazzo c. Italie*, No. 77/07, 07/01/2014; *Mala v. Ukraine*, no. 4436/07, 03/07/2014.

⁵⁵⁴ *Kapel v. Poland*, No. 16519/05, 02/10/2012, § 62; *Zborovský v. Slovakia*, No. 14325/08, 23/10/2012, § 39; *Lew v. Poland*, No. 34386/04, 04/12/2012, § 60; *Migalska v. Poland*, No. 10368/05, 04/12/2012, § 64; *Maravić Markeš v. Croatia*, No. 70923/11, 09/01/2014, § 43; *Ojala and Etukeno Oy v. Finland*, No. 69939/10, 14/01/2014, § 26; *Varjonen v. Finland*, No. 63744/10, 22/04/2014, § 16; *Martins Silva c. Portugal*, No. 12959/10, 28/05/2014, § 32; *Riza and Others v. Bulgaria*, No. 48555/10 and 48377/10, 13/10/2015, § 114; *Siemaszko et Olszyński c. Pologne*, No. 60975/08 and 35410/09, 13/09/2016, § 64; *Jankovskis v. Lithuania*, No. 21575/08, 17/01/2017, § 50; *Selmani and Others v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia"*, No. 67259/14, 09/02/2017, § 30; *Abramova v. Ukraine*, No. 41988/08, 18/12/2018, § 31; *Margulev v. Russia*, No. 15449/09, 08/10/2019, § 31; *Khizanishvili and Kandelaki v. Georgia*, No. 25601/12, 17/12/2019, § 45; *Studio Monitori and Others v. Georgia*, No. 44920/09 and 8942/10, 30/01/2020, § 32; *Arsimikov et Arsemikov c. Russie*, No. 41890/12, 09/06/2020, § 45; *Kargina and Others v. Russia*, No. 27670/07 and others, 09/06/2020, § 24; *Klačanová v. Slovakia*, No. 8394/13, 27/11/2018, § 17.

ilgili miktarın küçüklüğüne ve dolayısıyla başvuruçunun uğradığı zarara odaklandığı durumlarda da başvurunun esasının ve kabul edilebilirliğinin birbirinden ayıramayacağı söylenebilir. Yine, böyle bir yaklaşım doğrudan Sözleşme'den değil, AİHM'in hükmü yorumlamasından kaynaklanmaktadır⁵⁵⁵.

Önemli zarar ölçütünün belirsiz ve muğlak olduğu maddenin lafzından da anlaşılmaktadır. Mahkeme yaklaşık on yıldır uygulamakta olduğu bu ölçütü üç yüzden fazla başvuruda incelemiştir⁵⁵⁶. Fakat özellikle tek hâkim formasyonu kararlarının yayınlanmadığı ve gerekçesiz olduğu düşünüldüğünde Mahkeme'nin verdiği kararlara ilişkin bilgimiz yalnızca Daireler ve Komiteler tarafından verilenlerle sınırlıdır. Dolayısıyla önemli zarar ölçütüne dayanılarak verilen kabul edilemezlik kararı sayısının daha fazla olduğu düşünülebilir. Henüz bireysel başvuru istatistikleri hangi kabul edilebilirlik şartına dayanılarak başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verildiğine dair bir veri sunmamaktadır. Bu sebeple şimdilik bu ölçütün kaç başvuruda uygulandığını, verilen kabul edilemezlik kararı içerisinde ne kadar yer kapladığını bilmek imkansızdır. Bu değerlendirmeler neticesinde oluşan içtihat sayesinde ölçütün kapsam ve uygulamasının sınırları daha belirli hale getirilmiştir. Ne var ki söz konusu değerlendirmenin başvurunun esası ile olan ilgisi bu sınırların keskin olmadığını ve her başvuru özelinde genişleyip daralabildiğini göstermektedir.

Mahkeme bir başvurunun diğer kabul edilebilirlik kriterlerinin yanında Sözleşme'nin 35/3(b) maddesi anlamında kabul edilebilir olup olmadığını değerlendirirken şu soruları sormaktadır: Başvurucu önemli bir zarara uğramış mıdır? Evet ise, başvuru kabul edilebilir bulunmaktadır. Hayır ise, başvuruda iki koruma unsurundan herhangi biri mevcut mudur? Yani başvurunun esası insan haklarına saygı ilkesi gereğince incelenmesini gerektirdiği veya başvurunun iç hukukta gerektiği gibi incelenmediği bir durum var mıdır? Evet ise, başvuru kabul edilebilir bulunmaktadır. Bu koruma unsurlarının yalnızca bir tanesinin mevcut

⁵⁵⁵ Vogiatzis, N. (2016). The Admissibility Criterion under Article 35(3)(B) ECHR: A 'Significant Disadvantage' to Human Rights Protection?. *International and Comparative Law Quarterly*, 65, 185–211. s. 202.

⁵⁵⁶ Öğretide geniş bir kesim bu ölçütün hem ilk başlarda hem de kullanılageldiği süre içerisinde belirsizliğini ve muğlaklığını ifade etmiştir. Örn. bu görüşlerden biri için bkz.: Rainey, B., Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights*. s. 47.

olması dahi başvurunun kabul edilebilir bulunması için yeterlidir. Hayır ise, başvuru kabul edilemez bulunacaktır.

1.2.3. Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğramış Olması

Önemli zarar ölçütü, hukuki açıdan bir hakkın ihlali ne denli gerçek olursa olsun, başvurudaki ihlal iddiasının uluslararası bir Mahkeme tarafından incelenmeyi gerektirecek asgari bir ağırlık eşiğini aşmış olması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır⁵⁵⁷. *De minimis non curat praetor* ilkesinden esinlenen önemli zarar ölçütüne göre önemsiz olan şikâyetler için herhangi bir Avrupa denetimine gerek görülmemektedir⁵⁵⁸. Önemli bir zararın olup olmadığı meselesi bu kriterin özünü oluşturur⁵⁵⁹. Bir hakkın ihlalinin uluslararası bir mahkemenin değerlendirmesini gerektirecek asgari bir ağırlık düzeyine ulaşması gerektiği fikrine dayanan bu ölçüte göre, söz konusu asgari ağırlık eşiğine ilişkin değerlendirme görecelidir ve her başvurunun kendi özel koşullarına bağlıdır⁵⁶⁰. Bununla birlikte bu kavramların yorumlanması gerektiği ve daha önce var olan kabul edilebilirlik kriterlerinin yanında Mahkeme'ye geniş bir takdir payı tanıdığı tartışmasızdır. Mahkeme'nin görüşüne göre, Sözleşme'de kullanılan diğer birçok ifade gibi, bu ifadeler kesin bir şekilde tanımlanamamaktadır. Kavramdan kaynaklanan belirsizliği gidermek için ise Mahkeme'nin bu ölçütü uygulayarak içtihatlar yoluyla objektif kriterler belirlemesi beklenmiştir⁵⁶¹.

Mahkeme önüne gelmiş bir şikâyetin asgari ağırlık eşiğini aşıp aşmadığı hem başvurucunun kişisel algısı hem de başvurunun objektif koşulları dikkate alınarak değerlendirilmektedir⁵⁶². Başvurucunun kişisel algısı şikâyetinin kendisi için taşıdığı önemden kaynaklanmaktadır. Önemli zarar ölçütünün uygulamasında dikkate alınacak faktörlerden ilki, münhasıran olmasa bile, şikâyetin başvurucu

⁵⁵⁷ Practical Guide, § 316.

⁵⁵⁸ Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick (2014). *Law of the European Convention on Human Rights*. s. 67.

⁵⁵⁹ A.g.e., s. 68.

⁵⁶⁰ Explanatory Report, §§ 78 and 80; *Korolev v. Russia*, s. 3.

⁵⁶¹ Explanatory Report, §78-80.

⁵⁶² *Korolev v. Russia* (dec.), s.4.

üzerindeki ekonomik etkisidir. Bu önem zararın veya mahrum kalınan faydanın maddi olduğu şikâyetlerde başvurunun ekonomik durumuna olan etkisine göre değerlendirilmektedir. Ayrıca, şikâyetin başvuru için kişisel önemi değerlendirilirken, örneğin başvurunun davasına gereken özeni gösterip göstermediği de dikkate alınabilmektedir. Fakat başvurunun kişisel algısı yani şikâyetinin başvuru için taşıdığı önem, başvurunun asgari ağırlık eşiğini aşmış olmadığına ilişkin değerlendirmede tek başına belirleyici değildir. Başvurunun şikâyetine ilişkin kişisel algısı objektif bir çerçevede gerçekleştirilmelidir⁵⁶³.

Mahkeme maddi zararın etkisinin soyut bir şekilde tanımlanmaması gerektiğini de belirtmektedir; maddi zarar az da olsa, başvurunun özel durumu ve içinde yaşadığı ülke veya bölgenin ekonomik durumu göz önüne alındığında önem arz edebilir⁵⁶⁴. Ancak, değişen ekonomik şartlar dikkate alınsa bile Mahkeme bir başvuruda söz konusu olan küçük miktarın, başvuru için de çok fazla anlam ifade etmediği kanaatine varabilir⁵⁶⁵. Bu anlamda başvurunun şikâyetinin ekonomik mahiyeti mevcut ekonomik ve toplumsal koşullar bağlamında önem kazanmaktadır. Başvurunun zararının veya mahrum kaldığı faydanın ne denli önemli olduğu maaşı, emekli aylığı, sahip olduğu mülkleri, yaşadığı yerdeki asgari ücret gibi unsurlar dikkate alınarak değerlendirilir. Yani, ağırlık eşiği, şikâyet konusunun mali etkisi ve davanın başvuru için önemi ışığında değerlendirilmektedir. Burada Mahkeme'nin takdiri önemlidir. Zira uluslararası bir yargılamada başvurunun esasının kabul edilebilirliğinden ayrılması basit bir uygulama olmamakla birlikte, P14'ün, AİHS çerçevesinde ilk kez, Mahkeme'nin bir başvuruyu esasa ilişkin bir değerlendirmesinden sonra da kabul edilemez olarak reddetmesine ilişkin bir takdir yetkisini açık bir şekilde tanıdığı ileri sürülmektedir. Bu, Mahkeme'nin takdir yetkisinin doğrudan Sözleşme'den kaynaklandığı ilk durumdur⁵⁶⁶.

⁵⁶³ *Shefer v. Russia* (dec.), § 27.

⁵⁶⁴ *Gaftoniuc v. Romania* (dec.), § 33.

⁵⁶⁵ *Korolev v. Russia* (dec.), s.4.

⁵⁶⁶ Vogiatzis, N. (2016). The Admissibility Criterion under Article 35(3)(B) ECHR: A 'Significant Disadvantage' to Human Rights Protection?, s. 203.

Önemli zarar ölçütünün var olup olmadığı başvuruçunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı ile ilgilidir. Bu ölçütün esas unsuru başvuruçunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı olmakla birlikte Sözleşme'nin ihlali, önemli ilke sorunlar teşkil edebilir ve böyle bir durumda Mahkeme, manevi zarara bakılmaksızın önemli bir zarara uğrandığına karar verebilir. Bu gibi başvurularda başvuruçunun ekonomik mahiyetinden çok ilkesel yönü ön plandadır. Bu önem şikâyetin hangi hak ve özgürlüğe ilişkin olduğuna, başvuruçunun için bir ilke mesele teşkil edip etmemesine göre değişmektedir. Zira Mahkeme, başvuruçunun önemli bir dezavantaja uğrayıp uğramadığını belirleyen tek unsurun maddi menfaat olmadığını belirtmektedir. Çünkü, Sözleşme'nin ihlali, önemli ilke sorunlarıyla ilgili olabilir ve dolayısıyla maddi menfaati etkilemeksizin önemli bir zarara neden olabilir⁵⁶⁷. Bu şikâyetler ihlal edildiği iddia edilen hakkın doğasına ve ihlal iddiasının ciddiyeti ve/veya ihlalin başvuruçunun kişisel durumu üzerinde oluşturacağı potansiyel sonuçlara göre değişmektedir. Bir diğer yandan amacın özellikle maddi kaybı gidermek, tazminat elde etmek gibi ekonomik olmadığı başvurularda Mahkeme başvuruçunun ekonomik boyutunun ikincilliğinden bahsetmektedir. Bu anlamda onarıma yönelik bir başvuruçunun giderime yönelik sonuçları olduğunda, yalnızca hukuka aykırılığın giderilmiş olması yeterli görülmektedir.

Mahkeme'nin önemli bir zararın mevcut olup olmadığına dair kararlarını, ekonomik mahiyeti bulunan başvurularda önemli zarar ölçütünün uygulandığı durumlar ve ekonomik mahiyeti bulunmayan başvurularda önemli zarar ölçütünün uygulandığı durumlar şeklinde iki kategori altında incelemek mümkündür. Buraya kadar olan bölümde temel ilkelerinden bahsedilen bu kabul edilebilirlik kriteri, çalışmanın devam eden bölümlerinde ilgili kararlarına atıflar yapılarak detaylıca açıklanacaktır.

⁵⁶⁷ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 4; *Juhas Đurić v. Serbia*, No. 48155/06, 07/06/2011, § 51; *Karelin v. Russia*, No. 926/08, 20/09/2016, § 41.

1.2.1.1. Ekonomik Değeri Bulunan Başvurularda Önemli Zarar Ölçütünün Uygulandığı Durumlar

Mahkeme, önüne gelen ekonomik değeri olan başvurularda başvuruyu ihlal iddiasının ciddiyet derecesi, zararın miktarı, olayın başvuru üzerindeki ekonomik etkisi ve başvuru için bir ilke sorun teşkil edip etmediği ışığında değerlendirmiştir. İçtihatlarında Mahkeme'nin miktar bakımından düşük başvuruları veya miktar bakımından yüksek olsa da başvuru özen yükümlülüğünü yerine getirmediği başvuruları kabul edilemez; miktar bakımından düşük olsa da başvuru koşulları sebebiyle başvuru açısından önem arz eden veya bir ilke soruna ilişkin olan başvuruları kabul edilebilir bulunduğu görülmektedir. Başvurucunun ekonomik zararına ilişkin bir limit belirlenmemiş olsa da Mahkeme'nin genel olarak 500 Euro ve altında ekonomik değere sahip şikâyetler bakımından başvuru önemli bir zarara uğramadığına karar verdiği görülmektedir.

Mahkeme, ilk olarak ekonomik mahiyeti bulunan bir başvuruda önüne gelen şikâyette mevcut maddi kaybın veya mahrum kalınan maddi faydanın miktarını değerlendirmektedir. Bu çerçevede ekonomik bir değeri olan ve bu ekonomik değeri kayda değer şekilde düşük bulunan başvurular reddedilmektedir.

AIHM'in önemli zarar ölçütünü ilk kez uyguladığı *Ionescu* kararında, ölçütün kapsamı ve uygulamasına ilişkin genel ilkeler belirlenmiştir. Romanya vatandaşı olan başvuru, derece mahkemeleri önündeki bir davada, bir uluslararası karayolu taşımacılık şirketinin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebebiyle 90 Euro maddi kaybı olduğunu iddia etmiştir. Fakat başvuru delillerinin davalı şirket tarafından ibrazına ilişkin talebiyle birlikte davası, sözleşme koşulları arasında olduğunu iddia ettiği belli bir takım güvenlik ve konfor gereksinimlerinin sağlanmasına ilişkin yükümlülüklerin, davacı şirket ile imzalanan taşıma sözleşmesinde yer almamasından dolayı reddedilmiştir⁵⁶⁸. Başvuru delillerin ibrazına ilişkin talebinin reddedilmesi, üst derece mahkemesi

⁵⁶⁸ *Ionescu v. Romania* (dec.), § 2-13.

önündeki sürecin kamuya açık yürütülmemesi ve ret kararına karşı yaptığı itirazın etkili bir hukuk yolu olmamasına ilişkin şikâyetlerini AİHM'e taşımıştır. Önemli zarar ölçütünün uygulanıp uygulanamayacağını inceleyen Mahkeme bu incelemeyi yaparken, her ne kadar önemli zarar kavramı yorumlanmamış olsa da daha önce verilen birtakım kararlardaki muhalif görüşlere⁵⁶⁹ referans vermiştir. Bahsi geçen karşı görüş yazılarında, başvuru açısından herhangi bir önemli zararın bulunmaması durumunun, şikâyet konusunun başvuru üzerindeki ekonomik etkisine veya başvuru açısından davanın önemli olup olmamasına dayanabileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, şikâyetin konusu uyumsuzluk miktarının önemsiz olmasının, bir başvuruyu, *Bock* kararındaki gibi, kabul edilemez ilan etmekte belirleyici faktör olduğunu söylemiştir⁵⁷⁰. Fakat Mahkeme, Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinin Sözleşme'nin 35/3(a) maddesinde yer alan diğer kabul edilebilirlik kriterlerine bir alternatif olduğunu ve bunların yerini almadığını açıkça ortaya koymaktadır⁵⁷¹. Ayrıca AİHM, *Ionescu* başvurusunda, 90 Euro değerindeki zararın başvuru konusunun ekonomik koşulları ve kişisel hayatında önemli bir etkisi olduğuna ilişkin başvuru tarafından sunulan herhangi bir bilgi olmadığını tespit etmiştir. Diğer iki koruma unsurunun da başvuruda söz konusu olmadığını belirten Mahkeme, önemli zarar ölçütünü ilk kez uyguladığı *Ionescu* başvurusunda başvurunun önemli zarar ölçütü bakımından kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵⁷².

Mahkeme'nin, önünde gelen bir başvuruda ilk kez uygulamasına karşın kapsamını ve gerekçelerini çok detaylandırmadığı bu ölçüt, *Korolev* başvurusunda ikinci kez uygulamış ve daha detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu başvuruda başvuru, kendisine gerekli belgeleri vermeyerek pasaportunun yenilenmesinde gecikmeye sebep olan kamu personeli hakkında dava açmıştır. Dava reddedilmişse de bir üst mahkeme tarafından bozulmuş ve dosya tekrar ilk derece mahkemesi önüne geri gelmiştir. Mahkeme bu sefer başvuru konusunun kabulü ile

⁵⁶⁹ *Debono v. Malta*, No. 34539/02, 07/02/2006; *Miholapa v. Latvia*, No. 61655/00, 31/05/2007; *O'Halloran and Francis v. The United Kingdom* [GC], Nos. 15809/02 and 25624/02, 29/06/2007; *Micallef v. Malta* [GC], No. 17056/06, 29/10/2007.

⁵⁷⁰ *Ionescu v. Romania* (dec.), § 33.

⁵⁷¹ *Ionescu v. Romania* (dec.), § 34.

⁵⁷² *Ionescu v. Romania* (dec.), § 35-40.

pasaport ve vizelerden sorumlu servisin yargılama gideri olarak başvuruca o dönemde 1 Euro'dan daha az bir miktara karşılık gelen 22,50 Rus rublesi ödemesine karar vermiş ve bu karar kesinleşmiştir. Ancak tutar ödenmemiş ve ödenmesi için bir icra prosedürü başlatılmışsa da takip, icra memurları tarafından yerine getirilmemiştir. Daha sonra başvuruca, icra memurunun hareketsizliğinden dolayı şikâyetçi olmuş ve birtakım usulü gereklilikleri yerine getirmediği için dava, esası incelenmeden reddedilmiştir⁵⁷³. Başvuruca, AİHM önünde kendisine ödenmesine karar verilen miktarı, kamu makamlarının ihmali nedeniyle alamamasından, icra memurunun hareketsizliğine ilişkin şikâyetinin incelenmemesinden ve hukuktaki birçok usulü gerekliliklerin uygulanmamasından şikâyetçi olmuştur⁵⁷⁴. AİHM bu başvuruda, diğer kabul edilebilirlik kriterlerini sağlayıp sağlamadığına ilişkin herhangi bir tespit yapmadan doğrudan başvuruca önemli bir zarara uğrayıp uğramadığını incelemiştir. Mahkeme, başvuruca mahrum kaldığı 1 Euro'dan az değerdeki maddi faydanın küçük ve önemsiz olduğuna dikkat çekmiş ve başvuruca önemli bir zarara maruz kaldığının söylenemeyeceğine karar vermiştir⁵⁷⁵.

Korolev kararında esasında Mahkeme, ekonomik mahiyeti bulunan başvurularda önemli zarar ölçütünün uygulanmasının kapsamını daha detaylı biçimde açıklamış ve bunu AİHM önüne getirilen şikâyetin asgari bir ağırlık düzeyine ulaşması fikri üzerinde temellenmiştir. Bu asgari ağırlık eşiği görecelidir ve başvuruca tüm koşullarına bağlıdır⁵⁷⁶. Mahkeme, maddi kaybın etkisinin soyut terimlerle ölçülmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Hatta çok küçük bir maddi kayıp bile kişinin yaşadığı ülkenin veya bölgenin koşulları ve ekonomik durumu ışığında önemli olabilir. Mahkeme, aynı zamanda, başvuruca önemli bir zarara uğrayıp uğramadığını belirleyen tek unsurun maddi kayıp olmadığını da belirtmektedir. Aslında, Sözleşme'nin ihlali, önemli ilke sorunlarıyla ilgili olabilir ve dolayısıyla maddi kaybı etkilemeksizin önemli bir zarara neden olabilir.

⁵⁷³ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 2.

⁵⁷⁴ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 2-3.

⁵⁷⁵ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 5.

⁵⁷⁶ Bkz. *mutatis mutandis: Soering c. Royaume-Uni*, No. 14038/88 , 07/07/1989, § 100.

Korolev kararından çıkarılabilecek ilk sonuca göre, iki koruma unsurunun uygulanmasının şartları oluşmayan, başvuru kişisel olarak etkilemediğine ve bir ilke sorun teşkil etmediğine kanaat getirilen maddi kaybın küçük bir miktar olduğu başvurular önemsiz bulunarak reddedilecektir. Mahkeme'nin bu ölçütü uyguladığı üçüncü başvuru olan *Vasilchenko* başvurusunda, başvuru kendisine ödenmesine karar verilen tazminatın yaklaşık 12 Euro'ya denk gelen kısmının ödenmemesine ilişkin şikâyeti bu çerçevede önemli görülmemiştir⁵⁷⁷. Hemen ardından incelediği dördüncü başvuru olan *Rinck* başvurusunda, hız sınırının 50 km/s olduğu yerde hızı radar tarafından 51 km/s olarak ölçülen başvuru tutanaklarına ulaşma ve radarın doğru ölçüm yapmadığını öğrenmek adına ilk derece mahkemesi nezdinde yaptığı girişimler sonuçsuz kalmış, başvuru ehliyetinden bir puan silinmesi ile 150 Euro ceza ve 22 Euro yargılama giderini ödemek zorunda kalmasının da önemsiz olduğu kanaatine varılmıştır⁵⁷⁸. Mahkeme toplam 172 Euro değerindeki maddi zararın ve başvuru ehliyetinden bir puan silinmesinin onun kişisel hayatında önemli bir zarara yol açmadığına ve asgari ağırlık eşliğinin aşılmadığına karar vermiştir. *Kovalenko ve Boyko* başvurusunda da alacaklarını yaklaşık iki yıllık gecikmeyle tahsil edebilen ve bu arada 0,40 Euro değerinde bir alacakları kalan başvuruların şikâyeti önemsiz bulunmuştur⁵⁷⁹.

Önemli zarar ölçütünün uygulandığı ilk dört başvurunun dördünde de düşük miktardaki ekonomik kayıplara dikkat çekilmiş ve başvurular kabul edilemez bulunmuştur. Fakat ekonomik bakımdan değerlendirilen bir sonraki başvurunun ise maddi kaybın büyüklüğü dikkate alınarak kabul edilebilirliğine karar verilmiştir. Bu anlamda önemli zarar ölçütü açısından değerlendirilip reddedilmeyen ilk başvuru *Gaglione ve Diğerleri* başvurusudur. Başvurular AİHM önünde, İtalya'da "Pinto Yasası" olarak adlandırılan, yargılamanın uzunluğu sebebiyle iç hukukta öngörülen giderim yolunu kullanmaları sonucunda kendilerine ödenmesine karar verilen tazminat alacaklarına ilişkin kararların icra edilmemesi

⁵⁷⁷ *Vasilchenko v. Russia* (dec.), No. 34784/02, 23/09/2010, § 49.

⁵⁷⁸ *Rinck c. France* (déc.), No. 18774/09, 19/10/2010, s. 2-3.

⁵⁷⁹ *Kovalenko and Boyko v. Ukraine* (dec.), No. 15066/03, 30/11/2010, s. 5.

veya icrasının gecikmesinden şikâyetçi olmuşlardır⁵⁸⁰. Mahkeme yaptığı incelemede *Pinto* başvuruları kapsamında ödenen tazminatların 200 ila 13.749,99 Euro ve ödemelerdeki gecikmenin ise 9 ila 49 ay arasında olduğunu, ödemelerin %65'inin 19 aydan uzun bir süre sonra yapıldığını tespit ettikten sonra başvuru sahiplerinin önemsiz bir zarara uğramadıklarını söylemenin mümkün olmadığını ifade etmiştir⁵⁸¹. Aynı şekilde *Giusti* başvurusunda da başvuru sahibi, *Pinto* başvurusu zamanaşımı sebebiyle ulusal mahkemeler nezdinde 15 yıl 5 ay süren davasını, yargılamanın uzun sürdüğü iddiasıyla AİHM'e taşımıştır. Hükümetin başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramadığına dair itirazı üzerine Mahkeme, konuyu asgari ağırlık eşiği açısından inceleyerek, *Korolev* ve *Rink* kararlarında ortaya koyduğu bu kavramı detaylandırmıştır. Mahkeme'ye göre, başvuru sahibinin uğradığı iddia ettiği kaybın asgari önem düzeyine ulaşmış olmadığı, ihlal edildiği iddia edilen hakkın doğasına, ihlale neden olduğu iddia edilen müdahalenin hakkın kullanımındaki etkisine ve/veya söz konusu ihlalin başvuru sahibinin kişisel durumuna olası etkilerine bakılarak tespit edilmelidir. Bu etkilerin değerlendirilmesinde Mahkeme, özellikle iç hukukta görülen davanın konusunu veya sonuçlarını incelemektedir. Söz konusu başvuruda ulusal mahkemeler nezdindeki yargılamanın, adil yargılanma hakkına aykırı olarak 15 yıl 5 ay sürdüğünü tespit etmiştir. Uyuşmazlık konusu satış sözleşmesinin değerinin yüksek olduğuna dikkat çeken Mahkeme başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁵⁸². Mahkeme, önüne gelen diğer *Pinto* başvurularıyla ilgili başvurularda da aynı tutumunu sürdürmüştür⁵⁸³. Benzer şekilde, *Sancho Cruz ve Diğerleri* başvurusunda da tarım arazileri kamulaştırılan başvuru sahiplerinin tazminat ödemelerindeki gecikmelerin yol açtığı ekonomik zararın faiziyle birlikte toplam 30.046,96 ila 76.362,81 Euro arasında

⁵⁸⁰ *Gaglione et Autres c. Italie*, § 5-9.

⁵⁸¹ *Gaglione et Autres c. Italie*, § 17.

⁵⁸² *Giusti v. Italy*, No. 13175/03, 18/10/2011, §35.

⁵⁸³ Derece mahkemeleri önündeki yargılamaların uzunluğu ve *Pinto* başvuruları sonucunda takdir edilen tazminatların yetersizliği, kararların icra edilmemesi veya icrasında yaşanan gecikmenin, önemli zarar ölçütü bakımından inceleme konusu olan ve kabul edilebilir bulunan diğer davalar için bkz.: *Ieso c. Italie*, No. 34383/02, 24/04/2012, § 37-39; *Pacifico c. Italie*, No. 34389/02 and others, 15/11/2012, § 27; *Galasso et Autres c. Italie*, No. 32740/02 and others, 16/07/2013, § 16-23; *Fiocca c. Italie*, No. 32968/02, 16/07/2013, § 29-36; *Gagliardi c. Italie*, No. 29385/03, 16/07/2013, § 35-48; *Mongelli et Autres c. Italie*, No. 40205/02, 19/05/2015, § 56-58; *Fasan et Autres c. Italie*, No. 36974/11, 13/04/2017, § 15.

değiştirdiğini kaydeden Mahkeme, bu zararın önemli olmadığına dair hükümet tarafından öne sürülen itirazı reddetmiştir⁵⁸⁴.

Mahkemenin başvurunun ekonomik mahiyetini değerlendirmesi sonucu şikâyet konusu ekonomik kaybı veya mahrum kalınan ekonomik faydayı önemsiz bularak kabul edilemezlik veya önemli bularak kabul edilebilirlik kararı verdiği başvurular çok çeşitlidir. Fakat bu başvuruların çoğunun üzerinde Mahkeme tarafından çok durulmamış, en azından önemli zarar kriterine ilişkin kabul edilebilirlik incelemesi içtihadı ilişkin yeni bir yorum getirilmeden, kapsama dair farklı bir açıklama ve uygulamaya ilişkin yorum yapma gereği duyulmadan yapılmıştır⁵⁸⁵. Bu başvurulara ilişkin kabul edilebilirlik incelemesi kısa tutulmuş,

⁵⁸⁴ *Sancho Cruz et Autres c. Portugal*, No. 8851/07 and others; 18/01/2011, §33-35.

⁵⁸⁵ Şikâyetin ekonomik mahiyetinin düşük olması sebebiyle kabul edilemez bulunan diğer başvurularda, 12 Euro değerindeki manevi tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi (*Fedotov v. Moldova* (dec.), No. 51838/07, 24/05/2011, § 16-21); trafik kuralları ihlali sebebiyle ehliyetten bir puan silinerek 135 Euro para cezası ve 22 Euro yargılama giderinin ödenmesine karar verilmesi (*Fernandez c. France* (déc.), no. 65421/10, 17/01/2012, s. 5), iş uyuşmazlığı sebebiyle 102,882 Ermeni dramı değerindeki tazminat alacağının icrasının uzun sürmesi (*Gururyan v. Armenia* (dec.), No. 11456/05, 24/01/2012, §61); trafik kuralları ihlali sebebiyle 38 Euro para cezasının ödenmesine karar verilmesi (*Munier c. France* (déc.), No. 38908/08, 14/02/2012, § 17); ev elektriğinin kesilmesi üzerine 212 Euro değerindeki manevi tazminat talebinin reddedilmesi (*Bazelyuk v. Ukraine*, No. 49275/08, 27/03/2012, s. 3-4); trafik kuralları ihlali sebebiyle 55 Euro para cezasının ödenmesine karar verilmesi (*Mitric c. Roumanie* (déc.), No. 47991/07, 04/09/2012, § 13); görevin yerine getirilmemesi sebebiyle 50 Euro idari para cezası ödenmesine karar verilmesi (*Boelens and Others v. Belgium* (dec.), No. 20007/09 and others, 11/09/2012, § 31); kişisel veriler kullanılarak alınan ve bu verilere gerek kalmadan alınan ulaşım kartlarındaki 47 Euro tutarındaki farktan kaynaklanan maddi kayıptan kaynaklanan davanın reddedilmesi (*Uhl v. The Czech Republic* (dec.), No. 1848/12, 25/09/2012, § 23); beyan edilmemiş gelir sebebiyle 13,91 Euro vergiyle birlikte 3,48 Euro para cezası ödenmesine karar verilmesi (*Cecchetti v. San Marino* (dec.), No. 40174/08, 09/05/2013, § 30-33); kira sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlık sebebiyle 50 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin davanın reddedilmesi (*Komanický v. Slovakia* (dec.), No. 53364/07, 18/06/2013, § 28); işyerinde 3 aylık bir süre için maaşından %10'luk azaltma yapılması suretiyle cezalandırılmasına karşı açtığı davanın reddedilmesi (*Baba c. Roumanie*, No. 35922/05, 17/09/2013, § 16); iş uyuşmazlığı sebebiyle 200 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin yargılama süresinin uzun sürmesi (*Kudlička v. The Czech Republic* (dec.), No. 21588/12, 03/03/2015, s. 4-5); iş uyuşmazlığı sebebiyle 153 Euro değerindeki yargılama gideri ödenmesine karar verilmesi (*Škubonja v. Croatia* (dec.), No. 27767/13, 19/05/2015, § 32-33); polise mukavemet sebebiyle 180 Euro değerinde idari para cezası ödenmesine karar verilmesi (*Bekauri and Others v. Georgia* (dec.), No. 312/10, 15/09/2015, § 42); iş uyuşmazlığı sebebiyle 112 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin davanın reddedilmesi (*Bolkvadze v. Georgia* (dec.), No. 37051/05, 19/01/2016, § 16-18); sözleşmeye aykırılık sebebiyle 82 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin davanın reddedilmesi (*Vasyanovich v. Russia*, No. 9791/05, 27/09/2016, § 22); askerlik hizmetine karşılık ödenmesine karar verilen 352,605 Rus rublesi değerindeki tazminat alacağına ilişkin davanın reddedilmesi (*Mikhaylenko v. Russia* (dec.), No. 1850/07, 27/06/2017, § 17); başvuruculardan her birinin 32 Euro tazminat ödemesine karar verilmesi (*Jovanovska and Others v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.), Nos. 14001/13 and 22883/14, 14/11/2017, § 11); trafik kuralları ihlali sebebiyle 27 Euro para cezasının ödenmesine karar verilmesi (*Țiglar v. Romania* (dec.), No. 47600/10,

genellikle asgari ağırlık eşiğinin aşılmadığı, başvuruların ilkesel bir sorun teşkil etmediği ve başvurucuyu kişisel olarak çok fazla etkilemediği sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra miktar bakımından önemli olduğu için kabul edilebilir bulunan başvurular için de benzer şeyi söylemek mümkündür. AİHM önüne getirilen şikâyetin miktarının ciddi biçimde yüksek olması başvurucunun önemli bir zarara uğradığına kanaat getirmek için yeterli bulunmuştur⁵⁸⁶. Mahkeme'nin miktar

28/11/2017, § 18-20); ceza yargılaması sebebiyle 185 Euro para cezası ödenmesine karar verilmesi (*Gulmammadov v. Azerbaijan* (dec.), No. 33234/08, 12/12/2017, § 26-30); başvurucunun 140 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi (*Gavrış and Others v. Romania* (dec.), No. 56557/10, 18/01/2018, § 6); iş uyuşmazlığı sebebiyle düşük miktartlı tazminat alacaklarına ilişkin kararların icra edilmemesi veya icrasının uzun sürmesi (*Khodykina and Others* (dec.), No. 39888/07 and 11589/09, 02/10/2018, s.2); başvurucuya ödenmesine karar verilen 150 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi (*Paleacu and Others v. Romania* (dec.), No. 33139/17, 29/11/2018, § 11); iş uyuşmazlığı sebebiyle 3 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin davanın reddedilmesi (*Korkiyaynen v. Ukraine* (dec.), No. 21258/11, 04/06/2019, § 19-27); ceza yargılaması sebebiyle 22 Euro değerinde para cezası ödenmesine karar verilmesi (*Bondarenko v. Ukraine* (dec.), No. 35432/10, 17/09/2019, s. 4-5); başvuruculara ödenmesine karar verilen 3 Euro ve 29 Euro arasında değişen değerdeki tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi (*Kuzhelev and Others v. Russia* (dec.), No. 64098/09 and others; 1504/10, 15/10/2019, § 103); trafik kuralları ihlali sebebiyle 300.000 Rus rublesi para cezası ödenmesine karar verilmesi (*Zubenko v. Russia* (dec.), No. 37397/15, 17/12/2019, § 13); ceza yargılaması sebebiyle başvurucuların her birinin 10,000 Rus rublesi ödemesine karar verilmesi (*Lapshina and Others v. Russia*, No. 65031/16 and others, 22/10/2019, § 38); başvurucuların tekine gece vakti gürültü yapmaktan dolayı 35 Euro, diğer ikisine trafiği tehlikeye düşürmekten dolayı 31 Euro idari para cezası verilmesi (*Şimşek, Andiç et Boğatekin c. Turquie*, No. 21447/11 et 35839/11, 27/02/2020, § 26) önemli bir zarar olarak görülmemiştir.

⁵⁸⁶ Şikâyetin ekonomik mahiyetinin yüksek olması sebebiyle kabul edilebilir bulunan diğer başvurularda, taşınmaza ilişkin bir uyuşmazlıkta başvurucuların 23.210 Euro değerindeki tazminat talebine ilişkin davanın reddedilmesi (*Čadek and Others v. Czech Republic*, No. 31933/08 and others, 22/11/2012, § 54-56); lehe sonuçlanmış dava sebebiyle 49.250 Euro değerindeki yargılama masraflarının geri ödenmemesi (*Čepek c. République Tchèque*, No. 9815/10, 05/09/2013, § 32-33); sözleşmeye aykırılık sebebiyle 87.500 İsveç frangı değerindeki tazminat ödenmesine karar verilmesi (*Schmid c. Suisse*, No. 49396/07, 22/07/2014, § 21); 87.000 Euro değerindeki satış sözleşmesinin iptali talebinin reddedilmesi (*Ignat v. Romania*, No. 58613/08, 21/06/2016, §15-16); 165.120 Euro değerindeki satış sözleşmesinin iptali talebinin reddedilmesi (*Loghin v. Romania*, No. 1468/08, 21/06/2016, § 18-19); iş uyuşmazlığı sebebiyle 5.125,12 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin kararın icrasının gecikmesi (*Mečić v. Croatia*, No. 37226/13, 19/07/2016, § 40); iş uyuşmazlığı sebebiyle 78.428,47 Hırvat kunası tutarındaki tazminat talebinin reddedilmesi (*Antunović v. Croatia*, No. 66553/12, 04/10/2016, § 41); bir şiddet eyleminin kurbanı olan başvurucunun 21.934,09 Euro değerindeki mali yardım talebinin reddedilmesi (*Miessen v. Belgium*, No. 31517/12, 18/10/2016, § 37); iş uyuşmazlığı sebebiyle 1.100 Euro değerindeki tazminat talebinin reddedilmesi (*Lazarević v. Bosnia and Herzegovina*, No. 29422/17, 14/01/2020, § 26); mesleki faaliyetleri sebebiyle 750 Euro değerindeki masraf alacağının ödenmesi talebinin reddedilmesi (*Pereira Da Silva c. Portugal*, No. 77050/11, 22/03/2016, § 43); iş uyuşmazlığı sebebiyle 680 Euro tazminat alacağının tamamının ve % 42,20 oranındaki maaş artışı talebinin reddedilmesi (*Murat Akın c. Turquie*, No. 40865/05, 09/10/2018, § 35); kiralananın tahliyesine ilişkin tebligatın usulüne göre yapılmaması sebebiyle başvurucuların 20.000 Euro'nun üzerinde bir maddi tazminat talebiyle karşı karşıya kalması ve banka hesaplarındaki 864,76 Euro'nun dondurulması (*Karesvaara and Njie v. Spain*, No. 60750/15, 15/12/2020, § 46); başvurucunun disiplin soruşturması sonunda iki aylık

bakımından önemsiz bulduğu başvurularda şikâyet konusu maddi kayıp veya mahrum kalınan fayda 3 Euro ila 260 Euro arasındaki tutarlarla, önemli bulduğu başvurularda ise 23 bin Euro ila 165 bin Euro arasındaki tutarlarla sınırlı kalmıştır. Konu itibarıyla bakıldığında bu şikâyetler genellikle para cezalarından, yerel mahkeme kararlarının icra edilmemesinden veya geç icra edilmesinden ve sözleşmeye aykırılıktan kaynaklanmaktadır.

Korolev kararından çıkarılabilecek ikinci sonuca göre, miktar her ne kadar düşük olsa da maddi kayıp başvuru sahibinin sosyo-ekonomik koşulları gereği önemli olabilmektedir. *Gaftoniuc* başvurusu Mahkeme'nin, başvuru sahibinin ekonomik koşullarını ve yaşam şartlarını değerlendirebileceği ve mahrum kaldığı miktar açısından ölçüte ilişkin bir tartışma yürütebileceği ilk başvuru olabileceken inceleme başvurusunun önemine nazaran çok sınırlı tutulmuştur. Ölçüte ilişkin ilk incelemelerinden biri olan *Gaftoniuc* başvurusunda, öğretmen olan başvuru sahibi, atamasının yapılmaması üzerine iptal ve tazminat talebiyle derece mahkemeleri önünde idari dava açmıştır. Başvuru sahibinin davası iç hukukta kabul edilmiş ve mahkeme hem atamasının yapılmasına hem de yargılama giderlerinin kendisine ödenmesine karar vermiştir. Başvuru sahibi görevine başlamakla birlikte yargılama giderleri için bir miktar ödeme almış, ulusal mahkeme kararlarının yargılama masraflarına dair kısmının geç icra edilmesine ilişkin şikâyetini ise AİHM'e taşımıştır. Mahkeme, gecikme sebebiyle mahrum kalınan faiz miktarının yaklaşık 25 Euro olduğunu tespit etmiş ve bu miktarın başvuru sahibinin bir öğretmen ve bekar bir anne olduğu düşünüldüğünde dahi önemli bir zarar teşkil etmediğine karar vermiştir⁵⁸⁷. Benzer şekilde *Burov* başvurusunda, eski bir polis memurunun işçi-işveren uyuşmazlığından kaynaklanan ve kendisine ödenmesine karar verilen yaklaşık 107 Euro tutarındaki tazminatın başvuru sahibine ödenmemesine ilişkin başvuruda da maddi kaybı önemsiz bulmuştur. Bu değerlendirmeyi yaparken

maaşa eşdeğer bir para cezasına çarptırılması (*Da Cerveira Pinto Nadais De Vasconcelos c. Portugal*, No. 36335/13, 19/03/2019, § 25) ; kabahat sebebiyle bir ceza yargılamasında mahkum olan başvuru sahibinin 160 Euro para cezası ve yargılama gideri ödemesine karar verilmesi ve ayrıca zıpkınına el konulması (*Pantolon v. Croatia*, No. 2953/14, 19/11/2020, § 35); başvuru sahibinin arsasında bulunan 20.923 Euro değerindeki ağaçların idare tarafından kesilmesi (*Fisenko c. Russie*, No. 28427/18, 9/2/2021, § 24) önemli bir zarar olarak görülmüştür.

⁵⁸⁷ *Gaftoniuc v. Romania* (dec.), § 30-33.

Mahkeme, başvuruçunun ekonomik durumunu incelemiş ve dava açarken adli yardım dahi talep etmeksizin talebinin neredeyse 10 katı tutarındaki dava masrafını ödeyebildiğini göz önünde bulundurmuştur⁵⁸⁸.

Dolayısıyla yukarıda bahsedilen kararlardan anlaşıldığı gibi başvuruçucu için maddi kaybın sebebi olan meselenin kendisi için ne gibi bir ilke sorun teşkil ettiği veya başvuruçunun ekonomik durumunu nasıl etkilediği önemlidir. Özellikle küçük ekonomik değere sahip başvurularda bunun önemi daha da artmaktadır. Fakat meselenin ne gibi bir ilke sorun teşkil ettiği veya başvuruçunun ekonomik durumunu nasıl etkilediğinin tespiti Mahkeme tarafından mı yapılmalıdır yoksa ispatı başvuruçuya mı bırakılmıştır? Mahkeme içtihatlarında başvuruçunun içinde bulunduğru ekonomik koşulların her zaman başvuruçucu tarafından mı ileri sürülmesi gerektiği yoksa Mahkeme tarafından mı araştırılacağı konusu çelişkilidir. Çünkü *Gaftoniuc* kararında başvuruyu kabul edilemez bulan Mahkeme *Giuran* başvurusunda, başvuruçunun yaşadığı ülkedeki ekonomik koşullarını araştırarak kabul edilebilirlik kararı vermiştir. Bu başvuruda başvuruçunun, evini temizlemek için gelen kişinin 350 Euro değerindeki eşyalarını çaldığı iddiasıyla derece mahkemeleri önündeki şikâyeti sonuçsuz kalmıştır⁵⁸⁹. Mahkeme bu başvuruda öncelikle ne başvuruçucu tarafından ne de hükümet tarafından emekli olan başvuruçunun ekonomik durumuna ilişkin bir bilgi sunulduğunu tespit etmiş ve fakat Romanya’da ortalama emekli aylığının olay tarihi itibarıyla 50 Euro civarında olduğunu saptayarak başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁵⁹⁰. Aslında Mahkeme, yaptığı bu araştırma faaliyetini pek tabii *Gaftoniuc* başvurusunda da yapabilecek durumdadır. Zira hem her iki başvuru Üçüncü Daire tarafından hem de Romanya’ya karşı incelenmiştir. Fakat her iki kararda şikâyeti değerlendirme faaliyeti arasındaki farklılık böyle çelişkili bir durum ortaya çıkarmıştır.

⁵⁸⁸ *Burov v. Moldova* (dec.), No. 38875/03, 14/06/2011, § 25-31.

⁵⁸⁹ *Giuran v. Romania*, No. 24360/04, 21/06/2011, § 6-11

⁵⁹⁰ *Giuran v. Romania*, § 20-22. Başvuruçunun mülküne saygı hakkı bakımından ayrıca *Negreanu* davasında eski komünist rejim sırasında mülksüzleştirilen aile üyelerinden birine ait olduğunu iddia ettiği 50 hektarlık arazinin mülkiyet hakkının tanınmasına ilişkin yargılamada başvuruçunun tanık deliline başvuramaması da önemli bir zarar olarak görülmüştür (*Negreanu c. Roumanie*, No. 30164/03, 14/05/2013, § 26).

Mahkeme maddi yönü ön plana çıkan başvurularda her ne kadar miktar önemli olmasa da başvurucunun ekonomik durumu üzerinde yaratacağı etkiyi göz önüne almıştır. Bu etki her başvurunun kendi özel koşulları dikkate alınarak tespit edilmiştir. Başvurucunun maaşı, emekli aylığı, mesleği gibi ekonomik durumunu etkileyen unsurlar göz önüne alındığında şikâyet konusu meblağ kayda değer ölçüde yüksek kalıyorsa başvurucuların önemli zarara uğradığı kabul edilmiştir. Örneğin, başvurucunun ödemesine karar verilen 238.000 Polonya zlotisi değerindeki yargılama masraflarının aylık gelirinin yaklaşık %120'sine eşit olduğu⁵⁹¹, mevduat hesabındaki faiz oranının banka tarafından tek taraflı olarak düşürülmesi üzerine 6.795 Euro değerindeki tazminat talebi reddedilen başvurucunun emekli ve yaşlı olduğu⁵⁹², 1.907 Euro maaş alacağına ödenmesine karar verilen yargılamanın uzun sürdüğünden yakınan başvurucunun işten çıkarıldığı ve tazminat alamadığı⁵⁹³, ceza yargılaması sebebiyle yaklaşık 84 Euro para cezası ödemesine karar verilen başvurucunun akrabalarıyla birlikte nispeten küçük bir çiftlikte çalışan bir çiftçi olduğu⁵⁹⁴, 238.67 Euro değerinde manevi tazminat ödemesine karar verilen başvurucu şirketin genellikle faturalarının % 50'sinden fazlasını belirli bir müşteri kategorisinden tahsil edemediği⁵⁹⁵, başvurucunun iş uyuşmazlığı sebebiyle 463 Ukrayna grivnası alacağını uzun süre tahsil edilemediği sürede asgari ücretin 15 ila 118 Ukrayna grivnası olduğu⁵⁹⁶, 9.224 Euro değerindeki miras alacağı talebi reddedilen başvurucunun emekli maaşının 90 Euro olduğu⁵⁹⁷, 1.136,30 Romanya leyi değerinde damga vergisi ödemesine karar verilen başvurucunun emekli maaşının 657 Romanya leyi olduğu⁵⁹⁸, bir yasa kapsamında dairesini aylık 14 Euro karşılığında kiralamak zorunda kalan başvurucunun kira gelirinin piyasa değerinin 25 kat altında olduğu⁵⁹⁹, 210 Euro para cezasına çarptırılan başvurucunun aylık gelirinin 1.235

⁵⁹¹ *Piğtka v. Poland*, No. 34216/07, 16 October 2012, § 39-41.

⁵⁹² *Asmayev v. Russia*, No. 44142/05, 14/03/2013, § 50.

⁵⁹³ *Domančić v. Croatia*, No. 18786/11, 02/05/2013, § 29.

⁵⁹⁴ *Zeynalov v. Azerbaijan*, No. 31848/07, 30/05/2013, § 24.

⁵⁹⁵ *Kirovogradoblenergo, Pat v. Ukraine*, No. 35088/07, 27/06/2013, § 28.

⁵⁹⁶ *Necheporenko and Others v. Ukraine*, 72631/10 and others, 24/10/2013, § 23.

⁵⁹⁷ *Jenița Mocanu v. Romania*, No. 11770/08, 17/12/2013, § 15-24.

⁵⁹⁸ *Antofie c. Roumanie*, No. 7969/06, 25/03/2014, § 17.

⁵⁹⁹ *Statileo v. Croatia*, No. 12027/10, 10/07/2014, §93-99.

Euro olup üç çocuğa sahip olduğu⁶⁰⁰, başvurucunun 260 Euro para cezasına çarptırıldığı dönemde aylık asgari ücretin 61 Euro olduğu⁶⁰¹, başvurucunun geri ödemesine karar verilen işsizlik ödeneğinin emekli maaşına oranla çok yüksek olduğu⁶⁰², 143 Türk lirası para cezasına çarptırılan başvurucunun maaşının 750 Türk lirası olduğu⁶⁰³, 500 Türk lirası para cezasına çarptırılan başvurucuların ekonomik durumunun kötü olduğu⁶⁰⁴, başvuruculara ödenmesine karar verilen tazminatların onların çalışma süresinin tespitini, emeklilik süresini ve maaşını etkileyecek olduğu⁶⁰⁵, 930 Euro para cezasına çarptırılan başvurucunun ceza aldığı dönemde ortalama brüt maaşın 91 Euro olduğu⁶⁰⁶, 204 Euro değerindeki reddedilen tazminat talebinin başvurucunun aylık maaşının %30'una denk geldiği⁶⁰⁷, konutlarının bölgesel ısıtma şebekesi ile bağlantısının kesilmiş olması sebebiyle başvuruculara özel ısı tedarikçilerine 5 Euro ile 29 Euro arasında değişen sabit bir ücret ödeme yükümlülüğü getirildiği davalı devletteki yaşam standartlarının düşük olduğu⁶⁰⁸, emeklilik aylığının artışına ilişkin bir uyuşmazlıkta talepleri 434 Euro ile 2.189 Euro arasında değişen başvurucuların emekli ve belli bir yaşın üzerinde olduğu⁶⁰⁹, dikkate alınarak başvuruların kabul edilebilir olduğuna karar verilmiştir.

Buna karşın başvurucunun sosyo-ekonomik koşulları dikkate alındığında önemli bulunan ekonomik kayıplar olduğu gibi önemli bulunmayanlar da mevcuttur. Örneğin, başvurucunun emekli olduğu ve birkaç binanın sahibi olduğu göz önünde bulunduran Mahkeme, kira sözleşmesine bağlı bir uyuşmazlık sebebiyle açtığı davasından feragat etmesi sonucu kendisine yüklenen 227 Euro yargılama masrafinin önemli olmadığına karar vermiştir⁶¹⁰. Buna ek olarak, yargılamanın durdurulması sebebiyle başvurucuların mahrum kaldıkları 98 Euro ile

⁶⁰⁰ *Kücher v. Austria*, No. 2834/09, 05/02/2015, § 20.

⁶⁰¹ *Konstantin Stefanov v. Bulgaria*, No. 35399/05, 27/10/2015, § 45.

⁶⁰² *Muić v. Croatia*, No. 79653/12, 30/05/2017, § 34.

⁶⁰³ *Öğrü c. Turquie*, No. 19631/12, 17/10/2017, § 18.

⁶⁰⁴ *Akarsubaşı et Alçiçek c. Turquie*, No. 19620/12, 23/01/2018, § 20; *Öğrü et Autres c. Turquie*, No. 60087/10 et autres, 19/12/2017, § 54.

⁶⁰⁵ *Matveyeva and Others v. Russia*, No. 34145/11, 6/12/2018, § 16.

⁶⁰⁶ *Mehdiyev v. Azerbaijan*, No. 59090/12, 31/10/2019, § 26-30.

⁶⁰⁷ *Shebaldina v. Ukraine*, No. 75792/11, 18/06/2020, § 14.

⁶⁰⁸ *Strezovski and Others v. North Macedonia*, No. 14460/16 and others, 27/02/2020, § 48.

⁶⁰⁹ *Avellone and Others v. Italy*, No. 1702671, 09/07/2020, § 41-42.

⁶¹⁰ *Šumbera c. République Tchèque (déc.)*, no. 48228/08, 21/02/2012, s. 4.

137 Euro arasında değişen alacaklarının Slovakya'daki aylık asgari ücretten düşük olduęu⁶¹¹, olumsuz personel değerlendirme raporuyla ilgili uyuşmazlıkta 280 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin talebi reddedilen başvurusunun Adalet Bakanlığı'ndan yüksek kademe emekli maaşı olduęu⁶¹², hekim olan başvurusunun ödemesine karar verilen 33,23 Euro değerindeki yargılama giderinin asgari ücretten düşük olduęu⁶¹³, 920 Euro yargılama masrafı ödemesine karar verilen başvurusunun yargılamalardan kısa bir süre önce büyük bir arazi satın aldığı ve ticari amaçlar için geliştirme sürecinde olduęu⁶¹⁴ dikkate alınarak başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla ne kadar düşük veya yüksek olursa olsun ekonomik yönü ön plana çıkan başvurularda asgari ağırlık eşiği başvurusunun sosyo-ekonomik durumuna göre değerlendirilmektedir. Fakat bir de şikâyetin başvuru için ilkesel bir önemi olup olmadığı göz önüne alınmaktadır.

Korolev kararından çıkarılabilecek üçüncü sonuca göre, miktar ne kadar düşük olsa da başvurusunun ekonomik bir zarara uğramasına yol açan durum başvuru için önemli bir ilke mesele teşkil ediyorsa başvuru kabul edilebilir bulunacaktır. Mahkeme bir başvurunun başvuru için ilkesel sorun teşkil edebilme kapasitesini *Korolev* başvurusundan verdiği bir örnekle açığa kavuşturmuştur. Örneğin, *Korolev* başvurusunda başvuru, pasaport birimindeki evraklarını incelemesine izin verilmemesinden şikâyetçi olsaydı bir ilke sorundan bahsedilebilirdi. Bu çerçevede başvurusunun şikâyetlerini evraklara erişimine izin verilmemesi üzerinden temellendirmeyip yalnızca mahrum kaldığı 1 Euro'dan az değerdeki maddi kaybıyla sınırlı tutuğunu kaydeden Mahkeme, başvurunun özel koşullarının, başvurusunun önemli bir zarara maruz kaldığı sonucuna götürmeye yetmediğine karar vermiştir⁶¹⁵.

Benzer şekilde *Korolev* kararının etkilerini taşıyan *Ştefănescu* başvurusunda da bir devlet kurumunun bütçe, kaynak, çalıştırdığı kişi sayısı gibi bilgileri açıklamasını talep eden başvuru bu talebinin reddedilmesi sonucu yaklaşık 125

⁶¹¹ *Hudecová and Others* (dec.), No. 53807/09, 18/12/2012, § 26-27.

⁶¹² *Moiseyev v. Russia* (dec.), No: 35722/04, 27/6/2017, s. 4.

⁶¹³ *Georgiev v. Bulgaria*, No. 15644/06, 05/11/2013, § 39.

⁶¹⁴ *Tashevski v. Bulgaria* (dec.), No. 30211/09, 11/12/2018, § 27

⁶¹⁵ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 5.

Euro tutarındaki manevi tazminat talebinin yerel mahkemeler önünde karşılanmamasına ilişkin uyumsuzluğu AİHM'e taşımıştır. Mahkeme, başvurunun ulusal mahkemelere veya Mahkeme'ye, kurumun talep ettiği bilgileri vermeyi reddetmesinin kendisini kişisel olarak nasıl etkilediğini belirtmediğini ve talep edilen miktarın küçük olduğunu tespit etmiş ve bu koşullar altında, başvurunun herhangi bir önemli zarara maruz kalmadığına kanaat getirmiştir⁶¹⁶. Zira başvurunun mahrum kaldığı maddi faydadan ziyade bilgi edinme hakkı temelinde bir şikâyet ileri sürmesi kendisi açısından başvurunun bir ilke sorun teşkil ettiğini gösterebilirdi. Fakat bu yapılmadığından mı yoksa miktarı gerçekten düşük bulduğundan mı Mahkeme'nin başvuruyu reddettiği açıklanmamıştır. Zira Mahkeme'nin bilgi edinme hakkını ifade özgürlüğü için ilke bir sorun teşkil ettiğinden yola çıkılarak başvuruyu kabul etmesi mümkün de olabilmektedir. *Luchaninova* başvurusunda ise başvuru, hukuksuz olduğunu ve adil olmadığını iddia ettiği bir ceza yargılaması sonucunda basit hırsızlık suçundan mahkûm olmuş ve yaklaşık 10 Euro'ya denk gelen 51 Ukrayna grivnası tutarında para cezası ile cezalandırılmıştır⁶¹⁷. Özellikle mesleki yaşamının olumsuz yönde etkilendiğini belirten başvurunun ulusal yargılama neticesinde ceza almasının, başvurunun işinden çıkarılması sonucunu doğurduğunu saptayan Mahkeme, bu durumun başvuru bakımından önemli bir zarar teşkil ettiğini ifade ederek başvuruyu kabul edilemez bulmamıştır⁶¹⁸. Dolayısıyla ekonomik mahiyeti ne kadar düşük olsa da başvurunun ekonomik bir zarara uğramasına yol açan durumun başvuru için önemli bir sorun teşkil etmesi kabul edilebilir bulunmasında belirleyicidir.

Başvurunun sosyo-ekonomik koşulları ve şikâyetin bir ilke sorun teşkil edip etmemesi yalnızca ekonomik mahiyeti düşük başvurularda değil, maddi kaybın yüksek olduğu başvurularda da asgari ağırlık eşiğinin aşılması bakımından belirleyici olmuştur. *Diacenco* başvurusunda, başvuru kullandığı araçla trafik kazası yapmış ve bu kaza sonucunda karşı araçtaki bir kişi yaralanmıştır. Ceza yargılaması sonucunda başvuru beraat etmiş olsa da hukuk yargılamasında

⁶¹⁶ *Ștefănescu v. Romania* (dec.), No. 11774/04, 12/04/2011, § 37.

⁶¹⁷ *Luchaninova v. Ukraine*, No. 16347/02, 09/06/2011, § 11.

⁶¹⁸ *Luchaninova v. Ukraine*, § 48-50.

başvurucunun yaralanan kişiye toplamda 2.600 Euro maddi ve manevi tazminat ödemesine karar verilmiştir. Başvurucu AİHM önünde, beraat ettiği halde tazminat ödemeye mahkûm edilmesinden yakınmıştır. Mahkeme taraflardan hiçbirinin başvurunun mali durumu hakkında bilgi sunmadığını kaydetmiş ve bununla birlikte, başvurunun o sırada bir mühendis olarak çalıştığını ve o dönemde Romanya'daki ortalama brüt maaş seviyesinin yaklaşık 220 Euro olduğunu tespit etmiştir. Böyle bir ceza yargılamasında amacın başvurunun ismini temize çıkarmak olduğunun altını çizen Mahkeme tazminatın maddi niteliğine ek olarak, beraat ettiği halde tazminat ödemeye mecbur bırakılmasının masumiyet karinesi gibi önemli bir soruna dikkat çektiğinin altını çizmiştir. Hükümetin, başvurunun önemli bir zarara uğramadığı itirazı reddedilmiş ve başvuru kabul edilebilir bulunmuştur⁶¹⁹.

Şikâyetin başvuru için taşıdığı ilke sorun her başvuru açısından ayrı değerlendirilmektedir. Örneğin *Konstantin Stefanov* başvurusunda bir ceza davasında müdafî tayin edilen başvurucuya duruşmanın başında, mahkeme tarafından duruşmaya devam edilmesine bir engel olup olmadığı sorulmuştur. Başvurucu, mahkemenin müdafilik ücretini yasal ücret çizelgesi gereğince yaklaşık 280 Euro olarak tespiti halinde sanığı temsil edeceğini ifade etmiştir. Mahkeme başkanı, davanın bu aşamasında ücreti belirlemeyi kabul etmemiş ve başvurunu, müdafilik görevini yapmaması halinde para cezasına çarptırılacağı hususunda uyarmıştır. Bunun üzerine, başvuran, sanığı temsil etmeyi kabul etmeyerek duruşma salonundan ayrılmış, yerel mahkeme de başvurucuyu, yaklaşık 260 Euro para cezasına çarptırmıştır⁶²⁰. Mahkeme, söz konusu maddi zararın, başvuranın kovuşturma sırasındaki yerel mahkeme tarafından saygısız olarak addedilen davranışları nedeniyle uygulandığını not etmiş; dolayısıyla, başvuranın maddi menfaatlerine ilave ve bunlardan ayrı şekilde, hukuka uygun olarak ceza alıp almadığının, mesleki faaliyetlerini icra eden bir avukatın mevkiine saygı gösterilmesi bakımından başvuran için, ilkesel bir mesele teşkil ettiğinin de dikkate

⁶¹⁹ *Diacenco v. Romania*, No. 124/04, 07/02/2012, § 44-47.

⁶²⁰ *Konstantin Stefanov v. Bulgaria*, § 5-19.

alınması gerektiğini belirtmiştir⁶²¹. Bunlara ek olarak *Zeynalov* başvurusunda, izinsiz olarak arazisini eken başvurucunun maddi bir zararı olmasa da alternatif çözüm yolları yerine hakkında yürütülen ceza yargılaması neticesinde mahkum edilmesi⁶²², *Ioannis Papageorgiou* başvurusunda, 1.452 Euro para cezasına çarptırılan ve ayrıca 548 Euro yargılama gideri ödemesine karar verilen başvurucunun gıyaben mahkum edilmesi ve kendisini savunma fırsatı bulamaması⁶²³, *Grande Stevens ve Diğerleri* başvurusunda, finans piyasalarının bütünlüğünü güvence altına almayı ve halkın işlem güvenliğine olan itimadını sürdürmeyi amaçlayan cezai hükümleri ihlal etmek sebebiyle 20.000 ile 5.000,00 Euro arasında değişen para cezasıyla karşı karşıya kalan şirket temsilcileri açısından durumun geçici süreyle itibar kaybına yol açtığını ve şayet şirketler borsada kote edilirse, temsilcilerinin, iki ay ile üç arasında değişen sürelerle kote edilen şirketleri idare etmek, yönetmek veya denetlemekten geçici olarak menedilebileceği⁶²⁴, *Lutova* başvurusunda da herhangi bir hizmet sözleşmesi olmadan hizmet sağlayıcının başvurucudan hizmet ücreti talep etmesi⁶²⁵ ilke mesele olarak yorumlanmıştır. *Vira Dovzhenko* başvurusunda ise başvurucu derece mahkemeleri önünde kendisine hiçbir bilgi verilmeden arsasının yerel yönetim tarafından bir şirkete kiralanmasından şikâyetçi olmuştur ve şirketin arsasını kullanmasına karşılık tazminat talep etmiştir. İlk derece mahkemesi başvurucunun davasını kabul etmiş ve 4.493 Euro ödenmesine karar vermiş olsa da yüksek mahkeme kararı bozmuştur. Bunun üzerine başvurucu mülkiyet hakkının ihlalden şikâyetçi olarak Mahkeme'ye başvurmuştur. Uğranılan zararın ekonomik boyutundan ziyade davanın koşullarına dikkat çeken Mahkeme, başvurucunun mülkiyetinin kendisine haber verilmeden kiralanmasının ve buna karşılık kendisine tazminat ödenmemesinin önemli olduğunu kaydetmiştir⁶²⁶. *Mijatović ve Diğerleri* başvurusunda başvuruculara ödenmesine karar verilen fakat ödenmeyen

⁶²¹ *Konstantin Stefanov v. Bulgarie*, § 45-47.

⁶²² *Zeynalov v. Azerbaïjan*, § 22.

⁶²³ *Ioannis Papageorgiou c. Grèce*, No. 45847/09, 24/10/2013, § 33.

⁶²⁴ *Grande Stevens et Autres c. Italie*, No. 18640/10 et autres, 04/03/2014, § 74.

⁶²⁵ *Lutova v. Latvie*, No. 37105/09, 09/11/2017, § 24.

⁶²⁶ *Vira Dovzhenko v. Ukraine*, No. 26646/07, 15/01/2019, § 28.

tazminatlar her ne kadar düşük miktarda olsa da anayasa mahkemesinin şikâyetler hakkında ihlal kararı vermiş olması önemli bulunmasında yeterli olmuştur⁶²⁷.

Bir diğer yandan meselenin başvuru için bir ilke sorun teşkil etmesi veya maddi kaybın başvuru için ekonomik durumunu etkileyecek biçimde önemli olması başvurunun kabul edilebilir bulunması için yeterli değildir. Bir başvuruda ileri sürülen şikâyet her ne kadar asgari ağırlık eşiğini geçebilecek nitelikte olsa da başvuru derece mahkemeleri önünde davasına gösterdiği özen de belirleyici olmaktadır. Bu anlamda Mahkeme'nin miktar bakımından yüksek bir ekonomik zarar olsa da başvuru davaya verdiği önem sebebiyle kabul edilemez bulduğu başvurular da olmuştur. *Havelka* başvurusunda başvuru, eski avukatına yaklaşık 90 Euro değerinde sebepsiz zenginleşme davası açmış ve sekiz yıllık bir yargılama sonucunda bu davası kabul edilmiştir. Ardından başvuru yargılamanın uzun sürmesi sebebiyle bir manevi tazminat davası açmıştır ve başvuru bu davası da kabul edilerek kendisine 1.515 Euro tazminat ödenmiştir. Başvuru AIHM önünde, yargılamaların uzun sürmesinin adil yargılanma hakkını ihlal ettiğinden yakınmıştır⁶²⁸. Zararın miktarından çok başvuru kişinin kişisel hayatında yarattığı etkiyi inceleyen Mahkeme, usulüne uygun olarak bilgilendirilen başvuru ne ilk derece mahkemesi ne de temyiz mahkemesi önünde duruşmaya katılmasının ve üstüne üstlük ertelenmesi için de bir mazeret belirtmemesinin göz ardı edilemeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, davasının bu kadar uzun sürmesinin sebebinin hemen hemen her hâkimin tarafsızlığına itiraz etmesinin sonucu da olduğu tespitini yaparak başvuruların usule ilişkin haklarını kullanma hakkına sahip olmalarına rağmen, bunun gecikmelere yol açtığında sonuçlarına katlanmak zorunda olduklarına karar vermiştir⁶²⁹. Başvurunun davranışlarının neticesinde önemli bir zarar yaşamadığını belirtmiş ve başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Benzer şekilde *Shefer* başvurusunda Mahkeme, başvuru 61 Euro tutarındaki tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesinin önemli bir zarara yol açmadığını değerlendirirken yalnızca miktarın düşüklüğüne değil aynı zamanda

⁶²⁷ *Mijatović and Others v. Serbia*, No. 50117/13 and others, 23/10/2018, § 10.

⁶²⁸ *Havelka v. Czech Republic* (dec.), No. 7332/10, 20/09/2011, s. 2-3.

⁶²⁹ Bkz. *mutatis mutandis, Malicka-Wasowska v. Polonia* (dec.), No. 41413/98, 05/04/2001.

sorunun başvuru için ilke mesele teşkil etmediğine de kanaat getirmiştir. Yargı kararının icrasının sağlanması için başvuru için yedi yıl boyunca hiçbir şey yapmadığını tespit eden Mahkeme başvuru davranışının, yargılamanın sonucuna dair açık bir ilgisinin olmadığını gösterdiğini belirterek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶³⁰. Başvurucunun özen yükümlülüğüne ilişkin bir başka başvuruda, örneğin *Spasić* başvurusunda, başvuru kendisine ödenmesine hükmedilen 65 Euro maaş borcu ve 815 Euro yargılama masraflarına ilişkin kararın icra edilmemesinden şikâyetçi olmuştur. Derece mahkemesi ilk olarak borcun başvurucuya havale yoluyla ödenmesine karar vermişse de borcun ödenmemesi üzerine borçlu şirketin taşınır varlıklarına el konulmuştur. Haczedilen bu taşınırların açık artırma ile satılması girişimlerinin başarısız olması sonucu başvurucuya taşınırları devralma alternatifini sunulmuştur. Başvuru bu karara uymadığından borçlarının tahsiline ilişkin icra takibi kapatılmıştır. Başvurucunun kendisine sunulan alternatifini ve dolayısıyla mahkeme kararının uygulanmasını açık bir şekilde reddettiğini kaydeden Mahkeme, davasına özel bir ilgi göstermediğine kanaat getirerek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶³¹. *Schrade* başvurusunda Mahkeme, bu sefer bir fikri mülkiyet ve telif hakkı dolayısıyla 7000 Euro tazminat ödemesine karar verilen fotoğrafçı olan başvuru derece mahkemeleri önünde süren yargılamanın uzunluğuna ilişkin şikâyetini incelemiştir. Mahkeme öncelikle başvuru, yargılamanın yerel mahkemeler önünde uzatıldığı iddiasını hiçbir zaman gündeme getirmediğini tespit etmiş ve bu durumun ulusal yargılamanın uzunluğuna karşı başvuru kayıtsızlığının bir göstergesi olarak alınması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca yargılamaların toplam dört yıl dört ay sürmesinin, davasının üç derece önünde görüldüğü düşünüldüğünde makul olmayan bir şekilde uzun olduğunun söylenemeyeceğine dikkat çekmiştir. Başvurunun bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda Mahkeme, başvuru yerel yargılamaların uzunluğunun bir sonucu olarak önemli bir zarara uğradığına dair bir sonuca varamamıştır⁶³². *Samoylenko ve Diğerleri*,

⁶³⁰ *Shefer v. Russia* (dec.), § 22-27.

⁶³¹ *Spasić v. Serbia* (dec.), No. 21477/13, 03/02/2015, s. 3.

⁶³² *Schrade v. Georgia* (dec.), No. 52240/07, 26/04/2016, § 35-36.

Kabardokov ve Diğerleri ile Khatsukov ve Diğerleri başvurularında başvurucular, Çernobil nükleer santrali patlaması sahasında temizlik operasyonuna katılmışlardır. Daha sonra engelli raporu almışlar ve tazminatlar ile düzenli olarak ödenen çeşitli sosyal yardımları almaya hak kazanmışlardır. Fakat bu yardımların az olduğunu düşünen başvurucular maddi ve manevi tazminat davası açmıştır. Davalarının kabulüne karar verilmiş ve her bir davacıya 1.100 Rus rublesi maddi 1.800 manevi tazminat ödenmesine karar verilmişse de daha sonra bu karar bozulmuş ve başvuruculara ödenen tazminatların geri verilmesine karar verilmiştir. AİHM önünde mahkemeye erişim haklarının ihlal edildiğinden şikâyetçi olan başvurular aynı zamanda bu karara karşı mahkemeye başvurmuşlardır. Başvurucuların tedbir talebinde bulunarak kararın icrasını durdurma imkanları varken bu yolu kullanmamış olmaları sonucu Mahkeme, önemli bir zarara uğramadıklarına karar vermiştir⁶³³. Benzer şekilde *Khubiyev ile Magomedov ve Diğerleri* kararlarında söz konusu tazminatları başvurucuların geri ödenmesi beklenmediğinden ve bu tazminatın ana gelir kaynağı olduğu açıklanmadığından önemli bir zarara uğranılmadığına kanaat getirilmiştir⁶³⁴. Yine *Leonov* başvurusunda da başvurucunun, şikâyetini 6 Euro değerindeki sosyal ödeneğin verilmesinde yaşanan gecikme sonucu ortaya çıkan faiz alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi üzerine temellendirildiği başvuruda, miktarın az olmasının yanı sıra dört yıl boyunca başvurucunun icra takibatının ilerleyişini sorgulamak için herhangi bir adım attığını göremediğinden şikâyeti reddetmiştir⁶³⁵. Dolayısıyla önemli zarar ölçütü bakımından başvurucunun davasına karşı özen yükümlülüğü de bulunmaktadır⁶³⁶. Yargı organları önündeki hareketsiz tutumu, mağduriyetini

⁶³³ *Kabardokov and Others v. Russia* (dec.), No. 11421/13 and others, 07/11/2017, § 33-34; *Khatsukov and Others v. Russia* (dec.), No. 19259/13 and others, 27/06/2017, § 26-28; *Samoylenko and Others v. Russia* (dec.), No. 58068/13 and others, 07/03/2017, § 37-40.

⁶³⁴ *Khubiyev v. Russia* (dec.), No. 37285/12, 04/07/2017, s. 4; *Magomedov and Others v. Russia*, No. 33636/09 and others, 28/03/2017, § 50-56.

⁶³⁵ *Leonov v. Russia* (dec.), No. 67183/13, 12/09/2017, s. 4.

⁶³⁶ Örneğin *Eon* davasında Mahkeme, Cumhurbaşkanın ziyareti sırasında pankart açması sebebiyle hakaret suçundan 30 Euro para cezasıyla cezalandırılan başvurucunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkin şikâyetini değerlendirmiştir. Mahkeme öncelikle, davanın az bir miktar para cezasıyla ilgili olduğunu ve bu nedenle mali sonuçlarının asgari düzeyde olduğunu gözlemlemiştir. Bununla birlikte, bir ihlalin ciddiyeti hem başvuru sahibinin öznel algıları hem de belirli bir durumda objektif olarak neyin tehlikede olduğu dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu davada söz konusu olan mesele, başvuran için açıkça özne bir öneme sahip olduğu kanaatine

gidermek için alternatif yolları kullanmaması veya kendisine sunulan ek imkanlardan yararlanmaması şikâyetinin başvuru için taşıdığı önemi ve davaya olan ilgisini tespit etmek bakımından belirleyicidir. Bu özen yükümlülüğünün yerine getirilmediği durumlarda şikâyetin ekonomik mahiyetinin de bir önemi kalmamaktadır.

Maddi ve manevi tazminat değeri olan başvurular açısından şunu özellikle belirtmekte fayda bulunmaktadır: Mahkeme birçok başvuruda manevi zarara tekabül eden meblağı değil, maddi tazminat için talep edilen meblağı dikkate alarak şikâyetin ekonomik mahiyetini değerlendirmektedir. Mahkeme, maddi tazminata dayalı taleplerin ilgili tarafın ekonomik kaybını gösterdiğini ve tarafın beyanına göre serbestçe belirlediği manevi tazminat için talep edilen meblağın aksine, anlaşmazlığın gerçek payını yansıttığını düşünmektedir. Bu sebeple de bazı başvurularda maddi ve manevi tazminata ilişkin mahrum kalınan faydada yalnızca maddi tazminat miktarı değerlendirmede esas alınmıştır. Bu açıklamayı yaptığı *Kioui* başvurusunda, ölen başvuruçunun maddi ve manevi tazminat davasını sürdüren oğlu ve karısı yargılama süresinin uzunluğundan yakınmıştır. Başvuruyu maddi tazminat yönünden değerlendiren Mahkeme, başvuruçunun alacağı maksimum 504 Euro tazminatın önemli bir zarar yaratmadığına karar vermiştir⁶³⁷. Bir diğer yandan özellikle para cezalarının veya tazminat kararların icra edilmemesi, eğer buna bağlanan başka bir talebin varlığı söz konusuysa, farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda Mahkeme, mahrum kalınan ekonomik faydanın ikincil nitelikte oluşuna vurgu yapmaktadır. Mahkeme bu davalarda borçluyu temel yükümlülüğe uymaya zorlamak için bir mekanizma olan ceza ödeme yükümlülüğünün ikincil niteliğini göz önünde bulundurarak, benzer şekilde, bu ikincil yükümlülük bakımından ulusal mahkemelerin kararlarının uygulanmamasının başvuruçular açısından önemli bir zarara yol açmadığına kanat getirmektedir. Buna göre, *Pantelimon ve Vasilica Savu* başvurusunda başvuruçular

varmıştır. Çünkü gerekçeli temyiz itirazları sunulmadığı için adli yardım talebi reddedildikten sonra bile yargılamaları sonuçlandırmak için işlemleri sürdürmüştür (*Eon v. France*, No. 26118/10, 14/03/2013, § 34). Fakat Eon davası ifade özgürlüğüne ilişkin ve ilkesel yönü ön plana çıkan, bu sebeple de insan haklarına saygı ilkesi gereği incelenmeyi gerektiren bir dava olduğundan şimdilik yalnızca bu hatırlatmayı yapmakla yetinilecektir.

⁶³⁷ *Kioui c. Grèce* (déc.), No. 52036/09, 20/09/2011, s. 5.

bir arsa üzerindeki mülkiyet haklarının tanınmaması ve buna ilişkin bir evrakın belediye tarafından verilmemesi üzerine tazminat talebiyle yargı yoluna başvurmuşlardır. Başvurucuların davası kabul edilmiş ve belediye başkanının 100.000 Roman leyi tutarında para cezası ödemesine karar verilmiştir. Başvurucular her ne kadar kararın geç uygulanması ve para cezasına ilişkin kısmının uygulanmamasından şikâyet etseler de AİHM, hem davanın asıl amacı olan mülkiyet hakkının tanınmış olması hem de bu gibi davalarda para cezasının ikincil niteliğini göz önünde bulundurarak başvuruyu reddetmiştir⁶³⁸.

Mahkemenin önüne ekonomik mahiyeti bulunan başvurularda maddi zararın miktarının tam olarak belirlenemediği ve dolayısıyla söz konusu miktarın önemli olup olmadığına karar verilmesinin zor olduğu başvurular da gelmiştir. Mahkeme *Budchenko* başvurusunda, kömürü ücretsiz almaya hak kazanan ancak merkezi ısıtmalı evlerde yaşayan kişilerin elektrik ve gaz ödemelerinden muaf olma hakkı olduğu, bu tür maliyetlerin madencilik şirketleri tarafından üstlenileceği bilgisi verilmesi üzerine başvuru gerekli kurumlara başvurmuştur. Fakat elektrik ve gaz ödemelerini karşılama taleplerinin göz ardı edildiğinden şikâyetçi olan başvuru, daha sonra kendisine muafiyet hakkı verilmişse de halihazırda ödediği faturalara ilişkin tutarların iadesi için dava açmıştır. Mahkemeler halihazırda ödenen meblağların geri ödenmesi için iç hukukta herhangi bir düzenleme olmaması sebebiyle başvuru derece mahkemeleri önündeki taleplerini reddetmişlerdir. Mahkeme, mülkiyet hakkının ihlal edildiğinden yakınan başvuru şikâyetlerini incelemiş ve faturalarının yalnızca bir kısmını sunabildiğini, bunların toplam tutarının da 65 Euro olduğunu tespit etmiştir. Fakat Mahkeme'ye sunulamayan faturaların da olduğu değerlendirildiğinde başvuru iddia edilen ihlal nedeniyle maruz kaldığı toplam zarar miktarı üzerinden spekülasyon yapamayacağı kanaatine vararak başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁶³⁹. Benzer bir değerlendirmeyi yaptığı *Bereczki* başvurusunda da mahkemenin bilirkişi listesinden çıkarılan başvuru bu işlemin keyfi olduğuna ve mahkemelerin tarafsız ve bağımsız olmadığına ilişkin şikâyetini

⁶³⁸ *Pantelimon and Vasilica Savu v. Romania* (dec.), No. 29218/05, 11/10/2011, § 23-28.

⁶³⁹ *Budchenko v. Ukraine*, No. 38677/06, 24/04/2014, § 27-29.

değerlendirmiştir. Bu kararında AİHM, başvurucunun bilirkişi listesinden çıkarılması sonucu yaşadığı ekonomik kaybın net olmadığını ve bununla birlikte başvurucunun iddia edilen ihlal nedeniyle maruz kaldığı toplam zarar miktarı üzerinden spekülasyon yapamayacağını ve beş yıldan fazla bir süre için görevlendirilmemenin mesleki faaliyeti ve dolayısıyla ekonomik durumu üzerinde önemli bir etkisi olduğunu değerlendirmiştir ve başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁶⁴⁰. Aynı şekilde *Cimperšek* başvurusunda da internet sitesinde ifade ettiği görüşleri nedeniyle mahkemenin bilirkişi listesine kaydolmak için yapılan başvurusunun keyfi olarak reddedildiğini iddia eden başvurucunun şikâyeti reddedilmemiştir⁶⁴¹. *Rola* başvurusunda da iflas işlemlerinde tasfiye memuru olarak çalışan başvurucunun lisansının iptal edilmesi olayında her ne kadar ekonomik etkiye dair bir delil sunulmamışsa da ana gelir kaynağının kaybedildiğini belirterek önemli bir zararın varlığına karar vermiştir⁶⁴². *Dmytrenko and Bezdorozhniy* başvurusunda da 159 Euro değerindeki ek emeklilik ödeneklerini alamayan başvurucuların o dönemde mevcut emekli aylıklarının miktarını tespit edemeyen Mahkeme buna bağlı olarak iddia edilen ihlal nedeniyle başvurucuların maruz kaldıkları zararlar hakkında spekülasyon yapamayacağını belirtmiştir⁶⁴³.

Ekonomik mahiyeti olan başvurular açısından ifade özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma hakkına ilişkin şikâyetlerde de önemli zarar ölçütü tartışılmıştır. Bu gibi Mahkeme'nin demokratik toplumun güvencesi olarak tanımladığı hakların ihlal edildiğinin öne sürüldüğü şikâyetlerde ekonomik kaybın miktarı ne olursa olsun Mahkeme bu başvuruların önemli zarar ölçütü açısından kabul edilebilir bulunması gerektiğini belirtmiştir⁶⁴⁴. Hatta bu kapsamda *Eon* başvurusunda, Cumhurbaşkanı'nın ziyareti sırasında pankart açan başvurucunun hakaret suçundan 30 Euro para cezasıyla cezalandırılmasında her ne kadar ekonomik kaybın önemsiz olduğu belirtilmişse de başvurunun ilkesel önem taşıması sebebiyle kabul edilebilir olduğuna karar verilmiştir⁶⁴⁵. Mahkeme ekonomik mahiyeti olan ve şikâyetin

⁶⁴⁰ *Bereczki c. Roumanie*, No. 25830/08, 26/04/2016, § 29.

⁶⁴¹ *Cimperšek v. Slovenia*, No. 58512/16, 30/06/2020, § 32.

⁶⁴² *Rola v. Slovenia*, No. 12096/14 and 39335/16, 04/06/2019, § 44.

⁶⁴³ *Dmytrenko and Bezdorozhniy v. Ukraine*, No. 59552/11 and 7096/12, 02/07/2020, § 16.

⁶⁴⁴ *Berladir and Others v. Russia*, No. 34202/06, 10/07/2012, § 34.

⁶⁴⁵ *Eon v. France*, No. 26118/10, 14/03/2013, § 34.

toplama özgürlüğü üzerinden temellendiği *Öğrü, Akarsubaşı ve Alçiçek, Öğrü ve Diğerleri* kararlarında da aynı tutumunu sürdürmüştür⁶⁴⁶. Esasen ekonomik mahiyeti olan ifade özgürlüğü, toplama ve dernek kurma hakkına ilişkin şikâyetler insan haklarına saygı ilkesi gereği esasının incelenmesini gerektiren şikâyetlerdir. Fakat bu durum mutlak değildir ve demokratik toplumun temel yapı taşı olan bu gibi haklara ilişkin şikâyetlerin kabul edilebilir bulunması bakımından bir karine teşkil etmez. Nitekim Mahkeme *Sylka* kararında farklı bir tutum benimsemiş ve ifade özgürlüğü başvurularında mutlak olarak bu ilkenin uygulanmayacağına yönelik kanaatini ortadan kaldırmıştır. Bu başvuruda başvuru, emniyet kemeri takmadığı gerekçesiyle polis tarafından durdurulmuştur. Ardından çıkan tartışmada, iddialara göre, başvuru, polis memurlarına onların “seviyesine inmeyeceğini” söylemiştir. Başvuran daha sonra görev başındaki polis memuruna hakaret etmekten suçlanmıştır. İlk derece mahkemesindeki yargılaması mahkûmiyetle ve adli para cezası ile sonuçlanmıştır. Ancak temyiz aşamasında mahkûmiyet cezası feshedilmiş ve ceza davası bir yıllık bir deneme süresi boyunca durdurulmuştur. Ayrıca, başvuranın bölgede bulunan çocuk bakımevine 125 Euro ödemesine ve masraf giderler için 25 Euro ödemesine hükmedilmiştir. Ceza yargılamalarının şartlı bir şekilde ertelenmesi kişinin mahkûm edileceği anlamına gelmediğini ve davayla ilgili kaydedilen bilgilerin adli sicilden 18 ay sonra silineceğini tespit eden mahkeme ayrıca başvuruçunun bu süre içerisinde yargılamaların devam ettiğine ya da kayıtlardaki bilgilerin kendisini somut bir şekilde etkilediğine dair herhangi bir bildirimde bulunmadığını kaydetmiştir. Ayrıca toplamda 150 Euro ekonomik kaybın, iş insanı olan başvuru için çok büyük bir zorluk teşkil etmeyeceğine de kanaat getirmiştir. Mahkeme yukarıdaki incelemeler ışığında başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶⁴⁷.

Sylka başvurusu Mahkeme'nin bu ölçütü ifade özgürlüğü başvurularında nasıl uygulayacağına ilişkin bir anlayış ortaya koymuştur. Mahkeme, Sözleşme'nin önemli zarar ölçütünün uygulanmasını Sözleşme kapsamında korunan belirli herhangi bir hakla sınırlamadığını not etmiştir. Mahkeme aynı zamanda,

⁶⁴⁶ *Öğrü c. Turquie*, § 18; *Akarsubaşı et Alçiçek c. Turquie*, § 20; *Öğrü et Autres c. Turquie*, § 54.

⁶⁴⁷ *Sylka v. Poland* (dec.), No. 19219/07, 03/06/2014, § 23-39.

demokratik bir toplumun temellerinden biri ve ilerlemesi ve her bir bireyin kendini gerçekleştirmesi için temel koşullardan biri olan ifade özgürlüğünün son derece önemli olduğunu devamlı hatırlatmaktadır. Bu nedenle, ifade özgürlüğü ile ilgili başvurularda, bu ölçütün uygulanması, bu özgürlüğün önemini dikkate almalı ve Mahkeme tarafından dikkatli bir incelemeye tabi tutulmalıdır. Bu inceleme, diğerlerinin yanı sıra, kamusal bir tartışmaya katkı gibi unsurları ve bir başvurunun basını veya diğer haber medyasını içerip içermediğini kapsamalıdır⁶⁴⁸.

Aynı şekilde *Mura* başvurusunda, Mahkeme'nin bu anlayışının yansımaları görülebilmektedir. Başvuruda başvuru eşine gönderdiği mektuplarda bir kamu görevlisine hakaret etmesi sebebiyle 120 Euro para cezasına çarptırılması ve 220 Euro yargılama masrafı ödemesine karar verilmesinin miktar bakımından önemli bir zarar teşkil etmediğine kanaat getirmiştir. Mahkeme her ne kadar şikâyet ifade özgürlüğü üzerinden temellendirilmiş olsa da Cumhuriyet savcısı olarak görevinin ifası sırasında suçun işlenmediğini tespit ederek, özel bir kişiye düzenli hakareten mahkûm edildiğini göz önünde bulundurmıştır. Bu sebeple başvuruyu *Eon* başvurusundan ayırarak *Sylka* ile benzerliklerini ortaya koymuş ve herhangi bir kamu yararı taşımadığını belirtmiştir⁶⁴⁹. O halde Mahkeme ifade özgürlüğüne ilişkin önüne gelen bir şikâyette konunun kamu tarafından soruşturulup kovuşturulan bir suç olup olmadığına, kamusal tartışmalara yapacağı katkıya ve basın özgürlükleri açısından önemine bakarak karar vermektedir. Her ne kadar buraya kadar böyle bir çıkarım yapılabilirse de ilerleyen kararlarında Mahkeme, çelişkili bir biçimde istisnaları olduğunu da göstermektedir. Örneğin *Görgün* başvurusunda sendika yönetiminde görev yapan başvurucuya izin olmaksızın, tayin edilmiş alanlar dışındaki yerlere afiş asılması nedeniyle 76 Euro idari para cezası verilmesinin önemli bir mali etkiye yol açmadığı ve bu cezanın da adli sicile işlemediği tespitinden hareketle önemli bir zarara yol açmadığına kanaat getirilmiştir.⁶⁵⁰ Esasen ekonomik mahiyeti olan başvurularda önemli zarar ölçütüne ilişkin tartışma Mahkeme'nin ilk kararlarında yapılmış ve demokratik toplumun

⁶⁴⁸ *Sylka v. Poland* (dec.), § 28.

⁶⁴⁹ *Mura v. Poland* (dec.), No. 42442/08, 09/05/2016, § 23-27.

⁶⁵⁰ *Görgün v. Turkey* (dec.), No. 42978/06, 16/09/2014, s. 4-6.

temellerine atıf yapılarak bu ölçütün uygulanmaması gerektiği belirtilmiştir. Fakat bu kararlarından sonra Mahkeme birçok başvuruda bir ifade özgürlüğü şikâyetine ilişkin olarak bu ölçütü uygulamış ve bazı başvuruları kabul edilebilir bulmuşsa da tartışmalı bir biçimde kabul edilemez bulduğu başvurular da söz konusu olmuştur.

Ifandiev başvurusunda da kitabındaki ifadeler sebebiyle başvurunun 2 Euro manevi tazminat ödemesine karar verilmesi ekonomik zararın küçüklüğüne rağmen ilkesel yönü sebebiyle önemsiz bulunmamıştır⁶⁵¹. Buna karşın *Savelyev* başvurusunda, siyasi parti kurma talebi reddedilen başvurunun, bu reddin hukuksuz olduğuna ilişkin Adalet Bakanlığına yazdığı mektuptaki ifadeleri sebebiyle açılan hakaret davası sonucunda 11 Euro manevi tazminat 20 Euro da mahkeme masrafları ödemesine karar verilmesinin kişisel öneme sahip olduğunun söylenebileceğinin kabul edebileceği fakat başvurunun bu açıdan ikna edici olmadığı söylenerek önemli bir zarara uğramadığına karar verilmiştir⁶⁵². Son olarak, miktar bakımından önemsiz bulunan başvurularda Mahkeme'nin incelediği sorunlardan birisi de özellikle ifade özgürlüğü ihlali gibi önemli şikâyetlerde söz konusu olan sembolik tazminat davalarıdır. *Vladimirova* başvurusunda, bir üniversitede öğretim görevlisi ve aynı zamanda üniversite sendikasının başkanı olan başvurunun sembolik bir tazminat davası sonucu hakaret sebebiyle 1 Rus rublesi ödemesine karar verilmesi incelenmiştir. Çalıştığı üniversitede hem üniversitenin sorunları hem de sendikaya yönelik olarak yürütülen karşıt politikalar karşısında başvuru, üniversite rektörüne ve Eğitim Bakanlığına bir mektup sunmuş, sonrasında da bu mektubu sendikanın internet sitesinde yayınlamıştır. Bunun üzerine rektör başvurunun kendisine hakaret ettiğini söyleyerek sembolik bir manevi tazminat davası açmıştır. Dava başvuru aleyhine sonuçlanmış ve derece mahkemeleri önünde kesinleşmiştir. Davayı inceleyen Mahkeme tazminatın bir Rus rublesi tutarındaki sembolik doğasına dikkat çekmiş, söz konusu şikâyetin sendika lideri olarak duruşunu zayıflattığı yönündeki iddiasını temelsiz olarak

⁶⁵¹ *Ifandiev v. Bulgaria*, No. 14904/11, 18/04/2019, § 34.

⁶⁵² *Savelyev v. Russia* (dec.), No. 42982/08, 21/05/2019, § 29-30.

nitelendirmiş ve başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶⁵³. Dolayısıyla bir hayli geniş bir biçimde kullanılan bir takdir yetkisinden bahsetmek mümkündür.

Ekonomik mahiyeti bulunan ifade özgürlüğüne ilişkin şikâyetlerde aynı zamanda, başvurucunun sadece bir gazeteci olması ve Sözleşme'nin 10. Maddesinin ihlali iddiasıyla bir şikâyette bulunması, söz konusu kabul edilebilirlik kriterlerinin uygulanamayacağını tespit etmek için de yeterli değildir⁶⁵⁴. *Artamenko* başvurusunda, başvurucu hakkında bir gazetede yazısı sebebiyle tazminat davası açılmıştır. Fakat yerel mahkeme davayı kapsamlı bir şekilde inceledikten sonra, yazıdaki ifadenin bir değer yargısı değil de olgu oluşturduğu kanaatine varmıştır. Bu sebeple başvurucu aleyhine herhangi bir tazminata hükmedilmemiş fakat tekzip yayınlanması ile yaklaşık 6 Euro değerinde yargılama gideri ödemesine karar verilmiştir. Hükümet müdahalenin hafif olduğunu, başvurucuyu gelecekte kamuoyu tartışmalarına katkıda bulunmaktan caydırmak için cezalandırıcı ve külfetli olmadığını belirtmiştir⁶⁵⁵. Başvurucunun ifade özgürlüğü kapsamındaki şikâyetini önemli zarar ölçütü açısından inceleyen Mahkeme öncelikle ne başvurana ne de gazeteye herhangi bir para cezası veya maddi nitelikte hukuki yaptırım uygulanmadığını, başvurucuların sadece sembolik mahkeme harçları ödemelerine karar verildiğini kaydetmiştir. İkinci olarak Mahkeme yerel mahkemelerin yayınlanması emredilen tekzip ile esas itibarıyla, başvurucunun dava edilen ifadesinin yalnızca bir açıklaması olduğunu, yazısında söylemek istediği ile çelişmediğinin önemli bir husus olduğunu tespit etmiştir. Son olarak da başvurucunun bir gazeteci olarak mesleki itibarının, yerel mahkemelerin onu bu ifadeyi açıklığa kavuşturmak zorunda bırakan kararlarından nasıl zarar görmüş olabileceğini veya basın üzerinde caydırıcı bir etki yarattığını görmenin zor olduğunu belirtmiştir. Zira o dönemde Ukrayna da çoğulcu bir medya ve siyasi ortam hakimdir. Somut davanın bu koşulları dikkate alındığında Mahkeme başvurucunun önemli bir zarara uğradığı kanaatine varamayacağını belirtmiştir⁶⁵⁶.

⁶⁵³ *Vladimirova v. Russia* (dec.), No. 33077/09, 05/11/2019, § 16.

⁶⁵⁴ *Anthony France and Others v. The United Kingdom* (dec.), No. 25357/16 and others, 26/09/2017, § 37-51.

⁶⁵⁵ *Artemenko v. Ukraine* (dec.), No. 54574/10, 14/05/2019, § 7, 13.

⁶⁵⁶ *Artemenko v. Ukraine* (dec.), § 25-34.

Mahkeme'ye göre yalnızca para değil parasal bir değeri olan taşınır veya taşınmaz mülkler de ekonomik bir değer taşıdığı için mülkiyetin bir nesne üzerinde kontrol uygulama eylemi olmasına rağmen, çok sayıda yasal etki yarattığını ve aynı zamanda belirli bir ekonomik değeri olduğunu not etmiştir. Zira mülkiyetin, yasal varsayımlar ve bir piyasa ekonomisinde özel bir öneme sahip olan mülkiyet nesnesinden kâr elde etme ve kullanma olasılığı gibi çeşitli etkileri vardır. *Orzechowska* başvurusunda dört aylık hamileyken ve ruh sağlığı sorunları yaşarken ikamet ettiği yerin fiilen mülkiyetini kaybeden başvurucunun ruhsal sağlık sorunları olduğu için savunmasız olduğu, yasal olarak yetersiz olduğu ve söz konusu zamanda yaşayacak başka bir yeri olmadığı için savunmasız olduğu göz önüne alındığında önemli bir zarara uğramamış olduğunun kabul edilemeyeceği belirtilmiştir⁶⁵⁷.

Mahkeme ekonomik bakımdan önemsiz bularak reddettiği başvurularda uğranılan maddi kaybın veya mahrum kalınan maddi faydanın büyüklüğü açısından geniş bir değerlendirme yapmıştır. Bu başvuruların miktar bakımından ortalama 500 Euro'nun altında olduğu ve her ne kadar incelemede önemli olmasa da konu bakımından iş uyuşmazlıkları, sözleşmeye aykırılık, para cezaları, tazminat alacakları gibi konularda yoğunlaştığı tespit edilebilmektedir. Bu maddi kayıp veya mahrum kalınan fayda genellikle iç hukukta kararlarının icra edilmemesi veya geç icra edilmesi, derece mahkemeleri önündeki taleplerin reddedilmesi gibi durumlarda ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki kararlarda görüleceği üzere miktar ne kadar düşük olursa olsun bir konu başvurucu için uluslararası bir yargı makamına getirilecek kadar önemliyse Mahkeme söz konusu zarara yol açan şikâyetin başvurucu için bir ilke mesele teşkil etmesini, başvurucunun ekonomik ve kişisel durumunu önemli bir biçimde etkileyecek nitelikte ve/veya nicelikte olmasını beklemektedir. Her ne kadar başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığını belirlemede şikâyetin ekonomik mahiyeti belirleyici ise de mutlak değildir. Zira Mahkeme'nin önüne ekonomik mahiyeti bulunan başvurular gelebildiği gibi ekonomik mahiyeti bulunmayan başvurular da gelmektedir.

⁶⁵⁷ *Orzechowska v. Poland* (dec.), No. 11151/08, 15/05/2018, § 37.

1.2.1.2. Ekonomik Değeri Bulunmayan Başvurularda Önemli Zarar Ölçütünün Uygulandığı Durumlar

Önemli zarar ölçütünün uygulandığı başvurular arasında ekonomik yönü ağır basmayan veya ekonomik boyutu hiç olmayan şikâyetler de bulunmaktadır. Bu tür şikâyetlerde önemli bir zarara uğramış olma ölçütü, hukuki meselenin Sözleşme sistemindeki ağırlığına ve kısmen de olsa mağdur üzerindeki etkilerine bakılarak değerlendirilmektedir. Önemli zarar ölçütünün uygulandığı başvurular her zaman ekonomik mahiyeti olan başvurular değildir. Ekonomik bir zararın söz konusu olmadığı şikâyetlerde dahi Mahkeme başvurucunun önemli bir zarara uğramadığına karar verebilmektedir. Bunlar ilkesel yönleri daha çok ön plana çıkan başvurular olmuştur.

Ekonomik mahiyeti olmayan başvurularda önemli zarar ölçütünün uygulandığı ilk başvurular silahların eşitliği ilkesine ilişkin şikâyetlere yöneliktir. Gerçekten de bu durum Mahkeme önündeki en kronik sorunlardan birisi olmuştur. Beşinci Daire tarafından incelenen bu başvurular Çek Cumhuriyeti'nde anayasa mahkemesine yapılan başvurularda karşı tarafın görüşlerinin başvuruculara bildirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Mahkeme *Holub ve Bratşi Zatkove, A.S.* başvurularında başvurucuların önemli bir zarara uğramadığı kanaatine varmıştır. *Holub* başvurusunda, bir satış sözleşmesinden kaynaklanan uyuřmazlık⁶⁵⁸, *Bratşi Zatkove, A.S.* başvurusunda ise, halka açık limitet şirket olan başvurucu tüzel kişinin ödeme işlemlerinden kaynaklanan uyuřmazlık⁶⁵⁹ derece mahkemeleri önünde reddedildikten sonra anayasa mahkemesi önüne gelmiştir. Anayasa mahkemesinin yaptığı inceleme sırasında derece mahkemeleri başvuruyla ilgili görüşlerini dosyaya sunmuştur. Fakat bu görüşler başvuruculara bildirilmemiştir. Başvurucuların anayasa mahkemesine yaptıkları başvurular reddedilmiş ve bunun üzerine başvurucular derece mahkemelerinin görüşlerinin kendilerine bildirilmemesinin silahların eşitliği ilkesini ihlal ettiğine ilişkin şikâyetlerini AİHM'e taşımıştır. Mahkeme, başvurucuların zararının ekonomik olmadığı bu

⁶⁵⁸ *Holub c. République Tchèque* (déc.), s. 2-3.

⁶⁵⁹ *Bratři Zátkové, A.S. c. République Tchèque* (déc.), No. 20862/06, 08/02/2011, s. 2.

başvurularda, Anayasa Mahkemesi'ne sunulan görüşün başvurucuya iletilmemesinde başvurucunun herhangi bir yararının olmayacağını, başvurucunun cevaplayamadığı ulusal mahkeme görüşlerinin öncekilerden farklı olmadığını bildiğini ve anayasa mahkemesinin yargılamasına etki edebilecek yeni bir argüman ileri sürülmediğini gözlemlemiştir. AİHM özellikle başvurucuların anayasa mahkemesi önündeki yargılama sürecine katılma hakkı bakımından önemli zarara uğramadığına vurgu yaparak uyuşmazlığın ekonomik yönü olmadığını belirtmiştir. Mahkeme, bu koşullar altında, başvurucuların anayasa mahkemesi önündeki yargılamalarda silahların eşitliği ilkesi konusunda önemli bir zarar yaşamadığını değerlendirmiştir⁶⁶⁰.

Holub ve Bratşi Zatkove, A.S. başvuruları mahkemenin ekonomik olmayan zararlar bakımından incelediği ilk iki başvuru olmuş ve yukarıda açıklandığı gibi kabul edilemez bulunmuştur. Fakat *3A.CZ S.R.O.* başvurusunda, başvurucu şirketin eski bir çalışanıyla arasındaki uyuşmazlıkta derece mahkemesinin anayasa mahkemesi önündeki yargılamada sunduğu ve başvurucuya bildirilmeyen görüşünde belirttiği hususların başvurucu şirket tarafından bilinmediğini tespit eden Mahkeme, başvurucunun bu yeni açıklamalara beyanda bulunmak isteyebileceğinin göz ardı edilemeyeceğini söylemiş ve bu durumun önemli bir zarar teşkil ettiğine kanaat getirmiştir⁶⁶¹. Bu başvurularla benzer idari bir uyuşmazlığı içeren *Benet Praha, SPOL. S R.O.* başvurusunda da Mahkeme, savcının anayasa mahkemesi önündeki görüşlerinin yeni unsurlar içermesinden hareketle kabul edilebilirlik kararı vermiştir. AİHM'in tespitine göre anayasa mahkemesi bu davadaki kararında, savcının başvurucu şirket tarafından cevaplanamayan argümanlarına dayanmıştır ve bu sebeple savcının görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi çekişmeli yargılama hakkının kullanımında önemli bir zarara sebep olmuştur⁶⁶². Aslında söz konusu mesele, Çek Cumhuriyeti anayasa şikâyeti yargılamalarının önemli bir sorunu olup, AİHM konuya ilişkin daha önceki kararlarında adil yargılanma hakkının ihlal edildiği değerlendirmesinde

⁶⁶⁰ *Holub c. République Tchèque* (déc.), s. 10-14; *Bratři Zátkové, A.S. c. République Tchèque* (déc.), s. 3-5.

⁶⁶¹ *3a.Cz S.R.O. c. République Tchèque*, No. 21835/06, 10/02/2011, § 34.

⁶⁶² *Benet Praha, Spol.S.R.O. v. the Czech Republic*, No. 33908/04 and others, 24/02/2011 § 135.

bulunmuştur. Sonrasında Mahkeme, önüne gelen başvurularda da bu kararlarını referans alarak önemli zarara ilişkin değerlendirmelerini sürdürmüştür⁶⁶³.

Silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerine ilişkin şikâyetler çok çeşitlidir. Mahkeme de yalnızca anayasal yargı açısından değil ceza yargılaması başta olmak üzere idari yargılamalar, hukuk yargılamaları açısından önüne gelen başvurularda oluşturduğu ilkeler çerçevesinde benzer incelemeler yapmıştır. Örneğin *Liga Portuguesa de Futebol Profissional* başvurusunda profesyonel futbol şampiyonaları organizatörü olan başvurucu derece mahkemeleri önündeki uyuşmazlıkta tarafı olduğu sözleşmenin bir maddesini iptal etmek istemiştir. Sözleşmede yer alan maddeye göre kulüpler tarafından vergi dairelerine ödenen tutarların borçlu olunan miktarların yarısını karşılamaması durumunda, başvurucu ödenmemiş tutarı ödemekle yükümlü olacaktır. Bu sözleşme hükmüne göre vergi makamları başvurucuyu yaklaşık 19 milyon Euro vergi ödemekle yükümlü kılmıştır. İlk derece mahkemesi tarafından reddedilen davanın idari yargıda görülen temyiz incelemesinde Yüksek İdare Mahkemesi savcısının görüşünün başvurucuya tebliğ edilmemesi üzerine başvurucu konuyu adil yargılanma hakkı ihlali iddiasıyla AİHM'e taşımıştır. Mahkeme, uyuşmazlık miktarının önemli bir zarar kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Mahkeme'nin değerlendirmesine göre başvuruda esas tartışılması gereken mesele, Yüksek İdare Mahkemesinin görüşünün başvurucuya tebliğ edilmemesinin başvurucunun önemli bir zarara uğramasına neden olup olmadığıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde görüş yeni olgular içermediğinden başvurucunun savcılık görüşünün tebliğ edilmemesi gerekçesiyle zarara uğramadığı tespit edilmiş ve başvuruyu reddetmiştir⁶⁶⁴.

⁶⁶³ Anayasa mahkemesi önündeki yargılamalarda diğer tarafların görüşlerinin bildirilmemesi konusu adil yargılanma hakkı bakımından *Jirsák* davasında da gündeme gelmiş ve önceki davalara benzer sebeplerle başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı tespit edilmiştir (*Jirsák v. The Czech Republic* (dec.), No. 8968/08, 05/04/2012, § 88-90). Bununla birlikte davanın koşulları gereği *Janyr* davasında Mahkeme, başvurucunun *Holub* davasından farklı özellikler taşıdığını belirttiği bu davayı da kabul edilebilir bulmuştur (*Janyr c. République Tchèque* (déc.), No. 42937/08, 31/10/2013, § 51). *Čavajda* ve *Matoušek* davalarında da benzer bir inceleme yapılarak kabul edilemezlik kararı verilmiştir (*Čavajda v. The Czech Republic* (dec.), No. 17696/07, 29/03/2011, s. 4; *Matoušek v. The Czech Republic* (dec.), No. 9965/08, 29/03/2011, s. 4).

⁶⁶⁴ *Liga Portuguesa de Futebol Profissional c. Portugal*, No. 49639/09, 03/04/2012, § 28-31.

Savcılık görüşünün diğer tarafa bildirilmemesi Mahkeme'nin Türkiye'ye karşı verdiği kararlarda özellikle idare ve ceza yargılamalarında da kronik bir sorun halini almıştır. Mahkeme'nin dosyaya sunulan görüşün diğer tarafa tebliğ edilmemesi konusunda hem kabul edilebilir bulduğu hem de kabul edilemez bulduğu başvurular olmuştur. *Kılıç ve Diğerleri* başvurusu Mahkeme'nin bu konuda Türkiye'ye karşı verdiği ilk kabul edilemezlik kararıdır. Bu başvuruda silahların eşitliği ilkesi Danıştay önündeki bir yargılama açısından incelenmiştir. Başvurucular yaşadıkları ildeki bir sokağa isminin verildiği 1980 yılında yapılan askeri darbenin başkomutanı olan Kenan Evren'in isminin kaldırılması ve sokağa başka bir isim verilmesini talep etmişlerdir. Derece mahkemeleri önünde bu talepleri sonuçsuz kalmış ve başvurucular Mahkeme önünde Danıştay savcısının ve tetkik hakiminin görüşünün kendilerine bildirilmediği gerekçesiyle çekişmeli yargılama ilkesinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme, Danıştay savcısının ve tetkik hakiminin başvuruculara bildirilmeyen görüşlerinde onların yorumlarını gerektirecek yeni herhangi bir sorunun ileri sürülmediğini, aynı zamanda ilgililerin söz konusu görüşe cevap olarak davanın incelenmesi için yeni ve uygun belgeler ileri sürdüklerini kanıtlayamadıklarını, son olarak da temyiz başvurusu reddedilirken söz konusu görüşe kesinlikle dayanılmadığını saptamıştır. Mahkeme bu sebeplerle başvurucunun önemli bir zarara uğramadığına karar vermiştir⁶⁶⁵. Daha sonra İkinci Daire'nin, yine aynı gerekçelerle, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi⁶⁶⁶, Danıştay⁶⁶⁷, Yargıtay önündeki temyiz incelemesi sırasında

⁶⁶⁵ *Kılıç et Autres c. Turquie* (déc.), No. 33162/10, 03/12/2013, § 22-24

⁶⁶⁶ *Tamer c. Turquie* (déc.), No. 60108/10, 26/08/2014, § 54.

⁶⁶⁷ *Çançar v. Turkey* (dec.), No. 45027/05, 28/06/2016, § 15; *Karakuş c. Turquie* (déc.), No. 52438/08, 07/03/2017, § 52; *Kabal and Others v. Turkey* (dec.), No. 31257/09 and others, 25/04/2017, § 17; *Erdoğan and Others v. Turkey*, No. 8778/10 and others, 05/09/2017, § 15; *Kılıç v. Turkey* (dec.), No. 8388/09, 05/09/2017, § 17; *Köken v. Turkey* (dec.), No. 5698/07, 05/09/2017, § 16; *Olgun v. Turkey* (dec.), No. 13554/11, 05/09/2017, § 15; *Tekin v. Turkey* (dec.), No. 32081/06, 05/09/2017, § 18; *Yeşilyurt v. Turkey* (dec.), No. 47706/10, 05/09/2017, § 14; *Vural c. Turquie* (déc.), No. 38218/04, 12/09/2017, § 22; *Aliev and Others v. Turkey* (dec.), No. 33981/05, 17/10/2017, § 23; *Divrik v. Turkey* (dec.), No. 28582/05, 17/10/2017, § 23; *Güney v. Turkey* (dec.), No. 38143/08, 19/12/2017, § 17; *Balo v. Turkey* (dec.), No. 2379/10, 13/03/2018, § 17; *Bakırçay Murat Petrol Turizm İnşaatçılık San. ve Tic. Ltd. Şti v. Turkey* (dec.), No. 27374/11, 19/06/2018, § 13; *Öğretmenoğlu v. Turkey* (dec.), No. 39890/10, 19/06/2018, § 16; *Sede Petrol Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. v. Turkey* (dec.), No. 36825/10, 19/06/2018, § 13; *Günana et Autres c. Turquie*, No. 70934/10 et autres, 20/11/2018, § 80.

Başsavcı görüşlerinin bildirilmemesi⁶⁶⁸; Ağır Ceza Mahkemesi önündeki yargılama sırasında savcı görüşlerinin bildirilmemesi⁶⁶⁹; Yargıtay önündeki yargılamada karşı tarafın görüşlerinin bildirilmemesi⁶⁷⁰; İdare Mahkemesi önündeki yargılamada Bakanlık tarafından delil olarak sunulan dokümanlarının kopyalarının iletilmemesi⁶⁷¹ sonucu başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığına kanaat getirdiği kararları da olmuştur. Türkiye dışındaki başvurularda ise örneğin federal mahkeme önünde görülmekte olan uyuşmazlıkta işleri departmanının görüşlerinin bildirilmemesi önemli görülürken⁶⁷², sosyal sigorta mahkemesi önündeki yargılamada tazminat fonundan gelen görüşe karşı cevaplarını sunma imkanı verilmemesi⁶⁷³, yüksek mahkeme önünde görülen bir iş hukuku uyuşmazlığında savcının görüşlerinin bildirilmemesi⁶⁷⁴, Danıştay önündeki yargılamalara kamu raportörlerinin katılması⁶⁷⁵ konularındaki şikâyetler de önemli görülmemiştir⁶⁷⁶.

⁶⁶⁸ *Bariş Demir c. Turquie*, No. 51144/06, 24/10/2017, § 25; *Yüksel v. Turkey* (dec.), No. 3664/10, 19/06/2018, § 13.

⁶⁶⁹ *Topalar v. Turkey* (dec.), No. 31943/08, 20/11/2018, § 23; *Yılmaz c. Turquie*, No. 36607/06, 04/06/2019, § 26.

⁶⁷⁰ *Greňová v. Slovakia* (dec.), No. 26147/15, 07/05/2019, § 17-19; *Nerušil v. Slovakia* (dec.), No. 37016/15, 07/05/2019, § 20-25; *Pušárová v. Slovakia* (dec.), No. 19356/14, 07/05/2019, § 18-21; *Sarkocý v. Slovakia* (dec.), No. 36446/17, 22/09/2020, § 22-24.

⁶⁷¹ *Tasev v. North Macedonia*, No. 9825/13, 16/05/2019, § 49.

⁶⁷² *Joos v. Switzerland*, No. 43245/07, 15/11/2012, § 20.

⁶⁷³ *Pfurtscheller c. Suisse* (déc.), No. 13568/17 and 13583/17, 18/09/2018, § 29-37. Mahkeme benzer konudaki *C.M.* davasında ise başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur (*C.M. c. Suisse*, No. 7318/09, 17/01/2017, § 22-27).

⁶⁷⁴ *Guimaraes c. Portugal* (déc.), No. 36656/09, 14/01/2014, § 29.

⁶⁷⁵ *Krikorian c. France*, No. 6459/07, 26/11/2013, § 64-66.

⁶⁷⁶ Buna karşın ekonomik mahiyeti de bulunan *Schmid* davasında Federal Mahkemenin, Kanton Yüksek Mahkemesi ve karşı tarafın beyanlarına cevap vermesi için başvuruçuya zaman vermediğine ilişkin şikâyet, Yüksek Mahkemenin daha önceki yargılamalarda dinlenmemiş olması ve Federal Mahkemeye sunulan beyanlarda daha önce ileri sürülen iddiaların tekrarlanmakla kalınmaması üzerine başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur (*Schmid c. Suisse*, § 21). *Rivera Vazquez ve Calleja Delsordo* davasında ise kira sözleşmesine dayalı bir uyuşmazlık sebebiyle Federal Mahkeme önünde görülen davaya bakan avukat paralel bir dava ile ilgili menfaat çatışması sebebiyle davaya bakmaktan menedilmiştir. Fakat bu kararın başvuruçuların şikâyetlerini sunduktan bir ay sonra verildiğini ve davanın söz konusu avukat tarafından yürütülmek üzere emanet edildiği göz önüne alındığında Mahkeme, başvuruçuların avukatın davadan menedilmesi sonuçlarını öngöremeyeceğinin altını çizmiştir. Bununla birlikte Federal Mahkeme tarafından başvuruçulara avukat değiştirme imkanları olduğunun da hatırlatılmaması sonucunda şikâyetlerini dile getirdikleri sırada, kendilerini temsil edecek nitelikte bir avukattan tavsiye alma hakkına sahip olmadıklarını kaydetmiştir. Çekişmeli yargılama ilkesine göre yargı makamlarının kararlarını hukuki süreç içerisinde tartışılmayan olgulara dayandırmaması ve uyuşmazlıkların her bir tarafına eşit şartlar tanınması gerektiğine dikkat çeken Mahkeme başvuruçuların şikâyetlerini önemli bulmuştur (*Rivera Vazquez et Calleja Delsordo c. Suisse*, No. 65048/13, 22/01/2019, § 26-28).

Bjelik ve Diğerleri başvurusunda ise bir mercii veya tarafın görüşlerinin diğer tarafa bildirilmemesi konusu değil de yüksek mahkemenin davanın taraflardan birinin beyanlarını dikkate almadan karar verdiği iddiası incelenmiştir. Yüksek mahkeme önündeki bir yargılamada başvuruçunun beyanlarının dikkate alınmadığı iddiası değerlendirilirken öncelikle Yüksek Mahkeme tarafından ele alınacak konunun, davanın olaylarına hukukun uygulanması olduğu tespiti yapılmıştır. İlk derece mahkemelerinde görülen yargılama sırasında hukukun uygulanması meselesinin taraflarca yoğun bir şekilde tartışıldığını gözlemleyen ve başvuruçuların yüksek mahkeme önünde sundukları görüşlerinin ilk derece mahkemelerine halihazırda sundukları beyanlardan farklı hiçbir yeni argüman içermediğini tespit eden Mahkeme başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶⁷⁷. Silahların eşitliği ilkesi açısından incelenen bu başvurularda şikâyetlerin kabul edilemez bulunmasının en temel ve net sebebi bir tarafın diğer taraf karşısında dezavantajlı pozisyona sokulup sokulmadığıyla ilgilidir. Başvuruçuya bildirilmeyen herhangi bir görüş yazısı, delil, savunma yargılamaya etki edecek derecede önemli değilse ve gerçekten diğer tarafta yeni bir açıklama yapma gereği uyandırmıyorsa önemli bulunmamaktadır. Bu inceleme her ne kadar kabul edilebilirlik incelemesi başlığı altında yapıldıysa da başvurunun esasına ilişkin olduğu açıktır.

Anayasal, hukuki ve idari yargılamalarda silahların eşitliği ilkesine giren şikâyetler genellikle kabul edilemez bulunurken şikâyetin kişi hürriyeti ve güvenlik hakkı üzerinden temellendiği durumlarda asgari ağırlık eşiği meselesinin boyutu değişmekte ve şikâyetin ilkesel yönü ön plana çıkmaktadır. Çünkü bu gibi durumlarda hürriyetin kısıtlanmasına etki eden bir durum söz konusudur ve Mahkeme şikâyete ilişkin hakkın Sözleşme sistemi bakımından taşıdığı önem gereği kabul edilemez bulunamayacağını söylemektedir. Mahkeme çoğu zaman bu itirazların insan haklarına saygı ilkesiyle bağdaşmayacağını, hatta kimi zaman çok şaşırtıcı bulduğunu da söyleyerek ölçütü uygulamamaktadır. Silahların eşitliği ilkesi bağlamında tutukluluk incelemeleri sırasında savcı görüşünün

⁶⁷⁷ *Bjelik and Others v. Croatia* (dec.), no. 31680/12, 23/10/2018, § 36-39.

bildirilmemesinin önemli bir zarar oluşturmadığına ilişkin itirazları mahkeme mutlak olarak reddetmektedir. Türkiye'ye karşı bu konuda kabul edilebilir bulunan ilk başvuru ise *Hebat Aslan ve Firas Aslan* başvurusudur. Bu başvuruda başvurucular yasa dışı bir örgütün eylemlerine katıldıkları için tutuklanmışlardır. Mahkeme tarafından yapılan tutuklama incelemesi sırasında savcının görüşleri kendilerine bildirilmemiştir. Mahkeme, bu başvuruda savcı tarafından sunulan görüşlerin kısa ve özlü olduğunu tespit etmiş ancak, savcının kendi görüşü çerçevesinde ilgililerin tutukluluk halinin devamını talep ettiğinin ortaya koyulması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme, Ağır Ceza Mahkemesi tarafından itiraz başvurularını reddetmek amacıyla ileri sürülen gerekçelerin, savcının kendi görüşleri bağlamında öne sürdüğü gerekçelerle tam olarak uyuşmadığı doğru olsa bile, Ağır Ceza Mahkemesinin itiraz edilen kararlarda savcının görüşü doğrultusunda başvurucuların tutukluluk halinin devamına karar verdiğini kaydetmiştir. Dolayısıyla, Mahkeme'nin, savcı görüşünün başvurucuların tutukluluk haline ilişkin kararlar üzerinde etkili olma ihtimalini reddetmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte söz konusu görüşlerin başvurucuların hürriyetleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirten Mahkeme önemli bir zararın varlığına kanaat getirmiştir⁶⁷⁸. Sonraki kararlarında da tutuklu olan başvurucuların tutukluluk incelemesi sırasında savcının yazılı görüşlerinin bildirilmemesine ilişkin şikâyetlerinin önemli olduğuna ilişkin kanaatini sürdürmüştür⁶⁷⁹. Bu kanaat, herhangi farklı bir talep içermese de bu görüşlerin başvurucuların hürriyetlerini etkileyebilme ihtimalinden ve imkanından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Mahkeme özü itibariyle silahların eşitliğine ilişkin olsa da adil yargılanma hakkı ihlali üzerinden temellendirilenlerin aksine kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı üzerinden temellendirilen şikâyetlerde Sözleşme

⁶⁷⁸ *Hebat Aslan et Firas Aslan v. Turquie*, No. 15048/09, 28/10/2014, § 78-82.

⁶⁷⁹ *Salgın v. Turkey*, 63086/12, 04/04/2017, § 26; *Bulut v. Turkey*, No. 56982/10, 13/06/2017, § 26; *Bağlar v. Turkey*, No. 40708/11, 10/10/2017, § 29; *Taş v. Turkey*, No. 702/11, 24/10/2017, § 32; *Adem Serkan Gündoğdu c. Turquie*, No. 67696/11, 16/01/2018, § 31; *Çeki v. Turkey*, No. 50070/10, 10/07/2018, § 31; *Özgüç v. Turkey*, No. 3094/09, 04/02/2020, § 35.

sisteminin temel yapısını oluşturan haklar açısından taviz vermeyeceğini göstermiştir⁶⁸⁰.

Aslında silahların eşitliği ilkesi yönünden yapılan bu incelemeler Mahkeme'nin ekonomik mahiyeti bulunmayan başvuruları nasıl incelediğine dair bir yol haritası da çizmektedir. Buna göre öncelikle ekonomik mahiyeti bulunmayan bir başvuruda ileri sürülen şikâyet, gerçekten de önem arz etmeyebilir. İkinci olarak bu şikâyetin önemli bulunması için ya Sözleşme sistemi ya da başvurucu için bir ilke sorun teşkil etmesi gerekmektedir. Ekonomik mahiyeti bulunmayan başvurularda asgari ağırlık eşiği ancak bu şekilde aşılabılır. Şikâyetin başvurucu için taşıdığı önem görecelidir, davanın kendi koşullarına bağlıdır ve objektif temellerle gerekçelendirilebilir olmalıdır. Özellikle *El Kaada* başvurusundaki gibi başvurusunun şikâyeti bir ceza yargılamasına dayanıyorsa⁶⁸¹ veya *Antia ve Khupenia* başvurusundaki gibi, resmi görevlerini ihlal sebebiyle başvuru haklarında verilen mahkumiyet kararının infazının zamanaşımı sebebiyle iptal edilmesine rağmen kaldırılmaması, aleyhlerine yürütülen cezai kovuşturmanın bir sonucu olarak işlerinden çıkarılmalarına yol açtıysa⁶⁸² başvurusunun kişisel itibarını ve yaşamını etkileyeceği ve başvurucu için ilke sorun teşkil ettiği varsayılmaktadır⁶⁸³. Bir şikâyet başvurucu için olduğu kadar aynı zamanda Sözleşme sistemi açısından da ilke sorun teşkil edebilir. Nitekim mahkemelerin tarafsız ve bağımsızlığı gibi adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilen şikâyetler de hem Sözleşme sistemi hem de bireyler nezdinde hukukun güvenilir olduğuna dair inancın korunması bakımından ilkesel yönü değerlendirilerek önemli bulunan şikâyetler arasındadır⁶⁸⁴. Buna karşın örneğin

⁶⁸⁰ AYM ise AİHM'in bu içtihadını tamamen farklı bir biçimde uygulamaktadır. AYM kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin olsa da savcının görüşünün sanık veya müdafilerine tebliğ edilmediği durumlarda başvurunun anayasal ve kişisel önem taşımadığına karar vermektedir. Detaylı açıklamalar için 2.3.1 numaralı başlığa bakınız.

⁶⁸¹ *El Kaada v. Germany*, No. 2130/10, 12/11/2015, § 42.

⁶⁸² *Antia and Khupenia v. Georgia*, No. 7523/10, 18/06/2020, § 31.

⁶⁸³ *Kustova ve Bibanin* davasında Mahkeme, duruşmada iddialarını öne sürmek, delil eklemek ve polis tarafından hâkime sunulan suçlayıcı delillere itiraz etmek fırsatından mahrum bırakıldığını iddia eden başvuru haklarının sürücü ehliyetlerine sırasıyla on sekiz ve dört ay süreyle el konulmasının önemli bir zarar yarattığına karar vermiştir (*Kustova and Bibanin v. Russia*, No. 44309/06 and 39973/08, 28/01/2020, § 33).

⁶⁸⁴ *Soci t  Bouygues Construction ve Diğ erleri* davasında, bir soruşturma kapsamında yapılan arama işleminde çok sayıda belge ve bilgisayar dosyasına el konulan başvuru hakları, ele geçirilen belirli

mahkeme kararlarının kamuya açıklanması meselesinde Mahkeme tarafından incelenerek başvuru sahiplerinin önemli bir zarara uğradığının saptandığı başvurular olmamıştır⁶⁸⁵.

Mahkeme önüne gelmiş ve gelmekte olan bir diğer kronikleşmiş sorun da uzun yargılama süreçleridir. Bu başvurularda yargılamaların uzunluğunun başvuru ve davası üzerinde yarattığı etki önemli olmuştur. Ekonomik mahiyeti yüksek olan veya şikâyetin ekonomik zarar üzerinde temellendiği başvurularda Mahkeme zaten miktarın reddedilemeyecek kadar yüksek olduğuna dikkat çekerek kabul edilebilirlik kararı vermektedir. Fakat *Gagliano Giorgi* başvurusunda olduğu gibi şikâyetin ekonomik kayıp üzerinden değil de adil bir yargılamayı ortadan kaldıracak kadar uzun bir döneme yayılması üzerinden şekillenen başvurular ekonomik mahiyetlerinden çok ilkesel özellikleri ile öne çıkmıştır. Mahkeme'nin ilk kez bir ceza yargılamasının uzunluğunu incelediği *Gagliano Giorgi* başvurusunda başvuru, 10 yıl 7 ay süren ceza davasının uzunluğundan ve bu davanın uzunluğu nedeniyle 30.987 Euro tazminat talebiyle başvurduğu Pinto başvurusunun reddedilmesi ve 3.000 Euro ödemek zorunda bırakılması sonucu

belge ve dosyaların iadesini talep etmişlerdir. Yapılan başvuruların bir kısmının kabul edilerek birtakım belgelerin iade edildiğini tespit eden Mahkeme, benzer konularda daha önce gördüğü davalarda arama ve el koyma işlemlerinin bu işlemleri yürüten hâkim tarafından denetlenmesinin bağımsızlık ve tarafsızlığı etkilediğini kaydetmiş ve başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur (*Société Bouygues Construction et Autres c. France*, No. 61265/10, 18/06/2015, § 16). Fakat *Nordbø* davasında kiralananın tahliyesine ilişkin uyuşmazlıkta mahkemenin tarafiz ve bağımsız olmadığına ilişkin şikâyetleri nesnel ve öznel tarafsızlık ilkelerine göre değerlendirerek önemsiz bulmuştur (*Nordbø v. The United Kingdom* (dec.), No. 67122/14, 16/01/2018, § 51).

⁶⁸⁵ *Jančev* davasında Mahkeme'ye göre, komşusu ile bitişik olan arsalarının arasına duvar ören ve geçidi tuğlalarla kapatan başvuru sahibinin bu yasa dışı davranışının bir sonucu olan duvarın ve tuğlaların yıkılması yükümlülüğü, kendisine önemli bir mali yük getirmemiştir. Ayrıca başvuru sahibinin mağdurluk statüsü olmadığını tespit eden Mahkeme davada ilk derece mahkemesinin kararının kamuya açıklanmaması sonucunda, başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramadığı kanaatine varmıştır (*Jančev v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.), No. 18716/09, 04/10/2011, s. 3). Benzer şekilde *Heather Moor & Edgecomb Ltd. (No. 2)* davasında da her ne kadar uyuşmazlık miktarı yüksek olsa da ombudsman kararının kamuya açıklanmaması önemli bir zarar olarak görülmemiştir (*Heather Moor & Edgecomb Ltd v. The United Kingdom* (No. 2), No. 30802/11, 26/06/2012, § 25). Bununla birlikte adil yargılanma hakkına ilişkin olarak incelenen *Nicolouzos* (déc.) davasında başvuru sahibinin mülkiyeti üzerinde tasarrufla bulunmasının bir süre engellenmesi, yapı ruhsatının geçerliliğini uzatan kararların verildiği düşünüldüğünde başvuru için yaratmış olabileceği olumsuz etkileri azalttığına kanaat getirilmiştir (*Nicolouzos c. Grèce* (déc.), No. 16474/11, 11/07/2017, § 46); *Grozdanić ve Gršković-Grozdanić* davasında da satış sözleşmesinin hükümsüz kılınmasına ilişkin uyuşmazlıkta temyiz başvurusunun *ratione valoris* sebebiyle kabul edilemez bulunması önemli bulunmamıştır (*Grozdanić and Gršković-Grozdanić v. Croatia* (dec.), No. 43326/13, 28/1/2021, § 132).

konuyu AİHM'e taşımıştır. Mahkeme, ulusal mahkemeler önünde görülen ilk ceza davasının uzun sürmesi nedeniyle, başvurana karşı yapılan suçlamalardan en ağır olan rüşvet iddiasının zamanaşımına uğradığını, bunun başvurunun normalde alacağı cezayı önemli ölçüde azalttığını ve bu suçun uzun yargılamaya etkisinin dosya üzerinden anlaşılmadığını, ayrıca başvurunun İtalyan hukukunun izin verdiği zamanaşımından feragat etme seçeneğini tercih etmediğini tespit etmiştir. Ayrıca başvurunun olası cezasından yapılan bu indirimin uzun yargılamadan kaynaklanan zararı karşıladığını veya önemli ölçüde indirdiğini belirtmiş ve ceza davasında uzun yargılama nedeni ile başvurunun önemli bir zarara uğramadığına karar vererek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶⁸⁶. İtalya'da kronik bir hal alan ve Mahkeme'nin İtalya'ya karşı iş yükünün büyük bir bölümünü oluşturan Pinto yargılamaları meselesi son olarak *La Posta* kararında da tartışılmıştır. El konulan gayrimenkullerin satışına ilişkin işlemlerin uzun sürmesinden yakınan başvurunun şikâyetlerinin önemli bir zarar teşkil etmediğine kanaat getirilmiştir. Bunun sebebinin söz konusu yargılamanın toplam uzunluğunun aşırı olduğu doğru olmakla birlikte, Mahkeme, bunun neredeyse yarısının, el konulan binaların açık artırma ile satışının sonuçlandırılmasının zorluğundan kaynaklandığını gözlemlemiştir. Bununla birlikte söz konusu süre içerisinde borçlunun el konulan binaların yetkilisi olarak atandığını tespit eden Mahkeme, bu hakkın ona birtakım ödemeleri talep etme ve ayrıca binalardan kira gibi getiriler sağlamaya devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca kendiliğinden borcunu ödemeyen başvurunun davranışının bir sonucu olarak yargılamanın uzunluğunun, mal varlığını elinde tutmasına ve alacaklılarına ödemeyi geciktirmesine olanak tanıdığını ve en azından tazminat veya normalde yargılamanın aşırı uzun olmasından kaynaklanan hasarı özellikle azalttığını tespit ederek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶⁸⁷.

Yargılamanın uzunluğuna ilişkin şikâyetler bağlamında, Mahkeme, bir hakkın ihlalinin asgari ağırlık eşiğine ulaşıp ulaşmadığını tespit ederken, diğerlerinin yanı sıra ihlal edildiği iddia edilen hak ile iddia edilen ihlalin bir hakkın kullanılması üzerindeki etkisinin ciddiyeti ve/veya ihlalin başvuranın kişisel

⁶⁸⁶ *Gagliano Giorgi v. Italy*, No. 23563/07, 14/02/2012, § 57.

⁶⁸⁷ *La Posta c. Italie* (déc.), No. 5425/10, 08/10/2019, § 23-28.

durumu üzerindeki olası etkilerini de dikkate almaktadır. Mahkeme, bu etkileri değerlendirirken, özellikle yargılamalarda neyin tehlikede olduğunu veya bunların sonucunu incelemektedir⁶⁸⁸. Öncelikle uzun süren hukuki süreç bir ceza yargılamasına ilişkin olduğunda genellikle bu yargılama süresinin başvuru üzerinde önemli bir zarara yol açabileceği düşünülmüştür⁶⁸⁹. Örneğin *Sereny* başvurusunda başvuru sahibinin dolandırıcılık sebebiyle 3 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırılmasına ve hukuka aykırı olarak elde ettiği maddi faydanın iade edilmesine ilişkin yargılamanın 7 yıldan fazla sürmesinin, söz konusu davanın başvuru sahibinin masum veya suçlu çıkmasının kamu yararı taşımasından dolayı ilke sorun teşkil ettiğini belirtmiştir⁶⁹⁰. Kişinin hürriyetine etki eden dolayısıyla ciddi bir hakkı etkileyen uzun yargılamaların yası sıra bir hakkın kullanılması üzerindeki etkisinin ciddiyeti de önemlidir. *Galović* başvurusunda, başvuru sahibinin içerisinde yaşadığı dairenin sahibi, tahliyesi için mahkeme kararı almıştır. Söz konusu karar, temyizde onaylanmıştır. Başvuru sahibinden anayasa şikâyetinde bulunmuş; şikâyeti 6 yıl 2 ay sonra reddedilmiştir. Yargılamaların uzunluğunun, altı yıldan fazla bir süre boyunca tahliye işleminin icrasını erteleyerek, gerçekte başvuruya yarar sağladığını tespit eden Mahkeme, bu durumun, normalde yargılamaların aşırı uzunluğunun yol açtığı zararı telâfi ettiğini veya en azından kayda değer ölçüde azalttığını; dolayısıyla, makul bir süre içerisinde yargılanma hakkı anlamında, başvuru sahibinin önemli bir zarar görmediğini kaydetmiştir⁶⁹¹. Dolayısıyla telafi edici ve başvuru sahibinin durumunu iyileştirici sonuçları olduğu takdirde uzun süren bir yargılamada, makul sürede yargılanma hakkı ikincil nitelikte olduğundan uğranılan zarar bakımından önemli görülmektedir.

Uzun yargılamaların başvuru sahipleri üzerindeki etkisi çok çeşitli olabilmektedir. Bu etki yine her davanın kendi özel koşullarında değerlendirilmektedir. Bahsedilen kararlarda görüleceği üzere şikâyete konu

⁶⁸⁸ *Gagliano Giorgi v. Italy*, § 56; *Giusti v. Italy*, § 18.

⁶⁸⁹ Örneğin *Žirovnický* davasında derece mahkemeleri önündeki tazminat davalarının 7 yıl sürmesi (*Žirovnický v. The Czech Republic*, No. 10092/13 and others, 08/02/2018, §118) önemli bir zarar olarak görülmezken *Abboud* davasında 10 yıldan fazla süren bir ceza yargılaması (*Abboud c. Belgique*, No. 29119/13, 02/07/2019, § 37) önemli bulunmuştur.

⁶⁹⁰ *Sereny v. Romania*, No. 13071/06, 18/06/2013, § 105.

⁶⁹¹ *Galović v. Croatia* (dec.), No. 54388/09, 05/03/2013, § 74.

yargılamada bir nebze de olsa başvuruçunun mağduriyetini azaltacak durumlar söz konusu ise yargılamanın uzunluğu önemsiz olabilmektedir. Buna karşın uzun süren yargılamalar kişinin yaşamı, mesleği ve geleceğe yönelik planları üzerinde belirsiz bir etkiye neden olabilir. Bu noktada da ihlal iddiasının başvuruçunun kişisel durumu üzerindeki olası etkileri belirleyici olmaktadır. Örneğin *Binder* başvurusunda, başvuruçunun kira ödeneği başvurusunun 4 yıl 8 ay gecikmesi hem bu süreçte kiranın tazmin edilmesi hem de başvuruçuyu belirsizlik içerisinde bıraktığı için önemli bulunmuştur. Dolayısıyla yargılamanın uzunluğu meselesinde özellikle başvuruçunun belirsizlik içerisinde kalması da başvurunun kabul edilebilir bulunmasında etkili olmuştur⁶⁹². *Ferreira Alves* başvurusunda da avukat olan başvuruçunun hakkında, Portekiz Barolar Birliği tarafından başlatılan disiplin soruşturmasının sonuçlandırılmasının 5 yıl 6 ay alması, Mahkeme tarafından makul bir süre olarak değerlendirilmemiştir. Bu süre zarfında başvuruçunun kendisine hangi disiplin cezasının uygulanacağını bilememesinin onun kişisel durumu üzerinde önemli bir zarar teşkil ettiği kanaatine varmıştır⁶⁹³.

Bununla birlikte mülkiyet hakkına ilişkin yargılamaların uzun sürmesi veya işlemlerin gecikmesi; kararların icra edilmemesi gibi durumlarda, başvuruçunun söz konusu taşınır veya taşınmaz maldan gördüğü faydaya göre şikâyet kabul dileyebilir veya kabul edilemez bulunmuştur. Fakat elbette ekonomik mahiyeti bulunmayan başvurularda da şikâyetin bir ilke mesele teşkil edip etmemesi belirleyicidir. Örneğin, başvuruçunun apartman dairesine bitişik bazı ortak kısımların diğer kiracılar tarafından kullanılması⁶⁹⁴ ve başvuruçunun evinde arama yapan müfettişlerin araçlarını garaja izni olmadan park etmesine⁶⁹⁵ ilişkin şikâyetler başvuruçunun mülkiyetinden sağladığı faydaya etkisi değerlendirilerek önemsiz bulunmuştur⁶⁹⁶. Buna karşın *Ryabinin ve Shatalina* başvurusunda başvuruçunun

⁶⁹² *Binder v. Austria*, No. 50627/09, 02/02/2016, § 23.

⁶⁹³ *Ferreira Alves v. Portugal*, No. 25861/11, 18/02/2014, § 17.

⁶⁹⁴ *Bjelajac v. Serbia* (dec.), No. 6282/06, 18/09/2012, § 58-59.

⁶⁹⁵ *Zwinkels v. The Netherlands* (dec.), No. 16593/10, 09/10/2012, §41.

⁶⁹⁶ Benzer şekilde başvuruçuların arazisinin nispeten küçük bir kısmının yaklaşık 6 yıl süreyle kamulaştırılmasının, başvuruçuların arazilerinin bir kısmına 1,5 m yüksekliğinde bir sınır duvarı inşa etmelerine izin veren bir kararın icrasını engellemesi (*Borg and Vella v. Malta* (dec.), No. 14501/12, 03/02/2015, § 41); bir çift gözlüğün onarımı veya değiştirilmesine ilişkin uyuşmazlığın 3 yıl 1 ay 7 gün sürmesi (*Bartl v. Slovakia* (dec.), No. 48638/09, 04/06/2013, § 20) önemli bir zarar

cep telefonuna el konulması önemsiz olarak değerlendirilirken⁶⁹⁷, *Koval ve Diğerleri* başvurusunda ise elektrikli matkabına el konulmasının başvuru devam eden şikâyetlerine yol açtığı göz önüne alınarak önemli olduğuna kanaat getirilmiştir⁶⁹⁸. Dolayısıyla mülkiyete yönelik müdahalenin başvuru için anlamı belirleyici olmaktadır. Nitekim başvurucuya tahsis edilen sosyal konutun kendi adına tahsisi için gereken evrakın verilmesinin geciktirilmesi, tahsis evrakının yokluğunda alelade bir oturum sözleşmesi gibi konutun kullanımının sahibinin kararı ile herhangi bir zamanda iptali edilebileceği riski önemli olabilirken⁶⁹⁹ ihtilafta bulunan mülkün bir kısmındaki mülk kaybının başvuru için çok az veya ihmal edilebilir bir değere sahip olduğunu gösteren herhangi bir argüman sunulmadan yapılan itirazlar da reddedilebilmektedir⁷⁰⁰.

Mülkiyet hakkına ilişkin bir şikâyetin işaret ettiği ilkesel mesele konusunda özellikle *Helander* başvurusunun ayrı bir önemi bulunmaktadır. Başvurucunun avukatı, başvuru cezaevindeyken cezaevinin elektronik posta hesabı üzerinden kendisine bir e-posta göndermiştir. Cezaevi müdürü, e-postayı başvurucuya iletmeyi reddetmiş ve avukata, başvuruyla mektup veya telefon aracılığıyla irtibat kurmasını önermiştir. İç hukukta, cezaevi yetkililerinin, cezaevinin elektronik posta adresine gönderilen e-postaları, ilgili mahkûmlara iletmelerini gerektiren herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Başvuru, e-postanın kendisine iletilmesine ilişkin bir karar çıkarılması amacıyla, ulusal mahkemelere başvurmuş, fakat herhangi bir sonuç alamamıştır. AİHM önüne gelen başvuruda Mahkeme bir avukat ve müvekkil arasındaki yazışmalara müdahale edilmesinin ve duruşma öncesi soruşturma raporuna dahil edilerek kamuya açıklanmasının önemli bir zarar oluşturduğunu belirtmiştir⁷⁰¹.

olarak görülmezken; başvuru sahiplerinin bir arazi üzerindeki mülkiyet haklarının tanınmasına ilişkin yargılamanın 8,5 yıl ile 22 yıl arasında sürmesi (*Cirnerová and Others v. Slovakia*, No. 4603/11, 27/06/2017, § 38) ve bir arazinin sürekli kullanım hakkı ve mülkiyet hakkına ilişkin yargılamaların 4 yıl 5 ay 1 gün sürmesi (*Bukowski and Others v. Poland*, No. 47395/09, 06/12/2018, § 47) önemli bir zarar olarak görülmüştür.

⁶⁹⁷ *Ryabinin and Shatalina v. Ukraine*, No. 33006/07, 07/11/2019 § 170-172.

⁶⁹⁸ *Koval and Others v. Ukraine*, No. 22429/05, 15/11/2012, § 121.

⁶⁹⁹ *Chirica c. République de Moldova*, No. 50905/08, 22/07/2014, § 22-27.

⁷⁰⁰ *Grăjdianu et Autres c. République de Moldova*, No. 10790/11, 07/01/2020, § 15.

⁷⁰¹ *Helander v. Finland*, No. 10410/10, 10/09/2013, § 45.

Yargılamanın uzunluğunun hangi hakka ilişkin olarak gerçekleştiği, o hakkın kullanımına etkisi ve başvuru üzerindeki kişisel etkileri önemlidir. Fakat nasıl ki ekonomik mahiyeti bulunan başvurularda başvurunun davasına gösterdiği özen önemli bir zarara uğrayıp uğramadığını belirlemek için belirleyici ise ekonomik mahiyeti bulunmayan başvurularda da aynı durum geçerlidir. *Çelik* ve *Van der Putten* başvurularında başvuru sahiplerinin ceza yargılamaları sonucu haklarında verilen kararların Yüksek Mahkeme önündeki temyiz incelemesinin uzunluğuyla ilgili şikâyetlerini inceleyen Mahkeme, başvuru sahiplerinin herhangi bir temyiz gerekçesi sunmadan temyiz başvurusunda bulduklarını ve ceza yargılamalarının herhangi bir yönü hakkında şikâyet etmediklerini tespit ederek kararlarında da yargılamanın uzunluğunun davanın koşullarına göre önemli olmadığına kanaat getirmiştir⁷⁰². Bunların yanında davanın koşullarını ve başvuru sahibinin hareketlerini inceleyerek kabul edilemez bulduğu bir diğer başvuru *Rooney* başvurusudur. Mahkeme bu başvuruda başvuru sahibinin gereksiz ve anlamsız işlemleri sebebiyle yargılamanın geciktiğini tespit etmiş ve bu gecikmede devlet makamlarının bir kusuru olmadığını belirttikten sonra uyuşmazlığın 3 yılı aşkın bir sürede incelenmesinin önemli bir zarar yaratmadığına karar vermiştir⁷⁰³.

Ekonomik mahiyeti olmayan veya ilkesel yönü ön plana çıkan başvurularda çoğunlukla adil yargılanma hakkına ilişkin şikâyetler söz konusu olmuştur. Fakat bunun yanında şikâyetin başvuru için ilke mesele teşkil ettiği durumlar da çok değişkendir. Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, ifade özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma özgürlüğü bu şikâyetler arasındadır. Özellikle nüfus kayıtları ekonomik mahiyeti bulunmayan başvurularda Mahkeme'nin ilke soruna rastladığı tipik başvurular olmuştur. *Gözüm* başvurusunda, tek ebeveyn olarak evlat edinen anne konumundaki başvuru sahibi, çocuğa ait resmî belgelerde çocuğun biyolojik annesinin adının yerine kendi adını kaydettirememiştir. Ret kararına ilişkin temyiz süreci devam ederken, medeni durumu bekâr olan bir ebeveyne, nüfus kayıtlarında biyolojik ebeveynin ismi yerine kendi ismini kaydettirme olanağını sunan yasal bir

⁷⁰² *Çelik v. The Netherlands* (dec.), No. 12810/13, 27/08/2013, § 34-37; *Van Der Putten v. The Netherlands* (dec.), No. 15909/13, 27/08/2013, § 30-32.

⁷⁰³ *Rooney v. Ireland*, No. 6870/18, 17/03/2020, § 32-33.

düzenleme yürürlüğe girmiştir. Ancak temyiz mahkemesi, söz konusu bu yasal düzenlemeye değinmeden başvurucunun itirazını reddetmiştir. Daha sonra başvurucu, çocuğun anne adı hanesine kendi adını kaydettirebilmiştir. Mahkeme, Türkiye'de kimlik belgelerinde yer alan bilgiler arasında kart sahibinin annesinin ve babasının adlarının yazılı olduğunu ve bu nedenle kimlik kartının sadece kişiyi tanımlama aracı olarak değil, aynı zamanda ebeveynlik bağlarını da gösteren bir belge olduğunu tespit etmiştir. Başvurucunun, evlat edindiği oğlunun resmî belgelerine ilişkin bilgilerin değiştirilmesine özel bir önem verdiği kanaat getirerek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁷⁰⁴. Yine benzer şekilde Mahkeme *Cusan ve Fazzo* başvurusunda, evlilik içi doğan çocuklarına annenin soyadının verilmesi talebiyle nüfus idaresine yaptıkları başvurunun reddedilmesi üzerine açtıkları davadan bir sonuç alamamasının başvurucular için ilke bir sorun teşkil ettiğine kanaat getirmiştir⁷⁰⁵. Buna karşın *Şahin* başvurusunda nüfus kayıtlarında ikinci isminin de yer almasını isteyen başvurucunun bu talebinin reddedilmesine ilişkin şikâyeti, başvurucunun öğrenim hayatı sırasında, günlük hayatında ve diğer ilişkilerinde zaten bu iki adı kullanmaya devam ettiği göz önüne alınarak kabul edilmemiştir⁷⁰⁶. Soyadı konusuna ilişkin olarak bir başka olayda, *Şensoy Akbulut* başvurusunda, kızının resmi okul kayıtlarında boşanmadan önceki soyadının kullanılmasına karşı derece mahkemeleri önündeki girişimleri sonuçsuz kalan başvurucunun önemli bir zarara uğramadığına da karar vermiştir. Mahkeme bu başvuruda, söz konusu konunun başvuran için ilkesel bir sorun teşkil ettiğinden şüphe duymadığını belirtse de Uygun olmasına rağmen, bu unsur, Mahkeme'nin ilgilinin ciddi bir zarara maruz kaldığı sonucuna varması için yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu kararını verirken Mahkeme başvurucunun kişisel algısının objektif olarak gerekçelendirilemeyeceğini belirtmiştir⁷⁰⁷.

Görüldüğü üzere başvurucunun kişisel algısının objektif olarak gerekçelendirilebilmesi gerekmektedir. Bu gerekçeler başvurucunun davaya özen göstermesinde veya davanın nesnel koşullarında da ortaya çıkabilmektedir.

⁷⁰⁴ *Gözüm c. Turquie*, No. 4789/10, 20/01/2015, § 35-36.

⁷⁰⁵ *Cusan et Fazzo c. Italie*, § 36-39.

⁷⁰⁶ *Şahin c. Turquie* (déc.), No. 2074/11, 26/11/2019, § 25-26

⁷⁰⁷ *Şensoy Akbulut c. Turquie* (déc.), No. 30225/10, 03/03/2020, § 47-50.

Mahkeme, *Udovičić* başvurusunda başvurucunun evinin yakınındaki bardan kaynaklanan gürültü seviyesi ve diğer rahatsızlıklar hakkındaki şikâyetlerine yerel makamların uygun şekilde yanıt vermemesine ilişkin şikâyetinde, dosyadaki yüksek gürültü seviyesini doğrulayan raporları; *Cordella ve Diğerleri* başvurusunda başvurucuların ikamet bölgesinde faaliyet gösteren bir şirketin çevre kirliliğine sebep olduğunu ve halk sağlığını tehdit ettiğini gösteren bilimsel raporları dikkate alarak başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁷⁰⁸.

Özel ve aile hayatına saygı hakkı bakımından da başvurularda çeşitlilik söz konusudur. *M.N. ve Diğerleri* başvurusunda kara para aklama, finansal ticarete nüfuz konumunu kötüye kullanma, zimmete para geçirme, vergi kaçakçılığı suçları sebebiyle haklarında ceza yargılaması yürütülen başvurucuların ofislerindeki belgelerin aranması ve bu belgelere el konulmasının kişisel yaşamları için önemli olduğuna kanaat getirmiştir⁷⁰⁹. *Gajtani* başvurusunda, Kosova Cumhuriyeti vatandaşı olan başvurucu iki çocuğu ve çocuklarının babası ile Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nde yaşamıştır. Daha sonra, çocuklarının babasından ayrılmış ve çocuklarıyla birlikte ailesinin yanına gitmek üzere Kosova'ya taşınmıştır. Başvurucu Kosova'da bir İtalyan vatandaşı ile evlenmiş ve bu kişi ile yaşamak üzere İsviçre'ye gitmiştir. Çocukların babası sonrasında, çocuklarının Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ne geri gönderilmeleri için yasal adımlar atmıştır ve yetkililer çocukların velayetini babasına vermiştir. Bundan birkaç gün sonra, İsviçre yetkilileri çocukların anne ve babası ile o zaman 11 buçuk yaşında olan büyük erkek çocuk ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. İsviçreli denetleme makamı babanın çocuklarının geri gönderilmelerine yönelik başvurusunu, büyük oğlunun babasıyla birlikte yaşamak üzere geri gönderilmesi fikrine şiddetle karşı çıkması ve hatta babasıyla görüşmeyi dahi reddetmesi sebebiyle reddetmiştir. Denetleme makamının kararı, İsviçre'deki temyiz mahkemesi tarafından bozulmuş ve temyiz mahkemesi büyük erkek çocuğunun geri gönderilmeye ilişkin mutlak itirazının dikkate alınmasına yetecek yaşa henüz ulaşmamış olduğuna karar

⁷⁰⁸ *Udovičić v. Croatia*, No. 27310/09, 24/04/2014, § 127-128; *Cordella et Autres c. Italie*, nos. 54414/13 and 54264/15, 24/01/2019, § 138.

⁷⁰⁹ *M.N. and Others v. San Marino*, no. 28005/12, 07/07/2015, § 39.

vermiştir. Çocuklar polis tarafından alınarak yanlarında başvuru bulunmaksızın Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ne geri götürülmüşlerdir. Mahkeme önüne gelen bu başvuruda mevcut koşulların aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının temel bir unsuru olduğunu belirterek bu kriteri uygulamayı reddetmiştir⁷¹⁰.

Parmak ve Bakır başvurusunda ise gazeteci olan başvuruçulardan birinin Türkiye'de tutuklanmasından önceki hayatının Almanya'da olduğunu kaydedilmiştir. Bu durumda Mahkeme, seyahat yasağının başvuruçunun özel hayatı üzerindeki etkilerinin, onu ikamet ettiği yere geri dönmesini engellediği için azımsanamayacağı kanaatinde olmuştur. Mahkeme, ayrıca, seyahat yasağının başvuru için maddi etkileri olduğunun göz ardı edilemeyeceğini, dolayısıyla da başvuruçunun önemli bir zarar yaşamadığı sonucuna varmak için hiçbir gerekçe bulunmadığına karar vermiştir⁷¹¹. Yine aynı şekilde *Vartic (2)* başvurusunda, Budist inancına mensubiyeti gereği vejetaryen beslenen başvuruçuya tutuklu bulunduğu cezaevinde uygun yemek sağlanmaması sonucu din ve vicdan hürriyeti kapsamına giren bir şikâyetin de başvuru için önemli bir ilke soruna işaret ettiğini belirtmiştir. Bu sebeple de başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁷¹². *Schmidt* başvurusunda eski eşinden ayrı yaşayan başvuruçunun hakkında açılan boşanma davasının gıyabında kabul edilmesinin, maddi sonuçlara sahip olmasının göz ardı edilemeyeceğinin yanı sıra başvuruçunun özel ve aile hayatı üzerindeki etkilerinin küçümsenemeyeceği kanaatine varmıştır.⁷¹³ Buna karşın *Sergets* başvurusunda, ekonomik suçlar bağlamında polis memurlarının, başvuruçunun çalıştığı bir şirketin binasına gelerek orada bulunan birkaç bilgisayarını incelemesine ilişkin şikâyette Mahkeme, başvuruçunun tarafından iddia edilen müdahalenin, başvuruçunun özel hayatı veya yazışmaları üzerinde, hiç değilse, asgari bir etkiden fazlasını yapamayacağı kanaatine varmıştır. Nitekim, polis bilgisayarını incelerken başvuruçunun orada bulunmaktadır ve bu incelemenin kapsamına tanıklık etmiştir. Ayrıca başvuruçunun polisin herhangi bir özel materyali gözden geçirdiğini iddia etmemiştir. Bunlarla birlikte incelemenin, bilgisayarda hangi programların kurulu

⁷¹⁰ *Gajtani c. Suisse*, No. 43730/07, 09/09/2014, § 41.

⁷¹¹ *Parmak and Bakır v. Turkey*, No. 22429/07 and 25195/07, 03/12/2019, § 84.

⁷¹² *Vartic v. Romania (No. 2)*, No. 14150/08, 17/12/2013, § 40.

⁷¹³ *Schmidt v. Latvia*, No. 22493/05, 27/04/2017, § 73-74.

olduğunu doğrulama amacıyla yapıldığını ve otuz dakika içinde tamamlandığını ve başvuru bilgilerine el konulmadığını tespit eden Mahkeme başvuru kabul edilemez bulmuştur⁷¹⁴.

İfade özgürlüğü ile dernek kurma ve toplanma hakkı gibi konular da Mahkeme tarafından değerlendirilmiştir. *Lishnak* başvurusu miktar bakımından yukarıdakiler kadar önemli olmasa da Mahkeme'nin miktardan ziyade davanın koşulları sebebiyle inceleyerek kabul edilemez bulduğu başvurulardan biri olmuştur. Hâkim olan başvuru, görev süresi bitmeden görevinden alınması üzerine görevden alındığı mahkemenin başkanına ve üyelerine bir mektup yazmıştır. Bu mektuptaki ifadelerine karşı mahkeme başkanı başvurucuya hakaret davası açmıştır. Dava sonucunda suçlu olduğuna kanaat getirilen başvuru başkanından özür dilemesine ve yaklaşık 115 Euro'ya karşılık gelen 8.000 Rus rublesi ödemesine karar verilmiştir. Bunu başvuru emekli hâkim statüsünün geri alınması ve bir dizi yargılama süreci izlemiştir. Başvuru mektuptaki ifadelerinden dolayı kendisine iftira davası açılmasının emekli yargıç statüsünün geri alınması sonucuna yol açmasının ifade özgürlüğünü ihlal ettiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme öncelikle başvuru emekli hâkim statüsünün geri alınması için açılan davanın hakaret davası ile ilgisi olmadığını, bu davanın, esas olarak, makamıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmesi ve çeşitli hukuk davalarında kişisel kazanç elde etmek amacıyla pozisyonunu kötüye kullanması sebebiyle açıldığını kaydetmiştir. Bununla birlikte şikâyetin ifade özgürlüğü açısından temellendirmemesi sonucu başvuru önemli bir zarar teşkil etmediğine karar verilmiştir⁷¹⁵. *Panıoğlu* başvurusunda bir yargıcın ulusal bir gazetede ve bir internet haber sitesinde Yargıtay Başkanı hakkında yazdığı bir yazı sebebiyle hakkında disiplin işlemi yapılması şikâyeti incelenmiştir. Mevcut başvuruda, Mahkeme, başvuru iddia edilen ihlale ilişkin kişisel algısının, bunun kariyerde ilerleme olasılığını etkilediğini ve nihayetinde reform ve adalet sisteminin işleyişiyle ilgili genel çıkar tartışmasına katılmaktan dolayı onu cezalandırdığını kaydetmiştir. İşleyen bir adalet sisteminin herhangi bir demokratik

⁷¹⁴ *Sergets v. Latvia* (dec.), No. 41744/12, 06/10/2020, § 25.

⁷¹⁵ *Lishnyak v. Russia* (dec.), No. 9964/06, 17/09/2019, § 48.

toplumun düzgün işleyişini sağlamadaki temel rolü bağlamında görüldüğünde, Mahkeme'nin görüşüne göre, mevcut başvuruda ifade özgürlüğüne ilişkin şikâyetin önemli ilke sorunları ile ilgili olduğu belirtilmiştir⁷¹⁶. *Anthony France ve Diğerleri* başvurusunda gazeteci olan başvurucuların iletişim verilerinin gizlice elde edilmesi halkın polise olan güvenini etkileyen ciddi bir cezai suçla ilgili soruşturmaya yardımcı olması nedeniyle başvuranların iletişim verilerinin edinilmesinde kamu yararı bulunduğu için şikâyet kabul edilemez bulunmuştur⁷¹⁷.

Sroo Sutyazhnik başvurusunda, tescil edildikten sonra değişen yasa kapsamında belli bir tarihe kadar tekrar tescili gereken başvurucu dernek, tekrar tescil talebinde bulunmuş ve bu talebi reddedilmiştir. Başvurucu devlet makamlarının derneğin tesciline yönelik ret kararına karşı itiraz, temyiz gibi hukuki yolları kullanmış olsa da derece mahkemeleri önünde bir sonuç alması uzun sürmüştür. Derneğin tesciline karar verilmişmiş ve bu karar onanmıştır ve fakat bu sefer de tescil belgesini alması için yaptığı başvurular sonuçsuz kalmış ve fakat en sonunda tescil belgesine de sahip olmuştur. Bununla birlikte derece mahkemeleri önünde zorluk yaşayan başvurucu dernek kendisini uluslararası kamusal bir dernek olarak yeniden düzenlemeye karar vermiş ama bu işlemler de reddedilmiştir. Başvurucu dernek Mahkeme önündeki şikâyetinde yeniden tescil ve tescil belgesi verilmesi işlemlerinin uzun sürmesinin (3 yıl) sonucu olarak uluslararası fonlardan hibe alamadıklarını ve uluslararası bir dernek olarak yeniden örgütlenemeyeceklerini ileri sürmüşlerdir. Fakat Mahkeme başvurucu derneğin tesciline ilişkin uyuşmazlığın uzun sürmesinin önemli bir zarara yol açmadığına kanaat getirmiştir⁷¹⁸.

Mahkeme ekonomik mahiyeti olmayan başvurularda başvuranın maruz kaldığı herhangi bir zararın önemini azaltan birkaç faktör olduğunu tespit etmektedir. *C.P.* başvurusunda, küçük yaştaki bir başvurucu, başka bir öğrencinin başvurusunun davranışları hakkındaki şikâyetleri üzerine, 3 ay süreyle okuldan uzaklaştırılmıştır. Başvurucuya, bu süre zarfında evde eğitim verilmiştir. Derece

⁷¹⁶ *Panioğlu v. Romania*, No. 33794/14, 08/12/2020, § 75.

⁷¹⁷ *Anthony France and Others v. The United Kingdom* (dec.), § 39.

⁷¹⁸ *Sroo Sutyazhnik v. Russia* (dec.), No. 23818/04 and 42665/06, 24/09/2019, § 36-39.

mahkemeleri önünde uzaklaştırma kararına ilişkin olarak yürütülen yargılamalar sonucunda Yüksek Mahkeme, uzaklaştırma kararının adli incelemesine ilişkin yargılamalarda, başvurucuya olayların nasıl geliştiğini açıklamak için bir fırsat verilmediği ve uzaklaştırma için herhangi bir neden ileri sürülmediğini için uzaklaştırma işleminin iç hukukta hukuksuz olduğuna karar vermiş olsa da başvurucunun eğitim hakkına erişiminin engellendiği iddiasını reddetmiştir. Bunun üzerine başvurucu eğitim hakkı ihlali iddiasını AİHM'e taşımıştır. Mahkeme, çoğu durumda üç aylık bir okula devam etmenin bir çocuk için önemli bir zarar teşkil edeceğini kabul etse de mevcut başvuruda bu önemi azaltan adil tazmin gibi çeşitli faktörlerin bulunduğunu tespit etmiştir. Bu faktörleri değerlendiren Mahkeme başvurucunun önemli bir zarara uğramadığına karar vermiştir⁷¹⁹. *Negassi* başvurusunda başvurucunun çalışma izninin reddedilmesine rağmen süresiz oturma iznine sahip olması uğranılan zararın önemini azaltan bir faktör olarak yorumlanmıştır⁷²⁰. Bazı durumlarda da *Smith* kararında olduğu gibi ihlal iddiasının derece mahkemeleri tarafından kabul edilip tanınması önemli bir zarara uğramamış olmak için yeterli görülmüştür⁷²¹.

Görüldüğü üzere ekonomik değeri bulunan başvurulardan ziyade ekonomik değeri bulunmayan başvurularda önemli zarar ölçütünün kapsamını belirlemek daha zordur. Nitekim ekonomik değeri olan başvurularda uygulamaya bağlı olarak kriterin kapsamı bir dereceye kadar belli olabilmektedir. Fakat ekonomik değeri bulunmayan başvurular çok çeşitlidir ve hemen her konuda olabilir. Bu durum bir diğer yandan kriterin kapsamının belirlenmesinin zorluğunu da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, genel olarak, ekonomik değeri bulunmayan başvurularda Mahkeme önemli zarar ölçütünü uygularken şikâyete ilişkin meselenin başvurucu üzerindeki etkilerini veya olası sonuçlarını dikkate almaktadır.

⁷¹⁹ *C.P. v. The United Kingdom* (dec.), No. 300/11, 06/09/2016, § 43-48.

⁷²⁰ *Negassi v. The United Kingdom* (dec.), No. 64337/14, 23/05/2017, § 50.

⁷²¹ *Smith v. The United Kingdom* (dec.), No. 54357/15, 28/03/2017, § 51.

1.2.4. İnsan Haklarına Saygı İlkesinin Başvurunun Esasının İncelenmesini Gerektirmesi

Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinde yer alan ilk koruma unsuruna göre, Sözleşme ve ek protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektiriyorsa, Mahkeme başvuruda önemli bir maddi zarar bulunmasa dahi başvuruyu incelemektedir. Maddede yer alan bu koruma unsurunun amacı Mahkeme'yi, başvurucu herhangi bir önemli zarara uğramamış olsa da insan haklarına saygı ilkesi gereği önüne getirilen başvuruyu esastan incelemeye zorlamaktır. Bu unsurun ifadesi, Mahkeme'nin dava listesinden başvuruları düşürme kararları bağlamında benzer bir işlevi yerine getirdiği Sözleşme'nin 37/1 maddesinin ikinci cümlesinden alınmıştır⁷²². Önemli zarar ölçütünde yer alan bu koruma unsuru ile aynı işlevi yerine getiren Sözleşme'nin 37/1 maddesi, 35/3(b)'ye benzer şekilde davanın taraflarca çözüme kavuşturulmasına veya davanın düşürülmesi için başka bir sebebin varlığına bakılmaksızın, kendilerini davaya devam etmeye zorlayan bir hüküm olarak yorumlanmıştır. Mahkeme, daha önce Sözleşme'nin 37/1 maddesi kapsamında, örneğin ilgili mevzuatın değiştirilmesi ve benzer sorunların Mahkeme önüne taşınan diğer davalarda daha önce çözüme kavuşturulması durumunda, insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun incelenmesinin devamını gerektirmediği kanısına varmıştır⁷²³. Dolayısıyla bir başvuruda, Sözleşme'ye uygunluğu etkileyen genel nitelikte sorunlar bulunduğu takdirde, Mahkeme tarafından daha ileri düzeyde bir inceleme yapılması gerekli görülmektedir⁷²⁴.

İnsan haklarına saygı ilkesi gereği yapılan inceleme bir diğer yandan Sözleşme'nin 39/1 maddesinde yer alan dostane çözüm uygulamasına da benzemektedir. Sözleşme mekanizmasında öngörülmüş olan dostane çözüm yöntemi sonuçları itibariyle özel giderim ve genel giderim olmak üzere iki boyutlu olarak değerlendirilmektedir. Birinci giderim yöntemi başvurucuya taraf devletin

⁷²² Explanatory Report, § 81.

⁷²³ *Leger v. Francia* (Struck out of the List) [GC], No. 19324/02, 30/03/2009, § 51.

⁷²⁴ Practical Guide, s. 341.

belli bir miktar tazminat ödemesi, dava masraflarını karşılması ve bazı hallerde de kişinin ulusal hukuktaki statüsünün ve pozisyonunun değiştirilmesi, ikinci giderim yöntemi ise taraf devletin iç hukukunda gerekli değişiklikler yapma yükümlülüğü altına girmesi şeklindedir. Buna göre, bir dostane çözümde insan haklarına saygının gereği ancak genel giderim yoluyla sağlanabilir. Mahkeme'nin bu yaklaşımı, Sözleşme tarafından tanınan insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasındaki yararın, ilgili kişinin bireysel yararının ötesine geçtiğine ilişkin kanaate dayanmaktadır. Bu bakımdan dostane çözüm özelinde geliştirilen bu yaklaşımın önemli zarar ölçütünün ilk koruma unsuru olan insan haklarına saygı ilkesi açısından da geçerli olduğu söylenebilir.

Başvurunun bireysel niteliklerinin aşan genel nitelikte sorular ortaya çıktığında Sözleşme kapsamındaki devletlerin yükümlülüklerini açıklığa kavuşturma veya davalı devleti başvuranla aynı pozisyondaki diğer kişileri etkileyen yapısal bir eksikliği gidermeye teşvik etme ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Mahkeme, bu nedenle, 37. ve 39. maddeler uyarınca, davada ortaya çıkan genel soruna benzer hukuki sorunların diğer davalarda Mahkeme tarafından çözüldüğünü sık sık hatırlatmıştır⁷²⁵. Mahkeme, taraflarca çözüme kavuşturulmasına veya davanın listeden çıkarılması için başka herhangi bir gerekçenin bulunmasına rağmen, Sözleşme organlarının, bu hükümleri tutarlı bir şekilde, davayı incelemeye devam etmeye zorladığı şeklinde yorumladıklarını kaydetmektedir. Örneğin, bir davanın daha ayrıntılı incelenmesinin, Sözleşme'ye uyulmasını etkileyen genel nitelikteki soruları gündeme getirdiğinde gerekli olduğu görülmüştür. Zaten bu nedenle, Sözleşme'ye saygıya dokunan genel nitelikte sorunları ortaya çıkaran bir davada derinlemesine bir incelemenin gerekli olduğu kanaatine varılmıştır⁷²⁶. Sözleşme'nin 37. ve 39. maddelerinde yer alan insan haklarına saygı ilkesinden esinlenen önemli zarar ölçütünün ilk koruma unsuru da benzer şekilde başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramamış olduğuna kanaat getirilse dahi Mahkeme'yi şikâyetin esasını incelemeye zorlamaktadır.

⁷²⁵ Bkz.: *Can v. Austria*, No. 9300/81, 30/09/1985, § 15-18.

⁷²⁶ Bkz.: *Tyrer v. The United Kingdom*, § 26-27.

Bu koruma unsuru başvuru konusu meselenin Sözleşme sistemi içerisinde ilkesel önemi bulunması, Mahkeme'nin daha önce söz konusu meseleye dair karar vermemiş olması ihtimallerinde ortaya çıkmakta⁷²⁷ ve devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini açıklığa kavuşturmak⁷²⁸ veya davalı devleti başvuranla aynı pozisyonundaki diğer kişileri etkileyen yapısal bir eksikliği gidermeye teşvik etme ihtiyacına çözüm üretmek gerektiğinde uygulanmaktadır⁷²⁹ Buna karşın ilgili yasa değişikliğinde ve Mahkeme'nin önündeki diğer başvurularda benzer konular çözüldüğünde insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektirmediğine karar verilmektedir⁷³⁰. Benzer şekilde, insan haklarına saygı ilkesi, Mahkeme'nin ve Bakanlar Komitesi'nin konuyu sistemik bir sorun olarak daha önce ele aldığı bir başvurunun da incelemesini gerektirmemektedir⁷³¹. O halde Mahkeme, ulusal makamların usul kurallarını uygulamaları konusunda daha önce bir karar verme fırsatı bulmuş ve şikâyet bu karar verilen konuyla ilgili ise, insan haklarına saygı ilkesi, aynı şikâyetin daha ileri derecede incelenmesini gerektirmeyecektir. *Holub* kararında bu durum açıklığa kavuşturulmuş ve Anayasa Mahkemesi önündeki yargılama sırasında başvurucuya karşı tarafın cevaplarının tebliğ edilmemiş olması, aynı konu daha önceki kararlarda ele alındığından, kabul edilemezlik kararı ile sonuçlanmıştır. Benzer biçimde Mahkeme *Korolev* kararında, esastan incelenmeyi gerektiren kamu düzenine ilişkin zorlayıcı bir sebep görmemiş, bu başvurudaki soruna benzer çok sayıda sorunu daha önce karara bağladığını hem Mahkeme'nin hem de Bakanlar Komitesi'nin davalı ülkede ulusal mahkeme kararlarının icra edilmemesine ilişkin mevcut sistemik sorun hakkında görüşlerini açıkladığını ifade etmiştir⁷³².

İnsan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esasının incelenmesi gerektirdiği durumlar, Mahkeme'nin Sözleşme sisteminin koruduğu temel değerler ve taviz verilemeyecek kadar önemli haklara ilişkin şikâyetlerden kaynaklanmaktadır.

⁷²⁷ *Ionescu v. Romania* (dec.), § 37-39.

⁷²⁸ *Dudek v. Germany* (dec.), No. 12977/09 and others, 23/11/2020, s. 6-9.

⁷²⁹ *Saveljev v. Russia* (dec.), § 33.

⁷³⁰ *Rinck c. France* (dec.), s. 5-6; *Fedotov v. Russia* (dec.), s. 5.

⁷³¹ *Vasilchenko v. Russia* (dec.); *Gaftoniuc v. Romania* (dec.); *Burov v. Moldova* (dec.); *Guruyan v. Armenia* (dec.)

⁷³² *Ionescu v. Romania* (dec.); *Holub c. République Tchèque* (déc.).

Özellikle yaşam hakkı⁷³³, kötü muamele yasağı⁷³⁴, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı⁷³⁵, ayrımcılık yasağı⁷³⁶, özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı⁷³⁷, düşünce

⁷³³ Yaşam hakkına ilişkin şikâyetin konusu Azerbaycan ordusu mensubunun Macaristan'da bulunan Ermeni ordusu mensubunu öldürmesi olmuştur (*Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*, No. 17247/13, 26/05/2020, § 72).

⁷³⁴ Kötü muamele yasağına ilişkin şikâyetler polis memurlarının orantısız güç kullanmasından (*Y v. Latvia*, No. 61183/08, 21/10/2014, § 44); 18 gün hapis tutulan başvurunun işkence görmesinden (*Dmitrijevs v. Latvia*, No. 49037/09, 16/12/2014, § 36) ve bir başka başvurunun 1 yıl 11 ay 20 gün boyunca aşırı kalabalık hücrelerde kötü koşullarda hapis tutulmasından (*Oleksa v. Poland*, No. 47580/13, 12/07/2018, § 30) kaynaklanmıştır.

⁷³⁵ Başvurunun hürriyetini kısıtlayıcı müdahaleler her koşulda önemli bir mesele olarak görülmüştür. Bkz.: *Van Velden v. The Netherlands*, No. 30666/08, 19/07/2011, § 39; *Van Der Velden v. The Netherlands*, No. 21203/10, 31/07/2012, § 23; *Sýkora v. The Czech Republic*, No. 23419/07, 22/11/2012, § 56; *X.Y. v. Hungary*, No. 43888/08, 19/03/2013, § 25; *Bannikov v. Latvia*, No. 19279/03, 11/06/2013, § 58; *Davidovs v. Latvia*, No. 45559/06, 07/07/2015, § 43; *Doherty v. The United Kingdom*, No. 76874/11, 18/02/2016, § 80; *Lagunov v. Russia*, No. 40025/10, 01/03/2016, § 13; *Čamans and Timofejeva v. Latvia*, No. 42906/12, 28/04/2016, § 80; *Özçelik v. The Netherlands*, No. 69810/12, 28/06/2016, § 36; *Daniel Faulkner v. The United Kingdom*, § 27; *Zhulin v. Russia*, No. 22965/06, 18/10/2016, § 15; *Dudin v. Russia*, No. 9673/09, 03/04/2018, § 23; *Ayvazyan v. Armenia*, No. 46245/08, 18/10/2018, § 20; *Kangers v. Latvia*, No. 35726/10, 14/03/2019, § 40; *Svanidze v. Georgia*, No. 37809/08, 25/07/2019, § 28; *Zelčs v. Latvia*, No. 65367/16, 20/02/2020, § 44; *Sokiryanskaya and Others v. Russia*, No. 4505/08, 23/06/2020, § 47.

⁷³⁶ Ayrımcılık yasağı iddiası mülkiyet hakkına ilişkin şikâyetle birlikte ileri sürülmüştür. Şikâyet dezavantajlı pozisyondaki başvuruçulara yapılan konut yardımının %14 oranında azaltılmasından kaynaklanmıştır (*J.D. and A v. The United Kingdom*, No. 32949/17 and 34614/17, 24/10/2019, § 65-66).

⁷³⁷ Özel ve aile hayatı bağlamında, ağır bedensel yaralanmadan dolayı başvuruçuya yeterli tazminatın sağlanmaması ve etkili bir ceza kovuşturması yapılmaması (*Isaković Vidović v. Serbia*, No. 41694/07, 01/07/2014, § 54); cezaevinde sakal bırakmanın yasaklanması (*Biržietis v. Lithuania*, No. 49304/09, 14/06/2016, § 37); vatandaşlıktan çıkartılmaya karar verilmesi (*Ramadan v. Malta*, No. 76136/12, 21/06/2016, § 62); heteroseksüel çiftin babalık izni başvurusunun reddedilmesi (*Hallier et Autres c. France (déc.)*, No. 46386/10, 12/12/2017, § 26-27); usulüne uygun tebligat yapılmayan yargılamalarda konut bütünlüğüne saygı hakkının risk altında olması (*S.C. Carbochim S.A. Cluj-Napoca and S.C. Fenega Import-Export S.R.L. and Others v. Romania*, No. 45621/05 and others, 1150/09, 17/01/2017, § 21); bir ceza yargılaması sonucu başvuruçunun 4 yıl hapis cezasına çarptırıldığı davada bilgisayarına polis tarafından el konulması ve incelemesi (*Trabajo Rueda c. Espagne*, No. 32600/12, 30/05/2017, § 27); avukat ve müvekkili arasındaki görüşmelerin hukuk aykırı olarak dinlenmesi ve kaydedilmesi (*Oderovs v. Latvia*, No. 21979/08, 15/06/2017, § 31); bir ceza yargılaması kapsamında başvuruçunun evinin aranması (*Lisovaia v. The Republic of Moldova*, No. 16908/09, 16/01/2018, § 16); avukatın müvekkiline teslim ettiği evrakların polis memuru tarafından okunması ve incelenmesi (*Laurent c. France*, No. 28798/13, 24/05/2018, § 25); bir vergi incelemesi kapsamında başvuruçunun evinin aranması ve evraklarına el konulması (*Brazzi v. Italy*, No. 57278/11, 27/09/2018, § 28); zihinsel engelli başvuruçunun eski koruyucu ailesiyle birlikte yaşamak için uzak bir köye taşınmasına izin verilmemesi (*A.-M.V. v. Finland*, No. 53251/13, 23/03/2017, § 59) şikâyetleri incelenmiştir.

ve din özgürlüğü⁷³⁸, ifade özgürlüğü⁷³⁹, dernek kurma ve toplanma özgürlüğü⁷⁴⁰ kapsamında incelenen başvurularda hakkın niteliği gereği önemli ilke sorunlara işaret etmesi ve demokratik bir toplumda bu hakların korunmasının önemi sebebiyle hükümet itirazları kabul edilmemekte, incelemeye gerek bile duyulmadan reddedilmektedir. Konu itibarıyla bakıldığında bu meselelerin orantısız güç kullanımı, aile konutu, ev aramaları, avukat-müvekkil gizliliği, koruma tedbirleri, ifade açıklamaları, protesto gösterilerinden kaynaklandığı görülmektedir. Fakat bu başvurularda Mahkeme'yi ekonomik değeri olmasa da başvuruğunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığına ilişkin değerlendirme yapmaktan alıkoyan nokta başvuruçudan çok şikâyetin Sözleşme sistemi için taşıdığı ilkesel önemdir. Bu

⁷³⁸ Mahkeme *Stavropoulos ve Diğerleri* davasında başvuruçunun çocuklarının nüfus kaydının yapıldığı sırada vaftiz edilmediklerine ilişkin bir referans teşkil eden kaydın düşüldüğü iddiasının demokratik bir toplumun temellerinden olan bir hakka ilişkin olduğunu ve dolayısıyla önemli ilkesel bir soruna işaret ettiğini belirtmiştir (*Stavropoulos and Others v. Greece*, No. 52484/18, 25/06/2020, § 29-30).

⁷³⁹ İfade özgürlüğüne ilişkin şikâyetler halka açık toplantı usullerini ihlal etmekten suçlu bulunan başvuruçulardan tekinin 500 diğerlerinin 1.000 Rus rublesi para cezası ile cezalandırılmaları (*Berladir and Others v. Russia*, § 34); tutuklu olan başvuruçunun ailesinden gelen paketin cezaevi yönetimince kendisine verilmemesine karşı Cumhuriyet savcısına şikâyette bulunması sebebiyle tecrit hücrelerinde on dört gün hapis cezası ile cezalandırılması (*Marin Kostov v. Bulgaria*, No. 13801/07, 24/07/2012, § 36); hakaret sebebiyle gazetenin 1,370 Euro değerinde tazminat ödemesine karar verilmesi (*Novaya Gazeta and Borodyanskiy v. Russia*, No. 42113/09, 29/10/2019, § 39); gazeteci olan başvuruçunun mesleki faaliyetleri kapsamında yaptığı bilgi edinme başvurularından yeterli bir cevap alamaması (*Roşianu c. Roumanie*, No. 27329/06, 24/06/2014, § 54-56); başvuruçuların cumhurbaşkanı aleyhindeki ifadelerine karşı iftira sebebiyle dava açılması (*Urechean and Pavlicenco v. The Republic of Moldova*, No. 27756/05 and 41219/07, 02/12/2014, § 27); yasa dışı afiş asılması sebebiyle bir siyasi partinin sırasıyla 523,56 Euro, 238 Euro, 115,66 Euro, 231,31 Euro ve 237,87 Euro tutarında beş idari para cezasına çarptırılması (*La Présidence du Parti pour le Salut du Peuple c. Turquie*, No. 47847/09, 13/11/2018; § 17) yolsuzluk olaylarına karşı araştırma yapan gazetecinin gerekli bilgi ve belgelere ulaşmasının engellenmesi (*Leshchenko v. Ukraine*, No. 14220/13 and 72601/13, 21/01/2021, § 58); gazeteci olan başvuruçunun araştırmasında ihtiyacı olan bilgilere erişimi olan akreditasyonun geri çekilmesi (*Gafiuc c. Roumanie*, No. 59174/13, 13/10/2020, § 40); başvuruçunun yaşadığı bölgede gerçekleştirilen büyük çaplı hükümet karşıtı gösterilerde yaşanan olayların cep telefonu görüntüsünü alması sebebiyle yaklaşık 46 Euro para cezasıyla cezalandırılması (*Chitic v. Romania*, No. 6512/13, 14/01/2020, § 39) konularından kaynaklanmıştır.

⁷⁴⁰ Dernek kurma ve toplanma özgürlüğü bağlamında sendika üyeleri, temsilcileri ve çalışanları olan başvuruçuların çalıştıkları hastane dışında protesto gösterisi yapmak (*Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey*, No. 4524/06, 14/10/2014, § 28); basın açıklamasına katılmak (*Öğrü c. Turquie*, § 18); gösteri yürüyüşü yapmak (*Öğrü et Autres c. Turquie*, § 54); basın açıklaması yapmak (*Diğer c. Turquie*, No. 17843/11, 16/01/2018, § 19-20); sendikanın grev çağrısına ilişkin afiş asmak (*Akarsubaşı et Alçiçek c. Turquie*, § 20); önceden bildirim yapılmaksızın protesto yürüyüşü yapmak (*Obote v. Russia*, No. 58954/09, 19/11/2019, § 31) sebebiyle başvuruçuların cezalandırılmasına ilişkin şikâyetler söz konusu olmuştur. Ayrıca dini temelde bir siyasi parti kurmaya çalışan başvuruçular hakkında ceza yargılaması yürütülmesi (*Yordanovi c. Bulgarie*, No. 11157/11, 03/09/2020, § 51) de aynı kapsamda değerlendirilmiştir.

sebeple Mahkeme inceleme dahi yapmadan önüne gelen bu şikâyetlerde önemli zarar ölçütü açısından başvurunun kabul edilebilirliğine karar vermiştir.

İnsan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esasının incelenmesini gerektirdiği ilk durum, Mahkeme önüne gelen başvuruda başvurucu ile aynı durumda olan diğer kişileri de etkileyen yapısal sorunların varlığı olmuştur. Bu durumlarda söz konusu yapısal sorunların insan haklarına saygı ilkesi gereği incelenerek davalı hükümet tarafından çözülmesi gerektiği ilk olarak *Finger* kararında ortaya konulmuştur. Başvuruda, başvurucu ve erkek kardeşi tarafından ebeveynlerinden miras alınan çeşitli taşınmazların bölünmesiyle ilgili derece mahkemeleri önündeki yargılama süresinin uzunluğundan ve etkili giderim mekanizmalarının bulunmamasından şikâyet edilmiştir. Mahkeme başvuruyu incelerken öncelikle önemli zararın bulunup bulunmadığını incelemenin gereksiz olduğuna, zira her iki koruma unsurunun da mevcut başvuruda uygulanabilir olduğuna değinmiştir⁷⁴¹. Birinci koruma unsuru ile ilgili olarak, AİHM, Bulgaristan'daki hukuk yargılamalarının makul olmayacak derecede uzun süreli sistemsel sorununu ve bu bağlamda etkili hukuk yollarının bulunmadığı iddiasını ele almak amacıyla başvuruya pilot karar prosedürünü uygulamaya karar vermiştir. Bu kararı verirken Parlamenterler Meclisi'nin mesele ile ilgili kararlarını, Bulgar mahkemelerindeki adli işlemlerin süresine ilişkin istatistikleri, mahkemelerin çalışmalarının periyodik olarak değerlendirilmesi ve izlenmesine yönelik mekanizmaları, mahkemelerin organizasyonunu ve yönetimini iyileştirmek için tasarlanmış idari önlemleri, yargılama süresinin kısaltılmasına yönelik tedbirleri göz önüne almıştır⁷⁴². Hükümetin başvurunun gündeme getirdiği sorunları çözmek amacıyla Mahkeme tarafından sunulan her türlü tavsiyeyi memnuniyetle karşılayacağını ifade etmesi üzerine Mahkeme şikâyetin esasını inceleyeceğini açıklamıştır⁷⁴³. Söz konusu yapısal sorunlar Mahkeme önünde başvuruların birikmesine yol açtığı gibi bu yapısal sorunların çözüme kavuşturulması ihtiyacını da doğurmuştur.

⁷⁴¹ *Finger v. Bulgaria*, No. 37346/05, 10/05/2011, § 74.

⁷⁴² *Finger v. Bulgaria*, § 57.

⁷⁴³ *Finger v. Bulgaria*, § 75.

Mikhaylova başvurusunda başvuru katıldığı yürüyüşte polisin dağılma emrine uymadığı için iki kez idari para cezasına çarptırılmıştır. Başvurucu derece mahkemelerinin kendini mahkûm ettiği yargılama sürecinde adli yardımdan faydalanamamasından şikâyetçi olmuştur. Hükümet, başvurucuya verilen para cezaları nedeniyle önemli bir zarar yaşamadığı yönünde itirazda bulursa da Mahkeme, mevcut başvurunun, Rusya İdari Suçlar Kanunu'nda öngörülen usulle ilgili olarak Sözleşme'nin 6. maddesinin uygulanabilirliğine ve ücretsiz adli yardım hakkı için herhangi bir hükmün bulunmamasına ilişkin sorunları gündeme getirdiğini gözlemlemiştir. Her iki meselenin de Rusya ile ilgili olarak Mahkeme önünde bekleyen benzer birkaç başvuruda ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Başvurucuya verilen para cezalarının küçük olduğunu kabul eden Mahkeme, mevcut başvurunun, Rusya ile ilgili olarak AİHM önünde bekleyen bazı benzer başvurularla aynı şikâyete ilişkin olduğunu ortaya koymuş ve mevcut başvuruda tartışılan ve aynı zamanda önemli bir ilke meseleyi de ilgilendiren hususların doğası ve sınırlamaların kapsamı dikkate alındığında, başvurunun reddedilmesini uygun bulmamıştır⁷⁴⁴. Taraf devletteki yapısal eksiklik ulusal hukuktaki yerleşik sistemden kaynaklanabilmektedir. Bu açıdan *Karelin* başvurusunda idari para cezasına çarptırılan ve on beş gün gözaltında tutulan başvuru şikâyetlerini değerlendiren Mahkeme, başvurucuya verilen para cezasının, ulusal standartlara göre bile küçük olduğunu kabul etse de cezai yargılamalarda bir iddia makamının bulunmamasının yapısal bir sorun doğurduğunu gözlemlemiştir. *Mikhaylova* kararında olduğu gibi *Karelin* kararında da Mahkeme Rusya ile ilgili olarak AİHM önünde bekleyen bazı benzer başvurularla aynı şikâyete ilişkin olduğunu ortaya koymuş, başvurunun tarafsız ve bağımsız mahkeme şartının ve silahların eşitliği ilkesinin ihlaline yol açacak şekilde iç hukuktaki sistemsel eksikliklerle ilgili önemli sorunları gündeme getirdiğini belirterek mevcut başvuruda tartışılan ve aynı zamanda önemli bir ilke meselesini de ilgilendiren konunun niteliğine dikkat

⁷⁴⁴ *Mihaylova v. Russia*, No. 46998/08, 19.11.2019, § 49. Bir başka şikâyette idari bir suça karşılık olarak başvuruya verilen yaklaşık 298 Euro para cezasına çarptırılan başvuru şikâyeti aynı şekilde kabul edilebilir bulunmuştur (*Vyacheslav Korchagin v. Russia*, No. 12307/16, 28/08/2018, § 54).

çekmiştir⁷⁴⁵. Dolayısıyla meselenin ne kadar sistemselsel, genel nitelikli ve kapsayıcı olduğu belirleyicidir. Nitekim *Strezovski ve Diğerleri* başvurusunda da Mahkeme önüne gelen sorunun başvuruçularla aynı pozisyondaki diğer kişileri etkileyen genel nitelikteki bir sorunu gündeme getirdiğini tespit etmiştir. Bu bağlamda, konutlarının bölgesel ısıtma şebekesi ile bağlantısının kesilmiş olmasına ilişkin şikâyetin 12.000 ısıtma şebekesini etkilediğine ve ayrıca Mahkeme önünde bekleyen 120'den fazla benzer başvuru bulunduğuna dikkat çeken AIHM başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁷⁴⁶.

Mahkeme, her şeyden önce, mevcut başvuruda, Sözleşme'nin 35/3(b) maddesinde öngörülen kabul edilebilirlik kriterinin uygulanmasının gerekli olup olmadığını takdir etmektedir. İnsan haklarına saygı ilkesi, işaret ettiği meseleye göre, şikâyetin kaynağı olan para cezasının değerine bakılmaksızın başvurunun incelenmesine devam edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, başvuru tarafından AIHM önüne getirilen şikâyet daha önce Mahkeme tarafından incelenmemiş bir sorunu gündeme getiriyor olabilir. Söz konusu meseleye dair Mahkeme'nin karar vermemiş olması ihtimalinde şikâyet önemsiz bulunamayacaktır. *Nicoleta Gheorghe* başvurusunda da Mahkeme, böyle bir sorun olduğunu ortaya koymuştur. Komşuların huzurunu bozması sebebiyle yaklaşık 17 Euro para cezası verilen başvuruçudan ekonomik kaybın önemsiz miktarda olmasına ve benzer konular hakkında daha önce karar verilmiş olmasına rağmen başvuru kabul edilmiştir. Bunun sebebi şikâyet konusuyla ilgili iç hukuk ve uygulamada yapılan değişiklik sonrası adil yargılanma hakkının cezai suçlar konusunda uygulanabilirliğine ilişkin olarak Mahkeme önüne gelen ilk başvuru olmasıdır. Mahkeme bu başvuruda bir ilke karar verilmesi gerektiğini düşünerek, özellikle masumiyet karinesi ve silahların eşitliği ilkelerini ilgilendiren başvuruda kabul edilebilirlik kriterini uygulamayı reddetmiştir⁷⁴⁷.

Mahkeme daha önce hiç incelememiş ve iç hukuktaki değişiklikler sonrası tekrar ele alması gereken meseleleri de insan haklarına saygı ilkesi bakımından

⁷⁴⁵ *Karelin v. Russia*, § 39-44.

⁷⁴⁶ *Strezovski and Others v. North Macedonia*, § 49.

⁷⁴⁷ *Nicoleta Gheorghe c. Roumanie*, No. 23470/05, 03/04/2012, § 24.

kabul etmektedir. Buradaki amaç Mahkeme'nin bir ilke sorun üzerine vereceği kararın, ulusal mahkemelere, Sözleşme sisteminin güvencelerinin kapsamı konusunda yol göstermesi ve devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini açıklığa kavuşturmasıdır. Bununla beraber ulusal hukukta başvuru ile ilgili kanunlar değişmiş ya da dava konusu başvurudakine benzer sorunlar başka başvurularda irdelenerek Mahkemece çözüme kavuşturulmuşsa, insan haklarına saygı prensibi gereği konunun esastan incelenmesi gerektiği ileri sürülememektedir⁷⁴⁸.

Mahkeme, yargı kararlarının icra edilmemesi⁷⁴⁹, yargılama uzunluğu⁷⁵⁰ gibi kendisi ve Bakanlar Komitesi'nin daha önce değindiği sistemik problem konularını da insan haklarına saygı prensibi açısından incelememektedir. Bu tür durumlarda esasen Mahkeme öncelikli olarak geçmiş içtihatlarını hatırlatmakta ve uyuşmazlık konusu mevzuat değiştiğinde veya benzer konular kendisi tarafından çözüme kavuşturulduğunda, insan haklarına saygı koşulunun karşılandığına vurgu yapmaktadır. Mahkeme'ye göre Sözleşme'nin amaçlarından biri, Sözleşme'de yer alan prensiplerin ulusal hukuka aktarılması olup, önündeki olayda bu amaç gerçekleştiğinde ayrıca esasa ilişkin bir hüküm verilmesine gerek kalmamaktadır. Örneğin *Tomov ve Nicolova* başvurusunda başvurucuların satın aldığı bir arsanın Bulgaristan'daki yasalardan kaynaklanan bir sebeple mülkiyet hakkını kullanamamaları derece mahkemeleri önünde uyuşmazlık konusu olmuştur. Başvurucular bin metrekarelik bir arsa satın almıştır. Arazinin mülkiyeti, diğer kişilerin araziye ele geçirdiği vakte kadar bozulmadan kalmıştır. Başvurucular daha sonra arazinin kendileri satın almadan önce kolektifleştirildiğini ve sahibinin mirasçılarının Tarım Arazisi Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca iade işlemleri başlattıklarını fark etmişlerdir. İç prosedürler sonucunda iade taleplerine izin verilmiş mal sahibinin mirasçıları araziye daha sonra arsayı devretmişlerdir. Sonuç itibariyle başvurucular mülkiyet haklarının korunması için yerel mahkemelerde dava açmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Mülklerinden haksız yere yoksun

⁷⁴⁸ *Rinck c. France* (déc.).

⁷⁴⁹ Örneğin bkz.: *Vasilchenko v. Russia* (dec.); *Gaftoniuc v. Romania* (dec.); *Burov v. Moldova* (dec.); *Guruyan v. Armenia* (dec.).

⁷⁵⁰ Örneğin bkz.: *Kioui c. Grèce* (déc.); *Havelka v. Czech Republic* (dec.).

bırakıldıklarından yakınan başvuruçuların şikâyetinin Bulgaristan'da iç hukukta arazilerin iadesinin üçüncü şahıslar üzerindeki etkisi bağlamında daha önce incelenmeyen yeni bir konuyu gündeme getirdiğinden insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esasının incelenmesini gerektirdiğini belirtmiştir⁷⁵¹. *Turturica ve Casian* başvurusu da Moldova Transdinyester Cumhuriyeti yetkilileri tarafından uygulanan gümrük kurallarına uymadıkları için başvuruçuların arabalarına el konulması ve/veya para cezası verilmesi ile ilgili olup insan haklarına saygı ilkesi gereğince kabul edilebilir bulunmuştur. Mahkeme, başvuranların şikâyetlerinin, kararlarının esasların incelenmesine bağlı olması gerekecek kadar ciddi olgular ve hukuki sorular ortaya çıkardığını belirtmiştir⁷⁵².

Bir başvurunun insan haklarına saygı ilkesi gereği incelenmesini gerektiren nedenlerden bir diğeri şikâyetin Sözleşme sistemi tarafından korunan temel ilkelere ilişkin olmasıdır. Bunlar ifade özgürlüğü, savunma hakkı, eşitlik gibi uluslararası prensiplerden kaynaklanabilmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi bu haklara ilişkin şikâyetlerin bir kısmı açısından önemli zarar ölçütünün uygulanması kısa ve net bir biçimde reddedilmektedir. Fakat Mahkeme'nin bir başvuruyu Sözleşme sistemi içerisinde taşıdığı önem gereği insan haklarına saygı ilkesi bakımından kabul ettiği ve bunu gerekçelendirdiği başvurular da bulunmaktadır. Meselenin Sözleşme sistemi içerisinde ilkesel önemi bulunması konusu demokratik sistemin güvencesi olan temel ilkeleri ilgilendiren konularda gerçekten de Mahkeme'nin taviz vermediği bir konudur. Bu konulardan en önemlisi savunma hakkını ilgilendiren, avukatların mesleki saygınlıkları ve adalet sistemindeki konumlarına ilişkin müdahaleler teşkil eden şikâyetlerden kaynaklanmıştır. *Juhas Đurić* başvurusu Mahkeme'nin bu konudaki tavrını net bir şekilde ortaya koyduğu bir karardır. Bu başvuruda avukat olan başvuruçucu farklı tarihlerde gözaltında bulunan şüphelilerin ifadelerine katılmak üzere atanmış ve fakat bu hizmeti sonucu hak kazandığı ücret kendisine ödenmediğinden derece mahkemeleri önünde açtığı dava lehine sonuçlanmamış bununla birlikte yargılama masraflarını ödemesine karar verilmiştir. Başvuruçucu AIHM önünde mahkemeye erişim hakkının ihlal

⁷⁵¹ *Tomov and Nikolova v. Bulgaria*, No. 50506/09, 21/07/2016, § 31.

⁷⁵² *Turturica and Casian v. The Republic of Moldova and Russia*, § 43.

edildiğinden ve davasının makul sürede görülmediğinden yakınmıştır. Hükümet başvuru mahrum kaldığı yaklaşık 105 Euro avukatlık ücretinin önemli bir zarar oluşturmadığını belirtmiştir. Buna karşılık başvuru talebinin nispeten küçük bir miktarla ilgili olduğunu kabul etmiş, ancak mahrum kaldığı miktarın o zamandan bu yana önemli ölçüde arttığını belirtmiş, ödediği yargılama masraflarına atıfta bulunmuş ve bu bağlamda, Sırbistan'daki ortalama maaşın yaklaşık 310 Euro olduğunu hatırlatmıştır. Başvuru ayrıca, mevcut başvurudaki temel meselenin öncelikli olarak finansal olmadığını ve Sırbistan'da adalet sisteminin işleyişi için büyük önem taşıyan bir konu olduğunu, bununla birlikte davasının gerektiği gibi incelenmediğini iddia etmiştir⁷⁵³. Mahkeme başvuru mahrumun önemli bir zarara uğramadığını tespit etse de başvurunun insan haklarına saygı ilkesi uyarınca esasının incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme bu kararı gerekçelendirirken, avukat huzurunda alınan ifadelerin ceza muhakemesinde hukuki delil olarak kullanılabilirdiği düşünüldüğünde soruşturma sırasında atanmış bir avukatın rolünün, Sırp ceza sisteminin işleyişini ve adaletini korumak açısından çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, avukatların ücretlerinin ödenmesi de dahil olmak üzere bu tür usulü işlemlerle yakından ilgili konuların önemsiz veya başvurunun esasları üzerinde incelemeyi gerektirmeyen konular olduğunun düşünülmemeyeceğini belirterek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁷⁵⁴. Benzer şekilde *Tolmachev* başvurusunda da başvuranın kabahatten dolayı mahkûm edilmesi ve kendisine 80 Euro para cezası verilmesi nedeniyle önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı sorusunu bir kenara bırakmış ve başvuru mahrumun karara karşı şikâyetinin mahkeme tarafından incelenmediğini ve kendisini avukat aracılığıyla savunma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetinin bu koruma unsuru açısından önemli olduğuna karar vermiştir⁷⁵⁵.

Başvurunun taşıdığı ilkesel önem takdir edilecektir ki çok çeşitlidir. Fakat bu sefer her davanın kendi koşullarında incelenmesinden ziyade daha nesnel kriterler söz konusudur. Dolayısıyla kriterin ilk unsuru bakımından değerlendirilen

⁷⁵³ *Juhas Đurić v. Serbia*, § 50-51.

⁷⁵⁴ *Juhas Đurić v. Serbia*, § 56.

⁷⁵⁵ *Tolmachev v. Estonia*, No. 73748/13, 09/07/2015, § 33.

başvurularda ilkesel yönün sübjektif olmasına dikkat edilirken insan haklarına saygı ilkesi gereği incelenmesine karar verilen başvurularda ilkesel yönün objektif boyutunun ön plana çıktığı görülmektedir. Kriterin ilk koruma unsurunun uygulanmasında meselenin ilkesel boyutunun yalnızca başvurucuyu değil toplumun bir kısmını veya genelini etkiliyor olması önemlidir. *Živić* başvurusunda Sırp Hükümeti, Kosova'da Sırbistan Dışişleri Bakanlığı'nda bağlı polis olarak çalışan başvurucuyu da kapsayacak şekilde, Kosova'da ikamet eden ve çalışan tüm çalışanlarına çifte maaş ödeneceği iki karar almış ve polis memurlarının, koşullara bağlı olarak maaşlarının %2,5 ila %4,5 arasında artırılabilceğini belirten bir karar yayınlamıştır. Fakat başvurucu yalnızca maaşının iki katından az bir miktarda artış almıştır. Bunun üzerine başvurucu maaş artışı arasındaki farkın ödenmesi ve buna bağlı olarak eksik sigorta primlerinin tamamlanması talebiyle dava açmıştır. Aynı konuda açılmış davaların bir kısmı kabul edilirken bir kısmı da başvurucunununki gibi reddedilmiştir⁷⁵⁶. Başvurucu AIHM önünde, aynı hukuki uyuşmazlık konusunda yerel mahkemelerin kararlarının çelişkili olduğunu iddia ederek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden şikâyet etmiştir⁷⁵⁷. Hükümet başvurucunun önemli bir zarara uğramadığını iddia etmiş ve fakat Mahkeme, başvurucunun yerel mahkemeler önündeki davasının reddedilmesi doğrudan şikâyetlerinin konusu olmamasına rağmen, bu durumun, örneğin, herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarına sahip olma hakkı gibi çalışma haklarıyla ilgili olduğunu kaydetmiş, ayrıca başvurucunun zararının yaklaşık 1.800 Euro olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, başvurucunun önemli bir zarar yaşayıp yaşamadığını belirlemede dikkate alınması gereken unsurun maddi zarar olmadığını, sözleşmenin ihlalinin önemli ilke sorunları ilgilendirebileceğini hatırlatmıştır. Başvurucunun temel meselesi ve şikâyetinin özünün adil ücret ve eşit işe eşit ücret hakkı olduğu ve bu durumun birçok kişiyi etkilediği, mahkemelerinin içtihatlarının tutarsızlığının yargı sistemine olan güveni ve hukuk önünde eşitlik ilkesini zedelediği unsurları göz

⁷⁵⁶ *Živić v. Serbia*, No. 37204/08, 13/08/2011, §5-18.

⁷⁵⁷ *Živić v. Serbia*, § 27.

önüne alındığında Mahkeme, insan haklarına saygı ilkesi gereğince başvurunun esastan incelenmesinin gerekli olduğuna karar vermiştir⁷⁵⁸.

Önemli zarar kriteri açısından en çetrefilli konu şimdiye kadar bahsedilen kararlardan görüleceği üzere ifade özgürlüğüne ilişkin şikâyetler olmuştur. Mahkeme bir yandan ifade özgürlüğüne ilişkin şikâyetlerde bu kriteri uygulamayı reddetmiş bir diğer yandan her unsuru açısından incelemiş bir diğer yandan da ifade özgürlüğü başvurularında mutlak olarak bu ilkenin uygulanmayacağına yönelik kanaatini ortadan kaldırmıştır. Aslında bu konu söz konusu hakkın çok unsurlu doğasından ve bu kriterin muğlaklığından kaynaklanmaktadır. Özellikle ifade özgürlüğünü ilgilendiren şikâyetlerde uyumsuzluğun taraflarının kim olduğu ve başvurucaunun şikâyete tabi bir suç çerçevesinde hak ve özgürlüklerine bir müdahale olup olmadığı önem kazanmıştır. Dolayısıyla ifade özgürlüğüne ilişkin uygulama mutlak olmamakla birlikte kamu hukuku tarafından soruşturulan ve kovuşturulan suçların her koşulda insan haklarına saygı ile ilgisi olduğu söylenebilmektedir. Daha önce *Eon* kararında da belirtildiği gibi, her ne kadar miktar bakımından önemsiz bulunsa da başvurunun ulusal düzeyde de önemsiz olmayan bir konuyu gündeme getirmesi, bu sebeple de insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esasının incelenmesini gerektirmektedir⁷⁵⁹. Sonuç itibarıyla Sözleşme sisteminin üzerine kurulu olduğu ilkeler ve demokratik bir toplumun yapı taşını oluşturan haklara ilişkin şikâyetler insan haklarına saygı ilkesi gereği incelenmeye değer görülmektedir.

1.2.5. Davanın Daha Önce Ulusal Bir Mahkeme Tarafından Gereği Gibi İncelenmemiş Olması

Sözleşme'nin 35/3(b) maddesi altında uygulanan kabul edilebilirlik kriteri, başvurucaunun önemli bir zarara uğramamış olması durumunda ve insan haklarına saygı ilkesi de başvurunun esastan incelenmesini gerektirmiyorsa dahi eğer başvuruya konu olay daha önce ulusal mahkemeler önünde gereği gibi

⁷⁵⁸ *Živić v. Serbia*, § 39-41.

⁷⁵⁹ *Eon v. France*, No. 26118/10, 14/03/2013, § 35.

incelenmemişse reddedilmesini engellemektedir. İkinci koruma unsuruna göre Mahkeme, yerel bir mahkeme tarafından usulüne uygun olarak incelenmeyen bir başvuruyu önemsiz olması sebebiyle reddedemeyecektir. Bu unsur ile hem ulusal hem de Avrupa düzeyindeki tüm davalarda adaletin inkarına yol açılmaması için⁷⁶⁰ hukuksal inceleme ve değerlendirmenin gereğince yapılmasının temini amaçlanmaktadır. Maddede yer alan ikinci koruma unsuru aynı zamanda etkili başvuru hakkının mevcudiyeti gereği söz konusu ihlalin öncelikli olarak ulusal düzeyde etkili bir biçimde giderilmesi ve etkilerinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan ikincillik ilkesinin bir yansıması niteliğindedir⁷⁶¹.

Davanın ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmiş olması koşulunda Mahkeme özellikle "başvuru" değil "dava" kavramının kullanılmış olmasına dikkat çekmektedir. Nitekim İngilizce metinde "application" değil "case", Fransızca metinde "la requête" değil "l'affaire" ibaresi kullanılmıştır. İkinci koruma hükmü, aynı zamanda, ulusal düzeyde ihlallere karşı etkili bir hukuk yolunun mevcut olmasını gerektiren Sözleşme'nin 13. maddesinde de yansıtıldığı üzere, ikincillik ilkesi ile uyumludur. Mahkeme'ye göre, "dava" kelimesi "başvuru" kelimesi ile, diğer bir deyişle Strasbourg Mahkemesi'ne getirilen şikâyet ile eş tutulmamalıdır⁷⁶². Zira bu ikinci koruma unsuru yerel bir mahkeme tarafından yapılan incelemenin, başvuruçunun yerel mahkemelere getirdiği davayla mı yoksa AİHM önünde ileri sürdüğü şikâyetlerin esasıyla mı ilgili olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Mahkeme burada Sözleşme'nin veya protokollerinin ihlallerine yol açtığı iddia edilen davanın iç hukukta yargılamaya konu olup olmadığını kastetmektedir. Bu sebeple de dava kavramı başvuru kavramıyla eş anlamlı olarak anlaşılmalıdır. Mahkeme'ye göre böyle anlaşılması ulusal hukukta en üst derecedeki yargı merciinin kararlarına karşı ileri sürülebilecek bir koruma unsuru olmasına ve bunun sonucu olarak da Mahkeme'nin başvuruyu reddedememesine yol açabilmektedir⁷⁶³. Dolayısıyla "case" veya "l'affaire" ibaresi, başvuruçunun

⁷⁶⁰ Practical Guide, § 349; *Korolev v. Russia* (dec.); *Gaftoniuc v. Romania* (dec.); *Fedotov v. Moldova* (dec.).

⁷⁶¹ Explanatory Report, § 82.

⁷⁶² Practical Guide, § 350.

⁷⁶³ *Holub c. République Tchèque*, s. 11-12.

ulusal mahkemeler önünde ileri sürdüğü şikâyet veya iddiaları olarak anlaşılmalıdır.

Mahkeme bu ikinci koruma maddesini, her davanın kendine özgü koşullarını dikkate alarak her zaman esnek bir şekilde uygulamıştır⁷⁶⁴. Öncelikle ilk kararlarında belirttiği üzere Mahkeme'ye göre bir başvurunun, iki derece mahkemesi tarafından incelenmesi yeterlidir⁷⁶⁵. Ayrıca davanın taraflarından birinin önemsiz değerlendirilebilecek savunma ve argümanlarına cevap sunulmaması gibi belli bir takım usulü gerekliliklerin yerine getirilmemesi de ikinci koruma unsurunun uygulanabilir olduğunu göstermemektedir⁷⁶⁶. Bununla birlikte ulusal hukukta başvuruçunun şikâyetlerini ileri sürebileceği etkili bir hukuk yolunun olmaması bu koruma unsurunun uygulanabilir olduğu anlamına gelmektedir⁷⁶⁷. Ayrıca belli usulü yükümlülükleri yerine getirmemesi sebebiyle başvuruçunun derece mahkemeleri önündeki davasının kabul edilemez bulunması da davanın usulüne göre incelenmediğini göstermemektedir⁷⁶⁸. Mahkeme'nin bu koruma unsurunun uygulanabilir olduğuna kanaat getirdiği durumlar şikâyete konu meselenin esasının incelenip incelenmemiş olması ve başvuruçunun iddialarını en az iki derece mahkemesi önünde ileri sürebilip süremediği veya şikâyetlerini ileri sürebileceği bir yargı merciin var olup olmadığı olmuştur. Sonuç itibariyle bu koruma unsuru özellikle keyfilik veya adaletin reddi durumlarında geçerli olacaktır.

Mahkeme kendisine getirilen şikâyetin davalı devletin yargı makamları tarafından ihtiyatlı ve özenli bir incelemeye tabi tutulmuş olmasını beklemektedir. Bu anlamda ulusal yargı yerlerince davanın gereğince incelenip incelenmediği konusunda önemli sayılabilecek tespitler yapılabilen ilk karar *Dudek* başvurusudur. Dış hekimi olan başvuruçunun, kamusal sağlık sigortaları çerçevesinde baktığı hastalar için yaptığı masraf ve ücretlerin bir kısmını tahsil edemediği gerekçesiyle, bağlı olduğu meslek örgütüne karşı beş dava açmıştır. Başvuruçunun bu davalardan alacakları sırasıyla yaklaşık 97, 71, 208, 213, ve 312 Euro'dur. Yerel mahkemeler

⁷⁶⁴ *Uhl v. The Czech Republic*, § 30.

⁷⁶⁵ *Ionescu v. Romania* (dec.), § 40.

⁷⁶⁶ *Holub c. République Tchèque*, s. 12-13; *3A.CZ S.R.O. c. République tchèque*, § 34; *Kılıç et Autres c. Turquie*, § 31; *Liga Portuguesa de Futebol Profissional c. Portugal*, § 38.

⁷⁶⁷ *Dudek v. Germany* (dec.), s. 6-9.

⁷⁶⁸ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 7; *Fernandez c. France* (déc.), s. 7.

önünde açtığı davalarda maddi zararından şikâyet eden ve bu davaların bazılarında haklı bazılarında ise haksız bulunan başvuru, AİHM önünde bu alacaklarına ilişkin 5 davanın dördünün yaklaşık 7 yıl, birinin yaklaşık 4 yıl sürmesinden şikâyet etmiştir⁷⁶⁹. Mahkeme, başvuruyu *Bock* kararında yaptığı gibi, başvuru hakkının kötüye kullanılması sebebiyle reddetmesine ek olarak önemli zarar ölçütü bakımından da inceleme yapmıştır. Mahkeme'ye göre, davaya konu edilen tutarlar, dış hekimi olan başvuruçunun mali durumunu olumsuz şekilde etkileyecek mahiyette değildir. Bununla birlikte başvuruçunun bağlı olduğu meslek örgütüne karşı şikâyetinin münferit olmadığını ve bunların Alman yasalarına göre sözleşmeli dış hekimlerinin yapısal ve ciddi ücret sorunlarıyla bağlantılı olduğunu tespit etmiş, bir ilke sorun olarak görülebileceğini belirtmişse de başvuru tarafından herhangi bir açıklama yapılmadığını kaydetmiştir. Mahkeme söz konusu davada, makul sürede yargılama hakkının ihlali halinde etkili bir giderim yolu sağlamadığını daha önceki kararlarında hükme bağlamış olmasının yanı sıra başvurunun ulusal düzeyde gereğince ele alınıp alınmadığını da tartışmıştır. Dolayısıyla söz konusu başvuruda önemli bir zarar bulunmamakla birlikte ilk koruma unsuru da uygulanabilir değildir.

Bir davanın ulusal yargı makamları tarafından gerektiği gibi ele alınıp alınmadığı meselesi açısından *Dudek* kararı yol göstericidir, fakat Mahkeme'nin bu yöndeki kanaatinin ne olduğu karardan net bir şekilde anlaşılammaktadır⁷⁷⁰. Kararın kendisinde açık olmamakla birlikte ikinci koruma unsurunun başvuruda uygulanabilir olduğu rehberde ortaya çıkmaktadır. Mahkeme'nin kabul edilebilirlik rehberine göre *Dudek* başvurusunda bir hukuk yargılamasının aşırı uzun sürmesine ilişkin şikâyetin, Alman hukukunda bu bağlamda etkili bir başvuru yolunun henüz mevcut olmaması nedeniyle, ulusal bir mahkeme tarafından usulüne uygun olarak incelenmemiş olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple önemli zarar kriteri söz konu başvuruda uygulanamayacaktır⁷⁷¹. Öğretide *Dudek* kararını ikinci koruma unsuru bakımından farklı şekilde yorumlayanlar⁷⁷² veya bireysel başvuru yolunun kötüye

⁷⁶⁹ *Dudek v. Germany* (dec.), s. 6-9.

⁷⁷⁰ *Dudek v. Germany* (dec.), s. 8-9.

⁷⁷¹ Practical Guide, § 327.

⁷⁷² Gemalmaz, H. B. (2011). AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14'le Getirilen Yeni Kabul edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış. s. 233.

kullanılması yönündeki tespitleri önemli zarar kriteri açısından değerlendirenler bulunmaktadır⁷⁷³. Bu görüşler başvuruda söz konusu kriterin uygulanabilir olduğunu belirtmektedir. Fakat her ne kadar ulusal düzeyde başvurucu tarafından açılan beş davadan birinin başvurucu lehine sonuçlandığı ve başvurucunun bu yargılamalardaki davranışının, yerel düzeyde mahkemelerin tıkanmasına neden olduğu ve yargılamaların uzamasında önemli rol oynadığı saptanmışsa da şikâyetin ulusal mahkemeler tarafından gereğince ele alınmadığı söylenebilir. Tekrar hatırlatalım ki karar bu kanaati çıkarabilecek açıklıkta ve netlikte değildir. Bu kanaate iki açıdan varılabilmektedir. Öncelikle Mahkeme'nin bireysel başvuruların kabul edilebilirliğine ilişkin olarak yayınladığı rehber doğrudan ikinci koruma unsurunun başvuruda karşılanmadığını belirtmektedir. İkinci olarak ise Mahkeme *Dudek* kararına referans vererek özellikle Yunanistan'a karşı incelediği başvurularda makul sürede gerçekleşmeyen yargılamalara ilişkin giderim yolu sunan etkili herhangi bir iç hukuk yolu bulunmadığında başvurucunun AİHM'e taşıdığı davasının yerel mahkemeler tarafından gereğince değerlendirildiğinin söylenemeyeceğini belirtmiştir.

Dudek başvurusunda olduğu gibi halihazırda daha önceki başvurularda taraf devletin yükümlülükleri belirtilmişse dahi etkili bir hukuk yolunun mevcut olmadığı veya henüz tesis edilmediği durumlarda davanın gerektiği gibi incelendiğinin söylenemeyeceğine kanaat getirilmektedir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda önemli zarar ölçütünün uygulanabilmesi için aranan koşullardan olan uyuşmazlığın esasının bir ulusal yargı yeri tarafından gereğince incelenmiş olması koşulunun başvuruda karşılanmadığına kanaat getirilmesi gerekmektedir. *Bakirtzidis ve Diğerleri* başvurusunda, başvurucular, idare mahkemeleri önünde tazminat davası açmışlardır. Başvurucuların 475 Euro değerindeki tazminat talepleri kabul edilmişse de temyiz başvuruları reddedilmiştir. AİHM önünde 11 yıl 8 ay süren uzun yargılama sürelerinden şikâyetçi olan başvurucular Yunanistan'da yargılamanın aşırı uzun sürmesinin yanında etkili bir hukuk yolu bulunmadığından da şikâyetçi olmuşlardır. İkinci koruma hükmü ile ilgili *Dudek* kararındaki

⁷⁷³ Altınkök, S. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) Maddesinde Yer Alan Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü: 'Önemli Zarar'. s. 392.

yorumlayıcı içtihat ışığında ve söz konusu tarihte, iç hukukta başvuruçuların davalarının makul sürede görülmemesi hakkında şikâyette bulunmalarına imkân verecek bir hukuk yolunun bulunmaması göz önüne alındığında Mahkeme, davanın yerel bir mahkeme tarafından usulüne uygun olarak incelenmediğine kanaat getirmiştir⁷⁷⁴. Yunanistan'a karşı verdiği diğer kararlarında da Mahkeme aynı kanaatini sürdürmüştür⁷⁷⁵. Bu başvurularda uyuşmazlık konusu mahrum kalınan maddi fayda her ne kadar düşük bulunsa da Mahkeme davanın yerel mahkemeler tarafından usulüne uygun olarak incelenmediğine karar vermiştir. Esasında uzun yargılama gibi genellikle kronikleşen sorunlara karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması taraf devlet yükümlülüklerinin belirtilmesi açısından birinci koruma unsurunun da uygulanabilir olduğu durumlar arasındadır. Sonuç itibariyle etkili bir iç hukuk yolunun bulunmamasının ikinci koruma unsurunun uygulanıp uygulanmayacağı açısından belirleyici olduğu ve eğer etkili bir iç hukuk yolu yoksa davanın gereğince incelenmediği söylenebilmektedir.

Makul sürede yargılanma hakkının da dahil edildiği adil yargılanma hakkına ilişkin şikâyetlerin çoğunda kabul edilebilirlik incelemesi aslında başvurunun esasıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Mahkeme birçok başvuruda bu gibi şikâyetlerde ikinci koruma unsurunun mevcut olup olmadığı meselesinin başvurunun esası ile incelenmesini gerektirdiğini belirtmiştir⁷⁷⁶. Aynı zamanda önemli zarar kriteri açısından değerlendirilen başvurularda adil yargılanma hakkı bakımından bir yığılma olduğu, bu sorunun kronik bir hal aldığı da görülmektedir. Diğer koşulların yanı sıra davanın esasının bir ulusal yargı yeri tarafından gereğince incelenmiş olması gerekliliği özellikle adil bir yargılama olmadığına ilişkin şikâyetlerde öne çıkmıştır. Uyuşmazlığın esasının bir ulusal yargı yeri tarafından gereğince incelenmiş olması koşulu, davalı Hükümetler tarafından sadece kabul edilebilirlik

⁷⁷⁴ *Bakirtzidis et Autres c. Grèce*, No. 45830/08, 11/07/2013, § 20.

⁷⁷⁵ *Tasiouli c. Grèce*, No. 36169/10, 09/01/2014, § 14; *Gletsos c. Grèce*, No. 58572/10, 06/02/2014, § 18; *Mentakos c. Grèce*, No. 18838/10, 10/04/2014, § 19; *Traggalos et Autres c. Grèce*, No. 45185/12 et autres, 24/07/2014, § 47; *Moulakakis et Autres c. Grèce*, No. 75226/12 et autres, 24/07/2014, § 79; *Dotas et Autres c. Grèce*, No. 33983/13 et autres, 11/12/2014, § 16; *Karatza et Karamanoglou c. Grèce*, No. 66529/09, 30/04/2015, § 12; *Alexiou c. Grèce*, No. 47008/12, 16/07/2015, § 13; *Aggelakis c. Grèce*, No. 25932/09, 10/12/2015, § 18.

⁷⁷⁶ *Flisar v. Slovenia*, No. 3127/09, 29/09/2011, § 28; *Fomin v. Moldova*, No. 36755/06, 11/10/2011, § 20.

aşamasındaki başvurularda değil, esasa girilmiş başvurularda da bir ilk itiraz olarak ileri sürülmektedir. Nitekim İtalya'nın kronik sorunu Pinto yargılamalarına ilişkin yeni şikâyetlerde davalı Hükümet, hem ulusal yargı organlarının başvuruculara verdiği tazminatı hem de şikâyetlerin ulusal yargıda ele alınmış olmasını ve böylelikle ortada kayda değer bir zarar olmadığını ilk itiraz olarak dile getirmiştir. AİHM ise, böylesine kronik sorunu yansıtan ve kendisinin önceki içtihatlarına çokça konu olan bir mevzuda sadece ulusal yargı kararlarına atıfla Sözleşmesel yükümlülüklerin yerine getirilmiş sayılmayacağına hükmetmiştir. Böyle kronikleşmiş durumlarda mahkeme kararlarının icra edilmiş veya birtakım yükümlülüklerin yerine getirilmiş olması yeterli bulunmamıştır. Nitekim *Finger* kararında da zaten kendisi kronik bir sorun arz eden makul sürede yargılanma hakkı bakımından uzun süren yargılamalar karşısında ulusal mahkemelerin başvuru memnun eden kararlarının bir başına yeterli olmadığı değerlendirilmesini yapılmıştır. Buna ilişkin olarak *Finger* kararında, Mahkeme'nin ikinci koruma unsurunun uygun olduğunun değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir⁷⁷⁷. Benzer şekilde *Vlad ve Diğerleri* kararında da Mahkeme, hukuk yargılamalarının makul olmayan uzunluktaki potansiyel sistemik sorununu gündeme getiren bir başvurunun ve bu bakımdan etkili hukuk yollarının bulunmadığı iddiasının, ikinci koruma unsuru uyarınca reddedilmemesi gerektiğini belirtmiştir⁷⁷⁸.

Davanın gereğince incelenip incelenmediğine karar vermek için belirleyici olan etkili bir iç hukuk yolunun varlığı, şikâyetin esasının iki derece mahkemesi tarafından görülüp görülmemesiyle de ilgilidir. Mahkeme'nin ilk kararlarında ortaya koyduğu gibi yerel yargı organlarınca verilen kararın bir üst yargı merciince inceleyebilir olması davanın gereğince görülmüş olabilmesi için yeterlidir. Dolayısıyla yargı kararlarını denetleyecek bir mekanizmanın olmaması ikinci koruma unsurunun uygulanabileceğini göstermektedir. Nitekim belli hukuki sorunları taşıyacak adli bir mercii olmaması gibi yargı kararlarının denetlenmesi için tesis edilmiş bir üst yargı merciinin olmaması da aslında etkili bir hukuk yolunun olmadığını göstermektedir. Başvurucuların trafik kurallarını ihlal

⁷⁷⁷ *Finger v Bulgaria*, § 76.

⁷⁷⁸ *Vlad and Others v. Romania*, No. 40756/06 and others, 26/11/2013, § 99.

sebebiyle sırasıyla 25 Euro ve 15 Euro para cezasına çarptırılmasından şikâyet ettiği *Varadinov, Gyoshev ve Diğerleri* ile *Fartunova* başvurularında belli bir miktarın altındaki para cezalarının yargısal incelemeye tabi tutulamaması sebebiyle ikinci koruma unsurunun karşılandığı belirtilmiştir⁷⁷⁹. AİHM, uyuşturucu kaçakçılığı ve hırsızlık sebebiyle başvuru hakkında verilen tutukluluk kararlarındaki ifadelerin masumiyet karinesini ihlal etmesine karşı şikâyetlerini taşıyacak bir hukuk yolunun olmadığı bir başka başvuruda da benzer bir değerlendirme yapmıştır⁷⁸⁰. Dolayısıyla davanın gereğince incelenmiş olabilmesi için başvuru sahibinin şikâyetlerini sunabileceği etkili bir iç hukuk yolu olması ve bu şikâyetlerinin en az iki derece mahkemesi tarafından incelenebiliyor olması gerekmektedir⁷⁸¹. Fakat başvurunun, yerel hukuk sisteminin son aşamasında işlendiği iddia edilen bir ihlal içermesi durumunda, Mahkeme, gereken değerlendirme gerekliliğinden vazgeçebilir. Aksi bir şekilde yorumlanması, iddia edilen ihlalin nihai ulusal yargı düzeyinde meydana gelmesi durumunda, önemsiz de olsa, Mahkeme'nin herhangi bir iddiayı reddetmesini engelleyecektir⁷⁸².

"Usulüne uygun" ifadesinin yorumlanması kesinlikle adil yargılamanın gerekliliklerinin yerine getirilmiş olması şeklinde yorumlanmamalıdır⁷⁸³. Nitekim daha önce belirtildiği gibi adil yargılanma hakkına ilişkin belli bir takım usulü gerekliliklerin yerine getirilmemesi ikinci koruma unsurunun uygulanabilir olduğunu göstermemektedir⁷⁸⁴. Buna karşın *Šumbera* kararında açıklandığı üzere, yargılamaların adilliğindeki bazı hatalar, nitelikleri ve yoğunluğu nedeniyle, davanın "usulüne uygun olarak" değerlendirilip değerlendirilmediğini

⁷⁷⁹ *Varadinov v. Bulgarie*, No. 15347/08, 05/10/2017, § 25; *Fartunova c. Bulgarie*, No. 34525/08, 29/03/2018, § 11; *Gyoshev et Autres c. Bulgarie*, No. 46257/11 et autres, 21/06/2018, § 29.

⁷⁸⁰ *Malek c. Pologne*, No. 9919/11, 11/01/2018, § 15.

⁷⁸¹ Benzer şekilde başvuru sahibinin disiplin soruşturması sonunda iki aylık maaşa eşdeğer bir para cezasına çarptırılmasına (*Da Cerveira Pinto Nadais De Vasconcelos c. Portugal*, § 25); başvuru sahibinin hakkındaki ceza yargılamasına ilişkin olarak yetkililerin kendisine yöneltilen suçlamalardan haberdar etme konusunda gayretli olmaması ve avukat yardımından yararlanmasını sağlamamasına (*Lobzhanidze and Peradze v. Georgia*, No. 21447/11 and 35839/11, 27/02/2020, § 77) karşı etkili bir hukuk yolu olmaması sonucu mahkeme başvuru sahiplerinin davalarının gereğince incelenmediğini belirtmiştir.

⁷⁸² *Çelik v. The Netherlands*, § 40.

⁷⁸³ Practical Guide, § 352.

⁷⁸⁴ *Holub c. République Tchèque*, s. 12-13; *3A.CZ S.R.O. c. République tchèque*, § 34; *Kılıç et Autres c. Turquie*, § 31; *Liga Portuguesa de Futebol Profissional c. Portugal*, § 38.

etkileyebilir⁷⁸⁵. Nitekim davanın ulusal mahkemeler tarafından gereği gibi incelenmiş olması meselesi, yeterli gerekçeler sunulmadığından yakınılan *Fomin* başvurusunda da gerekçeli karar hakkına ilişkin şikâyet bağlamında başvurunun esası ile birlikte değerlendirilmiştir⁷⁸⁶. *Mehdiyev* başvurusunda da tanık dinletme hakkını kullanamaması sebebiyle hakkında yürütülen ceza yargılamasının adaletsizliğinden yakınan başvuruçunun şikâyetlerinin gerektiği gibi incelenmediğine kanaat getirilmiştir⁷⁸⁷. Kabul edilebilirlik kriterinin başvurunun esası ile değerlendirildiği bu başvurularda Mahkeme'nin ikinci koruma unsuru ile incelediği noktanın yalnızca ulusal mahkemeler tarafından incelenmiş olmak değil esaslı bir inceleme yapılmış olması da anlaşılmaktadır. *Flisar* başvurusunda Mahkeme, başvuruçunun, davasının yerel mahkemelerce usulüne uygun olarak incelenmemesinden şikâyetçi olduğunu kaydetmiştir. Bu anlamda, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki güvencelerin ihlal edildiğine ilişkin olarak başvuruçunun tarafından öne sürülen şikâyetlerin, Anayasa Mahkemesince etraflı bir şekilde değerlendirilmediğini kaydeden Mahkeme, başvuruyu reddedemeyeceğini belirtmiştir⁷⁸⁸. *Tolmachev* başvurusunda da başvuruçunun kabahatten dolayı mahkûm edilmesi ve kendisine 80 Euro para cezası verilmesi nedeniyle önemli bir dezavantaja uğrayıp uğramadığı sorusunu bir kenara bırakan Mahkeme başvuruçunun karara karşı şikâyetinin mahkeme tarafından incelenmediği ve kendisini avukat aracılığıyla savunma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetinin ikinci koruma unsuru açısından önemli olduğuna karar vermiştir⁷⁸⁹. Bu çalışma özellikle bir kabul edilebilirlik kararı olarak önemli zarar ölçütüne odaklandığından daha önce de hatırlatıldığı gibi kabul edilebilirlik incelemesinin başvurunun esası ile birlikte yapıldığı şikâyetler bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Dolayısıyla davanın ulusal yargı organlarınca gerektiği gibi incelenmediğine ilişkin değerlendirmenin çoğunlukla başvurunun esası ile birlikte yapıldığı ve özellikle

⁷⁸⁵ *Šumbera c. République Tchèque*, s. 6.

⁷⁸⁶ *Fomin v. Moldova*, § 20.

⁷⁸⁷ *Mehdiyev v. Azerbaijan*, § 29.

⁷⁸⁸ *Flisar v. Slovenia*, § 28.

⁷⁸⁹ *Tolmachev v. Estonia*, No. 73748/13, 09/07/2015, § 33.

adil yargılanma hakkına ilişkin olduğu belirtilmekle yetinilecektir. *Fomin ve Flisar* başvuruları bu konuda verilebilecek örneklerden ikisidir.

Bir hususu daha açıklığa kavuşturmak gerekirse o da "usulüne uygun olarak incelenen" kavramının, ne kadar anlamsız olursa olsun, ulusal mahkemeler önüne getirilen herhangi bir iddianın esasının incelemesini gerektirmeyeceğidir. Bir şikâyetin gereğince incelenebilmiş olması için, iç hukukta da mantıklı bir karşılığı olması gerekmektedir. Mahkeme *Ladygin* başvurusundaki gibi, başvurunun iç hukukta açıkça temeli bulunmayan bir dava açma girişiminde bulunmuş olmasına karşın, bu girişimlerinin sonuçsuz kalması durumunda önemli zarar ölçütünün ikinci koruma unsurunun uygulanamayacağına karar vermiştir⁷⁹⁰. Ayrıca başvurunun yerel mahkemeler önündeki tutumunun aynı ekonomik değeri bulunan başvurularda başvurunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığını tespit ederken olduğu gibi davanın yerel mahkemeler tarafından gereğince incelenip incelenmediğini tespit etmek için de dikkate alındığını göstermektedir. Usulüne uygun olarak incelenmiş olma kavramı ile her ne kadar ulusal yargı makamları nezdinde makul bir ölçüde bir inceleme yapıldığı beklense de davalı devletin, her koşulda ulusal mahkemeler önüne getirilen bir davanın esasının incelenmesine mecbur bırakıldığı şeklinde yorumlanamayacaktır. Belli usulü yükümlülükleri yerine getirmemesi sebebiyle başvurunun derece mahkemeleri önündeki davasının kabul edilemez bulunması davanın usulüne göre incelenmediğini göstermeyecektir⁷⁹¹. Nitekim *Korolev* kararında Mahkeme'nin yaptığı tespit de bu yöndedir.

P15'in 1 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle bu ikinci koruma unsuru kaldırılacaktır. Davanın ulusal yargı organları tarafından gereğince incelenmiş olmasına ilişkin maddenin kaldırılması zaten çok az başvuruda uygulanan bir koruma unsurunun sunduğu güvencelerin de dikkate alınmayacağına işaret etmektedir. Ulusal mahkemeler tarafından adaletin tesis edilmesini de teşvik eden bu koruma unsurunun kaldırılması önemsiz olduğuna kanaat getirilen

⁷⁹⁰ *Ladygin v. Russia* (dec.), No. 35365/05, 30/08/2011, s. 5.

⁷⁹¹ *Korolev v. Russia* (dec.), s. 7; *Fernandez c. France* (déc.), s. 7.

başvuruların elenmesi konusunda Mahkeme'ye daha geniş bir takdir payı bırakacaktır.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER HUKUKUNDA ÖNEMLİ ZARAR ÖLÇÜTÜ

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan çok sayıda sözleşme bulunmaktadır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Hukuku denilebilecek kavram içerisinde birden fazla hukuksal forma sahip insan hakları belgeleri mevcuttur. Öğretideki adlandırılışıyla Birleşmiş Milletler'in "Uluslararası İnsan Hakları Manzumesi" (International Bill of Human Rights) üç temel belgeyi kapsamaktadır. Bunlar Evrensel İnsan Hakları Bildirisi, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) ve bunların protokolleridir⁷⁹². Hazırlık çalışmaları 1948'e kadar gitse de Bildiri'deki hakları esas alan haklar listesinin sözleşme formundaki bir belgede toplanması fikri 1950'li yıllarda olgunlaşmış ve 1966 yılında gerçekleştirilmiştir⁷⁹³. Küresel bir örgüt olan Birleşmiş Milletler bünyesinde çok çeşitli koruma mekanizmaları olmakla birlikte, mevcut insan hakları koruma mekanizmalarından yalnızca ESKHK uygulamasında *de minimis* kuralının etkileri görülebilmektedir.

ESKHS, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilerek imzaya açılmıştır ve 3 Ocak 1976 yılında yürürlüğe girmiştir⁷⁹⁴. 3 Haziran 2019 tarihi itibarıyla ESKHS'ye taraf devlet sayısı 170'e ulaşmıştır.

⁷⁹² Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 1 (sekizinci baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık. s. 226.

⁷⁹³ A.g.e., s. 226-227.

⁷⁹⁴ Türkiye Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanması 4 Haziran 2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu 10 Temmuz 2003 tarih ve 2003/5923 sayılı kararıyla Sözleşme'yi onaylamıştır. Bakanlar Kurulu kararı ve Sözleşme'nin resmi Türkçe çevirisi 11 Ağustos tarih ve 25196 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye, onay belgelerini 23 Eylül 2003 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi etmiş ve 27. madde uyarınca, Sözleşme Türkiye bakımından 23 Aralık 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini, Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak yerine getireceğini, Sözleşme'nin hükümlerinin yalnızca Türkiye'nin diplomatik ilişkisi bulunan taraf devletlere karşı uygulanacağını ve Sözleşme'nin ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesel sınırları itibarıyla onaylanmış bulunduğunu ifade eden üç beyanda bulunmuştur. Ayrıca, Sözleşme'nin 13. maddesinin 3. ve 4. paragraflarının, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3., 14. ve 42. maddelerindeki hükümler çerçevesinde uygulanacağına ilişkin bir adet çekince konulmuştur. Sözleşme'nin çekince konular

İkinci kuşak hakları düzenleyen ESKHS'nin denetim sistemi esasında Birleşmiş Milletler'in diğer sözleşme temelli organlarıyla karşılaştırıldığında daha güçsüzdü. Nitekim Sözleşme hak ve özgürlüklere riayeti denetlemek için yalnızca rapor usulü öngörmekteydi. ESKHS sistemindeki denetim mekanizmasının bu güçsüzlüğü sebebiyle bireysel başvuru usulünü tesis edecek bir protokol hazırlanması ihtiyacı doğmuştu⁷⁹⁵. Bu kapsamda hazırlanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol⁷⁹⁶ 18 Haziran 2008 tarihinde kabul edilmiş ve 24 Eylül 2009 tarihinde imzaya açılmış, 5 Mayıs 2013 tarihinde de yürürlüğe girmiştir⁷⁹⁷.

Ek İhtiyari Protokol ile ESKHS'de tanınan hakların ihlali durumunda Komite'ye bireysel başvuru imkânı tanınmaktadır fakat ESKHK'nin bireysel başvuruları alma ve inceleme yetkisi bu Protokol'e taraf devletler ile sınırlıdır. Mağdur olduğunu iddia eden kişiler veya kişi grupları ya da mağdur adına hareket edecek kişiler, Sözleşme'de korunan herhangi bir hakkın Taraf Devlet tarafından ihlali durumunda şikâyetlerini bu usul için yine bu Protokol ile kurulmuş Komite'ye sunabilmektedir. Komite, AİHM gibi yargısal değil, yarı-yargısal nitelikte bir organdır. Komite'ye yapılacak bireysel başvuruların da belli birtakım kabul edilebilirlik kriterlerini karşılaması beklenmektedir. Protokol'ün 3. maddesine göre başvuru iç hukuk yolları tüketildikten sonra bir yıl içerisinde yapılmalıdır. Ayrıca başvurunun konusu olan eylem veya ihmaller, ilgili Taraf Devlet için bu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelmiş olmalı veya daha önce medyana gelmişse yürürlük tarihinden sonra da devam etmelidir. Bununla birlikte aynı mesele halihazırda Komite tarafından daha önce incelenmemiş veya başka bir uluslararası soruşturma ya da çözüm usulü kapsamında incelenmemiş veya incelenmiyor olmalıdır. Son olarak başvuruçunun ihlal iddiası ESKHS'de yer alan

paragrafları velilerin çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlaki verme serbestisine ve eğitim kurumları kurma özgürlüklerine ilişkindir.

⁷⁹⁵ Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 1. s. 384.

⁷⁹⁶ United Nations. Optional Protocol of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, A/RES/63/117, 10 December 2008. https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CESCR/OProtocol_en.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁷⁹⁷ Türkiye, Ek İhtiyari Protokol'e taraf değildir.

haklara ilişkin olmalı; açıkça dayanaktan yoksun, yeterince doğrulanmamış veya yalnızca kitle iletişim araçları tarafından yayılan raporlara dayanıyor olmamalı; başvuru hakkının kötüye kullanımı teşkil etmemelidir. Ayrıca başvuru isimsiz olmamalı ve yazılı yapılmalıdır.

Ek İhtiyari Protokol'ün 4. maddesine göre Komite, gerekirse, genel ciddi bir öneme sahip bir meseleye işaret etmediği sürece başvuru sahibinin açık bir dezavantaja uğradığını ortaya koymayan bir başvuruyu incelemeyi reddedebilmektedir. Ancak bu hüküm bir kabul edilebilirlik kriteri niteliğinde değildir. Nitekim "gerekirse" ifadesi, "açık dezavantaj" testinin takdire bağlı olduğu ve ESKHK tarafından yalnızca istisnai durumlarda kullanılmasının muhtemel olduğu anlamına gelmektedir. Hükmün takdire dayalı karakteri de Komite'nin bir mağdurun dezavantaja uğrayıp uğramadığına karar verirken geniş bir manevra alanına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu ifade, AIHM'in aşırı iş yükünü azaltmak amacıyla AIHS'yi değiştiren P14'ün 12. maddesinden esinlenilerek bazı Devletler tarafından, Komite'nin bir noktada aşırı bir iş yükü sorunu ile karşı karşıya kalabileceği endişelerini gidermek için önerilmiştir⁷⁹⁸. Protokol görüşmelerinde birçok devlet endişelerini dile getirirken Birleşik Krallık daha katı bir şekilde açık bir dezavantaj yaşamayan başvuru sahibinin şikâyetinin doğrudan reddedilmesini önerse de açık dezavantajın takdire bağlı olarak değerlendirilmesinin yalnızca iş yüküne bağlı olarak gerekli olduğunda uygulanacağını açıklığa kavuşturmak için, son metne "gerekirse" ibaresi eklenmiştir⁷⁹⁹. Bu hükmün eklenmesi önerisi haklar için bir bireysel başvuru mekanizması konusunda en az istekli olan devletlerden gelmiştir. Bununla birlikte, 4. maddenin tesisinde dönemin AIHM Başkanı ve bir

⁷⁹⁸ Curtis, C., Rossi, J. (2016). Individual Complaints Procedure. M. Langford, B. Porter, R. Brown, J. Rossi (Ed.), *The Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Commentary* içinde (ss. 37-75). South Africa: Pretoria University Law Press. s. 58.

⁷⁹⁹ United Nations, Human Rights Council. Report of the Open-Ended Working Group A/HRC/8/7 on An Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights on Its Fifth Session (Geneva, 4-8 February and 31 March-4 April 2008), A/HRC/8/7, 23 May 2008. § 157. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/136/12/PDF/G0813612.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

dizi sivil toplum kurumu ile görüşülmüştür⁸⁰⁰. Madde, bazı devletler ve sivil toplum kurumları tarafından, anlamsız veya haksız vakalar seline dönüşebilecek şikâyetleri kontrol etmesi amacıyla Komite için bir araç olarak desteklenmiştir. Buna karşın, önemli şikâyetlerin reddedilmesine yol açabileceği gerekçesiyle yine birçok sivil toplum kurumu ve ulusal insan hakları kuruluşları tarafından da eleştirilmiştir⁸⁰¹.

Söz konusu maddenin iş yükü veya diğer koşullar gerektirdiğinde, şikâyetlerin kabul edilemez olduğuna karar vermenin Komite'nin takdirine bırakıldığı ve bu nedenle zorunlu olmaktan çok isteğe bağlı olduğu vurgulanmalıdır. Nitekim Komite, bu nedenle, esasa ilişkin bir değerlendirmeye geçmeden önce dikkate alınması gereken kabul edilebilirlik kriterleri arasında 4. maddeye yer vermemiştir. Hüküm ayrıca, başvurunun Komite tarafından kabul edilmesini gerekçelendirmek için ek gerekçeler de içerir, yani başvuru açık bir dezavantaja maruz kalmamış olsa bile, başvurunun genel önemi olan ciddi bir konuyu gündeme getirdiği anlamına gelir⁸⁰². Her halükârda, bu kriterin takdire bağlı doğasının, bir şikâyetini ileri süren başvurucuya yeni bir yük, yani açık bir dezavantaj yaşadığını kanıtlama yükü koymadığını vurgulamak önemlidir. Başvurucu, iddia konusu müdahalenin bir ihlal teşkil ettiğini gösterme ve ilgili kanıtları sunma yükümlülüğüne zaten sahiptir. Komite'nin, 4. madde uyarınca takdir yetkisinin kullanılmasını hangi koşulların gerekli kıldığına ve bu durumlarda, bunu kullanıp kullanmayacağına karar vermesi gerekecektir. Bu durumda, 4. maddeye başvurmanın gerekli olduğunu düşündüğü durumlarda, iddia edilen ihlalin açık bir dezavantaj olup olmadığını ve genel öneme sahip ciddi bir konuyu gündeme getirip getirmediğini değerlendirmek Komite'nin görevi olacaktır⁸⁰³. Bu takdir payı Protokol'ü diğer tüm Birleşmiş Milletler anlaşmalarından ayıran bir özelliktir⁸⁰⁴.

⁸⁰⁰ Langford, M. (2009). Closing the Gap? An Introduction to The Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *Nordic Journal for Human Rights*, 27(1), 1–28. s. 23-24.

⁸⁰¹ Scheinin, B., Langford, A. (2009). Evolution or Revolution? Extrapolating from The Experience of The Human Rights Committee, *Nordic Journal for Human Rights*, 27(1), 97–113. s. 110.

⁸⁰² Curtis, C., Rossi, J. (2016). Individual Complaints Procedure. s. 59.

⁸⁰³ A.g.e., s. 61.

⁸⁰⁴ Melish, T. J. (2009). Introductory Note to The Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *International Legal Materials*, 48, 256-267. s. 258.

ESKHK açık dezavantaj kriteri şimdiye kadar yalnızca bir başvuruda uygulamıştır. 2015 yılında İspanya'ya karşı yapılan bir başvuruda başvurunun açık bir dezavantaja uğramadığına dair hükümet itirazı yerinde görülmemiştir. Başvuru konusu olaya göre, evli ve iki çocuk sahibi başvurucular düşük geliri nedeniyle, Madrid Konut Enstitüsüne on üç kez toplu konut başvurusunda bulunmuş ve fakat bu başvuruları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu süre içerisinde aile gelirleri olmadığından başvurucular kaldıkları odanın kirasını ödeyememişlerdir ve ev sahibi tarafından kira sözleşmesinin uzatılmayacağı söylenmiştir. Başvurucular kira sözleşmesinin süresi dolduktan sonra gelirleri veya alternatif konaklama yerleri olmadığı için odayı terk etmeyi reddetmişlerdir. Bunun üzerine ev sahibinin açtığı tahliye davasının kabulüne karar verilmiş ve kendilerine tanınan süre içerisinde odayı terk etmeleri istenmiştir⁸⁰⁵. Başvurucular bu süreçte hem kararın iptali hem de icrasının tedbiren ertelenmesi için çeşitli hukuki yollara başvurmuştur. Başvurucular İAYM ve AİHM önünde de geçici tedbir talebiyle başvurular yapmışsa da AİHM bu talebi reddetmiştir. İAYM'nin de başvurucuların şikâyetlerini açıkça dayanaktan yoksunluk sebebiyle reddetmesi üzerine mesele ESKHK önüne gelmiştir⁸⁰⁶. Başvurucular, alternatif barınma imkânları olmamasına ve tedbirin reşit olmayan çocuklarını etkilemesine rağmen tahliye edildikleri için ESKHS'nin 11/1 maddesindeki haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Hükümet kabul edilebilirlik itirazlarıyla birlikte İhtiyari Protokol'ün 4. maddesi anlamında açık bir dezavantajın mevcut olmadığını ve bu sebeple başvurunun reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir⁸⁰⁷. Komite öncelikle açık dezavantaj kriterinin bir kabul edilebilirlik kriteri olmadığını hatırlatmıştır. Nitekim söz konusu kriter Komite'ye kaynaklarını, işlevlerini en iyi şekilde yerine getirmeye odaklamak için gerekirse asgari bir önem düzeyini karşılamayan bir başvuruyu dikkate almama konusunda takdir yetkisi vermektedir. Komite, takdir yetkisini kullanırken, diğer faktörlerin yanı sıra, Sözleşme kapsamındaki çeşitli haklar konusundaki içtihadını ve mağdur olduğu iddia edilen kişinin davanın koşullarına, özellikle ihlal edildiği

⁸⁰⁵ *Mohamed Ben Djazia and Naouel Bellili v. Spain*, No. E/C.12/61/D/5/2015, 20/06/2017, § 2.1-2.8.

⁸⁰⁶ *Mohamed Ben Djazia and Naouel Bellili v. Spain*, § 2.9-2.20.

⁸⁰⁷ *Mohamed Ben Djazia and Naouel Bellili v. Spain*, § 4.1.

iddia edilen hakların niteliği, iddia edilen ihlallerin ciddiyeti ve/veya ihlalin mağdur olduğu iddia edilen kişinin kişisel durumu üzerindeki olası etkilerine göre açıkça dezavantajlı durumda olup olmadığını dikkate aldığını ifade etmiştir. Kriterin niteliği ve şikâyetin mahiyeti ışığında Komite, başvuruyu İhtiyari Protokol'ün 4. maddesi kapsamında reddetmeyi gerekli görmemiştir⁸⁰⁸. Komite'nin birkaç yıllık faaliyeti ve buna bağlı mevcut iş yükü düşünüldüğünde zaten bu ölçütün uygulanmasının bir gerekliliği bulunmamaktadır. Buna karşın İspanya'nın Protokol'ün 4. maddesini hem kendi *amparo* başvurusu sisteminde hem de AİHS sisteminde mevcut önemli zarar ölçütü gibi yorumladığı muhtemeldir. Komite ise söz konusu kriterin niteliğini bu karar ile bir kez daha ortaya koymuştur. Henüz Komite'nin başvurucunun açık bir dezavantaja uğramadığına kanaat getirerek reddettiği bir şikâyet söz konusu değildir. Fakat Birleşmiş Milletler sisteminin bireyler tarafından giderek daha fazla kullanılması bu kriterin uygulanması ihtimalini de artıracaktır.

3. DEĞERLENDİRME

Uluslararası insan hakları hukukunda *de minimis* uygulaması, bu bölümde görüldüğü üzere, yalnızca iki örnek ile sınırlıdır. Üstelik ESKHK uygulaması açısından bir kabul edilebilirlik kriteri bile değildir. Yani bütün kabul edilebilirlik koşullarını taşısa dahi Komite'ye yapılan bir başvuruyu reddetme yetkisi vermektedir. Bu anlamda da AİHM uygulamasından tamamen farklıdır. Nitekim Mahkeme önemli zarar ölçütünü bir kabul edilebilirlik şartı olarak görmekte ve o şekilde uygulamaktadır. Bu şart başvurucunun şikâyetinin esasının incelenebilmesi için mutlak olarak başvuruda mevcut olmalıdır. Birleşmiş Milletler uygulamasında ise bir kabul edilebilirlik koşulu olmayan önemli zarar ölçütü iş yükünün içinden çıkılmaz bir hal aldığı durumda eğer gerekiyorsa Komite'nin başvuruyu reddetmesi için takdir payına bağlı ek bir yoldur. Tıpkı anayasa hukukunda olduğu gibi uluslararası insan hakları hukukunda da önemli zarar ölçütünün doğası gereği

⁸⁰⁸ *Mohamed Ben Djazia and Naouel Bellili v. Spain*, § 11.5.

her somut olayın kendi koşullarına göre uygulaması değiştiğinden kapsamı da sürekli daralıp genişlemektedir. Bu durum AİHM uygulamasının da çelişkiler içerdiğini ve belli bir uygulama çizgisinin olmadığını göstermektedir.

AİHM'in 23 yıllık bireysel başvuru sisteminde önemli zarar ölçütü yaklaşık 10 yıldır uygulanmaktadır. Esasında anayasa şikâyeti sisteminin karşı karşıya kaldığı yapısal sorunların uluslararası insan hakları hukukununki ile aynı sebepten kaynaklandığı açıktır. Fakat yine de bu sorunlar birbiriyle karşılaştırılabilir nitelikte değildir. Nitekim bir tarafta 47 Taraf Devlet altında yaşayan yaklaşık 800 milyon kişiye koruma sunan uluslararası bir mahkeme varken diğer tarafta ulusal bir yargı mercii bulunmaktadır. Dolayısıyla AYM ile AİHM'in iş yükünün birbiriyle karşılaştırılmaması gerektiği gibi önemli zarar ölçütünün Türkiye uygulaması AİHM uygulaması açısından da sorunludur. İspanya ve Almanya'daki önemli zarar ölçütü uygulamaları AİHM tarafından denetlenmiş olsa da Türkiye açısından henüz bu kabul edilebilirlik kriterine ilişkin başvuru özelinde bir değerlendirme yoktur⁸⁰⁹. Avukatların vekâlet ücretleri, tutukluluk incelemesinde alınan savcı görüşleri, ifade özgürlüğü AİHM tarafından insan haklarına saygı ilkesi gereğince incelenmesi gereken meselelerken bu konulardaki şikâyetler, AYM tarafından makul bir gerekçelendirme yapılmadan reddedilmektedir. Çünkü örneğin bir avukat için düşük sayılabilecek miktardaki vekalet ücreti savunma hakkının ayrılmaz bir parçası olan avukatlık mesleğinin devamı; beyanda bulunmayı gerektirecek hiçbir yeni iddia içermeyen savcı görüşlerinin kişinin hürriyeti üzerindeki etkisi önemli meselelerdir. Bunların önemi demokratik toplum yapısının temel yapı taşı olan haklarla ilişkisi sebebiyle taşıdığı anlamdan kaynaklanır. Bu sebeple de miktar düşük olduğu için veya aynı mesele daha önce karara bağlandığı için önemsiz görülmemelidir. Fakat Türkiye uygulaması bunun tam tersini yansıtmaktadır. Bununla birlikte bu gibi meselelerde belli bir uygulama çizgisinin bulunmaması ve çelişkili kararların mevcudiyeti anayasal ve kişisel önem ölçütünün hukuk kesinliğini tehlikeye atacak biçimde uygulandığını da göstermektedir.

⁸⁰⁹ *Arribas Antón c. Espagne* (déc), No. 16563/11, 20/01/2015, § 52; *Stürmeli v. Germany*, No. 75529/01, 08/06/2006, § 115.

Avrupa sistemindeki kriz, büyük ölçüde, istatistiklerde ilk beş sırada yer alan Türkiye, Rusya, İtalya, Romanya, Ukrayna'nın yükümlülüklerine ve kendilerine karşı alınan kararlara uymamasından, bu kararların icra edilmemesinden ve benzer şikâyetler AİHM'e gelmeden önce iç hukukta çözülememesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Mahkeme'nin iş yükünü oluşturan başvuru akışının çoğunlukla bu devletlere karşı olması şaşırtıcı değildir. Sözleşme sistemi nezdinde ortaya çıkan iş yükü sorunu ve etkililik amacının, tarihsel bağlamda da insan haklarına saygı yükümlülüğünü ihlal eden anti demokratik uygulamaların yoğunlukta olduğu devletlerden kaynaklandığını söylemek hatalı olmayacaktır. Buna karşın başvuru çözümlerinin ve yapılan reformların başarısızlıkla sonuçlanmasının sebebi bunların yalnızca yeterli olmamasından değil, Sözleşme sisteminin bu devletlere karşı neredeyse hiçbir etkili yaptırımının olmamasından da kaynaklanmaktadır. Bu durum son yirmi yıldır Sözleşme sistemini iyileştirmek için yapılan reformların hiçbir pratik sonuç vermediğini veya veremeyeceğini ortaya koymaktadır. Örneğin P14 ile amaçlanan, esasa ilişkin incelemeler gerektiren başvurulara daha fazla zaman ayırmak olarak belirtilmişse de mevcut durum zaten Sözleşme sisteminin temelini oluşturan bu hakların tehlikede olduğunu göstermektedir. Bu durum Sözleşme sisteminin yapısal sorunlarının temelde taraf devletlerden ve bireysel başvuru usulünün işlevindeki değişimden kaynaklandığı şeklinde bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bu sorunlardan ilki Sözleşme sisteminin yeterince iyi olmamasının, ikincisi ise Mahkeme'nin politika değişikliğinin bir sonucudur.

AİHS'e riyeti düşük olan taraf devletler, Mahkeme'nin iş yükünün büyümesinde büyük bir paya sahiptir. Bunun sebebi yalnızca devletlerin hukuka aykırı eylem ve işlemleri değil, aynı zamanda bu ihlallerin sistematik bir hal almış olmasıdır. Türkiye, Rusya gibi devletlerde AİHM kararlarının iç hukukta medyana gelen hukuki sorunların çözümü için derece mahkemeleri tarafından uygulandığı durumlar çok nadirdir. Bu durum, AİHM önüne gelse ihlal verilebilecek hukuka aykırı müdahalelerin derece mahkemeleri tarafından giderilebilecekken Mahkeme'de birikmesine yol açmaktadır. AİHM içtihatlarının uygulanması ve ihlallerin öncelikli olarak ulusal makamlar tarafından giderilmesi aynı zamanda

ikincilik ilkesinin bir gereği iken AIHM kararlarının icra edilmemesi bu krizi daha da derinleştirmektedir.

Mahkeme gerçekten de yaklaşık 70 yıllık yargı yetkisi boyunca birçok hukuki meseleyi çözebilecek bir içtihat birikimi yaratmıştır. AIHM içtihadı, benzer başvurulara uygulanması durumunda Mahkeme önüne gelmesine gerek kalmayacak birçok örnekle doludur. Fakat görünen o ki bu içtihat yukarıda sayılan devletler tarafından uygulanmamaktadır. Mahkeme'deki bazı yargıçlar tarafından yapılan ve desteklenen bir öneri, bu başvuruların daha sonra Bakanlar Komitesi'ndeki yargılamalarda bir yürütme sorunu olarak ele alınması gerektiği olmuştur⁸¹⁰. Buna karşı Sözleşme sisteminde taraf devletlere karşı etkili bir yaptırım mekanizması mevcut değildir. Böylesine bir durum Sözleşme sisteminin yapısal eksikliklerinden, bozukluklarından veya insan haklarına riayeti sağlayacak kadar iyi olmamasından kaynaklanabilir.

Mahkeme'nin hemen hemen her başvuruyu yorum yoluyla çözebilecek nitelikteki içtihadi birikimi insan hakları konusunda küresel standartlar oluşturmuştur. Örneğin pilot karar usulü, birçok durumda çok sayıdaki başvurunun sonuçlandırılmasına yardımcı olmuştur. Esası hakkında karar verilen başvuru sayısının yıldan yıla düşmesinin olumlu sebebi bu standartların Sözleşme'ye riayeti yüksek devletler tarafından iç hukuklarında uygulanmasıdır. Bu durum da başvuruların ve daha da önemlisi benzer başvuruların birikmesinin sebebinin bu standartları uygulamayan devletler olduğu yönündeki değerlendirmeyi doğrulamaktadır. Fakat bu düşüşün olumsuz sebebi Mahkeme'nin geliştirdiği filtreleme mekanizmalarıdır.

Sözleşme'nin 35/3(b) maddesi ile getirildiği gibi önemli bir zararın varlığına kanaat getirilen başvuruların esasının incelenecek olması Mahkeme'nin bireysel başvuru usulünün işlevinde değişikliğe gittiğini de göstermektedir. Bu durum esasında Sözleşme sisteminde bir politika değişikliğinin göstergesidir. Başlangıçta bireysel başvuru usulü ile Avrupa'da herhangi bir hakkı ihlal edilmiş her bireye etkili bir koruma sağlama amacı, yavaş yavaş yerini Sözleşme'nin ve ek

⁸¹⁰ Greer, S., Wildhaber, L. (2013). Revisiting the Debate about "Constitutionalising" the European Court of Human Rights. s. 678-679.

protokollerinin yorumlanması amacına bırakılmaktadır. AİHM'e bireysel başvuru usulünün subjektif işlevinin yerini objektif işlevine bırakacak şekilde daraltılması Konsey çevresinin ve Mahkeme'nin insan hakları politikasında ciddi bir değişikliğe gittiğini göstermektedir.

Mahkeme'nin iş yükü sorununu çözmek ve uzun vadede Sözleşme sisteminin etkililiğini sağlamak için kabul edilebilirlik kriterlerinin zorlaştırılması, bireysel başvuru akışının kesilmeye çalışılması gerçekçi bir çözüm değildir. Asıl sorun, taraf devletlerin Sözleşme standartlarına uymaması ve Sözleşme sisteminin taraf devletlerde kararların uygulanmasını sağlaması için gereken siyasi iradenin eksikliğidir⁸¹¹. P14 ve müteakip değişiklikler Mahkeme'yi ne uzun süredir muzdarip olduğu bu iş yükünden kurtaracak ne de başarısından mahrum bırakacaktır. Mahkeme, yapılan bireysel başvuruların sayısının azalmadığı göz önüne alındığında bu iş yükünden kurtulamayacaktır, çünkü başvuruların sayısı azalmayacaktır. Söz konusu reformlar sadece Mahkeme'nin bu başvuruları işlemesini kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır. Bununla birlikte, Mahkeme'nin yıllardır belirlediği standartlar aracılığıyla Avrupa ve dünya çapında kazandığı güven ve itibar bakımından da onu başarısından mahrum etmeyecektir.

Mahkeme tarafından atılan adımlar, alınan önlemler dikkate alındığında, hala milyonlarca kişinin son umudu olan bir Mahkeme'ye başvuruların mağduriyetinin boyutunu belirleyecek muğlak bir ölçütün Sözleşme'nin ruhunu zedelediği düşünceleri ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de Mahkeme'nin ve bireysel başvuru usulünün işlevlerindeki bir politika değişikliği yaklaşık 70 yıldır işlemekte ve binlerce kararlık bir içtihat yaratmış olan uluslararası bir Mahkeme için haklı ve makul olabilir. Fakat iş yükü sorununu çözmek ve uzun vadede Sözleşme'nin etkililiğini sağlamak için bireysel başvuru hakkı kısıtlanacaksa, Sözleşme sisteminin varlık amacı ve Sözleşme'nin ruhu korunarak alınan tedbirlere Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerine uymaları için Taraf Devletlere yapılacak daha somut bir baskı eşlik etmelidir⁸¹².

⁸¹¹ Shelton, D. (2016). Significantly Disadvantaged: Shrinking Access to the European Court of Human Rights. s. 319.

⁸¹² Laubner, T. (2004). Relieving the Court of Its Success: Protocol No. 14 to the European Convention on Human Rights. s.721-722.

SONUÇ

Temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminde yer alan bireysel başvuru usulünde önemli zarar ölçütünün incelendiği bu tez çalışmasının birinci bölümünde anayasa hukuku ikinci bölümünde uluslararası insan hakları hukukundaki *de minimis* uygulaması ele alınmıştır. Bireysel başvuru usulünde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak yer alan bu ölçütün kapsam ve koşulları Türk Anayasa Hukuku ve karşılaştırmalı anayasa hukuku ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Birleşmiş Milletler Hukukundaki uygulama örnekleriyle incelenmiştir. Mahkemelerin içtihatları ışığında yapılan bu incelemede, ölçütün getirilmesine sebep olan iş yükü sorunu istatistikî veriler ve reform çalışmaları çerçevesinde tartışılmıştır. Sonuç olarak da çalışmanın amacına uygun olacak şekilde, ölçütün uygulamasının kapsamının ortaya koyulduğu ilk iki bölüm ışığında bu ölçütün iş yükü sorununun çözümündeki etkisine ve uygulamasının sonuçlarına da değinmek gerekmektedir.

Yaklaşık beş yüzyıldır hukuk sistemlerinde yer edinen *de minimis non curat praetor* ilkesi farklı kavramlarla adlandırılmış ve farklı hukukî niteliklere sahip olmuş olsa da esas itibarıyla ortak bir amaç için işlev görmüştür. Bu ortak amaç başvuruların, davaların, şikâyetlerin birikmesiyle yaşanan iş yükü sorunun sistemlerde yol açtığı tıkanıklığı çözmek olmuştur. Yirmi yıldan fazla bir süredir *de minimis* uygulaması, bireysel başvuru usulüne sahip Türkiye, Almanya, İspanya ile AİHM nezdinde önemli zarar ölçütü olarak adlandırabilecek bir kabul edilebilirlik kriterinde somutlaşmıştır. Bireysel başvuru usulüne sahip bu yargı organları tarafından farklı süreçlerle uygulamaya konulmuş olan bu ölçütün kapsamı ve uygulaması ise mahkemelerin işlevlerine göre katı veya esnek özellikler göstermektedir. AYM önemli zarar ölçütünü gelecekte ortaya çıkabilecek iş yükü sorununa yönelik önlem almak amacıyla getirmişken FAYM, İAYM ve AİHM böyle bir kabul edilebilirlik kriterini içinden çıkılmaz bulduğu mevcut iş yükü sorununa bir çözüm bulmak amacıyla tesis etmiştir. Uygulamada önemli zarar ölçütü olarak adlandırılan bu kabul edilebilirlik kriterinin, çoğunlukla ekonomik bir değeri bulunan veya başvurucuyu ciddi bir biçimde etkilemeyen ihlal iddialarında

mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Fakat önemli zarar ölçütünün doğası gereği, her somut olayın kendi koşullarına göre bu uygulamanın kapsamının da değiştiği anlaşılmıştır. Yine de her halükârda önemli zarar ölçütü uygulaması, bireysel başvuru usulünü işleten yargı mekanizmalarının rolünün ne olduğu sorusuyla doğrudan bağlantılıdır. Bireysel başvuru usulünü getirmekteki amacın bireylerin haklarını korumak olduğu göz önüne alındığında, bireysel başvuru mekanizmasının ortaya çıkma sebepleri ve günümüzde edindiği rol arasında bir uyumsuzluğun olduğu ortaya çıkmıştır. Bu uyumsuzluğun sebeplerinden birinin de önemli zarar ölçütü olduğu fikrine varılmıştır.

Bireysel başvuru usulünde önemli zarar ölçütü uygulamasının üç temel sonucu bulunmaktadır. Bunlardan ilki ölçütün, bireysel başvuru usulünün, bu mekanizmaların bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve ihlali durumunda giderim sağlaması olan sübjektif işlevini daraltmasıdır. İnsan hakları hukuku, sözleşmesel ve anayasal temelde ortaya çıktığında iki temel ve birbirinden ayrılmaz amacı vardı. Bireylerin sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri korumak ve demokrasi kültürü ile hukukun üstünlüğünü güçlendirmektir. Öyle ki bu koruma mekanizmalarının tam da en ağır insan hakları ihlallerinden sonra tesis edilmesi tesadüf değildi. Yıllar içerisinde sürdürdükleri uzun yargısal faaliyetler gerçekten de bu korumanın minimum standartlarını ve prensiplerini oluşturdu. Esasında tam da bu sebeple yapılan reformların taşıdığı risk veya tehlike, ki şimdi gerçeğe dönüştüğünü söylemek mümkündür, bireylerin haklarının savunulması ve korunmasında meydana gelebilecek olası düşüştü. Koruma mekanizmalarının reformlar yoluyla objektif işlevinin ön plana çıkarılarak nesnelleştirilmesi onun sübjektif işlevini minimize etmek üzerine yapılandırıldı. Bu durum, önceden bireylerin haklarını korumaya yönelik bir araç olan bireysel başvuru sisteminin niteliği ile sözleşmesel ve anayasal koruma sistemlerinin reformlardan itibaren objektif olarak yapılandırılan kabul edilebilirlik prosedürü arasında ciddi bir uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Sübjektif işlevin, objektif işlevi genişletecek şekilde daraltılması bu koruma sistemlerini, bağlı oldukları kurucu metinlerin en yüksek yorumcusu yaparken esasında insan haklarını koruma işlevini entelektüel bir faaliyete de çevirmektedir.

Anayasa şikâyetinin işlevinin anayasayı yorumlamak, temel hak ve özgürlüklerin kapsamını belirlemek ve içtihadını geliştirmek; Sözleşme sisteminin Sözleşme’yi yorumlamak ve uygulamak olan objektif faaliyetinin giderek önem kazanacağını söylemek de yanlış olmayacaktır. Nitekim AİHM ve AYM’nin ileriye dönük planları ve açıklanan reform stratejileri bunun en büyük örneğidir. 17 Mart 2021 tarihinde AİHM, yeni bir başvuru işleme stratejisinin başlatıldığını duyuran bir basın bildirisi yayınlamıştır. Bu yeni strateji ile ilgili olarak, Mahkeme’nin mevcut öncelik politikasını geliştirecek ve güçlendirecek "etki" davalarını işleme alacağını söylemiştir. Taraf Devlet ve bir bütün olarak Sözleşme sistemi nezdinde çok önemli konuları gündeme getiren ve daha hızlı bir şekilde görülmesini gerektiren “etki” davalarının, genel olarak önemli bir mesele ortaya koymayan ve Mahkeme’yi meşgul eden başvurular içinden seçileceği açıklanmıştır. Yeni stratejinin ilk amacının, öncelikli başvuruların ve “etki” davalarının Mahkeme tarafından daha hızlı bir şekilde belirlenmesini, işleme alınmasını ve karara bağlanmasını sağlamak; ikincisinin ise başvuruları filtrelemeye devam etmek olduğu belirtilmiştir. Fakat daha da önemlisi, Mahkeme’nin yeni stratejisinin merkezinde yer alacak olan bu başvuruların, insan hakları koruma sisteminin geliştirilmesi ve AİHS’in yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin yeni soruları ortaya çıkarması açısından önemine göre belirleneceğinin açıklanmasıdır⁸¹³. Bu durum Mahkeme’nin objektif işlevinin artırılması trendinin giderek yükseleceğini göstermektedir. Aynı öngörüğü AYM ile de paylaşmak mümkündür. Nitekim İnsan Hakları Eylem Planı’nda bahsedilen, AYM’nin bireysel başvuru sisteminin dokuz yıllık uygulamasının değerlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması amacının, Anayasa Mahkemesi Başkanı’nın birinci bölümde bahsedilen açıklamaları ile birlikte düşünüldüğünde böyle bir değişiklikle ilgili sinyaller verdiği söylenebilmektedir⁸¹⁴. Filtreleme sisteminin daha etkin şekilde işletileceği ve bu

⁸¹³ A Court that matters/Une Cour qui compte. A strategy for more targeted and effective case-processing, 17 March 2021. https://echr.coe.int/Documents/Court_that_matters_ENG.PDF (Erişim Tarihi: 04/06/2021); ECHR launches new case-processing strategy, Press Release, 17 March 2021 <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6966913-9378085> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

⁸¹⁴ İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi. Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik Bir Türkiye. Nisan 2021. s. 23. <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

amaçla, AYM'nin kabul edilebilirlik kriterlerini daha katı biçimde uygulayacağı; hatta tek yargıç formasyonunun tesis edilebileceği dahi muhtemeldir⁸¹⁵.

Açıkça söylenebilir ki temel hak ve özgürlüklerin korunması sistemi, kelimenin tam anlamıyla eskisi gibi değildir ve bunun nedeni, şu anda sürekli bir filtreleme mekanizması kurarak başvuru akışını yavaşlatmakta olan reformlardan sonra, bu sürecin işlevsel olarak ilk tasarlandığı halinden farklı olmasıdır. İş yükü sorununu çözüme ve mahkemelerin etkililiğini sağlama amacı ne kadar meşruysa bu amaca yönelik olarak geliştirilen araçlar da o kadar yanlış yapılandırılmıştır. Temel olarak, önemli zarar ölçütü olarak ifade edebilecek bu kabul edilebilirlik kriteri esasında mahkemelerin bireysel adalet ve anayasal adalet arasında bir seçim yapması gerekip gerekmediğine ilişkin daha büyük tartışmayı da ortaya çıkarmaktadır. Fakat bireysel başvurular yoluyla sunulan çok sayıda meseleyi incelemeyen, bu mahkemelerin de seçilen tek bir başvuru aracılığıyla çok daha ciddi olabilecek yapısal sorunların farkına varması pek olası değildir. Genel olarak, kabul edilebilirlik eşiğinin yükseltilmesi, hukukun mevcut durumuna göre sadece kabul edilebilir olmakla kalmayıp, aynı zamanda esasa dayalı olarak da sağlam temellere dayanan başvuruları kabul edilemez hale getirmektedir. Bu noktada da temel hak ve özgürlükler sisteminin merkezinde yer alan bu mahkemelerin, bireylerin mahkemeye erişim hakkını kısıtlanmasının zamandan ve iş yükünden elde edecekleri kazançla orantılı olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır⁸¹⁶. Ölçütün uygulamaya bağlı sonuçları arasında bireylerin mahkemelere erişimini kısıtlanması ve pratikte iş yükü sorununa karşı bir çözüm olma konusunda başarısız olması da eklendiğinde bu soruya olumlu bir cevap verilemeyecektir.

Yalnızca önemli bulunan başvuruların seçilerek incelenmesi yönünde bir faaliyet, mahkemelerin subjektif işlevini giderek azaltırken bireylerin adalete erişimi ve bireysel başvuru hakkı üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Önemli zarar ölçütünün üç temel sonucundan ikincisi bireylerin mahkemelere erişiminin kısıtlanması olmuştur. Bu bağlamda, bu kabul edilebilirlik kriteri

⁸¹⁵ Arslan, Z. (2014). Türkiye'de Anayasa Şikâyeti: Fırsatlar ve Sorunlar. s. 172.

⁸¹⁶ Laubner, T. (2004). Relieving the Court of Its Success: Protocol No. 14 to the European Convention on Human Rights. s. 709.

bireylerin adalete doğrudan erişimini açıkça baltalamaktadır⁸¹⁷. Gerçekten de önemli zarar ölçütü herhangi şekli bir gereklilikten ve açıkça dayanaktan yoksunluktan farklıdır. Bir ihlalin mevcut olduğu durumda dahi bunu tespit etmek ve mağdura giderim sunmaktan imtina edilebilen bir kriterdir. Bu sebeple de mahkemeye erişimi kısıtladığı yönündeki fikirler haksız değildir. Neyin önemli olduğuna karar vermede hakimlere çok geniş bir takdir payı verilmesi ile görüldüğü üzere, bu filtreleme mekanizmasının bir başka sorunu bireylerin adalete erişiminde şeffaflığın ve belli bir uygulama kapsamının olmamasıdır. Mahkemeler önüne gelen her davanın kendi özel koşullarına göre bu kapsam daralıp genişlemektedir. Esasında bu takdir yetkisi mutlaka olumsuz da değildir. Fakat mahkemelerin önemli zarar ölçütü bakımından hangi kararları aldığını bilmek her zaman mümkün olmadığından, şeffaf olmayan bir şekilde uygulanması herhangi bir sosyal veya siyasi kontrolü de ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, meşru bir takdir yetkisinin saf keyfiyet haline gelebilme tehlikesini de içinde barındırır. Anayasa'nın veya uluslararası sözleşmelerin en yüksek tercümanı olan bu mahkemelerin, tam da bulunduğu düzlemde son yargı mercii olduğu ve onu kontrol edecek daha yüksek bir organ olmadığı için, özel bir şeffaflık görevi vardır, çünkü kendi durumunda keyfiliğin kullanılması demokratik sistemin tüm yapısını kontrol altına alır. Daha kesin bir dille söylemek gerekirse, bu mekanizmalar aynı nihai amaca sahiptir, fakat ona farklı bir şekilde hizmet etmektedir. Çünkü, bu çalışmada bahsedilen reformların bir sonucu olarak, bireysel başvuru mekanizması, temel hak ve özgürlüklerin nesnel koruması için bir araç haline gelmiştir. Önemli zarar ölçütü ile birlikte, hepsini olmasa da ağır insan hakları ihlalleri ve sistematik sorunları tespit etmeye ve gidermeye devam etmesine rağmen, temel hak ve özgürlükleri koruyucu mekanizmaların bu işlevi bireylerin mahkemelere erişimini kısıtlamıştır.

Temel hak ve özgürlükleri koruyucu sistemlerin sübjektif işlevinin daraltılması ve bireylerin mahkemelere erişiminin kısıtlanması sonucunu doğuran önemli zarar ölçütünün en önemli, açık ve objektif sonucu ise başarısızlığıdır. İş yükü sorununa bir çözüm olarak geliştirilen ve uygulamaya konulan bu ölçüt

⁸¹⁷ Vogiatzis, N. (2016). The Admissibility Criterion Under Article 35(3)(b) ECHR: A 'Significant Disadvantage' to Human Rights Protection?, s. 190-191.

esasinda basından beri yanlış yapılandırılmıştır. Nitekim bu sistemlerin ve mahkemelerin muzdarip olduğu esas mesele, esası incelenen başvuruların sayısı değil bu mahkemelere yapılan tüm başvuruların toplam sayısıdır. Çünkü bu sistemlerin asıl yükünü oluşturan inceleme kabul edilebilirlik incelemesidir. Fakat ölçütün kabulünden önce de kabulünden sonra da dikkate değer bir azalma olmamıştır. Her ne kadar kabul edilebilirlik incelemelerinde verilen kararlara ilişkin gerekçeleri ve önemli zarar ölçütüne ilişkin olarak verilen kararların toplam kabul edilemezlik kararları içerisindeki payı tam olarak bilinemesi de bu kriterin esası incelenen başvuruların sayısında ciddi bir fark yarattığı söylenememektedir. Üstelik esasa ilişkin inceleme gerektirecek bir kabul edilebilirlik kriterinin, mahkemelere zaman kazandırmak yerine, uygulama yoluyla kapsamının belirlenmesi için mahkemeleri daha fazla zaman ayırmak zorunda bıraktığı söylenebilir. Bu kriter mahkemelere başvuruları filtrelemek için belli bir dereceye kadar esneklik sağlayan ek bir araç olsa da mahkemelerin yapısal sorunlarını çözme konusunda neredeyse hiçbir etkisi yoktur.

Önemli zarar ölçütü, temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminde yer alan mahkemelerin karşılaştığı iş yükü sorunun başarılı bir şekilde üstesinden gelme potansiyelinden çok daha fazla soru ve kaygı ortaya çıkarmaktadır. Önemli zarar ölçütünün önemsiz başvuruları filtreleme amacıyla getirilerek insan hakları yargısında giderek önem kazandığı açıktır. Karşılaştırmalı hukukta ve Türk Anayasa Hukuku'ndaki yüzlerce içtihadı ile bir kapsam çizilmiş ve uygulama alanı belirlenmişse de bu kriter hala belirsizliğini sürdürmektedir. Bu sebeple de söz konusu kriter bir kapsam veya uygulama sınırı çizmek imkansızdır. Önemli zarar ölçütünün şimdiye kadar uygulandığı başvurular göz önüne alındığında belli başlı konularda birikme olduğu söylenebilir fakat kriterin doğası bu kapsamın her davanın kendi özel koşullarında değişken olduğunu da göstermektedir. Önemli zarar ölçütünün bu sorunlu yapısı aslında iş yükü sorununun nasıl çözüleceği, başvuru akışını kesecek bir filtreleme mekanizmasının nasıl diyazn edileceği gibi bir dizi yanlış sorudan kaynaklanmaktadır. Nitekim bu sorular iş yükünü yaratan asıl meseleyi gizlemektedir. Zira önemli zarar ölçütü başından beri yanlış soruna değinmektedir. İş yükünü yaratan temel sorun, bireylerin başvurularının sayısı veya

mahkemelerin sınırlı bir kapasitesi değil devletlerin ve kamu gücünü kullananların insan haklarına saygı yükümlülüklerine uymamasıdır. Bununla birlikte iş yükü sorununun gerçek çözümü bu iş yükü sorununu yaratan hukuk sistemlerinin temel hak ve özgürlükleri koruması, bu kapsamda anayasal ve sözleşmesel organların kararlarını uygulaması ve kararların icrası için etkili bir denetim mekanizmasının kurulmasıdır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Anayurt, Ö. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aybay, R. (2010). *İnsan Hakları*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Bates, E. (2011). The Birth of the European Convention on Human Rights. J. Christoffersen, M. R. Madsen (Ed.), *The European Court of Human Rights Between Law and Politics* içinde (ss. 17-42). Oxford: Oxford University Press.

Buyse, A. (2013). Significantly Insignificant? The Life in the Margins of the Admissibility Criterion in Article 35 § 3 (b) European Convention on Human Rights. B. M. Leyh, Y. Haecck, C. Burbano Herrera, D. Contreras Garduno (Ed.), *The realization of human rights: when theory meets practice. Studies in honour of Leo Zwaak* içinde (ss. 107-124). Antwerp: Intersentia.

Çelik, M. S. (2014). Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Bu Kapsamda Önemli Zarar Kriteri, S. Yokuş (ed.), *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)* içinde (ss.157-184), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Christoffersen, J. (2011). Individual and Constitutional Justice: Can the Power Balance of Adjudication be Reversed?. J. Christoffersen & M. Rask Madsen (Ed.), *The European Court of Justice between Law and Politics* içinde (ss. 181-203). Oxford: Oxford University Press.

Comella, V. F. (2013). *The Constitution of Spain*. Oregon: Hart Publishings.

Courtis, C., Rossi, J. (2016). Individual Complaints Procedure. M. Langford, B. Porter, R. Brown, J. Rossi (Ed.), *The Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Commentary* içinde (ss. 37-75). South Africa: Pretoria University Law Press.

Cuenca, C. (2005). *La Crisis del Recurso de Amparo. La Protección de los Derechos Fundamentales entre el Poder Judicial y el Tribunal Constitucional*. Madrid: Universidad de Alcalá.

Dembour, M. B. (2006). *Who Believes in Human Rights? Reflections on the European Convention*. Cambridge: Cambridge University Press.

Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. İstanbul: Legal Yayınevi.

Drzemczewski, A. (2003). The European Human Rights Convention: Protocol No. 11. Entry Into Force And First Year of Application. *El Sistema Interamericano De Protección De Los Derechos Humanos En El Umbral Del Siglo XXI*, Tomo I (segunda edición) içinde (ss. 357-397). San José: Corte Interamericana de Derechos Humanos.

Ekinci, H., Sağlam, M. (2015). *66 Soruda Bireysel Başvuru*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Esen Arnwine, S. (2009). Anayasa Şikâyeti. Ç. Kırca, A. Yongalık (Ed.), *Ankara Hukuk Toplantıları Anayasa Şikâyeti* içinde (ss. 35-39). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Garner, B. A. (2009). *Black's Law Dictionary* (ninth edition). Minnesota: West Publishing.

Gemalmaz, M. S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (üçüncü baskı). İstanbul: Beta.

Gemalmaz, M. S. (2004). *İnsan Hakları Belgeleri*, Cilt 1. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 2 (sekizinci baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık.

Gemalmaz, M. S. (2012). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Cilt 1 (sekizinci baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık.

Gemalmaz, H. B. (2017). *İnsan Hakları Usul Hukuku Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Etkililiği*. İstanbul: Beta.

Gerards, J. (2017). The European Court of Human Rights. A. Jakab, A. Dyevre, G. Itzcovich (Ed.), *Comparative Constitutional Reasoning* içinde (ss. 237-276). Cambridge: Cambridge University Press.

Gerards, J. (2019). *General Principles of the European Convention on Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gören, Z. (1996). Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1-2 (Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan)), 299-340. s. 309-312.

Gören, Z. (2006). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Gören, Z. (2008). *Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız Sonuçsuz?*, Cilt 2. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gören, Z. (2012). Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında. A. Altan, E. Yıldırım, E. Tercan, H. Tülen, A. R. Çoban (Ed.), *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (ss. 645-676). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (ikinci baskı). Bursa: Ekin.

Gözler, K. (2011). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (on birinci baskı). Bursa: Ekin.

Gözler, K. (2012). *Anayasa Hukuku Dersleri* (on ikinci baskı). Bursa: Ekin.

Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, AÜHF. Döner Sermaye Yayınları No:45.

Göztepe, E. (2009). Türkiye’de Anayasa Şikâyeti Kabul Edilmeli Midir?. Ç. Kırca, A. Yongalık (Ed.), *Ankara Hukuk Toplantıları Anayasa Şikâyeti* içinde (ss. 19-34). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Hailbronner, M., Martini, S. (2017). The German Federal Constitutional Court. A. Jakab, A. Dyevre, G. Itzcovich (Ed.), *Comparative Constitutional Reasoning* içinde (ss. 356-393). Cambridge: Cambridge University Press.

Harris, D., O’Boyle, M., Warbrick (2014). *Law of the European Convention on Human Rights* (third edition). New York: Oxford University Press.

Hazard, G. C., Taruffo, M. (1995). *American Civil Procedure*. New York: Yale University Press.

Hector, P. (2009). Alman Anayasası’nda Hakların Korunması. Ç. Kırca, A. Yongalık (Ed.), *Ankara Hukuk Toplantıları Anayasa Şikâyeti* içinde (ss. 99-128). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Hernández Ramos, M. (2009). *El Nuevo Trámite de Admisión del Recurso de Amparo Constitucional*. Madrid: Editorial Reus.

İba, Ş. (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar* (ikinci baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Kaboğlu İ. Ö., Koutnatzis, S. I. G. (2008). The Reception Process in Greece and Turkey. H. Keller, A. Stone Sweet (Ed.), *A Europe of Rights the Impact of the ECHR on National Legal Systems* içinde (ss. 451-529). New York: Oxford University Press.

Kaboğlu, İ. (1997). *Anayasa Yargısı* (ikinci baskı). İstanbul: İmge Kitabevi.

Kaboğlu, İ. (2014). *Anayasa Hukuku Dersleri* (dokuzuncu baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık.

Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Kommers, D. P., Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany* (third edition). London: Duke University Press.

Kuş, M. (2014). Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği. S. Yokuş (Ed.), *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)* içinde (ss.75-110). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

I. Justinianus (Çev. 1998). *The Digest of Justinian, Volume I-II-III-IV* (A. Watson, Çev.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press (529-534).

Leach, P. (2017). *Taking A Case To The European Court of Human Rights* (fourth edition). New York: Oxford University Press.

Madra, Ö. (1981). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Naldi, G. J., Magliveras K. D. (2016). Protocols No. 14 and No. 15: Undermining the Protective Mechanism of The European Convention on Human Rights. D. Hodgson (Ed.), *International Human Rights and Justice* içinde (ss. 87-109). New York: Nova Science Publishers.

Narváez Medécigo, A. (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in the United States, Germany and Mexico*. Switzerland: Springer International Publishing.

Nickel, R., Cebada Romero, A. (2009). El Futuro del Tribunal Europeo de Derechos Humanos: ¿Hacia el Protocolo 15?. Mariño Menéndez, F. M. (Ed.), *La Aplicación del Derecho Internacional de los Derechos Humanos en el Derecho Español* içinde (ss. 237-274). Madrid: Universidad Carlos III de Madrid.

Öncü, M. (2012). Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler. A. Altan, E. Yıldırım, E. Tercan, H. Tülen, A. R. Çoban (Ed.), *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (ss. 337-408). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Özbey, Ö. (2012). *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru* (ikinci baskı). İstanbul: Adalet Yayınevi.

Özbeý, Ö. (2014). Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilemezlik Nedenleri. S. Yokuş (ed.), *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)* içinde (ss.189-226), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özbudun, E. (2013). *Türk Anayasa Hukuku* (on dördüncü baskı). İstanbul: Yetkin Yayınları.

Özbudun, E. (2014). *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Pérez Tremps, P. (2015). *El Recurso de Amparo* (segunda edición). Valencia: Tirant lo Blanch.

Rainey, B., Wicks, E., Ovey, C. (2017). *The European Convention on Human Rights* (seventh edition). New York: Oxford University Press.

Sağlam, M. (2012). Bireysel Başvuru Konusu Haklar. A. Altan, E. Yıldırım, E. Tercan, H. Tülen, A. R. Çoban (Ed.) *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (ss. 267-307). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Schabas, W. A. (2015). *The European Convention on Human Rights, A Commentary*. Oxford: Oxford University Press.

Schweber, H., Brookhart, J. L. (2017). The Supreme Court of the United States. A. Jakab, A. Dyevre, G. Itzcovich (Ed.), *Comparative Constitutional Reasoning* içinde (ss. 723-760). New York: Cambridge University Press.

Şirin, T. (2013). *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme)* (Tez No: 327357) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].

Şirin, T. (2018). *Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Usul Hukuku. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 7*. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.

Tanör, B., Yüzbaşıoğlu, N. (2012). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım.

Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu* (ikinci baskı). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Tunç, H. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetim Kapsamı ve Organları)*. Ankara: Yetkin Yayınları. Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ülgen, C. (2006). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yöntemi*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Uzun, C. D. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti)*. İstanbul: SETA.

Van Dijk, P., Van Hoof, G. J. H. (1998). *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (third edition). The Hague: Kluwer Law International.

Yıldırım, A., Turan, H., Şen, M., Demirbaş, M. E., Küçük, S. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Zysset, A. (2017). *The ECHR and Human Rights Theory Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. New York: Routledge.

2. Makaleler

Ahumada Ruiz, M. A. (1994). El “*certiorari*”. El Ejercicio Discrecional de la Jurisdicción de Apelación por el Tribunal Supremo de los Estados Unidos. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 41, 89-136.

Altinkök, S. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) maddesinde yer alan yeni kabul edilebilirlik ölçütü: ‘önemli zarar’. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (2), 349-406.

Aragón Reyes, M. (1987). El Recurso de Amparo. *Anales de estudios económicos y empresariales*, 2, 247-260.

Aragón Reyes, M. (2003). Problemas del recurso de amparo. *Revista jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, 8, 53-74.

Arroyo Jiménez, L. (2017). Especial Trascendencia Constitucional del Recurso de Amparo. *Revista El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho*, 68, 36-43.

Arslan, Z. (2014). Türkiye’de Anayasa Şikâyeti: Fırsatlar ve Sorunlar. *Anayasa Yargısı*, 31, 167-184.

Atilla, G. (2010). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Denetim Yolu: Bireysel Başvuru. *Fasikül Dergisi*, 2(13), 26-28.

Aybay, R. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 88, 225-260.

Aydın, Ö. D. (2011). Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(4), 121-170.

Bilir, F. (2014). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvurularda Önemli Bir Zarara (Önemli Bir Dezavantaja Uğrama) Kriteri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı 1): 92-98.

Borrajo Iniesta, I. (2008). Mitos y Realidades de la Jurisdicción Constitucional de Amparo: Hechos, Derecho, Pronunciamientos, Admisión, Costes. *Teoría & Derecho: Revista de Pensamiento Jurídico*, 3, 158-204.

Bowring, B. (2010). The Russian Federation, Protocol No. 14 (and 14bis) and The Battle for The Soul of the ECHR. *Goettingen Journal of International Law*, 2(2), 589-618.

Caflisch, L. (2006). The Reform of The European Court of Human Rights: Protocol No. 14 and Beyond. *Human Rights Law Review*, 6(2), 403-415.

Çağırın, M. E. (2007). 14 No.lu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (13), 1-29.

Carrasco Durán, M. (2001). El Concepto Constitucional de Recurso de Amparo: Examen de Posibilidades para una Reforma de La Regulación y La Práctica del Recurso de Amparo. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 21(63), 79-127.

Casas Baamonde, M. E. (2009). Amparo Başvurusu. *Anayasa Yargısı*, 26, 101-120.

Cengiz, S. (2005). 14 No'lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 56, 358-341.

Çoban, A. R. (2005). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasında Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur mu?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(2), 319-345.

Çoban, A. R. (2014). *Anayasa Mahkemesi: Anayasanın Yorumlayıcısı mı Yoksa Bireysel Hakların Koruyucusu mu?*. *Anayasa Yargısı*, 31, 292-309.

Diniz Araújo, L. H. (2020). Constitutional Law Around the Globe: Judicial Review in The United States and the “Writ of certiorari”. *Revista de Investigações Constitucionais*, 7(1), 189-204.

Egli, P. (2007). Protocol No. 14 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Towards a More Effective Control Mechanism?. *Journal of Transnational Law & Policy*, 17(1), 1-34.

Ekinci, H. (2013). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi. *Anayasa Yargısı*, 30, 161-197.

Epps, D., Ortman, W. (2018). The Lottery Docket. *Michigan Law Review*, 116(5), 705-757.

Erdinç, T. (2015). Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti). *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 6(20), 87-138.

Espinosa Díaz, Ana (2010). El Recurso de Amparo: Problemas Antes, y Después, de la Reforma, *InDret Revista para el Análisis del Derecho*, 4, 1-21.

Esquivel Alonso, Y. (2013). El Requisito de la Especial Transcendencia Constitucional: “Decidir No Decidir”. *Estudios de Deusto*, 61(2), 173-200.

Evenson, E. M. (2001). Reforms Ahead: Enlargement of The Council of Europe and The Future of The Strasbourg System. *Human Rights Law Review*, 1(2), 219-242.

Fernandez Antelo, L. (2013). Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Kriterleri: (Anayasal Önem Kriteri Ağırlıklı Bir İnceleme). *Anayasa Yargısı*, 30, 127-137.

Ferrer Mac Gregor, E. (2006). El Amparo Iberoamericano. *Estudios Constitucionales*, 4(2), 39-65.

García de Enterría, E. (1996). Una nota sobre el interés general como concepto jurídico indeterminado. *Revista Española de Derecho Administrativo*, 89, 69-89.

García Pelayo, M. (1989). Estado Legal y Estado Constitucional de Derecho en el Tribunal Constitucional Español. *ILANUD*, 9-10(23-24), 7-33.

Garro Vargas, A. (2006). El debate sobre la reforma del recurso de *amparo* en España: análisis de algunas de las propuestas a la luz de la Constitución. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 76, 95-142.

Gemalmaz, H. B. (2011). AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14'le Getirilen Yeni Kabul edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış, *Milletlerarası Hukuk Bülteni*, 31(1), 209-242.

Gilsanz Usunaga, J. (2016). Petition for *Writ of certiorari* to The Supreme Court of The United States: An Approach from Spanish Law. *Cuadernos de Derecho Transnacional*, 8(1), 125-149.

Girleşteanu, G. (2011). The *Amparo* Proceedings – The Instrument for The Protection of Fundamental Rights and Freedoms-(I). *Rom. J. Comp. L.* 54, 54-79.

Gongora Pimentel, G.D.(2009). *Amparo* Ne İçindir?. *Anayasa Yargısı*, 29, 161-282.

Goodnow, F. J. (1891). The Writ of certiorari. *Political Science Quarterly*, 6(3), 493-536.

Gören, Z. (1994). Anayasa Mahkemesi'ne Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti). *Anayasa Yargısı*, 11, 97-134.

Göztepe, E. (2011). Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6126 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 95, 13-40.

Greer, S., Wildhaber, L. (2013). Revisiting the Debate about 'Constitutionalizing' the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 12(4), 655-687.

Günther, R. (1985). El Tribunal Constitucional de la República Federal de Alemania. *Revista Chilena de Derecho*, 12, 71-105.

Hassemer W. (2004). Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor). *Anayasa Yargısı*, 21, 164-178.

Hernández Ramos, M. (2010). El Tribunal Constitucional Federal Alemán aún en la Encrucijada. Balance de Medio Siglo de Reformas del Trámite de Admisión de la Verfassungsbeschwerde. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 88, 83-130.

Herrera, C. (2010). S.O.S. European Court of Human Rights: Protocol No. 14Bis Urgently Reforms the Institutional Framework While Awaiting the Entry into Force of Protocol No. 14. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 3(2), 115-130.

Hioureas, C. G. (2006). Behind the Scenes of Protocol No. 14: Politics in Reforming the European Court of Human Rights. *Berkeley Journal Of International Law*, 24(2),718-757.

Hojnik, J. (2013). De Minimis Rule within the Internal Market Freedoms: Towards a More Mature and Legitimate Market?. *European Journal of Legal Studies*, 6(1), 25-45.

Kaboğlu, İ. (1991). Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı (Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım). *Anayasa Yargısı*, 8, 291-322.

Kahraman, M. (2013). Almanya'daki Anayasa Şikâyeti ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu. *Humanitas*, 1, 129-146.

Kanadoğlu, O. K. (2008). Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi. *Anayasa Yargısı*, 25, 61-89.

Keller, H., Fischer, A., Kühne, D. (2011). Debating the Future of the European Court of Human Rights after the Interlaken Conference: Two Innovative Proposals. *The European Journal of International Law*, 21(4), 1025–1048.

Kelsen, H. (1941). The Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence. *Harvard Law Review*, 55(1), 44-70.

Kılınc, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. *Anayasa Yargısı*, 25, 19-59.

Langford, M. (2009). Closing the Gap? An Introduction to The Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *Nordic Journal for Human Rights*, 27(1), 1–28.

Laubner, T. (2004). Relieving the Court of Its Success: Protocol No. 14 to the European Convention on Human Rights. *German Yearbook of International Law*, 47, 691-721.

López Pietsch, P. (1998). Objetivar el Recurso de *Amparo*: Las Recomendaciones de la Comisión Benda y el Debate Español. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 53, 115-151.

Mahoney, P. (2002). New Challenges for the European Court of Human Rights Resulting from the Expanding Case Load and Membership. *Penn State International Law Review*, 21(1), 101-114.

McKeen, F. G. (1927). De Minimis Non Curat Lex. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 75(5), 429-446.

Melish, T. J. (2009). Introductory Note to The Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *International Legal Materials*, 48, 256-267.

Mellinghof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti. *Anayasa Yargısı*, 26, 31-58.

Morawa, A. H. E. (2014). Certiorari and the Political Judge: Discretionary Case Selection by the United States Supreme Court and the European Court of Human Rights Compared. *The University of Tasmania Law Review*, 33(2), 222-254.

Nalbant, A. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasal Bireysel Başvuru. *Anayasa Yargısı*, 32, 423-442.

Nemerofsky, J. (2001). What Is a "Trifle" Anyway?. *Gonzaga Law Review*, 37(2), 315-341.

Ortega Gutiérrez, D. (2010). La Especial Trascendencia Constitucional como Concepto Jurídico Indeterminado. De la Reforma de 2007 de la LOTC a la STC 155/2009, de 25 de junio. *Teoría y Realidad Constitucional*, 25, 497-513.

Özden Merhacı, S., Erkan, V. (2018). Anglo-Amerikan Hukukundan Kıta Avrupası Hukukuna. Özel Hukukta De Minimis Kuralı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 49-70.

Paczolay, P. (2012). Macaristan Anayasa Mahkemesi'nin Yetkilerinde Değişiklik. *Anayasa Yargısı*, 29, 367-380.

Paulus, A. L. (2013). Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası'nın 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı. *Anayasa Yargısı*, 30, 139-149.

Petrič, E. (2012). Anayasa Mahkemelerinin İşlev ve Rolünün Yeniden Tanımlanması Üzerine Bazı Gözlemler: Slovenya Anayasa Mahkemesi Örneği. *Anayasa Yargısı*, 29, 543-554.

Reiss, J. W. (2009). Protocol No. 14 ECHR and Russian Nonratification: The Current State of Affairs. *Harvard Human Rights Journal*, 22, 294-317.

Ruedin, X. B. (2008). De Minimis Non Curat the European Court of Human Rights: The Introduction of a New Admissibility Criterion (Article 12 of Protocol No.14). *European Human Rights Law Review*, 1, 80-105.

Sabuncu, M. Y., Arnwine Esen, S. (2004) Türkiye için Anayasa Şikâyeti Modeli. Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu. *Anayasa Yargısı*, 21, 229-246.

Sala Sanchez, P. (2012). Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları. *Anayasa Yargısı*, 29, 227-245.

Shelton, D. (2016). Significantly Disadvantaged: Shrinking Access to The European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 16(2), 303-322.

Starace, V. (2006). Modifications Provided by Protocol No. 14 Concerning Proceedings Before the European Court of Human Rights. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 5, 183–192.

Suanzes-Carpegna, J. V. (2003). La Constitución de 1978 en la Historia Constitucional Española. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 23(69), 31-67.

Van Boom, W. H. (2009). De Minimis Curat Praetor. Redress for Dispersed Trifle Losses. *Journal of Comparative Law*, 4, 171-185.

Veech, M. L., Moon, C. R. (1947). De Minimis Non Curat Lex. *Michigan Law Review*, 45(5), 537-570.

Vogiatzis, N. (2016). The Admissibility Criterion under Article 35(3)(B) ECHR: A ‘Significant Disadvantage’ to Human Rights Protection?. *International and Comparative Law Quarterly*, 65, 185–211.

Weber, A. (2003). La Jurisdicción Constitucional de la República Federal de Alemania. *Anuario Iberoamericano de Justicia Constitucional*, 7, 495-538.

Wildhaber, L. (2007). The European Court of Human Rights: The Past, The Present, The Future. *American University International Law Review*, 22(4), 521-538.

Yavuz, C. (2017). Amerika Birleşik Devletleri Yüce Mahkemesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 128, 432-480.

Zani, M. (2014). La Réforme du Systeme Européen de Proction des Droits de L'homme: Réflexions sur L'apport du Protocole Additionnel No. 15, *Cahiers de Recherche sur les Droits Fondamentaux*, 12, 113-121.

3. Mahkeme Kararları

3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

3a.Cz S.R.O. c. République Tchèque, No. 21835/06, 10/02/2011
A.-M.V. v. Finland, No. 53251/13, 23/03/2017
Abboud c. Belgique, No. 29119/13, 02/07/2019
Abramova v. Ukraine, No. 41988/08, 18/12/2018
Adem Serkan Gündoğdu c. Turquie, No. 67696/11, 16/01/2018
Aggelakis c. Grèce, No. 25932/09, 10/12/2015
Airey v. Ireland, No. 6289/73, 09/10/1979
Akarsubaşı et Alçiçek c. Turquie, No. 19620/12, 23/01/2018
Akdıvar and Others v. Turkey, No. 21893/93, 16/09/1996
Alexiou c. Grèce, No. 47008/12, 16/07/2015
Aliiev and Others v. Turkey (dec.), No. 33981/05, 17/10/2017
Anthony France and Others v. United Kingdom (dec.), No. 25357/16 and others, 26/09/2017
Antia and Khupenia v. Georgia, No. 7523/10, 18/06/2020
Antofie c. Roumanie, No. 7969/06, 25/03/2014
Antunović v. Croatia, No. 66553/12, 04/10/2016
Arribas Antón c. Espagne (déc), No. 16563/11, 20/01/2015
Arsimikov et Arsemikov c. Russie, No. 41890/12, 09/06/2020
Artemenko v. Ukraine (dec.), No. 54574/10, 14/05/2019
Asmayev v. Russia, No. 44142/05, 14/03/2013
Avellone and Others v. Italy, No. 1702671, 09/07/2020
Ayvazyan v. Armenia, No. 46245/08, 18/10/2018
Baba c. Roumanie, No. 35922/05, 17/09/2013

Bağlar v. Turkey, No. 40708/11, 10/10/2017
Bakırçay Murat Petrol Turizm İnşaatçılık San. ve Tic. Ltd. Şti v. Turkey (dec.), No. 27374/11, 19/06/2018
Bakirtzidis et Autres c. Grèce, No. 45830/08, 11/07/2013
Balo v. Turkey (dec.), No. 2379/10, 13/03/2018
Bannikov v. Latvia, No. 19279/03, 11/06/2013
Barış Demir c. Turquie, No. 51144/06, 24/10/2017, § 25; *Yüksel v. Turkey* (dec.), No. 3664/10, 19/06/2018
Bartl v. Slovakia (dec.), No. 48638/09, 04/06/2013
Bazelyuk v. Ukraine, No. 49275/08, 27/03/2012
Bekauri and Others v. Georgia (dec.), No. 312/10, 15/09/2015
Benet Praha, Spol.S.R.O. v. the Czech Republic, No. 33908/04 and others, 24/02/2011
Bereczki c. Roumanie, No. 25830/08, 26/04/2016
Berladir and Others v. Russia, No. 34202/06, 10/07/2012
Binder v. Austria, No. 50627/09, 02/02/2016
Biržietis v. Lithuania, No. 49304/09, 14/06/2016
Bjelajac v. Serbia (dec.), No. 6282/06, 18/09/2012
Bjelik and Others v. Croatia (dec.), no. 31680/12, 23/10/2018
Bock v. Germany (dec.), No. 22051/07, 19/01/2010
Boelens and Others v. Belgium (dec.), No. 20007/09 and others, 11/09/2012
Bolkvadze v. Georgia (dec.), No. 37051/05, 19/01/2016
Bondarenko v. Ukraine (dec.), No. 35432/10, 17/09/2019
Borg and Vella v. Malta (dec.), No. 14501/12, 03/02/2015
Bratři Zátkové, A.S. c. République Tchèque (déc.), No. 20862/06, 08/02/2011
Brazzi v. Italy, No. 57278/11, 27/09/2018
Budchenko v. Ukraine, No. 38677/06, 24/04/2014
Bukowski and Others v. Poland, No. 47395/09, 06/12/2018
Bulut v. Turkey, No. 56982/10, 13/06/2017
Burov v. Moldova (dec.), No. 38875/03, 14/06/2011
C.M. c. Suisse, No. 7318/09, 17/01/2017

C.P. v. The United Kingdom (dec.), No. 300/11, 06/09/2016
Čadek and Others v. Czech Republic, No. 31933/08 and others, 22/11/2012
Čamans and Timofejeva v. Latvia, No. 42906/12, 28/04/2016
Can v. Austria, No. 9300/81, 30/09/1985
Čavajda v. The Czech Republic (dec.), No. 17696/07, 29/03/2011
Cecchetti v. San Marino (dec.), No. 40174/08, 09/05/2013
Čeppek c. République Tchèque, No. 9815/10, 05/09/2013
Chirica c. République de Moldova, No. 50905/08, 22/07/2014
Chitic v. Romania, No. 6512/13, 14/01/2020
Cimperšek v. Slovenia, No. 58512/16, 30/06/2020
Cirnerová and Others v. Slovakia, No. 4603/11, 27/06/2017
Cordella et Autres c. Italie, nos. 54414/13 and 54264/15, 24/01/2019
Cusan et Fazzo c. Italie, No. 77/07, 07/01/2014
Çançar v. Turkey (dec.), No. 45027/05, 28/06/2016
Çeki v. Turkey, No. 50070/10, 10/07/2018
Çelik v. The Netherlands (dec.), No. 12810/13, 27/08/2013
Da Cerveira Pinto Nadais De Vasconcelos c. Portugal, No. 36335/13, 19/03/2019
Daniel Faulkner v. The United Kingdom, No. 68909/13, 06/10/2016
Davidovs v. Latvia, No. 45559/06, 07/07/2015
Debono v. Malta, No. 34539/02, 07/02/2006
Diacenco v. Romania, No. 124/04, 07/02/2012
Dinçer c. Turquie, No. 17843/11, 16/01/2018
Divrik v. Turkey (dec.), No. 28582/05, 17/10/2017
Dmitrijevs v. Latvia, No. 49037/09, 16/12/2014
Dmytrenko and Bezdorozhniy v. Ukraine, No. 59552/11 and 7096/12, 02/07/2020.
Doherty v. The United Kingdom, No. 76874/11, 18/02/2016
Domančić v. Croatia, No. 18786/11, 02/05/2013
Dotas et Autres c. Grèce, No. 33983/13 et autres, 11/12/2014
Dudek v. Germany (dec.), No. 12977/09 and others, 23/11/2020
Dudgeon v. The United Kingdom, No. 7525/76, 22/10/1981
Dudin v. Russia, No. 9673/09, 03/04/2018

El Kaada v. Germany, No. 2130/10, 12/11/2015
Eon v. France, No. 26118/10, 14/03/2013
Erdoğan and Others v. Turkey, No. 8778/10 and others, 05/09/2017
Fartunova c. Bulgarie, No. 34525/08, 29/03/2018
Fasan et Autres c. Italie, No. 36974/11, 13/04/2017
Fedotov v. Moldova (dec.), No. 51838/07, 24/05/2011
Fernandez c. France (déc.), no. 65421/10, 17/01/2012
Ferreira Alves v. Portugal, No. 25861/11, 18/02/2014
Finger v. Bulgarie, No. 37346/05, 10/05/2011
Fiocca c. Italie, No. 32968/02, 16/07/2013
Fisenko c. Russie, No. 28427/18, 9/2/2021
Flisar v. Sloveenie, No. 3127/09, 29/09/2011
Fomin v. Moldova, No. 36755/06, 11/10/2011
Gafiuc c. Roumanie, No. 59174/13, 13/10/2020
Gaftoniuc v. Roumanie (dec.), No. 30934/05, 22/02/2011
Gagliano Giorgi v. Italie, No. 23563/07, 14/02/2012
Gagliardi c. Italie, No. 29385/03, 16/07/2013
Gaglione and Others v. Italie, No. 45867/07 and others, 21/12/2010
Gajtani c. Suisse, No. 43730/07, 09/09/2014
Galasso et Autres c. Italie, No. 32740/02 and others, 16/07/2013
Galović v. Croatie (dec.), No. 54388/09, 05/03/2013
Gavriș and Others v. Roumanie (dec.), No. 56557/10, 18/01/2018
Georgiev v. Bulgarie, No. 15644/06, 05/11/2013
Giuran v. Roumanie, No. 24360/04, 21/06/2011
Giusti v. Italie, No. 13175/03, 18/10/2011
Gletsos c. Grèce, No. 58572/10, 06/02/2014
Görgün v. Turquie (dec.), No. 42978/06, 16/09/2014
Gözüm c. Turquie, No. 4789/10, 20/01/2015
Grăjdianu et Autres c. République de Moldova, No. 10790/11, 07/01/2020
Grande Stevens et Autres c. Italie, No. 18640/10 et autres, 04/03/2014
Greňová v. Slovaquie (dec.), No. 26147/15, 07/05/2019

Grozdanić and Gršković-Grozdanić v. Croatie (dec.), No. 43326/13, 28/1/2021
Guimaraes c. Portugal (déc.), No. 36656/09, 14/01/2014
Gulmammadov v. Azerbaijan (dec.), No. 33234/08, 12/12/2017
Gururyan v. Armenia (dec.), No. 11456/05, 24/01/2012
Günana et Autres c. Turquie, No. 70934/10 et autres, 20/11/2018
Güney v. Turkey (dec.), No. 38143/08, 19/12/2017
Gyoshev et Autres c. Bulgarie, No. 46257/11 et autres, 21/06/2018
Hallier et Autres c. France (déc.), No. 46386/10, 12/12/2017
Havelka v. Czech Republic (dec.), No. 7332/10, 20/09/2011
Heather Moor & Edgecomb Ltd v. The United Kingdom (No. 2), No. 30802/11, 26/06/2012
Hebat Aslan et Firas Aslan v. Turquie, No. 15048/09, 28/10/2014
Helander v. Finland, No. 10410/10, 10/09/2013
Holub c. République Tchèque (déc.), No. 24880/05, 14/12/2010
Hudecová and Others (dec.), No. 53807/09, 18/12/2012
Ieso c. Italie, No. 34383/02, 24/04/2012
Ifandiev v. Bulgaria, No. 14904/11, 18/04/2019
Ignat v. Romania, No. 58613/08, 21/06/2016
Ioannis Papageorgiou c. Grèce, No. 45847/09, 24/10/2013
Ionescu v. Romania (dec.), No. 36659/04, 01/06/2010
Isaković Vidović v. Serbia, No. 41694/07, 01/07/2014
J.D. and A v. The United Kingdom, No. 32949/17 and 34614/17, 24/10/2019
Jančev v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia (dec.), No. 18716/09, 04/10/2011
Jankovskis v. Lithuania, No. 21575/08, 17/01/2017
Janyr c. République Tchèque (déc.), No. 42937/08, 31/10/2013
Jenița Mocanu v. Romania, No. 11770/08, 17/12/2013
Jirsák v. The Czech Republic (dec.), No. 8968/08, 05/04/2012
Joos v. Switzerland, No. 43245/07, 15/11/2012
Jovanovska and Others v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia (dec.), Nos. 14001/13 and 22883/14, 14/11/2017

Juhas Đurić v. Serbia, No. 48155/06, 07/06/2011
Kabal and Others v. Turkey (dec.), No. 31257/09 and others, 25/04/2017
Kabardokov and Others v. Russia (dec.), No. 11421/13 and others, 07/11/2017
Kangers v. Latvia, No. 35726/10, 14/03/2019
Kapel v. Poland, No. 16519/05, 02/10/2012
Karakuş c. Turquie (déc.), No. 52438/08, 07/03/2017
Karatzá et Karamanoglou c. Grèce, No. 66529/09, 30/04/2015
Karelin v. Russia, No. 926/08, 20/09/2016
Karesvaara and Njie v. Spain, No. 60750/15, 15/12/2020
Kargina and Others v. Russia, No. 27670/07 and others, 09/06/2020
Khatsukov and Others v. Russia (dec.), No. 19259/13 and others, 27/06/2017
Khizanishvili and Kandelaki v. Georgia, No. 25601/12, 17/12/2019
Khodykina and Others (dec.), No. 39888/07 and 11589/09, 02/10/2018
Khubiye v. Russia (dec.), No. 37285/12, 04/07/2017
Kılıç et Autres c. Turquie (déc.), No. 33162/10, 03/12/2013
Kılıç v. Turkey (dec.), No. 8388/09, 05/09/2017
Kioui c. Grèce (déc.), No. 52036/09, 20/09/2011
Kirovogradoblenergo, Pat v. Ukraine, No. 35088/07, 27/06/2013
Klačánová v. Slovakia, No. 8394/13, 27/11/2018
Komanický v. Slovakia (dec.), No. 53364/07, 18/06/2013
Konstantin Stefanov v. Bulgaria, No. 35399/05, 27/10/2015
Korkiyaynen v. Ukraine (dec.), No. 21258/11, 04/06/2019
Korolev v. Russia (dec.), Nos. 25551/05, 01/07/2010
Koumoutsea et Autres c. Grèce (déc.), No.56625/00, 13/12/2001
Kovačević and Others v. Croatia (dec.), No. 45903/08 and others, 08/07/2014
Koval and Others v. Ukraine, No. 22429/05, 15/11/2012
Kovalenko and Boyko v. Ukraine (dec.), No. 15066/03, 30/11/2010
Köken v. Turkey (dec.), No. 5698/07, 05/09/2017
Krikorian c. France, No. 6459/07, 26/11/2013
Kudlička v. The Czech Republic (dec.), No. 21588/12, 03/03/2015
Kustova and Bibanin v. Russia, No. 44309/06 and 39973/08, 28/01/2020

Kuzhelev and Others v. Russia (dec.), No. 64098/09 and others; 1504/10, 15/10/2019

Kücher v. Austria, No. 2834/09, 05/02/2015

La Posta c. Italie (déc.), No. 5425/10, 08/10/2019

La Présidence du Parti pour le Salut du Peuple c. Turquie, No. 47847/09, 13/11/2018

Ladygin v. Russia (dec.), No. 35365/05, 30/08/2011

Lagunov v. Russia, No. 40025/10, 01/03/2016

Lapshina and Others v. Russia, No. 65031/16 and others, 22/10/2019

Laurent c. France, No. 28798/13, 24/05/2018

Lazarević v. Bosnia and Herzegovina, No. 29422/17, 14/01/2020

Leger v. Francia (Struck out of the List) [GC], No. 19324/02, 30/03/2009

Leonov v. Russia (dec.), No. 67183/13, 12/09/2017

Leshchenko v. Ukraine, No. 14220/13 and 72601/13, 21/01/2021

Lew v. Poland, No. 34386/04, 04/12/2012

Liga Portuguesa de Futebol Profissional c. Portugal, No. 49639/09, 03/04/2012

Lishnyak v. Russia (dec.), No. 9964/06, 17/09/2019

Lisovaia v. The Republic of Moldova, No. 16908/09, 16/01/2018

Lobzhanidze and Peradze v. Georgia, No. 21447/11 and 35839/11, 27/02/2020

Loghin v. Romania, No. 1468/08, 21/06/2016

Loizidou v. Turkey, No. 15318/89, 23/03/1995

Luchaninova v. Ukraine, No. 16347/02, 09/06/2011

Ļutova v. Latvia, No. 37105/09, 09/11/2017

M.N. and Others v. San Marino, no. 28005/12, 07/07/2015

Magomedov and Others v. Russia, No. 33636/09 and others, 28/03/2017

Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary, No. 17247/13, 26/05/2020

Mala v. Ukraine, No. 4436/07, 03/07/2014.

Malek c. Pologne, No. 9919/11, 11/01/2018

Malicka-Wasowska v. Polonia (dec.), No. 41413/98, 05/04/2001

Maravić Markeš v. Croatia, No. 70923/11, 09/01/2014

Marckx v. Belgium, No. 68833/74, 13/06/1979

Margulev v. Russia, No. 15449/09, 08/10/2019
Marin Kostov v. Bulgaria, No. 13801/07, 24/07/2012, § 36
Martins Silva c. Portugal, No. 12959/10, 28/05/2014
Matoušek v. The Czech Republic (dec.), No. 9965/08, 29/03/2011
Matveyeva and Others v. Russia, No. 34145/11, 6/12/2018
Mečić v. Croatia, No. 37226/13, 19/07/2016
Mehdiyev v. Azerbaijan, No. 59090/12, 31/10/2019
Mentakos c. Grèce, No. 18838/10, 10/04/2014
Micallef v. Malta [GC], No. 17056/06, 29/10/2007.
Miessen v. Belgium, No. 31517/12, 18/10/2016
Migalska v. Poland, No. 10368/05, 04/12/2012
Mihaylova v. Russia, No. 46998/08, 19.11.2019
Miholapa v. Latvia, No. 61655/00, 31/05/2007
Mijatović and Others v. Serbia, No. 50117/13 and others, 23/10/2018
Mikhaylenko v. Russia (dec.), No. 1850/07, 27/06/2017
Mitric c. Roumanie (déc.), No. 47991/07, 04/09/2012
Moiseyev v. Russia (dec.), No: 35722/04, 27/6/2017
Mongelli et Autres c. Italie, No. 40205/02, 19/05/2015
Moulakakis et Autres c. Grèce, No. 75226/12 et autres, 24/07/2014
Muić v. Croatia, No. 79653/12, 30/05/2017
Munier c. France (déc.), No. 38908/08, 14/02/2012, § 17
Mura v. Poland (dec.), No. 42442/08, 09/05/2016
Murat Akin c. Turquie, No. 40865/05, 09/10/2018
Necheporenko and Others v. Ukraine, 72631/10 and others, 24/10/2013
Negassi v. The United Kingdom (dec.), No. 64337/14, 23/05/2017
Negreanu c. Roumanie, No. 30164/03, 14/05/2013
Nerušil v. Slovakia (dec.), No. 37016/15, 07/05/2019
Nicoleta Gheorghe c. Roumanie, No. 23470/05, 03/04/2012
Nikolouzos c. Grèce (déc.), No. 16474/11, 11/07/2017
Nordbø v. The United Kingdom (dec.), No. 67122/14, 16/01/2018
Novaya Gazeta and Borodyanskiy v. Russia, No. 42113/09, 29/10/2019

Obote v. Russia, No. 58954/09, 19/11/2019
Oderovs v. Latvia, No. 21979/08, 15/06/2017
O'Halloran and Francis v. The United Kingdom [GC], Nos. 15809/02 and 25624/02, 29/06/2007
Ojala and Etukeno Oy v. Finland, No. 69939/10, 14/01/2014
Oleksa v. Poland, No. 47580/13, 12/07/2018
Olgun v. Turkey (dec.), No. 13554/11, 05/09/2017
Orzechowska v. Poland (dec.), No. 11151/08, 15/05/2018
Öğretmenoğlu v. Turkey (dec.), No. 39890/10, 19/06/2018
Öğrü c. Turquie, No. 19631/12, 17/10/2017
Öğrü et Autres c. Turquie, No. 60087/10 et autres, 19/12/2017
Özçelik v. The Netherlands, No. 69810/12, 28/06/2016
Özgüç v. Turkey, No. 3094/09, 04/02/2020
Pacifico c. Italie, No. 34389/02 and others, 15/11/2012
Paleacu and Others v. Romania (dec.), No. 33139/17, 29/11/2018
Panioğlu v. Romania, No. 33794/14, 08/12/2020
Pantelimon and Vasilica Savu v. Romania (dec.), No. 29218/05, 11/10/2011
Pantolon v. Croatia, No. 2953/14, 19/11/2020
Parmak and Bakır v. Turkey, No. 22429/07 and 25195/07, 03/12/2019
Pereira Da Silva c. Portugal, No. 77050/11, 22/03/2016
Pfurtscheller c. Suisse (déc.), No. 13568/17 and 13583/17, 18/09/2018
Piğtka v. Poland, No. 34216/07, 16 October 2012
Podbelšek Bračič v. Slovenia, No. 42224/04, 18/04/2013
Pušková v. Slovakia (dec.), No. 19356/14, 07/05/2019
Ramadan v. Malta, No. 76136/12, 21/06/2016
Rinck c. France (déc.), No. 18774/09, 19/10/2010
Rivera Vazquez et Calleja Delsordo c. Suisse, No. 65048/13, 22/01/2019
Riza and Others v. Bulgaria, No. 48555/10 and 48377/10, 13/10/2015
Rola v. Slovenia, No. 12096/14 and 39335/16, 04/06/2019
Rooney v. Ireland, No. 6870/18, 17/03/2020
Roşianu c. Roumanie, No. 27329/06, 24/06/2014

Ryabinin and Shatalina v. Ukraine, No. 33006/07, 07/11/2019
S.C. Carbochim S.A. Cluj-Napoca and S.C. Fenega Import-Export S.R.L. and Others v. Romania, No. 45621/05 and others, 1150/09, 17/01/2017
Saez Maeso c. Espagne, No. 77837/01, 09/11/2004
Salgın v. Turkey, 63086/12, 04/04/2017
Samoylenko and Others v. Russia (dec.), No. 58068/13 and others, 07/03/2017
Sancho Cruz et Autres c. Portugal, No. 8851/07 and others; 18/01/2011
Sarkocy v. Slovakia (dec.), No. 36446/17, 22/09/2020
Savelyev v. Russia (dec.), No. 42982/08, 21/05/2019
Schmid c. Suisse, No. 49396/07, 22/07/2014
Schmidt v. Latvia, No. 22493/05, 27/04/2017
Schrade v. Georgia (dec.), No. 52240/07, 26/04/2016
Sede Petrol Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. v. Turkey (dec.), No. 36825/10, 19/06/2018
Selmani and Others v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia", No. 67259/14, 09/02/2017
Serbian Orthodox Church v. Croatia (dec.), No. 10149/13, 30/06/2020
Sereny v. Romania, No. 13071/06, 18/06/2013
Sergets v. Latvia (dec.), No. 41744/12, 06/10/2020
Shebaldina v. Ukraine, No. 75792/11, 18/06/2020
Shefer v. Russia (dec.), No. 45175/04, 13/03/2012
Siemaszko et Olszyński c. Pologne, No. 60975/08 and 35410/09, 13/09/2016
Škubonja v. Croatia (dec.), No. 27767/13, 19/05/2015
Smith v. The United Kingdom (dec.), No. 54357/15, 28/03/2017
Société Bouygues Construction et Autres c. France, No. 61265/10, 18/06/2015
Soering c. Royaume-Uni, No. 14038/88 , 07/07/1989
Sokiryanskaya and Others v. Russia, No. 4505/08, 23/06/2020
Spasić v. Serbia (dec.), No. 21477/13, 03/02/2015
Sroo Sutyazhnik v. Russia (dec.), No. 23818/04 and 42665/06, 24/09/2019
Statileo v. Croatia, No. 12027/10, 10/07/2014
Stavropoulos and Others v. Greece, No. 52484/18, 25/06/2020

Strezovski and Others v. North Macedonia, No. 14460/16 and others, 27/02/2020
Studio Monitori and Others v. Georgia, No. 44920/09 and 8942/10, 30/01/2020
Šumbera c. République Tchèque (déc.), no. 48228/08, 21/02/2012
Sürmeli v. Germany, No. 75529/01, 08/06/2006
Svanidze v. Georgia, No. 37809/08 , 25/07/2019
Sýkora v. The Czech Republic, No. 23419/07, 22/11/2012
Sylka v. Poland (dec.), No. 19219/07, 03/06/2014
Şahin c. Turquie (déc.), No. 2074/11, 26/11/2019
Şensoy Akbulut c. Turquie (déc.), No. 30225/10, 03/03/2020
Şimşek, Andiç et Boğatekin c. Turquie, No. 21447/11 et 35839/11, 27/02/2020
Ştefănescu v. Romania (dec.), No. 11774/04, 12/04/2011
Tamer c. Turquie (déc.), No. 60108/10, 26/08/2014
Tasev v. North Macedonia, No. 9825/13, 16/05/2019
Tashevski v. Bulgaria (dec.), No. 30211/09, 11/12/2018
Tasiouli c. Grèce, No. 36169/10, 09/01/2014
Taş v. Turkey, No. 702/11, 24/10/2017
Tekin v. Turkey (dec.), No. 32081/06, 05/09/2017
Țiglar v. Romania (dec.), No. 47600/10, 28/11/2017
Tolmachev v. Estonia, No. 73748/13, 09/07/2015
Tomov and Nikolova v. Bulgaria, No. 50506/09, 21/07/2016
Topalar v. Turkey (dec.), No. 31943/08, 20/11/2018
Trabajo Rueda c. Espagne, No. 32600/12, 30/05/2017
Traggalos et Autres c. Grèce, No. 45185/12 et autres, 24/07/2014
Turturica and Casian v. The Republic of Moldova and Russia, No. 28648/06 and 18832/07, 30/08/2016
Tyrer v. United Kingdom, No. 5856/72, 25/04/1978
Udovičić v. Croatia, No. 27310/09, 24/04/2014
Uhl v. The Czech Republic (dec.), No. 1848/12, 25/09/2012
Urechean and Pavlicenco v. The Republic of Moldova, No. 27756/05 and 41219/07, 02/12/2014
Van Der Putten v. The Netherlands (dec.), No. 15909/13, 27/08/2013

Van Der Velden v. The Netherlands, No. 21203/10, 31/07/2012
Van Velden v. The Netherlands, No. 30666/08, 19/07/2011
Varadinov v. Bulgaria, No. 15347/08, 05/10/2017
Varjonen v. Finland, No. 63744/10, 22/04/2014
Vartic v. Romania (No. 2), No. 14150/08, 17/12/2013
Vasilchenko v. Russia (dec.), No. 34784/02, 23/09/2010
Vasyanovich v. Russia, No. 9791/05, 27/09/2016
Vira Dovzhenko v. Ukraine, No. 26646/07, 15/01/2019
Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia [GC], No. 71243/01, 25/10/2012
Vlad and Others v. Romania, No. 40756/06 and others, 26/11/2013
Vladimirova v. Russia (dec.), No. 33077/09, 05/11/2019
Vural c. Turquie (déc.), No. 38218/04, 12/09/2017
Vyacheslav Korchagin v. Russia, No. 12307/16, 28/08/2018
X v. The United Kingdom (dec.), No.4933/71, 19/12/1972.
X.Y. v. Hungary, No. 43888/08, 19/03/2013
Y v. Latvia, No. 61183/08, 21/10/2014
Yeşilyurt v. Turkey (dec.), No. 47706/10, 05/09/2017
Yılmaz c. Turquie, No. 36607/06, 04/06/2019
Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey, No. 4524/06, 14/10/2014
Yordanovi c. Bulgarie, No. 11157/11, 03/09/2020
Zborovský v. Slovakia, No. 14325/08, 23/10/2012
Zelčs v. Latvia, No. 65367/16, 20/02/2020
Zeynalov v. Azerbaijan, No. 31848/07, 30/05/2013
Zhulin v. Russia, No. 22965/06, 18/10/2016
Žirovnický v. The Czech Republic, No. 10092/13 and others, 08/02/2018
Živić v. Serbia, No. 37204/08, 13/08/2011
Zubenko v. Russia (dec.), No. 37397/15, 17/12/2019
Zwinkels v. The Netherlands (dec.), No. 16593/10, 09/10/2012

3.2.Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi

A.E. ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/22584, 21/04/2021

A.E.S. başvurusu, No: 2017/13568, 12/2/2020
A.O.C. ve Diğerleri başvurusu, No. 2015/9777, 26/9/2019
Abdulaziz Cedan ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/32270, 07/04/2021
Adnan Deniz ve Diğerleri başvurusu, No. 2019/6983, 15/05/2020
Ahmet Uyanık ve Diğerleri başvurusu, No. 2015/1617, 13/9/2018
Ali Can Arslan başvurusu, No: 2014/2947, 8/3/2018
Ali Efendi Peksak (3) başvurusu, No. 2017/19054, 29/09/2020
Ali Kavlak başvurusu, No: 2016/8018, 10/12/2019
Ali Kemal Renklioğlu başvurusu, No: 2012/171, 12/2/2013
Ali Özmen İnşaat Taah. Tur. Gıda Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti. başvurusu, No. 2017/18746, 22/07/2020
Ali Rıza Ak başvurusu, No. 2015/15965, 27/6/2018
Bahar Fırat ve Diğerleri başvurusu, No. 2014/9810, 9/1/2018
Bilal Abdulsattar El Raviye ve Diğerleri başvurusu, No. 2018/27603, 15/05/2020
Bilal Sönmezsoy başvurusu, No: 2015/2755, 28/11/2018
Burak Günay (2) başvurusu, No: 2013/6218, 10/6/2015
Burak Günay başvurusu, No: 2013/6217, 26/2/2015
Bülent Sağlam başvurusu, No. 2014/6225, 28/6/2018
Cem Burak Karakaş başvurusu, No. 2014/19152, 18/10/2017
Cemal Yüksel başvurusu, No. 2016/588, 19/9/2018
Cihan Karabay başvurusu, No: 2014/2906, 8/11/2017
Daygınat Magomedzhamilova ve Diğerleri başvurusu, No. 2015/516, 20/3/2019
Devran Duran başvurusu, No: 2014/10405, 25/7/2017
E.S.G. başvurusu, No. 2017/4528, 29/5/2019
Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu, No: 2017/37573, 2/12/2020
Emek Yapı Yat. İnç Tic. Ltd. Şti. başvurusu, No. 2014/19521, 5/12/2017
Emine Demir Özden başvurusu, No. 2014/13769, 22/11/2017
Enes Ulu başvurusu, No: 2014/16751, 20/09/2017
Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti. başvurusu, No. 2017/6462, 27/2/2020
Erol Çiçek (2) başvurusu, No. 2017/22570, 29/09/2020

F.A. başvurusu, No: 2017/38209, 11/9/2019
F.N.G. başvurusu, No. 2014/11928, 21/6/2017
Fırat Kılınç başvurusu, No. 2018/2796, 12/1/2021
G. Ltd. Şti. başvurusu, No. 2018/22658, 19/07/2018
Güler Ertugay ve diğeri başvurusu, No: 2017/34088, 19/11/2020
Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve Diğeri başvurusu, No. 2017/29511,
09/09/2020
Hamit Kiyi başvurusu, No: 2014/2603, 4/10/2017
Harun Karataş başvurusu, No: 2014/2610, 4/10/2017
Hasan Mutlu Altun başvurusu, No. 2016/30823, 10/06/2020
Hekmatullah Kamalov ve Diğeri başvurusu, No. 2017/5038, 15/09/2020
Hikmet Çelik ve diğeri başvurusu, No: 2013/4894, 15/12/2015
Hüseyin Ekinci (2) başvurusu, No. 2017/29200, 09/01/2020
İbrahim Kızılkaya başvurusu, No: 2014/2517, 5/4/2017
İlhami İzmirli başvurusu, No. 2017/21175, 23/06/2020
İnan Gök başvurusu, No: 2018/1936, 28/01/2021
İsa Durç başvurusu, No: 2014/1529, 26/12/2017
İsmail Solmaz başvurusu, No: 2017/15251, 12/2/2020
K. V. başvurusu, No.2014/2293, 01/12/2016
Kadri Karakaş başvurusu, No: 2014/823, 8/3/2018
Kasım Biner başvurusu, No. 2014/11399, 22/11/2017
Kemal Salpagarov başvurusu, No. 2016/12809, 16/1/2020
Kenan Burukanlı başvurusu, No: 2014/2620, 26/10/2017
Kenan Koçer başvurusu, No: 2018/1926, 27/2/2020
Kristina Luttsato ve Diğeri başvurusu, No. 2016/4754, 20/04/2020
M. D. ve Diğeri başvurusu, No. 2016/24613, 02/06/2020
M. Q. başvurusu, No. 2015/11553, 24/10/2019
M.Ö. (2) başvurusu, No: 2017/20197, 9/5/2019
Maftuna Solieva ve Diğeri başvurusu, No. 2016/1562, 15/05/2020
Mahmut Mumcu başvurusu, No. 2017/24655, 09/07/2020
Mehmet Ali Pekgüzel başvurusu, No. 2017/16053, 04/05/2020

Mehmet Çelebi Çalan (2) başvurusu, No: 2014/5674, 8/6/2017
Mehmet Emin Tutak başvurusu, No: 2014/2611, 25/10/2017
Mehmet Güzeloğlu (3) başvurusu, No. 2017/33273, 11/12/2019
Mehmet Güzeloğlu (4) başvurusu, No. 2017/22361, 12/2/2020
Mehmet Keçeci başvurusu, No. 2018/24673, 21/10/2020
Mehmet Kocaağa başvurusu, No. 2017/21161, 30/06/2020
Met-Ay Oto Kiralama Org. Tur. Tic. ve San. A.Ş. başvurusu, No. 2017/6422, 12/2/2020
Metin Bayram başvurusu, No. 2018/21996, 25/02/2021
Metin Güneş başvurusu, No: 2017/23083, 28/5/2019
Metin Karahan başvurusu, No: 2017/16972, 11/9/2019
Metin Mirzaoğlu başvurusu, No: 2014/3571, 7/2/2018
Mohamed Sabry Aly Azzazy ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/40091, 20/04/2020
Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. başvurusu, No: 2013/1213, 4/12/2013
Murat Karaaslan başvurusu, No: 2015/13725, 19/9/2018
Murat Türk (4) başvurusu, No: 2015/19665 28/6/2018
Murat Ünal başvurusu, No. 2015/226, 12/12/2018
Mustafa Mümin Bulun başvurusu, No. 2016/6890, 25/12/2018
Mutlu Bulut başvurusu, No: 2017/20749, 26/9/2019
Münür Ata başvurusu, No: 2014/4958, 22/1/2015
Mürsel Polat ve Nuriye Artuç başvurusu, No. 2014/3470, 25/10/2017
Nazım Candan başvurusu, No. 2018/3326, 10/03/2021
Nevri İlhan başvurusu, No. 2017/24753, 15/09/2020
Oğuz Zengin (2) başvurusu, No. 2014/156, 20/4/2017
Osman Nuri Kurt başvurusu, No. 2017/33011, 10/03/2020
Otabek Karimov ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/36559, 04/11/2020
Özgür Arıbaş başvurusu, No: 2015/2394, 31/10/2018
R. A. (2) başvurusu, No. 2015/15891, 9/10/2019
Rasul Tamaev ve Diğerleri başvurusu, No. 2016/30880, 21/07/2020

Saat ve Saat Teknik Servis Hizmetleri Tic. Ltd. Şti. başvurusu, No. 2017/25089, 08/09/2020

Selahattin Demirtaş (4) başvurusu, No. 2017/27359, 10/06/2020

Selma Mirzaoğlu başvurusu, No: 2014/2994, 7/2/2018

Sencer Başat ve diğerleri [GK] başvurusu, No: 2013/7800, 18/6/2014

Seyfeddin Bahar başvurusu, No: 2014/10204, 5/4/2017

Seyfi Baysal başvurusu, No. 2015/19729, 4/7/2018

Suat Arslan başvurusu, No: 2014/2623, 4/10/2017

Süleyman Özpınar başvurusu, No. 2014/6710, 20/12/2017

Şah Tarım İnş. Tur. Ltd. Şti. başvurusu, No: 2013/7847, 9/3/2016

Şeref Yıldız ve Burak Günay başvurusu, No. 2013/6216, 6/1/2016

Şeyhmus Öncel başvurusu, No: 2014/2991, 25/10/2017

Tarık Korkmaz başvurusu, No. 2019/13057, 09/07/2020

Teoman Gürsoy başvurusu, No. 2017/18796, 27/2/2020

Turgut Hür başvurusu, No. 2018/15349, 20/04/2020

Türkan Altun başvurusu, No: 2012/388, 25/12/2012

Ufuk Yeşil başvurusu, No: 2016/21926, 17/4/2019

Umut Kara başvurusu, No: 2015/2947, 6/3/2019

Vesim Parlak başvurusu, No: 2012/1034, 20/3/2014

Yasemin Ekşi başvurusu, No: 2013/5486, 4/12/2013

Yunus Çiçek başvurusu, No: 2016/11172, 26/12/2018

Yunus Emre Ekici başvurusu, No. 2019/13381, 15/05/2020

Yüksel Baran başvurusu, No: 2012/782, 26/6/2014

Zafer Öztürk başvurusu, No: 2012/51, 25/12/2012

3.3. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi

BVerfG, 8 February 1994, 1 BvR 1693/92

BVerfG, 28 May 1997, 1 BvR 304/97

BVerfGE, 9 July 1997, 2 BvR 1371/96

BVerfG, 28 May 1997, 1 BvR 304/97

BVerfG, 10 May 2000, 1 BvR 1864/95
BVerfG, 13 June 2002, 1 BvR 736/02
BVerfG, 24 June 2003, 2 BvR 685/03
BVerfG, 29 November 2005, 1 BvR 1444/01
BVerfG, 30 August 2010, 1 BvR 1631/08
BVerfG, 22 June 2018, 1 BvR 2083/15

3.4. İspanya Anayasa Mahkemesi

ATC 106/1980, de 26 de noviembre
ATC 165/2011, de 27 de febrero
ATC 185/2011, de 21 de diciembre
ATC 188/2008, de 21 de julio
ATC 26/2012, de 31 de enero
ATC 289/2008, de 22 de septiembre
ATC 29/2011, de 17 de marzo
ATC 44/2015, de 25 de febrero
ATC 96/2012, de 7 de mayo
STC 107/2012, de 21 de mayo
STC 11/1982, de 29 de marzo
STC 112/1984, de 28 de noviembre
STC 115/2013, de 9 de mayo
STC 115/2015, de 8 de junio
STC 116/2013, de 2 de mayo
STC 116/2013, de 20 de mayo
STC 118/2014, de 8 de julio
STC 119/2008 de, 13 de octubre de 2008
STC 122/2013, de 20 de mayo
STC 128/2014, de 21 de julio
STC 130/2014, de 21 de julio
STC 133/2011, de 18 de julio

STC 141/2012, de 2 de julio
STC 147/2013, de 6 de agosto
STC 15/2011, de 28 de febrero
STC 159/2009, de 25 de junio
STC 159/2009, de 25 de junio
STC 160/2014, de 6 de octubre
STC 162/2011, de 2 de noviembre
STC 163/2011, de 2 de noviembre
STC 165/2011, de 1 de noviembre
STC 165/2011, de 3 de noviembre
STC 17/2011, de 28 de febrero
STC 17/2011, de 28 de febrero
STC 170/2011, de 3 de noviembre
STC 170/2013, de 7 de octubre
STC 173/2013, de 10 de octubre
STC 175/2000, de 26 de junio
STC 176/2012, de 15 de octubre
STC 183/2011, de 2 de noviembre
STC 191/2011, de 12 de diciembre
STC 191/2013, de 18 noviembre
STC 192/2012, de 29 de octubre
STC 2/1981, de 30 de enero
STC 2/2013, de 14 de enero
STC 21/2014, de 10 de febrero
STC 21/2015, de 16 de febrero
STC 216/2013, de 19 de diciembre
STC 216/2013, de 19 de diciembre
STC 227/1999, de 13 de diciembre
STC 23/1984, de 20 de febrero
STC 25/1981, de 14 de julio
STC 27/2013, de 11 de febrero

STC 31/1981, de 28 de julio
STC 35/1983, de 11 de mayo
STC 36/2011, de 28 de marzo
STC 42/2015, de 2 de marzo
STC 44/2013, de 25 de febrero
STC 47/2014, de 7 de abril
STC 56/2013, de 11 de marzo
STC 58/2010, de 4 de octubre
STC 58/2014, de 5 de mayo
STC 59/2011, de 3 de mayo
STC 59/2011, de 3 de mayo
STC 6/1998, de 13 de enero
STC 60/2011, de 5 de mayo
STC 61/2011, de 5 de mayo
STC 65/1983, de 21 de julio
STC 67/1988, de 18 de abril
STC 68/2011, de 16 de mayo
STC 69/2011, de 16 de mayo
STC 70/2009, de 23 de marzo
STC 70/2009, de 23 de marzo
STC 79/2013, de 8 de abril
STC 88/2013, de 11 de abril
STC 89/2011, de 6 de junio

3.5. Diger

United States The Supreme Court, *Martin v. Blessing*, 134 S. Ct. 402, 405 (2013)
(Alito, J., respecting denial of *certiorari*)

United States Court of Appeals, *Deutsch v. United States*, No. 67 F.3d 1080 (3d
Cir. 1995), 12/10/1995

United States District Court C.D. California, *Troester v. Starbucks Corp.*, No. 387 F. Supp. 3d 1019 (C.D. Cal. 2019), 17/04/2019

CESCR, *Mohamed Ben Djazia and Naouel Bellili v. Spain*, No. E/C.12/61/D/5/2015, 20/06/2017

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T. 31/1/2012, E.2011/258, K. 2012/8

Yargıtay 11. Ceza Dairesi, T. 7/5/2014, E. 2014/1888, K. 2014/8783

Yargıtay 11. Ceza Dairesi, T. 17/6/2014, E.2014/11200, K.2014/11835

4. İnternet Kaynakları

A Court that matters/Une Cour qui compte. A strategy for more targeted and effective case-processing, 17 March 2021. https://echr.coe.int/Documents/Court_that_matters_ENG.PDF (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan'ın Hürriyet Gazetesi ile yaptığı röportaj, 21 Temmuz 2019 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/mulakatlar/hurriyet-gazetesinin-21-temmuz-2019-tarihli-nushasinda-yayimlanan-mulakat/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi Üyesi Selahaddin Mentеш'in Andiçme Töreni Açılış Konuşması, 25 Temmuz 2019 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesi-uyesi-selahaddin-menteshin-andicme-toreni-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 53. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 27 Mayıs 2015. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-53-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 55. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 25 Mayıs 2017
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-55-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 56. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 25 Mayıs 2018
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesi-nin-56-kurulus-yildonumu-toreni-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Anayasa Mahkemesi'nin 57. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açılış Konuşması, 25 Mayıs 2019
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-57-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acilis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Aslan'ın Yargı Reformu Strateji Belgesinin Yenileme Çalışmalarında Yaptığı Konuşması, 30 Kasım 2018
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/yargi-reformu-strateji-belgesinin-yenileme-calismalarinda-yaptigi-konusma/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Council of Europe Committee of Ministers. Declaration on Ensuring the effectiveness of the implementation of the European Convention on Human Rights at national and European levels (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004 at 114th Session in Strasbourg).
https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805dd12c (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe Parliamentary Assembly. Recommendation 1535 (2001) on Structures, procedures and means of the European Court of Human Rights, (adopted by the Assembly on 26 September 2001 at 28th Sitting), Rec. 1535, 26 September

2001. <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16945&lang=en> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Evaluation Group. Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, EG Court (2001)1, 27 September 2001. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3d0b> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Evaluation Group. Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, EG Court (2001)1, 27 September 2001. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3d0b> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Liaison Committee with the European Court of Human Rights. Synopsis at meeting of 14 October 2008. CL-CEDH(2008)CB2-FINAL, 31 October 2008. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805acb23 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Interim Activity Report on "Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights", CM(2003)165, 9 December 2003. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805de547 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Explanatory report to the [draft] Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control

system of the Convention, CM (2004) 65 Add 2 final, 7 May 2004.
<https://rm.coe.int/09000016805dd068> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Addendum to the final report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM(2003)55-Add 2, 14 April 2003.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e0161 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Interim Activity Report on "Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights, CM(2003)165-Add I, 9 December 2003.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805de34c (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Preliminary opinion on putting into practice certain procedures envisaged to increase the Court’s case-processing capacity. CDDH(2008)014 Addendum I, , 1 December 2008.
[https://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/Docs%202009/CDDH%20\(2008\)%2014%20Add%20I%20E.pdf](https://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/Docs%202009/CDDH%20(2008)%2014%20Add%20I%20E.pdf) (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Opinion of the CAHDI (transmitted to the CDDH) on the public international law aspects of the advisability and modalities of inviting the European Court of Human Rights to put into practice certain procedures which are already envisaged to increase the Court’s case-processing capacity, in particular the new single judge and committee procedures. CM(2009)51-addprov, 31 March 2009.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d171e (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Interim Report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM(2002)146, 18 October 2002. <https://rm.coe.int/09000016805e1b8e> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Final report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM (2003)55, 8 April 2003. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e01c1 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers Steering Committee for Human Rights. Addendum to the final report on “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”, CM(2003)55-Add 2, 14 April 2003. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e0161 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Brighton Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, (Brighton, 20 April 2012). https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2000)706 on Liaison Committee with the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 11 April 2000 at the 706th meeting of the Ministers' Deputies), CM/Del/Dec(2000)706, 13 April 2000. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2f0c (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2000)729 on Budgetary needs of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 15 November 2000 at 729th meeting of the Ministers' Deputies). CM/Del/Dec(2000)729(unclassified), 17 November 2000. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2efa (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2001)740 on Evaluation group to examine the needs of the European Court of Human Rights in the medium term - Draft Terms of reference, composition and proposed work schedule (Adopted by the Committee of Ministers on 7 February 2001 at 740th meeting of the Ministers' Deputies). CM/Del/Dec(2001)740, 9 February 2001. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2c79 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2001)773 on Evaluation group to examine possible means of guaranteeing the effectiveness of the European Court of Human Rights – Report (Adopted by the Committee of Ministers on 21 November 2001 at 773rd meeting of the Ministers' Deputies), CM/Del/Dec(2001)773, 23 November 2001. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e2aa9 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Decision No. (2008)1041 on Liaison Committee with the European Court of Human Rights (CL-CEDH) (Adopted by the Committee of Ministers on 21 November 2008 at 1041st meeting of the Ministers' Deputies). CM/Del/Dec(2008)1041-Vol. I, 21 November 2008. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d22b7 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Decisions on Securing the long-term effectiveness of the supervisory mechanism of the European Convention on Human Rights (Adopted by Committee of Ministers on 16 May 2013 at 123th Session of the Committee of Ministers in Strasbourg), CM/PV(2013)123add1-Item2, 17 May 2013.

https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805c82a8

(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration (Adopted by Committee of Ministers on 11 May 2007 at 117th Session of the Committee of Ministers in Strasbourg), CM(2007)65 final, 11 May 2007.

https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d5c15

(Erişim Tarihi: 04/06/2021); Council of Europe Committee of Ministers.

Declaration of the Committee of Ministers (Adopted by the Committee of Ministers on 7 May 2008 at 118th Session in Strasbourg), CM(2008)47-final, 7 May 2008.

https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d36f4

(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 15 May 2003 at 112th Session in Strasbourg).

https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805dfd00

(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on sustained action to ensure the effectiveness of the implementation of the European Convention on Human Rights at national and European levels (Adopted by the Committee of Ministers on 19 May 2006 at 116th Session in Strasbourg).

https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d8155

(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on The Court of Human Rights for Europe (Adopted by the Committee of Ministers on 7 November 2002 at 111th Session in Strasbourg).
https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680536af6
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Declaration on the protection of Human Rights in Europe Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 08 November 2001 at 109th Session in Strasbourg).
https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680533e6a
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Information No. (2000)35 on Liaison Committee with the European Court of Human Rights (CL-CEDH) Observations by the Chairman (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2000 at 714th meeting of the Ministers' Deputies), CM/Inf(2000)35, 13 June 2000.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680525666
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Interim report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)88, 10 May 2006,
https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d7ff7
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Interlaken Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights (Interlaken, 19 February 2010).
https://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. İzmir Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, (İzmir, 27 April 2011).

https://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Memorandum of the President of the European Court of Human Rights to the States with a View to Preparing the Interlaken Conference, (Interlaken, 3 July 2009).
https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20090703_Costa_Interlaken_ENG.pdf
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Report No. (2000)172 on European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000) (Adopted by the Committee of Ministers on 14 November 2000 at 729th meeting of the Ministers' Deputies), CM(2000)172 (Part. I) (Restricted), 14 November 2000
<https://rm.coe.int/16805e2eec> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)203, 17 January 2007.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d7893
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee of Ministers. Warsaw Declaration - Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe (Warsaw, 16-17 May 2005) (Adopted by the Committee of Ministers on 17 May 2005 at 115th Session in Warsaw).
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804e45a4#globalcontainer (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Committee on Legal Affairs and Human Rights of Parliamentary Assembly. Report No. 11879 on Draft Protocol No. 14bis to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Doc. 11879, 28 April 2009. <https://pace.coe.int/en/files/17738/html> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Study No. 538/2009 on Individual Access to Constitutional Justice Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17-18 December 2010), 27 January 2011. [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e) (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, European Court of Human Rights. *Practical Guide on Admissibility Criteria*. 28 February 2021. https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Parliamentary Assembly. Opinion No. 251 (2004) on Draft Protocol No 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, Opinion 251, 28 April 2004. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17215&lang=en> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe, Parliamentary Assembly. Opinion No. 283/2013 on Draft Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Adopted by the Assembly on 26 April 2013 at the 18th Sitting), Opinion 283, 25 April 2013. <https://pace.coe.int/en/files/19723/html> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe (2014). *Reforming the European Convention on Human Rights: Interlaken, İzmir, Brighton*

and beyond A compilation of instruments and texts relating to the ongoing reform of the ECHR. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
<https://rm.coe.int/reforming-the-european-convention-on-human-rights-interlaken-izmir-bri/1680695a9d> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

ECHR launches new case-processing strategy, Press Release, 17 March 2021
<http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6966913-9378085> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

European Court of Human Rights (2020). *Analysis of Statistics*.
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

European Court of Human Rights Statistics, Violations by Article and by State 1959-2020.
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf Erişim Tarihi: 15/05/2021).

European Union, Council of the European Union. Directive 85/374/EEC on the Approximation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Concerning Liability for Defective Products, 25 July 1985.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0374&from=EN> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi. Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik Bir Türkiye, Nisan 2021.
<https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Joint Response to Proposals to Ensure the Future Effectiveness of the European Court of Human Rights, 1 December 2003.
<https://www.amnesty.org/download/Documents/108000/ior610082003en.pdf>
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

McKenzie M., MacMahon P., O’Cinneide, C., Clarke, L. (2005). *Review of the Working Methods of the European Court of Human Rights, The Right Honourable the Lord Woolf*.
https://www.echr.coe.int/Documents/2005_Lord_Woolf_working_methods_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Steering Committee for Human Rights (CDDH) (2009). *Reforming the European Convention on Human Rights. A Work in Progress*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
<https://www.echr.coe.int/librarydocs/dg2/isbn/coe-2009-en-9789287166043.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı 1982 Anayasası Döneminde Yapılan Başvurular İstatistiğı
https://www.anayasa.gov.tr/media/5019/isyukuson_2018.doc (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012-31/12/2020) https://www.anayasa.gov.tr/media/7192/bb_istatistik_2020-min.pdf
(Erişim Tarihi: 04/06/2021).

TBMM 23. Dönem 5. Yasama Yılı 80. Birleşim Genel Kurul Tutanağı, 22 Mart 2011. s. 65
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=20897&P5=B&PAGE1=3&PAGE2=124 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

TBMM 23. Dönem 5. Yasama Yılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Alt Komisyonu Raporu (Esas No: 1/993, Sıra Sayısı: 696), 03 Mart 2011. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

TBMM 23. Dönem 5. Yasama Yılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu (Esas No: 1/993, Sıra Sayısı: 696), 03 Mart 2011. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

TBMM 23. Dönem, 4. Yasama Yılı 90. Birleşim, Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanı İstanbul Milletvekili Recep Tayyip Erdoğan ve 264 Milletvekilinin 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu, 21 Nisan 2010. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2021)

The Public Information Office Supreme Court of The United States. A Reporter's Guide to Applications Pending Before the Supreme Court of The United States, s. 2. <https://www.supremecourt.gov/publicinfo/reportersguide.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

The United Kingdom House of Lords and House of Commons, Joint Committee on Human Rights. Protocol No. 14 to the European Convention on Human Rights, First Report of Session 2004-2005, 1 December 2004. <https://publications.parliament.uk/pa/jt200405/jtselect/jtrights/8/8.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Türkiye Barolar Birliği (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi* (dördüncü baskı). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2007_Anayasa%20Taslagi_TBB.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Türkiye Barolar Birliği. *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli* (Ankara, Nisan 2011). <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/ambb-2011-382.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

United Nations, Human Rights Council. Report of the Open-Ended Working Group A/HRC/8/7 on An Optional Protocol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights on Its Fifth Session (Geneva, 4-8 February and 31 March-4 April 2008), A/HRC/8/7, 23 May 2008. § 157. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/136/12/PDF/G0813612.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Von Bar, C., Clive, E., Schulte-Nölke, H., Beale, H., Herre, J., Huët, J., Storme, M., Swann, S., Varul, P., Veneziano, A., Zoll, F. (2009). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Münih: Sellier European Law Publishers. https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

5. Mevzuat

6100 sayılı ve 12 Ocak 2011 tarihli Hukuk Muhakemeleri Kanunu (Resmî Gazete, Tarih: 4/2/2011 Sayı: 27836). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6100.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

6216 sayılı ve 30 Mart 2011 tarihli Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (Resmî Gazete, Tarih: 3/4/2011 Sayı: 27894).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6216.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

6502 sayılı ve 7 Kasım 2013 tarihli Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (Resmî Gazete, Tarih: 28/11/2013 Sayı: 28835).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6502.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Act on the Constitutional Court of Hungary. <https://hunconcourt.hu/act-on-the-cc> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Council of Europe. Explanatory Report on Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Council of Europe Treaty Series No. 213, 24 June 2013.
https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_explanatory_report_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe. Explanatory Report to Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby. European Treaty Series No. 155, 11 May 1994. § 23 <https://rm.coe.int/16800cb5e9> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe. Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention. Council of Europe Treaty Series No. 194, 13 May 2004.
<https://rm.coe.int/16800d380f> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe. Explanatory Report to Protocol No. 14bis to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Council of Europe Treaty Series 204, 27 May 2009.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3835> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe. Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby. European Treaty Series No. 155, 11 May 1994. https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P11_ETS155E_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Council of Europe. Protocol No. 14 bis to the European Convention on Human Rights. Council of Europe Treaty Series No. 194, 12 May 2009. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680083718> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe. Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Amending the Control System of the Convention. Council of Europe Treaty Series No. 194, 13 May 2004. https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P14_ETS194E_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Council of Europe. Protocol No. 15 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe Treaty Series No. 213, 24 June 2013. https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Exposición de motivos II-III, Ley Orgánica 6/2007, de 24 de mayo, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-10483> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

La Constitución Española (BOE núm. 311, de 29/12/1978) <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Ley Orgánica 6/2007, de 24 de mayo, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional (BOE núm. 125 de 25 mayo 2007) <http://www.boe.es/boe/dias/2007/05/25/pdfs/A22541-22547.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021)

Rules of the Constitutional Court of South Africa. <https://www.concourt.org.za/index.php/about-us/rules-of-the-court> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Rules of The Supreme Court of the United States, Rule 10 <https://www.supremecourt.gov/ctrules/2019RulesoftheCourt.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

The Constitutional Court Act of the Republic of Slovenia. https://www.us-rs.si/wp-content/uploads/2020/05/the.constitutional.court_act-zusts.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

United Nations. Optional Protocol of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, A/RES/63/117, 10 December 2008. https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CESCR/OPProtocol_en.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

United Nations. Vienna Convention on the Law of Treaties. United Nations Treaty Series No. 1155, 23 May 1969. <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

EKLER

EK 1: MAHKEMELERİN İŞ YÜKÜ İSTATİSTİKLERİ

Tablo 1: AYM'nin iş yükü

Yıl	Toplam Dosya Sayısı*	Bireysel Başvuru Sayısı		Sonuçlandırılan Başvuru Sayısı		Kabul edilemezlik Kararı Sayısı**	
		Sayı	Toplam Dosya Sayısına Oranı	Sayı	Bireysel Başvuru Sayısına Oranı	Sayı	Sonuçlandırılan Başvuru Sayısına Oranı
2012	1501	1342	89,40%	4	0,30%	-	-
2013	10057	9897	98,41%	4924	49,75%	-	-
2014	20777	20578	99,04%	10926	53,10%	-	-
2015	20487	20376	99,45%	15368	75,42%	-	-
2016	80891	80756	99,83%	16089	19,92%	-	-
2017	40707	40530	99,56%	89651	221,20%	-	-
2018	38350	38186	99,57%	35356	92,59%	-	-
2019	43087	42971	99,73%	39376	91,63%	-	-
2020	40503	40402	99,75%	45414	112,41%	-	-
TOPLAM	296360	295038	99,55%	257108	87,14%	228855	89,01%

Kaynak:

AYM (2021). *Norm Denetimi İstatistikleri 2012-2020*. <https://www.anayasa.gov.tr/media/7305/norm-denetimi-istatistikleri.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

AYM (2021). *Bireysel Başvuru İstatistikleri 23/9/2012-31/12/2020*. https://www.anayasa.gov.tr/media/7192/bb_istatistik_2020-min.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

* Toplam dosya sayısı, iptal ve itiraz davaları ve bireysel başvuru sayıları esas alınarak hesaplanmıştır. Yasama dokunulmazlığının kaldırılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (SPK+SPİ), Yüce Divan istatistiklere dahil değildir.

** AYM bu verileri her yıla göre ayrı ayrı tutmamakta, toplam sayıya 2020 istatistiklerinde yer vermektedir.

Tablo 2: FAYM'nin İş Yüğü

Yıl	Toplam Dosya Sayısı	Anayasa Şikâyeti Sayısı		Sonuçlandırılan Anayasa Şikâyeti Sayısı		Kabul edilemezlik Kararı Sayısı*	
		Sayı	Toplam Dosya Sayısına Oranı	Sayı	Anayasa Şikâyeti Sayısına Oranı	Sayı	Sonuçlandırılan Anayasa Şikâyeti Sayısına Oranı
1983	3946	3828	97,01%	3493	91,25%	-	-
1984	3484	3382	97,07%	3582	105,91%	-	-
1985	3141	3066	97,61%	2942	95,96%	-	-
1986	3060	2935	95,92%	3044	103,71%	-	-
1987	3476	3358	96,61%	2905	86,51%	-	-
1988	3702	3613	97,60%	3258	90,17%	-	-
1989	3758	3693	98,27%	3481	94,26%	-	-
1990	3400	3309	97,32%	3995	120,73%	-	-
1991	4077	3904	95,76%	3760	96,31%	-	-
1992	4431	4214	95,10%	4026	95,54%	-	-
1993	5440	5246	96,43%	5211	99,33%	-	-
1994	5324	5194	97,56%	5109	98,36%	-	-
1995	5911	5766	97,55%	4936	85,61%	-	-
1996	5246	5117	97,54%	5097	99,61%	-	-
1997	5078	4962	97,72%	4882	98,39%	-	-
1998	4783	4676	97,76%	4870	104,15%	-	-
1999	4885	4729	96,81%	5036	106,49%	-	-
2000	4831	4705	97,39%	5072	107,80%	-	-
2001	4620	4483	97,03%	4665	104,06%	-	-
2002	4692	4523	96,40%	4549	100,57%	4344	95,49%
2003	5200	5055	97,21%	4678	92,54%	4407	94,21%
2004	5589	5434	97,23%	5468	100,63%	5209	95,26%
2005	5105	4967	97,30%	4920	99,05%	4667	94,86%
2006	6115	5918	96,78%	5985	101,13%	5731	95,76%
2007	6154	6005	97,58%	6175	102,83%	5885	95,30%
2008	6378	6245	97,91%	6090	97,52%	5737	94,20%
2009	6508	6308	96,93%	6051	95,93%	5783	95,57%
2010	6422	6251	97,34%	6158	98,51%	5910	95,97%
2011	6208	6036	97,23%	5914	97,98%	5641	95,38%
2012	5947	5818	97,83%	5462	93,88%	5173	94,71%
2013	6686	6477	96,87%	6369	98,33%	6142	96,44%
2014	6811	6606	96,99%	6400	96,88%	6155	96,17%
2015	5891	5739	97,42%	5971	104,04%	5770	96,63%
2016	5754	5610	97,50%	6067	108,15%	5779	95,25%
2017	5982	5784	96,69%	5456	94,33%	5268	96,55%
2018	5959	5678	95,28%	5988	105,46%	5740	95,86%
2019	5446	5158	94,71%	4953	96,03%	4793	96,77%
2020	5529	5194	93,94%	5466	105,24%	4983	91,16%
TOPLAM	194969	188986	96,93%	187484	99,21%	-	-

Kaynak:

- The Federal Constitutional Court (2009). *Annual Statistics 2008*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2008.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2010). *Annual Statistics 2009*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2009.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2011). *Annual Statistics 2010*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2010.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2012). *Annual Statistics 2011*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2011.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2013). *Annual Statistics 2012*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2012.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2014). *Annual Statistics 2013*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2013.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2015). *Annual Statistics 2014*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2014.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2016). *Annual Statistics 2015*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2015.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2017). *Annual Statistics 2016*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2016.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2018). *Annual Statistics 2017*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2017.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2019). *Annual Statistics 2018*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2018.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2020). *Annual Statistics 2019*. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Statistik/statistics_2019.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- The Federal Constitutional Court (2021). *Annual Report 2020*. <https://jahresbericht.bundesverfassungsgericht.de/en/> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

* FAYM kabul edilemezlik kararı sayısına ilişkin verileri 2002 yılından itibaren tuttuğundan bu tarihten önceki verilere yer verilememektedir.

Tablo 3.1: İAYM'nin İş Yükü

Yıl	Toplam Dosya Sayısı	Amparo Başvurusu Sayısı		Sonuçlandırılan Amparo Başvurusu Sayısı		Kabul Edilemezlik Kararı Sayısı	
		Sayı	Toplam Dosya Sayısına Oranı	Sayı	Amparo Başvurusu Sayısına Oranı	Sayı	Sonuçlandırılan Amparo Başvurusu Sayısına Oranı
1997	5538	5391	97,35%	4301	79,78%	3621	84,19%
1998	5537	5441	98,27%	4885	89,78%	4556	93,27%
1999	5652	5582	98,76%	5090	91,19%	4628	90,92%
2000	6901	6762	97,99%	6913	102,23%	6057	87,62%
2001	6934	6786	97,87%	6106	89,98%	5241	85,83%
2002	7456	7285	97,71%	5611	77,02%	4900	87,33%
2003	7878	7721	98,01%	6658	86,23%	5428	81,53%
2004	7951	7814	98,28%	7109	90,98%	6431	90,46%
2005	9708	9476	97,61%	6078	64,14%	5396	88,78%
2006	11741	11471	97,70%	8368	72,95%	7443	88,95%
2007	10013	9840	98,27%	11393	115,78%	10970	96,29%
2008	10410	10279	98,74%	12833	124,85%	12474	97,20%
2009	10848	10792	99,48%	15693	145,41%	13042	83,11%
2010	9041	8947	98,96%	10110	113,00%	8992	88,94%
2011	7192	7098	98,69%	6584	92,76%	5924	89,98%
2012	7294	7205	98,78%	7515	104,30%	7296	97,09%
2013	7573	7376	97,40%	6012	81,51%	5347	88,94%
2014	7878	7663	97,27%	6882	89,81%	6662	96,80%
2015	7368	7203	97,76%	8513	118,19%	7880	92,56%
2016	6774	6685	98,69%	7596	113,63%	7030	92,55%
2017	6381	6286	98,51%	6186	98,41%	5699	92,13%
2018	6977	6918	99,15%	6721	97,15%	6173	91,85%
2019	7621	7554	99,12%	6494	85,97%	6224	95,84%
2020	6570	6515	99,16%	7036	108,00%	6710	95,37%
Toplam	186919	184090	98,49%	180664	98,14%	164124	90,84%

Tablo 3.2: Özel Anayasal Önem Kararlarının Türe Göre Dağılımı

Yıl	Kabul Edilemezlik Kararı Sayısı	Özel Anayasal Önem Kararı Sayısı*				
		Toplam Sayı	Özel Anayasal Önemin Hiç Gerekçelenendirilmemesi	Özel Anayasal Önemin Yeterli Gerekçelenendirilmemesi	Özel Anayasal Önemin Olmaması	Kabul Edilemezlik Kararı Sayısına Oranı
2014	6662	2430	1331	1082	17	36,48%
2015	7880	2965	1334	1569	62	37,63%
2016	7030	2995	677	1656	662	42,60%
2017	5699	4392	823	2396	1173	77,07%
2018	6173	4454	765	2350	1339	72,15%
2019	6224	4469	741	2328	1400	71,80%
2020	6710	4946	588	2534	1824	73,71%
Toplam	46378	26651	6259	13915	6477	57,46%

Kaynak:

- TCE (2000). *Memoria 1999*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%201999.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2001). *Memoria 2000*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202000.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2002). *Memoria 2001*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202001.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2003). *Memoria 2002*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202002.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2004). *Memoria 2003*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202003.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2005). *Memoria 2004*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202004.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2006). *Memoria 2005*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202005.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2007). *Memoria 2006*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202006.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2008). *Memoria 2007*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202007.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2009). *Memoria 2008*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202008.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2010). *Memoria 2009*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202009.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2011). *Memoria 2010*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202010.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2012). *Memoria 2011*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202011.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2013). *Memoria 2012*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202012.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2014). *Memoria 2013*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202013.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2015). *Memoria 2014*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria%202014.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2016). *Memoria 2015*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria-2015.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2017). *Memoria 2016*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/Memoria-2016.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2018). *Memoria 2017*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/MEMORIA2017.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2019). *Memoria 2018*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/MEMORIA-2018.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2020). *Memoria 2019*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Documents/MEMORIA-2019.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- TCE (2021). *Avance estadística año 2020*. <http://www.tribunalconstitucional.es/es/memorias/Estadisticas/Avance%20estad%C3%ADstico%20a%C3%B1o%202020.pdf> (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

Tablo 5: AİHM'in İş Yüğü

Yıl	Derdest Başvuru Sayısı	Bireysel Başvuru Sayısı*	Sonuçlandırılan Başvuru Sayısı**		Kabul Edilemezlik ve Kayıttan Düşme Kararı Sayısı***	
			Sayı	Bireysel Başvuru Sayısına Oranı	Sayı	Sonuçlandırılan Başvuru Sayısına Oranı
1998	7800	5981	4420	73,90%	3658	82,76%
1999	12600	8400	4251	50,61%	3520	82,80%
2000	15900	10482	7862	75,00%	6776	86,19%
2001	19800	13858	9728	70,20%	8989	92,40%
2002	24900	28255	18450	65,30%	17868	96,85%
2003	38500	27281	18034	66,10%	17272	95,77%
2004	50000	32512	21181	65,15%	20350	96,08%
2005	56800	35402	28648	80,92%	27612	96,38%
2006	66500	39350	29658	75,37%	28160	94,95%
2007	79400	41700	28792	69,05%	27057	93,97%
2008	97300	49850	32045	64,28%	30164	94,13%
2009	119300	57100	35460	62,10%	33065	93,25%
2010	139650	61300	41183	67,18%	38576	93,67%
2011	151600	64500	52188	80,91%	50677	97,10%
2012	128100	65150	87879	134,89%	86201	98,09%
2013	99900	65900	93397	141,73%	89737	96,08%
2014	69900	56250	86063	153,00%	83675	97,23%
2015	64850	40650	45574	112,11%	43133	94,64%
2016	79750	53500	38505	71,97%	36579	95,00%
2017	56250	63350	85951	135,68%	70356	81,86%
2018	56350	43100	42761	99,21%	40023	93,60%
2019	59800	44500	40667	91,39%	38480	94,62%
2020	62000	41700	39190	93,98%	37289	95,15%
TOPLAM	-	950071	891887	93,87%	839217	94,09%

Kaynak:

- ECtHR (2002). *Annual Report 2001*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2001_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2003). *Annual Report 2002*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2002_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2004). *Annual Report 2003*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2003_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2005). *Annual Report 2004*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2004_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2006). *Annual Report 2005*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2005_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2007). *Annual Report 2006*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2006_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2008). *Annual Report 2007*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2007_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2009). *Annual Report 2008*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2008_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2010). *Annual Report 2009*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2009_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2011). *Annual Report 2010*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2010_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2012). *Annual Report 2011*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2011_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2013). *Annual Report 2012*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2012_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2014). *Annual Report 2013*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2013_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2015). *Annual Report 2014*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- ECtHR (2016). *Annual Report 2015*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2015_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

ECtHR (2017). *Annual Report 2016*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
ECtHR (2018). *Annual Report 2017*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
ECtHR (2019). *Annual Report 2018*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2018_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
ECtHR (2020). *Annual Report 2019*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2019_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
ECtHR (2021). *Annual Report 2020*. https://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2020_ENG.pdf (Erişim Tarihi: 04/06/2021).

* Bireysel başvuru sayısı, bir karar organına sevk edilen başvuruların sayısını belirtmektedir. AİHM 2006 yılına kadar Mahkeme'nin bir yıl içerisinde aldığı toplam başvuru sayısına istatistiklerinde yer verirken, 2006 yılından sonra yalnızca bir karar organına sevk edilen başvurulara yer vermeye başlamıştır. Dolayısıyla özellikle idari incelemesi yapılarak reddedilen dilekçeler bu sayıya dahil değildir.

** Sonuçlandırılan başvuru sayısına idari ret kararları dahil değildir.

*** AİHM kabul edilemezlik ve kayıttan düşme sebebiyle reddedilen başvurulara ilişkin toplam sayı verdiği için yalnızca kabul edilemezlik kararlarına ilişkin sayısal bir veri sunulamamaktadır. Mahkeme ilk kez 2020 yıllık raporunda kabul edilemez bulunan ve kayıttan düşürülen başvuruların sayısını ayrı ayrı açıklamıştır. Bu veriye göre genel bir yorum yapılacak olursa 2020 yılında sonuçlandırılan 39190 başvurunun %82,24'ünde kabul edilemezlik, %12,90'ında kayıttan düşme kararı verilmiştir.

EK 2: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLAR LİSTESİ

Tablo 6: AYM kararları listesi

BAŞVURU	NUMARA	TARİH	KONU
K.V.	2014/2293	01/12/2016	Karar düzeltme talebinin reddedilmesi sonucu başvurusunun 1.058,85 Türk lirası para cezası ve yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Seyfeddin Bahar</i>	2014/10204	05/04/2017	Hükümlünün kullandığı sekreter altlığına bulunduğu ceza infaz kurumu tarafından el konulması
<i>İbrahim Kızılkaya</i>	2014/2517	05/04/2017	Yargıtay önündeki bir yargılamada başsavcı tebliğnamesinin tebliğ edilmemesi
<i>Oğuz Zengin (2)</i>	2014/156	20/04/2017	98,05 Türk lirası ek özel hizmet tazminatına ilişkin yargılamada davalı idarenin savunmalarının tebliğ edilmemesi ve yargılamanın uzun sürmesi
<i>Mehmet Çelebi Çalan (2)</i>	2014/5674	08/06/2017	Hükümlü olan başvurucuya gönderilen ajandalarına bulunduğu ceza infaz kurumu tarafından el konulması
F.N.G.	2014/11928	21/06/2017	Kırmızı ışık ihlali sebebiyle başvurusunun 172 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Devran Duran</i>	2014/10405	25/07/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Enes Ulu</i>	2014/16751	20/09/2017	Yargıtay önündeki bir yargılamada başsavcı tebliğnamesinin tebliğ edilmemesi
<i>Hamit Kiye</i>	2014/2603	04/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Harun Karataş</i>	2014/2610	04/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Suat Arslan</i>	2014/2623	04/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Mehmet Emin Tutak</i>	2014/2611	25/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Şeyhmus Öncel</i>	2014/2991	25/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Mürsel Polat ve Nuriye Artuç</i>	2014/3470	25/10/2017	Tahakkuk ettirilen 1.088,94 Türk lirası yol katılım payının iptali istemiyle açılan davada mahkemenin yeterli araştırma yapmaması
<i>Kenan Burukanlı</i>	2014/2620	26/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Cihan Karabay</i>	2014/2906	08/11/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Emine Demir Özden</i>	2014/13769	22/11/2017	Görev süresi uzatılmayan başvuru sahiplerinin üniversite ile ilişkisinin kesilmesine ilişkin yargılamada Danıştay savcısı ve tetkik hakiminin görüşünün tebliğ edilmemesi
<i>Kasım Biner</i>	2014/11399	22/11/2017	Yurt dışındaki hizmet süresinin terfi işlemlerinde dikkate alınmasına ilişkin yargılamada Danıştay tetkik hakiminin görüşünün tebliğ edilmemesi
<i>Emek Yapı Yat. İnç Tic. Ltd. Şti.</i>	2014/19521	05/12/2017	Gürültü sebebiyle başvurusunun 3.000 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Süleyman Özpinar</i>	2014/6710	20/12/2017	Tüketici uyuşmazlığından kaynaklanan 201,18 Türk lirası değerindeki yargılamada yeterli inceleme yapılmaması

<i>İsa Durç</i>	2014/1529	26/12/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Bahar Fırat ve Diğerleri</i>	2014/9810	09/01/2018	Yetkisiz mahkemede dava açılması başvurusunun toplam 1.580 Türk lirası vekalet ücreti ve yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Selma Mirzaoğlu</i>	2014/2994	07/02/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Metin Mirzaoğlu</i>	2014/3571	07/02/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Ali Can Arslan</i>	2014/2947	08/03/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Kadri Karakaş</i>	2014/823	08/03/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Ali Rıza Ak</i>	2015/15965	27/06/2018	Başvurucunun tarafı olduğu yargılamada yeterli inceleme yapılmaması ve kararın gerekçesiz olması
<i>Murat Türk (4)</i>	2015/19665	28/06/2018	Hükümlü olan başvurucuya ait bir kısım eşyaya bulunduğu ceza infaz kurumu tarafından el konulması
<i>Bülent Sağlam</i>	2014/6225	28/06/2018	Alkollü araç kullanımı sebebiyle başvurusunun 650 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Seyfi Baysal</i>	2015/19729	04/07/2018	İtirazın iptali davası neticesinde başvurusunun 750 Türk lirası vekalet ücreti ödemesine karar verilmesi
<i>Ahmet Uyanık ve Diğerleri</i>	2015/1617	13/09/2018	Karar düzeltme talebinin reddi sonucu 288 TL para cezası kesilen
<i>Murat Karaaslan</i>	2015/13725	19/09/2018	Yargıtay önündeki bir yargılamada başsavcı tebliğnamesinin tebliğ edilmemesi
<i>Cemal Yüksel</i>	2016/588	19/09/2018	Başvurucunun 1.456,68 Türk lirası alacak nedeniyle itirazın iptali davasında ticari defterler üzerinde inceleme yapılmaması ve karşı tarafa yemin teklifinde bulunulmaması
<i>Özgür Arıbaş</i>	2015/2394	31/10/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Bilal Sönmezsoy</i>	2015/2755	28/11/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Mustafa Mümin Bulun</i>	2016/6890	25/12/2018	Hız sınırı ihlali sebebiyle başvurusunun 189 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Yunus Çiçek</i>	2016/11172	26/12/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Umut Kara</i>	2015/2947	06/03/2019	Sendikall faaliyet sebebiyle başvuruya yazılı uyarı verilmesi
<i>Dayınat Magomedzhamilova ve Diğerleri</i>	2015/516	20/03/2019	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Ufuk Yeşil</i>	2016/21926	17/04/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>M.Ö. (2)</i>	2017/20197	09/05/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Metin Güneş</i>	2017/23083	28/05/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>E.S.G.</i>	2017/4528	29/05/2019	Başvurucunun 1.000 Türk lirası tazminat talebinin esası incelenmeden görevsizlik kararı verilmesi
<i>Metin Karahan</i>	2017/16972	11/09/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>F.A.</i>	2017/38209	11/09/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi

<i>A.O.C.</i>	2015/9777	26/09/2019	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Mutlu Bulut</i>	2017/20749	26/09/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>R.A. (2)</i>	2015/15891	09/10/2019	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>M.Q.</i>	2015/11553	24/10/2019	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Ali Kavlak</i>	2016/8018	10/12/2019	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Mehmet Güzelöğlü (3)</i>	2017/33273	11/12/2019	Sürücü belgesi olmaksızın araç kullanan başvuruçunun 1.763 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Hüseyin Ekinci (2)</i>	2017/29200	09/01/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Kemal Salpagarov</i>	2016/12809	16/01/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Mehmet Güzelöğlü (4)</i>	2017/22361	12/02/2020	Başkasına kiralanan aracın göçmen kaçakçılığında kullanılması sebebiyle başvuruçunun 876 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Met-Ay Oto Kiralama Org. Tur. Tic. ve San. A.Ş.</i>	2017/6422	12/02/2020	Sürücü belgesi olmaksızın araç kullanan başvuruçunun 1.609 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>A.E.S.</i>	2017/13568	12/02/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>İsmail Solmaz</i>	2017/15251	12/02/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Teoman Gürsoy</i>	2017/18796	27/02/2020	Başvuruçunun 2.150,79 Türk lirası borca karşı açtığı istirdat davasının açılmamış sayılması
<i>Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. Ve Tic. Ltd. Şti.</i>	2017/6462	27/2/2020	Başvuruçunun 1.278 Türk lirası trafik para cezası kararına karşı yaptığı itirazın süre aşımı sebebiyle reddedilmesi
<i>Kenan Koçer</i>	2018/1926	27/02/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Osman Nuri Kurt</i>	2017/33011	10/03/2020	Faaliyetin katma değer vergisinden istisna tutulmasına rağmen başvuruçudan 2.222,70 Türk lirası tarhiyat yapılması
<i>Mohamed Sabry Aly Azzazy ve Diğerleri</i>	2016/40091	20/04/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Kristina Luttsato ve Diğerleri</i>	2016/4754	20/04/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Turgut Hür</i>	2018/15349	20/04/2020	İdari işlemin iptali istemiyle açılan davada başvuruçunun 1.090 Türk lirası vekalet ücreti ödemesine karar verilmesi
<i>Mehmet Ali Pekgüzel</i>	2017/16053	04/05/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Yunus Emre Ekici</i>	2019/13381	15/05/2020	Dava açtığı sırada bulunmayan bir hükme dayalı olarak başvuruçunun 2.222,40 Türk lirası harç ödemesine karar verilmesi

<i>Maftuna Solieva ve Diğerleri</i>	2016/1562	15/05/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Bilal Abdulsattar El Raviye ve Diğerleri</i>	2018/27603	15/05/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Adnan Deniz ve Diğerleri</i>	2019/6983	15/05/2020	İdari işlemin iptali istemiyle açılan davada başvuru lehine 600 Türk lirası vekalet ücreti ödemesine karar verilmesi
<i>M.D. Ve Diğerleri</i>	2016/24613	02/06/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Selahattin Demirtaş (4)</i>	2017/27359	10/06/2020	İnfaz Hâkimliğine yapılan şikâyetle savcı görüşünün başvuruya tebliğ edilmemesi
<i>Hasan Mutlu Altun</i>	2016/30823	10/06/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>İlhami İzmirli</i>	2017/21175	23/06/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Mehmet Kocağa</i>	2017/21161	30/06/2020	Beraat ile sonuçlanan ceza yargılamasında başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Mahmut Mumcu</i>	2017/24655	09/07/2020	Başvurunun tutulduğu ceza infaz kurumunda tıraş makinesi bulundurma talebinin kabul edilmemesi
<i>Tarik Korkmaz</i>	2019/13057	09/07/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Rasul Tamaev ve Diğerleri</i>	2016/30880	21/07/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Ali Özmen İnşaat Taah. Tur. Gıda Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti.</i>	2017/18746	22/07/2020	Yargı mercii olarak gösterilen idare mahkemesinde dava açmasına rağmen yanlış yargı kolunda dava açtığından bahisle davanın reddedilerek başvuru lehine 990 Türk lirası vekalet ücreti ödemesine karar verilmesi
<i>Saat ve Saat Teknik Servis Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.</i>	2017/25089	08/09/2020	İşyeri denetimi neticesinde mevzuata aykırılık sebebiyle başvuru lehine 3.294 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Haiham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve Diğerleri</i>	2017/29511	09/09/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Nevri İlhan</i>	2017/24753	15/09/2020	Başvurunun 1.310,41 Türk lirası tazminat talepli kamulaştırmasız el atma davasının reddedilmesi
<i>Hekmatullah Kamalov ve Diğerleri</i>	2017/5038	15/09/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Ali Efendi Peksak (3)</i>	2017/19054	29/09/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Erol Çiçek (2)</i>	2017/22570	29/09/2020	İdare mahkemesinde açtığı davanın reddedilmesi sonucu başvuru lehine 1.000 Türk lirası vekalet ücreti ödemesine karar verilmesi
<i>Mehmet Keçeci</i>	2018/24673	21/10/2020	İnfaz Hâkimliğine yapılan şikâyetle savcı görüşünün başvuruya tebliğ edilmemesi
<i>Otabek Karimov ve Diğerleri</i>	2016/36559	04/11/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi

<i>Turgay Gökkoym (2)</i>	2018/10156	18/11/2020	Davanın konusuz kalması sebebiyle başvurunun 990 Türk lirası vekalet ücreti ve 39 Türk lirası yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Şükrü İlci</i>	2018/3449	18/11/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>A.A.K. ve Diğerleri</i>	2016/43088	03/12/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>R.Ü.</i>	2017/38574	03/12/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcı görüşünün sanık veya müdafine tebliğ edilmemesi
<i>Mattsong Maitouhuti ve Diğerleri</i>	2017/22784	31/12/2020	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>Fırat Kılınç</i>	2018/2796	12/01/2021	Alkollü araç kullanması sebebiyle başvurunun ehliyetine 6 ay süreyle el konulması
<i>Güler Ertugay ve Diğerleri</i>	2017/34088	19/11/2020	Başvuruların görevsiz yargı yerinde dava açması sebebiyle her biri aleyhine 1.800,00'er Türk lirası vekalet ücreti ödemelerine karar verilmesi
<i>Ebru Çıtak ve Fazilet Demirbaş</i>	2017/34088	19/11/2020	Başvuruların 2.500 TL manevi tazminat ile 1.100 TL vekalet ücretinden ibaret toplamda 3.600 TL'nin tahsili için başlattıkları icra takibinin
<i>İnan Gök</i>	2018/1936	28/01/2021	Hükümlü bulunduğu cezaevinde başvuru hakkında verilen disiplin cezasına itirazının kabulü kararına savcının itiraz beyanlarının tebliğ edilmemesi
<i>G. Ltd. Şti.</i>	2018/22658	19/07/2018	Başvuru şirkete ait inşaat atıklarının çevre kirliliğine neden olduğu gerekçesiyle başvurunun 5.000 Türk lirası idari para cezasına çarptırılması
<i>Metin Bayram</i>	2018/21996	25/02/2021	Açığa alınan kamu görevlisi başvurunun kesilen maaşının göreve iade edildikten sonra değer kaybına uğratılarak ödenmesi için yürütülen yargılama sonucu toplam 1.195,47 Türk lirası alacağından mahrum kalması
<i>Nazım Candan</i>	2018/3326	10/03/2021	Ecrimisil ihbarnamesinin fahiş kısmının iptali için açılan davanın kısmen kabulü ile başvurunun 2.319,91 Türk lirası yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Abdulaziz Cedan ve Diğerleri</i>	2016/32270	07/04/2021	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi
<i>A.E. ve Diğerleri</i>	2016/22584	21/04/2021	İdari gözetim kararına yapılan itirazın kabul edilmesine rağmen kesinleşen karar sonucu başvuru lehine vekalet ücretine hükmedilmemesi

Tablo 7: AİHM kararları listesi

BAŞVURU	NUMARA	TARİH	KONU
<i>Ionescu v. Romania</i>	36659/04	01/06/2010	Sözleşmeye aykırılık sebebiyle oluşan 90 Euro zararın tazmini talebinin reddedilmesi
<i>Korolev v. Russia</i>	25551/05	01/07/2010	1 Euro'dan daha az değerdeki tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Vasilchenko v. Russia</i>	34784/02	23/09/2010	İş uyuşmazlığı sebebiyle 12 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Rinck c. France</i>	18774/09	19/10/2010	Trafik kuralları ihlali sebebiyle ehliyetten bir puan silinerek 150 Euro para cezası ve 22 Euro yargılama giderinin ödenmesine karar verilmesi
<i>Dudek v. Germany</i>	12977/09 and others	23/11/2010	Başvurucunun 97,06, 71,05, 208, 213,16 ve 312,17 Euro tutarındaki alacak taleplerinin dördünün reddedilmesi
<i>Kovalenko and Boyko v. Ukraine</i>	15066/03	30/11/2010	Alacaklarını yaklaşık iki yıllık gecikmeyle tahsil edebilen başvurucunun 0,40 Euro değerindeki bir alacağını tahsil edememesi
<i>Holub c. République Tchèque</i>	24880/05	14/12/2010	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemelerinin görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Gaglione and Others v. Italy</i>	45867/07 and others	21/12/2010	Pinto başvurusu kapsamında başvuruculara ödenmesine karar verilen 200 ila 13.749,99 Euro arasında değişen tazminat alacaklarına ilişkin kararların icra edilmemesi veya icrasının gecikmesi
<i>Sancho Cruz et Autres c. Portugal</i>	8851/07 and others	18/01/2011	Tarım arazilerinin kamulaştırılması sebebiyle başvuruculara ödenmesine karar verilen 30.046,96 ila 76.362,81 Euro arasında değişen tazminat alacaklarına ilişkin kararların icrasının gecikmesi
<i>Bratri Zatkove, A.S. c. République Tchèque</i>	20862/06	08/02/2011	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemelerinin görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>3a.Cz S.R.O. v. The Czech Republic</i>	21835/06	10/02/2011	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemelerinin görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Gaftoniuc v. Romania</i>	30934/05	22/02/2011	İş uyuşmazlığı sebebiyle tazminat alacağına ilişkin kararın geç icra edilmesi sonucu doğan 25 Euro faiz alacağından mahrum kalınması
<i>Benet Praha, Spol. S R.O., v. The Czech Republic</i>	33908/04 and others	24/02/2011	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada savcı görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Čavajda v. The Czech Republic</i>	17696/07	29/03/2011	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemelerinin görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Matoušek v. The Czech Republic</i>	2945895	29/03/2011	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemelerinin görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Ștefănescu c. Roumanie</i>	11774/04	12/04/2011	Başvurucunun 125 Euro manevi tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Finger v. Bulgaria</i>	37346/05	10/05/2011	Mirasın paylaşılmasına ilişkin bir uyuşmazlıkta yargılamanın uzun sürmesi
<i>Fedotov v. Moldova</i>	51838/07	24/05/2011	12 Euro manevi tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Juhas Đurić v. Serbia</i>	48155/06	07/06/2011	Savunma avukatı olarak görevlendirilen başvurucunun hizmet karşılığının ödenmemesi
<i>Luchaninova v. Ukraine</i>	16347/02	09/06/2011	Hırsızlık suçundan mahkumiyeti sebebiyle başvurucunun yaklaşık 10 Euro para cezası ödenmesine karar verilmesi
<i>Burov v. Moldova</i>	38875/03	14/06/2011	İş uyuşmazlığı sebebiyle 107 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Giuran v. Romania</i>	24360/04	21/06/2011	Başvurucuya ait kişisel malların çalınması sebebiyle 350 Euro tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Van Velden v. The Netherlands</i>	30666/08	19/07/2011	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması

<i>Ladygin v. Russia</i>	35365/05	30/08/2011	Başvurucunun iç hukukta açıkça temeli bulunmayan davasının esasını incelemeyen reddedilmesi
<i>Živić v. Serbia</i>	37204/08	13/09/2011	Başvurucunun maaş artışı arasındaki farkın ödenmemesi ve buna bağlı olarak eksik sigorta primlerinin tamamlanmaması
<i>Havelka v. The Czech Republic</i>	1984273	20/9/2011	1.515 Euro manevi tazminat alacağına ilişkin yargılamanın uzun sürmesi
<i>Kiouis c. Grèce</i>	52036/09	20/9/2011	504 Euro maddi tazminat alacağına ilişkin davada yargılamanın uzun sürmesi
<i>Flisar v. Slovenia</i>	3127/09	29/09/2011	Bir ceza yargılaması kapsamında mahkûm edilen başvuru hakkındaki kararlarda şikâyetlerinin anayasa mahkemesi tarafından dikkate alınmaması
<i>Jančev v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia"</i>	18716/09	4/10/2011	İlk derece mahkemesinin kararının kamuya açıklanmaması
<i>Fomin v. Moldova</i>	36755/06	11/10/2011	İdari bir suçtan mahkûm edilen başvuru hakkındaki kararlarda yeterli gerekçe sunulmaması
<i>Pantelimon and Vasilia Savu v. Romania</i>	29218/05	11/10/2011	100.000 Roman leyi para cezasının ödenmesine ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Giusti v. Italy</i>	13175/03	18/10/2011	Satış sözleşmesine ilişkin bir uyuşmazlığın 15 yıl 5 ay sürmesine karşın yapılan Pinto başvurusu kapsamındaki tazminat taleplerinin reddedilmesi
<i>Fernandez c. France</i>	65421/10	17/01/2012	Trafik kuralları ihlali sebebiyle ehliyetten bir puan silinerek 135 Euro para cezası ve 22 Euro yargılama giderinin ödenmesine karar verilmesi
<i>Gururyan v. Armenia</i>	11456/05	24/01/2012	İş uyuşmazlığı sebebiyle 102,882 Ermeni dramı tazminat alacağının icrasının uzun sürmesi
<i>Diacenco v. Romania</i>	124/04	07/02/2012	Trafik kazası sonucunda başvuru hakkında açılan ceza yargılamasında berat kararı verildiği halde hukuk yargılamasında 2600 Euro tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Munier c. France</i>	38908/08	14/02/2012	Trafik kuralları ihlali sebebiyle başvuru hakkındaki 38 Euro para cezasının ödemesine karar verilmesi
<i>Sumbera c. République Tchèque</i>	48228/08	21/02/2012	Kira sözleşmesine ilişkin bir uyuşmazlık sebebiyle başvuru hakkındaki 227 Euro yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Gagliano Giorgi v. Italy</i>	23563/07	06/03/2012	Başvurucunun tarafı olduğu ceza yargılamasının 10 yıl 7 ay sürmesi
<i>Shefer v. Russia</i>	45175/04	13/03/2012	61 Euro tutarındaki tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Bazelyuk v. Ukraine</i>	49275/08	27/03/2012	Ev elektriğinin kesilmesi sebebiyle 212 Euro manevi tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Nicoleta Gheorghe c. Roumanie</i>	23470/05	03/04/2012	Komşularının huzurunu bozması sebebiyle başvuruya yaklaşık 17 Euro para cezası verilmesi
<i>Liga Portuguesa de Futebol Profissional c. Portugal</i>	49639/09	03/04/2012	İdare mahkemesi önündeki yargılamada savcı görüşünün başvuruya bildirilmemesi
<i>Jirsák v. The Czech Republic</i>	2581749	05/04/2012	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemelerinin görüşlerinin başvuruya bildirilmemesi
<i>Ieso c. Italie</i>	34383/02	24/04/2012	Derece mahkemeleri önündeki yargılamaların 10 yıl 3 ay sürmesi ve Pinto başvurusu sebebiyle takdir edilen 3.398,28 Euro tazminatın az olması
<i>Heather Moor & Edgecomb Ltd. v. The United Kingdom (No. 2)</i>	30802/11	26/06/2012	Ombudsman kararının kamuya açıklanmaması
<i>Berladir and Others v. Russia</i>	34202/06	10/07/2012	Halka açık toplantı usulünü ihlal etmekten suçlu bulunan başvuru sahiplerinin 500 değerlerinin 1000 Rus rublesi para cezası ile cezalandırılmaları

<i>Marin Kostov v. Bulgaria</i>	13801/07	24/07/2012	Tutuklu olan başvuruçunun ailesinden gelen paketin cezaevi yönetimince kendisine verilmemesine karşı Cumhuriyet savcısına şikâyetinde bulunması sebebiyle tecrit hücrelerinde on dört gün hapis cezası ile cezalandırılması
<i>Van Der Velden v. The Netherlands</i>	21203/10	31/07/2012	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Mitric c. Roumanie</i>	47991/07	04/09/2012	Trafik kuralları ihlali sebebiyle başvuruçunun 55 Euro para cezası ödemesine karar verilmesi
<i>Boelens et Autres c. Belgique</i>	20007/09 and others	11/09/2012	Görevin yerine getirilmemesi sebebiyle başvuruçuların 50 Euro idari para cezası ödemesine karar verilmesi
<i>Bjelajac v. Serbia</i>	6282/06	18/09/2012	Başvuruçunun apartman dairesine bitişik bazı ortak kısımların kiracıların bir kısmı tarafından kullanılmasının kısıtlanmasına ilişkin kararın uygulanmaması
<i>Uhl v. The Czech Republic</i>	1848/12	25/09/2012	Kişisel veriler kullanılarak alınan ve bu verilere gerek kalmadan alınan ulaşım kartlarındaki 47 Euro tutarındaki farktan kaynaklanan maddi kayıptan kaynaklanan davanın reddedilmesine ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Kapel v. Poland</i>	16519/05	02/10/2012	Başvuruçunun erken emeklilik maaşı alma hakkından mahrum bırakılması
<i>Zwinkels v. The Netherlands</i>	16593/10	09/10/2012	Başvuruçunun evinde arama yapan müfettişlerin başvuruçunun garajına izinsiz olarak araçlarını park etmesi
<i>Piğtka v. Poland</i>	34216/07	16/10/2012	Başvuruçunun 238.000 Polonya zlotisi yargılama masrafı ödemesine karar verilmesi
<i>Zborovský v. Slovakia</i>	14325/08	23/10/2012	Başvuruçuların itirazlarının ve anayasa şikâyetinin keyfi bir şekilde reddedilmesi
<i>Pacifico c. Italie</i>	34389/02 and others	15/11/2012	Bir dereceli yargılamanın 5 yıl ile 7 yıl arasında veya iki dereceli yargılamanın neredeyse 7 yıl ile 23 yıldan fazla sürmesi ve Pinto başvurusu neticesinde takdir edilen tazminatın az olması
<i>Koval and Others v. Ukraine</i>	22429/05	15/11/2012	Başvuruçunun elektrikli matkabına el konulması
<i>Joos v. Switzerland</i>	43245/07	15/11/2012	Federal mahkeme önündeki yargılamada karşı tarafın görüşlerinin başvuruya bildirilmemesi
<i>Šýkora v. The Czech Republic</i>	23419/07	22/11/2012	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Čadek and Others v. The Czech Republic</i>	31933/08 and others	22/11/2012	Taşınmaza ilişkin bir uyuşmazlıkta başvuruçuların 23.210 Euro tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Lew v. Poland</i>	34386/04	04/12/2012	Başvuruçunun erken emeklilik maaşı alma hakkından mahrum bırakılması
<i>Migalska v. Poland</i>	10368/05	04/12/2012	Başvuruçunun erken emeklilik maaşı alma hakkından mahrum bırakılması
<i>Hudecová and Others v. Slovakia</i>	53807/09	18/12/2012	98 Euro ile 137 Euro arasında değişen uyuşmazlık miktarından yargılamanın durdurulması sebebiyle mahrum kalınması
<i>Galović v. Croatia</i>	54388/09	5/3/2013	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamanın 6 yıl 2 ay sürmesi
<i>Asmayev v. Russia</i>	44142/05	14/03/2013	Mevduat hesabındaki faiz oranının banka tarafından tek taraflı olarak düşürülmesi sebebiyle başvuruçunun 6,795 Euro tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Eon v. France</i>	26118/10	14/03/2013	Cumhurbaşkanına hakaret sebebiyle başvuruçunun 30 Euro para cezasıyla cezalandırılması
<i>X.Y. v. Hungary</i>	43888/08	19/03/2013	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Cecchetti v. San Marino</i>	40174/08	09/04/2013	Beyan edilmemiş gelir sebebiyle 13.91 Euro vergiyle birlikte 3.48 Euro para cezası ödenmesine ilişkin yargılamanın uzun sürmesi
<i>Rudyk and Others v. Ukraine</i>	52932/07 and others	09/04/2013	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi

<i>Domančić v. Croatia</i>	18786/11	02/05/2013	Başvurucuya 1.907 Euro maaş alacağı ödemesine karar verilen yargılamanın uzun sürmesi
<i>Negreanu c. Roumanie</i>	30164/03	14/05/2013	50 hektarlık arazinin mülkiyet hakkının tanınmasına ilişkin yargılamada tanık deliline başvurulmaması
<i>Zeynalov v. Azerbaijan</i>	31848/07	30/05/2013	Ceza yargılaması sebebiyle başvurunun 84 Euro para cezası ödemesine karar verilmesi
<i>Bartl v. Slovakia</i>	48638/09	4/6/2013	Derece mahkemeleri önündeki yargılamanın 3 yıl 1 ay 7 gün sürmesi
<i>Bannikov v. Latvia</i>	19279/03	11/06/2013	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Kiselyov v. Ukraine</i>	42953/04	13/06/2013	85 Euro değerindeki tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Komanický v. Slovakia</i>	53364/07	18/06/2013	Kira sözleşmesine ilişkin uyuşmazlık sebebiyle 50 Euro tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Sereny v. Romania</i>	13071/06	18/06/2013	Başvurucunun dolandırıcılık sebebiyle 3 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırılmasına ve hukuka aykırı olarak elde ettiği maddi faydanın iade edilmesine ilişkin yargılamanın 7 yıldan fazla sürmesi
<i>Kirovogradoblenergo, Pat v. Ukraine</i>	35088/07	27/06/2013	Elektrik kesme işlemi sebebiyle başvuru şirketin 238,67 Euro manevi tazminat ödemesi kararına karşı yapılan itirazın reddedilmesi
<i>Bakirtzidis et Autres c. Grèce</i>	45830/08	11/07/2013	İdari bir uyuşmazlıkta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Remuszko v. Poland</i>	1562/10	16/07/2013	Gazetenin başvurunun kitabı için ücretli reklâm yayınlamayı reddetmesi
<i>Fiocca c. Italie</i>	32968/02	16/07/2013	Derece mahkemeleri önündeki yargılamanın 10 yıl 1 ay sürmesi ve Pinto başvurusu neticesinde takdir edilen 10,329 Euro tazminatın az olması
<i>Gagliardi c. Italie</i>	29385/03	16/07/2013	Pinto başvurusu neticesinde takdir edilen 4.900 Euro tazminatın az olması ve kararın icrasının 6 ay gecikmesi
<i>Galasso et Autres c. Italie</i>	32740/02 and others	16/07/2013	Derece mahkemeleri önündeki iki aşamalı yargılamanın yaklaşık 7 yıl ile 9 yıldan fazla sürmesi ve Pinto başvurusu neticesinde takdir edilen tazminatın az olması
<i>Khvorostyanov and Others v. Ukraine</i>	54552/09 and others	25/07/2013	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Çelik v. The Netherlands</i>	12810/13	27/08/2013	Yüksek mahkeme önündeki yargılamanın uzun sürmesi
<i>Van Der Putten v. The Netherlands</i>	15909/13	27/08/2013	Yüksek mahkeme önündeki yargılamanın uzun sürmesi
<i>Čepek c. République Tchèque</i>	9815/10	05/09/2013	Lehine sonuçlanan bir yargılamada başvurunun 49,250 Euro yargılama masrafı ödemesine karar verilmesi
<i>Helander v. Finland</i>	10410/10	10/09/2013	Avukat olan başvurunun gönderdiği elektronik postanın tutuklu müvekkiline ulaştırılmaması ve duruşma öncesi soruşturma raporuna dahil edilerek kamuya açıklanması
<i>Baba c. Roumanie</i>	35922/05	17/09/2013	Başvurucunun çalıştığı hastanenin disiplin kurulu tarafından 3 aylık bir süre için maaşından %10'luk azaltma yapılması suretiyle cezalandırılmasına karşı açtığı davanın reddedilmesi
<i>Necheporenko and Others v. Ukraine</i>	72631/10 and others	24/10/2013	Başvurucunun 463 Ukrayna grivnası işçilik alacağını uzun süre tahsil edememesi
<i>Ioannis Papageorgiou c. Grèce</i>	45847/09	24/10/2013	Ceza yargılaması neticesinde başvurunun 1.452 Euro para cezası ve 548 Euro yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Janyr c. République Tchèque</i>	42937/08	31/10/2013	Anayasa mahkemesi önündeki yargılamada derece mahkemesinin görüşlerinin başvuruca bildirilmemesi
<i>Georgiev v. Bulgaria</i>	15644/06	05/11/2013	Başvurucunun 33.23 Euro yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Vlad and Others v. Romania</i>	40756/06 and others	26/11/2013	İç hukuktaki yargılamaların uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması

<i>Krikorian c. France</i>	1665324	26/11/2013	Danıştay önündeki yargılamada hükümet komiserinin müzakerelere katılması
<i>Nakalyuzhna and Others v. Ukraine</i>	2614/04 and others	03/12/2013	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Kılıç et Autres c. Turquie</i>	33162/10	03/12/2013	Danıştay önündeki yargılamada tetkik hakiminin görüşünün başvurucağa bildirilmemesi
<i>Makara and Others v. Ukraine</i>	32650/11 and others	12/12/2013	4 Euro ve 81 Euro arasındaki tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Malakhova and Others v. Ukraine</i>	35995/09 and others	12/12/2013	56 Euro tazminat alacağına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Vartic v. Romania (No. 2)</i>	14150/08	17/12/2013	Budist inanışları gereği vejetaryen beslenen tutuklucağa cezaevinde uygun yemek sağlanmaması
<i>Jenița Mocanu v. Romania</i>	11770/08	17/12/2013	Vasiyetnamenin feshi ve miras haklarının kabul edilmesi sebebiyle 9.224 Euro miras alacağına ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Cusan et Fazzo c. Italie</i>	77/07	07/01/2014	Evlilik içi doğan çocuklarına annenin soyadının verilmesi talebiyle başvurucağın nüfus idaresine yaptıkları başvurunun reddedilmesi
<i>Tasioulı c. Grèce</i>	36169/10	09/01/2014	İdari bir uyuşmazlıkta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Maravić Markeš v. Croatia</i>	70923/11	09/01/2014	İdari bir uyuşmazlıkta Belediye Dairesinin görüşlerinin başvurucağa bildirilmemesi
<i>Khaynatskyy and Others v. Ukraine</i>	12895/08 and others	09/01/2014	Yaklaşık 60 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Ojala and Etukeno Oy v. Finland</i>	69939/10	14/01/2014	Bir başkasının özel hayatı hakkında bilgi ifşa etmesi sebebiyle başvurucağın mahkûm edilmesi
<i>Guimaraes c. Portugal</i>	36656/09	14/01/2014	Yüksek mahkeme önündeki yargılamada savcının görüşlerinin bildirilmemesi
<i>Gletsos c. Grèce</i>	58572/10	06/02/2014	İdari bir uyuşmazlıkta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Shchukin and Others v. Ukraine</i>	59834/09 and others	13/02/2014	Başvurucağardan tekinin 31 Euro ve diğerinin 35 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Vasilyev and Others v. Ukraine</i>	29266/08 and others	13/02/2014	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Ferreira Alves v. Portugal</i>	25861/11	18/02/2014	Baro tarafından avukat hakkında yürütülen disiplin soruşturmasının 5 yıl 6 ay sürmesi
<i>Grande Stevens et Autres c. Italie</i>	18640/10 and others	04/03/2014	Ceza yargılaması sebebiyle başvurucağın 20.000 ile 5.000.000 Euro arasında değişen değerde para cezaları ödemesine karar verilmesi
<i>Antofie c. Roumanie</i>	7969/06	25/03/2014	Vergi uyuşmazlığı sebebiyle başvurucağın 1.136,30 Roman leyi damga vergisi ödemesine karar verilmesi
<i>Mentakos c. Grèce</i>	18838/10	10/04/2014	İdari bir uyuşmazlıkta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Varjonen v. Finland</i>	63744/10	22/04/2014	Sigorta uyuşmazlığına ilişkin yargılamanın uzun sürmesi
<i>Budchenko v. Ukraine</i>	38677/06	24/04/2014	65 Euro'dan fazla değerdeki fatura bedellerinin ödenmesi talebinin reddedilmesi
<i>Udovičić v. Croatia</i>	27310/09	24/04/2014	Başvurucağın yaşadığı yerin altındaki barın yüksek seviyede gürültü yapmasına karşı yapılan başvuruların sonuçsuz kalması
<i>Martins Silva c. Portugal</i>	12959/10	28/05/2014	İş uyuşmazlığına ilişkin bir yargılamada tıbbi komitenin raporunun başvurucağa iletilmemesi
<i>Sylka v. Poland</i>	19219/07	03/06/2014	Hakaret sebebiyle başvurucağın cezalandırılarak bir çocuk bakımevine 125 Euro ve yargılama giderleri için de 25 Euro ödemesine karar verilmesi
<i>Roșiianu c. Roumanie</i>	27329/06	24/06/2014	Gazeteci olan başvurucağın mesleki faaliyetleri kapsamında yaptığı bilgi edinme başvurularından yeterli bir cevap alamaması

<i>Isaković Vidović v. Serbia</i>	41694/07	01/07/2014	Ağır bedensel yaralanmadan dolayı başvurucuya yeterli tazminatın sağlanmaması ve etkili bir ceza kovuşturması yapılmaması
<i>Statileo v. Croatia</i>	12027/10	10/07/2014	Bir yasa kapsamında başvurucunun dairesini aylık 14 Euro kira bedeli karşılığında kiralamak zorunda kalması ve bu kira bedelinin piyasa fiyatından 25 kat daha düşük olması
<i>Schmid c. Suisse</i>	49396/07	22/07/2014	Sözleşmeye aykırılık sebebiyle başvurucunun 87.500 İsviçre francı tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Chirica c. République de Moldova</i>	50905/08	22/07/2014	Başvurucuya tahsis edilen sosyal konutun kendi adına tahsisi için gereken evrakın verilmesinin geciktirilmesi
<i>Moulakakis et Autres c. Grèce</i>	75226/12 and others	24/07/2014	İdari bir uyumsuzlukta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Traggalos et Autres c. Grèce</i>	45185/12 and others	24/07/2014	İdari bir uyumsuzlukta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Shtefan and Others v. Ukraine</i>	36762/06 and others	31/07/2014	Başvurucuların tekinin 41,49 Euro, diğerinin 62,29 Euro ve bir diğerinin 29,05 Euro değerindeki tazminat alacaklarına ilişkin kararların icra edilmemesi
<i>Tamer c. Turquie</i>	60108/10	26/08/2014	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi önündeki yargılamada başvuru görüşünün bildirilmemesi
<i>Gajtani c. Suisse</i>	43730/07	09/09/2014	Başvurucunun çocuklarının birlikte yaşadıkları ülkeden refakatçi olmadan sınır dışı edilmeleri
<i>Görgün v. Turkey</i>	42978/06	16/09/2014	Başvurucuların belediye tarafından belirlenmemiş alanlara sendika afişi asmaları sebebiyle 76 Euro para cezası ile cezalandırılmaları
<i>Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey</i>	4524/06	14/10/2014	Sendika bölge temsilcisi ve çalışanları olan başvurucuların çalıştıkları hastane önünde protesto gösterisi yapmaları sebebiyle 62 Euro para cezası ile cezalandırılmaları
<i>Y v. Latvia</i>	61183/08	21/10/2014	Polis memurlarının orantısız güç kullanması sonucu başvurucunun kötü muameleye maruz kalması
<i>Hebat Aslan et Firas Aslan v. Turquie</i>	15048/09	28/10/2014	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Urechean and Pavlicenco v. The Republic of Moldova</i>	27756/05, 41219/07	2/12/2014	Cumhurbaşkanı aleyhindeki ifadeleri üzerine başvurucular hakkında iftira sebebiyle dava açılması
<i>Dotas et Autres c. Grèce</i>	33983/13 and others	11/12/2014	İdari bir uyumsuzlukta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Dmitrijevs v. Latvia</i>	49037/09	16/12/2014	18 gün hapis tutulan başvurucunun işkence ve kötü muameleye maruz kalması
<i>Gözüm c. Turquie</i>	1055461	20/01/2015	Başvurucunun evlat edindiği çocuğunun kayıtlarında annesi olarak kaydedilmesi girişimlerinin sonuçsuz kalması
<i>Spasić v. Serbia</i>	21477/13	03/02/2015	İş uyumsuzluğu sebebiyle başvurucuya ödenmesine karar verilen 65 Euro değerindeki tazminat ve 815 Euro değerindeki yargılama masrafına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Borg and Vella v. Malta</i>	14501/12	03/02/2015	Arazilerinin bir kısmı üzerinde 6 yıldan uzun bir süredir devam eden bir kamulaştırma işlemi sebebiyle, başvurucuların arazilerinin diğer kısmıyla arasına 1,5 m yüksekliğinde bir sınır duvarı inşa etmelerine izin veren kararın uygulanmaması
<i>Kücher v. Austria</i>	2834/09	05/02/2015	Başvurucunun ödemesine karar verilen 210 Euro para cezasına ilişkin ceza yargılamasının uzun sürmesi
<i>Kudlička v. The Czech Republic</i>	21588/12	03/03/2015	İş uyumsuzluğu sebebiyle 200 Euro tazminat alacağına ilişkin yargılamanın uzun sürmesi
<i>Karatza et Karamanoglou c. Grèce</i>	66529/09	30/4/2015	İdari bir uyumsuzlukta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması

<i>Mongelli et Autres c. Italie</i>	40205/02	19/05/2015	Derece mahkemeleri önündeki yargılamanın 18 yıl sürmesi ve Pinto başvurusu neticesinde başvuruçuların her biri için takdir edilen 4.000 Euro tazminatın az olması ve kararların icrasının gecikmesi
<i>Škubonja v. Croatia</i>	27767/13	19/05/2015	İş uyumsuzluğu sebebiyle 153 Euro yargılama gideri ödenmesine karar verilen yargılamanın uzun sürmesi
<i>Société Bouygues Construction et Autres c. France</i>	61265/10	18/06/2015	Başvuruçuların ofisinde yapılan arama ve el koyma işlemlerinin bu işlemleri yürüten hâkim tarafından denetlenmesi
<i>Davidovs v. Latvia</i>	45559/06	07/07/2015	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>M.N. and Others v. San Marino</i>	28005/12	07/07/2015	Kara para aklama, finansal ticarete nüfuz konumunu kötüye kullanma, zimmete para geçirme, vergi kaçakçılığı suçları sebebiyle haklarında ceza yargılaması yürütülen başvuruçuların ofislerindeki belgelerin aranması ve bu belgelere el konulması
<i>Tolmachev v. Estonia</i>	73748/13	09/07/2015	Kabahat sebebiyle polis tarafından başvuruçunun 80 Euro para cezası ile cezalandırılması kararına itirazının mahkeme tarafından incelenmemesi ve kendisini avukat aracılığıyla savunma hakkı tanınmaması
<i>Alexiou c. Grèce</i>	47008/12	16/7/2015	İdari bir uyumsuzlukta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Bekauri and Others v. Georgia</i>	312/10	15/09/2015	Bir gösteride polise mukavemet sebebiyle başvuruçuların 180 Euro idari para cezası ödemesine karar verilmesi
<i>Rıza and Others v. Bulgaria</i>	48555/10, 48377/10	13/10/2015	Başvuruçunun aday olduğu seçim sonuçlarının iptal edilmesi
<i>Konstantin Stefanov v. Bulgaria</i>	35399/05	27/10/2015	Başvuruçunun 260 Euro para cezası ile cezalandırılması kararına itirazının reddedilmesi
<i>El Kaada v. Germany</i>	84281	12/11/2015	Bir ceza yargılaması kapsamında 2 yıl hapis cezasına çarptırılan ve bu cezası ertelenen başvuruçunun başka bir suç daha işlediği iddia edilerek mahkûmiyet hükmününün infaz edilmesi
<i>Mikheylova v. Russia</i>	46998/08	19/11/2015	Katıldığı yürüyüşte polisin dağılma emrine uymadığı için iki kez idari para cezasına çarptırılan başvuruçunun adli yardımdan faydalanamaması
<i>Aggelakis c. Grèce</i>	25932/09	10/12/2015	İdari bir uyumsuzlukta yargılamanın uzun sürmesine karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması
<i>Bolkvadze v. Georgia</i>	37051/05	19/01/2016	İş uyumsuzluğu sebebiyle 112 Euro tazminat alacağına ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Binder v. Austria</i>	50627/09	02/02/2016	Kira uyumsuzluğuna ilişkin yargılamanın 4 yıl 8 ay sürmesi
<i>Doherty v. The United Kingdom</i>	76874/11	18/02/2016	Şikâyetin kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin olması
<i>Laginov v. Russia</i>	40025/10	01/03/2016	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Pereira da Silva c. Portugal</i>	77050/11	22/03/2016	Mesleki faaliyetleri sebebiyle başvuruçuya ödenmesi gereken 750 Euro masraf alacağının ödenmesi talebinin karşılanmaması
<i>Bereczki c. Roumanie</i>	25830/08	26/4/2016	Başvuruçunun bilirkişi listesinden çıkarılması
<i>Schrade v. Georgia</i>	52240/07	26/4/2016	Fikri mülkiyet uyumsuzluğu sebebiyle başvuruçunun 7.000 Euro tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Čamans and Timofejeva v. Latvia</i>	42906/12	28/04/2016	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Mura v. Poland</i>	42442/08	09/05/2016	Başvuruçunun eşine gönderdiği mektuplarda bir kamu görevlisine hakaret etmesi sebebiyle 120 Euro para cezasına çarptırılması ve 220 Euro yargılama masrafı ödemesine karar verilmesi
<i>Biržietis v. Lithuania</i>	49304/09	14/06/2016	Başvuruçunun cezaevinde sakal bırakmasının yasaklanması
<i>Ramadan v. Malta</i>	76136/12	21/06/2016	Başvuruçunun Malta vatandaşlığından çıkartılmasına karar verilmesi

<i>Ignat v. Romania</i>	58613/08	21/06/2016	87.000 Euro değerindeki satış sözleşmesinin iptali talebinin reddedilmesine ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Loghin v. Romania</i>	1468/08	21/06/2016	165.120 Euro değerindeki satış sözleşmesinin iptali talebinin reddedilmesine ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Özçelik v. The Netherlands</i>	69810/12	28/06/2016	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Çançar v. Turkey</i>	45027/05	28/06/2016	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Mečić v. Croatia</i>	37226/13	19/07/2016	İş uyuşmazlığı sebebiyle başvurucuya ödenmesine karar verilen 5.125,12 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icrasının gecikmesi
<i>Tomov and Nikolova v. Bulgaria</i>	50506/09	21/07/2016	Bulgaristan'daki yasalardan kaynaklanan bir sebeple başvurucuların satın aldığı arsanın mülkiyetinden faydalanamamaları
<i>Turturica and Casian v. The Republic of Moldova and Russia</i>	28648/06, 18832/07	30/08/2016	Moldova Transdinyester Cumhuriyeti yetkilileri tarafından uygulanan gümrük kurallarına uymadıkları için başvurucuların arabalarına el konulması ve para cezası verilmesi
<i>C.P. v. The United Kingdom</i>	300/11	6/9/2016	Başvurucu çocuğun davranışları sebebiyle 3 ay süreyle okuldan uzaklaştırılması
<i>Siemaszko et Olszyński c. Pologne</i>	60975/08, 35410/09	13/9/2016	Tahliye ödeneğine ilişkin olarak getirilen yükümlülüğün mülkiyetten barışçıl yararlanma hakkını engellemesi
<i>Karelin v. Russia</i>	926/08	20/09/2016	İdari bir yargılama kapsamında başvurucunun 1.000 Rus rublesine kadar para ve 15 gün hapis cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin yargılamada iddia makamının bulunmaması
<i>Vasyanovich v. Russia</i>	9791/05	27/09/2016	Bir bahiste 81 tane bira kuponu kazanan başvurucuya kuponların sahte çıkması üzerine verilmesi kararlaştırılan maddi ve manevi toplam 82 Euro tazminat alacağına ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Antunović v. Croatia</i>	66553/12	04/10/2016	İş uyuşmazlığı sebebiyle 78.428,47 Hırvatistan kunası tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Daniel Faulkner v. The United Kingdom</i>	68909/13	06/10/2016	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Zhulin v. Russia</i>	22965/06	18/10/2016	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Miessen v. Belgium</i>	31517/12	18/10/2016	Bir şiddet eyleminin kurbanı olan başvurucunun 21.934,09 Euro mali yardım talebinin reddedilmesi
<i>Svystun and Others v. Ukraine</i>	25250/16 and others	03/11/2016	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Kiril Zlatkov Nikolov v. France</i>	70474/11, 68038/12	10/11/2016	Bir suç kovuşturması altındaki başvurucunun sorgulamalarının görsel işitsel araçlarla kaydedilmemesi
<i>Kupenko and Others v. Ukraine</i>	26570/13 and others	01/12/2016	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Veligzhanin and Others v. Ukraine</i>	20653/13 and others	15/12/2016	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>S.C. Carbochim S.A. Cluj-Napoca and S.C. Fenega Import-Export S.R.L. and Others v. Romania</i>	45621/05 and others	17/01/2017	Konut bütünlüğüne saygı hakkının risk altında olduğu yargılamalarda usulüne uygun tebligat yapılmaması
<i>Jankovskis v. Lithuania</i>	21575/08	17/01/2017	Hapisteki başvurucunun internet erişiminin engellenmesi
<i>C.M. c. Suisse</i>	7318/09	17/01/2017	Başvurucunun sosyal sigorta mahkemesi önündeki yargılamada tazminat fonundan gelen cevaba karşı cevaplarını sunamaması
<i>Selmani and Others v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia"</i>	67259/14	09/02/2017	Anayasa Mahkemesi önündeki davada sözlü duruşma yapılmaması
<i>Samoylenko and Others v. Russia</i>	58068/13 and others	07/03/2017	Başvurucuya 1.100.000 Rus rublesi maddi 1.800.000 manevi tazminat ödenmesine dair verilen kararların bozulması

<i>Karakuş c. Turquie</i>	52438/08	07/03/2017	Danıştay öntündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>A.-M.V. v. Finland</i>	53251/13	23/03/2017	Zihinsel engelli başvurucunun eski koruyucu ailesiyle birlikte yaşamak için uzak bir köye taşınmasına izin verilmemesi
<i>Smith v. The United Kingdom</i>	54357/15	28/3/2017	Taşeron olarak çalışan sendika üyesi başvurucunun gizli çalışan bir kuruluş tarafından yönetilen bir veri tabanında fişlenmesi
<i>Magomedov and Others v. Russia</i>	33636/09 and others	28/03/2017	Başvurucuya 1.100.000 Rus rublesi maddi 1.800.000 manevi tazminat ödenmesine dair verilen kararların bozulması
<i>Salgın v. Turkey</i>	63086/12	04/04/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Fasan et Autres c. Italie</i>	36974/11	13/04/2017	Derece mahkemeleri öntündeki yargılamanın 28 yıl sürmesi ve Pinto başvurusu neticesinde başvurucuların her biri için takdir edilen 4.000 Euro tazminatın az olması
<i>Kabal and Others v. Turkey</i>	31257/09 and others	25/04/2017	Danıştay öntündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Schmidt v. Latvia</i>	22493/05	27/04/2017	Eski eşinden ayrı yaşayan başvuru hakkında açılan boşanma davasının gıyabında kabul edilmesi
<i>Negassi v. The United Kingdom</i>	64337/14	23/5/2017	Başvurucunun çalışma izni talebinin reddedilmesi
<i>Trabajo Rueda c. Espagne</i>	32600/12	30/05/2017	Bir ceza yargılaması sonucu başvurucunun 4 yıl hapis cezasına çarptırıldığı davada bilgisayarına polis tarafından el konulması ve incelemesi
<i>Muić v. Croatia</i>	79653/12	30/5/2017	İş uyuşmazlığına ilişkin bir yargılamada işsizlik ödeneğinin doğru bir şekilde hesaplanmaması
<i>Bulut v. Turkey</i>	56982/10	13/06/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Oderovs v. Latvia</i>	21979/08	15/06/2017	Avukat ve müvekkili arasındaki görüşmelerin hukuka aykırı olarak dinlenmesi ve kaydedilmesi
<i>Khatsukov and Others v. Russia</i>	19259/13 and others	27/06/2017	Başvurucuya 1.100.000 Rus rublesi maddi 1.800.000 manevi tazminat ödenmesine dair verilen kararların bozulması
<i>Mikhailenko v. Russia</i>	1850/07	27/06/2017	Başvurucunun askerlik hizmetine karşılık ödenmesine karar verilen 352,605 Rus rublesi tazminat alacağına ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Moiseyev v. Russia</i>	35722/04	27/06/2017	Olumsuz personel değerlendirme raporuyla ilgili uyuşmazlıkta 280 Euro tazminat alacağına ilişkin yargılamanın başvuru lehine kesinleştikten sonra bozularak reddedilmesi
<i>Cirnerová and Others v. Slovakia</i>	4603/11	27/06/2017	Başvurucuların bir arazi üzerindeki mülkiyet haklarının tanınmasına ilişkin yargılamanın 8,5 yıl ile 22 yıl arasında sürmesi
<i>Khubiyev v. Russia</i>	37285/12	04/07/2017	1.100.000 Rus rublesi değerinde maddi 1.800.000 değerinde manevi tazminat ödenmesine dair verilen kararların bozulmasına ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Nikolouzos c. Grèce</i>	16474/11	11/07/2017	Başvurucunun mülkiyeti üzerinde tasarrufta bulunmasının engellenmesi
<i>Erdoğan and Others v. Turkey</i>	8778/10 and others	05/09/2017	Danıştay öntündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Kılıç v. Turkey</i>	8388/09	05/09/2017	Danıştay öntündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Köken v. Turkey</i>	5698/07	05/09/2017	Danıştay öntündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Olgun v. Turkey</i>	13554/11	05/09/2017	Danıştay öntündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi

<i>Tekin v. Turkey</i>	32081/06	05/09/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Yeşilyurt v. Turkey</i>	47706/10	05/09/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Leonov v. Russia</i>	67183/13	12/09/2017	Başvurucuya 6 Euro değerindeki sosyal ödeneğin verilmesinde yaşanan gecikme sonucu ortaya çıkan faiz alacağının ödenmesine ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Vural c. Turquie</i>	38218/04	12/9/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Anthony France and Others v. The United Kingdom</i>	25357/16 and others	26/09/2017	Gazeteci olan başvurucuların iletişim verilerinin gizlice elde edilmesi
<i>Koval and Others v. Ukraine</i>	4136/13 and others	05/10/2017	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Varadinov v. Bulgaria</i>	15347/08	05/10/2017	Trafik kurallarını ihlal sebebiyle başvurucunun 25 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Bağlar v. Turkey</i>	40708/11	10/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Öğrü c. Turquie</i>	19631/12	17/10/2017	Basın açıklamasına katılması sebebiyle başvurucunun 143 Türk lirası para cezasına çarptırılması
<i>Aliev and Others v. Turkey</i>	33981/05	17/10/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Divrik v. Turkey</i>	28582/05	17/10/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Bariş Demir c. Turquie</i>	51144/06	24/10/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Taş v. Turkey</i>	702/11	24/10/2017	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Kabardokov and Others v. Russia</i>	11421/13 and others	07/11/2017	Başvuruculara 1.100,00 Rus rublesi maddi 1.800,00 manevi tazminat ödenmesine dair verilen kararların bozulması
<i>Łutova v. Latvia</i>	37105/09	09/11/2017	Hukuk uyuşmazlığı sebebiyle başvurucunun ödemesine karar verilen 4,059 Euro tazminata ilişkin yargılamanın adil olmaması
<i>Jovanovska and Others v. "The Former Yugoslav Republic of Macedonia"</i>	14001/13, 22883/14	14/11/2017	Başvuruculardan her birinin ödemesine karar verilen 32 Euro tazminata ilişkin yargılamanın uzun sürmesi
<i>Țiglar v. Romania</i>	47600/10	28/11/2017	Trafik kuralları ihlali sebebiyle başvurucunun 27 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Hallier et Autres c. France</i>	46386/10	12/12/2017	Homoseksüel çiftin babalık izni başvurusunun reddedilmesi
<i>Gulmammadov v. Azerbaijan</i>	33234/08	12/12/2017	Ceza yargılaması sonucu başvurucuya 185 Euro para cezası verilmesi
<i>Öğrü et Autres c. Turquie</i>	60087/10 and others	19/12/2017	Gösteri yürüyüşü yapmak sebebiyle başvurucuların 143 Türk lirası para cezasına çarptırılması
<i>Güney v. Turkey</i>	38143/08	19/12/2017	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Malek c. Pologne</i>	2929185	11/01/2018	Uyuşturucu kaçakçılığı ve hırsızlık sebebiyle başvuru hakkında verilen tutukluluk kararlarındaki ifadelerin masumiyet karinesine aykırı olması
<i>Dinçer c. Turquie</i>	17843/11	16/1/2018	Sendika üyesi başvurucunun basın açıklaması yapması sebebiyle 143 TL para cezasına çarptırılması
<i>Lisoaia v. The Republic of Moldova</i>	16908/09	16/01/2018	Bir ceza yargılaması kapsamında başvurucunun evinin aranması
<i>Adem Serkan Gündoğdu c. Turquie</i>	67696/11	16/1/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi

<i>Nordbø v. The United Kingdom</i>	67122/14	16/1/2018	Kiralananın tahliyesine ilişkin uyumsuzlukta mahkemenin tarafsız ve bağımsız olmaması
<i>Gavriş and Others v. Romania</i>	56557/10	18/01/2018	Başvurucunun 140 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Akarsubaşı et Alçiçek c. Turquie</i>	19620/12	23/1/2018	Sendikanın grev çağrısına ilişkin afiş asmaları sebebiyle başvurucuların 150 ve 500 Türk lirası para cezasına çarptırılmaları
<i>Žirovnický v. The Czech Republic</i>	10092/13 and others	08/02/2018	Derece mahkemeleri önündeki yargılamaların 7 yıl sürmesi
<i>Balo v. Turkey</i>	2379/10	13/3/2018	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Fartunova c. Bulgarie</i>	34525/08	29/03/2018	Trafik kurallarını ihlal sebebiyle başvurucunun 15 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Dudin v. Russia</i>	9673/09	03/04/2018	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Orzechowska v. Poland</i>	11151/08	15/05/2018	Dört aylık hamileyken ve ruh sağlığı sorunları yaşarken başvurucunun ikamet ettiği yerin mülkiyetini kaybetmesi
<i>Laurent c. France</i>	28798/13	24/05/2018	Avukatın müvekkiline teslim ettiği evrakların polis memuru tarafından okunması ve incelenmesi
<i>Preobrazovatel-Servis and Others v. Ukraine</i>	510/07 and others	07/06/2018	Düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Bakırçay Murat Petrol Turizm İnşaatçılık San. ve Tic. Ltd. Şti. v. Turkey</i>	27374/11	19/06/2018	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Öğretmenoğlu v. Turkey</i>	39890/10	19/06/2018	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Sede Petrol Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. v. Turkey</i>	36825/10	19/6/2018	Danıştay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Yüksel v. Turkey</i>	3664/10	19/06/2018	Yargıtay önündeki yargılamada başsavcı görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Gyoshev et Autres c. Bulgarie</i>	46257/11 and others	21/06/2018	Trafik kurallarını ihlal sebebiyle başvurucunun 25 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Çeki v. Turkey</i>	50070/10	10/07/2018	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Oleksa v. Poland</i>	47580/13	12/07/2018	1 yıl 11 ay 20 gün boyunca aşırı kalabalık hücrelerde kötü koşullarda hapis tutulan başvurucunun kötü muameleye maruz kalması
<i>Vyacheslav Korchagin v. Russia</i>	12307/16	28/08/2018	İdari bir yargılamada başvurucunun 298 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Pfurtscheller c. Suisse</i>	13568/17, 13583/17	18/09/2018	Başvurucunun sosyal sigorta mahkemesi önündeki yargılamada tazminat fonundan gelen cevaba karşı cevaplarını sunamaması
<i>Brazzi v. Italy</i>	57278/11	27/09/2018	Bir vergi incelemesi kapsamında başvurucunun evinin aranması ve evraklarına el konulması
<i>Khodykina and Others v. Russia</i>	39888/07, 11589/09	02/10/2018	İş uyumsuzluğu sebebiyle düşük miktarda tazminat alacaklarına ilişkin kararların icra edilmemesi veya geç icra edilmesi
<i>Murat Akın c. Turquie</i>	40865/05	09/10/2018	İş uyumsuzluğu sebebiyle başvurucunun 680 Euro tazminat alacağına tamının ve %42,20 oranındaki maaş artışı talebinin karşılanmaması
<i>Ayvazyan v. Armenia</i>	46245/08	18/10/2018	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Mijatović and Others v. Serbia</i>	50117/13 and others	23/10/2018	Başvuruculara ödenmesine karar verilen tazminatlara ilişkin kararların icra edilmemesi
<i>Bjelik and Others v. Croatia</i>	31680/12	23/10/2018	Yüksek mahkemenin davanın taraflardan birinin beyanlarını dikkate almadan karar vermesi
<i>La Présidence du Parti pour le Salut du Peuple c. Turquie</i>	47847/09	13/11/2018	İzinsiz afiş asılması sebebiyle bir siyasi partinin sırasıyla 523,56 Euro, 238 Euro, 115,66 Euro, 231,31 Euro ve 237,87 Euro tutarında beş idari para cezasına çarptırılması

<i>Günana et Autres c. Turquie</i>	70934/10 and others	20/11/2018	Danıştay önündeki yargılamada başvuru görüşünün başvurucuya bildirilmemesi
<i>Topalar v. Turkey</i>	31943/08	20/11/2018	Ağır Ceza Mahkemesi önündeki yargılamada savcı görüşünün bildirilmemesi
<i>Klačanová v. Slovakia</i>	8394/13	27/11/2018	Başvurucunun adli yardım talebinin karşılanmaması
<i>Paleacu and Others v. Romania</i>	33139/17	29/11/2018	Başvurucuya ödenmesine karar verilen 150 Euro tazminat alacağına ilişkin kararın icra edilmemesi
<i>Matveyeva And Others v. Russia</i>	34145/11	6/12/2018	İş uyuşmazlığı sebebiyle başvuruculara ödenmesi gereken tazminatların icra edilmemesi veya geç icra edilmesi
<i>Bukowski and Others v. Poland</i>	47395/09	06/12/2018	Bir arazinin sürekli kullanım hakkı ve mülkiyet hakkına ilişkin yargılamaların 4 yıl 5 ay 1 gün sürmesi
<i>Tashevski v. Bulgaria</i>	30211/09	11/12/2018	İdari uyuşmazlık sebebiyle başvurucunun 920 Euro yargılama masrafı ödemesine karar verilmesi
<i>Abramova v. Ukraine</i>	41988/08	18/12/2018	Derece mahkemelerinin davanın esasını incelememesi
<i>Vira Dovzhenko v. Ukraine</i>	26646/07	15/01/2019	Başvurucunun mülkiyetinin kendisine haber verilmeden kiralanması sebebiyle kendisine ödenmesine karar verilen 4.493 Euro tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Rivera Vazquez, et Calleja Delsordo c. Suisse</i>	65048/13	22/01/2019	Başvurucuların avukatlarının davadan menedilmesi sonucu avukatsız kalmaları ve mahkemelerin bu konuda sorumluluklarını yerine getirmemiş olması
<i>Cordella et Autres c. Italie</i>	54414/13, 54264/15	24/01/2019	Başvurucuların ikamet bölgesinde faaliyet gösteren bir şirketin çevre kirliliğine sebep olması ve bu kirliliğin halk sağlığını tehdit etmesi
<i>Kangers v. Latvia</i>	35726/10	14/03/2019	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Da Cerveira Pinto Nadais de Vasconcelos c. Portugal</i>	36335/13	19/03/2019	Başvurucunun bir disiplin soruşturması sonunda iki aylık maaşına eşdeğer para cezasına çarptırılması
<i>Iľandiev v. Bulgaria</i>	14904/11	18/04/2019	Kitabındaki ifadeler sebebiyle başvurucunun 2 Euro manevi tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Greňová v. Slovakia</i>	26147/15	07/05/2019	Yüksek mahkeme önündeki yargılamada karşı tarafın görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Neruşil v. Slovakia</i>	37016/15	07/05/2019	Yüksek mahkeme önündeki yargılamada karşı tarafın görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Puškárová v. Slovakia</i>	19356/14	07/05/2019	Yüksek mahkeme önündeki yargılamada karşı tarafın görüşlerinin başvurucuya bildirilmemesi
<i>Artemenko v. Ukraine</i>	54574/10	14/05/2019	Bir gazetede yazısı sebebiyle başvuru hakkında tazminat davası açılması
<i>Tasev v. North Macedonia</i>	9825/13	16/05/2019	İdare Mahkemesi önündeki yargılamada Bakanlık tarafından delil olarak sunulan belgelerin kopyalarının başvurucuya iletilmemesi
<i>Savelyev v. Russia</i>	42982/08	21/05/2019	Siyasi parti başkanının adalet bakanına yazdığı mektup sebebiyle hakaret suçundan 11 Euro manevi tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Rola v. Slovenia</i>	12096/14, 39335/16	4/6/2019	İflas işlemlerinde tasfiye memuru olarak çalışan başvurucunun lisansının iptal edilmesi
<i>Korkiyaynen v. Ukraine</i>	21258/11	04/06/2019	İş uyuşmazlığı sebebiyle 3 Euro tazminat alacağına reddedilmesi
<i>Yılmaz c. Turquie</i>	36607/06	04/06/2019	Ağır Ceza Mahkemesi önündeki yargılamada savcı görüşünün bildirilmemesi
<i>Abboud c. Belgique</i>	29119/13	02/07/2019	Bir ceza yargılamasında başvurucunun 3 yıl hapis ve 16.500 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Svanidze v. Georgia</i>	37809/08	25/07/2019	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Lishnyak v. Russia</i>	9964/6	17/09/2019	Mektuptaki ifadelerinden dolayı kendisine iftira davası açılmasının başvurucunun emekli yargıç statüsünün geri alınmasına yol açması
<i>Bondarenko v. Ukraine</i>	35432/10	17/09/2019	Ceza yargılaması sonucu başvurucunun 22 Euro para cezasına çarptırılması

<i>Sroo Sutyazhnik v. Russia</i>	23818/04, 42665/06	24/9/2019	Başvurucu derneğin yeniden tescil edilmesine ilişkin kararın 3 yıl sonra icra edilmesi
<i>Margulev v. Russia</i>	15449/09	08/10/2019	Başvurucunun bir gazete haberindeki beyanları sebebiyle hakaret suçundan cezalandırılması
<i>La Posta c. Italie</i>	1287755	08/10/2019	El konulan gayrimenkullerin satışına ilişkin işlemlerin uzun sürmesi
<i>Kuzhelev and Others v. Russia</i>	64098/09 and others	15/10/2019	3 Euro ve 29 Euro arasında değişen tazminat alacaklarına ilişkin kararların geç icra edilmesi
<i>Lapshina and Others v. Russia</i>	65031/16 and others	22/10/2019	Bir ceza yargılaması neticesinde başvuruçuların her birinin 10,000 Rus rublesi ödemesine karar verilmesi
<i>J.D. and A v. The United Kingdom</i>	32949/17, 34614/17	24/10/2019	Dezavantajlı pozisyonundaki başvuruçulara yapılan konut yardımının %14 oranında azaltılması
<i>Novaya Gazeta and Borodyanskiy v. Russia</i>	42113/09	29/10/2019	Hakaret sebebiyle gazetenin 1,370 Euro tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Mehdiyev v. Azerbaijan</i>	59090/12	31/10/2019	Ceza yargılaması neticesinde başvuruçunun 930 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Vladimirova v. Russia</i>	33077/09	5/11/2019	Öğretim üyesi ve sendika başkanı olan başvuruçunun mektubu üzerine hakaret sebebiyle 1 Rus rublesi tazminat ödemesine karar verilmesi
<i>Ryabinin and Shatalina v. Ukraine</i>	33006/07	07/11/2019	Bir ceza yargılaması kapsamında başvuruçunun cep telefonuna el konulması
<i>Obote v. Russia</i>	58954/09	19/11/2019	Başvuruçunun da aralarında bulunduğu bir grubun önceden bildirim yapılmaksızın protesto yürüyüşü yapması sebebiyle 22 Euro para cezasına çarptırılması
<i>Şahin c. Turkiye</i>	2074/11	26/11/2019	Nüfus kayıtlarında ikinci isminin de yer almasını isteyen başvuruçunun bu talebinin reddedilmesi
<i>Parmak and Bakır v. Turkey</i>	22429/07, 25195/07	03/12/2019	Almanya'da yerleşik başvuruçular hakkında Türkiye'de buldukları sırada yurt dışına çıkamamak adli kontrol tedbiri uygulanması
<i>Zubenko v. Russia</i>	37397/15	17/12/2019	Trafik kuralları ihlali sebebiyle başvuruçunun 300,00 Rus rublesi para cezasına çarptırılması
<i>Khizanishvili and Kandelaki v. Georgia</i>	25601/12	17/12/2019	Başvuruçulara ait mülkiyetin yasadışı olarak yıkılması
<i>Grădianu et Autres c. République de Moldova</i>	10790/11	07/01/2020	İhtilaflı taşınmazın bir kısmındaki mülk kaybına ilişkin başvuruçular lehine verilen kararın mahkeme tarafından usule aykırı olarak tekrar incelenmesi
<i>Lazarević v. Bosnia and Herzegovina</i>	29422/17	14/01/2020	İş uyuşmazlığı sebebiyle başvuruçunun 1.100 Euro tazminat talebinin reddedilmesi
<i>Chitic v. Romania</i>	6512/13	14/1/2020	Başvuruçunun yaşadığı bölgede gerçekleştirilen büyük çaplı hükümet karşıtı gösterilerde yaşanan olayların cep telefonu görüntüsünü alması sebebiyle yaklaşık 46 Euro para cezasıyla cezalandırılması
<i>Kustova and Bibanin v. Russia</i>	44309/06, 39973/08	28/01/2020	Başvuruçuların sürücü ehliyetlerine sırasıyla 18 ve 4 ay süreyle el konulması
<i>Studio Monitori and Others v. Georgia</i>	44920/09, 8942/10	30/1/2020	Gazeteci olan başvuruçunun genel kamu yararına olan bilgilere erişimlerini engellenmesi
<i>Özgüç v. Turkey</i>	3094/09	04/02/2020	Tutukluluk incelemesi sırasında savcının görüşlerinin başvuruya bildirilmesi
<i>Zelčs v. Latvia</i>	65367/16	20/02/2020	Başvuruçunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Strezovski and Others v. North Macedonia</i>	14460/16 and others	27/02/2020	Konutlarının bölgesel ısıtma şebekesi ile bağlantısının kesilmiş olması sebebiyle başvuruçulara özel ısı tedarikçilerine 5 Euro ile 29 Euro arasında değişen sabit bir ücret ödeme yükümlülüğü getirilmesi
<i>Lobzhanidze and Peradze v. Georgia</i>	21447/11, 35839/11	27/02/2020	Başvuruçuların hakkındaki ceza yargılamasına ilişkin olarak yetkililerin kendisine yöneltilen suçlamalardan haberdar etme konusunda gayretli olmadıkları ve avukat yardımından yararlanmasını

			sağlamadıklarına ilişkin şikâyetlerini inceleyecek etkili bir hukuk yolu olmaması
<i>Şensoy Akbulut c. Turquie</i>	30225/10	03/03/2020	Kızının resmi okul kayıtlarında başvurunun boşanmadan önceki soyadının kullanılmasına karşı derece mahkemeleri önündeki girişimlerinin sonuçsuz kalması
<i>Rooney v. Ireland</i>	6870/18	17/03/2020	Derece mahkemeleri önündeki yargılamanın 3 yıldan fazla sürmesi
<i>Şimşek, Andiç et Boğatekin c. Turquie</i>	75845/12 and others	17/03/2020	Başvurucuların tekine gece vakti gürültü yapmaktan dolayı 35 Euro, diğer ikisine trafiği tehlikeye düşürmekten dolayı 31 Euro idari para cezası verilmesi
<i>Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary</i>	17247/13	26/5/2020	Azerbaycan ordusu mensubunun Macaristan'da bulunan Ermeni ordusu mensubunu öldürmesi
<i>Arsimikov et Arsemikov c. Russie</i>	41890/12	09/06/2020	Yetkililerin başvurucuların binalarını keyfi olarak ve tazminat ödemeksizin yıkmaları ve arazilerinin mülkiyetini ele geçirmeleri
<i>Kargina and Others v. Russia</i>	27670/07 and others	09/06/2020	Hukuk yargılamaları kararlarının kamuya açıklanmaması
<i>Antia and Khupenia v. Georgia</i>	7523/10	18/06/2020	Başvurucuların görevi ihmal sebebiyle haklarında verilen mahkûmiyet hükmünün zamanaşımı sebebiyle infazının durdurulmasına rağmen kaldırılmaması
<i>Shebaldina v. Ukraine</i>	75792/11	18/06/2020	Başvurucunun 204 Euro işçilik alacağı talebinin reddedilmesi
<i>Sokiryanskaya and Others v. Russia</i>	4505/08	23/06/2020	Başvurucunun hürriyetinden mahrum bırakılması
<i>Stavropoulos and Others v. Greece</i>	52484/18	25/06/2020	Başvurucunun çocuklarının nüfus kayıtlarına vafiz edilmediklerine ilişkin kaydn düşülmesi
<i>Cimperšek v. Slovenia</i>	58512/16	30/06/2020	Başvurucunun blogunda ifade ettiği görüşler nedeniyle mahkemenin bilirkişi listesine kaydolmak için yaptığı başvurunun reddedilmesi
<i>Dmytrenko and Bezdorozhnyi v. Ukraine</i>	59552/11, 7096/12	02/07/2020	Başvurucuların 159 Euro ek emeklilik ödeneklerini alamamaları
<i>Avellone and Others v. Italy</i>	1702671	09/07/2020	Emeklilik aylığının artışına ilişkin bir uyumsuzlukta başvurucuların 434 Euro ile 2.189 Euro arasında değişen tazminat taleplerinin reddedilmesi
<i>Yordanovi c. Bulgarie</i>	11157/11	03/09/2020	Dini temelde bir siyasi parti kurmaya çalışan başvurucular hakkında ceza yargılaması yürütülmesi
<i>Sarkocy v. Slovakia</i>	36446/17	22/09/2020	Yargıtay önündeki bir yargılamada karşı tarafın görüşlerinin bildirilmemesi
<i>Sergets v. Latvia</i>	41744/12	06/10/2020	Polis memurlarının, başvurunun çalıştığı bir şirketin binasına gelerek orada bulunan birkaç bilgisayarı incelemesi
<i>Gafciuc c. Roumanie</i>	59174/13	13/10/2020	Gazeteci olan başvurunun araştırmasında ihtiyacı olan bilgilere erişimi için akreditasyonun geri çekilmesi
<i>Pantolon v. Croatia</i>	2953/14	19/11/2020	Devlet sınırını geçerken arabasının bagaj bölümünde zipkin taşıdığı beyan etmemesi sebebiyle mahkûm olan başvurunun 160 Euro para cezası ve yargılama gideri ödemesine karar verilmesi
<i>Panioglu v. Romania</i>	33794/14	08/12/2020	Bir yargıcın ulusal bir gazetede ve bir internet haber sitesinde Yargıtay Başkanı hakkında yazdığı bir yazı sebebiyle hakkında disiplin işlemi yapılması
<i>Karesvaara and Njie v. Spain</i>	60750/15	15/12/2020	Kiralananın tahliyesine ilişkin tebligatın usulüne göre yapılmaması sebebiyle başvurucuların 20.000 Euro'nun üzerinde bir maddi tazminat talebiyle karşı karşıya kalması ve banka hesaplarındaki 864.76 Euro'nun dondurulması
<i>Leshchenko v. Ukraine</i>	14220/13, 72601/13	21/01/2021	Yolsuzluk olaylarına karşı araştırma yapan gazetecinin gerekli bilgi ve belgelere ulaşmasının engellenmesi

<i>Grozđanić and Gršković- Grozđanić c. Croatia</i>	43326/13	28/01/2021	Satış sözleşmesinin hükümsüz kılınmasına ilişkin uyuşmazlıkta temyiz başvurusunun <i>ratione valoris</i> sebebiyle kabul edilemez bulunması
<i>Fisenko c. Russie</i>	28427/18	09/02/2021	Başvurucunun arasında bulunan 20.923 Euro değerindeki ağaçların idare tarafından kesilmesi
<i>Berezovs v. Latvia</i>	33012/13	11/03/2021	Başvurucunun ev yapımı alkol sattığı ihbarı üzerine evinin polis tarafından aranması
<i>Długosz v. Poland</i>	47846/16	23/03/2021	Hız sınırını aşması sebebiyle başvurucuya 25 Euro para cezası kesilmesi
<i>Handzhiyski v. Bulgaria</i>	10783/14	06/04/2021	Yerel bir politikacı olan başvurucunun, Noel'de yirminci yüzyılın başlarındaki bir siyasi figürün anıtına bir Noel Baba şapkası ve kırmızı bir çanta yerleştirilmesi sebebiyle hakkında yürütülen ceza yargılamasında mahkûm edilmesi
<i>Vavřička and Others v. The Czech Republic</i>	47621/13 and others	08/04/2021	Yasal çocuk aşılama yükümlülüğüne uymayı reddetmeleri nedeniyle ebeveynlere para cezası verilmesi ve çocukların okul öncesi eğitiminden dışlanması
<i>Martinez Lopez-Puigcerver v. Spain</i>	45367/16	20/04/2021	Yüksek Mahkeme önünde bekleyen temyiz başvurusuna ilişkin başvurucuya bildirimde bulunulmaması
<i>F.O. v. Croatia</i>	29555/13	22/04/2021	Başvurucunun bir öğretmen tarafından taciz edilmesine ilişkin şikâyetinin yerel makamlar tarafından etkili bir şekilde soruşturulmaması
<i>Tőkés v. Romania</i>	15976/16 and 50461/17	27/04/2021	Başvurucunun çalışma ofisinin bulunduğu binaya bayrak asması sebebiyle cezalandırılması
<i>Yocheva and Ganeva v. Bulgaria</i>	18592/15 and 43863/15	11/05/2021	Babaları tarafından tanınmayan çocukların annesine aylık ödenek verilmesinin reddedilmesi
<i>Amaghlobeli and Others v. Georgia</i>	41192/11	20/05/2021	Bir sınır kontrol noktasındaki gümrük kontrol bölgesinde haber toplama faaliyetlerinde bulunan gazetecilerin cezalandırılması